Verzameld werk. Deel 1

E. du Perron

Editie E. du Perron-de Roos, F.E.A. Batten en H.A. Gomperts

bron
E. du Perron, *Verzameld werk. Deel 1*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1955

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/du_p001verz03_01/colofon.php

© 2014 dbnl

Parlando

Vermoeide jeugd

Aan A.C. Willink

Bittere ballade

Wredelijk, ganslijk door zijn Hartevreugd verraden:
zij huwde een nooble, hoogbejaarde man -
schreef in haar huwlijksnacht hij plots deze ballade,
omdat een dichter, hoogstens, dichten kan:

De hoofdpersoon van dit verhaaltje -
een knaap met sluik en strogeel haar;
van wie geen mens op aard kon houden,
omdat hij 'n monster was, voorwaar,
maar die kon lachen als een lijster,
uitdagend lang en snijdend klaar.

En wie hem zag, met holle wangen
en strogeel haar om puntig hoofd,
met rafels wuivende om zijn botten
en naakte voeten, rauw gekloofd;
en dan dat klare lachen hoorde
heeft aan een boze droom geloofd.

Maar lachen is vervreemd van vreugde,
soms immers klinkt het voor gekreun,
soms klinkt de uithaal van geschater
veel droever dan een droeve deun,
en voor de knaap met gele haren
was 't eindloos meer dan troost en steun.

Terwijl hij zwierf door de landouwen,
eenzaam, en rilde van de koû,
wist hij zich gistend jong en dapper
en dat geen kracht hem buigen zou;
hij schudde wild zijn gele haren,
zijn snerpend lachen bleef hem trouw.

Toen kropen rap uit donkre huizen,
veel mannen, stijf van waardigheid,
veel nooble, hoogbejaarde heren,
verkalkend sinds een eeuwigheid,
maar nu, door 't lachen van de jongen,
blauwpaars en opgezet van nijd.

Met kale hoofden, dikke brillen,
gekreukte, tandeloze mond,
met hangwangen, vergroeide benen
en buiken slepend langs de grond,
kwamen zij, hijgend, hoestend, rollen
tot waar de knaap zijn lach uitzond.

Met stokken, zwepen en karwatsen
kwamen zij borr'lend op hem af,
uit bidvertrek en ziekenkamer
en zelfs, met één been, uit het graf:
de pampa's trilden nooit zo angstig
van der coyoten wilde draf.

Maar hoe zij ranselden en bonkten
op zijn halfnaakte, maagre rug,
hij hield zijn gele manen boven,
en rechtop, ongetemd en stug,
duwend zijn vuisten in zijn zijden,
gaf hij zijn wijde lach terug.

Toen knakten plots die oude heren
en hun verbolgenheid werd smart,
bloed zagen ze op zijn holle wangen,
zijn tanden flitsten, wit en hard:
zij hadden wijsheid in hun buiken,
maar hij had zoveel jeugd in 't hart!

En wellicht had die maagre jongen
een ieder immer gebraveerd,
wanneer de toestand niet op eenmaal
('zo gaat het', zegt men) was verkeerd,
wanneer niet zulk een liefdeloze
zo dom te lieven had geleerd.

De vrouw die hem werd tot godinne
was zonder twijfel schoon en zoet,
en leek hierin op de oude heren
dat zij ook vroom was, wijs en goed;
en hij vergat dat men geen vrouwen
ooit voor godinnen nemen moet.

Zij leerde hem dat men moet streven
naar ingetogenheid, bij jeugd,
dat men niet trots mag zijn noch bitter,
dat smart verheevner is dan vreugd,
hij leerde inzien dat zijn lachen
was ongezond, want ernst is deugd.

Ik weet niet of de oude heren
hem daarna sloegen kort en klein,
of hij niet, in zijn nieuwe zachtheid,
gilde, of kromp ineen, van pijn,
of leed in stilte om het lachen
dat niet meer bij hem wilde zijn -

Maar 'k weet en moet dit nog verhalen,
wil men mij niet verkeerd verstaan,
dat men nooit meer die maagre jongen
zag rechtop in zijn lompen staan,
maar met gekromde rug en stromplend,
dood-ongelukkig, voort zag gaan...

Hij floot bij 't laatste vers; van trots en vreugde dronken
stak hij zijn schoenen door zijn jonge lier,
en nam een héél warm bad. Hij had zich graag verdronken
in de rivier, maar hij had geen rivier.

1921

Roman in twee vensters

1

Mijn lief zat voor het open raam,
een zon, die langzaam viel,
omlijstte met verzachte schijn,
in een bleekgouden, tere lijn,
haar hoogvoornaam
profiel.

Toen schoof mijn lief de blinden dicht,
verveeld, een beetje boos,
maar binnen drong één scherpe straal
en op haar mooie mond, brutaal,
danste het licht
een poos.

Als eens mijn lief, verveeld en boos,
mijn liefde buitensluit,
dan sterft mijn liefde, zo gewond,
stil, als dat zonlicht, op die mond,
zonder één voos
geluid.

2

'k Sta aan mijn venster. Het is laat.
Ik kijk neer op de stille straat.
In duisternis, waar niemand gaat.

Van nergens komt meer één geluid.
'k Sta met mijn hoofd tegen een ruit.
Wanneer gaat die lantaren uit?

Eén lichtkring op wat vunzigheid.
Die gloor is met dat goor in strijd.
Daar gaat zelfs geen verloren meid.

In mij is net zo'n stille straat.
Waar niet één lamp te branden staat.
Waar sedert lang geen mens meer gaat.

1922

Modern toerisme

De reizen van heer Jurriaan
zijn opgerold en nooit verstaan,
wij moeten nieuwe vrezen leren.

Wie staat van de ene op de andere voet,
of zich langs kleine cirkels spoedt,
kan zelfs geen spoorwegramp bezweren.

De wreedheid der fatale vrouw,
het bloedig oog en 't hart in rouw,
verflensten in de folianten.

Men lacht om alles en een trein
die wegrijdt, veegt de wereld rein:
blauwe lucht en geen geestverwanten!

In zakformaat een nieuwe taal,
en uw verhaal voor mijn verhaal,
iedre dag brengt een vreemde kamer.

God geef' dat wij ons nooit verstaan!
men groet zichzelf bij 't slapen gaan,
men is wat moe, en wat bekwamer.

De paladijnen[aant.]

Wij hebben de ganse dag stof geslikt
en zijn met hoofdpijn naar bed gegaan.
Wij hebben cichorei gedronken
met beurtelings muscus en jodoform,
en stappen die trapten, stemmen die zongen,
hebben ons in dit stenen gebouw besprongen,
waar alle kamers spreekhoorns zijn.
Wij hebben de ganse nacht wakker gelegen
en zijn met hoofdpijn opgestaan.

Wij hebben vandaag ons laten rijden
tot naar de Hindoeprins in 't woud.
De geelzucht en knoflooklucht der huizen
deden ons denken aan verre Chinezen,
wij hebben gefloten bij 't ontmoeten
van een van heimwee groene rivier.
Wij hebben ons schoeisel doen pommaderen
en zijn weer naar bed gegaan na 't eten.
En wij zijn ouder dan wij weten.

Berchielli, Florence

Oefenplaats

Hij is alweer gegroeid, de koning,
zijn achterkant, die van zijn Paard,
willen de bleke zon onttronen,
de kellners lachen om zijn baard.

Men mag de Brandweerman hem noemen,[aant.]
hij generaalt over de heren
die stralend van gepoetste schoenen
voor sierlijk Europeaan studeren.

Geef de koetsiers wat des koetsiers is,
want ook zijn das is van Toscane,
leer, in u fnuikend wat des diers is,
Maria's kuisheid weer verstaan.

O wervlend bloed van zuiderschonen,
Musset, Gautier zijn uit de mode,
men moet geloven om te loven,
na hun beloven, uw alkoven.

Piazza Vitt. Emanuele, Florence

Reisverhaal

Clary, daar waren eens twee erg-jonge mannen:
de een was eerder klein, de ander eerder groot;
de ander sprak dikwijls over de dood,
de een bleef onbewust wat eeuwigheid verlangen.

Niet zo heel lang geleden waren zij hier:
zij kwamen met een boemeltreintje uit Toscane;
het is moeilijk te zeggen waarom zij juist hier kwamen,
laat ons zeggen: het was hun goed-plezier.

De ander, die dikwijls sprak over de dood,
roemde de natuur, doorzocht alle hoeken,
en ademde diep; de een las in boeken
gedachten van derden, zijn dagelijks brood.

En schreef ook wel brieven, maar sommige uren
van de dag liep hij toch met de ander langs het meer.
Het is moeilijk dit verhaal nog langer te doen duren,
want, alles welbeschouwd, zij deden niet veel méér.

De zon was bleek en koud, het water hard en strak;
zo wil 't de waarheid, dus: je mag mij niets verwijten.
Je vroeg mij een verhaal, je weet, het vlees is zwak.
De zon is rijp en geel en stroomt door al de ruiten.

Arona, Lago Maggiore

Lied van verwachting

De nacht hangt als een stukke lei
om onze hoofden wijl wij staren,
maar niet het fijnste streepje krijt
is zoveel turen komen storen.

En zelfs geen vlinders valle' als sterren
binnen 't bereik van onze handen,
wij zijn aan 't persen onzer monden
en aan de woordloze gebaren.

En aan het wachten op de moord,
en aan het wachten op de klanten,
tot weer een nieuw blauw scheepje vaart
aan vers-gestreepte horizonten.

De ouwedame

Het lichaam van de ouwedame
heeft zwaar gesteund in 't ledikant,
want zij was uitgetreden
en lag in 't ledikant,
om welk ontmoeten met welke boosheden
was haar gesteun in 't ledikant?
was de steunende ouwedame, alleen in 't ledikant,
megafoon van de ouwedame die uitgetreden schreeuwde,
van spartlende vervoering, in 's Bozen dartle hand?

Tenzij de ouwedame van het ledikant
alleen maar riep tot de andere ouwedame:
‘O Jans, ga niet te ver! o Jans, ga niet te ver,
je bent in een vreemd land!’

De zieke man

Nadat de zieke man,
zowat vier jaren door,
door iedereen was verwend geweest,
door iedereen zacht behandeld
en zacht was aangesproken, en
gewassen en in bed gelegd,
gekrabd, in bed gelegd, geraden,
gestreeld, gelaxeerd, in bed gelegd,
en iedereens zachte wil, vier jaren,
tot eigen heil had ondergaan -
daar sloot hij opééns
zijn kasten, laden, ramen, deuren;
en op de buitenkant van iedere deur
plakte hij een papier,
waarop hij had geschreven:
Iedereen kan verrekken.
Ik ook.

De nieuwe moord van Raamsdonk

Men had de man vermoord, hij was
bezitter van een hoeve.
En toen zijn jonge vrouw vermoord,
die hulp had willen roepen.

En toen hun dochtertje vermoord,
van even zeven jaren.
Haar bedje was doorweekt van bloed,
haar peluwtje vol scheuren.

Ten slotte nog de hond vermoord,
de hond had scherpe tanden.
Een groot portret van de andere drie
stond schrap in alle kranten.

De vrouw was ietwat krom, de man
besnord, kaal, bruut van poten.
Het meisje had de fronsblik van
beginnende idioten.

De mama

Het meisje dat mij goed wou maken is verloofd,
en haar verloofde een méér dan nette jongen,
maar de mama weet wat een zoen kan doen.
Pas op! daar komt veel niet te pas,
al is een zoen
een zoen.

Mevrouwtje, wil niet denken
van uwe dochter kwaad.
Wie kwaad denkt van uw dochter,
die is een onverlaat.
Daar 's boosheid in de klok die tikt,
want klok die tikt is klok die pikt,
voor 't schuldige geweten.

Wat kwaad heeft toch deze dame gebrouwen,
dat zij haar dochtertje niet kan vertrouwen?
Zo kuis?
Zó kuis?
Daar is iets met deze dame
niet pluis.

Kroniek

De grootste leugenbaas van 't land
heeft niets meer in zijn kraam.
De kindren fluiten hand in hand
voor het beslagen raam.

De rover met een krulparuik,
de toren zonder deur,
het nijlpaard dat aan rozen ruikt,
zij komen nog wel voor.

Maar wie aanvaardt? De zomerzon
lijkt soms verdacht verveeld.
Wellicht omdat de kwant die won
zichzelf heeft uitgespeeld.

Of wijl de kwezel die verloor
't verliezen heeft verleerd.
De kindren hebben gans geen oor.
Wie hoort? Zij weten méér.

De leugens waren kakelbont;
wie kweekt nog de oude kwaal?
Zij zullen hardop huilen, want
zij zijn tè magistraal.

1924

Filter

1
Iedre dag een kwatrijn, niet méér,
als vrucht van 't wroeten in mijn haren,
wat zouden muizen bergen baren?
ik dank u, Onze Lieve Heer.

2
Niets kan Simona feller storen
dan op de kussens kattenhaar;
haar boze blik, schoon vrij van staar,
kan toch mij niet geheel bekoren.

3
Die huizen zijn wel 't meeste schoon
waar Christuskoppen op de muren
gladharig naar de zoldring turen,
de meid draagt er een doornenkroon.

4
Het stralen van papieren bloemen
vertroost niet langer dan een uur,
mijn honderdduizend-en-één kuur
zijn te gering om op te noemen.

5
Twee hondjes hebben op 't tapijt
hun gele mensenwee gegoten,
Mevrouw heeft haar logé's beschoten
met gillen uit haar zielestrijd.

6
De maniakken van het Eden
hadden hun troost-van-overzee,
wij worden serieus en wee
van deze Jeugd en van dit Heden.

7
Julie, Marie, Marie, Julie,
Simona heeft een vaas gebroken,
Marie, wie heeft er kwaad gesproken
en wie gejokt van jullie drie?

8
Het vraagteken blijft immer kwellen,
wat Veelweter ook zeggen mag,
helaas, wij blijven dag aan dag,
centimetersgewijs, vervellen.

9
De heer stond bij de daffodil,
het wolkenheer begon te scheuren,
o Heer! wat gaat er nu gebeuren?
de heer zoekt vruchteloos zijn bril.

10
Waar is de tennismaagd gebleven
niet elpen lach in baksteenwang?
God heeft de wet dat iedre slang
zou kruipen nog niet opgeheven.

11
Albertus' schaamtevolheid staat
hem niet toe ronduit te vertellen
hoe 't modedeuntje hem blijft kwellen
van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.

12
Ondanks 't gewoel van zoveel zieken
en zoveel jagers naar het Woord,
men blijft in Venus onverstoord
verlangen naar een handvol krieken.

13
‘O, Tauros!’ zei Pasiphaë
en zie, de luie zucht verstarde
tot mottodragende kokarde
van 't strijdend vrouwencomité.

14
De agent, in allerijl gezonden
naar zelfmoordpoging in 't kanaal,
verdronk in zijn proces-verbaal
en liet de drenkling ongeschonden.

15
Wij komen langzaam, langzaam bij,
wij hebben niet zovéél gegeten,
de boom der kennis, de profeten,
zijn een vergeten razernij.

16
O rhetoriek die na blijft ruisen!
de burgervaar zei met een zucht:
‘Hoe lieflijk lacht mijn lief gehucht
als een bouquet van witte huizen’.

17
Lachwekkend springt ons evenbeeld
uit soeplepels en koffiekannen
en uit het speeksel van wat mannen
met wie wij hebben valsgespeeld.

18
Het dragen van berookte brillen
is ook geen satanswerk meer,
Freud doet een kinderjuffrouw zeer
zonder het enigszins te willen.

19
De kleine man werd grote man,
onvast is hij misschien van tanden,
maar elk probleem smelt in zijn handen,
tarataplan, daar komt-i-an!

20
Poëten, driekwart of vier-tienden,
die weer uit bei uw ogen schreit,
het hart is vorm voor zoetigheid,
en ook wel driehoek, voor bijzienden.

21
Goeree, Goeree-Overflakkee,
Monaco, Liechtenstein, Andorra,
waar zal ik Inez van de Sierra[aant.]
zien wederopstaan door Paul Klee?

22
Marie, kom hier, geef mij je handen,
en let een weinig op het vuur,
't is buiten winderig en guur,
ik wil je ook wel mijn hart verpanden.

23
Wie was zo dwaas dat hij vergat
zichzelf, voor andren, te bedriegen?
‘Ik kan bij zonnelicht niet vliegen,
zei de uil, ik zie in 't licht geen gat’.

24
Het leven is een mallemolen,
maar Roeland, op een koe te paard,
blaast de olifant uit volle baard
en waant zich eerste, op hete kolen.

25
‘Mevrouw, reik naar mijn mond uw kus.’
‘Mijnheer, de tijd staat niet naar kussen.’
‘Nooit zal de tijd mijn lusten blussen!’
‘Aanvaard, mijnheer, deez' zijden lus’.

26
Wanneer in 't lommer der abelen
Zij eindelijk zal zijn beland,
zal Zij met lieverige hand
de puistjes van mijn wangen strelen.

27
De klacht van rozen door de nacht,
door wind verkracht, en van seringen
te zingen met veel handenwringen,
maar neen, wij hebben ons bedacht.

28
Mijn vriend beweert bij 't koffiedrinken,
zijn glimlach spieglend in zijn bord,
dat in een boezem droog als gort
geen korrel vriendschap kan bezinken.

29
Ik heb met eerbied het portret
van Vader uit de lijst genomen,
waar zoveel stof was ingekomen,
en toen weer in de lijst gezet.

30
‘En zal nu nooit de maan meer wenen?
en zijn nu alle kosters dood?
en komt nooit meer een zilvervloot?’
vroeg B. met beri-beri-benen.

31
En wat zei laatst tante Sofie
wier endeldarm begint te slijten?
‘Al die abstracte kleurtapijten
zijn ook een soort theosofie’.

32
De dromedaris was gebeten
door de danseuse al in zijn bult,
was het des dromedaris' schuld?
had zij de bult niet warm gezeten?

33
Simona, toen de stukadoor
een trambestuurder zag verkoren,
kon hem de hit niet meer bekoren
en sneed hij haar *carotis* door.

34
Achter het fronsen der gordijnen
moet wis een dikke waarheid staan,
Pierrot is eindlijk naar de maan,
en dies kan ook de maan verdwijnen.

35
Marie slaapt vroeg uit minnepijn,
en uit protest tegen de zeden
doen bloedworstburgers, hierbeneden,
Vichy-water in witte wijn.

36
De melkweg is ook lichtreclame,
een huis lacht scheef aan de overkant,
mijn vriend gaat uit en hand in hand
met een gemodereerde dame.

37
De minnaar-held!... geen degen laait,
doorsteek hem met uw tong, messire;
dat Schraalhans nooit de pot bestiere,
de treurwilgen zijn omgewaaid.

38
't Is waar, 't is waar, de zin van 't leven
rijmt nergens op, want is geen rijm,
maar wie een fout begaat in 't rijm
is waardig niet meer voort te leven.

39
Een nagelvijl voor u, mijnheer,
twee sokophouders voor die ander,
zo gaat nu heen en troost elkander
en zijt geen stoornis voor 't verkeer.

Febr. '25

Windstilte

Côte d'Azur, Dec. '25

1
Aanvaard de groetnis van wie rilde
met longgekners door 't nieuwe grauw,
met allen die zich bruinen wilden
(bleek zijn de wachters van de schouw)
ben ik getrokken uit uw rouw
naar 't zonnevoetbad dezer stranden,
mijn retina is blauw van 't blauw
en sproeten dansen op mijn handen.

2
Ik heb Simona zelfs verlaten,
zij heeft geschreid, en waarom niet?
wij zijn gewapend, door ons praten,
tegen elk andermans verdriet,
haar kussen, toen ik haar verliet,
waren te ruig voor een vergeven,
haar beeld is door het naast verschiet
ontglansd en uit de vorm gewreven.

3
Nu reist mijn blik gedachteloos
tot Corsica, de Filippijnen,
maar springt terug: het maakt mij boos
te vluchten langs dit soort van lijnen,
ik blijf gekluisterd aan de mijnen,
twee foto's vlekken het behang,
uitnodiging tot somtijds kwijnen:
leg op de vuist een moede wang.

4
De waskom draagt een krans van rozen,
wie vrat de bloemen van 't tapijt?
Ik heb deez' kamer niet gekozen
naar 't tandbeen van de kamermeid,
de liefdeblikken ener geit
zouden niet dieper kunnen roeren,
en ieder trekt van haar profijt:
ik voel 't als mijn plicht haar te ontvoeren.

5
Maar dan de kuur tegen 't bezit
met zuivering van alle klitten,
de chimeira die op ons zit,[aant.]
zei Baudelaire, ik voel haar zitten,
ook zonder op mijzelf te vitten
(maar elke zwakte is een gevaar),
bij dit gebrek aan opiumkitten
voel ik wat zwaar is als te-zwaar.

6
Afstand van boeken en gravuren,
te koop gezet de schrijfmachien,
ons lijstje van verloren uren
groeit aan door een herhaald herzien,
de Raad van Zeven of van Tien[aant.]
kan geen iguanodon keren,
afstand van vrienden nog misschien,
maar dan, voor wie ons coquetteren?

7
Soms op de trap, meestal in bed,
ontfutsel ik mijn Muze een bete,
mijn goede wil is haar geen wet,
ik moest het minder vaak vergeten:
zelfs wie zijn hart heeft opgegeten,
blijft soms als dichter zwak en ziek,
zend mij lankmoedig een complete
gebruiksaanwijzing der lyriek.

8
De zon: zon, ozon! steeds de zon,
overal buiten, in mijn ruiten,
als men maar kon, als men maar kon,
men liep met onverbloemde kuiten,
een koepel juicht, men durft niet fluiten,
alleen een pincher keft zich schor,
mijn ruggemergloos onbesluiten
voelt zich opeens een matador.

9
Een toertje langs de promenade,
klein contact met de medemens;
het casino, de zee, de kade,
is 't niet genoeg voor ieders wens?
o mens alleen! waar bleef de grens,
mocht niemand aan uw deurknop wrikken,
reizen is einde van gedrens,
en wie reist leeft voor 't enkle slikken.

10
Een glas Amer-Picon, piccina,
citroenstroop en een hompje cake,
is het Marie, Marina, Rina?
voor ronde wangen ben je bleek,
ééns ben je vrij maar in de week,
't is vast een Italjaan, je jongen,
hoe dikwerf, eer je gans bezweek,
heeft hij je *bel bocchin* bezongen?[aant.]

11
Knie over knie geniet 'k de dans,
door zon gekleurd, der lichte kleren,
de kleur straalt door de klerenkrans
en steekt de huid met duizend speren,
hoe sterk zijn allen die passeren,
verdronken 't leed, gewurgd de smart,
wie van u heeft nog, dames, heren,
het hart te spreken van zijn hart?

12
Sta op, trotseer de fotografen,
één handschoen aan, de mantel los:
o de gewaden langbegraven
of weggestroomd op de Erebos,
o tijden toen op 't donkre mos
de ster verscheen der naakte schonen,
dronkener dan Dionyzos
durft Eros zich niet meer vertonen!

13
Ik heb je lief, jij mij toch ook?
één lasso heeft ons saamgevangen,
hou even 't water aan de kook,
oplossing van ons lang verlangen,
nu met vereende krachten hangen
aan 't koord en knagen aan de strik,
we zijn weer vrij, tot ziens! hu, 't bange
verzinsel, 't zinloos ogenblik!

14
De zusjes zijn verloofd, vergeven,
Feli getrouwd, Feiko getrouwd,
Ferdi op trouwen, zonder beven
heeft ieder zijn komeet aanschouwd,[aant.]
vertrouwen, nog wat, onverflauwd,
men kan in één vrouw alle minnen,
gebrek aan fantasie (mijn fout),
laat ik mijn eenzaamheid ontginnen.

15
Zuiver bereeknend overleggen,
als was bereekning vlak, niet diep,
als Adam *ik* en wéér *ik* zeggen,
Adam eer Jahwè Eva schiep,
volmaakt doen of de man die riep
steeds echo wekte in veertien talen,
of niet de weg in ruimte liep,
langs omgewaaide kathedralen.

16
Een hoge toon, zij 't in gedichten,
geen longenlijder brengt die voort,
zichzelf te zien met vijf gezichten
heeft ons gestreeld en weer verstoord,
de laatste driften zijn gesmoord,
verzoeke gratievol te rillen,
de wind ligt vast, men is aan boord,
maar zou men werklijk verder willen?

17
Een walvisvaarder wil mij niet,
ik heb niet alle mooglijkheden,
hoed af voor hem die elk gebied
op moddervoeten durft betreden,
ik voor mij zie geen enkle reden
waarom hij niet aan 't hoofd zou staan
van de fiscus der Samojeden
of ronken in het Vaticaan.

18
Toch, steek de handen uit de mouw
(o het gevaar der lange mouwen!)
en wees uzelf, uzelf toch trouw,
om eens niet om uzelf te rouwen,
en loop, als moest gij nooit aanschouwen
dezelfde zon die ieder weet,
blind en sterk als de blinde vrouwen
in de schaduw van de profeet.

19

Ik draag mij op vandaag te kopen
een landschap in spinaziekleur,
in 't spookuur gaat mijn hart weer open
voor maanlicht en voor bloemengeur,
bij 't eerste morgenrood verscheur
'k mijn dagboek, maak een nieuwe scheiding,
mijn naam komt voluit op mijn deur:
dit is een kleine voorbereiding.

20

Misschien zou niemand kunnen zeggen
waarom men liegt, waarom men druilt,
misschien kan men de hand nooit leggen
op wie in 't eigen huidje schuilt,
en een vooroordeel is verruild
voordat een lach verkeert in vloeken,
maar 't eeuwig kind, bestraft, bevuild,
zoekt speelgoed in de zwartste hoeken.

21

Het trammetje danst langs de zee,
de zon speelt kaats op alle daken,
u rookt, ik niet, maar ik ga mee
op zoek naar andere vermaken,
de wolken, schaduwen van draken,
drijven verdund in 't rose vuur,
help mij de vreugdekreet te slaken
die trille door 't berustend uur.

22
Blijve mijn smaak mij slechts beschermen
tegen de deemoed rans en vroom,
mijn maag opstaan tegen het kermen,
toornen of zwijmlen van heeroom,
dan hoû 'k misschien de vrees in toom,
eindloos ververst, voor 't droomloos rusten,
en laat, berustend als in droom,
de koers aan enkle kleine lusten.

23
Vals spel geoorloofd, geen getuigen,
geen luierstoelfilosofie,
de laatste haven vergt geen juichen,
God zelf of een diaconie,
vooraf een kleine rol twee drie,
tijdverdrijf en verbruik van renten,
uitgever van pornografie
of reiziger in monumenten.

24
De derdedaagse koorts of dit,
ons oog dat rolt op de roulette,
de dood heeft minder wit gebit
dan de croupier vol vreemde smetten,
wat zouden we op onszelven letten?
om te beletten wat? de dood
komt, met of zonder castagnetten,
lang na of in de moederschoot.

Rose en geel

Aan Jan van Nijlen

De franctireurs

Geen Pennewip met brillende argus-ogen
hebben wij ooit één regel toegedacht.
Geen jongedames, die beheerst en zacht,
als door een rietje, van de lettren zogen.

Geen kenners die, waar zij nooit jokken mogen,
trouw prijzen wat vertrouwd is, langgeacht.
Geen vakmanswijsheid hebben wij betracht,
geen boekwinkeltriomfen overwogen.

Geen koster, hoe genaamd, hoe bijgepompt,
maakt onze maag afkerig van 't gekruide.

Geen levensles, geen preek, hoezeer vermomd,
geen ethica kan ièts voor ons beduiden.

De poëzie blijft, naakt en ongekromd,
een tijdverdrijf voor enkle fijne luiden.

Adriana de Buuck

Een zestiend'eeuwse vrouwe van geen twintig jaar.
Het voorhoofd, smal maar jong en effen, is omgeven
door het devotelijk teruggekamde, en even
door een fijngazen muts gedekte, bruine haar.

Roerloos staat de figuur, geheel in zwart, en waar,
uitglippend onder bont, de mouwen ietwat leven,
door hun warm karmozijn, aan 't doodse kleed gaan geven,
liggen de handen stroef en bijna kleurloos op elkaar.

En kalm, tè kalm kijkt deze jonge vrouw. Men raadt
een vuur, dat ook die weke, rode mond verraadt,
dat in die starende ogen is teruggedrongen.

Een ondervoed gevoel, door een verbeest gemaal,
door kerkdienst, sloom gebaar en ingetogen taal,
de Moedermaagd nooit waardig, als door staal bedwongen.

Reprise (na 6 jaar)

Zo schreef ik. Want wat wist ik van uw zonden?
ik, op mijn tenen onder uw portret.
Een kind kon niet uw hoog gemoed doorgronden:
gij leekt mij schoon als een beheerst gebed -

Ik zag niet dat uw mond zovele monden
gelaafd had, dat gij steeds weer hadt gered
de door uw schoonheid reddeloos gewonden,
gevend uzelve, schroeiend, onbesmet.

Enige gave in dit armzalig leven,
van god of duivel die ons 't leven gaf,
o gif-en-tegengif, vóór 't feilloos graf!

En wat daar in uw ogen stond geschreven
was koele haat en minachting voor straf,
en bittre spijt niet méér te kunnen geven.

Beeld uit het verleden

Ik mocht haar handen kussen, sprakeloos.
Mijn handen slopen langs haar slanke voeten.
Zij zag mij aan, daar was in dat ontmoeten
van onze blikken iets genadeloos.

Haar blik zei *neen:* met zekerheid, niet boos -
haar mondje lachte wijl ze mij deed boeten
mijn overmoed, en 't was een wreed verzoeten
van een heel lange en even bittre poos.

Toen zei ze: ‘Zeg eens wat!’ en 'tgeen ze zweeg
was ‘mooiprater’, als een knap strateeg.
En 'k vond en sprak dit buitenaards gefemel:

‘De Hel is een heel oude, en domme straf.
Zend iemand in het vagevuur, met af
en toe een kleine wandling in de hemel’.

Ander beeld

‘Uw hart, mijn lief, en voelt het geen bewegen?’
zo vroeg eens Hooft, men weet, die vroegre Hooft,
die aan de min deed, aan de min-god heeft geloofd,
een dichter met een baard, wiens taal was ingeregen.

De vreemde vraag! en vreemd moet het verlegen
glimlachje zijn geweest de schone ontroofd.
De vraag is in mijn stem het boek ontstegen:
de schone lachte en schudde koel het hoofd.

Ik heb haar hand genomen toen; zij keek
of ik mijn nagels had geknipt; waar bleek
van niet, riep zij een roodverlakte doos te wapen.

Blinkende punten, wat gekriebel en een knap
bij iedre tel... Zij was zo wijs en knap!
Hoog boven ons was haar hart ingeslapen.

Wandeling zonder maan

De grote mensen zijn naar bed gegaan.
Mijn lieve kind, wij zouden kunnen lopen
om 't huis, door 't donker, maar het hek staat open,
de straat op, onder een lantaren blijven staan.

Wij zouden kunnen zoeken naar de maan,
die als een spelbreker opeens is weggekropen.
Dit licht volstaat? maar 't trekt muskieten aan!
Kom mee, een voorraad caramellen kopen.

Een grote voorraad, groot voor wel twee uren.
't Is lang, twee uren, kind. Zou ooit wel duren
een vreugde langer? 'k Stel de vraag met pijn.

Dit zoete smelten op de tong moet sussen
de brand van onze lippen, want wij zijn te klein,
nietwaar, kind? om elkaar, twee uren door, te kussen.

Twintigste eeuw

Wij zijn zo jong niet als wij doen geloven.
Ik ben: hoe oud wel? jij haast twintig jaar.
Achter dit lage voorhoofd, onder 't kroezig haar
dat al je kammen breekt, drijft wèlk bereeknen boven?

Je weet, men moet niet altijd geven na beloven,
't gevaar van geven is dat elk bezit weegt zwaar.
Je hoofdje waakt, waakt sedert lang, nietwaar?
De droeve dwaas, die meent je hart te roven!

De najaarsvliegen laten zich niet vangen
door de belijmde strook die van de lamp afhangt -
en 't leven heeft zo véél niet uit te hangen!

Een kind als jij en ik mag vrijuit spelen,
overal, met de zekerheid dat niets hem vangt,
overal, met de vrees zich elders te vervelen.

Evocatio

Vriendin, grote vriendin, die nimmer zijt gekomen!
Traag zouden zijn uw voeten, doch uw handen breed
en hecht om bei mijn handen, want gij weet, gij weet
dat ik naar u verlangd heb in mijn diepste dromen.

Breed ook en sterk uw schouders, doch volkomen
slank nog uw middel en karmijn de mond die 'k beet
tot bloedens toe, als gij, woordloos uw kleed
verlatend, boodt me uw lichaam, blank en lome.

O onbekende! 'k Zag u ééns toch: 'k was... vijf jaren?
hoog was uw kapsel, zwart, met enkle grijze haren,
krachtig uw neus, uw voorhoofd, als uw kapsel, hoog.

Voor een psyché, die koel en zuiver kaatste
terug uw beeld, dat zich, tweevoudig, plaatste:
bloot tot het middel, in mijn starend kinderoog.

De bezitting

De vijver ligt begroeid, het water is doorweven
met slierten groen en bruin, een voetstuk puilt,
waarop geen beeld, grauw cement, zwart bevuild.
Hoe lang heeft men de tuinman hier geen loon gegeven?

Er moet een tuinman zijn, want er is leven
nog in het park, een verre klop, die spade schuilt
maar half in 't hoge gras... Twee ogen, roodbehuild,
een lang wit lichaam dat komt langs de bomen zweven...

Dat 's al. Dat alleen leeft hier nog. Dat dwaalt ontzet
door deez' bezitting, vrouw of fee, met slappe tred.
Vermoedlijk vrouw: een fee heeft andre mooglijkheden.

Een fee is vrolijker, en zonder eigendom
drukkend op haar. Zo'n park, waarin een kom
iéts schoner water, houdt een rustig mens tevreden.

De dorpsschone

Het meisje met de rode krullen dat
niet méér is dan de dochter van de molenaar,
waarom is, bij zo vol een keurslijf, nat
haar wang, zo dikwijls, en haar glimlach raar?

Men zegt dat bleke Jozef tienmaal bad,
pijnlijk en lang, om één lok vlammend haar,
maar dat zij weigren blijft, omdat in haar
steeds rijdt de heer, die paardrijdt naar de stad.

O meisje, lach toch! dat niet ik die heer
ben, die je hart won met zijn paardjerijden,
die je rood hartje en rode krullen won.

Want 'k vrees: verzoeking brandde mij zozeer,
dat ik in je valse vlamme' een ware vlam deed glijden
en vlammen je vals hoofdje, o! als een ware zon!

Begin van de lente

Dit wordt door iedereen de nieuwe lent geheten,
deze bezuiniging van electriciteit.
Nu moet men vroeger opstaan, want de tijd
wordt kostbaar en bij zonlicht nagemeten.

De nieuwe zon! gezondheid en jolijt!
het zoetste bed wordt kwelling voor 't geweten,
om hal'f acht heeft iedereen ontbeten,
om acht zijn zorgen in het vuur geleid.

Eerst als de mist komt, soms, gaan wij ons sluiten
in ons paleis terug, maar bij de vensters staan,
en blijven kijken, kijken nog, naar buiten.

De schaduw zakt, gaat de balkons nu raken...
Wij schuiven 't venster op: een zucht brengt aan
't getjirp van héle kleine vogels op de daken.

Bij wijze van haat

Dit is de bank, hier komen de oude mensen,
deez' dag is schoon, ook voor 't verkalkt gebeent.
Hier gaan wij zitten, dromerig vereend,
en hun oud hart zal doodlijk ons verwensen.

Hun oude hart, dat nimmer wou verflensen:
't kent haat en liefde en bloedt nog - en dat meent
te kloppen voor elkaar tot het versteent!
Laat hen doorstromplen, pruttelen en drenzen.

Daar zijn ze: in 't groen een harmonie van grijzen,
gekromd maar dichtgearmd, als in een polonaise.
Let op het wrokkend oog van de oude baviaan!

En de oude kip, zie 't trillen van haar veren!
Zie het verslagen leger moeizaam retireren...
De wrede jeugd zal de oude min verslaan.

Sonnet van burgerdeugd

De trammen tuimlen door de lange straten,
al 't leven buiten en de ramen dicht,
wat thee voor ons en de avond te verpraten,
de lamp streelt rustig ons voornaam gezicht.

Inbrekers, wurgers, rovers en piraten,
en de eerste zondvloed en het laatst gericht,
elke onrust heeft ons deugdzaam hart verlaten.
O thee! o vriendschap! o kalmerend licht!

Straks 't balsemende donker, morgen lopen
wij opgefleurd te kopen of verkopen;
God levert de eerzucht en het daaglijks brood.

Genoeg vermoeienis om 's nachts te slapen,
alle overgangen tussen lach en gapen,
en aan het eind, de liefderijke dood.

Bij een bundel van Jan van Nijlen

Beminnelijk poëet, ontgoochelde Van Nijlen,
gij die het einde wacht, een glimlach op de mond,
hoe blijde maakt gij hem die bij zijn vrienden vond
een geest bij wie zo rijk en vredig te verwijlen!

Uw geest, uw hart zijn ons meer waard dan alle stijlen,
en meer zelfs dan uw stijl, die gracelijk verbond
en zond uw verzen uit, als door een avondstond,
over een paarse zee, een vloot van witte zeilen.

Wat men ook zeggen mag: Natuur kan ons verraden,
Natuur hangt grijs en zwaar soms over ons beklag.
Gij zult niet altijd daar zijn, vriend, om ons te raden.

Zo zij ons dit een troost, en een die duren mag:
ons in de warme weerschijn van uw geest te baden,
te vinden in dit boek uw wijsheid en uw lach.

De notaris spreekt

‘De mensen hier zijn altijd naarstig en tevreden.
Altijd tevreden... Kijk, hier zijn we al bij de beek,
waar 's Zondags druk gevist wordt; 's Zondags nà de preek.
Het echt gezond vermaak zoekt men vergeefs in steden.

Daar staat de vlasfabriek, door sommigen bestreden
om haar wat stèrke geur, - de post en de apotheek.
Voor wie van boeken houdt, schijnt de bibliotheek
van onze nieuwe school - ik denk met recht - een Eden.

Als wij de beek nu volgen, zijn we alras
aan 't klooster Onzer Goedertieren Witte Vrouwe,
het toevluchtsoord der arme meisjes van berouwen.
Die meisjes zijn zo arm. Zij doen de vuile was.

U zult ze ook wel wat geven, denk ik. U's hier pas.
U zult van iedereen hier - denk ik - leren houen.’

O lieflijk dorp

O lieflijk dorp, omringd door geurge boerderijen,
waar elk oprecht is, elkeen wandelt met de Heer,
waar klokkezang zich mengt met het gekwinkeleer
van vinken die in zoveel vroomheid zich vermeien.

O lieflijk land, vol honing en doorzwermd van bijen,
waar de éne veldwachter nooit grijpt naar het geweer,
waar de notarisvrouw in pruimen stelt haar eer,
waar in gezond verstand de mollen zich verblijen!

O land, waar zelfs de dood beleefd de dokter groet,
de dokter die zijn hoofd schudt als hij hem ontmoet
en werpt een bloesemregen roos op beide schouders.

O dorp, waar de pastoor iedere beê verhoort,
behalve trekken aan 't gewijde klokkekoord
wanneer hij kindren doopt uit ongezegende ouders.

Landelijk treurspel

Het volgende voor wie 't misschien niet heeft gelezen,
eergister in de krant: In 't dorp waar ik nu woon
is in de volle lent een moordtoneel gerezen,
een scène zwart-en-rood, uit bitterheid en hoon.

Een doorgaans nuchtre boer, gekoppeld aan een wezen,
kijflustig, lasterziek, en daarbij niet zeer schoon,
heeft binnen twee drie tel, sneller dan ooit vóór deze,
zichzelf en haar verdelgd, de ganse streek ten toon.

't Gebeurde zó op straat: toen de pastoors verschenen,
lag zij links in de goot, met uitgespreide benen,
hij rechts, maar evenzo, zijn hersens in zijn pet.

Maar 't mateloos verschil zou iedereen eerst blijken
toen de pastoors knielden bij 't linkse van de lijken,
en toen het rechtse kreeg geen letter van 't gebed.

De douairière

Een ronde schelp gelijk op een verlaten strand,
staat dagelijks aan 't eind van een der lange lanen,
in glanzende peignoir met bloemen flamboyant,
mevrouw de barones Van Vueren tot Terlasne.

Haar brede boezem hoog, gespierd de kleine hand,
houdt zij chauffeur en tuinman zelfs in rechte banen,
en maakt, met hare drie-en-tachtig jaar, te schand
de boze geesten die haar wor'mstekig wanen.

Zij heeft een zilvren maag en eet slechts groente en ooft,
maar leest nog zonder bril en vult haar krullig hoofd
met beurtlings Paul de Kock en *Het Toekomstig Leven.*

Zij heeft nooit aan de min of aards geluk geloofd,
maar heeft geschreid toen de baron haar werd ontroofd,
en in een klare stijl haar testament geschreven.

Een apostel

Hij greep mij vast met twintig zwarte klauwen,
hij riep mij toe met heel zijn lange baard:
‘Mijn Lief, mijn Lam, mijn Schild en mijn Betrouwen,
zij die U vonden zijn zéér onvervaard!

Ik heb gevonden! Wilt mij niet beschouwen
als een die zoekend nog naar boven staart.
Hij is mijn have, en bloedig het berouwen
van wie hier niets dan aardse goedren spaart!’

Hij zag mij zuchten, wanklen en verbleken,
en liet mij gaan. Was hij vermoeid van 't spreken
of waande hij zich meester van het kwaad?

Ik had hem gaarne mijn geloof geschonken,
had zijn onaardsheid minder fors gestonken,
en was niet deze stank zelfs plagiaat.

Stevens pinxit

Half over 't album is zij neergezegen,
de ivoren waaier tegen 't hoofd goudblond,
de blote linkerar'm, blank en rond,
beschaduwend een mond zacht en verlegen.

En in haar blik, welk zoekend overwegen,
welk troebel water, met toch diepe grond -
de hals is vrij, te vol haast, kerngezond,
het lijf in strak, hardgeel satijn geregen.

Een gele golf stroomt over heel haar stoel.
De rechterar'm, door het hout gesneden
der leuning, wijst, schijnbaar zonder gevoel,
in lange bruine handschoen, naar beneden.

Mysterie van 't satijn, hautain en zwoel...
De redeloze zonde haar te ontkleden!

De vrouw op mijn schoorsteen

Mevrouw, ik groet u en uw hoed met pluimen.
Uw krullen vallen goedt, u glimlacht wulps en teêr:
tegen wie? tegen mij? of tegen een mijnheer
in droom, die langvoorheen de slaaf was van uw luimen?

'k Begrijp u zeer: men kan geen droom verzuimen
in uw bestaan, broos als een pauweveer.
En toch, uw borsten van biscuit zijn meer en meer
als rotsen waar de kant op schijnt te schuimen.

U lijkt zo glad en warm, men moet u met de mond
beroeren om te weten waaruit gij bestondt,
bestaat, bestaan zult, tot uw dood in scherven.

U heerst over mijn schoorsteen en uw blik
is recht en ongesluierd door de schrik
van te bederven vóór uw knallend sterven.

Ter uitnodiging

Volmaakte vreê van 't landelijke rusten:
een brief, een boek, en dan de gramofoon...
Het grasveld is geschoren, de einder schoon,
de vijver uitgediept, geregeld onze lusten.

De zwanen varen traagzaam langs de kusten,
Loh'ngrins onzeker van der Jonkvrouw' woon,
maar God woont hier met zijn papieren kroon,
en deze rust is een volmaakt berusten.

Ik zend u dit sonnet met een tros druiven,
onze eerste: niet onmooglijk nog wat zuur.

Kom spoedig met ons leven, met ons wuiven
de zwanen toe, klassiek, in 't schemeruur.

Kom voelen hoe de zorgen vàn u schuiven,
met de allerlaatste zucht naar 't Avontuur.

De bedelaar onder de boom

Zie de oude leugnaar, die bretels verkoopt,
om niet te zeggen dat hij bedelt, staren.
Hij zit daar om zich weer bijeen te garen
en niet omdat hij op 't nirwana hoopt.

Als ooit op aarde een mens zichzelf ontloopt,
dan hij misschien, maar 't duurt al zestig jaren,
en zie met hoeveel zorg hij 't raaflend garen,
dat hij ‘jas’ noemt, op zijn geraamte knoopt.

O, de oude leugnaar, 't mummelend cadaver!
eens reist hij verder toch dan een dolfijn,
't oude kavalje dat slechts droomt van haver.

Heer, geef een sterfbed koel en zonder pijn
- zijn geel gelaat ligt diep dan in de klaver -
aan de oude leugnaars die wij zullen zijn!

Het kind dat wij waren

Wij leven 't heerlijkst in ons vèrst verleden:
de rand van het domein van ons geheugen,
de leugen van de kindertijd, de leugen
van wat wij zouden doen en nimmer deden.

Tijd van tinnen soldaatjes en gebeden,
van moeder's nachtzoen en parfums in vleugen,
zuiverste bron van weemoed en verheugen,
verwondering en teêrste vriendlijkheden.

Het is het liefst portret aan onze wanden,
dit kind in diepe schoot of wijde handen,
met reeds die donkre blik van vreemd wantrouwen.

't Eenzame, kleine kind, zelf langverdwenen,
dat wij zo fel en reedloos soms bewenen,
tussen de dode heren en mevrouwen.

Een grote stilte

De stilte zwelt uit de ingeslapen nacht
en zuigt ons gans en onweerstaanbaar binnen.
Een hoornstoot gilde alsof een wilde jacht,
losbarstend als een onweer, zou beginnen -

En toen niets meer: de ondragelijke vracht
van tè veel jaren, 't koele en donkre linnen
van de eeuwge stilte op onze wankle wacht.
De vijand zal ons altijd overwinnen!

Wij kruisen de armen op onze enge borst,
zwelgend het duister met de dikke dorst
van wie om water kreunde eer hij verstomde.

En deze vracht, dit groot benauwen wordt
voorsmaak van het gebeente dat verdort
onder het marmer, in de rèchte tombe.

Leven is goed...

‘Leven is goed’, en zijn wij tachtig jaar,
wij doen geen afstand van ons duur verleden,
koel is de schaduw van het leed geleden,
en zacht de wijsheid over 't oud misbaar.

Dan juist zij onze hemel glad en klaar,
een schoongewreven spiegel van dit heden,
lachend bij onze ruggelingse schreden,
naar welke zuidpool of welke evenaar?

Wij gaan, wij gaan - maar met de minste spoed;
profetendromen, stelsels en gebeden
waaiend om ons als wind om zuilen doet.

Strijdend voor 't leven, listig en verwoed,
als onze vaadren met de draken streden,
zullen wij gaan. Maar langzaam. Voet voor voet.

Gebed bij de harde dood

O Heer, het wordt nu tijd, wellicht, U aan te roepen.
Men weet niet goed... De vrees voor 't einde blijft bestaan.
De dood vergeet ons nooit. Men moet beproeven
een al te grote doodsstrijd te ontgaan.
De dood doet de arme mens naar vrome leugens zoeken.

Gij, Heer, Gij zetelt hoger dan de dood, daarboven,
dan 't zèlfde eind, altijd, van ieder lot.
De stervenden die roepen, werden eerst geboren,
Gij waart steeds, onverstoorbaar, in Uw rol van God,
De Zoon des Mensen vond, tot hier, de liefste logen.

Zijn dood was hard, hij kon er iets voor krijgen,
hij werd Zoon Gods en Onze-Lieve-Heer.
Hij wist de dood, zei men, zo stervend, te bestrijden,
hij overwon de dood en wat niet meer?
Het blijft een aaklig iets, te hijgen en verstijven.

Het blijft een aaklig iets, naar 't eigen hart te luistren,
te weten dat men dood is, als het stil blijft staan.
Die spierknobbel met kleppen waardoor 't bloed moet spuiten,
die rustloos vijftig, zestig jaar kan slaan,
en soms opeens uiteenspat, als een vat in duigen.

't Is heus wat anders dan zich laten baren;
men meet de dood soms na, bij vol verstand.
Tegen de vijf die suffend, zat van dagen,
gelijk een nachtkaars uitgaan, opgebrand,
zijn honderd die gefolterd in hun doodszweet baden.

De dood is niets misschien, het doodgaan alles.
En zij die de englen zien, een glimlach op 't gelaat,
en zij die vol berusting in het niet-zijn vallen,
zij maken wat zij kunnen van hun poovre staat.
Het blijft de wrede strijd van duive tegen valk.

Ik had een vriend, o Heer, wiens hart was uitgezwollen
tot bijna driemaal de omvang van een mensenhart,
men heeft hem, toen hij sterven ging, bevochten,
hij wou zijn hoofd in twee slaan om de barst,
het trage barsten van dat hart niet meer te volgen.

Ik had een andre vriend die met verrotte longen
trotseren moest het vlijmen van de scherpste koû,
in een verlaten tuin, waar ongestoord het domme
systeem zijn vreugde wurgde en niet verjagen zou
de dood die eens zijn moeder meegaf aan haar jongen.

Het is voorwaar geen wonder als de rede
ons bij de doodsgedachte dringt naar zelfmoord.
Het mes van Jack the Ripper was een zegen,
o, onvoorziene dood die nauwlijks stoort!
de meesterlijke moord zij grotelijks geprezen.

Want zelfmoord, Heer, is moeilijk, wil niet altijd slagen,
Cleopatra en de adder waren beiden sterk,
het gif van Mithradates deed hem angstig braken,
een slaaf, met beevrig zwaard, volbracht het werk.
Een zelfmoord is verzekerd tot de keus van 't wapen.

De dood is vriendlijker, wellicht, in de ongelukken
die dagelijks de brave burger grieven:
de motorrijder die zich reed in stukken,
de machinist door twee locomotieven
vermorzeld wijl hij even stond te dutten,

De metselaar die van de ladder stortte,
wiens hoofd sloeg op de keien tot een omelet,
en de arbeider, in een machien getrokken,
die, voordat men één wiel had stopgezet,
als nameloos gehakt alweer was uitgeworpen.

De kleine meisjes die door de ijslaag schoten,
wier doodskreet tot een sliertje stoom bevroos
en naar wier lijkjes niemand heeft gedoken,
het kind uit de achterbuurt dat achteloos
met kokend water, telkens weer, wordt overgoten.

Bepaald, de dood is vriendlijker voor de arme mensen,
zij sterven makklijker, zijn meer met hem vertrouwd.
Hij geeft ze lachjes, knipoogjes en wenken,
de vrees voor wat men dikwijls ziet, verflauwt.
De dood lijkt haast een doel, voor hen die dood zich werken.

De dood is de gezel der lange wintermaanden,
plichtmatig, zoals zij, voor de armen op het land.
Zij zwoegen rustig voort, zij strooien nieuwe zaden,
en rustig, als een veldbloem door een kinderhand,
plukt hij een zwoeger weg van de omgeploegde aarde.

De dronken vagebond, die lacht onder het kwijlen,
en kwijlend lachend loopt onder een volle trein,
de blinde bedelaar, te oud om te overlijden,
die op een heldre nacht zijn nek breekt zonder pijn,
het is de moeite niet naar zo'n dood om te kijken.

De werklijk harde dood daalt neer in verenbedden,
en vlijt zich lang en zwaar tegen een zachte borst,
en kust een zachte mond om 't aadmen te beletten,
en knijpt een zachte keel die nauw en gloeiend wordt,
en luistert naar het hart dat zich nog blijft verzetten.

Een dood die tellen mag, is wulps als een hetaere,
doch traag en zeer ervaren als een succubus.
Hij snuift de droppen zweet in die op 't voorhoofd paarlen
en drinkt de laatste adem met een diepe kus.
Hij schat de patiënt altijd op juiste waarde.

Hij is volmaakt beleefd en kondigt zijn bezoeken
soms weken lang vooruit zijn uitverkoornen aan,
die hem verkiezen, iedre fase liever proeven
dan rap en onverhoeds het leven uit te gaan.
Hij geeft hun tijd, o Heer, U vlijtig aan te roepen.

Want, Heer, zij duchten U veel méér soms dan het sterven,
zij zeggen: ‘'t Sterve' is kort, maar God is eindeloos!’
Zij menen dat Gij veel, veel meer van hen zult vergen
dan zo een triest sinjeur als zo een trage dood.
Gij, Heer, Gij zijt in staat hen eeuwig te verderven!

Het is geen klein verschil. Een ziel van stoom kastijden
wanneer het lijf van vlees sinds eeuwen is verrot,
het is wat anders nog dan 't schenden van wat lijken,
het is het waarborgsmerk van een heel ware God.
Een werk zo groots, o Heer, geen epos kan 't beschrijven.

Zij hebbe' elkaar vermoord om U, Heer, te verdienen,
het zondig vlees gekerfd, geradbraakt en verkoold.
Groot is, goddank, de schaar der liefdevolle lieden
die zacht de poten breken van het schaap verdoold,
en lang voor 't stervensuur Uw paradijs verwierven.

Verwonder U dus niet wanneer zij daaglijks janken,
zij die U vrezen 't zeerst, zijn ook Uw ware trouwen.
Tussen de man die meent alleen te mogen danken
en hij die U slechts roept in 't klamme doodsbenauwen,
tussen die schobbers, Heer, zijn duizend overgangen.

En als ik minder bid dan de echte katholieken,
of de echte protestanten, die 't niet minder doen,
het is om van een schaars gebed tienvoudig te genieten
en uit bescheidenheid. Het afgeblaat sermoen,
ik ben er zeker van, is niet naar Uw believen.

Ik heb U, Heer, naar 'k hoop, ditmaal met recht gebeden,
ik ben geen twijflaar, Heer, voorwaar geen twijfelaar!
De twijfel is te slim en hindert mijn geweten,
ik heb niets uit te staan met deze handelswaar,
als zij die koster zijn en die Urbanus heten.

Heb ik gezondigd tegen 't tweede der geboden?
Ik riep U met in mij het schroeiendste venijn
dat ooit uit mensenhart vervloeide in mensenwoorden,
de vrees, de grote vrees in 't afgeschuurd refrein:
De dood, de dood, de dood, het doodgaan, en de doden.

De dood is altijd kort, duurt hoogstens één seconde,
men is dood of niet dood, zoals Stendhal ons leert.[aant.]
De foltering vooraf is langer aan de orde,
en iemand die, als job, ontzaglijk blasfemeert,
kan zeggen: ‘God mijn Heer, dit is Uw grootste zonde!’

Maar als ik mij verstout U op de dood te wijzen,
dan is het wijl ik denk dat Gij hem soms vergeet.
Zend mij een leugen, Heer, als ik met hem zal strijden,
een leugen, groot als de ernst die 'k in deez' verzen deed.
Want de ironie, zegt men, schaadt aan de poëzije.

Maart '28

Het verval

Aan Victor E. van Vriesland

Hubertus bij zon en schaduw

1

Het was een flets verdriet dat hem zijn bed deed ruimen
in 't bruine huis, heel vroeg, en knikkren met de pruimen.
De rozen waren bleek in 't vochtig morgenlicht,
hij liep voorbij en zuchtte en kreeg het ooft in zicht.
De pruimen blonken zeer en lokten hem tot spelen:
hun schok gaf geen geluid; het onverwachtse kwelen
van vier vijf vogels dreef hem verder in het veld,
op stille pruimen, luide vogels niet gesteld.

'Is het niet wreed en dwaas dat wat wij ver zien blinken,
in onze handen nalaat veruit te rinkinken?
't Verdriet wordt mij weer baas. Het is een oud verdriet,
gesijpeld uit de tijd van Kobus en Agniet.[aant.]
Laat ons het woud ingaan: één boom zou mij verleiden
mijn naam en hart misschien weer in zijn schors te snijden -
wanneer 'k mijn zakmes had, maar 't is al zo lang weg!
oud zakmes, oud geluk, verloren in een heg
of aan een waterkant... En wat is hier voor water?
Een meer: het-nieuwe-meer-van-de-herboren-sater.
Die sater, zou ik zijn? Neen, zou ik willen zijn.
Ik ben helaas een kleuter, blond en klein en fijn,
en om mijn zachte handjes niet kapot te wringen
begin ik onverwachts over dit meer te zingen.'

2

Hij zingt:
Wie roept er zozeer?
Mijn hart in de bomen
wil niet tot mij komen
bij 't dampende meer.

Tien blauwe kastelen
verrezen hierrond,
o kind ongezond
dat niet meer kan spelen!

O kleuter verstoord
door 't morgenlijk fluiten,
een dame komt buiten,
bedroefd en bekoord.

Want zwanen zovele:
een zilveren vloot,
komen voor haar kwelen
het lied van hun dood.

Haar rouw is brutaal:
in 't morgenlijk blauwen
een breuk van vertrouwen -
hoe luidt haar verhaal?

De dame ziet mij
misvormd door haar tranen,
lacht vaag naar de zwanen
en wiegelt voorbij.

3

Hij kijkt haar na: helaas, zij is geheel verdwenen -
de zwanen ook, maar 't gladde water wordt doorschenen
door scherpe stralen zon, mosgroen in 't donkre water.
De zon schijnt door hem heen, hij geeft een vreemd geschater
opeens, het klettrend einde van een vroege zang.

'Nu is de poes dichtbij en klopt het hart mij bang.
De poes? de poes voor mij is, hoop ik, toch een tijger?
Zo'n tijger is sinds lang geen serieus bedreiger
en niet voorradig hier; het mysterieuze riet
verbergt twee luie bloedzuigers en anders niet.
Te hulp! o snel te hulp, vergeten Carabossen![aant.]
Assepoes! Dorenroos! kastelen en karossen!
Poes? De gelaarsde kat! Of heb ik niet de keus,
laat stappen in dit meer de kindereter Reus,
bloot voor het morgenbad, mes, kleren in de struiken.'

Hij kon de zevenmijlslaarzen zo goed gebruiken,
meende Hubertus. Maar de reus, de kat, de fee
verstoren van het landschap niet de stille vreê.
De zon alleen gaat voort haar stralen af te schieten
dwars door het watervlak, steeds meer, en een vergieten
zo dwaas, van zoveel goeds, giet zacht Hubertus in
een wonderlijke vreugd, de smaak van een begin.

4

Hij zingt:
Nu heeft de zon verdreven
de damp en ook de dauw
en uit ons hart gewreven
het laatste vlekje rouw.

Laat bloot de voeten schroeien
in 't wijde en rulle gras!
het goud dat ons genas
gaat voort, gaat voort te vloeien.

Een meisje van de heide,
haveloos, bruin en rank,
slaakt klaterend en frank
de juichkreet der bevrijden.

Maar het gekerm der klokken,
ondanks de lieve zon,
heeft wredelijk verschrokken
de vreugde die begon.

Kom mee, ver van de bozen,
tot waar, zacht en voornaam,
troont in een tuin van rozen
de grijze heer Khayyàm.

Die zovele planeten
zo lang heeft bestudeerd
en, in die tuin vergeten,
zichzelf de glimlach leert.

5

Hij gaat, maar gaat alleen, dat spreekt, en door de dreven
zal hij voortgaan, vandaag, zijn fantasie te weven.
Het is geen kunst, o neen! het is voor kunst te jong,
zoals een oude kraai eens diep-wantrouwig zong,
maar 't is een gunst wellicht. ‘Mag het een gunst dan heten?’
Hubertus, oude kraai, vroeg het aan uw geweten.
De kraai sprak: ‘Ja, dat wel!’ en dus, Hubertus gaat
door woud en veld en wereld, vriendlijk en kordaat.

De dag was lang en heet, de zon straalde in zijn ogen
tot botergele vlinders voor zijn stappen vlogen.
‘Ik glimlach door de wei, 't is wellicht idioot,
de vraag is maar voor wie? mij lijkt het bijna groot!
Glimlachen tot zichzelf, wat kan men meer verlangen?
Een blauwe koe als spin in 't landschap te zien hangen?
Een zwarte koe als wolk?’ Een wolk schoof voor zijn blik.
‘Adieu-vaarwel, Marie! 'k zou liever zeggen: stik.’
De zon was uitgedoofd. Hij wierp zich neer en lachte.

‘Wachten nu op de nacht, o gij die niets meer wachtte!’...
Maar 't werd weer licht. En dorker. Donker weer en licht.
Hij lag languitgestrekt, genietend van 't gezicht.
‘Het lied-van-licht-en-donker fluistre door de abelen,
Van welke dichterheld kan men zo'n liedje stelen?’

6

Hij zingt:
Als de schaduwen kruipen,
overal, overal,
laat ons met haast ontsluipen
de dreiging van het dal.

Wij luistren naar het kloppen
dat ons hoe vaak bedroog,
en gaan ons goèd verstoppen:
een huis is diep en hoog.

O kamers half begeven
door 't licht, de hoeken zwart,
als schaarste van het leven
in een vereenzaamd hart!

Van achter de gordijnen,
door 't open raam nog, zie
het bloedeloos verschijnen
van witte vrouwen, drie.

Vertrouw de schemervrouwen
niet in heur vreemde tooi,
zij zijn als de landouwen
die lelijk zijn noch mooi.

Sluit liever al de ramen:
o hart van duister vol,
laat ons voor goed beamen
de zwartheid van dit hol!

7

Hij bleef languitgestrekt. Het was zo donker niet
als hij had willen doen geloven in zijn lied.
‘De schaduw maakt ons luier dan het zonnebranden.
Kom, Huibert, overeind: deze aftocht is geen schande.
't Is slapenstijd voor 't kind! Heer, wij verstaan en heffen
ons krakend op en gaan, in pijnlijk plichtbeseffen.’

Hij liep, zij 't zonder haast. ‘Zou ik een glimworm zien?
Lang leven als 'k er zie voor 'k heb geteld tot tien.’
Hij telt, met vier hiaten. Schaduw zwelgt hem in.
‘Kom, nacht, lig over mij, o nacht die ik bemin,
nacht aan geruchten rijk, gestalten en gevaar,
doch waarin tevergeefs ik naar één glimworm staar.’
De schuld lag ook bij hem. ‘Niets afstaan van het leven;
vooroordeel van de jeugd dat ons steeds aan blijft kleven!
De dag is nauwlijks om: een dood onmerkbaar lang...
Te sterven rose-en-goud, als zo'n zonsondergang!’

Aan 't einde van de laan staat reeds zijn huis te wachten:
het trouwe-bruine-huis-van-de-benauwde-nachten.
Hij plonst er zich nu in, de deur sluit met een knal.
Hij laat de blinden neer en toeft bij iedre val.
‘Ik heb de moed weer niet het laatste raam te sluiten.
Laat ons, voor 't slapen gaan, nog een nocturne fluiten.’

8

Hij zingt:
De nacht is gezonken
op 't bruine kasteel,
de bomen zijn dronken,
de weerlichten scheel.

Verrukklijke spoken
van heel-lang-voorheen,
voor altijd verdoken -
of komt er nu één?

Een man met een mantel,
waar is zijn gitaar?
sombrero op bochel,
waaruit een sigaar,

glijdt rap door de tuin
als roetzwarte stoom,
en trekt uit de kruin
van iedere boom

een uilenkreet, schril
en guur door het donker,
men ziet van zijn bril
het spottend geflonker,

en met een soort staaf
regelt hij het huilen
van een vol en gaaf
concerto van uilen.

9

Hij wendt zich om en staart: het flets en oud verdriet
staat in het donker hol en vlucht zijn ogen niet.
Zijn hart springt in hem op, soms is men 't meest verschrokken
van wat men overal en staag heeft meegetrokken.
‘Ga zitten, vriend, ik zie dat gij u ook verveelt.
Ik zie het zelfs met vreugd. Ik rekende u misdeeld,
kreegt gij uw portie niet, vandaag, van mijn verveling.
Kom op de vensterbank genieten van de streling
van 't zuidewindje, neen, van 't avondwindje kuis.
Het is wat broeierig, wat klam en klef in huis.’

De rozen bolden grijs door 't tule van de nacht
en op zijn vensterbank blikt hij-die-niets-meer-wacht,
naast wie-hem-nooit-verliet, bestendig naar die rozen.
‘Je wilt niet dat ik praat? je vindt dat uit den Boze?
Je wilt misschien ook niet dat ik je tutoyeer?’
Maar de ander heeft geen stem, hij weet het al te zeer,
zou hij hem anders wel zo vaak en gaarne ontvluchten?
Hij zwijgt dus ook. Bijna: hij moet soms éven zuchten.

De nacht werd knellend zwaar. Hij tuurde naar 't geflonker
van glimworm, vuurvlieg, speld. Geen speldeknopje blonk er.
Tegen de lege nacht sloot hij het laatste raam.
‘Vriend, de verveling zelfs heeft niets meer in haar kraam...’
Maar de ander snurkte zacht, als kreunen door het donker.

Gistoux, April '29

P.P.C.

Vaarwel, Clary. Ik wens u geen geluk.
Zoiets klinkt dom, bij hen reeds die het menen.
Gij hebt u goed verkocht. Maak u niet druk
over de rest: want àlle mensen wenen.

Uw huis was klein. Uw heer heeft het vergroot.
De bron van zijn fortuin heet niet te stelpen.
Uw roem wordt groot en duurt wel tot zijn dood.
Uw ziel is klein. Ik kon het niet verhelpen.

Uw lijf is goed. Gij zijt een mooie vrouw.
Gij zult uw heer veel mooie kindren baren.
Uw hart is nauw; gij blijft hem ook wel trouw.
Gij zult hoogstaan en goed uw naam bewaren.

Vaarwel, Clary. Mij zult gij niet meer zien.
Ik zal u mijden, zelfs tot in uw dromen.
Gij waart mijn droom, voor ik u had gezien.
Gij zijt uzelf. Ik minacht u volkomen.

De Man die lacht

Geen schorre kreet, geen hoge klacht
hebben uit hem God's oor gewond,
't is een verdwaasde jonge kwant
die zich gered waant als hij lacht.

En dwazer nog die iets verwacht
van zulk een doodgeboren zon:
dit neerzien op Napoleon
en Christus vanuit bed veracht.

Maar als alles wordt afgedaan,
zal deze staan in 't laatste licht,
zijn grijns op 't hospitaalgezicht.

En God zal vragen: ‘Welke waan
bracht zó een tot een eindgericht?’
En hij zal zeggen: ‘*Zie mij aan*’.

Een opdracht[aant.]

Ik breng je heel mijn ziel, zo tam,
mijn niets-zijn, zonder aarzeling,
mijn schrale trots, mijn poovre vlam,
mijn hele kleine ontgoocheling.

Ik weet je bent het geenszins waardig;
maar ben ik waard te zijn bemind?
ik weet je vindt jezelf strijdvaardig,
jij weet hoe geblaseerd 'k me vind.

Ik heb de geestdrift nagemeten,
jij voelde en proefde zonder rust:
je wilt niets van mijn druilen weten,
ik twijfel aan je levenslust.

In onze min niets onverklaard:
laat ons zijn zonnig of bewolkt,
maar niet vergeten dat deze aard
alleen door vreemden wordt bevolkt.

Wij zien het leven zachtbestraald,
en toch, o hart zo roemgezind,
besef dat niemand naar ons taalt,
niet eens wijzelven, lieve kind.

A.O. Barnabooth

Het huis

Laat ons niet spreken van de regen
die zeurt, dit sterke huis voorbij,
maar speuren naar 't verdoken leven
van de besloten negorij.

't Klavier en de overtrokken meublen
zwijgen opvallend van 't bederf;
zij hoorden de jonkvrouwen keuvlen,
thans zo verbleekt in waterverf.

Oud-vlaams buffet, chinese borden,
bête gravures van Goupil,
wij zullen weer uw roem verkonden
die met onz' kindsheid samenviel.

Wij zijn zeer ouwerwets, en morgen
zullen wij 't haast nog erger zijn;
geen roes hoeft ons bestaan te korten,
wij vragen stilte als medicijn.

Als 't wiegelied dat wij vergaten
en dat opeens door 't hart weer zong,
neemt ons dit huis, waarin we eens lazen
hoe elk van ons de Wereld dwong.

Pastiche-Nerval[aant.]

Waar is de korenblonde?
begraven en vergaan!
Heeft niemand uit de tombe
haar lichtend op zien gaan?

Haar lippen bloedkoralen,
haar voorhoofd van albast;
o, vloek der manestralen
over het wuivend gras -

Haar lippen bloedrobijnen,
haar tanden wit en wreed;
o, gruwelvolle rijmen
waar niemand meer van weet -

Waar ligt de korenblonde
begraven in het land?
Zij die haar weelde schonden
zijn grijs en uitgebrand.

Vervloekt, verlamd, vergeten,
ontluisterd door het kwaad:
drie doden en één leven,
haar nooit verzoend gelaat.

Na 't zoetste werk

Na 't zoetste werk is rusten méér dan zoet;
na woelge reizen lokt de stille haven.
Analfabeet en uitschot van de slaven,
die onverschillig in de bodem wroet,
na 't zoetste werk.

Het krullig haar, zwarter dan dat van raven,
is rustens bed na welvolbrachte spoed,
rustens gazon na 't hartverslijtend draven,
de kuil waar dood met liefde smelten moet,
na 't zoetste werk.

Prinses, al zijn uw lusten nog verwoed,
laat wie u laafde zich op zijn beurt laven
aan slaap alleen, al ware 't slaap voorgoed.
Geen zoeter smaak dan voorspraak van de graven,
na 't zoetste werk.

Gli Amanti

‘Ook als 'k je mond niet zie meer, slechts voel wijken,
wanneer mijn mond je rode lippen bindt,
zijn je ogen stralend... - Waarom ooit bezwijken
voordat de dood, die àndre dood, ons vindt.’

De nacht verbleekte; als stappen over 't grind
hoorden zij iets het knarsend raam bereiken;
dan zwaar de stilte, waarin zij als lijken
bijeen nog lagen, maar verkild en blind.

En niettemin zocht elk voor zich te kerven,
in de eigen wanhoop, naar het eendre kwaad:

‘Zijn laatste liefde zal de mens nog derven,
ook voor wie uitrees, komt ééns de evenmaat.

Zijn wij reeds dood? Want wij, want wij ook, sterven!
Of is het smaad? Worden wij nòg versmaad?’

In memoriam

Te lang geleden en niet weer aanschouwd -
twee kindren slingeren nu aan haar handen,
haar matte blik zal door de mist niet branden
die zwellend tussen onze levens grauwt.

't Is wèl gedaan: dat zij zich heeft vertrouwd
aan wat geluk heet, dat zij mocht belanden
in een druk huis, zij die nog aan de randen
van het alleen-zijn rijklijk heeft gerouwd.

Zij heeft het moederschap volmaakt verdiend,
en haar verstand was meer, dan die 't niet achtte
en slim wou zijn, onhandelbaar en slimmer.

Zij werd de vreugd van wie, een moeder ziend,
vroeg: ‘Wat is schoner?’ en verheerlijkt lachte.
‘Een ding van schoonheid is een vreugd voor immer.’

Kolonie

Nu schijnt daarginds misschien een halve maan
tweemaal zo hel als hier een maan in luister.
In 't kleine soosje heeft iedereen verstaan,
volop: alleen de whisky-soda bruist er -

hoe het de planter dit jaar is vergaan
met zijn tantièmes. Eén vreemdeling huist er
schuin tegenover, maar verkiest 't gefluister
van zijn waringin boven dàt bestaan.

Hij meent terecht: zo'n dorp is te waarderen
boven 't nabootsel van een grote stad,
maar om de geur van 't veld, de lichte kleren,

de kreet van de tonggèrets, 't daaglijks bad
in de rivier, en haar, wier vreemd erbarmen
in 't sterfuur krauwt over zijn hoofd en armen.

Mystiek terrein

De herfst is kort geweest. En 't mij verdiepen
in wat mij nableef van het milde land,
als roepen van nachtvogels die lang sliepen,
neemt in de duisternis weer de overhand.

Een kleine stem die mij vermanend riep en
soms voor mij zong, houdt zwak maar helder stand,
de pala-tuin herrijst, waardoor wij liepen
op blote voeten, bij de kali-kant.

De bruine en rimplige bescher'mgeesten,
Alima, Bogèl, Yoeng, maar ook het spook
van de Arabier, huizend in de oude bomen.

‘Yoeng had een dubbel hoofd van schrik toen gistren
een baardgezicht opééns in 't venster dook!’
't Is lang voorbij... Waartoe teruggekomen?

De catastrofe

Ik heb geen mens gekend die zich verachtte
zo vurig en zozeer, als deze alleen,
maar vriendlijk toch en trots bij de gedachte
te weten wat een andre onzeker scheen.

Zijn lijf verwaarlozend: zijn ziel verkrachtte
hij sedert lang - ziek, spotziek en gemeen,
leek hij tot voortleven nog juist bij machte.
‘Een steen rolt ook, en 'k ben geen edelsteen.’

Hij was mijn vriend, al was het vaag en ver,
ik was zijn vriend en zag in hem geen wonder,
toch dacht ik soms aan een verdoemde ster
bij deze ramp zonder een zweem van rouw -

Hoop loert altijd. Hij ging volkomen onder
in de onbeduidendheid van een geliefde vrouw.

Epitaaf

Zijn eigenwaan, zijn zwakheden en feilen
bleven hem trouw tot aan dit simpel graf;
hij leefde in vele, en ook geleende, stijlen,
maar zijn galop werd meest een korte draf.

Zij die hem lieven, moeten niet verwijlen
bij de beloften die zijn jeugd hun gaf;
hij was, al waren giftig vaak zijn pijlen,
niet altijd ijdel, en niet altijd laf.

Hij hield veel van zichzelf, maar menig ander
vereerde hij met veel te grote haat.
En haat is liefde: mint of haat elkander!

Een vroegoud kind, geslepen of naief,
zeer ongelijk, maar ook zonder tarief,
hij was geen màn, maar ach! ook geen castraat.

Mirliton

Mijn vriend, als weldra de ouderdom
ons onherstelbaar heeft verzuurd,
als onze leden, goor en krom,
en enkel nog door jicht bestuurd,
verraden ‘'t Is gans uitgevuurd’,
zullen wij dan met stille trom
verdwijnen, langs een achterbuurt,
mijn vriend?

Dit wacht de fraaiste bruidegom:
de hardste munt raakt afgeschuurd,
en dit karkas, door ons gehuurd,
kruipt door ons vel en keert niet om -
't Is wèl! Blijf tot uw laatste grom
mijn vriend.

De ronker tot de verdrevene

O gij, die door mijn ronken zijt verdreven
naar de angsten van een afgelegen zaal,
die vlucht voor 't regelmatige kabaal
doch treedt in het mysterie zonder beven -

‘alleen ben ik en zonder vriend gebleven’,
en zonder oren, open voor de taal
die weldra 't dier, tevreden en brutaal,
want meester hier, te horen weer zal geven.

Straks zal 'k verzonken, hij weer opgedoken,
zal ik gedood en hij herboren zijn,
en gij ver van ons, bij uw eigen spoken.

En 'k vraag mij plots of niet een diepe pijn,
waarvan ikzelf u nimmer heb gesproken,
uit dit mijn dier tot u is doorgebroken.

Een vrouw

Haar smal gelaat, onder de grijze haren,
smal, bleek en moedig, is mij toevluchtsoord,
een blanke koepel, hoog en ongestoord
door 't dom geraas, de hartloze gebaren.

Het ware onnodig dat zij met één woord,
voor mij alleen, die stilte ging verklaren,
ik ken de droom die somtijds komt gevaren
diep in haar blik, en éven haar bekoort.

Haar leven ging, zij heeft het niet gegrepen,
en wat haar toeviel, zal zij verder slepen,
met liefde zelfs, met simpelheid vooral.

Want deze vrouw, zozeer een vrouw gebleven,
straalt zacht en warm, voorbij haar eigen leven,
boven de roes en boven het verval.

Voor S -

Ik stel mij voor dat jij alleen mijn hand
zult houden, als ik met de dood zal strijden,
mijn vingers strelend, als zijn zeekre hand
mij worgt, maar langzaam - dat alleen wij beiden

aanwezig zullen zijn bij deze schand:
vleeslijk bankroet van zelfs het hoogste lijden! -
wij twee; waren wij vleeslijk niet verwant,
als niets ons vóór dit uur heeft kunnen scheiden?

Je kinderhart, je blonde Rubens-vormen
zijn dan verlept: je bent een oude vrouw,
een oude en domme vrouw, die snottrend snikt -

Onhandig bij dit eind als bij de stormen
van vroeger, maar als vroeger blindlings trouw
aan 't krimpend lijf dat zwak mijn ziel uithikt.

De wachtende

1

Hij voelt zich zinken, doet zijn ogen toe -
hij sluit zijn ogen en voorbijgetogen
komt als een reidans van ontelbare ogen,
van ogen, glinstrend, voor zijn ogen, moe.

Hij denkt: ‘Ik ken deze alle, heel die schaar
van blikken die onlesbaar verder vragen,
zo lévend, in hun driftig zelfbehagen,
zo onverzwakt - en ik ben oud en zwaar’.

Hij ziet hen aan: de spottende ogen, fel,
de hunkrende ogen die men leert verfoeien,
en de ogen, wijd en flakkerend, wier schroeien
is ijzig, als seinlichten uit een hel -

Hij zoekt, berustend en vergeefs. Zij gaan
voorbij, als steeds, als water gaat door handen.
Hij voelt zich zacht gefolterd door hun branden
en weet dat hij met hen heeft afgedaan.

2

Hij zag haar nooit dan vaag, al kan hij niet vergeten
haar ogen, zacht en ver -
niet als een dichter ziet de haartooi der kometen:
dichter, en duisterder.

In 't dik en dringend duister, als wat ziel mag heten
slechts angstig ademhaalt,
was het hem vreemd bewust, heeft hij soms vaag geweten
haar bijzijn, afgedwaald.

Een mens alléén, en toch, ondanks de nederlagen
der duizend rondom hem,
die streling, bitterzoet, van ogen die hem zagen,
een troosten zonder stem:

alsof dit klein bestaan, omwikkeld door het donker,
verdoken, zonder naam,
doorheen de ruimte stond als 't roepende geflonker
van één wijd, brandend raam.

3

Hij spreekt:
‘O, haat, blijf mij een teken, blijf nu gaan,
vaster dan ooit, naast mijn brekende schreden,
tot aan het eind - totdat wij haar zien treden
in onze nacht, als een te rijpe maan,
haast zonder schittering,
maar zacht en sterk als gij, o mijn verbittering!

‘Ik voel 't aan u, mijn haat: dit laf verval,
waartegen wij, vereend, minachtend strijden,
het heeft ook haar geschaad, meer dan ons beiden,
al stond de zachtheid in haar ogen pal,
het glanzen van haar hart,
dat in geen ouderdom, in dood alleen, verstart.

‘Ook zij... en dus, zij komt! gij weet het, haat,
zij lost u af, voordat wij zijn vergleden.
Wij glijden voort - is er een beetre reden?
De weg die zij, als wij, naar 't einde gaat,
werd streng haar uitgeteld:
gij sterft, voordat ons eind tot één rust samensmelt.’

4

En als, na barre vaart, wie hunkert zich te laven
maar zich in 't doel vergist,
gleed hij in de ouderdom als in een smalle haven,
een fjord in vale mist,

waardoor de wind niet fluit, waardoor geen sterren schijnen,
doch waar zijn lange wacht
door schimmen wordt geboeid, die wuiven en verdwijnen,
als flarden van de nacht.

Een grijsaard, uitgedoofd en kinds reeds voor de mensen,
niet wetend van gevaar,
in wie de waanzin lacht, maar in wiens zwakke drenzen
steeds kermt de weduwnaar,

een dwaas, die in zijn diepste nevelen voelt branden
twee ogen, zacht en ver,
maar met een grijns ontvangt, in uitgestrekte handen,
een glasscherf voor een ster.

5

Men vond hem 's morgens, starend naar de ruiten,
in 't miezerige licht dat voos en nat
filterde tot de stoel waarin hij zat:
een wassen pop. Men moest zijn ogen sluiten.

Men zocht vergeefs waarop zijn vreemde staar
gebroken was, de kamer hing vol geuren
die elke aanwezigheid had moeten scheuren,
een bruine damp, verstikkend heet en zwaar.

Hij zat alsof hij enkel was gebleven
om na te gaan wat hij bevolen had.
Men nam hem op en een fragmentje leven
viel van hem neer, een smal, verkreukeld blad:

‘Mijn haat is dood, en zij is niet gekomen.
Kon zij mij vinden in dit donker hier?
Laat morgen 't zonlicht schaatrend binnenstromen.
Vóórdat zij komt, begraaf het oude dier’.

1929

Parlando

Somewhere

Misschien zijn wij nu vrienden, en misschien
zal morgen reeds alles vergeten zijn:
wat goedheid van je, meer dan ik verdien,
een koele bries, een korte medicijn.
Ik zal weer zijn dezelfde die ik was
vóór ik je kende, en toch, in dit moment
wil ik geloven dat dit smal terras
de Wereld is, en zelfs der Wereld end.

Laat heden alles hierin zijn vervat,
dat ik je vriend heet en jij mijn vriendin -
de lucht is grijs, geef het de purpren zin
die zoiets vroeger in Italië had.
Wij zijn vereend maar even wijs en weten:
een woord weegt lichter dan een duiveveer:
als 'k ‘liefde’ zei, zou ik kunnen vergeten
dat je me zei: ‘O, liefde komt één keer’?

Wees niet bezorgd voor deze bijna-liefde,
zij gaat voorbij, als alles wat ons griefde,
geneest of sterft, na meer of minder strijd.
'k Zeg ‘liefde’ toch. 't Is niet als de andre keren,
ook niet als de éne! - dit is geen verwijt.
Het uur is vol van al wat kan verkeren,
de lucht staat vaal en pijnlijk uitgespreid:
ik speel het woord dat eertijds harten kliefde
in vriendschap uit tegen je ledigheid.

Op een divanbed

Et sur elle penché, l'ardent Imperator
Vit dans ses larges yeux étoilés de points d'or
Toute une mer immense, où fuyaient des galères.
José-Maria de Heredia.

Spreek mij vandaag niet meer van nachten doorgebracht
met zoete vrouwen, die van zoete wijnen dropen,
en vóór Aurora's komst, hoe vaardig! henenslopen
in 't bed van de Cocu: toch ‘ademloos gewacht’.

Mijn divanbed verbiedt een eerlijk man het hopen,
al weet hij dat Lauzun 't stuk zelfs op grind volbracht.
Aanschouw die rommelzo! bij Zeus, hier werd verkracht
één taaie droom misschien, en ja, twee kussenslopen!

O Esmeralda, met uw blatend troeteldiertje!
Maria Stuart met haar bultenaar! en 't stiertje
van die griekse prinses! O, literair *fatras!*

Hier lag mijn hartevreugd, met uit haar denkende ogen
àl de triremen onherroepelijk vervlogen,
die de Imperator viste bij Cleopatra.

De bierpiraat

Hij dreef op alle bieren en ging prat
dat drank hem nooit een beentje had gelicht,
en overdreef niet: meer dan ieder vat
kon hij bevatten - 't was *zijn* overwicht.

Enorm daarbij: een stier, met een gezicht
zo onbehoorlijk opgeblazen, dat
men met plezier erin gespogen had,
wanneer men spugen kon met de ogen dicht.

Ik heb mij vaak aan hem gesterkt. Die man
schonk mensenkennis uit dezelfde kan:
zijn anecdoten waren psychologisch.

Hij zag van iedereen de platte kant;
ik gloeide in zijn schaduw: mijn verstand
bevond hem bol, maar tot de slokdarm logisch.

Antwoord aan Greshoff

Gij zijt de pessimist der optimisten,
maar prijst het leven alsof ge altijd wist
dat wie 't misprezen zich verwoed vergisten.
Ik ben onbruikbaar, ook als optimist.

Wanneer gij zegt: ‘Ik voel het leven gisten
als wijn en cider’, wil 'k met u geen twist.
Gij lost de vraag op die zovelen misten,
ik hoor u aan en laat haar onbeslist.

Ik weet alleen: mijn leven is *het* leven
niet, en dit mijne ken 'k ternauwernood.

Gij die mijn vriend zijt, zult het mij vergeven
wanneer 'k niet antwoord of 'k een deuntje floot.

Daarom slechts dit: ik zou *mijn* leven geven
aan wie mij kon verzoenen met *mijn* dood.

Twee filmsirenen

Fatale fletsheid die met klamme geuren
het witte zeil in iedre stand doorhangt,
maar super-kappers in je netten vangt,
te overvloedig om het te betreuren -

't model van doodshoofd door je vel omprangd
mag men in elke scheurkalender speuren,
en voor een prik, Greet, kan dus wie 't verlangt
zijn slaapsalet er veelmaals mee befleuren.

En jij, Marleen, die met gekruider sausen
van blikken, stem en benen de eetlust stijft,
je cliëntele groeit, want zonder rauzen
werd ieder wijfjesdier door je overwijfd -

Ga voort! Veel roem en rijkdom! En mijn ziel
moog' dieper snurken bij dit sex-appeal.

Voor een paradijsvaarder

Veroorloof mij u nogmaals af te wijzen,
binnen de maat van een veracht sonnet:
de Schoonheid wreekt zich, want ik sterf van pret
om al uw kostloos bovenwerelds reizen.

Uw buitelingen tussen paradijzen
met als eindhaven toch een kleevrig bed -
moet men niet dom zijn, om zo nauwgezet
steeds weer een nieuw soort hemel aan te krijsen?

Wij spreken werklijk niet dezelfde taal:
ik ben geen dichter, dat staat vast, en de aarde
is mij genoeg, zelfs voor één enkle maal.

Voor u de zang der sferen en de wijn
die poëzie heet: een geijkte waarde.
Dit is jenever? - Voor mijn part azijn.

De verloofde

Gestremd begeren luistert naar de wetten:
niet van het jij-en-ik, maar wat daarom
zich dringen komt, als een beschaafde drom
van mosseldieren die zich soms verzetten.

Zij doen het thuis zo weinig!... Het waarom
van hun lieve belangstelling is met een
half woord omschreven: indecent en stom -
maar geen lysol kan ons hiervan ontsmetten.

Het zijn ook mensen, waarde heer. Uw buit
wordt uw verloofde eerst in het gaas der bruid,
als de bureau-pa knabbelt op zijn wensen.

Tot zolang, houd u kalm, of eclipseer.
Helaas als er geen woud is. - O! één keer
voor everzwijn te spelen bij die mensen!

De vooruitgang

Zij komen los en niets zal hen weerstreven:
van de paleizen kraait hun rode haan,
uit alle krotten bloeit een rode vaan,
de burgers smelten en de goden beven!

Voor zoveel botten, spieren, zweet, ruim baan!
Dit is de mensheid, aan zichzelf ontheven;
wie nu niet sterft, ontvangt het nieuwste leven;
zij zijn de wereld, niets kan hen ontgaan!

En uit hun vrouwen met cementen kaken
komt (vide Marx) dan nog de Nieuwe Mens,
wel met een sexe, een soort van ziel, een pens -
maar gelijkvormig zullen zij hem maken!

Tot in de brei van 't collectief gedrens
de neo-burgers revolutie braken.

Saint-Just

Een witte bloem tussen de vele rode,
waarop het bloed de smetloosheid verhoogt,
een rechte vlam, maar brandend naar een mode
die geen vergeefse laai noch walm gedoogt -

op de schavotkar, als 't janhagel poogt
hen te verwildren, met de halve-doden,
die eens zijn vrienden waren, opgehoogd
tegen zijn laarzen, blijft déze verboden.

Hij, die Danton bedwong, de koning roofde
wat hij aan hoofd bezat, en die verzaakte
jeugd en bekoring voor een toekomstheul -

dit is het slot: de horde die hij wraakte,
de miskraam van wat hij zijn deugd beloofde
een trance die geen blik heeft voor de beul.

Twee liedjes van Byron

1

Zij noemen Hoop wel 't heiligdom
dat liefde in 't verleden plaatst,
want wat Herinnering brengt weerom,
dàt rees het eerst - dàt zinkt het laatst.

En wat Herinnering 't liefst herziet,
was al waaraan de Hoop eens hing,
en al wat aan de Hoop ontvliedt,
moet smelten in Herinnering.

Helaas, dat alles werd bedrog! -
de toekomst bracht ons dit venijn:
niet zijn meer wat we ons weten nog,
niet durven denken wat wij zijn.

2

Dus zullen wij nooit meer dwalen
zo laat nog door de nacht,
bleef ook 't hart in liefde stralen
en de maan in de oude pracht.

Want het zwaard verslijt het leer,
en het lichaam slijt om 't hart,
en de ziel voelt soms niet meer,
en liefde zelfs verstart.

Moest bij nacht de liefde stralen
en bij dageraad vergaan,
toch zullen wij nooit meer dwalen
in de schijn van de maan.

Billets pour Elle

1

Eens zal je weten hoeveel 'k van je hoû
en mij de rustloosheid van nu vergeven,
het pijnigend wantrouwen dat een vrouw
als jij van mij houdt - en terug gedreven
naar wat immers verandren moest, al zou
je ook dan nog zijn het brandpunt van mijn leven,
zoeken, vergeefs, naar wat, achtergebleven,
is weggestroomd, intens: naar jou, naar jou.

Voor één jaar, ongestoord, van dit gevoel,
en onverzwakt, kan men de rest versmaden
en sterven als Rolla, verscheurd en koel...
Maar deze tale wordt slechts werklijkheid
in dromen, en romantische misdaden,
meer nog dan liefde, vallen uit de tijd.

Dec. '31

2

Niets geldt zozeer voor jou en mij
als deze hoop, dat wij alleen
verbonden zouden zijn en vrij -
boven de wet voor iedereen.

En toch brengt elk bezit zijn straf
voor wie zichzelf bezitter weet,
en elk bedrog, zij 't achteraf,
bevindt ons helderziend en wreed.

Slechts deze hoop wekt argwaan niet,
brutaler naar zij dwazer wordt;
zij is als 't leven, dat zich ziet
vergaan, maar *is* - en even kort.

Spa, Juli '32

Garut bij nacht

Drie palmen in het duister, drie palmen in de wind.
Gefluister, klein gefluister, klanken die men verzint.

De maan is door de wolken bedekt, bedekt: een schicht
treft, onder 't zwarte kolken, soms 't hele nachtgezicht.

Damars, ketapangbomen zijn angstig saamgeplet,
boven wat men hoort stromen, tot een compact bouquet.

Daarachter zijn de bergen versmolten met de lucht
en wat zich moest verbergen is lang daarheen gevlucht.

Het dorp is hier gebleven, vervaald en uitgespreid.
Geloof tòch aan het leven, het heeft ons soms verblijd.

Nog klinken paardehoeven, nog doet hier wat hij kan,
met ratels voor de boeven, een soort van klepperman.

Vergaan doet elke luister, met de ogen van het kind.
Gefluister, o gefluister. Drie palmen in de wind.

21 October '37

Meisje in parelgrijs

De prulartist die 't pronkstuk heeft gewrocht
sprak jachtig voort, moest immers onderzoeken
of zij nog rein was dan wel reeds bezocht:
zo'n man brengt niet alleen wat kleur op doeken,

al moest hij 'n uur bij haar japonnen zoeken,
hij likt ook ziel tot in de laatste bocht.
Men ziet dan ook haar hunkrende ogen hoeken
naar 't Hoge dat de Ophelia's schenden mocht.

De vrouw, van ras zelfs, heeft iets van het paard:
als zij verleid moet, kan zij heus niet tellen
of 't andre beestje is meer of minder waard.

Zijn rol volstaat. Aan laatren vast te stellen
- als hij gewéést is - welke lege ploert,
wat super-kellner uit zo'n Hamlet loert.

Het spook

Tezamen en compleet. Wat meer nog te verlangen?
Geen kind zelfs; 't huis is vol - ook van herinnering.
De schaduw van een ploert blijft altijd rond ons hangen.
Wat haar geloof eens was, is mijn vernedering.
Een ploert, een ploert of twee. Ik zie ze elkaar vervangen
tot de een de ander wordt: één ploertvereniging.
Men slaat geen spoken dood, dus ik, dus ik zal hangen.
En hangen immers ook is zinneprikkeling.

Als Paris voor hem vlucht, roept Diomedes hem
‘maagdenverleider’ toe, striemend met woorden
tot lafheid vechten wil. Het spook lacht om een stem,

zoals 't om slagen lacht. Het is niet, het vermoordt
wat is. Er moet iets zijn, wil iemand iets vermoorden.
Hoeveel in mij, dat zong, werd door het spook gesmoord.
Maar oud, vernederd, dood - voor dit geen requiem.

Eens een jongmeisje

Voor Line

Zij was verrukklijk toen zij meisje was:
wat ziek van eenzaamheid maar 't zelf niet wetend,
soms heel de wereld, meest zichzelf vergetend,
mooi als een fee gezien in donker glas.

Door kinderliefde aan 't huisgezin geketend,
schonk zij 't haar kleuren als een bloem aan 't gras,
en zich tot onrust niet eenmaal vermetend...
Toen trad zij in het huwlijk en genas.

Ook van 't mirakel; - werd een bijster lieve
huisvrouw en moeder; en volmaakt vervuld
haar lot. Hoe anders ook? Wie ten gerieve?

Was zij, verleid, gekwetst met ongeduld,
gedwongen naar een rijker vrouwlijkheid?
Zo ja, tant pis. Hier trok geen schelm profijt.

1939

De twee gevangenen

Bij een schilderij van Willink

Sinds zij zich afsloot voor de roes van 't dansen
tart Stella Holland met versteende blik,
rechtop in 't strak fluweel, waaruit als kransen
de mouwen storten, ruisend snik op snik.

Het mausoleum wekt macabre trancen.
‘Juich niet voor muren, waar 'k mijn hart verstik!’
Grootmoeders jurk om zich in te verschansen,
maar 't hart danst woedend voort en zegt toch: ik.

Terwijl, gezeten, Wilma de hoogblonde
vergeten blijft dat zij is kind geweest,
zich kind toont van dit land en de gekooide
wat toelacht, dan weer ernstig een verstrooide
soort aandacht wijdt aan 't stromen van de weg.
Bevrijd, bevrijd, - met hollands overleg.

La véritable Manola

Zij blonk tussen haar blauwe haren
als een topaas uit diep fluweel;
een muziek van boze gitaren
scheen uit haar wezen op te varen
maar geen lach klonk ooit uit haar keel:
zij blonk. (Te goed voor een rondeel.)
Elke man wilde haar ervaren,
elke vrouw keek van weerzin scheel,
en haar glimlachje vol gevaren
was waarom boven dit Te-veel
zij blonk.

De grijze dashond

Aan Cola Debrot

Eerste deel: het huis

1

Huis, spits gelijk een dolk, getijgerd door het vocht,
de huisspits maakt tot kerk wat kleur heeft van een krocht,
alleen een dorp vergunt zo smal te zijn en statig,
stof wordt slijk, slijk weer stof, baksteen blijft immer batig.
De afstand van front tot hek is lang genoeg, zodat
de wandlaar 't huis compleet in smeedwerk ziet gevat:
het tralierooster vangt de nok maar ook de treden
der stoep die, hooggerugd, gestold bleef en beneden.
Stoep naast het keukenraam, deur naast dat van de kamer
waarin men ‘zit’ (familiewet spreekt met de hamer),
tweemaal twee ramen boven, schijnbaar hart aan hart,
de deur, schoon zwaar van glas, sluit als een plank en zwart.
Eén tralie splijt het huis, maar voor wie buiten staat.
De blaren liggen geel en roerloos; wat vergaat,
doet dat in stilte en afgeschut, onder de krullen
waarmee een hek zijn taak in schoonheid mag vervullen.

2

Het morgendonker geeft een jong gezicht op: ogen
gespalkt en wat verdwaasd van wie zich zag belogen,
een maan die zich verlaatte en niet terug kon glippen,
angstig ovaal met open kleine en bleke lippen.
Dit is de dochter. Laat haar uit, huis, en ter kerke.
Zij staart, en 't is naar 't loon beloofd voor goede werken.
‘Hier rust de schoonste maagd in aarde's koude schoot -
al naast de jongeling?’ Maar waarom in de dood?
Raamlijst en 't eerste licht maken haar tot icone:
kerkboek en somber kleed is wat de maagd moet tonen;
een lichaam smal en pril is snelverholen pracht.
o vroege maan, verdwaasde maan, o maan op wacht!

3

Zij ruikt de kerk, maar ziet de zon die plotsling schatert,
de tralies wit ontsteekt, de dorpsweg overklatert
als met een beek; die als een bakkersoven brandt
tussen de zandsteengevelrij van de overkant.
zij lekt de tralies, drinkt dit vuur, verdrinkt de klokken
die botsen in haar oor en in haar boezem jokken,
maar 't kleed, zwart klevend op haar lijf, neemt overwicht:
zij daalt de trap af. Buiten koelt meteen het licht.

4

In de tuin staat een man. Zijn rond gezicht draagt baard.
Het haar à la Capoul, rug bol maar onvervaard.
Hij glimlacht naar zijn steen een padde nageworpen;
't Is Panza gouverneur, maar in de rust der dorpen.
‘Zo, Fanny?’ ‘Morgen, vader’. ‘Naar de mis geweest?’
‘Ik ga nú’. Hij gaat niet, al heeft hij God gevreesd
van kind af; hij 's nu oud en dik en ook amechtig,
zijn mond grijnst joviaal, zijn stem klinkt hol en plechtig.
Alleen, hij hoefde niet te vragen, want hij wist
dat de Ander nog in huis was, nog niet kon gemist
voor het ontbijt: zij die geen hoogmis laat ontsnappen,
wier stap, het hek eens door, kleeft aan zijn dochter's stappen.

5

Als Die door 't huis beweegt, sterft ieder ander leven:
dingen en schaduwen, niets kan 't gezag weerstreven
waarmee zij sluit en opent, opruimt, rekt en vouwt.
Sinds de dood van zijn vrouw heeft zij altijd gerouwd.
Hij niet, en dat alleen heeft zij hem laten wagen.
Als hij zijn dochter aanziet, kan zij 't niet verdragen,
haar ooghoek steekt hem neer waar zij hen samenvindt.
‘Wat kan zij denken?’ denkt hij; maar zij kijkt, en wint.
Als na zijn vrouw een vrouw dit leven zal regeren,
dan *zij*. 't Behoort haar toe met heel dit huis; *haar* weren
mag slechts wie even lang zichzelve heeft ontbeerd.
Fanny zegt ‘juffrouw Jaan’, zo heeft zij het geleerd.

6

's Nachts neemt het huis zijn recht, verandert van gestalte,
rekt zich uit in de breedte, alsof 't een overval te
duchten had doodlijk bleek, opent zich dan vervoerd.
Diepe nissen ontstaan, schaduwen komen kolken
daarin, of slieren zich daarrond als steenkoolwolken:
maar 't huis ontdekt zich ruim, vergeet zich toegesnoerd.

7

De dorpsidioot-koetsier brengt op een grauwe morgen
een jonge man in 't zwart, nadrukklijk in de zorgen;
in 't rijtuig nog staart hij een brief verloren aan:
het schrift ervan, geknoopt, is dat van juffrouw Jaan.
Zonder die gids was hij nog zeker niet gekomen:
hij is eerst kort in 't land, leed moest hem overstromen,
zijn vader's dood infaam hem rukken uit 't gebied
waar hij zich thuis vond, en zijn wrok vergeet het niet.
Hij meldt zich aan de deur; juffrouw Jaan doet hem open
en noemt hem rustig ‘Bert’, kent hem dus, wil hij hopen;
hij lacht haar weeïg toe en vraagt mijnheer te zien.
‘Dag oom, ik ben de zoon van uw zuster Rosien’.

8

't Gesprek vlot nogal slecht. Oom leest de franse bladen.
Of Bert die ook wil zien? Hij waagt een promenade
tussen de politiek. Neen, eten niet, dit keer;
't blijft koffie, koek en fruit, maar o, hij komt wel weer.
Van de familie wordt gesproken, met de klachten.
Elk heeft zijn kruis, en 't geld vliegt en men blijft maar wachten
op beter tijd, ja ja, God helpe aan goed humeur.
'Ma heeft het, zegt hij, Ma, dat is een bellefleur!'
Juffrouw Jaan drinkt niet mee, drie koppen maar op tafel;
Fanny ziet niets dan dat, haar mokka smaakt naar zwavel;
op Le Matin ligt vast maar elegant zijn vuist,
als onherroeplijk in rouwgummi ingehuisd.

9

Zij ziet die vuist terug, alsof die haar kon redden.
‘Redden, dat is: hier uit’. Haar kamer heeft twee bedden,
zij blijft voor 't lege staan als zag zij het voor 't eerst.
‘Kan men hier wonen?... Ja, als niemand overheerst’.
Voor haar psyché gaat zij en overweegt haar trekken.
Zo diepe kassen, witte wangen... Kan *zij* wekken
enig gevoel? Bij wie? Zij knoopt haar blouse los.
Haar handen, die zij tweemaal ziet, zijn glad en bros.
Zij wringt het beeld kapot. De maagd keert naar het venster.
‘Verflensen, onontkoombaar, ieder jaar verflenster...’
De maan, goddank, is daar en overgiet met glanzen
deze verflenste plant, die plots zou willen dansen.

10

Maan, laat geen onbegrepen dochter ooit alleen.
Maan, zie in haar uw zusje, reis dit uur niet verder.
Maan, die in Griekenland zo dwaas deed om een herder,
brand als het hoofd van God nu door uw sluiers heen!

11

's Morgens zit hij alleen achter de koffiekan
en leest met smaak de krant. Zij duikt, ontduikt zijn lachje:
wat hij ook voert in 't schild, hij vreest toch voor zijn hachje;
de Ander waart immers rond - en hij is maar een man.
Dat hij haar vader is, zij moet het wel geloven.
Voor 't kind tegen een vader geldt een oud gebod.
Maar andersom geldt niets? 't Gaat haar verstand te boven,
want andersom vooral verwacht zij hulp van God.
Als God niet helpt, dan helpt alleen nog maar *de* Derde.
Zij vreest, zoals de onterfde vreest de woekeraar.
Tenzij... tenzij nòg een? Wat brengt zij nu te berde?
Nog een man! Het wordt koud, warm, gloeiend-koud in haar.

12

Zij waagt een scheve blik: de krant ligt neer, verdwenen
hij die erachter zat. Geluidloos, maar de stenen
knerpen achter haar rug. Zijn 't stappen naar het hek?
Stilte. Neen, het zijn ogen die haar rug doorwoelen,
haar hals, haar schouders, lager... Een poliep te voelen
moet zó zijn... En zij glijdt, slap, onder 't tafeldek.

13

De hitte van haar bed; haar huid is koel van droogte;
gordijnen waaien wuivend en haar mond die trekt;
zij drinkt, glijdt weg, verdronken, heerlijk overdekt
door koele zoete waatren... Maar daar, juist ter hoogte
van haar oog steeds een bol, een zeepbel, en die staart
haar aan: een pop omvattend, mal, met tuinhoed, baard.

14

Toch, haar gedachten vechten: hier 's haar oude muur,
en daar de gladde vloer, met de oude trouwe vlekken.
Een neus? Neen, muur en vloer zullen samen bedekken
al wat chinese schim is: dit is toch geen uur
voor zulke spelen? Moet zij zich dan altijd buigen
en spelen met de gekken? Ze is toch heus geen kind
meer. Kijk, de muur helpt haar, kijk de muur zuigen, zuigen
dat vals profiel: 't is opgebleekt, pokdalig, blind.
De vlekken van de vloer zijn 't komen overstelpen.
Mooi zo, vloer! Lieve muur en lieve vloer. Zij smoort
alweer in tranen, tranenvlekken, kan 't niet helpen...
En daar, àchter de muur nu, 't klevend oor, dat bóórt.

15

Zij zit weer op en ademt. Haar gedachten dwalen
voorzichtig door de tuin. Haar nu weer open raam
kijkt even erop uit; een dans van zonnestralen
wordt tot elfenbezoek, onzegbaar aangenaam.
‘Heette hij werklijk Bert?’ Zij kan 't niet zijn vergeten.
De vlekken van haar vloer zijn op de tuinmuur ook.
Hij heette Bert; zij weet het; en zijn needrig spook
glijdt langs de tuinmuur nu; hoe zou zij het niet weten?
Hij is gekomen, heden, heeft naar haar gevraagd.
Men heeft beleefd geantwoord, maar niet durven tonen
hoe zij hier door demonen werd geplaagd, belaagd.
Hij is weer weggeslipt, vragend hem te verschonen.

16

De dorpsidioot-koetsier brengt de volgende morgen
een dame die verrukt schijnt van de rose tip
waarmee haar neusje schimmert boven alle zorgen:
rijkdom is maar een wisslend, stand een vast begrip.
De glimlach die zij droeg toen zij de trein verliet
is net zo nu zij aanbelt, en zij moet lang bellen
eer juffrouw Jaan komt, en dezelfde glimlach ziet.
‘God,Jaan! Kijk me aan! Wie 'k ben hoef 'k zeker niet vertellen’.
‘Rosien, jij wordt niet anders,’ zegt haar broer. ‘Je dochter?’
‘Jij wordt niet ouder, neen’. ‘Lief broertje, 'k heb geen baard!’
‘Hier is mijn dochter’. ‘God, hoe pips! Lief kind, je mocht er
wel frisser uitzien. Ziek? Ziekte heb ik doodverklaard!’

17

Haar tante zal haar leren wat de stad nog bergt
aan oergezonde vreugde; niet alleen concerten
en opera's en wat toneel, maar tussen Bert en
zijn Ma gezeten vindt ze een leeflust die haar tergt.
De leeflust van jongleurs en clowns en acrobaten,
de krachten van jachthoorn en pauken, trom, trompet,
waarop in 't dorpsorkest zij nimmer had gelet,
klettrend verpletterend haar zachtbedeesde praten.
Als dit geen trouwen wordt, waarvoor dan al die klanken
die haar gedachten zwepen meer dan sterke dranken?
Gezweept en toch bedwelmd, verdoofd en voortgetrapt
als nooit voorheen: nu màg 't. En is zij nu ontsnapt?...

18

Als haar weer 't huis omsluit, schaduwt haar juffrouw Jaan;
stil en aandachtig steeds, als drijvend op gebeden.
Het rouwfloers om haar voorhoofd golft soms als de leden
van een dashond in slaap; daaronder heerst de wrede
strakke blik van de slang die Eden deed vergaan.

19

En 't huis, het huis blijft staan, onder de stolp van 't dak,
waarin het zolderraam blijft gapen als een wak
tegen de nachten vreemd en vlekkerig doorlicht,
stolp ondoordringbaar en onontkoombaar gericht.
En dat éne uitvluchtgat bewaakt door wie voorwaar
de draak van deze rots is, waarvan 't dorp de zee:
nooit werd men juffrouw Jaan in die kamer gewaar,
die zij nooit ruilen wou, verlekkerd op haar wee
van jaren, jaren, tellend en niet meer geteld;
en het huis is haar huid, zichzelf en toch vergroeid
met wat men ‘huisdraak’ noemt, tot de afbraak saamgeboeid:
huis en draak, oude slang die nooit, nooit meer vervelt.

20

In 't eigen slaapvertrek is Fanny niet alleen:
haar vloer zucht, haar muur gonst, er is geschuifel buiten,
en 't is een vleermuis niet die ritselt langs haar ruiten,
maar juist van binnenshuis, waar alles slapend scheen.
In haar nachtpon op bed spant zij nu alle spieren,
richt zich op, glijdt door 't ruim naar 't nachtlicht bij de kast,
gaat ermee naar de deur, belichtend alle kieren,
deinst weer terug naar 't bed, en dan opeens, verrast,
staart haar oog in een oog dat vonkt in 't sleutelgat.
Zij gilt en dooft het licht, hysterisch nu te ontdekken
dat daar dat oog kon zijn en dat zij 't daar vergat -
slingert zich naar de deur, wil razend opentrekken.

21

Daarbuiten galmt een antwoord - en zij ziet de vorm
van deze lange kreet, alsof een dikke worm,
een zwarte dikke worm, duiklend over de trappen,
zich spoedde naar zijn hol en zich daar liet vertrappen,
want de aaklig schrille schreeuw barst in een murwe smak.
Zij staart met open mond, hangend over de leuning,
maar even stil als zij heerst stilte, na wat brak,
door 't holle huis en slechts in haar dol brein is dreuning.
Dan kraakt boven een deur, en zij weet: wie nu komen
gaat is die heerst en weet, die niet wist te voorkomen
maar alles toch omspant. Zij laat zich in die schoot,
denkend: ‘Zorg maar voor mij, want vader is toch dood’.

22

De rest der nacht wikkelt zich om een lamp op tafel:
een groene paddestoel om een gloeiende buis,
een rosse kring waaruit een onverstoord gesuis
dat onverschillig streelt haar woest geredekavel.
En met haar ogen dicht hoort zij het donker lopen
buiten om 't huis, tot door de morgen achterhaald,
tot door het raamvierkant een dakprofiel vertaalt
dat daar een wereld is, waarin zij nog mag hopen.

23

En plots vreest zij niets meer, schiet als een pijl naar boven,
heeft eer zij 't weet haar oog op 't sleutelgat gezet
en ziet, stijf op een stoel, het dromende skelet
van een Pharao die zich uit zijn kist liet roven:
de franje van wat kant op de uitgedroogde borst,
kinderlijke onderjurk wit om de dorre knieën,
armen en benen van geblakerde amfibieën,
en 't zacht gereutel van een eeuwenlange dorst.
‘Zij droomt, de huisdraak droomt’... en Fanny moet ontwaren
dat wat zich hier grotesk in 't morgenlicht ontsluit
romantisch tot haar spreekt in dit verloren staren
van een brutaal vermoorde want verlaten bruid.

24

Haar vader dood, en dit? - 't Is zes uur in de morgen
als Fanny's aftocht zich in 't kille bed voltrekt,
en onderaan de trap, waar het nog vochtig plekt,
verschijnt een dwaze vorm, iets om lachend te worgen:
iets kwisplend palingachtigs, panterig bevlekt,
een vale dashond, stom, maar kennelijk opgewekt.

25

Een lijk, men wast een lijk, en daarvoor komen mensen,
bedreven mensen die met bloed en water plenzen
en alles opruimen, en stijf heid en het vet,
en baard en buik en oog, en wat de vloer besmet.
Op Tante's rozengloed verdampen fluks de tranen,
en die zij broertje noemt wordt aan haar borst een pop
waarmee zij zich haar weg haast naar de tuin zou banen,
deed ‘mijn *arm* broertje!’ haar niet stilstaan met een krop.
En juffrouw Jaan zwoegt ook, zij 't steeds op de achtergrond.
Bert heeft handen gedrukt en zachtbeheerst gesproken
over dit ongeluk - tot Fanny zich hervond
hoog weggezogen boven alle deze spoken.

26

Als 't huis weerom verstild is, houden vloer en muren
de sluwe ritsling vast van dat ene skelet
dat nu eerst recht regeert, dat onvermoeid zich wet
aan mens en meubel. Als een zandloper eens de uren
zacht ruisend opvrat, zo doet deze 't kast en kamer.
Heel deze ruimte zwelgt zij; lang kan niet meer duren
de weerstand nog van Fanny's schuilhoek en 't gestamer
van die versleten stem omwindt met stugge slierten
als Fanny zelf... En haar handschoenen, zwart en zwart,
doen zien hoè leeg haar handen zijn toch: zelfs de gard
ontbreekt, waarmee de heks heerst over de ongedierten.

27

Het huis wordt vaal en spits. Alleen die ene plek
blijft vochtig, als een kelderhol, waarvan de scheuren
niet ophouden te bloeden: Fanny ziet een vlek
de buitenmuur doordringen, zelfs de tuin besmeuren.
Het huis wordt vaal en spits alsof het zelf verbloedde.
Is 't waar dat hier een dashond woonde? Dan, wanneer?
Of is 't haar brein dat leegbloedt, en zij zelf, oneer
van de familie, dat... o! dàt wat God verhoede!
Hoe komt het dat het huis steeds meer op juffrouw Jaan
lijkt? Is in háár een wond die bloedt ook, zijn er lijken
in háár die zelf een lijk is? Moet zij durven kijken
waar dashond, oude vrouw en huis versmelten gaan?

28

Weet de Ander dat zij weet? Wat hangt zij uit te broeden
zo vaak, als moest een huisdraak niet ook huissloof zijn?
Zint zij op medicijn voor dàt... wat God verhoede?
Of wil zij juist de wijn doen keren in azijn?
Zij draagt haar huisjurk weer, met boezelaar en slippen,
en blijft toch zwart en zwart; en als een slang zich ooit
voorzag van kreeftenscharen en die weer getooid
met gierenklauwen aan het eind (dat niéts ontglippe!),
dan is 't zo'n monsterdier, dat met haar samenwoont.
‘Fanny, zegt de oude stem, je moest wat buiten komen’.
Dan schudt zij lachend neen en 't monster gaat weer dromen.
Ook zij moet dood, ja dood, eer 't Beest voorgoed hier troont.

29

En als de nachten komen, weet zij voortaan dat
zij opgesloten niet alleen is, en de spiegel
laat zij liefst leeg, en haar knie knikt als haar gewiegel
haar langs de deur voert. Het verdiepend glas omvat
die deur waarnaar zij nimmer kijkt: *zij* spiegelt wat
die deur bevat, voor altijd; zij wil onbedrogen
hier leven naar 't voorschrift ‘als onder duizend ogen’,
met oog en baardhaar eeuwig in dat sleutelgat.

Voor wie niet begrepen:[*]

Een rentenier, die weduwnaar is, heeft zich met zijn enige dochter en een oude juffrouw, die reeds bij het leven van zijn vrouw de huishouding deed, in een dorp teruggetrokken. Deze leefwijze is niet goed voor de dochter, die nagenoeg volwassen is. Het enige bezoek komt van een tante, zuster van haar vader, en een neef, zoon van die tante, die nog maar kort in de nabijzijnde stad zijn komen wonen. Het meisje ziet spoken, acht zich belaagd door vader, huisjuffrouw en huis. Zij meent dat haar vader haar ook 's nachts bespiedt en, in zijn schrik als hij door haar betrapt wordt, van de trap slaat en sterft; dat de huisjuffrouw met haar vader wilde huwen en haar haat, en nu erop uit is haar uit de weg te ruimen om helemaal in het bezit te komen van het huis. De huisjuffrouw echter heeft haar welzijn op het oog en bereikt voor de verlaten dochter een huwelijk met de zoon van de tante, wat in deze familie ook alleszins de beste oplossing leek. Het meisje gaat voort met spoken zien, tot het huwelijk voorbij is; op het ogenblik dat de huwelijksreis aanvangt is zij genezen en gered, een vrouw als alle anderen. Een van de spoken die haar verontrustten was een grijze dashond, waarin zij zoiets als de ziel van het huis wilde zien, waar zij door opsluiting gek dacht te zullen worden. Misschien ook was deze dashond inderdaad de ‘ware bewoner’ van het huis en als zodanig verstoord op de daar ingetrokken mensen.

Maar ook tegen een andere uitleg heeft de auteur geen bezwaar.

* *Naschrift van de auteur.*

Aantekeningen

Blz. 16. *De Paladijnen.* Is het nodig te zeggen dat deze titel - als trouwens enige andere - ironisch gebruikt werd? Met *cichorei* (regel 3) wordt bedoeld het aftreksel dat in vele steden van Europa voor koffie verstrekt wordt, met *muscus* en *jodoform (r.4)* twee daaraan toegevoegde aromen. Het *stenen gebouw* (r.6) is het Berchielli-hotel, Lung' Arno te Florence; *de Hindoeprins in 't woud* (r.11) een poëtische omschrijving van het grafmonument met het kleurige borstbeeld van de prins van Kolapur in de Cascine. De *groene rivier* (r.15) is de Arno; het *pommaderen van het schoeisel* (r. 16) slaat op een vaak terugkerende handeling in een oord waar de wegen stoffig zijn en de schoenpoetsers vele.

Blz. 17. Regel 5. *De Brandweerman*, zo wordt Victor Emanuel genoemd door de aestheet Maxime Claremoris uit *A.O. Barnabooth* van Valery Larbaud, die niets zo verafschuwt als dergelijke standbeelden.

Blz. 29. *Inez van de Sierra* (kwatrijn 21), een spaanse historie, verteld door Ch. Nodier, nagedicht door Th. Gautier. *Paul Klee*, de microbenschilder welbekend.

Blz. 34. *De chimeira die op ons zit.* Zie Baudelaire, *Le Spleen de Paris, VI. Chacun sa chimère.*
De Raad van Zeven of van Tien: de hoogste geslepenheid of wijsheid. De *iguanodon* van de volgende regel is dan de domme natuurkracht - of die van het Noodlot.

Blz. 36. *Je 'bel bocchin'*, je mooie mondje. Ik heb gedacht aan het oude liedje, waarvan het refrein luidt: *Ciribiribin, che bel bocchin*, - *che sguardo dolce e assassin!* - *Ciribiribin, che bel bocchin*, - *che bel nasin, che bel dentin!* enz.

Blz. 37. *Zijn komeet.* Men geloofde vroeger aan kometen als onheilsboden, tekenen van God's bijzondere verbolgenheid.

Blz. 74. *Men is dood of niet dood, zoals Stendhal ons leert.* - ‘Ah! monsieur, c'est ce moment de la mort dont je ne puis supporter l'idée’. - ‘Mais, madame, ce moment est occupé par une douleur quelquefois bien peu vive. On la sent encore et, par conséquent, l'on vit, on n'est pas mort, on n'est encore que dangereusement malade. Tout à coup, on ne sent plus rien, on est mort. Donc, la mort n'est rien. C'est une porte ouverte ou fermée, il faut qu'elle soit l'une ou l'autre, elle ne peut être une troisième chose’. (*Une Position Sociale*)

Blz. 77. *Kobus en Agniet.* Ik herinner mij uit mijn schooljaren een verhaal van Justus van Effen dat die titel voerde, en uit dat verhaal alleen met zekerheid die titel en die namen.

Blz. 79. *Vergeten Carabossen.* ‘La fée Carabosse’; niet te verwarren met die andere figuur uit de sprookjes van Moeder de Gans, de markies van Carabas.

Blz. 88. *Een Opdracht.* Vertaald uit *A.O. Barnabooth*, waar de titel luidt: *A Gertie N.*

Blz. 90. *Pastiche-Nerval:* Zonder een vertaling te zijn, geheel geïnspireerd op het gedicht *Les Cydalises.*

Poging tot afstand

Een voorbereiding

...l'amour consiste à vêtir la première venue qui s'y prête un peu des qualités que nous recherchons cette saison-là.
BARRÉS

Aan Menno ter Braak

1

De lezer dient behoorlijk vooraf te worden gewaarschuwd: dit is de geschiedenis van een gewone jonge man, een liefdesavontuur met het een en ander er om heen, meer valt er feitelijk niet van te zeggen.

De voornaam van deze jonge man is Kristiaan, zijn achternaam Watteyn. Hij is uit een hollandse familie, maar als dit verhaal begint (voorjaar 1921), woont hij met zijn moeder in Brugge; hij is van zijn moeder afhankelijk, meent van haar weg te willen maar niet te kunnen, en denkt sedert enige tijd veel na over een huwelijk met een twee jaar ouder onderwijzeresje, dat hij in Den Haag heeft leren kennen. Een enkele maal, als het weer niet te slecht is en als hij niet te veel hoest, mag hij in Den Haag logeren bij zijn tante Lucie, bij wie zijn moeder hem veilig weet. Zo heeft hij dat onderwijzeresje ontmoet, maar omdat hij haar eerst per brief zijn liefde heeft durven bekennen, heeft hij haar tot dusver niet gekust. Toch noemt zij zichzelf, in haar brieven, zijn *meisje.* Zijn moeder is tegen het huwelijk, misschien omdat zij haar zoon te jong vindt, maar de zoon denkt: ‘omdat zij aan mij gehecht is als aan het beste stuk onder haar meubels’.

Het soort verbittering dat uit zo'n vermoeden spreekt, wordt verklaard door de omstandigheid dat Kristiaan zich verbeeldt een gestremd kunstenaar te zijn. Hij verzorgt zijn brieven aan het onderwijzeresje en stuurt haar sonnetten in de toon van Kloos. Zij, van haar kant, verbergt hem niet dat zij het heerlijk vindt hem te kunnen bewonderen; zij schrijft hem overwegingen als deze

O God, soms, als je weer vraagt of ik werkelijk je vrouw wil worden, durf ik het antwoord ook voor mezelf niet geven;

want een huwelijk zou je binden, jongen, jij die tot dusver zo gebonden was steeds, en als ik denk aan het egoïsme van je moeder, die je zo altijd maar bij zich verlangt, in dat akelige, dode, petiterige Brugge, terwijl als je elders mocht zijn, waar je leven kon, jij die er immers ook het geld voor hebt, jij die dan zeker iets tot stand zou brengen - als ik dat alles bedenk, hoe kan ik daaraan dan meewerken, jongen? 't is zo zonde! zo zonde!

Als Kristiaan zoiets leest, kent hij het meteen uit het hoofd en bonst zijn hart van zelfvertrouwen. Niet dat hij aan zelfoverschatting lijdt: hij twijfelt immers voortdurend aan zijn vermogens en eigenlijke waarde; maar als hem, te midden van zijn twijfel, lof wordt gebracht door een ander, zou hij ook die lof dan weer moeten betwijfelen?

Hij denkt soms dat hij zijn leven zal doorbrengen met het opmaken van balansen. Dit gebeurt in een dagboek, dat hij naast de brieven aan zijn meisje in verzorgd proza tracht bij te houden en waarin hij als epigraaf deze opmerking van Multatuli heeft gezet: *Geen mens die wezenlyk iets betekent, houdt ooit een dagboek.*

'O, deze stad - (zo begint het dagboek) - dit Venetië van het Noorden, zoals Sjanghaï het Parijs van het Oosten moet zijn?... maar wij hebben hier de zwanen, de zwanen, plus de ongezochte poëzie van de legende van Lankhals. Wij hebben het Memlinc-museum, en de kop, de onvergelijkelijke, *Van Eyck pinxit*, van kanunnik Van de Paele. En de toorn van Breydel en De Coninck op de Grotemarkt tegen de verrezen nabootsing van een modern grand-hôtel, overigens genaamd *Memlinc-Hotel* (dat was ook gauw gevonden). En de kerken, de kerken: van Onze Lieve Vrouwe, van het Heilige Bloed, van Jeruzalem, met hier en daar de als Christus vermomde Hercules van Rubens, met de achtergelaten spullen van de hertogen van Bourgondië. En het Gruuthuse met zijn ongeevenaarde kant, en het carillon, dat zijn waardigheid zo gaarne aflegt om langvergeten steps te spelen en trots, in Augus-

tus, als de Amerikanen heersen, - en dan nog het Minnewater, met zijn coquette rode huisjes, en natuurlijk weer de zwanen, de zwanen; en het Minnewater, bij de Oude Wal, met zijn verwrongen zwarte boompjes, waar mijn arme sentimentaliteit, zelfs door Meta's brieven gevoed, een dezer dagen zal moeten vergaan...

Maar het alleronverdragelijkst: de vlaamse boekhandel op de hoek, met zijn gestadige toevoer van nieuwe boeken, van nieuwe auteurs, keurig gedrukt in nieuwe boeken, zo zelfbewust tussen de keurige omslagen, zo fris en uitdagend achter 't uitstalraam!'

'De trap is smal van dit huis en op het portaal van de tweede verdieping staat men opeens tegenover een Gabriël van glasin-lood, doorschijnend en met gesloten ogen. Daarachter de huiskapel, waar ik eens of tweemaal geweest ben, om mij onbewegelijk te houden tussen bidstoeltjes, bloemen, kaarsen, poppetjes van gips; waar ik een Madonna tegen de wand heb gezien, waardig te prijken op een doos pralines, en waar een venstertje, het enige waardoor nog wat licht binnenvalt, beplakt is met viermaal dezelfde Jeanne d'Arc, in blikken wapenrusting en met een wit vlaggetje in de hand.

Maar als men links afslaat, de salon, beladen met antieke meubels die weer overladen zijn met bibelots; het behang overstelpt met familie-portretten: ei, mijn grootvader was een groot heer bij de rechterlijke macht, mijn overgrootvader kolonel, en ridder van de militaire Willemsorde, mijn oud-oom generaal, mijn aangetrouwde oom generaal. Vooral de militairen zijn sterk vergroot. De gordijnen ruiken altijd min of meer naar de kater, maar op het plafond zweven rosebillige engeltjes over schuimendewolkjes in het meest hemelse blauw. Mijn moeder heeft daar een speciale artist voor ontboden.

En tweemaal per dag - mijn koffie krijg ik in bed - zit ik in de eetzaal, omringd door een parade van blauwe borden, waartussen vier stillevens en een klok. De stillevens zijn bijna drie meter in het vierkant en vertonen meloenen, hazen, fazanten,

blauwe en witte druiven, kropsalade, prinsessebonen, enz. Het belletje voor de meid heeft de vorm van een begijn.

En boven in mijn kamer, waar het zelfportret van mevrouw Lebrun mij verveelt, het melkmeisje van Greuze mij verveelt, heb ik een raam dat uitkijkt op de Sint-Anna's-kade en kan ik, als ik mijn verrekijker gebruik, de myriaden gleufjes volgen in het metselwerk aan de overkant - wat mij soms het minst van alles verveelt.'

'Ik ben bijna een-en-twintig. Ik zou een lijst moeten opmaken van de voornaamste gebeurtenissen in mijn leven (Den Haag, Brussel, Brugge), met een optelling van alle kansen mij geboden om, wat *voor mij* is een *bijzonder leven*, te beginnen, en die ik mij heb laten ontgaan. Het enige wat ik op mijn actief zou kunnen zetten, is misschien dit: Ik heb mij, zeventien jaar oud, van alle gedwongen degelijke studie weten af te maken. Ik verwerp alles wat maatschappelijk gesproken uitnemend is. Ik erken één noodzaak: men moet, om te leven, eten. En bijgevolg, als een ander het geld niet voor je verdiend heeft dat je in ruil geeft voor het eten, dien je het zelf, op geoorloofde of ongeoorloofde wij ze (maatschappelijk gesproken altijd), te verdienen. Mij ontbreekt de noodzaak; ik verwerp dus maatschappij, burgerplicht en soortgelijke moraal. Zonder filosofie overigens, aanvallend aangewend of verdedigend; zonder te wijzen op de maatschappij zelf, die mij immers toelaat te leven zoals ik leef. Ik laat simpelweg mijn gevoelens gelden, mijn zeer ingeboren, zeer ingekankerde antipathie tegen alles wat naar gemeenschap zweemt.

Ik heb dus nooit één poging gedaan om mij werk te verschaffen. Ik heb ongeveer een-en-twintig jaar op kosten van mijn moeder geleefd. Ik verwijt mij één ding: gebrek aan vrijheid. Mijn moeder legt mij één ding in de weg: haar hart. Ik kan er niet overheen stappen, en voer geen verontschuldigingen aan: het is gebrek aan kracht. "Als je wegging, zou je oude moeder doodgaan". Het is misschien waar. Bovendien, heeft zij het geld. Mijn vader heeft bij zijn leven enkel haar fortuin be-

heerd, en zij waren getrouwd buiten gemeenschap van goederen, omdat haar katholieke familie mijn ongedoopte vader nooit vertrouwde.

Dus: je vrijheid komt met de dood van je moeder? Dus: je bent er niet ver vanaf de dood van je moeder te wensen? Neen, een zekere vrees, misschien enkel voortspruitend uit mijn godsdienstige opvoeding, weerhoudt mij. Maar laat mij zeggen: ik zou het willen durven wensen.

Waar een-mannetje-alleen al niet toe komt, hoor ik mijn daimon zeggen.'

'Ik moet proberen belang te stellen in anderen.

Mogelijkheden voor deze belangstelling:

1. Mijn moeder, met wie ik mijn leven lang heb samengewoond, en die de oorzaak is van mijn hier wonen. Tweemaal per dag zitten wij bijeen, aan tafel. Wij hebben elkaar niets te zeggen; na het dessert, 's avonds, leest zij de krant. 's Morgens vragen wij elkaar hoe wij geslapen hebben; sedert enige tijd vraagt zij: "Heb je vannacht niet gehoest?" Als ik een wandeling ga maken: "Heb je een flanellen borstrok aan? Vergeet je foulard niet". In huis: "Hoeveel maal heb je vandaag je hoestdrank ingenomen? Denk er om dat je in de loggia het raam altijd sluit! En wat ik zeggen wou, wandelen bij mooi weer is uitstekend, Kris, maar je moet niet overdrijven".
2. Mijn moeder's huisvriend De Mande, twee-en-zestig jaar, zegt: "Ik zeg maar altijd: steek de hand in eigen boezem". "Wat wéten we?" "Negeer het kwaad, en het bestaat niet." "Ik heb dingen meegemaakt, daar sla je je hànden van in elkander." "We *zijn* niks en we weten niks." "C'est seulement la vérité qui blesse". "Wat gij niet wilt dat ù geschiedt..." "HIJ zorgt voor ons." "Wie zijt gij om te oordelen? zegt de profeet."
3. Mijn moeder's huisvriend Gruyter, vijf-en-zestig jaar, zegt: "Voor pruimen, mevrouwtje, flink *kippen*mest. Jaa, *kippen*mest hebben ze nodig, de pruimen..."
4. Mijn moeder's huismaagd Anna zegt niets; soms breekt zij

de borden; in de tijden dat mijn moeder haar met een kerel ziet gaan. (Mijn moeder ziet dat altijd en moet daar nièts van hebben.)

5. En de conservator van het Stedelijk Museum is er ook nog en zegt: “Kijk naar het bloedige been van de veile rechter die gevild wordt, kijk naar zijn grimas. En zie dit nu, van dezelfde Gerard David. De doop van Christus in de Jordaan; ziet, hoe gewijd, zoal niet schoon, is het gelaat van de Christus. En hier in het gras de bloe-oemen. Madelie-ieven. Anemo-onen”.

Mama, u is lief; u is zorgzaam; er is een klein verschil. Maar neen, u is toch een lieve vrouw. Al zou u voor uw gevestigde reputatie misschien niet meer anders kunnen. Maar niemand kent u zo goed als ik, en er zijn ogenblikken dat ik in dit cahier dingen over u zou willen schrijven, die ik u zelfs niet durf zeggen als wij ruzie met elkaar hebben.’

‘Meta schrijft niet meer. Er moet iets zijn, en de schuld ligt misschien bij mij. Haar vragen: *Heb je dan geen behoefte over te komen? Kan je dan werkelijk zo moeilijk weg? Heb jij niet ook soms de indruk dat we ons een verkeerde voorstelling van elkaar maken zo, dat alleen maar onze gedachten bij elkaar zijn en niet wij, jongen, niet jij en ik?...* Ik zou, als ik een beetje doorzette, naar haar toe kùnnen. Welk excuus heb ik eigenlijk voor mijn wegblijven? Ik heb haar gezegd dat ik nu eenmaal op mij had genomen de brave zoon te zijn, van wie men in de leesboekjes voor de lagere school zoveel goeds vertelt, ze wist toch wel, en die meestal Jacob heet. Bah! slapheid, halfheid, berusting. De man die zij bewondert!

Dit is het: voor mij blijven deze brieven een soort stijloefening, ze vallen prachtig in het kader van mijn letterlievendheid, ze zijn te beschouwen als proeven ter opwekking van emoties, en als je je *meisje* dan hebt als sujet! Voor haar, moet het heel iets anders zijn.

Haar bewondering voor mijn gracelijke stijl zal zoetjesaan verdrongen zijn door de behoefte aan iets warmers, iets “menselijkers” zoals dat heet; zij verlangt naar mij, zij heeft mij on-

omwonden geroepen en terecht. Ik moet er iets anders op vinden. Onze uitwisseling van op papier geschikte, in zoveel mogelijk afgeronde vorm gegoten gevoelens - als het surrogaat mij nog smaakt, haar niet. Ik zal gaan. En ditmaal, bij deze ontmoeting, zal ik haar, moèt ik haar zelfs, kussen.'

Het gelukte hem naar Den Haag af te reizen. Maar eer hij het onderwijzeresje terugzag - hij wilde haar niet voor de school ontmoeten onder de ogen van al die kinderen - bezocht hij zijn vriend, de student in de medicijnen en dichter Arnold Meerman. Zij gingen samen naar Scheveningen, strekten zich uit in het duin en begonnen te praten, praten, praten: als de zeewind - het was winderig koud - in het zand, brachten hun stemmen wat nutteloos gewarrel in een paar droge onderwerpen.

Het eindigde, als gewoonlijk, in een soort twist en Arnold stond op om te zeggen wat hij te zeggen had. Hij was lang, met afhangende schouders en een dunne hals boven een glanzend stijf boord, wijd-open grijze ogen en te volle lippen die zich voortdurend vervormden als zachte was; zijn neus stond scheef in het ovaal van zijn gezicht. Een jongen van goeden huize die correct in zijn kleren stak, maar de zakken van zijn jas waren altijd zo volgepropt met verzen, notitieboekjes en ander papier, dat het kledingstuk hem zwaar van de hals afhing, en zijn figuur deed denken aan een paraplu, overeind op haar handvat en waarvan de baleinen aan de onderkant niet door een elastiekje worden bijeengehouden.

'Kristiaan! zei hij streng, waarom stel je je zo aan? Waarom kan je nu niet eerlijk zijn, tegenover mij? Wij hebben afgesproken vrienden te zijn; waarom toon je je dan niet zoals je bent? Je bent poëet, dat heb ik altijd geweten! Maar dan hang je de amateurbokser uit, dan doe je aan moderne sportmanswaanzin! Waarom durf je geen poëet zijn? en er rond voor uitkomen, als ik? Ik, ik voel me poëet, ik durf het zijn, ik durf het zèggen: ik ben Poëet, Profeet, Ziener! ik heb een Taak te vervullen!'

Hij keek ver over Kristiaan heen, in de lucht, als verwachtte hij een antwoord uit andere regionen. Kristiaan stond op zijn beurt op en sloeg het zand van zijn kleren; zij begonnen naar de pier met de wriemelende poppetjes terug te lopen. Kristiaan vroeg zacht: 'Hoeveel gedichten heb je nu in *Eigen Haard* afgedrukt?' 'Dat vind ik klein!' schreeuwde Arnold driftig.

'Klein met een accent of klein zonder accent? Hoe zou je het schrijven? Cursief, misschien wel?'

'Probeer er geen grap van te maken! Ik vind ze min, jouw grappen. Waarom spot je met mij, als ik durf zijn wat jij niet durft? Ja, jij dùrft niet, mannetje! Je bent dan eens dit en dan weer eens wat anders, omdat je feitelijk niet dùrft! Je praat over boksproleten terwijl je vol bent van je eigen verzen, en je dùrft ze niet zeggen, zelfs niet aan mij. Alsof *ik* je uit zou lachen! Ik zeg je: ik ben Poëet en durf alles laten lezen wat ik geschreven heb! En ik zal ééns een beroemd Poëet zijn, al schimp jij nu op mijn verzen in *Eigen Haard*, en een heerlijk groot Poëet, en dan zal ik spotten met jou, die niet durft zijn wat je bent! Spot! ééns zal ik je mijn heerlijke dichtbundels voorleggen, die iedereen zal kennen, want ik zal bereiken waar ik naar streef. Denk je dat het mij ièts schelen kan een bekend nederlands dichter te zijn? Denk je dat? Ik streef er alleen maar naar de beste lyricus te worden van Europa.'

Zij waren bij het Kurhaus gekomen; Arnold zong ten laatste. De mensen in de buurt keken op; er waren ongeruste en ironische blikken en twee bijzonder ongelovige so-easies; een meisje met rood haar trachtte haar pret achter haar glas limonade te verbergen, wat een wonderlijk spel te zien gaf van sproeten en luchtbelletjes.

'Je gelóóft mij niet? Maar wat denk je dan eigenlijk van me? Trouwens, wat kan het mij schélen wat je denkt! Je oordeel heeft niet de minste betékenis voor me! Ik sta alleen, en moèt ook alleen staan! Je zult mij tòch niet van de wijs brengen, met àl je glimlachjes!...'

Na zo'n scène konden zij niet anders dan samen eten.

Om half negen bracht Kristiaan zijn vriend in een kleurigverlicht huis in de Van Limburg Stirumstraat. In de ontvangkamer sprong een geparfumeerd hondje hun tegemoet; het had een hardrose strik om de hals, in een der brede punten stond met blauw garen: *Leedie.*

'Vijf-en-twintig gulden?' vroeg Arnold weer, toen hij zag dat zij overigens alleen waren. (Kristiaan had een paar woorden gefluisterd met een deftige dame.)

'Geen cent meer. Het is *de* prijs.' Het klonk beslist en rustig, zoals het behoorde; het moest Arnold vertrouwen geven. Maar zij moesten tien minuten wachten. Arnold plukte aan een hemelsblauw kussen en aaide het hondje.

'Kan je nu heus niet blijven?' vroeg hij opeens.

'Neen, zeker niet. Als het niet was om je een dienst te bewijzen, omdat je me iedere keer verveelt met je herhalingen dat je het nodig hebt, als poëet, als schrijver... Voor mij heeft dit leven afgedaan. Ik hou van een meisje, dat weet je.'

'Ja, ik heb het volstrekt nodig. Je weet niet hoèzeer ik het nodig heb. Het moèt. Het moèt. Maar wat wachten we lang.'

'Misschien, veronderstelde Kristiaan, is er volk boven.'

Arnold keek onthutst, dan vies, stond op, en ging weer zitten. 'Zou het? Ach! zou het?'

Hij sprak nog, toen de gevraagde hetaere verscheen. Zij was niet heel jong meer, maar had een verzorgd gebit tussen de geverfde lippen en was niet meer dan onder de Grieken geblanket. Kristiaan sprong haar tegemoet en werd opeens luidruchtig.

'Dit is een vriend van me, Nora, genaamd Arnoldus. Ik kan hem zeker wel aan je goede zorgen toevertrouwen? Ik moet zó weg. Arnold (tot zijn vriend), ik wens je een vruchtbare studie, in zekere zin... Deze jonge man (tot de hetaere) is dichter; hij zoekt de bezieling dus overal en vanavond aan jouw boezem, maar je mag hem toch wel een likeurtje offreren!' Hij nam afscheid met een laatste opmerking in het oor van de lyricus: 'Het adres is safe; niet bang zijn'.

Buiten ontsnapte hem een zucht. Hij had goed geacteerd; Ar-

nold kon niet anders dan in bewondering voor hem zijn. De tram bracht hem naar de familie bij wie zijn meisje inwoonde. Hij stond op het voorbalkon en waaide zijn overjas open en dicht, bijwijze van ontsmetting.

Om negen uur schelde hij aan. Mejuffrouw Meta was uitgegaan, zei het dienstmeisje, als mijnheer over een half uurtje terugkwam? Hij was er na twintig minuten. Neen, de juffrouw was er nog niet. Nieuwe wandeling; diep ademen... Kwart voor tien. Neen, nog steeds niet, maar wilde mijnheer misschien binnen wachten?... Toch niet, een café, een glas bier, geen sigaretten. Een glaasje water na.

Kwart over tien. Men liet hem direct in de salon ditmaal, het deed hem tegen wil en dank aan het hondje, Arnold en de hetaere denken. Toen kwam Meta binnen. Zij liet de deur achter zich open staan, toch liep hij recht op haar toe, met de bedoeling haar in zijn armen te nemen. Maar zijn lippen waren strak en droog geworden, ongeschikt voor een zoen. En hij liet zich afweren.

'Neen, Kris, zei ze verwijtend. Je bent veel te laat. Waarom heb je niet geschreven dat je zou komen? Ik kan je nu werkelijk niet hier hebben'.

Zij spraken af dat hij het bezoek de volgende morgen tegen half twaalf zou overdoen. De volgende morgen, in zijn kamer nog, werd hem een brief bezorgd. Haar letters.

Lieve jongen. Ja, ik noem je zo, al moet ik je heel erg pijn doen misschien. Vergeef me, maar het is beter dat we elkaar vooreerst niet terugzien. Want we kunnen alleen nog maar goede vrienden voor elkaar zijn. Dat andere, dat moet je vergeten...

En er kwam een volledige uitleg na. Hij wist hoe vaak zij getwijfeld had; haar onzekerheid, ondanks alles, haar twijfel aan de wenselijkheid van een huwelijk voor hem (een huwelijk, heus, zou hem hebben gebonden), en nu, de laatste tijd, had zij steeds beter een man leren kennen die haar eerst alleen maar heel sympathiek was geweest; ook dat wist hij, zij had hem er geen geheim van gemaakt, hem over hun onschuldige

flirt in het begin, een middag dat zij zozeer naar hèm juist verlangd had, geschreven. En - het was er toe gekomen: zij waren van elkaar gaan houden. Gisteravond juist, in de bioscoop, was het hun beiden te machtig geworden; zij hadden zich uitgesproken. Zij leed om het verdriet dat zij hem aandeed, maar zij moest eerlijk blijven tegenover hem en zichzelf. Voor alles wat hij voor haar geweest was, haar dank.

Dagboek van Kristiaan, na terugkeer in Brugge:

'De franse taal gebruikt aardig het werkwoord "verpletteren". Een schilderij kan door de lijst worden verpletterd; zo zijn er verpletterde liefdes. Men heeft al de mooiigheid eromheen met de beste bedoelingen aangebracht, maar het arme liefdetje is erdoor opgebleekt vóór men het zelf merkte.'

'Een vrouw is volstrekt niet om haar sexe - de tedere - onze eerbied waard, en juist in haar zoveel meerdere verfijndheid steekt het verraad, als een speld in een haarwrong.'

'Zoëven iets heel symbolisch gezien: een dame ontmoet, op de hoek van de straat, een vreemdelinge, elegant, met sereen gelaat, verplicht even stil te staan, op straat, want aan het eind van een strak touw kromde zich haar hondje...

Symbool van alle samengaan. De een kan hoog uitsteken boven de ander; hij is verplicht voor die ander soms stil te staan. Zo in het huwelijk.

Volstrekt nodig te schrijven: een *Verdediging der Gemakkelijke Vrouw.* Een *Verheerlijking*, veeleer.'

'Toneeltje. Gisteren bij de thee.

Mijn moeder's huisvriend Gruyter plooit zijn mond om de rand van zijn kopje. Mijn moeder zit op wacht om hem nogmaals in te schenken. In een fauteuil op de achtergrond staar ik op mijn veters.

Mijn moeder: Dus daar had die arme man bijna veertig gra-

den koorts! Toen ben ik natuurlijk dadelijk met Anna meegegaan om te zien of ik ook wat doen kon, en toen hebben we hem na lang sukkelen er samen weer bovenop gekregen.

Mijn gedachten: Die kerel met wie zij trouwen gaat, vertegenwoordigt het platte fatsoen. Hij trouwt natuurlijk in een pandjas.

Gruyter: Ach zo! En... eh... wèrkt hij nu weer, mevrouwtje?

Mijn moeder: Gelukkig wel, ja. Wat een satisfactie voor ons! Maar vraag niet hoeveel koppen bouillon ik hem heb moeten geven, niets dan bouillon, weet u, maar dan ook van die echte sterke, zoals we die in Holland maken; dat gaf hem weer helemaal nieuwe krachten.

Mijn gedachten: Hoe armzalig! Ik ben blij dat *ik* niet zo trouwen ga. Laat mij dan maar de bespotte romantiek vertegenwoordigen. La Rochefoucauld zou zeggen: "Daar is in onze schande nog iets, dat wij in overeenstemming weten te brengen met onze eigenliefde". Maar goedbeschouwd is toch heel het huwelijk...

Gruyter: Hè, hè, hè. Zeg, Kris!... zou jij ook niet liever van die bouillon, inplaats van thee, willen drinken?

Mijn moeder: Kris! mijnheer Gruyter vraagt je iets.

Gruyter: Maar neen, dan zou je toch te dik worden. Hij krijgt zo van die bolle wangen, die jongen.'

'Men spreekt de laatste tijd veel over mijn uiterlijk. De Mande en Gruyter vinden dat ik er "goed" en mijn moeder en Anna dat ik er "slecht" uitzie. Ik hoor iemand zeggen tot Dante Alighieri: "O, Dante, wat zie je er vreselijk slecht uit!"

Ik ben er van overtuigd dat de buitengewoonste mens tot het zielig gewone zou worden teruggebracht, als hij van alle gewonen verdragen moest dat zij hem toespraken als een der hunnen.'

'De vrouw met gladde haren, vol... Toewijding? het woord is niet sterk of niet zinnelijk genoeg. De vrouw vol toewijding, op wie men telkens terugvalt - ik weet, het is lelijk, maar zo

bedoel ik het niet - in levensmoede ogenblikken?... Steeds niet sterk genoeg. De vrouw, rijp, desnoods ietwat overrijp en doorkneed in het... Leven (o, domheid van de taal!) en zichzelf helemaal bewust, en bijgevolg, *bij gevolg:* vol toegevendheid en... zachtheid, voor zichzelf en anderen; vol... koestering, en met gladde haren. Dat stel ik als voorwaarde. De vrije vrouw, met ontbloot voorhoofd, al de haren glad achterover, om in een losse wrong te vallen in de nek. De vrouw. De volkomen vrouw. Alleen afzweren de kinderachtigheid die mij tot dusver altijd het meisje deed zoeken. Anders niet. De banale ondervinding is opgedaan en ik zou banale gevolgtrekkingen maken? De simplistische slotsom van het op slag wijsgeworden groentje? vóór de schok: alle vrouwen engelen, nà de schok: alle vrouwen demonen?'

'Belemmerd kunstenaarschap; belemmerde sexualiteit.

Wat het eerste betreft: ik zou Arnold Meerman hier willen hebben, een paar dagen, om hem te verslaan met mijn verslagenheid. Om hem te zeggen dat een nul rond is, dat er ruimte in is, dat men hem kan opblazen als een zakje van de banketbakker, en dat men er, als uit zo'n zakje, soms geluid uit krijgt, dat men hem groot en klein kan schrijven, maar dat hij toch nooit meer waard is dan een grote nul. Om hem daarna te zeggen dat ik mijzelf - o, vooral mijzelf! - maar ook hèm aanzie, eigenlijk, voor zo een nul! en na dit gezegd te hebben, zou ik aan het illustreren gaan en bewijzen. Hem vragen of hij dan werkelijk meende dat hier ooit een dichter uit mij groeien zou, in deze nette kamer waarin ik nu schrijf, waarin het zelfportret van mevrouw Lebrun en het melkmeisje van Greuze mij op dezelfde wijze hebben aangekeken sinds jaren, sinds zolang ik hier ben; in dit huis waar ik zo betamelijk gekleed ga naar moedertje's smaak en dank zij moedertje's zorgen. Hem daarna spreken over een andere omgeving, over de muze die Mimi zou heten, naar het behoort, die je de verzen uit je borst zou kijken enz. - hem een onstuimige verheerlijking toedienen van het bohemerleven (dat nergens anders mogelijk is,

zegt Murger, dan in Parijs) - en dan, als slotaccoord, de bekentenis dat ik te arm ben om wat het ook zij te blazen in *mijn* nulligheid. Daarna zwijgen, wrang zwijgen, zoals de boekbesprekers zeggen; maar toch, zo nodig, hervatten: hem vragen bijv. waarmee *hij* zich dan wel vult, waarop *hij* in zijn verleden kan neerblikken met zoveel trots? en als een schoolmeester onderstrepen dat ik belang stel niet in wat hij nog *zal doen*, maar uitsluitend in wat hij reeds *heeft gedaan!* Hem in ieder geval van hier drijven, zwaar van verkropte toorn, gekwetst dichterschap en bittere ontgoocheling. Omdat ik weet hoezeer hij feitelijk op mijn waardering prijsstelt, en omdat zijn leeuwentaal mij nu onverdragelijker voorkomt dan ooit tevoren.

En wat het andere betreft: ik ben rijk als ik mij aan tafel Anna voorstel in mijn omhelzing. Als zij zo rechtop staat, naast de stoel van mijn moeder, bij het dienen, lijkt zij mij begeerlijk. Maar ik kan mij niet dwingen in het donker de trap op naar haar zolderkamer te gaan. Misschien ontbreekt mij de durf die nodig is om van Anna meer bloot te zien dan haar armen; of stel ik mij te goed haar schrik voor bij mijn nachtelijk aankloppen? Het resultaat is hetzelfde. Laat mij, bijwijze van schadeloosstelling, nog een zinnetje overschrijven uit de voorbije correspondentie: *'s Nachts slaap ik in, jongen, denkende aan jou, en mijn laatste bewustzijn is het verlangen je handen om mijn handen te voelen en je mond op mijn mond...*'

'Weet u dat ik een zielecrisis doormaak, moederlief? Neen, want u weet zelfs niet wat dat is? En ik misschien niet genoeg om het u uit te leggen. Een soort chaos in mijn microcosmos. Klinkt het u te geleerd? Een overhoop liggen met mijzelf. Kan het bakvisachtiger? Landziekigheid, ontevredenheid met alles, en met eigen persoon voor alles; twijfel ook, aan eigen kunnen en eigen zijn, ja, aan eigen *zijn!* zeer negatieve twijfel. Een besef hoe onvast het individu staat, de man-alleen die niet kan (waarmee ik bedoel: niet wil) spreken van "de zijnen". Hoe hij in de ruimte hangt aan zijn geestkracht, als een spin

aan haar draad. Ellendig weet u, moedertje, want als de draden niet altijd dreigden te breken, zou Damocles niet zo ongerust zijn geweest. En het terugverlangen naar "de zijnen" is al even afschuwelijk. Men weet bovendien dat het niet gaat. Men weet dat men het verkorven heeft. Denk eens aan oom Kris, oom Etienne, tante Lucie. Kan ik iets anders verlangen dan hun eeuwig onbegrijpen? Heer, geef dat de mijnen mij nimmer verstaan! Heer, geef dat ik nimmer worde als de mijnen. En toch hou ik van u, hoor moederlief, ik reken u haast ook niet tot de mijnen. (Als zij, en uzelf, het maar niet altijd deden.) O, de roep der onbegrepenen, de roep der zielecrisis: "Een wezen, één wezen dat mij begrijpt! hetgeen zeggen wil: dat mij, evenals ikzelf, voor een beetje méér aanziet dan ik eigenlijk ben!"

Een overhoop liggen met eigen persoon - maar ach, breng mij geen drankjes en geen ouwels. Zelfs geen sterke bouillon, zoals ze die in Holland maken. Een wezen, één wezen dat mij verwant is. Om mij te zeggen: "O, hoe begrijp ik het dat jij zo niets uitvoert, en zo helemaal niets bent. O, hoe zou ik hetzelfde doen als ik jou was, en wat bèn je toch veel, en rijk, en groot, zelfs nu, in je niets-zijn! O, en hoe verblindend zou je stralen en hoe bergenhoog uitsteken boven allen, als je niet gedwóngen was niets te zijn!"

...Maar ik sta alweer te gloeien in de rhetoriek. Ik had mij willen luchten en dit is het resultaat. Stoof en kruiken voor de zielecrisis. Het spook van mijn vader moest in dit huis opduiken om mij te sterken, maar ik zou hem waarschijnlijk niet herkennen omdat ik hem zo weinig heb gekend.

Genade voor een arme gevangene: zijn kerker lijkt hem een tombe en is zelfs zonder spin.'

2

Die arme moeder, zozeer bestookt in het haar onbekende cahier, stierf geheel op het juiste ogenblik, als een personnage in een roman waarmee de schrijver geen raad meer weet. De heer Kristiaan Watteyn, nauwelijks meerderjarig, kwam vrij, en zijn bevrijding leek hem die van Amadis. Hij verliet Brugge de dag na de begrafenis en bracht het in Den Haag tot een breuk met zijn tante Lucie, die troost voor hem klaar had en bij wie hij niet had willen logeren. ‘Hij voelt zich nu zeker zo rijk, redeneerde die dame, dat hij zijn familie niet meer wil kennen; nu, ik wil voor hem hopen dat hij ons werkelijk nooit meer nodig zal hebben’, enz.

In werkelijkheid, moet men tot zijn eer zeggen, had hij zich om zijn vermogen zo goed als niet bekommerd. De onkreukbare De Mande had beloofd het te zullen beheren en hem te zenden wat hij verlangen mocht: met het leven dat hij zich had voorgenomen te leiden, zou het vooreerst een minimum zijn.

Begin Februari 1922 (nog geen vol jaar na de ‘zielecrisis’ in het dagboek) kwam hij in Parijs. Hij nam zijn intrek in een goed tweederangshotel dat De Mande hem had aangeraden. In een nieuw cahier staat dan het volgende:

‘Wie heeft mij toch gezegd dat de mensen hier zo vriendelijk waren? In vriendelijkheid is altijd een zekere mate van rust. Men moet zich de tijd gunnen vriendelijk te zijn. Deze voortgejaagde, opgezweepte kruiers, kellners, taxi-chauffeurs, zijn alles behalve juist vriendelijk.

Het is *niet* altijd de schuld van degene die oordeelt als iets hem lelijk voorkomt. Maar ik ben, in de grond, een eenvoudige jongen, die een heleboel dingen niet vatten kan. Laat mij dit niet vergeten. Wat zou ik van Parijs reeds durven zeggen? ik heb er nu van gezien wat een onhandig toerist in acht dagen zien kan. Ik ben ook gekomen om te veranderen; ik mag

hetzelfde oordeel over sommige dingen niet meer hebben. Bovendien, ik weet immers vooruit hoeveel groots en kostelijks Parijs verbergt onder een opgesmukt uiterlijk; ben ik niet gekomen om dàt juist te ontdekken?

En toch ben ik niet éénmaal naar Montmartre gegaan, de eigenlijke Butte op. Wil ik het voor later bewaren? voor als ik *er aan toe* zal zijn? Als de 3000 frs. die ik voor algemene terreinverkenning bestemd heb, op zijn, is de rest voor een maand bohemerleven misschien net genoeg.

Ik moet in mijn kamertje op de Butte, hebben:
twee paar bokshandschoenen;
twee floretten (met of zonder maskers);
een paar reproducties naar Toulouse-Lautrec, Steinlen, Forain;
een copie in brons van Rodin (*L'Homme au nez cassé* of *La vieille Heaulmière*);
een gebloemde kamerjapon;
een maîtresse, natuurlijk;
misschien een kat'.

'De heer "Mullèr", geen artist, weliswaar, maar een met artisten verkerend bankier, man van smaak dus (van smaak met geld) - hoe is De Mande aan de man gekomen? - de heer Mullèr, bij wie ik zoëven van mijn aanbevelingsbriefje heb gebruik gemaakt, heeft mij voor morgen al uitgenodigd, op een thee. Het is nu weer avond, en ik ben wel alleen.

Ik ga niet uit. Een onzegbare misselijkheid heeft zich van mij meester gemaakt: ik heb een afschuw van de boulevard, van dat gewriemel van overjassen en bont, van de duizend nulliteiten, helden op het slappe koord, slangenmensen en bonimenteurs, die tegen mij aan schuren en dezelfde bewegingen maken als ik. Ik voel mij niet veilig onder dat publiek. Nergens tevoren heb ik zo sterk het gevoel gehad dat een mens altijd tot een medemens heeft te staan als profiteur tot slachtoffer, of andersom.

De parijse boulevard bij avond, ik weet er nu genoeg van; het

geroezemoes van zenuwachtige, dikdoenerige en verveelde mensjes, bij electrische verlichting, het ergert mij meer dan het mij amuseert. Ik heb ook geen oog voor de details, te talrijk of te vlug voorbijgaand. Ik zou een zakkenroller aan het werk willen zien, een vrouw overrijden, een politiek personnage vermoorden. De boulevard geeft mij goedkope verf en geurtjes.

Ik zit in mijn kamer met een kaart van de stad. Als ik de loop van de autobussen bestudeerde?'

Kristiaan was laat, bij Mullèr, voor de thee, want hij had lange tijd gezocht naar een das, niet te stemmig en niet te fleurig, jong en toch serieus genoeg, om met een mooie knoop bij zijn jacquet in de 'wereld' te worden gedragen.

Want: *Hoedt u vooral voor die pasklare vlindertjes en stropjes, die men dadelijk herkent; een eerste vereiste voor de man van de wereld is wel dat hij zelf zijn das kan strikken.* Het had hem verdreven van de ruime doos waarin al zijn gemakkelijke dasjes, niet ringetjes, haakjes, elastiekjes en klemmen, door elkander lagen.

Het was donker toen hij zijn duim drukte op een coquet zwart knopje. De deur week zwaar en geluidloos terug, als een dikke dame in een révérence. En weer moest hij zich overtuigen dat hij niet geloofde aan mensenhaat uit trots.

'Mensenhaters zijn verlegen mensjes. Uit verlegenheid heb ik tot dusver alle gezelschappen gemeden. Ik was mij te zeer bewust geen recht van spreken te hebben; en spreken wilde ik en kon mij niet vergenoegen met meespreken. Wie in salons spreekt, is geen mensenhater: het is of een soort voedster die het gezelschap de tepels biedt van haar weten, of een zuigeling die blatend uitspuugt wat hij niet verteren kon'.

De trap was verlicht; op het eerste portaal stond een namaakangelsaksische knecht, naast een spiegel met een lijst van hoeden. Hij slikte opeens moeilijk; maar hij dacht: 'Komaan, laat ons ééns de personen beschouwen, wie wij voor goed de rug gaan toekeren'. Zonder één sprongetje beklom hij de

trap; de man nam hem achteloos zijn overjas af, met een hoffelijke armbeweging naar een deur van waarachter opeens vele stemmen kwamen.

Kristiaan Watteyn, beginnend auteur, meende het salon te moeten betreden met opgetrokken wenkbrauwen.

Uit een groep heren kwam de gastheer dadelijk naar hem toe, met een grauwe maar vaderlijke glimlach. Hij geleidde hem in énen door naar zijn echtgenote, in een halve cirkel van dames; Kristiaan zocht naar een glimlach die op die van de gastheer kon lijken en verstoutte zich een paar verzorgde vingers op te rapen, terwijl een weefsel van parfums hem omsloot en in het bewegen belemmerde. Hij voelde zich innerlijk samentrekken, dus hij dwong zich zijn blik enige seconden te vestigen op ieder gelaat in de kring; zo bestudeert een kind, dat aan tafel een standje krijgt, de omtrek van de waterkaraf. Maar hij kon zich niet weerhouden aan zijn jacquet te morrelen dat niet elegant om zijn middel wilde spannen omdat de kleermaker blijkbaar op een buik had gerekend. Hij bedacht dat Dostojevsky zich ongelukkig voelde in een rok; men deed hem allerlei vragen en zijn frans werd door zijn zenuwachtigheid zo slecht dat hij er een compliment voor kreeg. Hij keek telkens naar zijn voeten, want de mode ten spijt had hij voortdurend het gevoel dat hij op een sleep stond.

Eindelijk mocht hij zich terugtrekken naar de groep van de heren. Het waren allen heren van besproken waarde; zij hadden zwarte jassen met gekleurde wurmpjes aan de knoopsgaten. De belangrijkste heer behandelde de laatste staking van het trampersoneel. Hij was nog niet ver gekomen, toen een klein oud heertje, geknot en gezet, een opmerking maakte die Kristiaan niet verstond; het grauwe gebit van de gastheer gaf het sein en allen begonnen te lachen, de spreker ook een beetje. Kristiaan zocht naar de minst onbeduidende houding die hij in deze groep kon aannemen, waar niemand op hem lette. Maar een heer in geklede jas, met uitpuilende blauwe ogen en een blond puntbaardje, was binnengekomen. De glimlach van de gastheer veranderde van richting en de spre-

ker scheen voorlopig de hoop op verder spreken te laten varen. Een naam werd in de kring gefluisterd, en dan: ‘Een groot kunstenaar!’ ‘Een groot kunstenaar?’ ‘Een waarachtig groot kunstenaar!’

Mullèr had zich naar hem toegespoed: hij was in de parfumwalm gebracht en kwam nu naar de anderen geschreden, uiterlijk ongedeerd. Zij bogen diep voor de ster van deze avond. Hij begon rechterhanden te knijpen. Met de ex-spreker had hij een botsing van vingertoppen. Maar de kleine romp van het geknotte oude heertje wierp zich met een ruk voorwaarts en terwijl zijn beide rose vuistjes de hand van de grote kunstenaar hapten, begon hij te kermen: ‘U maakt mij wèl gelukkig! Dank! Oprecht gedankt uw kennis te hebben mogen maken!’

De grote kunstenaar had vele anti-duitse tekeningen gemaakt en het oude heertje had een zoon in de oorlog verloren, maar de blauwe oogballen puilden ontsteld en Kristiaan voelde zich oprecht uit zijn humeur raken. Hij groette zo koel hij durfde. Toen werden hem vier hinderlagen gespannen. Het handig aannemen van een doorschijnend kop thee. Het elegante aanvaarden van een roomsoesje. Het netjes weigeren van nog een taartje. Het op de juiste plaats neerzetten van een leeg theekopje.

Toen hij plotseling zag dat zijn nagels vuil waren, schoof hij op onzekere voeten uit het gedrang, op zoek naar een achtergrond die hem minder zou doen uitkomen. Hij vond in een hoek een kleine sofa, en om zichzelf niet langer op te merken, dwong hij zich tot diepdenken.

‘Meubels, en meubels, en meubels. Een angstwekkende metamorfose van geld. Waartoe dient dit alles? Om te worden bewonderd. De eigenaars worden mee bewonderd. Daarvoor worden al die anderen uitgenodigd, toegeglimlacht, gevleid, gevoed. Geen enkel, geen ènkel groot gevoel; geen oorspronkelijkheid, geen diepte. Zij praten, denken, zien in kopieën, de inrichting van hun salon en van hun bestaan is een kopie. Hun oordeel is afschrift van iedereens oordeel; hun charme

voorgeschreven; hun goede smaak nabootsing. En de complimenten die zij ervoor inoogsten, werden gisteren gekwijld in een ander salon... Wat doe *ik* hier?'

Hij bleef zich het antwoord schuldig. Hij verkeerde voornamelijk in onzekerheid omtrent het hoe zichzelf te zien.

'Ik geloof dat ik mijn tijd verdoe. Wat kan ik hiervan maken? Een milieu-beschrijving, hoogstens. Als ik doe zoals Dickens moet hebben gedaan, kan dit bezoek mij misschien nog van nut zijn.'

Door de breedte van het vertrek kwamen de opmerkingen naar hem toegeslierd, licht en mager als serpentines. Zijn voorhoofd, oren, schouders waren weldra omwonden. Hij zag vele malen de gastvrouw als een opdringerige reclame: hetzelfde plakkaat twintig maal naast elkaar, dwars over al het andere heen; zijn opmerkingsgave werd een open muil, maar zijn geheugen scheen ingedut, hij herinnerde zich later niets meer van wat men zei (alleen het woord 'exquis' vond hij tot zijn ergernis voortdurend terug). Hij zat op iets weeks, zijn vuisten drukten tegen iets dat opveerde, zijn schoenen bewogen als driftige slingers en hij keek en luisterde zonder het teveel van zijn aanwezigheid ook maar een seconde te kunnen vergeten.

En toch was het of hij op iets wachtte; hij kon niet besluiten weg te gaan. Hij zat daar nog, toen hij de gastheer aan zijn oor hoorde brommen:

'Ik moet u voorstellen aan mejuffrouw Maricot (de lelijke naam verstond hij niet, die eerste keer); een zeer ontwikkeld meisje, zeer belezen, zeer artistiek trouwens, dat juist uit Griekenland is teruggekeerd. "Ik moet met haar over Chénier praten, dacht hij: *Elle a vécu, Myrto, la jeune Tarentine*".

Zij stond niet meer dan enkele stappen van hem af, met de rug naar zijn sofa, haar kapsel, een helm van gouddraad in het lamplicht, ietwat schuin, als te zwaar voor de bijna magere hals. De houding leek hem bestudeerd. Maar de heer Mullér kondigde hem aan; zij wendde zich om, met een glimlach al op de lippen, zij had een bijzonder mooi mondje, rood en

weelderig om de regelmatige, kleine tanden. “Dit meisje, dacht hij, moest Estelle heten. Zoniet, Doriane”. “Mejuffrouw Andrée Maricot”, zei de gastheer.

Andrée was droog genoeg; *Maricot*, overgang tussen *mauricaud* en *haricot*... Maar het mondje lachte. Het was een plaatsbespreken voor de woorden die zij zeggen ging.

“Vertelt u mij dan maar wat u in Parijs denkt te vinden?...” “Bohème: artisten, zo ongebonden mogelijk. Arme drommels die zich om de mode even weinig bekommeren als om de conventie. Kent u er een paar?”

“Ik ken aardig wat artisten, maar mijn vrienden gaan allen betamelijk gekleed, met schone boordjes althans, en smetteloze dassen.”

Zij lachten beiden. De heer Mullèr had hen alleen gelaten, zij stonden rechtop tegenover elkaar, zij groter dan hij op haar hoge hakken. Ieder zocht naar een nieuw onderwerp van gesprek, zo lachend; zij vond het allergoedkoopste wat een mondain jong meisje te vinden weet: “En wat leest u alzo?” Hij antwoordde: “Wat zou een vreemdeling in Parijs anders lezen dan de *Guide des Convenances*? Ik heb het gisteren op de boulevard opgedaan; het is werkelijk niet onaardig, en ik ben maar begonnen met het mooiste, met de verlovingen. Ik weet nu dat een echte heer zijn meisje gedurende de hele verlovingstijd een bloemenhulde verschuldigd is; daarvoor zoekt hij een bloemist die zich verbindt bij gebreke van levering boete te betalen”.

“Maar heeft u dan huwelijksplannen?”

“Het is altijd goed zich voor te bereiden op de ongelukken die ons kunnen overkomen”.

“Voor een toekomstig bohème, zei ze, is u voorzichtig”.

Het klonk verstrooid, als had ze eigenlijk niet goed geluisterd of als wilde zij zijn domheid vergoelijken. “Hij weet dat men geestig moet zijn in gezelschap en hij doet wat hij kan.” Hij dacht dat zij dit dacht en het bracht hem in verwarring. Het hinderde hem ook dat zij groter leek dan hij; hij was er zeker van dat zij op blote voeten van dezelfde grootte moesten zijn.

Hij vroeg of het volstrekt nodig was dat zij er zo bij bleven staan; zij ging met hem mee naar de kleine sofa, en hij voelde het als een overwinning.

En daar zittend, dicht naast elkaar, praatten zij nog geruime tijd: hij dreef natuurlijk de spot met zichzelf, met zijn romantisme, om zijn grapje over het huwelijk goed te maken, en zij spraken behoorlijk over boeken. Mademoiselle Maricot zat telkens met een hand om een voorarm en haar lippen waren haar tot in iedere nuance gehoorzaam. Zij vond zijn bohemer-ideeën dwaas, maar scheen ze meteen ook grappig te vinden; zij noemde een boek dat hij onverwijld moest lezen, een verfijnd boek, zei ze met nadruk, van een werkelijk kunstenaar: *A Rebours* van J.K. Huysmans. Zij spraken af dat hij het bij haar zou komen halen, rue Vaneau in de buurt van het Luxembourg, zij zou het hem dan voor een paar dagen afstaan, maar niet langer, zei ze lachend, want ze was bijzonder op haar boeken gesteld en ze kon vooral dit slecht missen.

Een banaal voorwendsel om nader kennis te maken; een meisje, zover als enigszins mogelijk van een bohemermuze verwijderd. Zou zij mee- of tegenvallen? Dat hing af van wat men zelf verwachtte? O, zijn eisen waren ditmaal gematigd! - hij was er voornamelijk trots op, meende hij, na een zo kort verblijf in Parijs, al een zo knappe vrouw te mogen bezoeken.

Een vierkante kleine kamer. Behang: sterrennacht; cubistisch tapijt. Reproducties van primitieven tegen de muur. De deur, aan de binnenkant, hardgeel. Overal vaasjes, doosjes, marionetten.

Zij lag meer dan zij zat op een divan, in een open japonnetje met veel herfstblaren. Haar hand gleed naar hem toe als in een plastische dans: “Comment allez-vous?” Slepend, iedere lettergreep soepel en af, ieder met een eigen betoning.

Een jongmens, met een bril en puntige kruin, dat dicht bij een gaskacheltje zat op het tapijt, kwam met knallende knieën overeind: een student in cle rechten. Tegen een schrijftafeltje leunde een uniform, hemelsblauw, zeer ingeregen boven de

heupen, met lange labellen op de schouders: een aviateur. Een lange man, nogal mooi, niet kortgeknipte blonde knevel, sprak over het laatste Salon d'Automne: een beeldhouwer De militair vertelde opeens een gewaagde grap, en werd daarna peinzend en zwijgend, met tikkende vingers. De student op het tapijt was de geestige man die over niets sprak en alles onderstreepte. Kristiaan deed zijn best om door zijn blikken alleen een vlugwerkend verstand te verraden.

De thee werd binnengebracht: het dienstmeisje heette Irène; ze was dol, vertelde Mlle Maricot, op het lezen van romans, dat was haar moeder ook altijd geweest, en daarom heette zij Irène en haar broer Rodolphe. De student vroeg welke romans zij van haar kreeg en moest tegen de keuze geschandaliseerd protesteren. Kristiaan at en dronk zonder vragen, zonder te zeggen dat iets overheerlijk was. In Frankrijk, zei de lange beeldhouwer, gaat boter niet samen met jam; tenminste er waren *veel* Fransen die daar niet van hielden.

Na de thee werd Kristiaan in het gesprek betrokken. Hij had zijn eigen opschriftje: een jong hollands littérateur die de franse letteren kwam bestuderen. Hij voelde zich pijnlijk onbevredigd, niet alleen omdat al het gesprokene hem telkens voor de spreker alleen van belang leek, maar zijn haperende franse zinnen leken hem stompe wapens in dit tournooi voor de schone op de divan, en de belangstelling van die andere jonge mannen hinderde hem als die van vijanden.

“Een harnas van principes is onontbeerlijk in het leven”, filosofeerde de aviateur. “Een houding althans”, zei Kristiaan. “Zegt u: een harnas van vooroordelen”, verbeterde de student in de rechten’. ‘Zoals u verkiest’. ‘Waarom zou u naar een verhouding zoeken?’ ondervroeg de beeldhouwer. En vóór Kristiaan tijd had te antwoorden: ‘Is u voor uw studie in Parijs?’

‘Voor mijn studie?’ herhaalde Kristiaan wantrouwend. (‘Hij wil weten of ik nog school ga’, dacht hij.) ‘Dat wil zeggen, ik zet mijn ogen en oren open, als u dat studie noemen wilt...’ ‘Maar studeert men dan in uw land met ogen en oren

dicht?' vroeg het grappige jongemens, en er werd gelachen. Kristiaan antwoordde plechtig, daar hij niets beters kon vinden: 'U heeft het bijna geraden'.

Het jongemens sprong op, danste naar een tafel in een hoek, griste er een blauwe loper af die hij om zijn puntige schedel wond, en begon te hikken van pret: 'Het is mijn droom muzelman te worden, maar dan moet ik een blauwe tulband hebben. Niets staat mij zo goed als blauw!' Er werd opnieuw, en harder, gelachen. 'Is dit parijse geest?' vroeg Kristiaan zich af. 'Jacques, zei Mlle Maricot, je bent meer dan dom'. 'Ah, Andrée! riep hij, dat zeg je omdat je vindt dat deze loper mij niet zo goed staat als jou! Maar vergeet niet dat jij verrukkelijk bent!'

Kristiaan zocht naar de man die het mondje van Andrée Maricot kon hebben gezoend. Hij weifelde tussen de uniform van de vliegenier en de zelfverzekerde gestalte van de beeldhouwer.

Maar hij had besloten het laatste weg te gaan ook als hij zo doende onbescheiden mocht zijn. Dus toen hij eindelijk met haar alleen was en zij hem vroeg (de begeerlijke lippen hem vroegen) of hij nog een kwartiertje had, sprak hij om het verlorene in te halen.

'U heeft ongetwijfeld ook veel engels gelezen. Kent u *Martin Eden:* dat verhaal van die matroos die schrijver wilde worden? In het eerste hoofdstuk krijgt hij het te kwaad met een gemeubeld vertrek, hij is bang alle vaasjes om te gooien omdat de vloer niet schommelt. Ik voel mij precies zo. Als u er op gesteld is mij meer te zien, moet ik u eerst over mijzelf inlichten. Ik vind u erg sympathiek, ik wil dus dat u van het begin af begrijpt dat u te doen hebt met een soort matroos.'

'U overdrijft verschrikkelijk, zei ze lachend. U bent als vreemdeling nog niet gewend aan Parijs, dat is alles. U maakt zelfs niet een verlegen indruk; bij de Mullèrs had ik het gevoel dat u mij voor de gek hield'.

'O neen, ik voelde mij erg slecht op mijn gemak. Ik ben nooit op mijn gemak bij nette mensen. In Montmartre, onder de

rapins, hoor ik heus beter thuis. In een salon weet ik niet hoe ik mijn voeten moet zetten, en wat ik zeggen moet als ik aan iemand word voorgesteld, en het jacquet dat ik aan heb maakt mij zenuwachtig.'

'En de *Guide des Convenances* waar u van sprak?'

'Is voor mij een pendant van de *Imitatio.*'

Zij deed als bestudeerde zij hem van haar divan af en lachte weer. 'U is onbetaalbaar.'

'Ongetwijfeld, zei hij, vooral voor korte tijd. U is niet gewend aan dit type; de jongemannen die hier zoëven waren, lijken mij bijzonder welopgevoed; ik benijd ze tenminste hun conversatietoon. Maar ik ben geen komediant en wil u dus tonen dat ik weet wat ik waard ben. U kunt mij heus niet in uw kringen brengen, vroeg of laat zou ik u beschaamd maken. Ik ben werkelijk een soort matroos.'

'Het spijt mij dat ik overmorgen al naar Biarritz ga, zei ze en haar stem klonk als speet het haar werkelijk; anders zou ik u vragen heel spoedig terug te komen.'

'Gaat u overmorgen naar Biarritz?'

'Voor twee of drie weken, en vandaar naar Italië, naar papa, op zijn buiten bij Florence. (Haar vader? een vreemde verschijning, vond hij, na de gewaagde grap van de aviateur.) En u moest er ook heen. Een schrijver en Italië: dat zou u wat anders geven dan Montmartre! Komt u nooit naar Florence? En kent u Biarritz? de "parel van de baskische kust"? Een paar vrienden van me zijn er in 't hotel. Ik word opgeroepen om daar te schilderen'.

'Is u ook schilderes?'

'Voornamelijk. Ik...'

Hij luisterde niet meer. Waarom zou hij niet naar Biarritz gaan? Hij was vrij, voor het eerst, om te gaan waar hij wilde. Zijn bohemer-bestaan kon even goed later beginnen. Waarom ook niet naar Italië? Hij was vrij, voor het eerst, en het was of deze parisienne hem oprecht de omgang waard vond. Zij sprak alsof zij ook geen ogenblik betwijfelde dat hij geroepen was tot bijzondere dingen.

Dagboek van Kristiaan:

'Veertien dagen nu ben ik in Parijs. Ik was voorbereid op de lichtstad door de boeken die ik gelezen, op de bordelenstad door de mensen die ik gesproken had. Voor De Mande was Parijs het oord van liflafjes, dure magazijnen, Eiffeltoren en Folies-Bergères.

Voor mij, nù al: de trainplaats der oppervlakkigheid.

De parijzenaar kent alles behalve intimiteit. Hij slaagt er uit eerbied soms in diep te zijn, maar nooit zal hij begrijpen, dat wie *mens* zegt, meer zegt dan *parijzenaar.*

Voor mij ook: het bal-masqué der onopgemerkten.

Die heerlijke volzinnen: *Parijs lag aan zijn voeten! Hij hield Parijs geboeid!* Parijs lijkt mij een Argus met ogen die alles zien en niets wezenlijk opmerken. Als een heleboel van die ogen, die altijd dwalen, wat langer op iemand gevestigd blijven, dan is dat voldoende, dan heet dat "succes".

Iemand met veel eigenwaarde moet Parijs gaan verfoeien. Langzaam aan misschien, maar zeker.

Neen: onvolledig, al te partijdig. Ben ik bezig mijzelf tegen Parijs op te zetten om mij te overtuigen dat ik nodig naar Biarritz moet? Of kwelt mij mijn eigen onopgemerktheid? Ik moet zelfs het goedkope "tu ne viens pas avec moi, mon petit chéri?" nog horen. Ik heb er mij gisteravond op betrapt dat ik een taxi nam, op de boulevard, omdat ik er mijzelf niet wilde zien lopen, in prikkelbare onbeduidendheid.'

'Ik kan er niet toe besluiten naar Montmartre te gaan. Ik heb weer musea en monumenten bezocht. Met de boulevard ben ik niet verzoend; misschien drijft dat er mij telkens weer heen. Verzet tegen een soort vrees. Ik verwacht tussen die mensen de vijand. De man die op mij toe zal schieten om mij te zeggen: "Ik duld je hier niet langer". Zo mengde ik mij op school gedurende de uitspanning onder de jongens uit hogere klassen, bang en klaar tot verzet.

Ik hol altijd dezelfde bordjes langs: *Poissonnière, Montmartre, Italiens, Capucines*, tot aan de place de l'Opéra. Ik doe

mijn best zo rakelings mogelijk door te glippen, zo onverschillig mogelijk over te steken: alle mensen lijken mij nog steeds in training voor de hardloopwedstrijden. De autobussen ronken: gigantische, grasgroene, helsgeworden torren. De foto's vóór het bureau van *Le Matin* vervangen de leesportefeuille; de kiosken vlaggen met modebladen.

Vandaag een glimp van avontuur beleefd. In een z.g. American Bar bestelde ik een ice cream soda. “Comment?” “Un ice cream sodà”. “Connais pas”. “Wat is er dan wel?” “Une citronnade; une orangeade...”

Terwijl ik niet direct wil toegeven en op de kaart iets anders zoek, zie ik recht op mij af een violette mantel komen, met stuipachtige halve-draaien. Ik trek overhaast mijn stoeltje op zij; ze gaat naast mij zitten, met gekruiste lila kousen, en kijkt mij aan. Onhandig geverfd, besmeurd, canaille. Het gepolijste hoofd van de kellner neigt onderzoekend. Ze bestelt: “Un vermouth cassis!” De *r* schuurt, de *s*-en sissen; een voetzoeker door mijn gehoor. Ik zie van mijn drankje af en sta op. Mijn knieën stoppen die van een petman, een geel papiertje glijdt in mijn hand: *Dokter Die-en-die verzekert afdoende behandeling van alle geheime ziekten.* Ik zie er dus echt uit als een-van-buiten? Ik maak van de mededeling een propje dat ik vallen laat tussen de lila kousen. Vie de Paris! boulevardsnapshot. Ik ben éven mee-opgetreden.

(Zoëven is Mlle M. vertrokken.)’

‘Een Hollander met wie ik kennis heb moeten maken (hij zit aan een klein tafeltje naast het mijne in de eetzaal, alleen als ik, en doet spuitwater in zijn witte Bordeaux) zei mij: “De drukte van deze buurt is eigenlijk onverdragelijk. Als ik in mijn kamer zit en het raam is gesloten, verbeeld ik mij dat de straat een poel is. Luistert u eens goed naar dat concert van autotoeters, het is je reinste kikkergekwaak. Er zijn tenors en bassen bij, platte en opgeblazen kikkers, en het duurt langer dan de Opera”.

Het hindert mij ook; vanmorgen, langs de Madeleine gaande,

ben ik bij Cook binnengelopen en heb een gids voor Biarritz gekocht. Waarom zou ik er wegblijven omdat ik Mlle M. zo mooi vind? Juist omdat ik haar invloed schijn te vrezen, moest ik mij eraan onderwerpen. Vluchten naar de vijand toe, als met de boulevard.'

'*'s Nachts*. Ik stap even uit bed om deze gewaarwording neer te schrijven: dat de lift van dit hotel mij ook kwelt, niet minder dan de kikkers, dat ik niet kan inslapen omdat ik telkens verwacht dat geluid weer te zullen horen - telkens als een laatkomer naar boven moet - een belachelijk en toch luguber soort kreun, of een rommeling in de ingewanden van dit volgepropte gebouw.'

'De Mande geschreven om zo spoedig mogelijk geld naar Biarritz over te maken. Haar hotel heet *Victoria*, heeft zij, meen ik, gezegd. De naam komt wel voor in de reisgids.

Bespottelijke romanticus! Ik vind in mijn boezem opeens een klein, klein ideetje, zo dom dat het zich niet te klein zou kunnen maken, dat ik in Biarritz misschien nodig zou kunnen zijn!... Ja, voor haar! Iemand met zo'n mooi mondje als zij moet immers aan veel verleiding zijn blootgesteld? En ik, nietwaar, vorm een aangenaam contrast met die snel-verliefde, lichtzinnige Fransen? Een soort Martin Eden, een "matroos", iemand waar alleen een goed vriend in steekt? Maar desgewenst, natuurlijk, ook een soort beschermer!

Heb ik daarom zo dikwijls om de amerikaanse film gelachen, om mij nu te betrappen op *deze* verhitte fantasie?'

3

Victoria: hij had zich niet vergist. Mlle Andrée Maricot zat achter een schrijftafel, niet in het minst verwonderd hem te horen groeten. 'Comment allez-vous?' Hetzelfde slepen. Hij stiet er zenuwachtig uit: 'Oh! très bien, magnifique, à merveille!'

‘Ik ben aan de correspondentie. Een van de drie-en-veertig personen, stel u voor, die ik op de hoogte moet houden. Ah!... Kijkt u maar eens, hier is mijn lijst van namen; voor elke naam komt eerst een streepje, dat betekent “brief ontvangen”, en dan teken ik een bolletje aan het streepje en dat betekent “brief beantwoord”. Ik ben hier nog geen vier volle dagen en kijk, wat een streepjes en bolletjes al!’

De vrienden stapten binnen: een ingenieur en zijn vrouw, beiden in de dertig, Jules en Elizabeth Collard. Zij, okerkleurig en waardig; haar mond deed Kristiaan denken aan de bladen van een boek dat men met de vinger had opengesneden. ‘Als ik veroordeeld was die lippen te zoenen, dacht hij, zou ik er met mijn mond lang tegenaan blijven alleen om ze zo min mogelijk te zien, terwijl ik het mondje van Andrée Maricot zou willen zien en zoenen tegelijk’. De ingenieur leek hem een eenvoudig mens. Al zijn gelaatstrekken maakten een stoute beweging voorwaarts om opeens tot botte stilstand te komen; hij had een droefgeestige ganzewiegel en vochtige, rode handen.

Vriendelijke invitatie van Mlle Maricot om aan hun tafeltje te komen eten: ‘Ik veronderstel dat het voor u ook prettiger is en ik mag u dit zeker wel aanbieden? U kent niemand hier in Biarritz, en u bent toch ook een beetje gekomen door mij?’

Door haar was bescheiden en edelmoedig...

De volgende morgen, toen hij beneden kwam, vond hij haar op hem wachten. Zij verrees uit een fauteuil in de hall en liep hem lachend tegemoet:

‘Ik dacht dat u nooit meer wakker zou worden, ik stond op het punt om zelf aan uw deur te kloppen! Gaat u met mij mee naar de Rocher du Basta? Het waait vrij hard buiten, mijn vriendin blijft liever in de serre. Ik hou van zeeschuim; u?’

‘Zeer. Ik ga mee onder één voorwaarde: dat ik zonder hoed met u uitmag en dat wij onderweg een baskische muts kopen.’

De Rocher du Basta is het neusje van het halvemaansprofiel dat te Biarritz in zee steekt; het voorhoofd is de punt waarop

de vuurtoren staat; de Rocher de la Vierge is de onderkaak. Zij stonden naast elkaar, zij in een donkerblauw wandelpak dat haar slecht stond, met een matrozenkraagje; zij had smalle, bijna hoekige jongemeisjes-schouders, gesluierde ogen - kon men 't zo zeggen? ‘des yeux voilés’ - en moest hij getuigen dat daarin ‘de hartstocht droomde’? Neen, hij wilde er in zien een bedroefde onverschilligheid... of een wezenloos treuren... of iets anders vrouwelijks en tegenstrijdigs.

In de kom van het Lilliput-haventje beneden hen, links, de Port des Pêcheurs, schommelden de motor- en roeibootjes, onbewust van het gewoel buiten hun gemetselde dam, rustigjes.

‘Wat kan zo'n bootje dat stillekens wiegelt, anders doen, voor ons gevoel, dan “dromen”? Hoe zou men het in verzen anders zeggen? Ik zou niet naar iets nieuwers zoeken; ik zou trachten door de vorm een zekere nadruk te geven aan het oude woord, en het behouden.’

Wat doet een wieglend bootje méér
Dan drómen?

Terwijl hij zocht naar een beter rijmwoord dan ‘komen’, kwam het antwoord: ‘Onze hoofden schudden en zeggen: Neen’. Wat neen? ‘Neen, zij houdt niet van je. Je kunt je inbeelden dat het wel zal gaan, wij zeggen: Neen, en neen, en neen’. Een kleiner bootje, korter maar ranker, schoof helemaal van links naar rechts en terug, tussen twee forsere buren in, al maar van de een naar de ander. ‘Zo is een *vrouw*, zie je? Altijd minder vast, maar eleganter; 't is duidelijk, zo is een *vrouw*, altijd weifelend zich te geven aan de ene man of de ander, altijd liefdoend tussen hen in.’

‘Iedereen is thuis gebleven voor een beetje wind; vindt u niet dat de mensen weinig durf hebben over 't algemeen, mijnheer Watteyn?’

‘Ja, maar de vrouwen zijn toch het allervoorzichtigst, dunkt me.’

Zij sprak hem vreemd genoeg niet tegen. Misschien dacht zij dat hij doelde op alle andere vrouwen.

Na de wandeling moest Kristiaan zich voor het eten verkleden. ‘Het is vreemd, dacht hij, dat ik allerlei dingen begin waarmee ik juist voorgoed had willen afrekenen. Maar zo gaat het’. Hij ging naar de eetzaal en vond tot zijn blijde verrassing Mlle Maricot aan hun tafeltje alleen.

‘Mijn vrienden eten buiten, naar het schijnt; wij kunnen beginnen. U zult zich met mijn gezelschap alleen tevreden moeten stellen.’

‘Ik heb u bekend dat ik slecht op mijn gemak ben onder veel mensen. Bij u alleen voel ik mij meer thuis.’

‘Waarom?’

‘Ik weet het niet; een gevoel dat ik al dadelijk had, toen wij bij Mullèr op die sofa zaten al. Misschien komt het doordat u zo mooi bent.’

‘Dat zal het zijn!...’

‘Het geeft mij de indruk dat u niet bij die andere mensen hoort, die bepaald lelijk zijn, meestal. Ik zag u eerst op uw rug, ik vond het onaangenaam dat ik aan u moest worden voorgesteld, u keerde u om en ik zei bij mijzelf: “Ik vind die jongedame buitengewoon mooi”.’

‘O!...’

‘Ik vond dat u Estelle moest heten, en zoniet, Doriane. Waarom zegt u “o!” op die manier? Zou u graag lelijk zijn voor mij?’

Zij keek strak voor zich, zonder te kleuren; toen schudde zij het hoofd. Hij volgde haar blik en zag aan een ander tafeltje een kaalhoofdig heer met een vraag in vingers en wenkbrauwen.

Zij verschikte een paar anjelieren in hun vaasje en haalde even de schouders op.

‘Wie is die mijnheer?’

‘Dat is de heer Pirouette. U heeft hem niet zien binnenkomen, omdat hij daar al zat toen wij aan tafel gingen, maar vanavond zult u begrijpen waarom ik hem Pirouette genoemd heb. Hij is niet kwaad, alleen maar dom, heel dom.’

‘Wou hij van u weten of ik uw verloofde ben?’

‘Natuurlijk.’

‘Ja, dan moet hij wel dom zijn.’

Zij gebruikten de koffie toen de vrienden teruggekomen waren, in de salon. Een uur later ging men gezamenlijk naar het meer Mouriscot, in het Bois de Boulogne van Biarritz. Mevrouw Collard had een groot doek en een verfdoos, Mlle Maricot alleen een verfdoos meegenomen. Toen de zon onderging, zaten zij op een grashelling; het watervlak voor hen lag in de zonnegloed als een groot vel goudpapier, waarover als meikevers twee bootjes kropen. Het hoogste lag Kristiaan, op zijn buik tussen de kriebelende sprieten; over zijn gekruiste armen keek hij op het slappe hoedje van Andrée Maricot en op haar neus en kin die onder de rand ervan uitkwamen. Zij schilderde met luie aaien op een karton in het deksel van haar doos; zij was stil op haar plaatsje neergestreken en hield haar romp recht, als een ouderwetse miss. Als zij opzag naar hem, keek zij of somber of glimlachte. Hij gaf zich rekenschap dat haar lippen voller leken, donkerder rood en gladder. Veel meer beneden haar werkte mevrouw Collard, nog lager zat de ingenieur en maakte brandjes met opgerookte sigaretten.

‘Waar denkt u aan?’ vroeg Andrée Maricot, toen zij weer opkeek.

‘Dat zal ik u zeggen als u mij zweert dat u mij als een goed vriend beschouwt.’

‘Natuurlijk doe ik dat.’

‘Ik vraag mij af waarom u rouge op uw lippen doet. Als artiste moest u begrijpen dat het u niet mooier maakt; uw lippen zijn van nature rood, hebben een delicate tint, een nuance die warm genoeg is bovendien. De verf maakt er een kleur van die... hoe zal ik zeggen, fabriekskleur is, goedkoop en hard.’

‘Maar mijn lippen doen mij pijn zonder dat’, legde zij uit.

‘Waarom doet u het er dan niet op als u naar bed gaat? Dan ziet niemand het.’

‘Hoe weet u dat?’

Hij vond geen antwoord; zij glimlachte agressief. ‘En u weet

niet hoe lekker het is’. Zij zocht de rode stift uit haar zak en stak hem het puntje toe. ‘U mag proeven. Het is zoet’.

‘Neen, dank u’. Hij liet zijn hoofd op zijn armen vallen en veinsde te slapen; een grasje prikte hem in het gezicht. Eindelijk hoorde hij haar de verfdoos dichtklappen.

‘Neen, het gaat niet, vanmiddag!’ Hij hoorde haar opstaan. ‘Wat heb jij ervan terecht gebracht, Zabette?’ Zij ruiste omlaag en haar goedkeurende uitroepen deden hem weer opkijken: mevrouw Collard had haar grote doek volgeverfd; er stonden evenveel bomen op als er stonden tussen het gezelschap en het meer, het water was geel en de hemel grijsblauw. Toen zij weer naar boven wilde, stak hij haar de hand toe. Zij staakte de beklimming om neen te schudden, en toen hij volhield:

‘Dank u, ik kan heus wel alleen.’

Hij kwam op slag in slecht humeur. Gedurende de wandeling terug sprak hij voornamelijk met de ingenieur; het was vermoeiend, want zij hadden niet de minste belangstelling voor elkaar.

Een uur later, aan tafel, scheen zij zijn aanwezigheid niet op te merken. Zij sprak levendig met de gele ‘Zabette’ en eens, om een opmerking van de echtgenoot, lachte zij uitbundig. Het herinnerde hem aan boze kleine meisjes: ‘Ik lach, maar niet om jou’. De Collards hadden een ronde fles in een mandje, Kristiaan bestelde een halve fles witte wijn, Mlle Maricot verklaarde kortaf alleen water te drinken. Men had geen witte wijn in halve flessen. ‘Een Fransman, dacht Kristiaan, drinkt met even groot gemak een hele fles leeg als een halve. Een man is volgens franse begrippen geen man als hij niet alle alcohol aan kan, alle leugens tot zijn dienst heeft en zo met vrouwen heeft omgegaan dat hij enige malen doktersbemoeienis nodig heeft gehad’. Hij bestelde een hele fles. Men bracht hem de kaart, hij wees een sonore naam aan: *Haut-Barsac.*

‘En een mondaine Fransman is niet klaar voor het huwelijk als hij voor zijn verloofde niet kersvers van een liaison is weggelopen.’

Achteloos dronk hij zijn eerste, zijn tweede glas. Bij het derde merkte hij dat zij hem aankeek. Hij dronk veel te snel, tussen de gerechten door, die hun einde naderden. Zij had dus nog enige aandacht voor hem? Hij nam opeens druk deel aan het gesprek en tussen zijn woorden door, als vanzelfsprekend en opvallend, ledigde hij zijn glas voor de zoveelste maal. Strak, strak, de gesluierde ogen. Droef? welneen, een 'wezenloos treuren'. Ze zei nu geen woord meer; zij leek verstrooid, maar hij wist dat haar ogen zijn hand volgden, dus hij streelde de fles eer hij die weer hellen deed. Ongerustheid in de gesluierde ogen? 'Maar wat kan het u eigenlijk schelen, mijn lieve jongedame? Ik heb u immers gezegd dat ik een soort matroos ben. Ik zal u bewijzen dat ik even goed kan drinken als iedere mondaine Fransman. En als het niet precies mondain is, is het een goede vooroefening voor Montmartre!'

Hij dronk een zesde, zevende glas. Hij praatte nu alleen, trof een vergelijking tussen Hollanders en Vlamen, had zich gezet tot logisch betogen; in de fles was nog maar een geel randje over om de ziel. Stilte. Kristiaan dacht niet meer aan Mlle Maricot. Hij zag haar vrienden spreken zonder ze te horen. Tot deze zin tot hem doordrong: 'Schoonheid is voor een man geen vereiste. Bovendien, er zijn mannen die mooi in hun lelijkheid zijn.'

Het was 'Zabette'. Hij had haar opeens kunnen toesnauwen: 'Och, houdt die gemeenplaatsen toch voor u!' Maar zij was reeds bezig haar tekst te illustreren:

'Je herinnert je, liefste, dat portret van de hertog van Montefeltro? En profil, in het rood, in het Pittipaleis? Met die gebroken neus? Ik vind die man eenvoudigweg superbe! ik had met zo'n man kunnen trouwen!'

'Mijn moeder, zei Kristiaan, had een vriendin die als kind op haar gezicht was gevallen. Haar neus had de vorm behouden van een s. Ik heb die vrouw ook altijd verrukkelijk gevonden.'

'Van dergelijke neuzen spreek ik niet. Een neus door een ongeluk gebroken. De neus van Montefeltro was gebroken door ràs!'

‘Ha, u bedoelt hij had er geen schuld aan? Een neus, gebroken door de zonde der vaderen?’ En hij begon een beetje te proesten.

Mevrouw Collard keek Mlle Maricot aan en schoof haar stoel achteruit. Men ging van tafel. Toen Kristiaan opstond, schoot ook de drank omhoog.

Zijn stappen regelen. De volle zool op de grond. Hij liep achteraan, achter de ganzewiegel van de ingenieur: de figuur vóór hem gaf aan hoe hij niet lopen moest. Tussen de tafeltjes door gingen zij; hij drukte af en toe zijn hand op een wit laken. Een heer aan het einde vroeg hem om een lucifer. Iets uit zijn zakken? hij gaf zijn zakdoek en liep verder. In de salon werd hun de koffie gebracht; Kristiaan had een *Strand Magazine* opgenomen en veinsde plaatjes te kijken en onderschriften te lezen. Hij voelde zijn wangen gloeien, ernstig gezicht dus, gefronste aandacht: een dronkeman doet zo niet. Onmiddellijk na de koffie gaf hij voor vermoeid te zijn, wenste goede nacht en ging. Tot aan de trap lukte het hem nog, daar was hij zeker van, met vaste stap te lopen. Toen greep hij de leuning om er zich aan op te trekken, zich telkens in de treden vergissend. Zijn kamer was op de tweede verdieping; in de gang liep hij tegen de knecht aan; hij lachte de man toe, greep hem bij de arm en zei: ‘Breng mij naar nummer negentien’.

Het was een kort kereltje met een bijzonder smerig voorschoot, die begrijpend over zijn schouder opgrijnsde en hem snel naar de gewenste kamer bracht. Hij struikelde binnen, het donker in, trapte de deur met zijn hiel in het slot, liet zijn jas vallen, klampte zich aan het nachttafeltje vast en wist er een gladde soepterrine uit te krijgen waarin hij behendig, gegeven de omstandigheden, uitstortte wat hij niet langer bewaren kon. Het schellekoord weigerde licht te geven. Het bed gaf hem zetjes tegen de knieën. Hij viel voorover op het eiderdons, boorde omlaag in ritselende golven. Tot de zon hem neerwierp op liet strand: het morgenlicht dat door de kamer kwam vallen, door het venster, vierkant opengelaten.

...Hij dacht dat het heel laat was en schelde; van de man die hem kwam vragen wat hij verlangde voor zijn ontbijt hoorde hij dat het nog geen half acht was. Een beetje stijf in zijn schouders, van de kou waarschijnlijk, maar niet de minste hoofdpijn. Hij dronk een groot kop chocola, kleedde zich in allerijl en ging in de salon zitten om de anderen af te wachten. De Collards kwamen om negen uur beneden, mejuffrouw Maricot tegen tien. Verwondering over zijn vroeg op-zijn. Als ze alleen maar iets vermoed hadden, ontging hun de kans op zekerheid. Hij vond zijn dronkenschap heel belangrijk en had er zich niet over verwonderd als de Collards zijn nieuwe vriendin - want dat was zij immers - voor hem hadden gewaarschuwd. In werkelijkheid had mevrouw Collard dit gezegd, de vorige avond, onmiddellijk na zijn verdwijning (met haar lelijke glimlach en een blik van verstandhouding): ‘Je crois qu'il est un pen pompette, votre jeune ami. Het is zeker de eerste keer dat hij zo'n grote fles voor zich alleen heeft gehad.’

Dagboek van Kristiaan:

‘Geen gebeurtenissen, onbelangrijke praatjes. Ik huichel belangstelling; zou zij merken hoeveel moeite het mij kost? Pirouette draait in ons midden, spreekt als een ober alle talen, gravinnen en ministers vallen in al zijn verhalen, is dom als zijn schoenzolen en maakt haar complimenten met het gezicht van iemand die te zoete brij eet.

De Collards doen iets overbodigs: mij op een afstand houden terwijl ik van hen àf loop.

Aan schilderen wordt niet meer gedaan.’

‘Geen actie - geen onmiddellijk contact met het leven. Met de natuur noch met de mensen. Het is of ik het vermogen zelf te leven verloren heb. Het lijkt soms wel of ik denk alleen een klein gedeelte van het Grote Leven te kunnen leven en alle krachten voor Montmartre wil sparen. Een dergelijke wijsheid op mijn jaren is ongezond.

Het kan zijn dat ik mijn tijd verdoe, hier. Ik neem niets waar, ik heb een hekel aan wandelen, tenzij met haar. Ik lees *Ramuntcho* dat mij verveelt; locale kleur gezien door andermans ogen. Is het om mij zelf waarnemen te besparen? of wil ik geleid worden in mijn waarnemingen?

Neen, de natuur zegt mij niets. Maar de mensen? Het leven?... Het zijn geen Montmartrois. Dit leven van Biarritz boeit mij niet. Voor het ogenblik niet althans.

Staaltje van conversatie. Pirouette aan het woord.

"Het bevreemdt mij waarlijk dat de dochters van de gravin de la Tone (hij laat de eigenlijke naam weg, want de la Torre betekent, geloof ik, van die-of-die toren) nog steeds niet verloofd zijn. Waar komen die Spanjaarden anders voor hier? waarom encanailleren ze zich met Amerikanen en Engelsen, terwijl ze die toch makkelijk vermijden kunnen? Wij Fransen zijn hier uit een soort patriotisme! De Spanjaarden komen uit eigenbelang. Allemaal omdat Eduard VII aan Biarritz de voorkeur heeft gegeven boven San Sebastian! Alsof een Amerikaan die een spaanse vrouw zoekt er niet liever op uitgaat in 't land van herkomst! En dan, deze meisjes zijn niet slim genoeg. Ik heb de proef genomen: ze laatst twee schelpen in een doosje gebracht, twee gewone rose schelpjes, helemaal eender, en ik zeg: "De een is een mannetjes-, de ander een vrouwtjes-schelp. Zoek het verschil". Haha! ze zijn er allerliefst ingelopen! Natuurlijk hebben ze niets gevonden; en ze hebben zeker wel een week lang gezocht!"

Zij heeft gemerkt hoezeer de man mij ergert. "Hij is echt dom", heeft ze weer gezegd. Maar wacht tot u zijn vriend leert kennen, mijnheer Humbert de Rossi. Die zit in een ander hotel, vandaar zijn tijdelijke onzichtbaarheid. Maar vroeg of laat zal hij wel weer opdagen".

"Omdat hij u het hof maakt?"

"Ook al".'

'Andrée: het is mij soms of zij gelijk is aan die anderen, soms of ze in wezen totaal verschilt. Zij houdt mij bezig; dus liefde?

Ik houd vol van neen. Misschien is alles in déze vraag vervat: zal zij mij haar mondje eens geven of niet?

Altijd nog diè nieuwsgierigheid: zou een man haar ooit in zijn armen genomen hebben? zou haar mondje zich ooit aan de lippen van een man - helemaal - hebben prijsgegeven? En als die man dat mondje dan wild en verwoed had gezoend - en nogmaals, en nogmaals - zou haar gezichtje daar dan heet onder zijn geworden, als een gewoon, dom winkelmeisjesgezichtje? Hoe zou zij daarbij hebben gekeken?

En ook vraag ik mij af: zou het mij voldoende zijn die mond te zoenen? Ik zou willen zien en zoenen tegelijk, heb ik mij al bekend. Maar er is meer, iets kinderachtig eenvoudigs: ik zou ook door die mond gezoend willen worden.'

'Men bereidt zich voor op het carnaval. Pirouette brabbelt over Nice, over de mimosa-veldslag van verleden jaar. Er is overgrote bedrijvigheid onder de demi-mondaines, modistes, fotografen. Het hotelpersoneel gaat gebukt onder dozen.

Werkelijk, ik verdoe mijn tijd. Ik lees - zoals ik het overal elders zou doen. Maar ik leer Andrée Maricot kennen - misschien... Het gaat heel langzaam. Vertrouwelijke gesprekken tussen ons? tot dusver geen. Het is anders helemaal van onze tijd, twee mensen die bij de eerste ontmoeting al een psychologische vlugkiek van elkaar maken. Maar zo ik al aanleg vertoon in die richting, zij niet.'

Op een morgen, toen Kristiaan beneden kwam, vond hij een mijnheer bij Mlle Maricot zitten, een kleine bruine, met veel tanden. Voor de eerste maal zag hij Humbert de Rossi. Het was een ernstig man toen hij Kristiaan de hand reikte, maar toen hij de hare nam voor een kusje begon al zijn tandbeen weer te flitsen.

'Dus tot vanavond?'

'Tot vanavond. U excuseert mij werkelijk? Het is schrikwekkend, zoveel brieven als ik te beantwoorden heb.'

‘O, mademoiselle... Waar zal ik het genoegen hebben u te vinden, vanavond?’

‘Waar?... In de salon, denk ik. Ja, in de salon... Wij hebben altijd dat hoekje daar, u kunt het van hier zien. U vindt ons makkelijk genoeg’.

‘Ik dank u. Dus tot vanavond.’

Hij huppelde weg. Zij had zich omgedraaid naar een grote spiegel achter haar, en terwijl zij haar kapsel met de hand naging, zei ze ‘imbécile!’ in een zware zucht die als stoom op het glas uiteensloeg.

‘Hé! mag u die mijnheer niet?’

‘O, dat weet u wel. Hij verveelt me.’

‘En dus gaat u schrijven aan allerlei mensen?’

‘Ik denk er niet aan, vanmiddag misschien. Het is veel te mooi weer nu. Ik heb mijn kodak klaargemaakt om foto's te maken. Gaat u mee?’

Zij liepen de boulevard des Tamaris af, een tunneltje door; voor hen lag de esplanade met de pier naar de Rocher de la Vierge, geheel droog; een platte zee die alleen bij de klippen kruifde. Naarmate zij voortstapten keerde de Maagd hun de rug toe, in haar volle aandacht voor het blauw en wit; door de holle rots die door het beeld bekroond werd, strompelde een rheumatisch vrouwtje.

‘U hebt mij nog niet gezegd hoe u *A Rebours* vindt’, zei Andrée Maricot.

‘Vindt u dat boek werkelijk zo mooi?’ vroeg Kristiaan een beetje driftig.

‘O, er staan meesterlijke beschrijvingen in: de evocatie van Moreau's schilderijen is buitengewoon. Dan dat likeuren-orgel, het is ongelooflijk verfijnd...’

‘Misschien heeft u gelijk, zei hij, in een nieuwe behoefte om onfrans te zijn. Het enige wat ik appreciëren kan is de woordenrijkdom. Ik vind het een boek om te vertalen, misschien doe ik dat nog eens, het zou mij frans en nederlands leren. Maar al de gevoelens en smaakjes van die mijnheer des Esseintes lijken mij uit een goede encyclopaedie bij elkaar gezocht en met veel

bombarie naverteld. En die verslapte heer zelf lijkt mij niet zo lastig te genezen. Als ik zijn vriend was zou ik iedere dag drie kleine rondjes met hem boksen, in zijn mooie tuin, in de buurt van zijn inktvijver liefst.'

Spontane taal! Zij stond opeens stil, tegen de wering van de pier, en keek hem aan.

'U maakt me bang, zei ze spottend. Ik had u een brief willen meegeven voor Robert Sionnet, in Parijs, een heel intelligente jongen, poëet en essayist, maar een verfijnd man, genre des Esseintes. Hij zou u met plezier voorlichten, maar u mag niet met hem boksen. Hij parfumeert zijn werkkamer, en als hij niet schrijft ligt hij op een divan en rookt uit een nargileh met rozewater.'

'Inderdaad, een stelregel voor een bokser is: "geen tabak, geen drank, geen vrouwen".'

Zij trok haar wenkbrauwen op, spitste haar lippen, opende haar ogen iets wijder.

'Blijf zo even staan, zei hij vlug. De zon schijnt in uw ogen en ze zijn groen. Vreemd, ik dacht dat ze bruin waren, donker. Hé, het is werkelijk aardig. En uw haar doet al even vreemd, goud in het licht, donker in de schaduw...'

'U schijnt de eigenschappen niet te kennen van het eau oxygénée.'

Zij glimlachte wijs en ietwat geringschattend, toen wendde zij haar blik naar het beeld van de Maagd en begon haar kodak uit te schuiven. Als zij getwijfeld had aan zijn sportmanschap, dan was hier de gelegenheid haar te overtuigen.

'Als ik naast het beeld klom? stelde hij voor. Het is in een ogenblik gedaan.'

'En als u in zee viel?'

'Dank voor het wantrouwen! Ik ga, ik heb mijn muts op, nu kan ik op uw foto tenminste voor een Bask doorgaan.'

Hij liep op een draf de rots door en begon aan de andere kant te klimmen. Hij kwam gemakkelijk genoeg boven, maar toen hij bij de omrastering van het beeld stond, merkte hij dat van beneden gezien alleen zijn romp moest uitsteken boven een

lage stenen wering die hem had toegeschenen deel van de rots zelf te zijn. Mlle Maricot stond al voor de opname klaar, het toestel tegen de borst, een slanke hand opzij van de zoeker, de bol van haar hoed op hem gericht.

'Wacht!' schreeuwde hij.

En met inspanning, maar haastig, trok hij zich op de lage wering, zwaaide zijn romp omhoog boven twee wijde benen, de grondvesten van zijn evenwicht, duwde zijn handen in zijn broekzakken.

'De fiere zoon van het Baskenland!'

De opname werd gemaakt. Hij deed een sprong achterwaarts, met stoute afzet. Van beneden gezien moest dat indruk maken; hij hoorde haar al vertellen aan de Collards: 'Très sportif, monsieur Vattène'. Maar achter het werinkje viel hij zwaar op één heup, met een gedempte vloek, en haalde zijn handpalm open op het puntige steen. Hij klemde zijn tanden op elkaar om een gekerm te onderdrukken. En terwijl hij zorg droeg voor haar onzichtbaar te blijven kroop hij verder, zij mocht niet op hem wachten. Toen hij weer beneden was merkte hij dat hij hinkte. Hij likte zijn bloedende hand af en maakte er een losse vuist van die hij ophield voor zijn eerste knoop, in een bijna elegante pose. Hij deed een paar stappen heen en weer; het lukte hem zijn hinken bijna onmerkbaar te maken. Een oud heertje op een bank, dat zijn tuimeling had gezien, informeerde zoetjes: 'Did you hurt yourself?'

Hij kwam de poort weer door en bij zijn mooie vriendin, zonder dat haar argwaan scheen opgewekt. 'De zee is zo prachtig, aan de andere kant', zei hij, bijwijze van verantwoording.

Terwijl zij terugliepen hield hij zich dicht aan haar zijde, opdat zij niet op zijn stappen zou letten. Hij sprak veel goeds van haar mislukt karton en brak daarvoor het doek af van mevrouw Collard. Dan, midden in zijn gloeiende rede, verbood hij zich verder te gaan.

'Waarom exposeert u niet? Niemand heeft het recht zijn gaven voor zich te houden! (Het was een frase van Meta geweest.) Waarom twijfelt u aan uw kunnen? Er blijft voor de

kunstenaar altijd wat te leren; ééns moet men denken genoeg te weten om te durven beginnen met wat men weet! (Dit was een akte-van-geloof.) Ik ben ervan overtuigd dat u... pardon, ik sta te oreren en u vindt mij heel dom natuurlijk. Ik ben een beginneling die uit de Lage-Landen komt en nooit een kunstcritiek heeft geschreven.'

'O, maar als uw critiek in mijn voordeel uitvalt, luister ik naar u als naar een orakel. Gaat u mee naar de Collards? Ik heb een afspraak met ze in de winkel waar u uw muts gekocht hebt.' 'Als het u hetzelfde is, liever niet.'

'Ik geloof dat u mijn vrienden niet erg aardig vindt. U spreekt heel weinig met ze; u is met hen lang niet zo spraakzaam als met mij.'

'Neen. Ik vind dat uw vriendin zich een houding geeft die haar slecht staat. Is zij altijd zo?'

'Zo'n beetje gereserveerd? Ja...'

'Ik vind dat het erg slecht past bij haar uiterlijk. Als u met haar uitgaat doet u mij altijd denken aan een vrijzinnige dame die haar kamenier met zich uit wandelen genomen heeft.' 'Mijnheer Watteyn, wat een verhaal!'

'Ik hoop dat u mij mijn openhartigheid niet kwalijk neemt. U hebt mij gevraagd hoe ik uw vrienden vind. Ik lieg slecht. De mijnheer is mij iets sympathieker, al kan ik hem niet zo geestig vinden als hij wel schijnt te zijn.'

Zij stak haar hand uit: 'Ik heb u gezegd dat ik u ook als een vriend beschouw.'

Met zijn vingers om haar handschoen sprak hij haastig: 'Beloof mij clan één ding: mocht ik ooit iets voor u kunnen doen, beloof mij dat u het dadelijk zult zeggen. Het is heel gewoon dat ik u dit vraag; u hebt zoveel voor mij overgehad, zonder mij eigenlijk te kennen. Ik zou een verbond met u willen sluiten, onder deze voorwaarden: ik beloof niet dat ik al uw vrienden als de mijne zal beschouwen, maar ik aanvaard ongezien al uw vijanden.'

Zij lachte weer, maar het scheen hem nu dat in haar ogen werkelijk iets van vertedering kwam.

‘Afgesproken. En nu één voorwaarde van mij: dat u het “mademoiselle” laat varen. U kent mijn naam, wij hebben een verbond gesloten, dat veroorlooft ons dus enige mondaine gebruiken naar de duivel te zenden.’

Zij had het sterke woord allerbeminnelijkst uitgesproken. Toen trok zij haar hand terug. Hij maakte ondanks zijn stijve heup een overdreven buiging. ‘Naar uw verlangen geschiede,... Andrée.’

‘Maar ik weet uw naam niet: L.K., wat is L.K.?’

‘Lodewijk Kristiaan. Voor al mijn kennissen was de tweede naam voldoende tot dusver, zelfs gehalveerd. U mag hem verfransen, als u wilt. Laat mij als uw vriend dan maar Chrétien zijn.’

Zij trok een lelijke lip:

‘Tot straks dan,... Christian.’

Zodra hij in zijn kamer was, hinkte hij vrijuit. Zijn heup gloeide als een warme kruik; hij strekte zich uit op bed en liet zich aan tafel verontschuldigen.

Tristan verkoos de pletterdood boven die op de brandstapel en stortte zich in de afgrond, maar de wind kroop hem handig onder de kleren en liet hem als een ballonnetje neer. Kristiaan Watteyn bracht de hele middag in zijn kamer door om van zijn ontoelaatbaar ongeluk te bekomen. Tegen de avond had hij een beetje koorts. Toen de eerste bel voor het diner ging, liet hij Andrée een briefje brengen.

Wil mij ook voor vanavond bij uw vrienden verontschuldigen, met alle gratie waartoe ik niet in staat zou zijn: ik heb te werken, en dan is er nog iets (soms denk ik dat ik inéér dichter ben dan ik zelf vermoed): u is voor mij te mooi om aldoor naar u te kijken. Het zou misbruik maken zijn.

Ik hoop dat u mij begrijpt.

Toen Kristiaan dat briefje geschreven had begon hij, om zichzelf te overtuigen dat hij dichter was, aan een sonnet. De volgende morgen, zodra hij wakker was, nam hij het van het nachttafeltje, las het over en verscheurde het. Daarna stapte

hij voorzichtig uit bed. Tegen alle verwachting in was zijn been veel minder stijf; het vuurtje in zijn heup was uitgegaan. Hij kleedde zich, liep de trap af en vond Andrée in de serre; zij zat treurig voor zich uit te kijken; toen hij haar vroeg waarom, antwoordde zij dat zij dikwijls verplicht was mensen pijn te doen en dat het haar zelf ook altijd een beetje pijn deed. Hij begreep dat Humbert de Rossi een aanval had gewaagd; het was trouwens niet moeilijk dat te begrijpen. 's Avonds kwam haar voornemen naar Italië te gaan, naar het buiten van haar vader bij Florence, weer ter sprake; ditmaal scheelde het niet veel of Kristiaan had van zijn kant voorgesteld mee te gaan. De volgende dag bleek dat ook de heer Pirouette sedert lang besloten had tot een bezoek aan Florence. De heer Pirouette heette Goldberg, was desniettemin Fransman, behalve Jood. Kristiaan had gemerkt dat Andrée anti-Semiet was; hij had haar eens tot mevrouw Collard horen zeggen: ‘En dan Jodenkindertjes hebben, afschuwelijk!’ Hij vroeg zich af of de heer Goldberg-Pirouette Fiorenza la Bella had uitgekozen tot decor van *zijn* nederlaag. De Collards gingen niet mee; zij moesten naar een neef of nicht in Touraine.

‘Dus u laat mij alleen vertrekken?’ vroeg Andrée op een avond, en Kristiaan antwoordde blozend: ‘Neen, u gaat met de heer Pirouette. Ik blijf alleen.’

‘Ik heb u al in Parijs aangeraden, zei ze, naar Florence te gaan.’

De morgen van de afreis schreef Kristiaan in zijn dagboek:

‘...Ik stap uit een half uur nabetrachting over de vervlogen Biarritz-dagen. Ik heb mijn optreden zorgvuldig nagegaan en kan het niet beschrijven als een auteur die om menselijk belachelijk-zijn weent in een zangerige stijl. Een reeks wissewasjes, en het geheel vormt de lieve banaliteit van een braafzoet vriendschapje, als (ik ga een vergelijking maken) van een helle zomerdag, lang en zonder voorvallen, vlak en met niet veel meer dan een vliesje natuurschoon, en als wat grillige struikjes hier en daar, die men tegenkomt en in zijn doezel niet opmerkt, staan mijn tamme poginkjes om in dat vriendschapje

iets *eigens* te brengen - omdat zij zo mooi was en ik nu eenmaal iets anders moest zijn dan een gewoon, doelloos-bewegend, onzeker broekje: een groot Kunstenaar in groei, een ontluikend Bijzonderling!'

(Men ziet dat hij niet altijd van zelfkennis ontbloot is, het jongemens Kristiaan Watteyn...)

4

In Florence en op het buiten bij San Miniato, maakte Kristiaan deel uit van de kring, een kring wijder dan hij had kunnen voorzien, van Andrée's bewonderaars, Floreiitijnen en Fransen.

Het waren meestal mannen van de wereld; zij kenden de magnetische handdruk en de blik die meer zegt dan duizend woorden, zij waren ook allen in de Grote Oorlog geweest. Dus meende Kristiaan de scherpste tegenstelling te moeten zoeken met deze 'anderen'. Hij genoot ervan in hun tegenwoordigheid de meest opgewonden, leeghoofdige blaag te spelen die zijn boekenkennis hem veroorloofde uit te denken; en dan opééns, na hun heengaan, zich met voorbedachte bruuskheid tot Andrée te wenden, met trillende ernst in zijn stem. Hij vergat niet dat zij in hem een poëet zag; hij had haar een dankdicht voorvertaald. Als gevolg: originele zienswijzen, redevoeringen, manieren. En in hem, voortdurend, onuitgesproken, dit: 'Zie deze man, Andrée. Begrijp dat hij ongelukkig is. Dat hij ongelukkiger gaat worden. Met zijn karakter is dat onvermijdelijk. Hij is geschapen om in botsing te komen met de wereld. De Wereld moet immers hem te lijf gaan? Maar hij van zijn kant wenst immers niet anders? Daar is hij nu eenmaal *hij* voor, dat weet je. Je bewondering voor hem, Andrée! En begrijp goed: de Wereld kan hem niet overwinnen, zolang joùw meevoelen hem steunt, Andrée'.

Hij wilde origineel 'flink' zijn: *positief.* Van nature was hij het weinig, dat wist hij, maar hij had in zijn boeken genoeg man-

nen van de daad ontmoet. Altijd wanneer hij, uit ijdelheid, wilde handelen, had hij zich van zijn boekenhelden bediend. Er zijn twee wijzen van optreden: zich zozeer het doel voor ogen stellen dat men de manier om er te komen vergeet, en zo scherp op de manier-zelf letten dat men als ongemerkt de afstand tot het doel aflegt. Het eerste vereist veel eigen energie, het tweede veroorlooft iemand de energie van een ander te lenen. Hij handelt zoals die ander zou hebben gedaan. Als schooljongen knipperde Kristiaan met zijn ogen omdat een kameraad hem daardoor sympathiek was. Zo bedient ook de debutant-vrouwenverleider zich van de complimenten van zijn meesters, hij neemt hun manier van glimlachen over en hun meest doeltreffende stembuigingen.

Kristiaan dus zocht zijn succes in het positivisme: - maar het was dat van de avonturenroman, van het grofronde sportmans-type in de gekunstelde samenleving overgebracht; de gezonde jongen, frank en onbedorven en ferm, nieuw voor een tijdje en bijgevolg interessant, waarvan een verfijnd vrouwelijk wezen soms genieten kan zoals men geniet van een picknick bij een sloot, een serie mopjes op een draaiorgel, twee spellen krijgertje met een kind.

Maar dan weer, als afwisseling, in het besef dat die ene houding alleen spoedig alle bekoring verliezen zou: de verfijndheid van de kunstenaar, de gevoelsmens. Een paar moedeloze woorden, berustend gezegd. Een geestdriftig zoeken naar een levenshouding. In de musea en galerijen een beetje hartstocht en sprakeloosheid. Een beetje ijver in het zoeken naar kunstkleinodiën, naar verspreide strelingen voor het oog, in de kleinste der honderd-vijf-en-zeventig kerken van Florence of in de minst vermaarde woningen van tóch belangwekkende personnages. Een beetje geleerdheid, met vermijding Baedeker te citeren.

Een niet al te grote intelligentie maakt ons het spoedigst met iets nieuws vertrouwd. Andrée's vader was voor Kristiaan van veel waarde: een krachtige man van goed in de vijftig, die de krant las en precies acht uren op een etmaal sliep, een uit-

treksel van practische kennis. In twee dagen was Kristiaan voldoende op de hoogte, dank zij een plattegrond en de heer Maricot. Men geve achteloos blijk te weten hoe *gioielliere* en *pasticceria* worden uitgesproken; waarom Luca Pitti zijn paleis heeft doen bouwen; hoe onvergelijkelijk de David van Michel Angelo is en hoe armzalig de Hercules van Bandinelli; dat de Arno beurtelings groen is en geel; men verklare zich ironisch pro of contra de mening dat iemand neurasthenisch zou moeten zijn om Botticelli te waarderen. In de Loggia dei Lanzi maakte Kristiaan merkbaar indruk op Andrée toen hij dadelijk het achterhoofd van Cellini's Perseus bekeek. Men komt ver met een gematigd-persoonlijke smaak in de keuze der foto's bij Alinari en een voorzichtig gevoel voor de toscaanse cypressen. Men lere zich hoeden voor de banaliteiten der aesthetische waardering: er is maar een heel smal paadje tussen snobisme en voorgeschreven bewondering, een misstapje en men zakt tot de knie in het moeras. Dit smalle pad werd voor Kristiaan in Andrée's tegenwoordigheid uiterst moeilijk begaanbaar. Zij leidde zijn aandacht gevaarlijk af; zij leek hem een gids om blindelings te volgen, maar hij verloor haar geen volle minuut uit het oog. De beste gidsen zijn die welke men niet opmerkt.

En toch: bestudeerde hij haar? Ternauwernood. Steeds weer immers de zekerheid tot geen slotsom te zullen raken. Geen punten van vergelijking. De waarheid - als men zo naief is aan *de* waarheid te geloven - moest zijn als het dessert van een lang en vermoeiend maal, waarvan de voorlaatste schotel was: vergelijking. De vóór-voorlaatste: ondervinding. Kristiaan had van geen van beide gegeten. Van wat er in Andrée kon omgaan had hij een flauwe intuïtie, gelijkende op de fantasieën die hij, vanuit de toren van het Palazzo-Vecchio de stad overziende, in zichzelve voedde, betreffende het leven dat wriemelen moest onder al die daken.

...Toen kwam de dag waarop zij hem in vertrouwen nam. Het was op het buiten, tegen zes uur 's middags: hij had haar alleen getroffen, zij was de hele namiddag alleen geweest. Zij lie-

pen langs een aanplant van artisjokken, tot een houten hek hen tegenhield. Achter hen waren alle ramen van het landhuis gesloten: een driepotige hond hinkte tussen de rozenpotten. De oude heer Maricot was onzichtbaar gebleven, de bediendes waren voorhen, hoewel in de verte af en toe zichtbaar, toch afwezig. Hij stond op het punt het houten hek met een baby-box te vergelijken; toen sprak zij: 'Christian, is je vrijheid je erg lief?' en zij liet de woorden weer slepen.

'Ik geloof ja. Waarom?'

'Omdat je me verteld hebt dat het eens je enig ideaal was. Nu wilde ik weten of dat ideaal niet een beetje van uiterlijk veranderd is, nu je er zoveel dichter bij bent gekomen.'

Dit alles leek hem opeens ernstig filosofisch. Andrée had hem gezegd dat zij een cours de philosophie had gevolgd aan de Sorbonne. Aan de andere kant leek zij hem godsdienstig: in de Santa Maria Novella had zij hem het zwijgen opgelegd toen zij bij het hoofdaltaar kwamen.

Hij antwoordde: 'Maar op die manier beschouwd, blijft misschien alleen de godheid over; het bovenaardse, het leven hiernamaals, en al wat die richting uitgaat. Misschien dat daarom zoveel mensen zich aan dàt ideaal blijven vastklampen?'

Maar zij hervatte: 'Er zijn twee tragediën in het leven, het ene is: niet te krijgen wat men verlangt, en het andere, het ergste: wel te krijgen wat men verlangt. Weet je wie dat zegt?' 'Neen. Mijnheer Pirouette?'

'Oscar Wilde. Het is afschuwelijk waar.'

'O, we zijn treurig vandaag. Zou die poseur van een Wilde zelf geloofd hebben wat hij daar vertelde, of zou hij naar gewoonte de kleine meisjes hebben willen bangmaken? Waarom ben je treurig?'

'Omdat mijn leven mij zo erg leeg schijnt. Ik heb ogenblikken dat ik mij zou willen verzetten, en dan... laat ik mij terugzakken in mijn luie bestaan, als in een hangmat, en wieg mij in slaap...'

'Waarom, vroeg hij peinzend, trouw je dan niet?'

‘Dat is het juist, zei ze voor zich heen; ik durf niet. Soms zou ik willen; maar dan denk ik opeens aan de grootste tragedie en klamp mij weer gauw aan de kleinste vast. En toch, je weet niet wat het betekent als jonge vrouw alleen te staan, als... als je niet al te lelijk bent.’

‘Moet ik weer zeggen dat je mooi bent? Maar ik geloof dat ik weet waar je op doelt. Nietwaar, Andrée?’ drong hij aan.

‘Ja, ik ben verplicht mensen pijn te doen, zei ze, geheel als een vorige keer. En dat doet mijzelf altijd ook een beetje pijn’. Hij dacht: ‘Daar gaat Pirouette’. Het leed voor hem geen twijfel wie de ongelukkige was. En daar zij niets meer zei: ‘Je durft niet trouwen. Maar, ben je niet verloofd, Andrée? Dat zou mij verwonderen’.

‘Je kunt het misschien zo noemen, zei ze. Er is... een man van wie ik veel houd en die ook veel van mij houdt, geloof ik. Publiek verloofd zijn wij niet, want ik heb hem gezegd dat ik hem niets beloven kon. Het huwelijk is zo'n ernstige stap: samenzijn voor heel een leven... want als je trouwt, doe je het toch niet met de bijgedachte dat je desnoods weer gauw van elkaar af kunt. En na de eerste tijd van extase... ik weet niet of ik er aan wennen zou. Ik ben eigenlijk zo erg vrij opgevoed. Na vier, vijf jaar gaat men niet meer in elkaar op, dat is heus onmogelijk, geloof me; en dan?’

‘Houd je werkelijk van hem?’ viel hij in, ietwat scherp.

‘O, ik geloof van wel. Het is een hele lieve jongen; jong; hij is in Parijs op het ogenblik.’ Zij dwaalde af:

‘Hij is misschien wat te jong; hij is precies even oud als ik...’

‘En je bent?’

‘Twee-en-twintig. En jij?’

‘Bijna twee-en-twintig.’

Volgde het gedwongen zwijgen van mensen die aan hetzelfde denken en tot hun gedachten zouden willen vermommen. Zij hervatte: ‘Ik ben ook van hem, van zijn gevoelens, vrij zeker; maar het huwelijksleven... zou je denken, Christian, dat...’

‘Ik heb er voor mijzelf nooit over nagedacht’, zei hij lachend. ‘Maar ik begrijp niet waarom jij niet trouwen zou. Voor alles

is zekere durf nodig. Waarom zoek je waarborgen? Men kan toch niet een (hij slikte "ouwevrijster" weg)... alleen blijven, als men er uitziet als jij, omdat mijnheer Wilde een zogenaamd waarheidje heeft gevonden dat twijfelen doet, als men treurig gestemd is. Na het in elkaar opgaan komt het samen strijden, dunkt mij, het samen werken voor één doel, het samen lijden, en wat niet meer? Ik... het is wel vreemd dat *ik* er zo met je over sta te praten, maar enfin, ik zou durven, in jouw geval! Want wat mijzelf betreft...'

'Waarom zou men niet ongetrouwd blijven als men er uitziet als ik?'

'Omdat het zo erg jammer zou zijn.'

Zij legde haar hand op zijn schouder en een leger mieren liep hem over voorhoofd en wangen.

'Je zegt soms dwaze dingen, zei ze met haar liefste glimlach. Waarom zou dat zo jammer zijn?'

Hij onttrok zich aan het antwoord en verliet haar een ogenblik later. Een volle dag bleef hij weg van het buiten. Maar toen kwam hij er ook met in zijn zak de franse vertaling van een gedichtje, een 'lied' had hij het genoemd, waarin hij haar vertelde dat hij van haar hield, dat hij zich met haar schoonheid zou tevreden stellen, al zou haar liefde dan ook voor een ander zijn, enz. 'Als Arnold Meerman het gelezen had, dacht hij, wat zou hij ervan gezegd hebben?' Maar ziet een vrouw, zelfs een belezen mondaine jongedame, in zulke omstandigheden de artistieke waarde? Andrée las de vertaling met aandacht; toen zei ze: 'Moet je het terughebben? Ik zou het graag willen overlezen'.

'O, je mag het wel houden als je wilt.'

Zij stonden weer bij de artisjokken; hij trachtte zijn blik in evenwicht te brengen op een der punten van haar profiel. Hij hernam, zo rustig als hij kon:

'Het is ongetwijfeld erg laf je die woorden zo te laten lezen. Je weet dat ze voor jou geschreven zijn en wat er dus de strekking van is. Ik wil het je daarom nog eens zeggen, al was het maar bijwijze van oefening voor mij. Ik weet dat je van iemand

houdt; ik weet dus dat ik evenmin mag hopen als... al de anderen; maar, ik houd van je. (Het profiel werd geen face.) ...En, dit spreekt vanzelf, meer dan wiè ook.'

Had hij verwacht dat zij hem zou tegenspreken? Zij bleef hem aanhoren. Hij ging dus voort:

'En wat zou je nu het liefste zijn? Dat ik wegging? Om je niet te vervelen, met eindeloze herhalingen, met uitleggingen van mijn zoete gevoelens, zoals, vermoedelijk, die anderen doen? (Nu zag hij twee vermoeide ogen boven een triest saamgeknepen mondje.) Of zullen we doorgaan zó vrienden te zijn?'

'Dat... voor 't ogenblik.'

'Voor 't ogenblik? Andrée! wat wil je daarmee zeggen? Dat wij later bittere vijanden...'

'O! neen! zei ze, grappig verontwaardigd. Ik bedoel: ja... laten wij èrg goede vrienden blijven. Ik zou je zo ongaarne missen; je weet heel goed hoeveel je al geworden bent voor mij.'

'Weet ik dat zo goed? Hm, misschien... Dus, ik blijf nog een tijdje, vind je? Och ja, heel lang zal het vanzelf niet duren. Je kent mijn dwaze voornemens: Montmartre...'

'O, Christian...' (Zij zuchtte.)

'En luister: omdat al deze zeer verliefde heren dagelijks hun gebedje om wedermin voor je opzeggen, leg ik hierbij plechtig de gelofte af alleen in diepe stilte te zullen bidden. Zijn baatzuchtige hymnen niet moordend?'

'Ik weet het niet, zei ze plagerig. Een beetje godin zijn is toch wel prettig.'

'Ja, zei hij droog; ik vergat dat je al te veel een mooie vrouw bent. Men is dat nu eenmaal niet ongestraft.'

Het was, van Kristiaan tot Andrée, een summum van hatelijkheid. Maar zij keek weer treurig: zij had uit zijn opmerking alleen het compliment aanvaard.

De volgende dagen ('een schrijver en Italië!') begonnen de verzen te vloeien. Hij vertaalde ze in zijn mooiste franse proza en Andrée hoorde ze aan, vermeed naar hem te kijken terwijl hij las, maar nam hem daarna het papiertje uit de hand en stak

het in haar blouse voor haar verzameling. Kristiaan voelde zich nu zozeer auteur dat hij, in volle verzenproductie, ook nog aan een roman begon.

Bij een roman hoort vóór alles een titel. *Een Studie in Buitenkant* zou de zijne heten. Een gedurfd opschrift boven een gedurfde inhoud. Want de lezer zou zich beginnen af te vragen: 'In buitenkant? in *buitenkant?* wat bedoelt hij daarmee? dat is toch geen hollands?' en dan zou hij, als hij het titelblad omsloeg, een voorrede en de verklaring vinden. Met het woord 'buitenkant' werd voornamelijk bedoeld: omgeving.

En het verhaal zou het volgende zijn: Een jongmens (Kristiaan Watteyn, wie anders?) heeft verbazend veel talent. Het komt evenwel niet tot uiting, door een verkeerde buitenkant. Dus gaat hij op zoek naar een nieuwe buitenkant, die hem beter voegt en zijn talent zal doen bloeien. En deze buitenkant denkt hij te vinden in Montmartre (want de roman zou een studie worden naar de natuur); maar alvorens hij daar belandt kruist een vrouw zijn pad - en hij volgt haar, want hij gaat op slag van haar houden, doch verlaat haar weer omdat zij houdt van een ander.

'Ik blijf de werkelijkheid getrouw, dacht hij, want vaster wordt mijn besluit Andrée te verlaten'. Waar rekende hij op, als hij langer bleef? 'Voor 't ogenblik', had zij immers gezegd; met die woorden bedankt men ook in een winkel: 'Nog wat nodig?' 'Dank u, voor 't ogenblik niet'. En dan: hij had haar milieu leren kennen. Hoorde *hij* daar bij? Kon *hij* zich aan haar zijde denken, tussen die anderen, als haar man? Langer blijven was zich vernederen, aanvaarden even karakterloos te zijn als die anderen. Even vervelend binnenkort. En tenslotte even waardeloos. Hij had immers anders willen zijn. Hij was het zelfs geweest. De grote kunst nu was: het te blijven.

Arnold Meerman had gelijk, er was nog veel banaals in hem dat er uit geranseld verdiende te worden. Hij had zijn leven op het onbanale willen inrichten; en sinds dat hem vrij stond: wat had hij gedaan? Een jongedame gevolgd die hij ternauwernood kende. Niet kwaad; hij mocht aannemen dat dit onba-

haal was. Haar zijn liefde verklaard toen hij vernomen had dat zij van een ander hield. Hij kon zich nog altijd een goed cijfer geven. Maar als hij nu aan haar rokken bleef hangen, verdiende hij in de hoek te staan.

Als hij aan haar rokken bleef hangen in de stille hoop om misschien, misschien... tot de hoog-oorspronkelijkheid van een huwelijk te raken!

Hij was het zichzelf verschuldigd te gaan. Hij wilde een studie in buitenkant schrijven. Waar wachtte hij op? dat Andrée zich nog even zou bedenken? dat zij hem, op het laatste moment, om de hals zou vallen? Komaan, de buitenkant kon beginnen, Malbroek ten oorlog gaan. Zijn beginnend auteurschap eiste hem op en hij was er zonder Andrée wel zo goed aan toe. Als zij ja had gezegd - en met hem had willen trouwen? was er dan nog iets van Montmartre terecht gekomen? Zij was zelf artiste, hield hij zich voor. O! met erg veel goede wil... en haar mondain leventje telde mee. Haar man! zou zij haar man willen zien in Parijs als M. le Poète Crotté? Terwijl nu: kon zij hem zien gaan waar zijn dromen hem riepen en hem vrijuit bewonderen (hem: vrij, en haar immers vreemd, jongmens) om zoveel geestdrift en zelfvertrouwen!

Maar om op zijn roman terug te komen: zijn held zou naar Montmartre gaan en daar dan leven als een zwijn! ja, een zwijn! - en dan zou zij in Parijs komen en hem zien, terwijl hij halfdronken stond te galmen op een bemorste wrakke tafel. En hij, door de rook van veel pijpen heen, zou plotseling weer zien haar groene ogen. Hij zou zich in het vuilste publiek verschuilen, maar zij zou naar hem toe komen en heel zacht zeggen: ‘Dit is de manier niet om iets te bereiken’. En meteen zou ze hem haarliefde bekennen. ‘Vreemdsoortig iemand, zag je 't dan niet?’ En hij zou haar een zoen geven, op het voorhoofd. Want daarna zou hij moeten zeggen: ‘Helaas, je kunt niet meer zijn van mij. Ik ben rot als een mispel, syfilitisch’. En dat einde moest vallen als een donderslag!

Het ontwerp hield hem in zijn hotel en zelfs wanneer hij hij Andrée was bezig, al durfde hij er niet met haar over spreken.

Toen gebeurde er iets nieuws in de werkelijkheid. Op een middag, op het buiten - men dronk thee in de tuin - zou hij meedoen aan een mondain leugentje: Goldberg-Pirouette mocht iets niet weten, en Andrée had met hem gerepeteerd wat zij zeggen zouden. Hij versprak zich driemaal en raakte geheel in de war. Toen moest Andrée naar binnen om nog wat koekjes te halen en ging hij met haar mee om te helpen dragen. Zij kwamen in de huiskamer. Hij had een ongelukkig gezicht en begon een mea culpa te stamelen. De koekjestrommels stonden tussen hen in; hij boog zich voorover om ze op te nemen en haar vingers trippelden vlug door zijn haar.

Hij liet af van de trommels, liep om de tafel, nam haar hand in de zijne. Buiten hoorde hij Pirouette lachen. Hij bracht de hand aan zijn lippen; zij zàg hem begaan. Hij trok haar langzaam naar zich toe: 'Non', zei ze, en hij zoende haar door een krul op haar wang. 'Christian, je vous en prie, en nous attend'. Hij fluisterde: 'We komen wel op tijd'. Zij keerde hem vol haar gezicht toe opeens, met op de mond een vinger die er niet bleef. Want toen kwam het: zijn mond op die mond, het langgedroomde en dus incomplete.

En toch, toen eerst werd de situatie heel moeilijk, meende hij. Een week bleef hij nog na die zoen in Florence. Er kwamen zelfs andere zoenen. Vier maal vroeg hij haar in die week: 'Andrée, wil je mijn vrouw worden?' en dan schudde zij het hoofd en zei: 'Ik weet het niet...' of zij keek hem lief aan en zei: 'Misschien'.

'Maar houd je tenminste van me?'

'Niet genoeg, misschien.'

Bij zijn vertrek wilde zij hem het adres van haar vriend, de criticus Robert Sionnet, geven; hij weigerde, zeggend dat hij zelf zijn weg wilde vinden - en toen hij in de trein zat en er over nadacht hoe weinig hij wist van het begeerde Montmartre, en hoe averechts zijn voorstelling ervan moest zijn, leek hem wat hij doen ging roekeloos. Hij was niet veel meer dan een provinciaal; een provinciaal in een wereldstad was als een debutante in een ballet.

Zijn reis begon slecht. Hij stond te dringen bij een overvolle trein en betrapte zich erop dat hij naar zijn kruier omkeek als naar een oudere broer en beschermer. ‘Ben ik dromer of man van de daad? Hoe is ook weer de bohème van Murger? man van de daad of dromer? Of beiden tegelijk? maar kan dat? Ik moet zijn boek overlezen en meer critisch, dat is zeker. En hoe is de tegenwoordige bohème? Dat hij niet meer zou bestaan, is natuurlijk onzin’.

Hij reisde lange tijd met een verliefd paar dat afzichtelijk was: de vrouw, geprikkeld door de kalmte van de man, hield hem voortdurend haar open mond onder de neus; Kristiaan kon twee blauwe kiezen zien en een slappe vochtige tong die door haar lachen trilde.

‘Andrée... zal ik haar ontrouw worden in het libertijnse Parijs - de handen en schouders en lippen zoenen - geverfde natuurlijk - van andere vrouwen, waarvan een enkele (wie weet?) misschien meer van mij zal houden dan ooit een vrouw tot dusver deed? Of, juist omdat ik voel dat zij zo weinig van mij is, zal ik haar heel trouw blijven in de Verleiding?... Wat is banaler? Dat blijft voor mij de vraag. In de twintigste eeuw, waarschijnlijk het eerste.’

In Dijon, om vier uur in de morgen, stapte hij uit. Hij had het in de wagon benauwd gekregen; misschien had hij, nu hij Andrée had verlaten, een niet te bestrijden behoefte met zichzelf alleen te zijn alvorens het nieuwe avontuur te beginnen. Hij liet zich rijden naar een van de beste hotels en bleef er drie dagen. Zijn cahier getuigt van dat verblijf door de volgende notities: ‘Als twee één moeten zijn en toch twee willen blijven:

Dan mag de een zich nooit als tegenspreker, tegenstrever, van de ander opstellen.

Dan moeten beiden hiervan overtuigd zijn: dat, tenslotte, terdege beschouwd, àlle meningen, àlle zienswijzen, àlle ontdekkingen, minder dan zotheden, halve waarheden zijn.

Een gemakkelijke filosofische grondslag.

En daarna - het voorgaande goed vastgesteld:

Moet de een bij ogenblikken (beurt om beurt bijv.) geheel de ander willen zijn met de ander, en de ander geheel de een met de een.

Dat is een-zijn en toch twee blijven en (omdat het immers daarom te doen is) altijd van elkaar blijven houden.

Van zichzelf-en-elkaar.'

'*'s Nachts* Hoe merkwaardig onjuist! En hoe heerlijk naief is dat "beurt om beurt"!... Pas op, degeen die tot een slotsom is geraakt! Voorwaar, ik zeg u, hij heeft een toren beklommen waarvan de trans op instorten staat!'

'Dit moet mijn laatste dag in Dijon zijn. Vandaag mag ik mij aan dit stadje wijden. Morgen begint mijn nieuw bestaan. (Het is nog geen vijf uur, van hier tot Parijs.) Morgen kan mijn cahier heten: *Journal de Bohème.*

Op zij, Andrée! o! nu even op zij! Vandaag wil ik meester zijn van mijn gedachten. Daar was een tijd dat ik een zoen verlangde. Iets anders nu: deze partij wordt zo erg belachelijk!

Want hier is een vrouw, "verfijnd", "wellevend", die niet kan buiten de "delicatesse" waaraan zij van kindsaf gewend is geweest; en daarbij komt haar "filosofie" (want ze heeft een jaar college gelopen aan de Sorbonne), en daarbij komt haar "scepticisme", tegenover het huwelijk en het geluk... En daartegenover ik, met mijn "jeugdige onrust"; mijn grote "verachting" van "wereld" en "mensen"; mijn niet "sociabel" zijn; mijn blufferig "het-kan-me-niet-schelen" tegenover de "conventie"; mijn "romantiek" en "onevenwichtigheid"; mijn zoeken van "windmolens" in een wereldstad; mijn zucht om "haren in vieren te splijten" - en nog veel meer hebbelijkheden van beide kanten, tussen aanhalingswimpeltjes thuishorend, die alle hièrop wijzen dat, tussen Andrée en mij, ondanks veel wederzijdse "affectie", gebrek is aan "affiniteit"; "incompatibiliteit van karakters".

Het idee dat ik mij verwijder van een bijzonder duin stuk eigen leven.'

'Ik heb heerlijk gegeten. Nooit heb ik er zo op gelet: vanaf morgen zal ik deze gerechten missen. Ik heb een halve fles *Mercurey* gedronken en een fauteuil d'orchestre laten bespreken voor een operette die ze hier geven; daarna een wandeling begonnen die in een boekwinkel is uitgelopen. Weer het onnodige ingekocht; ik ben al overladen met boeken, die ik alle nog zou moeten verwerken, en schijn met kopen niet te kunnen ophouden. Het lijkt altijd goed ze te bezitten, maar zullen déze mij blijven interesseren? Ik ben er zeker van dat men, op een gegeven ogenblik in zijn leven, als men enigszins een persoonlijkheid is, aan vier of vijf schrijvers hoogstens, genoeg heeft. De rest is voor hen die goed proeven willen. Goed slikken. Ik zal de held van mijn verhaal ergens laten uitroepen: "Al die beroemdheden raken mij niet! Zet ze voor aan wie altijd doorslikken willen wat anderen hebben uitgespogen! Ik, ik wil zelf spugen!"'

'Wat een rustig stadje, Dijon. Twee uur heb ik nu door mijn venster op de Grand'Place gekeken; tot het geheel donker is geworden. Voortdurend hetzelfde verkeer, dezelfde beweging, zonder het onvoorziene. Het is als een flegmatisch gezicht met niet meer dan twee of drie uitdrukkingen.

Het standbeeld van Rude, op het midden van het plein, is nu onzichtbaar, letterlijk weggekeken door het verlichte vierkant van een modemagazijn. Ik kan een sliert lichtjes volgen langs de weg naar het station. Af en toe glijdt een auto voorbij, geruisloos, met voelhorens van geel licht en om de zoveel minuten komt een trammetje voorbijhinken, met het gerammel van een bel die gebarsten moet zijn.

Ik heb Andrée niet geschreven. Er is een gevoel van onrust in mij, van vrees voor het onbekende van morgen: mijn brief zou mij verraden, zij zou mij voor een kleine jongen kunnen houden, het neefje dat bij tantetje klaagt, en te beschamend

zou voor mij de vergelijking uitvallen die zij zou kunnen maken met de flikflooiers om haar heen, die geen “rare” dingen doen als ik, en zo zeker lijken van wat zij willen.

Ik ga naar beneden, vlug eten, vlug naar die operette. Onzin kan een mens opknappen. Een suffer, een dromer, een kweker van melancholia, is bijna een lafaard. Wat ik nodig zal hebben (in den beginne vooral) is *moed.*

En veel luchthartigheid! Ja, een berg - onmogelijk beeld, maar ik heb haast en het klinkt goed - een bèrg luchthartigheid! En hoe vaak ontbreekt mij die, wat ben ik eigenlijk een sentimenteel en saai jongetje.’

‘Kom zó van het theater. Een vierderangstroep; de muziek dom en rumoerig; er waren onder de danseresjes een paar kinderen om mee naar bed te nemen, suja, suja, poppedeine, - als je 't over de prijs eens kunt worden! Als ik nu niet besloten had Andrée trouw te blijven, zou ik?... Neen, want zelfs daartoe hoort *moed.*

Ik voel mij een debutant-acteur die als proefstuk een hoofdrol moet vervullen. *Le Libre Bohème.* En de aanplakbiljetten zijn groot, de titel is rood, zijn naam staat erop met mastodonten van letters. Vandaag ben ik voor het laatst toeschouwer in de menigte, zoals ik zoëven, onopgemerkt, naar die tuimelaars op de planken keek. Morgen speel ik zelf toneel. Morgen begint *mijn* grote rol.

En laat mij 't voor mijzelf neerschrijven, al was 't om er mij later mee te vermaken: ik mis zelfvertrouwen, ik heb plankenkoorts, ik ben bang!’

5

De heilige heuvel werd per taxi bestegen. Kristiaan had de keus van het hotel aan de chauffeur overgelaten, deze stopte vóór een bakkerswinkel met diepe letters in de ruit: *Boulangerie Montmartroise.* Daarboven, veel kleiner, in goud op

zwart: *Hôtel Printania.* Een kamer kostte er vijftig francs per week. De hotelier had een zuur gezicht onder een blauwe pet, de knecht, die Kristiaan's koffers boven bracht, een verdronken oog en oranje snorren.

De kamer was op de vijfde verdieping: ‘des te beter, dacht hij, bijna een mansarde’. Hij hielp de knecht met de koffers, men gaf hem een papier dat hij moest invullen, en terwijl hij als geboorteplaats opgaf: *La Haye (Hollande)*, zei hij tot de huisbaas: ‘U ziet dat ik uit een dorp kom. De eerste tijd zult u mij misschien wat moeten helpen’. ‘Hoezo?’ vroeg de man en hij fronste de wenkbrauwen. Kristiaan haastte zich te verbeteren: ‘Mij inlichten, bedoel ik, mij een beetje de weg wij zen.’ De man begon er mee, nog steeds achterdochtig: om artisten te ontmoeten moest men naar de *Mairie de la Commune Libre*; dat was een cabaret, lichtte hij toe, ziende dat de ander hem niet goed begreep; er werd gezongen, er kwamen artisten, er was wel eens een schilderijententoonstelling: hij moest er (met een handbeweging ergens naar de helling die Kristiaan zich herinnerde afgereden te zijn) maar eens heen: zolang hij klom, besteeg hij de Butte. Nu, en het was aan de andere kant.

‘En de *Lapin Agile?*’ informeerde Kristiaan. ‘O, misschien ook wel aardig. Alleen, als hij dacht er iets grandioos te vinden, vergiste hij zich. Een oude barak, niet veel anders...’

De nieuwe Montmartrois begon te klimmen. *Place Jean-Baptiste Clément; Place du Tertre.* Magere boompjes, banken, een pomp, spelende kinderen. Hier kwam hij zitten lezen, zodra het minder koud werd. *Rue du Mont-Cenis.* Heel lang dalen. Een muur met harten en pijlen, als op de Steinlen-tekeningen. Lepreus, zoals dat geregeld heet. Een gat in die muur: een deuropening, waarachter een ruime kamer, volgehangen met tekeningen, pastels, schilderijen. Hij waagde zich in de opening. En reeds maakte hij kennis met zijn eerste bohèmes. Gabriel Pradier, beeldhouwer, Henri Dalou, kunsthandelaar, het vrouwtje van Pradier.

Zij zaten aan een tafel, bijna recht tegenover de deuropening:

Pradier, klein, tenger, het lange haar als een ringbaard om zijn voorhoofd, gladgeschoren, wasbleek, zat op een laag bankje, een lange ruime jas aan over een soort mouwvest met tressen; naast hem het even bleke vrouwtje, met kortgeknipt haar en een scheve mond (niet lelijk genoeg om toen door Kristiaan lelijk gevonden te worden, het was de eerste 'Mimi' die hij aanschouwde). Dalou was een breed, loensend heerschap met opgedraaide snorren. Zij spraken hem aan: hij mocht gerust binnenkomen, zich vooral op zijn gemak voelen, de klanten waren hier thuis. Kristiaan had reeds 'vriend' willen zijn, niet 'klant'; zijn hart klopte: 'ziedaar Montmartre!' Hij antwoordde met de hoed in de hand; onmiddellijk sprak zachtjes de bleke jonge man, o zo beleefd, bezorgd bijna: 'Je vous en prie, monsieur, restez couvert; il fait très froid ici'. Kristiaan zocht zich als arm artist voor te doen en kocht voor zestig francs gravuren; hij begreep wel, veronderstelde de loense heer, dat het een prix d'ami was. Toen Pradier hem daarop vroeg of hij in Montmartre woonde en hij antwoordde: 'Sinds een kwartier!' verbeeldde hij zich dat zij alle drie van verbazing bezweken. Pradier voorspelde hem dat hij spoedig genoeg in het Montmartre-leven zou ingewijd zijn, en Dalou gaf hem het adres van de hoofdredacteur van *La Vache Enragée*, aan wie hij vertellen moest dat de heer Dalen hem gezonden had: *La Vache Enragée* was de moderne *Chat Noir*, wekelijkse opbrengst van Montmartre-humor. Misschien deed hij beter, opperde Pradier, naar Montparnasse te gaan; Montparnasse, als kunstenaarswijk, had Montmartre verdrongen. 'Geen sprake van! betwistte Dalou, er is een wederopleving van Montmartre'. 'Heren, zei Kristiaan, wat ik zoek is Bohemen, een leven, enz., enz'. 'Dàt kunt u hier vinden', verklaarden zij eenstemmig.

En toen gaven zij hem hun kaartjes; hij mocht ze komen opzoeken wanneer hij maar wilde. Hij nam zich innerlijk voor bescheiden te zijn. Daar hij geen kaartje bij zich had zei hij hardop zijn naam: 'Vattène. Un nom presque français, comme vous voyez'. 'Ah, très, très!' Pradier was een groot

vriend van de beroemde... (Kristiaan verstond niet goed wie, het moest een parijs idool geweest zijn) met wie hij, om een onbenullige reden overigens, helaas ruzie had gekregen. Hij bracht Kristiaan een eindje weg, omdat hij in een café moest telefoneren, en zij spraken over geld: in principe verlangde Pradier niet anders dan schoonheid te zoeken, vervloekte hij de duiten, maar in de practijk - hij was jonggetrouwd, het bleke vrouwtje was zijn vrouw... (Zijn *wettige* vrouw? vroeg Kristiaan. 'Welja'.) Hij was verplicht vóór de volgende winter de Butte te verlaten, zijn gestel was niet tegen deze kou bestand, het had te veel in de oorlog geleden; hij wilde naar de Senegal gaan om de beeldhouwkunst te onderwijzen aan een ras, dat, zei hij tweemaal en met nadruk, intelligenter was dan het franse. Kristiaan luisterde en vervloekte de winter die een man als Pradier dwingen kon zijn lief Montmartre te verlaten: een zoon van de heilige heuvel en zonder twijfel een groot kunstenaar... Toen hij weer alleen liep, verwonderde hij zich met welbehagen dat hij zo gemakkelijk drie zulke mensen had leren kennen. Hij had dus gelijk gehad toen hij Andrée's briefje voor die verfijnde heer Sionnet had geweigerd.

In een papierwinkeltje vlak bij zijn hotel kocht hij een prentbriefkaart, een blote juffrouw voorstellende, waarop hij zijn installatie in Montmartre aan Arnold Meerman berichtte. Hij kocht nog twaalf andere blote juffrouwen om boven zijn wastafel te prikken; geen ogenblik bedacht hij dat de meest burgerlijke jonggezellenkamer juist déze vrijheid van zeden vertoont. Daarna at hij in een restaurant in de rue Durantin: rundvlees met tomatensaus, brood met roquefort, een mandarijntje tot dessert, een zuur lichtrood wijntje: du gris. Hij was de enige klant, misschien omdat het nog zo vroeg was; naast hem zat een hele familie te kaarten; de vrouw achter de toonbank stopte kousen. Toen hij weer buiten kwam was het geheel donker geworden; het was half Maart, een koude wind scheerde de helling af, lijnrecht tussen de brokkelige rijen huizen en verplaatste een geur van oud brood. Later dacht hij Montmartre geblinddoekt aan deze geur te herkennen.

Die avond bekroop hem opnieuw een soort vrees; in de slechtverlichte straat waande hij alle Bruant-en-Steinlen-figuren, de *sonneur*, de *casseur-de-gueules*, de *dos-verts* vooral, met hun *mômes* en *gonzesses*; zijn ongerustheid van vreemdeling bracht de hele apachensfeer, La Villette, Batignolles, Montrouge, op de Butte Montmartre over. In het diepste donker, de schaduw van een hoekhuis, stonden geheimzinnig drie kleine meisjes bijeen, zes x-beentjes onder rokjes van rag, mormeltjes met vette, sluike manen: Poulbot-kinderen, deze. Het grootste meisje schrok toen hij haar aansprak. Maar een van de kleinere sprong opzij: 'Een brievenbus? kijk, mijnheer, kijk! daar is er net één!' Zij had er net voorgestaan, met haar puntig achterlijfje; wat een toeval: 'Voilà qui est rigolo!' Ze sprongen en joelden om hem heen terwijl hij zijn kaart in de gleuf liet glijden, de kleinste klapte in haar handjes, en zijn ongerustheid viel opeens van hem af, omdat hij meende dat die wichtjes hem behandelden als een van de Butte, als had hij er burgerrecht reeds verkregen.

Hij slenterde naar zijn hotel terug: 'Men mag hier niet hollen als op de boulevards; dat is het tempo van de geldjagers, hier loopt iedereen rond met zijn ziel onder zijn arm, een lege maag en platte zakken'.

En vervolgens zijn eerste nacht in Montmartre. Hij was vies van het bed en vond het daarom echt. Het hotel heette centraal verwarmd, maar die verwarming duurde misschien totdat beneden de lichten uitgingen. Zijn deken was niet dik; hij kreeg het zo koud dat hij zich in zijn overjas wikkelde, en dat was precies zoals het behoorde. Dat was Montmartre, Montmartre, Montmartre. Hij verwachtte iedere seconde een prik. 'Het leven van Montmartre, had de oude heer Maricot hem gezegd, is voor een groot deel dat van de *punaises*'. Als de diertjes erbij horen aanvaard ik ze gaarne, had hij geantwoord. Het dek was rose met lichtbruine figuren; niet geborduurd, erin *gegoten.* Men had hem eens ook verteld van zo'n dek, dat op die wijze getijgerd was: 'on avait *vécu* dessus'. 'Maar ik wil die viezigheid niet tegen mijn gezicht aan hebben', dacht

hij telkens, en dan wierp hij hals en kin in de lucht, als een energieke drenkeling.

De volgende morgen, bij zonlicht, nam hij zijn kamer op. Muren kaal, behang anaemisch rose. Meubels: bed, spiegelkast, kleine wastafel, hellende ronde tafel, twee stoelen, nachttafeltje. Op de schoorsteenmantel een zware spiegel.

Spiegellijst groezelig. Tafelkleed groezelig. Gordijnen groezelig. Rotan-zittingen van de stoeltjes groezelig.

Op de wastafel: een karaf met glas, een zeepbak, een waskom met geschilderde rand, een kan met een fikse hap er uit, als uit het oor van een terrier. (De kan had hij zich niet anders gewenst, de rest had versletener gekund.)

Op de deur een papier: *Règlements de la Maison.*

Zoiets bracht hem uit zijn humeur. Was dit een wijk van kantoorklerkjes? Hij dacht dat men zich hier aan alle regels onttrekken kon; de huisbaas was gek met zijn geboden, op een vijfde verdieping zonder lift.

Hij las: *Il est défendu de faire entrer quelqu'un avec soi et d'emporter la clé de sa chambre sans autorisation du Propriétaire.* ‘Ha! werkelijk? Dat zullen wij eens zien!’ Hij zocht naar een gelijkende bohemerboosheid. ‘Waarom schrijft hij er niet bij dat het streng verboden is in elkaars kamer te verdwalen?’

Hij keek uit het raam: een slagveld van schoorsteenpijpen; daaronder vijf verdiepingen rustige burgergevels, eng en grauw. Nergens de verwachte bloempotten. ‘Waar zijn de kanaries? Hier wonen blijkbaar geen grisettes, of ze zijn geheel van pluimage veranderd’. Beneden, zonder intermezzo, winkelruiten.

Op die ruit aan de overkant? *Thomas. Boulangerie. Pain chaud.* En op een blauw bordje de straatnaam, *Rue Burq.* Burq? Burq? wat zou dat voor een landsman geweest zijn? wie had ooit van deze Burq gehoord? Dat moest hij als adres opgeven: *Monsieur Christian Watteyn, rue Burq...* Men is het aan zijn naam verplicht smaak te betonen in het kiezen van zijn straatnaam: Burq was geen partner. Rue de l'Abreu-

voir, rue Saint-Rustique, rue du Chevalier de la Barre, daar behoefde men zich niet voor te schamen. Maar dit kon het echte Montmartre ook niet zijn; dit was een ordelijkdoende winkeliersbuurt, en hij zat in een ordelijkdoend hotel, die reglementen zeiden genoeg. Daar liepen een paar oude wijven voorbij, met sjaaltjes om en een mand aan de arm, precies zoals je ze overal in Holland kon zien. Een ongewassen kind stond voor een winkel te gapen, het keek niet eens hongerig naar de opstapeling van broden. Een beetje verder zag hij een auto. Als hij zich uit het raam boog, kon hij de hoek van de straat zien en met enige moeite - als hij zijn oogleden op een kier trok - nog een opschrift ontcijferen: *Au Petit Pain...* Werkelijk, hier had het bakkersgilde zijn hoofdkwartier opgeslagen!

Hij zou zien zo spoedig mogelijk met een bedreven bohème samen te wonen. Deze hoge huizen bevielen hem niets. Geen kleur, grijs, grijs - maar dat ze vuil waren nam hij ze niet kwalijk, dat ze er ordelijk bij deden, wel.

Het werd laat; hij kleedde zich, zo bohemerachtig als hij kon, en ging de straat op. Die middag at hij in hetzelfde restaurant; 's avonds vergenoegde hij zich met een kop chocola dat men hem in het hotel zelf geven kon. Hij had een zwarte hoed gekocht bij een brocanteur en een nummer *Vache Enragée* dat hem dommer voorkwam dan een H.B.S.-blaadje; hij legde zich vroeg te bed na een gewild-grappig praatje met de knecht die hem zijn chocola was komen brengen. De volgende morgen, bij het opstaan, schreef hij een kort briefje aan Andrée, waarin hij haar vroeg om een foto: ‘opdat zij hem een beetje gezelschap zou houden in zijn eenzaamheid.’

Dagboek van Kristiaan:

‘Gisteren geschreven, vandaag geschreven. Ik kom op gang. Vanmiddag Pradier opgezocht. Hij was bezig aan een terracotta buste naar de foto van een overleden gewichtenheffer, buste door de famielje besteld. Hij was afgetrokken, bijna stuurs; ik heb mij van mijn kant niet veel vriendelijker kunnen voor-

doen; wij hebben elkaar na enkele woorden verlaten. Zou hij mij wantrouwen? voelen dat ik niet een arm artist ben, de ware broeder niet in Bohemen?'

'De schoonheid van Montmartre: een schoonheid van grauwe huizen, waarvan de poriën verstopt moeten zijn door vuil.

De geest van Montmartre: die van *La Vache Enragée.*

De gezelligheid van Montmartre: ik weet er niets van, ik heb mij nog niet gewaagd in cabarets en artistenbijeenkomsten.

Montmartre is een hobbelige heuvel waar het ruikt naar soep en oud brood, behalve naar rotte kool. Sommige straten zijn verstopt door fruit en groenten, verkocht door oude wijven die van smerigheid schuimen.

De armoede van de Butte is er een hoofdtrek van. Smerigheid is een hoofdtrek van armoede. Ik zou van de smerigheid in dit hotel willen getuigen, maar ze heerst in hoeken waarvan men niet spreekt. Er zou een hoofdstuk te schrijven zijn: *Smerigheid en Acrobatie*, maar zou het voor mijn roman niet te burgerlijk realistisch worden?'

'Ik werk - en veronderstel dat mijn werk het enige zal zijn dat mijn verblijf hier mij schenken zal. "Ik wens dat mijn talent ontluike op de helling van de Martelaarsberg, temidden van het parijse gepeupel waarnaar ik zózeer verlangd heb..." Het Montmartrois worden zal wel niet lukken. Ik ben zonder overtuiging begonnen. Het is misschien weer de geschiedenis van de voort-te-spelen rol.'

'Ik verwaarloos dit cahier; ik werk.

Het hoofdstuk van de *Studie in Buitenkant*, waaraan ik nu schrijf, vervangt voor mij een dagboek. Het geeft mij de illusie dat ik een ander zie optreden als ik; terwijl ik mij meestal zie optreden als een ander.'

Op een avond werd een envelop onder zijn deur geschoven, waarop hij het handschrift herkende van Andrée. De gevraag-

de foto viel eruit. Hieronder de vertaling van het begeleidend schrijven:

Dank voor je brief, beste Kristiaan. Ik hoop dat je met je nieuwe leven tevreden zult blijven en dat je je weetgierigheid al hebt kunnen bevredigen. Ik heb vergeten je de verzen van Poe terug te geven, heb je ze zelf niet nodig? Ik ben er nog niet goed aan begonnen en het engels is wat moeilijk voor me, bovendien weet je hoe'n gejaagd leven ik leid!... Ik denk na over de vrienden die ik je in Parijs zou willen laten kennen, want ik zou het prettig vinden als je de vrienden en vriendinnen kende die ik daar heb, ik kom hierop terug en je moet je mensenvrees dan maar van je afschudden! Onze kring van kennissen hier breidt zich uit, wij hebben er een Engelse bij gekregen, Miss Loone, zij heeft mij in de hand gelezen en voorspeld dat ik tweemaal trouwen zal! Verder la Lelia Bassori, de zangeres, zij is exquise! Ik heb gisteravond bij Aldozzi gegeten en aan je gedacht. Tegenover mij zat een Amerikaan, een architect die asthmatisch moet zijn, toch heel sympathiek en intelligent. Wij hebben hem 'Mr. Plum' genoemd omdat hij driemaal van de pruimen heeft genomen.

Goldberg heeft een kleine bar ontdekt, via Porta Rossa, waar wij nu voor 40 *centesimi een kop caffè espresso halen, verrukkelijk, een ware nectar! Wij hebben gisteren een fascisten-optocht gehad, Isola* (de meid) *vond dat er moest worden gevlagd, zij heeft 'una bandiera' gemaakt uit de oude militaire broek van Giulio* (de knecht), *een stuk hemd en een rode jurk van haarzelf. Zij was er opgetogen van, ik ook, maar ik ben op zekere afstand van die lappen gebleven! Tripolino* (de hond) *danste er omheen!*

Het weer is prachtig, de straten zijn vol bloemen, er is kleur, licht, warmte en ik doe niets, ik koester mij als een hagedis in de zon en voel mij ondanks alles triest... Mijn leven geeft mij geen voldoening, het is onnut en te contemplatief, bij buien zou ik willen handelen, - dan vermoeit het mij weer en laat ik mij terugvallen in mijn onverschilligheid. Soms

zou ik tot werk gedwongen willen worden! Ik krijg te veel wat ik wil en kom op Wilde terug: 'Er zijn twee tragediën in het leven' enz. Ik heb ook niet meer kunnen schilderen, maar een ameublementje geripolineerd. Het billart is gisteren ook opgepoetst, je zou het niet meer herkennen, zo flonkert het.

Ik zend je hierbij de foto die je vraagt, ik ben anders niet fotogenisch. Heb je nog meer poëzie geschreven? Je weet dat je er mij altijd plezier mee doet.

Je hebt de beste groeten van Papa, Tripolino zendt je een vriendelijk gegrom, ontvang voor je werk en je persoon de welgemeende wensen van je vriendin

Andrée.

De 'studie in buitenkant' was dus begonnen, dat is: Kristiaan beschreef zijn eerste Montmartre-dagen, binnen zijn kamermuren, met vlijtige breedvoerigheid. Hij was nu artist; al wat hij te zeggen had was nu het aanhoren waard geworden. Hoevele Hollanders vestigden zich op de Butte? Ook zijn tijdperk van zelfbeschouwing was van belang, in alle geschriften staan slappere gedeelten. Het voornaamste was dat hij nu 'belangrijk' was geworden. Op zijn leeftijd als arme bohème gaan leven, in een vuile bakkerswijk in Parijs, in een hotel als dit, zich tevreden stellen met een maandelijkse zending van 400 francs als men zoveel meer bezat, dat bewees: vastheid van wil, ware degelijkheid, kunstenaarsroeping. Dat hij niet werkelijk armoe leed, de ellende van de echte bohème niet doorstond, achtte hij geen bedenking. In gedachten leidde hij dat leven, en ons leven immers is 'van de geest'? Vergeleken met het bestaantje dat hij hebben kon, wàs hij arm.

Hij schreef, en verliet zijn kamer alleen om te eten. Dan klom hij weer gauw op zijn vijfde verdieping, als een roofridder die eerst goed zijn wijkplaats kennen wil. Eigenlijk was hij bang zich onder de artisten te wagen; eer hij een kameraad gevonden had wilde hij de cabarets niet binnen, hij was bang overgoten te worden met de geest van heel een nummer *Vache*

Enragée. Eens maar maakte hij een wandeling naar de boulevards. Een plattegrondje wees hem de weg: rue des Abbesses, rue des Martyrs, een heel eind af, dan was hij uit het arrondissement Montmartre; rue Laffitte, boulevard des Italiens. Een oude kennis: daar begon weer de stroom hardlopers. Hij holde weer mee, in vergelijking met de stap die hij zich op de Butte had aangewend was dit weer 'regular footing', als in zijn brusselse boksdagen. Rompdraaiend kon hij de vrouwen in het gezicht zien, steeds zonder veel schoonheid op te delven van onder de dikke lagen kalk-en-verf. De vaart die zij hadden was ook te groot, meende hij, om de ondegelijke uit de degelijke te kennen. Hij keerde moedeloos terug; geen enkele vrouw had hem opgemerkt. Puntige kaken of vlezige wangen, alles gleed recht vooruit langs hem heen; behaagzieke, trotse of schichtige blikken, hij werd er ternauwernood door besprenkeld. Alle monden waren bitse strepen, en als hij zich omdraaide dansten vrolijk de billen, maar prostituées of fatsoenlijke vrouwen, alles keek deftig of macaber. Zij merkten hem gewoonweg niet op, het was om ze allen in bed te verlangen. Of zij zagen het hem aan dat hij groen was, vreemdeling, 'sans galette' en pseudo-Montmartrois, met die vettige zwarte hoed op zijn hoofd; hij had ook geen boord of manchetten meer, een jersey als hemd en een foulard om de keel. Hij wist toch dat vrouwen naar zoiets niet kijken!

Hij voelde zich verlaten, onbetekenend vooral, terwijl hij de trap van zijn hotel weer opging. Dat de vrouwen hem niet wilden, deed hem Andrée vergeten. Wat viel er te doen om beroemd te worden, heel spoedig beroemd, en *opgemerkt?* Dit was onverdragelijk: het was toch al bijna zeven uur, de straatlantarens brandden sedert lang, hij was zo moederziel alleen, en niet één vrouw kwam naar hem toe om hem wat te liefkozen. 'Die verdomde etalage-poppen met één mechanisme erin, berekening!' Als er opeens één in deze kamer viel: de lelijkste, de meest toegetakelde, de onnatuurlijkste. Hij zou eerst zachtjes de deur achter zich sluiten, heel geluidloos de sleutel omdraaien in het slot... en dan op haar toeschieten als een

duiker, haar om de magere benen grijpen, de hoge schoentjes van de voeten rukken, totdat de bespottelijke hakken door de kamer zouden vliegen, een tegen de zolder en een in de waskom; haar met grijpvingers van haar corset ontdoen, haar dan achterover werpen, poedelnaakt op het vlekkerige bed; en dan - een grote stap achteruit doen en haar gelegenheid geven weer op de been te komen om de teruggekeerde *natuur* in dit wezen te bewonderen.

Maar daarvoor moest hij haar hièr hebben, op zijn terrein, niet haar zoeken op het hare. Hij voorvoelde zijn weerloosheid tegenover de odalisk der publieke huizen, als zij een snedigheidje mocht zeggen, met dezelfde gladde tong van een rapin van de Butte. Zij zou hem met een kort lachje kwetsen en allen zouden aan het meelachen gaan, alle medekopers-enverkopers, een brede, kleurige kring waarin hij stotterend zou staan, zielig en dom. Hij was bang ook voor die elegante jonge heertjes, met hun borsalino's met drie deuken, hun badientjes en te nauwe schoentjes, met lange neuzen en twee streepjes haar op de bovenlip, die koelbloedige, losse, geroutineerde, geparfumeerde zoekers van perversheid.

Hij grabbelde zenuwachtig door zijn papieren. Om beroemd te zijn, opgemerkt, ook door de hoeren, moest hij zich *hierop* eerst toeleggen. Zijn roman schrijven, de *Studie in Buitenkant.* En daar (hij liep naar zijn boekenplank) waren zijn meesters; hij moest zich niet tè veel verbeelden: hij kon van hen leren, zoals Arnold Meerman altijd wilde, talent alleen was nimmer voldoende. Barrés had zich systematisch schrijven geleerd, en hij was getroffen door het eerste opstel van Gide's *Prétextes*, een verdediging van de invloed.

Een roman, daarvoor had hij nodig: intrige, personages, d.i. karakters, psychologie dus, gesprekken, detailbeschrijving. Zijn intrige had hijzelf gesponnen, de modellen voor zijn personen leefden - maar dan? Hij zou zich *wetens* laten beïnvloeden door de meesters, dat was minder gevaarlijk dan onbewust. Niet om te schrijven zoals zij, maar om even goed te schrijven als zij. Hij zou naast zijn dialoog bijv. Oscar Wilde

kunnen lezen, Théophile Gautier naast zijn detailbeschrijvingen, voor het rhythme van zijn zinnen ter schole gaan bij Flaubert, voor zijn psychologie Dostojevsky bestuderen. Zijn werk, zonder van hen over te nemen, door de 'atmosfeer' van die groten verbeteren.

Die arme beginneling Kristiaan Watteyn! hij dacht - in de verwarring van dat ogenblik - dat op diè wijze een proefstuk zou ontstaan, 'het proefstuk dat een meesterstuk zijn zou', dat hem zou slaan tot ridder in de letteren, en beroemdheid zou brengen, plus vele benijders, en alle vrouwen van Parijs in zijn bed!

De volgende dag begon hij aan een lang rapport voor Andrée: '...Ik werk, daarover valt niet te klagen; ik heb mij vrijwel opgesloten en werk. Ik heb een lang hoofdstuk voltooid: *Werkeloosheid*, want voor Montmartre, voor het leven hier zoals ik mij dat voorstelde, is dit werken van mij werkeloos-zijn natuurlijk. Ik heb er niets gedaan dan mij inspannen een vrolijke Bohemer te lijken en steeds meer merken dat ik er wel ver van af ben, dat ik er zelfs geen aanleg toe vertoon. Ik heb Murger een beetje herlezen, zonder het geringste genoegen. Ik ben misschien tevreden met mijn kamer, zeker met de rust die mij veroorlooft te werken, mij, bij gebrek aan iets anders, zover ik maar kan in mijzelf te verdiepen, maar - je hebt mij eens van zon en spleen gesproken - ik heb hier minder zon en meer spleen gevonden dan waar ook tevoren.

In het hotel ken ik, zie ik haast niemand; ik heb mij ook buiten geen kennissen meer gemaakt. Een week lang heb ik bijna uitsluitend gesproken met een oude vrouw bij wie ik nu eet, in een wit winkeltje aan de Place du Tertre. Men is daar omringd door de schilderijen die zekere Léon Cazotte te kijk heeft gehangen; de doeken zeggen mij weinig, maar het oudje is lief, overlaadt mij met raadgevingen en doet mij roerende verhalen uit het Nieuwe Testament, met een bijna volkomen geringschatting voor tekst en personnages. Maria Magdalena is voor

haar de zuster van Lazarus de herrezene, en zo geeft ze aan het leven van Jezus al de bekoring van een familiedrama. Ze heeft mij de ontscheping van Lazarus en zijn zusters te Marseille beschreven en ik heb er spijt van haar gevraagd te hebben of de Cannebière in die tijd al bestond. Gelukkig heeft ze het mij niet kwalijk genomen, als vreemdeling, ze denkt dat ik een Roemeen ben. Haar geschiedenis van Lazarus te Marseille en van Maria die met een draad een grote vis doodde, is werkelijk alleraardigst; ik moet zien dat weer te geven precies zoals ze het mij heeft verteld. Ik heb nog getracht te weten te komen hoe Maria het heeft aangelegd om die grote vis niet een draad te doden, maar zij weet mij alleen te zeggen dat het "op wonderdadige wijze" gebeurd is; dan, als ik blijf aandringen, dat het natuurlijk door de wil van Onze Lieve Heer is geschied. Dan kijkt ze mij scherp aan en herhaalt met klem: "En Onze Lieve Heer, dat weet u, kan alles wat hij wil". Waarop ik mij haast haar gerust te stellen door een volkomen afwezigheid van twijfel.

Verder spreekt zij niet veel bewondering over de heer Cazotte "die een jongeman van vijf-en-twintig lijkt met grijze haren", en die naar het schijnt ook wijngaardenier is, want de wijn die wij drinken komt van hem. Ik zeg "wijn" om met het oudje mee te gaan; ik ben trouwens geen fijnproever, maar genoeg om rode wijn van paarse inkt te onderscheiden, en met de fles die ik vóór mij had zou ik mijn hele roman hebben kunnen schrijven. Gisteren na het diner heb ik op haar aanraden een luchtje geschept bij de Sacré Coeur, en toen moed gekregen om Pradier weer op te zoeken, maar zijn deur was gesloten. Ik slenterde dus een beetje door, toen ik, voorbij de *Lapin Agile* komend, een grijsaard op een tafel zag zitten in de tuin, achter het rustieke hek, op zijn dode gemak, de benen over elkaar, genietend van de zon met een pijp in zijn baard. Ik bleef stilstaan om hem op te nemen en al spoedig nam hij mij van zijn kant op, met heel scherpe, jonge en blauwe ogen; hij had een soort Robinson-muts op het hoofd en een wijde broek van geribd fluweel, maar hij was klein van stuk en met al het witte

haar over zijn borst kon hij een montmarterse dwerg voorstellen. Ik liep op hem toe en zei: “U is mijnheer Frédé?” Hij gaf mij de hand, ik heb hem uitgelegd wie ik was, waar ik vandaan kwam, hoe ik hem al lang kende; ik heb hem een paar Hollanders genoemd die over hem geschreven hadden, zonder dat hij zich één naam wist te herinneren. Maar hij heeft mij de *Lapin* laten zien, de vermaarde “kombuis” in schemerdonker: de witte muizen van de schoorsteen zijn dood, maar de tabakskleurige muren dragen veel platen en de Christus aan het kruis van Wasley is verschrikkelijk, als was er geen kruisaflegging geweest, als was het lichaam aan het kruishout verrot, aan de vliegen en wormen overgelaten.

“Tracht Vrijdagavond hier te zijn, zei hij, dat is de moeite waard”. Vrijdag is morgen. Ik moet dan de hoofdstukken hebben voltooid die de indruk weergeven van een beginneling in Montmartre. Na te zijn ingewijd in het leven van de *Lapin* zal ik misschien niet meer zó volledig de plattelandsjongen kunnen zijn die ik vandaag nog ben.

Onder het naar huis gaan, in de rue Tholozé (voel je de bekoring van die namen ook of is het voor jou niets?) heb ik een schilder vóór zijn huisdeur aangesproken: bij zijn eerste woorden herkende ik een Engelsman, we hebben het gesprek dus in zijn taal voortgezet. Wat hij bij elkaar smeerde was heel weinig zaaks, maar hij verklaarde zich verder ook nog fotograaf en “vergroter”: de laatste hoedanigheid gaf mij een schok, ik heb hem je foto gegeven en een vergroting ervan in sepia besteld. Deze schilder-fotograaf heeft een vennoot, een merkwaardig-smerige Belg, en een zoon, ook schilder (en “caricaturiste éclair”) die onder de naam van Sidney werkt. Ik heb nu met hen allen kennis gemaakt en voel mij vrijwel thuis bij dit trio rapins. De vader heet William Buttall; de vennoot, Stuber, heeft een tijdje in Amsterdam gewoond en wil graag hollands met mij praten, wat mij bepaald onaangenaam is in een oude Montmartre-wijk als de rue Tholozé. Hij is zoëven met mij op zoek gegaan naar een Schot die ze mij willen laten kennen, deze man heet Dowd, is 24 jaar, schilder en corrector

bij de parijse *Daily Mail;* hij slaapt overdag en werkt bij nacht: als een uil, zei Mr Butall de vader. Ik heb altijd goed met Engelsen kunnen opschieten, bovendien is men hier allebei vreemdeling; ik heb een voorgevoel dat ik met Dowd-Jeffery Dowd heet hij - goede vrienden zal worden. Intussen hebben wij hem nog niet gevonden. Stuber heeft mij gebracht bij een andere kameraad, ook een schilder, zekere Gensaul, die enige naam heeft hier; een man van in de dertig, met een wipneus en harde trekken. Hij sprak over de *Lapin Agile* in matig warme taal. "Ik houd niet van die ongezonde gelegenheidjes, zei hij, ga er twee keer heen om de zeden te bestuderen en laat het daarmee gedaan zijn. Ik ben er te dikwijls geweest". Ik sprak hem over Frédé. "Hij interesseert mij niet in het minst; hij heeft misschien wel een sympathieke kop, maar hij is het zelf om de dood niet; overigens heeft hij gelijk, hij verdedigt zich". *Le Lapin* heeft vroeger moeten heten *Le Cabaret des Assassins*, en ongeveer als een moordenaar heeft zoëven ook mijn vrome oudje mij Frédé afgebeeld. De mensen die bij hem samenkomen, hebben toch anders niemand vermoord, zoniet zichzelf, want iedere nacht opblijven van half tien tot twee lijkt mij nu nog een soort zelfmoord. Toch ziet Frédé er fris en rose uit.

Ik zal proberen je een beschrijving te geven, morgen, van wat déze bijeenkomst is geweest.'

(*Vrijdagnacht.*)

'Mijn liefste Andrée,

Ik heb enige uren meegeleefd van het ware leven van Montmartre, dat niet dood is, o allerminst! of dan tenminste vervangen door iets zeer levends! De indruk is wat ruw voor mij geweest, ik weet niet of je begrijpt wat ik bedoel, en het is ook beter van niet misschien. Dit leven zal mij veranderen, ik voel het, en trouwens, ben ik dàárvoor niet hier gekomen? Daar was een man die verzen zei, niet literair, niet verfijnd, gepolijst, knap, maar van een levende brutaliteit, zo grof-menselijk

dat het mij was of wij alleen waren - tussen al dat dampende vlees waarin men wegsmolt! - hij en ik, en dat hij mij les gaf met geselende onbarmhartigheid. Hij zei *Sagesse* van Charles Maury, een bohème die van honger omgekomen moet zijn. Ik spreek niet van Bruant (de echte!) overgekomen uit zijn kasteel in Loiret; van de anderen die toch ook indruk op mij hebben gemaakt; deze man van *Sagesse*, met zijn kellnerstronie (ik heb zijn naam zelfs niet verstaan), heeft mij door elkaar geschud als een kind; ik heb nu eerst volledig ingezien hoe'n buitenman ik ben, hoe'n treurige beginneling; het heeft mij wel erg ontmoedigd natuurlijk, maar ik zàl veranderen, dat heb ik mij zelf gezworen, en *zo gauw ik kan.* En daarom, Andrée, kom ik je vergiffenis vragen, heel nederig vergiffenis, maar je moet goedvinden dat ik je vooreerst niet meer schrijf. Ik weet dat je mij nu zwak zult vinden, zwak en bespottelijk, bespottelijk vooral, maar ik moet voor lange tijd niet aan je denken. Wees niet boos, niet gekwetst; tracht mij te begrijpen. Je weet hoeveel ik van je houd, nietwaar? en juist omdat ik vannacht heb ingezien met welke burgermans- of boerenliefde - met welke jongensgevoelens ik dat doe, vind ik dit gevoel zo misplaatst in deze omgeving: ik kan niet zoveel aan je denken als ik altijd doe, en zekere betrekkingen met je onderhouden en tegelijk onbeperkt, vrijuit, *hier* leven. Nogmaals, ik vraag je vergiffenis.

Ik druk mij wel heel slecht uit en vraag mij af of ik in je ogen melodramatisch zal lijken of alleen maar ridicuul, maar ik weet wat ik voel, al kan ik het niet zeggen - ik houd van je! ook al is mijn liefde dom en boers, en ook zó kan ik *hier* niet van je houden! Is het duidelijk? begrijp je mij een beetje? En dan - kan jij toch nooit méér voor mij zijn dan een hele lieve, tere vriendin, en ik weet, sedert vannacht alweer, dat je gelijk hebt, want je hebt een màn nodig, niet een kwajongen. Ik zal het nog wel eens worden, een man. Of zo ongeveer - wat ook al een troost kan zijn.

Laat mij nu aan mijn lot over, Ancirée. Ik vraag je vergiffenis voor zoveel ondank, maar ik verzoek je te willen geloven dat

het *mij* moeite kost je zoiets te vragen, dat het *mij* hard zal vallen je niet meer te schrijven, ook al zou ik je missen alleen als “vriend”. Je was voor mij de enige in den vreemde aan wie ik mij helemaal kon toevertrouwen; maar ik houd te veel van je, te innig veel, en naast mijn liefde heb ik voor je ook te veel eerbied, neen, te veel verering, om dat alles *hier* in mij om te dragen. Later, als ik rustig je vriend zal kunnen zijn, je vriend alleen, zonder andere wensen, als ik ferm genoeg ben om “te laten gieten als het giet”, zoals die kerel dat zei met zijn stem van metaal, dan, *later*, zal ik ook meer voor onze vriendschap waard zijn, denk je niet?...’

En hij eindigde met zoiets als: ‘je dwaze maar oprechte vriend Kristiaan’.

6

Dagboek van Kristiaan, April:

‘Vandaag om half 7 thuisgekomen van de “foire aux croûtes”, place Constantin Pecqueur, waar al deze kunstenaars trachten te verkopen wat zij hebben misdaan. Vijf schilderstukjes verkocht, voor Jeffery Dowd, die ik eindelijk heb gevonden. Van tijd tot tijd slenterde hij rond, en ik, met voortdurend een pijp in de mond en in mijn dos van rapin, hing de grappige koopman uit. Ik ben in beweging geweest vandaag: 's morgens Stuber geholpen zich op te stellen; daarna Dowd, die geen touw genoeg had en voor wie ik een doos punaises gekocht heb; toen met Stuber de handkar bezorgd; toen de foire tot het einde toe meegemaakt en Dowd bijgestaan in het versjouwen van zijn restjes. Als blijk van dankbaarheid heeft hij mij “old boy” genoemd, een pakje pijptabak gegeven en een pastel, voorstellende een appelbijtende groentevrouw, het laatste met een zwierige opdracht. Ook heeft hij mij geld willen lenen, omdat ik tot Dinsdag nog maar twee francs heb. Ik heb geen gebruik van het aanbod gemaakt, omdat ik zowel mijn hotelkamer als mijn eten bij het oudje had vooruitbetaald,

maar Dowd lijkt mij de langgewenste kameraad. Hij woont Place du Tertre, dus vlak bij de Sacré Coeur; misschien dat hij zijn atelier met mij delen wil?'

'Bij Dowd een onaangenaam gesprek gehad met Gensaul; Dowd beweert dat hij mij niet kan uitstaan omdat ik overal vertel dat ik mijn hoed heb gekocht bij de brocanteur. Als het mijn doel was om ellende te leren kennen, deed ik beter met sjouwerman te spelen aan de Seine, vond hij. Als ik bij hem zou komen om hem als model voor een romanfiguur te gebruiken, zou hij mij vierkant de deur uitzetten. "Maak u niet ongerust, zei ik, het zou alleen in mijn bedoeling kunnen liggen interessante mensen tot model te nemen". Dowd heeft ons de les gelezen; Gensaul is alleen weggegaan, wij samen zijn gaan eten bij een Griek in de rue Germain Pilon.

"Je praat te veel, zegt Dowd, je hangt al die kerels aan de neus wat je hier komt doen en hoe mooi je Montmartre vindt. Hier doet niemand dat. Men spreekt niet over Montmartre, of men zegt er een heleboel kwaad van. Als men schilder is, spreekt men van de nulliteiten van de Butte, die hoogstens postkaarten kunnen nakladden. Men zondert natuurlijk zichzelf uit en de mensen die op het ogenblik aanwezig zijn, maar men mag altijd zeggen dat de marchand de pommes frites van de Place du Tertre de beste schilder is van de Butte. Van schrijvers en dichters heeft men nooit iets gelezen; als men in een cabaret is geweest, vindt men altijd dat er beestachtig slecht is voorgedragen. Men herhaalt steeds door dat het vóór de oorlog heel anders was, en als men de doeken van een nieuwe kennis ziet zegt men: "Ah! het schijnt dat de Butte toch nog één talent heeft!" Ga eens al de kerels na die je nu kent. Gensaul is een zuurpruim die lief tegen mij doet omdat hij wil afkijken hoe ik aquarellen maak; Baliaud kan hoogstens een schoorsteenmantel verven; Martin maakt nonsenspoppetjes van klei; Buttall is een oude zuigeling; Stuber is een mislukte rover, en Sidney is een aangenaam iemand omdat hij weet dat hij niemand is. Met de rest spreek ik zo goed als nooit. I can't

stick these fellows; they're all blooming liars! What does a man tell lies for?"

O, mijn arm lief idee: dat al deze armoedzaaiers in broederschap leefden, in aangesloten kameraadschap met alleen de mauvais-riche en de bourgeois tot vijand! Ik heb zelden mensen zoveel kwaad over elkaar horen zeggen als in de laatste dagen deze "artisten".'

'Ik woon nu bij Dowd in, die "Jeff" geworden is, en tracht mij aan zijn leefwijze aan te passen.

Om half 9 's avonds maakt hij van de zwierige kapel in zijn boord een bescheiden, gedrongen stropje; zo wandelt hij de Butte af en gaat naar zijn bureau. Ik heb hem vandaag een eind weggebracht, ben dan in ons atelier teruggeklommen en heb mij tot 12 uur verdiept in een studie van rhythme en zinsbouw in *Madame Bovary.* Om 12 uur, vóór ik slapen ga, por ik het kacheltje nog wat aan. Ik slaap op een matras op de grond. Om 4 uur 's morgens, na half Parijs door- en de Butte opgelopen te zijn, komt Jeff thuis, verzorgt de kachel weer en gaat op zijn divan naar bed. Tegen 9 uur 's morgens word ik gewoonlijk wakker; ik moet mij dan in diepe stilte kleden, mij op de binnenplaats wassen, aan de pomp, op de Place du Tertre mijn kopje koffie drinken, en buiten blijven tot twaalf uur. Dan wordt Jeff wakker; wij gaan samen eten, meestal bij de Griek, rue Germain Pilon. Voor Jeff ben ik correspondent van een vlaams weekblad dat mij maandelijks 400 frs. stuurt. Hij vindt dat niet bar veel, - dan ben ik rijker, zei hij. De *Daily Mail* betaalt hem voor zijn nachten zoiets als 140 frs. per week, wanneer hij niet verzuimt. Maar hij is wel eens ziek, zelfs kortgeleden een paar dagen in het hospitaal geweest. Hij is sedert drie jaar in Parijs: "nearly starving, my dear boy, nearly starving, the first year!" Hij begrijpt heel best wat ik hier kom doen, beweert hij, het is heel eenvoudig, ik kom modellen zoeken, net als een schilder. Hij kan mij aan zoveel "bohemians" voorstellen als ik maar wil, en overigens zal hij voor mij zorgen "like a father, or let us say, like a good old uncle".

Ik heb hem, zo goed en zo kwaad als het ging, mijn verzen

vertaald; hij gaf voor een sonnet mooi te vinden waarin sprake was van “de schoonste en wijste koningin”. Hij vroeg:

“Bestaat deze koningin?”

“Natuurlijk.”

“Heb je haar gehad?”

“Neen.”

“Dat is jammer. Ik heb maar een pantoffelborduurster, maar ik had haar zo goed dat ik er nu vermoedelijk een kind bij heb. Het is een vervelende historie; gisteren schreef zij mij juist dat zij er ernstig bang voor is. Ik moet haar eerstdaags opzoeken om zo gauw mogelijk van haar af te komen. Maar het zal mij toch het nodige kosten”.

“Waarom?”

“Omdat ik voor het verdwijnen van het kind natuurlijk betalen moet. Ik ben geen verdomde Fransman en laat een meisje niet zo in de steek.”

Hij trok lippen en neus in een vieze plooi en keek lange tijd in mijn hollandse verzen alsof zij een doktersrekening waren geweest. Hij stond mij in dat ogenblik bijna tegen’.

‘Een nieuwe kennis: Pili, van het Cirque Médrano, die ook op de Butte woont, en die voor Gensaul en Jeff tegelijk komt poseren. Een clown is ook een artist: “Ik kom helemaal uit een artistenfamilie”, zegt Pili. Zijn vader was al clown, zijn moeder deed de dubbele reuzenzwaai. Hij poseert niet voor geld; hij is rijker dan Gensaul en Dowd samen; hij is hun “vriend”; over een uur steekt hij weer in een net pak en eet hij bij *la Mère Catherine*, het duurste restaurant van de Place du Tertre. Op het ogenblik doet hij twee dingen, hij dient de kunst en bewijst een vriendendienst. Zijn ogen, klein, fletsgrauw, als grote druppels vuil water, twee nonchalant opengelaten plekjes in zijn baksteenrood geschilderd gezicht, kijken voor Gensaul verachtelijk langs de gepleisterde wangen omlaag en en voor Jeff buitengewoon schalks in een hoek, beurt om beurt. Gedurende de rustpozen heeft hij kans gezien tot de gezelligheid bij te dragen door twee der onmeedogendste kwinksla-

gen van zijn circusrepertoire op mijn overbodigheid te laten neerkomen. Hij waardeert het doek van Gensaul meer dan dat van Jeff, hij heeft al een paar maal gezegd: “A-ah! het is geen schilderij meer, het is een gedicht!” een gedicht! Als de zitting is opgeheven, spreekt Gensaul zijn mening uit over Jeff's arbeid: “Als Jeff de helft van zijn techniek vergeten kon zou hij de helft zijn van een groot artist”.’

Gisteren op de boulevard Clichy een goedkoop fototoestelletje gekocht. Het poseren van Pili heeft mij lust gegeven kiekjes te maken. Deze aankoop kost mij een brief aan De Mande. Aan Jeff gezegd dat het ding 100 frs. minder kostte dan het deed, met het gevolg dat hij nu lust heeft ook zo'n toestel te kopen.

‘Maar zolang jij hier bent is het eigenlijk niet nodig, bedenkt hij dan weer; jij maakt wel de foto's die ik graag hebben wil.’

En vandaag is hier gekomen Carlinette, model, diseuse, danseresje: haar roep was haar vooruitgegaan: ‘She is a regular little bohemian, is that girl!’ zei Jeff, die geen betere vergelijking kon vinden dan: het is de Mignon van de Butte. Zij was heel klein en soepel in haar jurkje van sigarettenpapier. ‘Mademoiselle...?’ zei ik toen ik aan haar werd voorgesteld.

‘Géén mademoiselle: Car-linette! Mijn ware naam kent niemand!’ Zij moet een Jodinnetje zijn; zij heeft lange, gewassen krullen en laat haar tandvlees zien als zij lacht. Mijn kiektoestel is vandaag ingewijd met een naaktfoto van Carlinette. Jeff maakte twee of drie vaardige krabbels; hij zette haar een strooien hoed op, bond haar een stropdas om de navel en trok haar een soort ruiterhandschoenen aan; hij wilde een variant geven, zei hij, op de Muze van ‘Felician’ Rops.

Een beetje later kwam Mado. Zij kwam van de zangles, in *Le Grenier de Gringoire*, een cabaret in de rue des Abbesses. Zij was groot en zwaar; eens koningin der modellen van het Quartier Latin, nu wilde zij alleen een geklede foto. Zij in haar tailleur, Pinsonette naakt, zongen het zoete liedje van Gustaaf van Zweden: *Plus d'amour et plus de roses...*

En ik ben onbewogen gebleven, van begin tot eind. Toen Car-

linette op Jeff's bed naast mij kwam zitten, sloeg ik beleefdheidshalve mijn arm om haar middel en heb verstrooid een plooi onder haar ribben gestreeld. Eerst haar krullen, toen haar hoofd vielen op mijn schouder. Wij gaven elkaar een zoen, niet op de mond. Haar nagels krabbelden over mijn borst, en omdat in mijn binnenzak Andrée's portret zat, maakte ik mij los en stond op. Zij kleedde zich weer aan; met nadruk zei ze bij het weggaan: 'Tot ziens'. Ik herhaalde de woorden. 'Waar? Wanneer?' vroeg zij, met haar hand in de mijne. Terwijl ik over mijn schouder uit het raam keek, zei ik: 'Wanneer?... ik weet het werkelijk niet'. Zij keek mij even uitvorsend aan, toen zei ze: 'Mais qu'est-ce qu'il a donc, ce drôle!' gaf mij een duw, en stapte zonder om te kijken weg. Ik ben de verre Andrée dus trouw gebleven. Waarom? Mijn brief had, goedbeschouwd, tot doel mij vrijheid van zondigen te verzekeren.

Ik geloof dat ik niet voor Carlinette ben bezweken omdat zij te veel van haar tandvlees laat zien als zij lacht.'

'Ik heb besloten ook "als een uil" te leven. Jeff en ik hinderden elkaar: ik maakte hem wakker als ik opstond, hij mij, als hij naar bed ging. Dit is de eerste nacht dat ik opblijf. Het is nu half 2. Ik heb slaap. Met moeite een uur in Lautréamont gelezen; en kuis in de kamer gebleven. *Mijn* leven van Bohemen... Het is geen artist, die zo deugdzaam doet. Ik wilde dat Carlinette nu hier kwam. Of liever nog: Mado. Dat Andrée mij weerhouden zou hebben is nonsens. Zij heeft mij niet teruggeschreven. De zaak is afgedaan; in het laadje en sluiten.

De grafrede is aan mevrouw Collard (als Andrée met een ander getrouwd zal zijn): "De jonge Watteyn, een Hollander, heeft haar indertijd ook nog erg het hof gemaakt, maar hij had zo van die rare ideeën, erg eigenwijs, erg jong trouwens, erg ongelikt ook; enfin, ze heeft misschien wel éven aan hem gedacht, maar tenslotte toch maar deze genomen". (Precies als in Den Haag, of Brugge, of elders.)

Ik *moet* een ander leven leiden. En dit lijkt mij vannacht de

hoogste wijsheid: als je haast uit elkaar valt van rottigheid ben je niet zo heel ver meer af van genie. Zoals ik mijn roman heb voorzien zal hij wellicht worden. Ik zal misschien Andrée naar waarheid kunnen zeggen: “Ik ben rot als een mispel” en de rest.’

‘(*4 uur 's morgens*.) Jeff is in voortreffelijk humeur thuisgekomen. Hij heeft weer een brief gekregen: het was loos alarm, er is geen kind.

“Want wanneer je moet optreden als mijn zweedse vriend Nöst, zie je, is het geen pretje. Ik heb Nöst gekend op de linkeroever; hij was een vrolijke kerel, verwoed idealist, socialist, communist, en verder overtuigd dat hij in het bezit was van machtige gaven. Wel, misschien had hij ze; *ik* heb ze nooit mogen bespeuren. In elk geval, zijn kunstenaarschap was hem alles; en op een goeie morgen komt-ie lijkbleek bij me aan: hij moest vader worden! Er was zelfs niets meer aan te doen, zijn vriendinnetje had het hem te lang verzwegen; kortom, hij zat in zak en as, wilde van het wicht niet weten dat een eind aan zijn kunstenaarsloopbaan zou maken: hij kantoorklerk? nooit! het kind moest verdwijnen, al kwam het levend. Ik was in het geheim; ik had verplichting aan Nöst en moest wel in het schuitje. Het kind kwam, en bijzonder levend. Er was geen dokter bij; zelfs de concierge wist niet dat op de tweede een bevalling plaats had; ik heb werkelijk dat kleine vrouwtje bewonderd dat het geheim zó heeft kunnen bewaren. Enfin, het kind kwam en wilde schreeuwen; bij 't eerste geluid gooide Nöst het een deken over de kop; misschien heeft de moeder zich in dat ogenblik willen verzetten, maar zij was te zwak; de vader bond het in de doek en sloot het in de kast. Ik kwam zowat vier uur later; hij stond aan de deur beneden, bleek, bleek... Ik had een voorgevoel van wat er gebeurd was, de hele weg door die ik had afgelegd. “Het wurm?” zei ik. “Het wurm is in de kast”. “Dood?” “Ik durfde kast niet openmaken”. Ik heb de kast voor hem opengemaakt; het was natuurlijk al lang gestikt”.

“Hoe zag het er uit?”

“Hoe bedoel je? Van kleur? paars, akelig. Wij hebben het nog twee uur in de kast moeten laten. Toen was het donker. Toen heb ik hem geholpen het in de Seine te gooien. Ik verzeker je dat ik bang was, met dat pakje. Nöst liep naast mij, met twee grote schilderijen om de aandacht af te leiden. Als hij zijn jong één dag gekend had, zei hij, zou zijn vaderhart hebben gesproken.”

“En de moeder?”

“Heeft de vader gelijk gegeven. Als Nöst niet naar Zweden was teruggekeerd, zouden zij nu nog bij elkaar zijn. Het gebeurde heeft hoegenaamd geen schaduw op hun verhouding geworpen; geen van beiden heeft de volstrekte noodzakelijkheid van de daad betwijfeld. My dear boy, daar heb je een kant van Bohemen waarvan je niets vermoedde, wel?”

Hij had zich uitgekleed en kroop onder de enige deken. Hij zuchtte met welbehagen.

“Wel, ik denk dat ik vannacht lekker zal slapen. Ik ben allemachtig blij dat ik niet voor zo'n noodzakelijkheid sta.”

“Maar zou je hetzelfde hebben gedaan, denk je?”

“Well, who knows?”

Terwijl ik nog schrijf, bij het rode licht van de kachel, ronkt hij sonoor, als moest hij mij verder overtuigen.’

Dagboek van Kristiaan, Mei:

‘Ik ga mij zetten tot een begrijpen van de nieuwe kunst: l'art moderne, l'art vivant. Begrijpen? Begrijpt men een huis, een wei, een fontein? Aanvoelen, contact zoeken. Het zal inspanning kosten. Men zou zich moeten wennen aan een toneel waarop alle acteurs zouden lopen zonder hoofd. Men heeft zich moeten wennen aan het toneel zonder stem dat eens de film was. Ik tracht mij vertrouwd te maken met schilders die trots zijn hun techniek niet te kennen, met schrijvers van onvoltooide zinnen.

Een zinsdeel is daarbij nog altijd een soort zin. Men kan niet woorden werken en de zin verwaarlozen. Er zijn allergezellig-

ste spelletjes te doen met woorden. Het schaakspel heeft afgedaan. Men kan zakdoekjesverstoppen, pandverbeuren, pingpongen met woorden.'

'Ik ben zoëven bij de coiffeur geweest. Als ik nu schrijf: *De geur van viooltjes knettert in mijn oren*, heb ik volstrekt geen onzin geschreven. *De geur* (het parfum) *van viooltjes* (haarwater) *knettert* (als schuim doet) *in mijn oren* (waarin het schuim was geraakt). Met de sleutel van het raadsel komt men er achter. *Wel* en *niet* verdelen het mensdom in twee soorten; bijv. zij die *wel* en die *niet* de sleutel vinden.

Men moet de toestand onder de ogen durven zien. Kunst wordt vertoond op een platform; in drommen er omheen, beneden, staat de mensheid. De mensheid hijst op het platform de sprekers en spelers die zij zien wil en horen.

Axioma: Een aap heeft even veel recht van bestaan als een wijsgeer.

Waarom is men begonnen met de z.g. wijzen op het platform te hijsen? Misschien omdat de mensheid aanvankelijk behoefte had zich vertolkt te zien in veredelde vorm. Het doet er niet toe. "Veredeld" is trouwens een kwestie van appreciatie. *Ander axioma:* Verandering is Leven.

De sprekers en spelers moesten veranderen. De wijzen moesten de mensheid vermoeien. Zij werden vervangen. Door wie precies, doet er niet toe. Wat nù staat te springen op het platform, beweert een boos heer, is een bende apen. Wat zij geven is zotheid. Moet ik antwoorden met de gemeenplaats: "zotheid is de hoogste wijsheid?" Niet eens, zotheid kan bekoren, *evenzeer* als wijsheid. De mensheid blijft staan rond het platform, beneden, en nièt met de rug naar het schouwspel gekeerd. De boze heer, heeft als steeds, ongelijk.

Ik heb besluiteloos staan kijken, een ogenblik. Men moet wennen. Maar dan: "Wie neemt het verhevener standpunt in? vroeg ik mij af. De door apen geboeide mensheid? Of de zich met mensheid vermakende apen?... Neen, deze apen zijn tot de hoogst denkbare hoogte gekomen, zij spotten niet zichzelf

en met alle anderen!" Nog een gemeenplaats, overigens. Maar na zoiets gaat men, als men jong is, niet heen. Ik kan nóg aap worden. Supreem-minachtend-spottende aap.'

'Amateur zijn, lijkt mij de beste houding. "Amateur", volgens Corbière, "un monsieur à succès". Ik denk aan de waarschuwingen van Arnold Meerman. Maar "amateur" kan een erenaam zijn; de voorbeelden zijn voor het grijpen. De amateur-detective werkt met meer ijver, meer liefde, meer speurzin dan de officiële politie. De amateur-sportsman werkt zich kapot voor het publiek, zonder te worden omgekocht of betaald. De amateur-fotograaf betaalt meest zelf de kiekjes die hij voor anderen maakt. De amateur-auteur weet voor zichzelf niet of hij een Goethe zal zijn of een Justus van Maurik. Hij tracht niet te komen in een Academie of Maatschappij van Letterkunde. Hij is er volkomen zeker van dat hij nooit zal worden gedecoreerd. Hij is zelfs geen medewerker van een ernstig literair tijdschrift; hij houdt geen lezingen in 't publiek. Als hij een werk uitgeeft, vergeet hij volkomen dat Sinterklaas valt op 5 December. Het staat hem vrij zichzelf niet te kopiëren. Men is nooit verplicht hem aan te bevelen. De stoep van zijn voorgangers is hem onbekend.'

'Mijn kring van kennissen breidt zich uit. Soms spreek ik met een moderne beroemdheid. Ik heb mijn voorliefden grondig herzien. Ik spreek nu alleen met een sneer over de oude Hugo, een type dat indertijd talent had, al was hij altijd buitengewoon idioot. Ik zeg overstelpend veel prachtigs van Charlie Chaplin. Na de grote oorlog heeft een amerikaans diplomaat verklaard: "De Fransen zijn erin geslaagd niet meer te gesticuleren". De Fransen zijn trots op zo'n getuigenis. Het staat dom te gesticuleren bij het praten; bij een jazz-band alleen hebben die bewegingen pas. De Fransman die gesticuleren wil, legt zich toe op de gymnastiek van de jazz-band. Ik zoek het prestige van een nieuwe houding. Men zij op zijn minst een kind van zijn tijd. Mijn generatie is die van de jazz-band; van

het yankee-negro-lawaai waarvan heel Parijs en half Europa rinkinkelt.'

Chez la Mère Catherine (maison fondée en 1793, het restaurant met de spijskaart waarop een sans-culotte het hoofd van Lemoine, de waard, le père la Bille, als een lantaren omhooghoudt): Clovis Nicodème in het midden. Het is een bijzonderheid van de grote man dat zijn ogen altijd méér glinsteren nog dan zijn brilleglazen. Men heeft van Clovis Nicodème een Montmartre-beroemdheid willen maken; hij heeft zich daar dikwijls tegen verzet. Het aardse houdt hem meer bezig dan het montmarterse; het bovenaardse veel meer dan het aardse. Overigens heeft hij, naar ieders getuigenis, een bewonderenswaardig humeur.

Zij zaten met acht, Dowd met zijn pijp naast Kristiaan, en keken van tijd tot tijd naar buiten, naar de schriele boompjes van de Place du Tertre, overeind in hun steuntjes van traliewerk als kaarsen in te wijde kandelaars. Kristiaan, die de grote man voor het eerst van nabij zag, vroeg opeens: 'Mijnheer Nicodème, wat is uw beste boek?' De grote man antwoordde welwillend: '*Le Ciné Calciné*'.

'Ik moet het zonder uitstel lezen. Mijnheer Nicodème, kent u Pierre Bicoq?'

'Intiem vriend van me: talentvolle jongen.'

'Dan kent u zijn gedichten natuurlijk?'

'Het beste wat-ie geschreven heeft. Overigens is hij niet de vader van 't genre.'

'Neen? wie dan wel?'

De heer Nicodème schreeuwde naar de verste hoek:

'Wie is de vader van de poëzie van Bicoq?' Een weggedoken manneke antwoordde: 'Dat weet iedereen: Clovis Nicodème.' 'U hoort: het schijnt dat ik het ben.'

Kristiaan werd bruusk van verlegenheid: 'Dat doet mij genoegen; ik moet ù dus bedanken. Ik dacht eerst dat Bicoq mijn meester was, maar nu ù het schijnt te zijn...'

‘Waarom? schrijft u verzen à la Bicoq?’

‘Ik weet niet precies of ik het wel goed doe, ik ben er pas sedert een paar dagen mee begonnen. Ik schrijf eerst geregelde, vlotte verzen; daarna ga ik aan het versnijden. Ik snijd ze armen en benen af, meestal een stuk romp ook en altijd het hoofd. Ik vind dat ze dan gelijkenis beginnen te vertonen met de poëzie van Bicoq.’

Clovis Nicodème zei goedig: ‘Geregelde verzen schrijven heeft niets oorspronkelijks.’

‘Het wil mij voorkomen dat ware oorspronkelijkheid door iedere vorm breekt, zei Kristiaan pedant. De oorspronkelijkheid van het nieuwe vormpje alleen, lijkt mij een nieuwigheidje dat gauw verveelt.’

De ogen van de heer Nicodème glansden vol vriendelijke spot. Men lette op Kristiaan. Hij vervolgde gedwee: ‘U vindt mij natuurlijk bijzonder dom. Maar ik durf niet jokken en beken u alles’. De ander protesteerde, met smakkende lippen: ‘Neen, neen, ik vind u helemaal niet dom. Ik vind u... bekoorlijk’.

Hij begon op de achterkant van het menu Kristiaan's portret te krabbelen. Hij stak hem telkens met een blauwe pupil, tussen een brilleglas en een haakvormige wenkbrauw. ‘De ogen van een engel, mompelde hij voor zich uit. De reine ogen van een engel. De mond... de mond van een danseuse’.

Het portret deed de ronde. Hij had Kristiaan een bol kinderbakkes gegeven met twee nieuwsgierige rozijnen als kijkers. Men vond het portret zeer geslaagd; Clovis Nicodème stond op, zei met een wijd gebaar in Kristiaan's richting: ‘Baudelaire enfant!’ en nam afscheid. Men lachte; Dowd zelfs hikte vergenoegd. De geest van de heer Nicodème viel Kristiaan tegen: ‘Shakespeare enfant!’ had Hugo van Rimbaud gezegd. Hij vroeg zich af of de grote man hem voor de gek had gehouden of het hof gemaakt.

‘Grappige vent, Clovis Nicodème, begon op dat ogenblik iemand een nabetrachting (een magere jongen met een voortand te weinig onder zijn zwarte knevel, een bijzonder magere en toch mooie jongen); op een dag had ik geen sigaretten; wij

zaten buiten, daar op het plein; ik wilde hier binnengaan om een pakje te kopen; hij zegt tegen me: “Ga maar met mij mee, ik woon hier vlakbij, ik heb net een volle doos hele fijne”. Ik vind het best, wij gaan naar zijn kamer, rue Cortot, hij heeft werkelijk de nodige sigaretten, werkelijk hele fijne; wij roken zo; hij zegt: “Laten we er onze jassen bij uittrekken, dan zitten we meer op ons gemak”. Ik vind het natuurlijk best, ik trek mijn jas uit; hij ook; hij zat op een divan, hij zegt: “Zeg, kom hier naast mij zitten, dat is wel zo gezellig”. Wij zitten dus naast elkaar; hij vertelt mij een boel uit zijn leven, hele interessante dingen trouwens; dan kijkt-ie me zo aan, van onder naar boven, en zegt: “Jij, zegt-ie, jij bent de beste kameraad die ik bezit op de Butte”. Ik zeg: “Zo?” Hij zegt: “Op mijn woord, ik ken geen chiquer type; mag ik je omhelzen?” Ik begon er het mijne van te denken, ik had trouwens al eens wat van hem gehoord (gelach, opmerkingen)... maar ik zeg: “O, als 't je genoegen kan doen, ga je gang!” Meteen slaat-ie zijn arm om mijn nek, trekt met passie mijn kop naar zich toe en zuigt mijn hele onderlip naar binnen! (licht rumoer)... Ik maak mij los, ik sta op, ik wist vrijwel waaraan mij te houden, maar ik wilde volstrekte zekerheid hebben, ik was nieuwsgierig te zien tot hoè ver hij zou gaan. Enfin, wij roken weer een sigaret; toen zegt-ie: “Het is warm, vind je niet?” Ik zeg: “Ja, het is warm”. “Als we eens een tukje deden”, stelt hij voor. Ik zeg: “Waarom niet?” - hij schuift wat op; ik ga naast hem liggen op de divan, en ik voel - (kreten en schor gelach)... Ik draai mij om, grijp hem in zijn nekvel en zeg: “O neen, zo niet, Clovis Nicodème!” en ik geef hem met mijn andere hand een pats op zijn gezicht en nog een en gooi hem van mij af en trek kalm mijn jas weer aan. Hij zat helemaal paf op zijn divan en zei alleen maar: “Zeg, je spreekt er met niemand over, hè! Toe, beloof me, spreek er met niemand over”. Ik zeg: “Neen, niet niemand, dat beloof ik je” - en ik de deur uit. Maar ik dacht: “Je ziet *mij* niet gauw weer bij je, mijnheer Clovis Nicodème”.’

Als gevolg van die povere historie maakte Kristiaan kennis met zekere Suré. De anderen hadden het tafeltje verlaten;

Suré bestelde twee nieuwe glazen *Gaillac* en bracht het gesprek op de zeden van Clovis Nicodème terug.

'De kern van die geschiedenis kan waar zijn, zei hij, de geschiedenis zèlf zeker niet. Guy Durignan is een grappenmaker die tegen verzinnen volstrekt niet opziet...' Kristiaan nam de spreker beter op: hij had het voorkomen van een romantische rapin, groot, fors, zeer knap met zijn opkomend snorretje en vermoeide ogen. Hij had een zware stem, een diep, overtuigend geluid en sprak langzaam en strelend, als richtte hij altijd tot een zenuwachtig meisje het woord. Zijn haar, lang en zwart, viel om zijn hoofd als een lampekap.

'U heeft gelijk, ging Suré voort, als u zo'n geschiedenis walgelijk vindt. Het doet mij bijna lichamelijk pijn, als ik op die manier hoor doorslaan over gevoelens die mijn volle achting hebben. In de liefde van man tot man is veel moois, maar men moet er anders over spreken.'

'Mijnheer, zei Kristiaan, misschien ietwat opgewondener dan nodig was, het idee alleen dat ik de mond van een man zou zoenen maakt mij misselijk tot in mijn haarwortels. U?'

'Mij, persoonlijk, geeft het kippenvel.'

Hij had sterke nadruk op het 'persoonlijk' gelegd.

Zij onderzochten elkaar met een zielkundige blik, over hun volle glazen; zij dachten misschien in dezelfde seconde aan de kus die tussen hen niet meer mogelijk was; toen dronken zij hun glazen uit.

'Maar het is dwaas, hervatte Suré, om in anderen te veroordelen wat niet in ons is. Ik ken geen dommer gezegde dan: "Tout savoir est tout pardonner"; het is een verwaande uiting in de meest volstrekte zin van het woord, want de domste verwatenheid alleen kan aannemen dat wij ooit iets te vergeven zouden hebben. Laat ons zeggen: "Savoir est admettre". En dan nog: rustigjes. Het werkelijke begrijpen sluit èn bewondering èn verachting uit. Bewondering is voor mij een vorm van afgunst, verachting een vorm van haat; zou ik mogen zeggen een botsing van fluïden? het klinkt u misschien wat te occult, en het occultisme is te veel in de mode dan dat wij

er aan zouden willen meedoen. (Hij bestelde twee nieuwe glazen.) Maar ten slotte zijn onze gevoelens wel het meest onfeilbare in ons; het minst bepaalbare, het veranderlijkste, maar als het er op aankomt ook het zekerste. Als u en ik, zoals u zoëven veronderstelde, de mond van een man zouden moeten zoenen, zou ons instinct ons als bij de haren achteruittrekken, maar waarom zou ons verstand de ander veroordelen wiens instinct hem integendeel vooruitduwt? Waarde heer, wij zouden doen als de burgers die de dichter veroordelen omdat hij niet denkt als zij. Zou iemand, die sexueel afwijkt, misdadiger of verachtelijker zijn dan wie verstandelijk afwijkt? Als in de laatste eeuwen het verstand boven de sexualiteit wordt gesteld, is dat een bewijs te meer van onze bekrompenheid. Ik kan geen waardige man, geen hoogstaande vrouw zien, zonder mij af te vragen hoe hun sexuele leven zou kunnen zijn. Men behandelt deze kwestie, een der gewichtigste die zich voordoen, met een belachelijke preutsheid, omdat onze voorvaderen in een ogenblik van kleinheid besloten hebben zich voor een gedeelte van hun lichaam te schamen. En let wel dat zij het minder deden dan wij.'

'U vergist zich, men schrijft er zelfs romans over, men heeft zelf-analyses van homosexuelen, fetichisten, sadisten. En u vergeet Freud!'

'Ik zou de bekentenissen van een onanist willen lezen. Onder al die zogenaamd afgedwaalden is hij de bescheidenste, de tollenaar die niet roemt op zijn zonden. De homosexueel is een farizeeër, trots op wat het vulgus zijn ondeugd noemt; de man die een kind verwekt bij zijn dochter schaamt zich alleen over zijn half-grootvaderschap. De onanist is stil en berouwvol omdat hij on-economisch omgaat met zijn krachten. Maar bedenk welk een dichter hij zijn kan! Stel u voor een man, verliefd op een portret, op een vrouw die hij niet krijgen kan, die dood is, die in een vorige eeuw heeft geleefd; een man die zich een denkbeeldige harem schept, een keur van voor hem ideale schonen; die iedere vrouw bezitten kan, de dikste als de magerste, naar verkiezing, Cleopatra zo goed als het bloemen-

meisje van de hoek; die nooit ook door een vrouw kan worden bedrogen, aan het lijntje gehouden, vernederd; die er nooit een hoeft lastig te vallen zelfs...'

'Want ons leven is van de Geest...'

'Maar denk eens aan, het schone geslacht, onze aangeboren, onze machtige vijand, staat machteloos tegenover zo'n man; hij is evenzeer triumfator als dichter.'

'U wordt paradoxaal zei Kristiaan.'

'U vergist u, ik ben alleen wellustig.'

En Suré praatte nog lang door (wellustig). Kristiaan waande hem voor het minst boekbespreker; maar hij bleek schilder te zijn, althans zolang hij verf had, anders maakte hij houtskoolschetsen. Hij had er op de laatste foire aux croûtes één verkocht: de bourgeois wil olie en verf voor zijn geld. Suré was geen Fransman maar Zwitser; hij kwam uit het Waadland, Vevey. Toen Kristiaan eindelijk opstond, had hij hem ook zijn levensloop verteld. Hij was bachelier in de chemie te Lausanne, en beginnend cocaïnomaan, toen hij zijn roeping voor de kunst ontdekte.

Deze Suré, die links en rechts wat gelezen had, kreeg van het eerste ogenblik af invloed op Kristiaans denken. 'De liefde van man tot man, had hij gezegd, bloeit voornamelijk in Berlijn en Wenen. Parijs is het moderne Lesbos'. Een onbeduidend gezegde, onjuist bovendien. Kristiaan had in Brugge reeds Havelock Ellis' *Sexuele Afwijkingen* verslonden, maar de stem van Suré gaf reliëf aan die dingen, en hij scheen uit ondervinding te spreken.

'Ik kan geen waardige man, geen hoogstaande vrouw zien, zonder mij af te vragen hoe hun sexuele leven zou kunnen zijn... Parijs is het moderne Lesbos...' Andrée, bedacht Kristiaan, was eigenlijk Parisienne. Waarom kon zij niet besluiten te trouwen?... Het was een verdenking die hij weer met griezelen verwierp; voor zover zij op Andrée rustte. Maar... zijn *roman:* als hij die verdenking daarin bracht? Als in zijn *roman* de heldin nu eerder in Parijs terugkwam, vóórdat de held zijn beestenleven zou leiden, en hij *de held*, naar haar toe zou

gaan, in zijn kostuum van rapin, uit een soort bravoure, wereldverachting, enz., en zij zou hem dan onvriendelijk ontvangen, en... op hetzelfde ogenblik zou een vrouw worden aangediend, een model (zij schilderde! een duivelsmooi model, en op dat ogenblik zou zij tot hem zeggen: ‘Het spijt me, maar ik heb nu geen tijd voor je’ (want zij zou nog korzelig zijn om dat vuile kostuum), dan zou hij heengaan en in hem zou wroeten de verdenking dat zij zich overgaf aan sapphisme: met dat zo mooie model, en als dàt dan aanleiding werd tot zijn beestenleven? En dan? later, als zij zich zou hebben uitgesproken, als het zou blijken dat zij sedert lang van hem hield, van hem, van niemand anders, dat die stroefheid alleen was geweest kwaad humeur omdat zij hèm juist in zo'n plunje had moeten zien, - dan was er voor hem weer de vreselijke wroeging, dat hij hààr van zoiets had kunnen verdenken, en die hele historie zou versterken dat einde, dat hij reeds zo meesterlijk had beraamd: ‘Ik ben rot als een mispel’ en de rest.

Ha, zo'n roman kon niet worden misverstaan! Zo bijna en toch weer niet pornografisch zijn en zoal pornografisch, dan toch met een ernstig doel, zo het kantje overschrijden, maar op welke manièr! dat was wel het *Wacht u voor namaak* op de artist...

‘De schildknaap in de kunst, noteerde Kristiaan, moet niet tot ridder geslagen worden door reeds gearriveerde collega's; hij moet door de bourgeoisie tot kunstenaar worden gebrandmerkt.

Zich immuun maken voor alle critiek - zoals de charmeur zich hardt tegen het oordeel der vrouwen - ziedaar voor de kunstenaar de meest nodige training.

Du choc des opinions jaillit l' *incertitude!*’

Dagboek van Kristiaan, Juni:

‘Terugblik. Ik heb dit cahier weer verwaarloosd. Ook mijn roman. Als ik iets geschreven heb, zijn het schema's, oefeningen in modernisme. Ik had misschien naar Montparnasse moeten

gaan, maar de Butte is een grappig schiereiland, met moerassen en onderstromen. Voornamelijk heb ik gekeken, opgelet, mijn onderbewustzijn laten werken. Dit nietsdoen is geen verloren tijd.

Drie maanden woon ik nu in Montmartre. Ingeburgerd? Ik heb niet meer mijn gevoel van vrees. Ik woon nu in de rue Tholozé, schuin tegenover Buttall en Stuber, die ik groet wanneer ik hun ruit voorbijga. Mijn kamer lijkt op mijn eerste kamer, maar is kleiner en kijkt uit op een binnenplaats. Ik heb een kennis in dit hotel, een Griek, verwoed revolutionnair, van wiens kunst ik niet veel begrijp. Hij schildert enorme doeken vol die lijken op de voorbeelden in blokkendozen. Hij heeft een voorkeur voor "verborgen perspectief" en voor schuttingen met reclameplakkaten. Hij heeft mijn portret geschilderd, mijn gezicht is saffraangeel van mensenhaat, het lijkt op Trotsky en op Rimbaud, en toch misschien wel een beetje op mijzelf.

Mijn kamer is zonder één gravure. Er hangt een spiegel tegen de muur. Ik heb nog geïnformeerd naar de copieën van Rodin: een brons van 2 decimeter hoogte kost ongeveer 1000 frs. Ik heb het grootste deel van mijn boeken verkocht, en koop telkens nieuwe aan die ik weer verkoop; zo verlies ik maar 4 fr. 50 per boek. Maar niemand weet dat, behalve, mogelijk, Suré.

Ik woon hier zoals ik overal elders zou wonen, omdat ik er nu vrijwel thuis ben, en denk als de heer Clovis Nicodème: "Montmartre zegt mij niets, maar ik heb mijn vrienden van Montmartre".

In Jeff stel ik op prijs het gezond verstand. Ik zie hem overigens weinig. Ik heb onze gemeenschappelijke veste verlaten omdat ik ruzie kreeg met de nieuwe huisheer, die ik de Napoleon van de Place du Tertre heb genoemd, en Jeff heeft het vriendinnetje bij zich ingenomen bij wie hij tenslotte geen kind had. Hij is nu dikke vrienden met Guy Durignan. Dat is de romantische kant van Jeff. Hij denkt dat ik nog altijd "bohemians" zoek; Durignan is voor hem het type van de "bohemian": hij heeft de nieuwe huisheer een ongewenste lading

spek laten toesturen en zich door de telefoon uitgegeven voor le prince Murat, en in die rol een diner besteld voor tien personen, waarvan de eerste nog verschijnen moet.

Mijn grootste intimus is Suré. Zijn nabijheid is het vleiendst voor mij. Als hij over cocaïne spreekt, zegt hij altijd dat hij mij mijn gezondheid benijdt. Suré vindt het niet doodgewoon vrij te zijn van principes en vooroordelen; hij vindt zich nog altijd niet vrij genoeg; hij praat erover. Wij verzamelen en vergelijken onze meningen, wij lenen elkaar beurt om beurt onze ogen. Hij heeft mij voorgesteld een cahier aan te leggen, getiteld: *Wat wij hebben gezegd.* Met Suré kan ik mij de illusie geven dat wij zijn: twee latente genieën, die elkaar reeds gulden woorden zeggen, alleen niet gevleugeld omdat aan onszelven nog vermaardheid ontbreekt. Als artist is hij niet veel; Jeff noemt hem met ergernis "a lazy dog". Maar Suré zoekt de *vorm* nog voor zijn talent.

Rojas is voor mij de talentvolle vriend. Als ik vriend zeg, gebruik ik het woord op zijn frans. Rojas is Spanjaard; hij is scheepsjongen geweest, rondreizend acteur, timmerman en drukker. Dat bewogen leven heeft hem een geslepen kant gegeven die vloekt tegen zijn naïef heid. Als kunstenaar verzorgt hij zijn naïeve kant; hij is primitief bij de gratie Gods, maar zijn schilderijen zijn ontdekt door een modern criticus en de nieuwe geest heeft hem ingelijfd; hij heet liever naïef dus dan primitief. Men spreekt over hem, men schrijft over hem, zijn tekeningen staan in moderne revues. Hij zegt zonder enige moeite: "Mon petit, ik schilder als Murillo, als Velasquez". Hij verwijt mij niet genoeg op de hoogte te zijn, en te spreken over dingen die hun tijd hebben gehad; hij zegt: "Het is wel goed die dingen te kennen, maar je moet er liever niet over praten". Literair getinte ironie ontgaat hem, maar hij lacht soms om het laatste woord. Als mens verzorgt hij zijn geslepenheid; hij geeft hoog op over mannen die geléefd hebben, in buien van ontevredenheid over zijn publicerende vrienden zoekt hij het gezelschap van karrevoerders, timmerlieden, metselaars. Hij is niet groot, maar breed, met een zinnelijke kop;

hij kijkt graag schuin door zijn wimpers opwaarts en zegt: “Met mij kan men overal komen, ik heb het smoel van een pooier”. Hij heeft lang in La Villette gewoond; soms komt een kennis uit die buurt hem opzoeken; dan wordt hij geestdriftig: “Die vent met wie ik zoëven was, daar heb je een kerel! daar heb je iemand die geleefd heeft! iemand die het leven beter kent dan Dinges (beroemd auteur) en Dinges (idem) of Dinges (idem). Hij schrijft alleen niet, maar als hij vertelt, let eens op de beelden die hij gebruikt! Hij heeft gestolen, gevochten, de parijse politie weet wie-d-ie is”. Het is lastig een goede opinie van Rojas te behouden, als hij geslepen wil zijn raakt hij slaags met zichzelf. Ik kan vandaag gemakkelijk indruk op hem maken: ik betoog, met overtuiging en logisch; hij begrijpt mij niet, maar ik doe het toch, voor zijn instinct. Er gaat in hem om: “Wat een verstand, voor zo'n jonge jongen” (hij is 7 jaar ouder dan ik). Morgen vergelijkt hij mij met een kroegbaas en ben ik een melkmuil, fabrikant van praatjes. Ik moet léven, dat is de enige manier. “Het leven is de grote leerschool” en hij onderscheidt niet te best onder de leerlingen; hij weet van geen huis-, geen vacantiewerk. Soms heb ik lust kwaad van hem te denken; maar ik zou mijzelf daar afbreuk mee doen. Wij zien elkaar over en weer aan voor kind. Mijn bewondering voor zijn talent is oprecht: hij volgt een mode, maar zo blindelings, dat hij niet kan voorwenden of vervalsen. De gecompliceerdheid van zijn karakter is handelbaar, van eenvoudig systeem.

Férat en Boudry, beiden auteur, kan ik zelfs op zijn frans mijn vrienden niet noemen. Férat is een goed vriend van Rojas. Hij is 19 jaar en geheimzinnig, hij laat zijn brieven adresseren naar een correspondentiebureau; niemand weet waar hij woont en hoe hij leeft. Rojas-naïef zegt: “Ik geloof dat hij zich door een vrouw laat onderhouden”. Rojas-geslepen veronderstelt: “Hij woont bij zijn ouwelui in die hem klein houden, of voor wie hij zich schaamt”. Férat is intiem met Pierre Bicoq, met Clovis Nicodème; de eerste maal dat men het mij vertelde, heb ik aan het verhaal van Durignan gedacht. Férat is slank, teer-ge-

bouwd, met een smal, fijnbesneden gezicht, de blik van zijn ogen is dromerig en zacht, maar hij heeft één mefistofelische wenkbrauw. Hij spreekt op gedempte toon maar haastig, hij is op pedante wijze anti-pedant en zelfs zijn bewonderingen lijken neerbuigend. Dikwijls, als hij mij iets uitlegt, let ik meer op het overslaan van zijn stem. Hij is sceptisch wijs met de baard in de keel. Boudry kan hem niet uitstaan: "C'est un amateur", zegt hij van Férat; Férat zegt van hem: "C'est un arriviste". Mijn sympathie helt duidelijk naar de kant van Férat.

Boudry schijnt een onderkruiper in de moderne beweging. De avantgarde-tijdschriften schijnen hem te weren; hij droomt zich directeur van een eigen periodiek en heeft al het glimlachje vol bijbetekenis. Hij hakkelt, komt moeilijk uit zijn woorden; men hoort hem zelden kwaad spreken, men hoort hem vaak zeggen: "Ik praat nooit over iemand". Zijn tijdschrijft zal internationaal zijn; moderne poëzie brengen van onbekenden, van alle landen, oorspronkelijk en vertaald. Later, als het tijdschrift in alle landen zal worden verkocht, kunnen de vertalingen worden weggelaten; er is een niet zo heel groot verschil tussen bekende en onbekende klanken. De enige klank die hij haat is het rijm; toen ik mij voorstander noemde van het rijm zei hij: "U is vijftig jaar ten achter". Férat daarentegen schreef mij een rijmbrief; alleen, toen ik hem feliciteerde, toonde hij zich verwonderd: "Maar, zei hij, dat leert men gauw aan; ik lees geregeld de modebladen".

Rojas komt niet bij mij thuis omdat hij Suré niet wenst te ontmoeten. Rojas kent iedereen op de Butte, groet zelfs iedereen (dit laat hij goed uitkomen) maar spreekt met niemand. Als hij zegt "iedereen" en "niemand", bedoelt hij de artisten. Hij kan zijn tijd niet verdoen met kerels die hem niets geven; lummels als de Zwitser met zijn lange haren kunnen hem alleen van zijn werk houden; dan liever een behoorlijk arbeider. Naar aanleiding van Suré heeft hij mij laatst de "waarheid" gezegd. "Zodra iemand met woeste lokken loopt, denk je dat het een kunstenaar is. Je valt mij tegen. Je bent ook een kleine bourgeois, dat ben je".

De Griek, mijn buurman, komt soms een boek bij mij lezen; hij aanvaardt mij, ofschoon ik hem duidelijk gezegd heb dat ik van het communisme niets weet en niets wil weten. Tóch ben ik "broederlijk", zegt hij: "Ik kèn zulke mensen als jij, de mond is niet communistisch, maar het hart wel". Goed dan. Als ik mij verbeeld behoefte te hebben aan vrouwelijke tederheid, kom ik zijn vriendinnetje bij hem omhelzen. Wij zoenen elkaar op de wangen. Zij is lelijk, mager, een hongerkop, zoiets als Bonaparte op de brug van Arcola. Ik heb noch een maîtresse gezocht, noch een kat; deze hotels zijn vuil genoeg (dit slaat op de kat). Ik heb - om de mooie uitdrukking te bezigen - zolang ik hier ben geen vrouw aangeraakt. Om Andrée, altijd? Ik geloof het niet.'

'Wat een kinderachtige liefhebberij eigenlijk, dat ophouden van spiegels voor elkaar! Suré en ik zijn er altijd mee bezig. Jeff doet het in de vorm van goede raad: "Je zult nog een hoop veranderen. Toen ik zo jong was als jij was ik ook zo; net zo onbestemd en wispelturig. Maar wacht tot het leven je te pakken krijgt, my boy". Mijn tante Lucie uit Den Haag zei het ook ongeveer zo: "Wacht jij maar, met je jeugdige overmoed! Wacht tot het leven je geknepen heeft, en geknakt en gekneusd (ze keek dan bepaald boosaardig met haar lieve gezicht), dan zal je op je knieën komen, mijnheertje, voor Hèm zonder wie wij allen nièts zijn!"

Maar welke betekenis heeft tenslotte een mening? "Als iemand mij zou vertellen dat ik een ploert ben, zegt Suré, zou ik hem rustig vragen: "Gelooft u?" En wanneer hij zo bot zou zijn ja te zeggen, zou ik hem vragen of hij vermag te veronderstellen dat zijn mening énig gewicht heeft". Ik geloof eindelijk dat soort moed te hebben begrepen. Dat soort hoogmoed. De kracht van de wangen van Christus.'

'Ik heb getracht het contact met mijn roman te hervatten: daarvoor lange tijd uit het raam gekeken. Eéns maar ben ik gestoord, door het uitgaan van de Moulin de la Galette, een horde amouretjes, in alle fasen, maar alle luidruchtig en ba-

naal. Als ik zo alleen zit, en denk, en zoek, dan ligt in mijn zoeken vind ik, iets groots. Niets van de grote gebeurtenissen der wereld dringt, zelfs niet uit de een of andere krant, tot mij door. Ik neem aan dat zij belangrijker zijn dan ik, maar ik voel mij belangrijker dan zij. Ik voel mijzelf; ik voel hen niet. Ik geloof dat ik aan mijzelf heb te werken en dat ik niets kan doen aan de wereldgebeurtenissen. Dit aan mijzelf werken gaat, voor *mij*, voor. Mijn zoeken, dat is: aan mijzelf werken. En soms denk ik werkelijk dat ik iets vind! Maar als ik mij ga toetsen aan de Grote Begrippen en dan mijn denken tracht op te schrijven, o wee! dan worden de woorden zo groot, dat geen mens mij daarachter meer vinden kan.

Maar... dan blijft mij immers altijd déze troost, dat de handeling van het zoeken volstaat? Ik zoek, en als dan de vrucht van mijn zoeken: mijn werk, aan anderen voos lijkt en leeg, dan komt mij nog eerbied toe voor het zoeken, en wat meer is, ik blijf sympathiek aan de velen die leeg zijn, en evenmin vonden als ik.

Bekentenis: Als één ding mij gevoerd heeft tot de naam "amateur", dan was dat bovenal de twijfel of ik ooit genoeg zou kunnen vinden.

En ook: als ik mij zo dwing te zoeken, vrees ik altijd de vondsten van anderen te vinden. Het zogenaamd recht van de eerste vinder steunt vaak op de nuance van enkele woorden. De vader van een nieuw idee herkent soms zijn kind alleen aan een oor.

Het omgekeerde van een versleten waarheid heeft bedriegelijk veel ook van een nieuwe waarheid. Er is een methode van nieuwe dingen vinden, die bestaat uit het op hun kop zetten van oude dingen. Ik voel mij door valstrikken omringd.'

'Het is mij of ik de moed heb verloren. Zelfs om amateurauteur te zijn. Eergisteren was een dag van onheil. Men moet niet te dikwijls de balans opmaken. Ik heb mijzelf de moed weer ontnomen'.

(*'s Nachts.*) ‘Precies een half jaar nu is mijn moeder dood. Wat ben ik in dit half jaar niet veranderd; als men zo aan het ruien is, moet men niet publiceren. Op het ogenblik dat mijn boek zou verschijnen, kwam het mij voor als het werk van een ander.

Dit is het: men ziet iets, en schrijft - terwijl men nog schrijft ziet men heel iets anders. Men twijfelt aan hetgeen men heeft gezien, en men zou veel liever het nieuwe beschrijven. Maar het nieuwere gaat niet met het oudere samen, en als men voortgaat met van het oudere te schrijven, doet men het alleen nog om af te maken, men beschrijft wat uit de ogen sinds lang is verdrongen. Ik twijfel aan de kracht van zo'n boek; men suggereert niet zonder auto-suggestie.

Precies een half jaar geleden, vanavond... Maatje, Maatje-lief. Ik herinner mij de inscripties in mijn eerste boeken *Voor Oetepoet van Maatjelief.* Zij was toch in-goed, mijn Maatje.’

‘Ik heb lust aan iets heel nieuws te beginnen en voel mij schrikbarend tot het sexuele aangetrokken. Een gevolg van mijn onthouding? Ik zou een z.g. vuil onderwerp willen behandelen, in een grauwe toon, maar zonder in het droogkomieke te vervallen. Suré heeft een idee gehad: *De Gedenkschriften van een Naneef van Onan.* Er is een meesterstuk van te maken.

De zogenaamde schrijver zou het boek dan bijv. aan een tante kunnen opdragen; zeggen: “Lieve tante, nu hoeft u niet dadelijk van *realisme*, en van *naturalisme*, en ook niet van *decadentie* te roepen. Heus, men heeft daarmee afgedaan! Wie in onze tijd wat om ons gebeurt, in een of ander geschrift tracht te spiegelen, verklaart met de trots van Shakespeare's Brutus:

> *Hang geur vóór 't ene neusgat, stank voor 't andere:*
> *Aan beide ruik ik met gelijk gemoed!*

Ik speel ook niet voor man-der-duisternis, tante. Dat is een vrij algemene pose geworden. Om nog niet eens te verklappen dat vele van die duisterlingen maar hele brave lieden waren, die uit ridderlijkheid voor de zwakste streden, want u weet immers: Satan is zwakker dan God?”’

‘Een brief van Andrée; hoe vreemd... Kort overigens. Zij is sedert tien dagen in Parijs (hoe delicaat om mij nu eerst te schrijven!) - ik kan haar, als ik wil, Vrijdag opzoeken, tussen tweeën en vieren, aan het oude adres.

Ik zal mij moeten laten knippen, scheren, een gezichtsmassage laten geven. En een bad nemen, een eerste-klas, goed warm; een stoombad misschien zou nog beter zijn. Zou ik ook mijn kleren laten uitstomen? Ik heb nog een goed pak in de koffer, wat verkreukt misschien, soit - en verder? de manicure natuurlijk, o! voor minstens een uur.

Ik wierp mij neder op een bed van kussen zou een niet onaardig modern vers zijn, juist onduidelijk genoeg om de lezer niet te doen begrijpen dat bedoeld wordt een bed waarin de herinnering aan gegeven en ontvangen kussen de dichter wredelijk te pakken neemt.’

7

Het was dezelfde Irène die hem binnenliet; zij lachte hem toe of zij hem herkende. Achter de hardgele deur vond hij Andrée alleen. De geschiedenis herhaalt zich: de deur bleef open staan, als eens, in Den Haag, een andere deur. Maar Andrée onttrok zich niet aan zijn armen. Het was eerst een vlak kusje op de wang, maar met enige moeite vond hij haar lippen. Zij stond op haar tenen tegen hem aan, en hij moest ook op zijn tenen staan om niet de kleinste te zijn in hun omhelzing.

Zijn woorden kwamen hakkelend en geheel in overeenstemming met hun houding: ‘Andrée... houd je dan toch van me?’ ‘Ik heb je brief in Santa Maria Novella gelezen, tegenover de fresco's van Ghirlandajo; Christian, ik dacht dat de koepel op mij inviel. De verhalen van het oudje kwamen er anders zo goed bij. Toen opeens de rest, je “laten gieten als het giet”, mon Dieu, men kan de oorzaak dikwijls niet tegengaan, maar dan heeft men toch altijd nog een paraplu, en een regenjas, en overschoenen!’

‘Spreek er niet meer van, wil je? Ik was erger dan een boerenjongen toen; een overprikkeld kostschoolmeisje.’

‘Neen...’

‘Zeg: “Ik houd van je, Christian.”’

‘En nu kom je weer heel gauw binnen mijn bereik. Je huurt hier in de buurt maar een kamer, je gaat weg van Montmartre, ik wil je er niet langer hebben.’

‘Andrée, zeg: “Ik houd van je, Christian”.’

‘Neen’.

‘Andrée! zeg je 't nièt?’

‘Neen... ik mag het niet zeggen.’

Toen hij haar vaster in zijn armen wilde nemen, maakte zij zich los. Zij hield hem haar hand voor, met uitgespreide vingers. De nagels waren te gepolijst. Hij zei het haar, liefkozend. Zij schudde het hoofd. Hij zag een ring: ‘Een verlovingsring, Andrée?’

Zij knikte. Zij keek vooral verslagen.

‘Dus, je bent verloofd?’

‘Je ziet het.’

‘Officieel? Ik bedoel, publiek?’

‘Sedert gisteren...’

Hij duwde zijn handen in zijn broekzakken en liep op en neer en floot zachtjes. Zij was op de sofa gaan zitten. ‘Christian, zei ze, bijna smekend, kom hier naast mij zitten, wil je? toe, en loop zo niet door de kamer en fluit niet.’

Hij gehoorzaamde. Zij schoof dicht tegen hem aan; zij gaf hem haar hand en hij begon de ring te strelen.

‘Heb je geen vermoeden wie het is?’ vroeg zij.

Hij nam de lelijkste bij de kop: ‘Goldberg?’ zonder te geloven. Het was roos.

‘Ik dacht dat je veel... veel... erger zou zijn, zei ze. Maar ik wil niet dat je je nu alleen voelt. Blijf op mij rekenen, wat er ook gebeurt. Je weet niet hoeveel je voor mij bent. Ik heb je nodig, Christian, altijd.’

Hij zuchtte: ‘Ik kan niet, ik kan werkelijk niet, Andrée. Ik zal altijd je vriend blijven, dat spreekt, maar je begrijpt

ook, je vriend... van ver. Je hebt gekozen, en hem gekozen.' 'Als echtgenoot, vulde zij zachtjes aan. Maar jou (hij kreeg een lange kus op het voorhoofd), ik heb jou nodig als vriend, als... broer.'

Hij keek zwijgend vóór zich en scheen zijn hand uit de hare terug te willen trekken. Toen zei hij opeens: 'Je bent prachtig, Andrée! Ben ik dan heus niet te ruw geweest? Kan ik werkelijk, naast hem, nog een broer voor je zijn?'

Zij knikte en trok zijn hoofd aan haar schouder.

Hij beloofde: 'Ik zal mijn uiterste best doen'. Het had misschien daar uit moeten zijn. Reeds stond hij op. Maar zij bleef zitten, haar hand stijf om de zijne, en zij redeneerde na: 'Ik die nooit met een Jood wilde trouwen. Waaruit je weer ziet dat de mens wikt en God beschikt. Zelfs als de mens een mooie vrouw is, mijnheer, zoals ù soms beweert.'

'Vat het minder somber op. Je trouwt de Jood immers maar voorlopig?'

'Christian, je bent onaardig.'

'Ik dacht aan die voorspelling van je engelse juffrouw. Zij had toch gezegd dat je tweemaal zou trouwen?'

Zij lachte. Hun afscheid was vrolijk, zij liet hem zelf uit: 'Tot spoedig, nietwaar?'

Hij ging heen met vlugge stap, maar op de hoek nam hij een taxi die hem afzette voor de deur van zijn hotel.

De volgende morgen bleef hij in bed. Zijn kamer was vol van zijn verdriet; hij lag er middenin, met zijn hoofd in de kussens, en hij zag Andrée, met de ànder...

Toen kwam het schone gekras van een schoenborstel: de knecht zat in zijn kamerdeur en poetste zijn laarzen, en keek naar binnen meteen gezicht dat hem opeens deed twijfelen of de kamer gevuld was door zijn verdriet alleen. Toen stapte door de open deur, langs de knecht, met een glimlach, Suré. Een uur later had Kristiaan hem alles verteld; ook zijn huwelijksplannen en zijn welgesteldheid. Het masker was afgeworpen; één mens moest men vertrouwen! Natuurlijk vond Suré het drama zelf normaal. Hij vertelde van zijn kant enige

aanverwante anecdoten. Toen hij vertrokken was drong de gedachte zich aan Kristiaan op dat dit huwelijk Andrée was aangepraat. Hij moest van haar weten of zij van de Jood hield; hij zag de oude heer Maricot achter deze combinatie. Hij wantrouwde ook zichzelf: zijn grote brief was een grote domheid geweest. Waarom had hij het haar zo moeilijk gemaakt om van hem te houden? Zij had Goldberg eens geweigerd; als zij hem nu aangenomen had om uit haar twijfel ten opzichte van hem te geraken? Had ook Meta niet iets dergelijks gedaan?

Kortom, hield zij bij dit huwelijk alleen rekening met haar eigen gevoel? Hij zou het haar vragen. Hij zou haar een variant brengen ook van haar geliefd Wildisme: 'Er zijn twee soorten van verknoeide levens: die welke wij voor onszelf verknoeien en die welke ons door anderen wordt verknoeid. De eerste soort is verkieslijker'.

Hij ging naar haar toe. Zij vond het erg geestig, erg Wilde, maar hij zag wel: het pàkte niet. Hij vroeg of zij van haar verloofde hield. Ja, zij hield wel van hem.

Over een maand al zouden zij trouwen. Waar diende een lange verloving toe? vond Andrée nu. Wat hij niet scheen te kunnen begrijpen, was zijn nederlaag. Hij door Pirouette, door Pirouette juist, verdrongen! Hij maakte van haar zwakheid, haar genegenheid, vriendschap of wat het zijn kon, gebruik: de zoenen tussen hen gingen door. Als hij haar op de mond zoende zei ze: 'Dat is niet aardig, Christian, waarom vraag je me dat?' Hij sprak vulgair-cynisch over alle edelmoedigheid: 'zij zal mij *dit* cynisme wel vergeven!' Hij klemde haar vast in zijn armen, en keek haar diep in de ogen, maar hij kon haar niet zeggen: 'Zie je wel dat je nog van mij houdt?' Het zou, dacht hij, te goedkoop zijn geweest. Na een lange zoen zei hij: 'Ik wilde dat hij nu binnen kwam'. Zij lachte. Een ogenblik later zei ze: 'Ik geloof dat je hem zou willen wurgen'. Dat geloof was vleiend voor hem; als haar verloofde was binnengekomen, had hij hem, om het waardig te zijn, misschien bij de keel gevat?

'Je houdt niet van hem, zei hij eindelijk. Liefde, althans wat *ik*

daaronder versta, ontstaat zo niet. Mijn twijfel is gebaseerd op alles wat ik weet van de liefde.'

'O je kunt zeggen wat je wilt, ik voor mij weet dat ik wel van hem houd.'

'Dat je wel van hem houdt, ja...'

'Neen, heus wel.'

'Hoe voel je dan voor hem?'

'Dat kan ik je niet zeggen.'

'Waarom niet? Uit vooroordeel?'

'Neen, Christian, ik kàn niet aan de ene man zeggen wat ik voor de andere voel!'

'Andrée, zeg mij dit na: een huwelijk uit berekening is een laagheid.'

'Een huwelijk uit berekening is een laagheid.'

'Neen, dacht hij, deze geschiedenis is werkelijk uit'. Allerlei woorden van haar schoten hem in de gedachten. 'Ik houd van jou ook, maar anders'. 'Ik kan niet van je houden zoals je dat zou willen'. 'Je zult er je heus wel overheen zetten, je bent zo jong nog: je hebt nog niet liefgehad als een man'.

Op een avond ontmoette hij Férat die hem meedeelde dat Boudry kortgeleden was getrouwd: 'Ik wist wel, zei Férat, dat hij niets beters vinden zou'. Dat woord van Férat was hem een verkwikking.

Toen hij voor de derde maal naar Andrée toeging, was zij uit, maar Irène had order gekregen hem altijd in de salon te laten; zij lachte hem weer toe en hij drukte haar nu de hand, hij was immers maar een bohème van Montmartre, Irène zou dat ook wel weten, of was het zijn bedoeling - onbewust - een bondgenoot in Andrée's omgeving te hebben? Hij kreeg opeens de indruk dat hij toch, instinctmatig, tegen zijn theorieën in, aardig 'politiek' wist te zijn, soms...

Hij moest zeker wel drie kwartier in het salon wachten. Andrée begon nuttige brochures te lezen: hij vond op de divan *La Femme Ménagère*, op een tafel een trio vestzak-boekjes: *Petit*

Bréviaire de l'Amour, Petit Bréviaire des Fiancés, Petit Bréviaire de l'Amitié. Hm... zou dat laatste voor hem zijn, of voor over vijf jaar? Zij kwam binnen terwijl hij er nog in zat te bladeren. ‘Dag Andrée, zei hij opgewekt, ik zie dat je intelligentie onverzwakt is, het brevier van de vriendschap is niet opengesneden’.

Hij verdacht er de glimmende Goldberg van, haar die onnozele lectuur te hebben bezorgd. Het was uitgemaakt dat Goldberg en hij elkaar niet zouden zien; ook later niet, als Goldberg met haar getrouwd zou zijn. Want Goldberg had moeten beloven zijn vrouw geheel vrij te laten.

Het gesprek was bête, vond Kristiaan ditmaal. Hij deed erg luchtig, Andrée ook. Zoenen alleen op de wang, bij het afscheid.

Toen hij thuiskwam had hij de belachelijkste fantasieën: ‘Met de Jood vechten, hem wurgen zou grotesk zijn. Als ik nu wèrkelijk niet wilde dat hij met haar trouwde, zou ik nog maar één ding kunnen doen. Andrée zijn adres vragen, langs mijn neus weg. Een revolver kopen. Een taxi nemen. Mij naar hem toe laten rijden; de taxi laten wachten; naar hem vragen, vuist in de zak; en als hij dan pirouetterend op zou dagen, met zijn serviele glimlach, hem twee schoten geven in de buik. Bij het eerste schot zou hij in elkaar krimpen, handen op de navel. Hij zou quasi nog een stap in mijn richting doen. Nog een schot: dan zou hij tegen de grond slaan. Maar hij zou de kop naar mij opheffen, de glimmende, lelijke, kale kop, met wijdopen ogen en mond. En midden in dat belachelijk geheel zou mijn derde kogel gaan. Ik zou een dikke bobbel zien springen op zijn voorhoofd; dan zou de hele figuur plat liggen op de vloer. De kamer zou rood en zwart zijn, van bloed en rook. Men zou van alle kanten toesnellen; maar ongehinderd zou ik de trap zijn afgegaan, mijn wachtende taxi in, mij hebben laten rijden naar het politiebureau. Ik zou niet vergeten de taxi te betalen. Ik zou rustig tussen het publiek gaan zitten in de wachtkamer. Als mijn beurt gekomen was, zou ik netjes groeten, daarna de revolver voor de commissaris neerleggen.

‘Mijnheer de commissaris, ik kom u meedelen dat ik zonet iemand heb doodgeschoten’. ‘Wie dan?’ ‘De heer Gaston Goldberg, bijgenaamd Pirouette’. ‘Waar hebt u dat gedaan?’ Ik zou het adres opgeven; hij zou aan de telefoon trekken. ‘Hallo! hier commissariaat van politie die en die wijk. Precies; dood, zegt u? Dank u’. Een kleine beweging naar de agenten. Tot mij: ‘Uw informatie is juist. Men zal u naar de gevangenis brengen’.

Als hij nog tot de daad mocht besluiten, deed hij misschien goed een paar brochures over het franse gevangeniswezen te bestuderen.

Hij liep de kamer uit en bracht de rest van de avond door bij de griekse schilder die een verdieping lager woonde. Bernardine, de vriendin van de Griek, vond dat een man en een vrouw die elkaar hadden liefgehad, nooit vrienden moesten blijven, omdat een dergelijke vriendschap nooit anders was dan een ‘trompe-chagrin’ (zoals men een glas bier drinkt als ‘trompe-faim’; Bernardine wist daarvan mee te praten); men zoog er aan om er een smaak van vroeger aan terug te vinden, als die bleef ontbreken werd men toch kwaad op elkaar. Het was werkelijk goed geredeneerd.

‘Neem als voorwerp van je liefde desnoods een mooie maar als gids altijd een lelijke vrouw’, zei Suré en ook dat was wijs, maar voor hem te laat om op te volgen. Hij bracht een vierde bezoek bij Andrée en het leek hem al te dom. Zij begon hem voor te lezen. Hij zat naast haar met zijn arm om haar schouders en keek naar het bewegen van haar lippen. Eindelijk onderbrak hij haar:

‘Heel mooi. Wat ik zeggen wou: *ik* zet geen regel meer op papier. Mislukt, mijn roman. Met jou had ik misschien beroemd kunnen zijn. Nu lijkt mij dat allemaal onzin.’

‘Maar Kristian, hoe kan je zo akelig slap zijn! Jij die een wil hebt, verzet je, wees een man!’ (Dus was hij man en geen man naargelang het beter uitkwam: ‘soms, dacht hij, is zij even belachelijk als ik’.)

Zij kwamen op het idee elkaar een aandenken te geven, als on-

derpand van eeuwige vriendschap, en als de een de ander nodig had, zeiden zij, en de ander was op dat ogenblik hoè ver ook weg, dan zou de een hem dat onderpand sturen en de ander was dan verplicht te komen. Hij had niets bij zich om haar te geven, maar zij haalde uit een poezelige portemonnaie, een eigenaardige oude ring met een knobbelige rode steen erin.

'Neem dit, zei ze; ik ben er aan gehecht als aan een stuk van mijzelf. Ik heb hem als kind van mama gekregen en hem twee maal verloren in het meer van Annecy en hem twee maal weer teruggevonden.'

'Waar ligt het meer van Annecy?'

'Bij Annecy, in Opper-Savoye.'

'Ik zal daar een bedevaart heen ondernemen.'

'Ja, doe dat.'

Er was een lange stilte. Het boek was op de grond gevallen. Zij lagen innig tegen elkaar aan, te luisteren naar elkaars ademhaling. Toen vroeg zij: 'Christian, denk je dat... andere mensen ons zouden kunnen begrijpen?' Hij wendde zijn hoofd af om te glimlachen en deed zijn best een ernstige klank aan zijn stem te geven toen hij antwoordde: 'Geen sterveling, Andrée.'

Een uur later had hij zijn onderpand gevonden: een engelse prentkaart, waarop een langharige melkmuil uit een verzenboek zat te declameren voor een teringachtig-uitziend meisje in wijde japon, tegen hem aangevlijd op het gras. En daaronder een motto van Holmes:

What have years to bring,
But larger floods of love and light
And sweeter songs to sing?

De ironie leek hem kostelijk.

Toen hij de kaart ging posten, ontmoette hij Férat en begreep opeens dat hij sedert dagen naar hem had uitgezien omdat hij een nieuw pittig gezegde, een nieuwe hartversterking, van hem verwachtte. Maar Férat scheen over niets anders te kunnen spreken dan over God. En toen Kristiaan zijn best deed van gedachten te wisselen, onderbrak hij hem: 'U spreekt

over God als over de diplodocus of de iguanodon. Trouwens, ons ontbreken zóveel gegevens! Alleen Port Royal heeft misschien gezonde dingen gezegd. Clovis Nicodème schijnt gewijde snuisterijen te verkopen als hij over God spreekt. God: middel- of hoogtepunt van het hiernamaals, dus misschien zuiver en uitsluitend een menselijke *behoefte*... Maar de mensen, er zijn er meer dan u denkt, die niet de minste onrust kennen, nooit hebben gekend, ten opzichte van een volgend leven? O, de kràcht het simpele verrottingsproces als een volmaakt einde te kunnen beschouwen!'

Kristiaan zag een nieuwe Férat, opgewonden, zichtbaar gekweld, zo als hij zich aan hem niet zou hebben durven tonen. Férat sloeg zijn voorstel af om een café binnen te gaan; ongehinderd door het verkeer, terwijl zij de boulevard Clichy afliepen, praatte hij voort. Kristiaan opperde (misschien dacht hij hem te hulp te komen): 'Doet men niet beter God eenvoudigweg als de personificatie van het goede aan te zien?'

'Misschien, zei Férat beleefd. Maar men heeft altijd ongelijk. Zelfs God, wat dat betreft; anders had Satan geen reden van bestaan. Want zij die ons voorhouden dat God Satan zou kunnen vernietigen "als Hij maar wilde", laten zich alleen voorstaan op een zeer grof recht van de sterkste.'

Kristiaan zweeg; met enige verwondering bespeurde hij dat Férat zijn arm had genomen.

'Ik heb besloten met Clovis te breken, zei Férat opeens, omdat hij mij voortdurend met God pijnigt. Ik kan van een intelligent mens niet verdragen dat hij zó zeker schijnt van zijn zaak. En let wel dat ik zelf in maar één licht geloof, het zwakke licht van God'. Hij begon te lachen. 'Dit alles, voornamelijk omdat Clovis het niet verdragen kan dat ik mij min of meer door een vrouw laat onderhouden; omdat ik hem voorgerekend heb dat zij mij in het afgelopen jaar ongemerktweg een kleine 18000 francs heeft opgebracht. Maar dit kan u niet interesseren. Ik wil alleen maar zeggen dat het volstrekt overbodig is zich enigerlei voorstelling te maken van God. Wij kunnen de Bijbel, de kerkvaders, alles ongemoeid laten. Volgt u

maar deze metamorfosen: de God van job, van Mozes, van Christus. En alle literatuur daargelaten, de armelijkheid van het visioen van Dante! Zich gedoemd weten hoogstens een ziener te zijn volgens de gegevens van zijn tijd! Erkennen dat de meest sublieme voorstelling van de grootste geest onzer dagen hoogstens historische waarde hebben kan voor een gewoon algemeen-ontwikkeld burger van over tien eeuwen'.

Geen woord van wat Férat gezegd had was Kristiaan ontgaan. Het scheen hem zelfs dat hij duidelijk voelen kon welke onzekerheid de ander scheen te kwellen, als was hij met hem verstoord op Clovis Nicodème. Maar het was alles zo ver af van Andrée, het scheen hem zoveel hoger ook te staan, dat hij Férat geen tegenbekentenissen durfde doen. Férat nam trouwens haastig afscheid, om zich op het platform te dringen van een autobus.

Dagboek van Kristiaan:

'Een bordeel is een kostschool waar alle meisjes goedig zijn. Rojas heeft onze weddingschap gewonnen, er zijn er waar men niet meer dan 7 frs. betaalt, de prijs van een gewone roman.

Ik schrijf... Tiens, Rojas. Rojas in mijn kamer voor de eerste maal. Maar er is verbroedering sedert gisteravond. Zijn "hoe gaat het?" is niet helemaal een formule. Maar overigens spreekt hij er niet over; hij drentelt wat door de kamer en vraagt of ik goed gewerkt heb. Neen. Jammer, jammer, maar waarom schrijf ik niet in het frans? Wij zijn beiden slecht op ons gemak: *zijn* kunst is internationaal. Hij duwt de handen in de broekzakken, zijn schouders naar achter, en geeft mij een goede raad: "Mon petit, wil je dat ik je één ding zeg? Word frans schrijver. Als je een groot man in Holland wordt, blijf je toch altijd een soort locale beroemdheid".

Maar Rojas komt mij eigenlijk vragen of ik hem het portret dat hij van Férat geschilderd heeft niet wil afkopen. Een prix

d'ami: 150 frs. Hij heeft zijn laatste geld uitgegeven, gisteravond.

Ha, Rojas is ook op de hoogte. Wie kan hem ingelicht hebben? Suré? Ik kan het niet aannemen. Tenzij via iemand. Wat komt het erop aan? Ik heb mij gisteravond misschien verraden. Ik koop het portret, gewillig; Férat heeft een aangenaam uiterlijk, Rojas is vol talent. Hij verlaat mij onmiddellijk; ik heb hem laten beloven het doek voorlopig bij zich te houden.

...Als Goldberg zijn huwelijksnacht met haar doorbrengt, zal hij voor haar op de knieën liggen. Geknield zal hij haar uitkleden, als een kind. Men zegt dat Joden hartstochtelijk zijn. Hij zal haar toch ook koesteren als een vader. Eer hij tot de daad overgaat. Hij zal spreken van het onverhoopte geluk. Het niet-te-vattene, sprakeloos-makende. Hij zal misschien zelfs een beetje huilen. En, wie weet, haar bewonderen als artist! O neen, die man begaat geen fout. Hij heeft ook de modebladen gelezen.

Een detail van zijn optreden schiet mij te binnen. In Florence bracht hij haar iedere middag een roos: altijd dezelfde, maar altijd anders geurend - o, man van onzegbare verfijndheid! - iedere keer met een ander parfum bespoten. Zo bleven zij roos en verloochenden zichzelf, ofwel het was als een toneelspel der rozen: auteur Pirouette, personen het Viooltje, de Jasmijn, Liefdeklokjes, Duizend-Bloemen. De *kwastelorum.*

Een lichtflits door het donker, voldoende om de knop van de deur te zien. Ik kan ontsnappen. Daarom heb ik dus zoëven Rojas gevraagd het portret van Férat vooreerst bij zich te houden. Het is te laat voor een telegram aan De Mande. Maar ik kan mijn kamer vast opzeggen. Minstens vier dagen tevoren. En dan morgen heel vroeg het telegram. Niet minder dan 10.000 frs. ditmaal. En een reisgezel. Wie? Rojas of Suré?

Suré.'

'Hij heeft aangenomen. Natuurlijk bekostig ik alles; Suré zou zelfs zijn hotelrekening niet zo onverwachts kunnen voldoen. Wij zijn in *Olympia* geweest. Er zijn wijsjes die in een kringe-

tje ronddraaien, die niet uit één gedachte kunnen komen, *Traümerei* van Schumann, *La Lisonjera.* Suré heeft mijn hand in de zijne genomen. Van een Hollander zou ik dat niet hebben verdragen. Er was een nummer jachthoorn.'

'Het telegram is verzonden.

Arme Andrée!... Zij gaat met hem trouwen omdat hij in de Oorlog is geweest, de Grote. Daar komt men hervormd uit terug. Het grote avontuur van Goldberg is dat hij een-en-twintig dagen met slijkvoeten in dezelfde schoenen heeft gelopen. Hij staat nu aan het hoofd van een financiële onderneming en kan de verantwoordelijkheid dragen van een huisgezin.

Zal ik met haar afspreken voor drie maanden na haar scheiding? Maar zij kan een kind van hem krijgen. Ik heb haar daarop gewezen. "Ik hoop het", heeft zij geantwoord. O, arme Andrée!... En toch: zij wil voortgaan mij het beste deel van haarzelf te geven. Ik, grote geest, krijg de essentie der dingen. Het wil mij vandaag voorkomen dat men kaal moet zijn om indruk te maken op de vrouwen. Een kale man boezemt ontzag in, vertrouwen, krijgt ongemerkt gedaan wat hij wil.

Ik heb lust Irène te verleiden. Met haar naar Biarritz te gaan. Het was onbillijk haar achter te laten. Ik zou haar willen zien dartelen bij het meer Mouriscot.

Suré weegt mij nu al op de schouders. Ik heb mij misschien vastgepraat. Hij heeft op zich genomen altijd de koffers te pakken. (Ik moet mij hoeden voor de gedachte dat hij mijn parasiet zou kunnen zijn.'

'Suré speelt de dokter. "Als wij eenmaal op reis zijn, stelt hij voor, gooi je al je boeken weg. Zend ze op naar je oude gemachtigde of geef ze Dowd in bewaring; hij zal ze misschien verkopen, maar dat zou nog maar een half ongeluk zijn. Haal diep adem, kijk uit de raampjes, laat de zon in je doorschijnen. Dat is beter dan een soort vrouw te zoeken. De vrouw, in welke vorm ook, blijft de Vijand. Verzet je niet tegen de genezing die van buiten voor je komen zal. *Wil* genezen! pas de auto-

suggestie-kuur van Coué op je toe; die heeft mij eens geholpen. Wil je een pijp?”

Hij is dan o zo kalmerend in stem en gebaren; bijna strelend, teer; dan denk ik aan ons eerste gesprek - ik mag hem liever wanneer hij zijn spot op mij laat inwerken, mij anti-sentimentele anecdoten vertelt. Hij schijnt een heirleger kennissen psychologisch te hebben bestudeerd; wat moet hij daar vroeg mee begonnen zijn. “Ik had een vriend in Lausanne, vertelt hij, die ook wanhopig verliefd was; toen de schone hem in de steek liet, zwierf hij rond, met haar brieven voortdurend op zijn hart, en in zijn broekzak een doosje *Neverrips*. Toch zou ik je zoiets niet aanraden...’

Suré kan als reismakker voldoen. Hij spreekt niet te veel; hij kan uren zwijgend bij mij zitten roken, met een intens luie blik, in elkaar gevouwen, en mij hem al die tijd laten voorlezen zonder mij éénmaal te zeggen dat ik hem verveel.

Morgen kan het geld er zijn.’

In hetzelfde cahier staat dan het klad van de volgende brief:

‘Ik ben zoëven bij je geweest, lieve Andrée; je was uit. Ik zal Parijs dus verlaten zonder je te hebben teruggezien, en als ik terugkom ben je waarschijnlijk getrouwd. Op huwelijksreis, of geïnstalleerd al, met je man. Ik hoop dat ons weerzien eerst over lange tijd plaatsheeft; ik zal daar trouwens voor doen wat ik kan.

Moet ik je zeggen dat je alles voor mij blijven zult: alles, dat is zo veel, *zo veel*, dat je gerijpte, gevormde mijnheer het nooit van zijn leven begrijpen zal, ook al bleef hij tachtig jaar lang je man?

Je denkt dat ik dit in opgewondenheid zeg (o, die jeugdige onrust waar jij niet van houdt); je vergist je, ik ben uiterst kalm; ik ga je heel kalm mijn toestand beschrijven zoals ik die zie, in dit ogenblik. Ik wend mij tor jou als tot een oud vriend, met wie ik die toestand zou moeten bespreken; zoek dus in mijn woorden geen zweem van verwijt.

Je hebt mij akelige zwakheid verweten, omdat ik mij niet tegen mijn liefde verzetten kon. Ken je misschien die strofen van Kipling (je hield nogal van hem) die alle beginnen met *If*: "Als je dit zou kunnen en dat zou kunnen, als je enz., enz., dan is de wereld en wat zij bevat voor jou, en wat meer is, dan ben je een màn, mijn zoon!" Het is heel mooi om in een fauteuil te lezen en heel zot om over na te denken. "Als je alles op één kaart hebt gezet en verliest en maar weer overnieuw begint (of zoiets), als je dàt doet, ben je een màn, mijn zoon!" Het is heel ongelukkig als men dat niet kan en ik behoor tot die ongelukkigen, vrees ik.

Andrée, ik heb *alles* op jou gezet; ik verlies; en ik voel mij volkomen *overbodig*. Hoe kalmer ik ben, hoe meer ik dat voel. Er is mij nu geen hoop meer gelaten; ik besef dat ik verloren heb; dat goed beseffen, daar komt het op aan - als men dat wèrkelijk beseft is men kalm.

Ik voel mij zelfs *doodkalm overbodig* en laat alle critiek door mijn oren waaien. Het is dom, het is laf, het is, enz. - ik weet dat alles; maar zo ben ik. Het is idioot van een vrouw te houden, zo veel dat men er een vaatdoek door wordt. Maar als het mij lust zó van je te houden? Is het niet mijn onaanvechtbaar goed recht?

Als ik mij nu eenmaal heb "gesuggereerd" dat ik mèt jou zou slagen en zonder jou niet - welnu, dan is dat waarschijnlijk even dwaas, maar het blijft *mijn* manier van voelen en zien.

Ik heb lust hier een sterretje tussen te hangen of een romeinse II, nu ik hier rustig zit met mijn pen in mijn hand en mijn frasen vorm als ging ik ze straks declameren.

Het is onnodig ook mij te zeggen dat ik je niet verloren heb, dat ik je altijd naast mij zal vinden, dat je altijd voor mij zult doen wat je kunt. Je hebt een màn nodig, heb je gezegd, ik heb nodig een vrouw... om lief te hebben, minnares of echtgenote, het is mij om het even omdat voor mij alleen de liefde geldt. Maar de vrouw die ik liefheb houdt van een ander, zal weldra de vrouw van die ander zijn; dat maakt een eind aan heel dit probleem. Ik wil niet je kleine Kristie heten en de aanhalink-

jes van een zuster verduren; ik ben een verwend kind, heb je ook gezegd, en je weet, men krijgt zo'n kind niet zoet met een potlood dat men voor een vulpen geeft. O, Andrée, zie je dat huisgezin? je man de stut van je levensgeluk en ik, zogenaamd je broer, je vriend, maar steeds lijdend onder je huwelijksgeluk; ik, de namaak-Werther van deze komedie, die ons allen tenslotte een beproeving zou zijn? Ik houd ook daarvoor te veel van je, Andrée, en ik houd, dat weet je, ook veel van mijzelf. Ik ga je voor lange tijd van mij verlossen; ik kan misschien later (wie weet?) je "broer" zijn. Maar diezelfde tijd zal jou doen inzien dat je mij niet nodig hebt, zoals je nu nog meent. Liefde gaat niet met logica samen, en zonder liefde zegt ons het verstand dat niemand onmisbaar is, dat alles zich vervangen laat, dus ook deze kennis van zes maanden her.'

8

De eigenlijke roman van Andrée en Kristiaan is daarmee geeindigd. Andrée kreeg in de volgende twee jaar van de heer Goldberg twee kinderen en heet zeer gelukkig in haar familiekring.

Kristiaan ging met Suré via Biarritz naar Spanje. Misschien had hij wel, toen hij de trein juist naar Biarritz nam, de geheime eerzucht zijn liefdessmart zo lang mogelijk ongeneeslijk te doen zijn, maar hij bleef er toch niet langer dan twee dagen, gedurende welke hij zich voornamelijk in zijn kamer opsloot, terwijl Suré, die voor het eerst de zee te zien kreeg, tot laat in de nacht langs het strand drentelde. Zij waren ook niet in het *Victoria*-hotel getrokken, maar in een klein hotelletje niet ver van het station; vanuit zijn bed lag Kristiaan uren lang te kijken naar een veeltakkig gewei dat schommelde in de lijst van zijn raam: al wat over was van een zieke plataan.

Van Biarritz gingen zij met de trein naar Saint-Jean-de-Luz, van Saint-Jean-de-Luz te voet naar Urrugne. Hun bedoeling was te voet naar Hendaye door te gaan, maar de zon maakte

hen zo loom dat zij lange tijd in een weide sliepen. Eerst tegen de avond liepen zij Urrugne binnen: een chocoladefabriek, een lompe gele kerk met een klein kerkhof erachter, het postkantoor, wit-en-hardblauw, ertegenover, en natuurlijk ook reeds het monument voor de in de oorlog gevallen zonen. De herberg waarin zij de enige gasten waren - er zat een vrouw vóór het venster te breien - had een grote ouderwetse gelagkamer, donker en donkergemeubeld; de tweede en laatste verdieping bestond uit een paar slaapkamers en een groter vertrek waarin een lange tafel en veel ongemakkelijke stoelen. Men stelde alles tot hun beschikking en Suré koos met een juichkreet het bed waarboven een madonna met doorstoken hart hing. 's Avonds na het eten zaten zij midden in de familie: de vrouw, haar man, een stoere Bask met knevels, die weldra een foto liet zien waarop hij met drie vrienden stond in kaatstenue (maar de foto, zei hij, was al een paar jaren oud), en een paar kleine jongens die beurtelings voor Suré moesten poseren. Kristiaan benijdde zijn vriend, dat hij die mensen zoveel wist te zeggen.

De volgende dag, onder voorwendsel dat het dreigde te regenen, spoorden zij naar Hendaye; bij afwezigheid van de stationschef was het zijn vrouw die de kaartjes verkocht en hen daarna gezelschap kwam houden op de bank onder een boom, waar zij de trein afwachtten. Een paar kinderen kwamen op haar toelopen, een jongen en een meisje; Kristiaan zei dat het meisje mooi beloofde te worden, de vrouw gaf hem in de mond: ‘Als de moeder, nietwaar?’ en hij antwoordde: ‘Neen, mooier!’ waarop zij even scheen te schrikken, dan opstond en met gefronste wenkbrauwen wegging.

Daarna waren zij in Spanje. In Hendaye reeds, zij zouden te voet de internationale brug over de Bidassoa overtrekken, ontving Suré wat hij de ‘welkomstgroet van het beloofde land’ noemde: een vrouw, met een mantille, die met gebogen hoofd hun tegemoet liep, hief tegenover hen gekomen het gezicht op - zij liep aan de kant van Suré - en glimlachte. Hij keek haar na en zei hardop in het frans een paar vleiende woorden; maar zij keek niet om. Enige stappen verder werd Kristiaan

hij de spaanse douane tegengehouden; een beambte die hen niet verstond en die zij niet verstonden, beduidde hen dat hij Suré, als Zwitser, wel door kon laten, maar dat Kristiaan, als Hollander, een speciaal visum nodig had. Zij liepen terug en beklaagden zich bij de franse douanier die er niets van begreep; zij namen dus in Hendaye een boemeltreintje en de douane van het grensstation liet hen zonder zwarigheid door. Zij reisden met een Bask met een franje van dikke krullen aan zijn muts en een gele speld in zijn boord zonder das, die hun onrookbare sigaretten aanbood. ‘Hoe zegt men in het spaans, vroeg hem Suré: Il n'y a rien de si joli que vous?’ ‘No ay nada de mos ermoso que usted’. Een ogenblik later, toen het treintje doorreed terwijl zij op de tram naar Hernani wachtten, kreeg Kristiaan zijn welkomstgroet. Een meisje dat tegenover een oudere vrouw in een eersteklas-coupé zat; haar lach trof hem door de ruiten op het ogenblik dat de trein zich in beweging zette. Hij nam zijn hoed af en boog met de buiging van een hidalgo in de opera. Suré klopte hem op de schouder.

Een land van avonturen, zou men zeggen. Toch niet; althans niet voor hen. In Hernani sliepen ze in een herberg met een kaatsbaan opzij, de *Fonda del Fronton*, door een politieagent gehouden. Het was juist feestdag; bij de kerk werd een beetje gedanst en Suré bedronk zich aan de goedkope zoete wijn die hem rijkelijk door een paar Basken werd ingeschonken; Kristiaan had 's avonds last met hem, hij bevuilde de trap en brak enige dingen, en tot twee uur 's nachts kon Kristiaan niet in zijn kamer waarvan de deur in een zaal uitkwam, zo vol gasten, dat twee of drie kaartspelers met hun stoelen tot vlak bij zijn bed waren gedrukt.

De volgende dag kwamen zij in San Sebastian. Vanuit de tram die hen er binnenreed, hadden zij hun keuze laten vallen op een onooglijke smalle gevel, met twee balkonnetjes toch en het opschrift *Casa per Viajeros.* Een benige oude vrouw, met staar in één oog en verward grijs haar, bracht hen in een ruime kamer aan de straatkant. De eetzaal was een klein vierkant vertrek met een vloer van rode steen, met bruingeworden kaarten

aan de muren en zo goed als geen medegasten aan de weinige tafeltjes. Zij liepen de stad door, een zwaar versierde brug over, daarna een groot eind langs de Concha. Suré die uit de Baedeker wetenschap had opgedaan, raadde Kristiaan beleefder te spreken met de kellners die zich in dit land caballero voelden zo goed als ieder ander.

Om acht uur 's avonds waren zij in de eetzaal van hun hotel terug en terwijl zij pruttelden over dezelfde soep die zij overdag reeds oneetbaar hadden gevonden om het doorweekte brood dat erin ronddreef en de verrottingsgeur van oude olijfolie, hoorden zij een paar franse woorden zeggen. Onmiddellijk daarop kwam een jong meisje in een eenvoudige zwarte japon en geheel alleen aan een tafeltje tegenover hen zitten. Zij bestelde iets en de hotelierster antwoordde; beiden spraken spaans. ‘Wij hebben ons vergist, zei Suré, of het zijn gasten die even aan de (leur gesproken hebben en weer zijn weggegaan’. Hij was op het punt de hotelierster naar haar franse gasten te vragen, toen het jongemeisje zei: ‘U heeft zich niet vergist, de Française ben ik’. Zo begonnen zij een gesprek, van tafeltje tot tafeltje.

Het regende vrij hard, maar zij gingen toch gezamenlijk uit; het meisje had een paraplu opgestoken en hun ieder een arm gegeven, zij liepen dicht tegen elkaar aangedrukt om zo min mogelijk nat te worden. Het was niet de eerste keer dat zij in San Sebastian was, vertelde zij onderwijl: zij reisde voor de zaak van haar vader in Parijs, en zij reisde veel, vandaar ook haar talenkennis. Intussen, zij moesten zich niet verspreken tegenover de hotelierster aan wie zij gezegd had dat zij gekomen was om franse lessen te geven. Zij sprak veel en vlug; toen zij vernomen had dat Suré schilder was, begon zij een lang verhaal over de gevoelens van een parijse schilder voor haar, een man die alles voor haar over had, àlles, die ook alles vóór had, maar met wie zij toch nooit trouwen zou, omdat - om een gekke reden die zij zeker nooit zouden raden; omdat, zij zou het maar zeggen, de man o-benen had. Zij had hem toen gevraagd een broer voor haar te zijn.

Hier gingen zij een café binnen. Toen zij zaten achter hun spaanse chocola, in het felle licht, nam Kristiaan het meisje beter op. Zij had karakterloos donkerblond haar, een grote neus, kleine, listige blauwe ogen, een hoogrode gelaatskleur en smalle, gladde lippen die er nauwelijks tegen afstaken. Suré sprak, met zijn overtuigend diep geluid, lange tijd tot haar. Opeens zag Kristiaan dat zij huilde, en dat Suré haar hand had gevat. Zij begreep niet meer waarom zij altijd zo alléén voor haar vader moest reizen; zij had tot dusver aan de gevaren van Spanje, van Spanje juist, niet gedacht. Suré sprak nu over het ongunstige voorkomen van de hotelierster, dat, zei hij, duidelijk haar beroep verried. Zij snikte heftiger. ‘En er staat een leeg bed in mijn kamer!’ In het hotel teruggekomen, moesten zij haar deur en vensters nazien; daarna, in hun kamer, zeiden zij tot elkaar: ‘Geef toe dat wij praatjesmakers zijn: in theorie zouden wij alles aangrijpen wat vat op zich gaf, in werkelijkheid zijn wij niet in staat van de verlatenheid van dit meisje gebruik te maken’.

De volgende dag vergezelden zij haar op haar boodschappen: bij coiffeurs, in parfumerieën en leerwinkels; daarna bestegen zij de Monte Igueldo. Haar naam was Valentine, deelde zij hun mee, maar haar zuster noemde haar altijd ‘de adder’. Haar zuster kon haar niet uitstaan omdat zij nu eenmaal anders was dan andere vrouwen. De vrienden wisselden een blik als om elkaar te zeggen: ‘Dit is de proef op haar naief heid’.

's Middags zat Kristiaan met haar alleen. Zij vertelde hem wat haar bij de douane was overkomen: haar paspoort was verlopen, en om toch doorgelaten te worden had zij de douanier zich enige vrijheden laten veroorloven. Hij had daarbij geblazen als een walvis. ‘Ik begrijp nog niet waarom, dikte zij aan, want ik heb de vormen van een wilde’. ‘Van een wilde?’ ‘Nu ja, van eenmoeder, als u dat liever heeft. En toch zal ik vermoedelijk nooit moeder worden, ik heb ook geen verlangen naar een kindje; ik heb u al gezegd dat ik anders ben dan andere vrouwen’.

Kristiaan slaagde erin na het diner Suré niet haar alleen te

laten. ‘Wat heeft zij je verteld? vroeg hij hem toen zij zich te bed begaven; dat zij de vormen heeft van een wilde?’ ‘Neen; dat zij zich ééns maar aan de fysieke liefde heeft gewaagd en nu nog banger is om over te beginnen’. Zij begonnen geforceerd te lachen. ‘Laat ons afspreken, zei Suré, dat zij haar zin niet krijgen zal’.

Zij bleven nog drie dagen met haar samen, zaten dikwijls, beurt om beurt, in haar kamer en gingen trouw voort haar deur en vensters te onderzoeken. De laatste avond was zij een beetje dronken; haar gezicht was roder dan ooit en zij begon de beproevingen te vertellen der vele mannen die haar hadden liefgehad. Want zij hield ervan het hart te doen lijden; het hart, zei ze, het hàrt!... Suré omknelde over de tafel heen haar pols en zei: ‘Ma petite, je praat te veel, vind je niet? Je loopt gevaar je te verspreken; pas op’.

Toen zij hen verliet (zij moest naar Barcelona en Kristiaan kon niet besluiten verder te gaan), kwam zij huilen aan hun bed. Het was half acht 's morgens. Lang had zij vóór de deur geschroomd binnen te komen; zij hadden moeten zweren helemaal onder de dekens te liggen; Kristiaan sliep nog half. Zij ging op de rand van Suré's bed zitten en snikte weer. Toen Kristiaan opkeek, zag hij dat Suré zijn hoofd in haar schoot had gelegd en haar handen streelde. En zij droogde eindelijk haar tranen en zei: ‘Wat ben ik toch eigenlijk dom om zo te huilen; het zal alles wel egoïsme van mij zijn, ik vind het natuurlijk akelig twee zulke goede beschermers te moeten verliezen’.

Toen zij vertrokken was, dacht Kristiaan zich zo goed als ‘genezen’. In hoever vergeleek hij deze Valentine met Andrée? Zeker is dat hij een soort vrees had voor een volgende ontmoeting; als zou die het effect van deze kunnen bederven; als zou die te ernstig weer zijn, wellicht.

Maar tot Suré zei hij: ‘Als je het mij niet al te kwalijk neemt, laat ons deze reis dan maar opgeven. Ik profiteer er niet van; ik let op niets, zozeer ben ik nog altijd met mijzelf bezig. Voel je er niet voor naar Parijs terug te gaan?’

Als het Kristiaan hetzelfde was ging Suré liever naar Zwit-

serland terug, naar Vevey. Hij had leren inzien dat hij in Parijs nooit slagen zou; als Kristiaan de reis voor hem zou willen betalen tot aan het ouderhuis, veronderstelde hij lachend. En hij liet zijn lange haren knippen, wat veel luiheid uit zijn gezicht wegnam. Toen zij afscheid van elkaar namen, had hun spaanse reis nauwelijks veertien dagen geduurd en waren zij niet gekomen buiten de grensprovincie Guipuzcoa. Kristiaan trachtte zijn vriend schadeloos te stellen door allerlei geschenken: een nieuw pak, een verfdoos, een navaja, en had de voldoening hem in goed humeur te zien vertrekken.

'Mijn zuster alleen zal een teleurstelling ondervinden, besloot Suré, ik heb haar uit Parijs onze plannen geschreven en zij vond het onwezenlijk, een droom, een avonturenroman. Ik heb overigens gezegd dat je een Amerikaan was. Enfin... Om over iets anders te spreken: weet jij eigenlijk waarom onze vriendin Valentine tweemaal gehuild heeft? Uit medelijden; ja, over twee zùlke kalveren. En vandaag, nu wij van elkaar gaan, laat ons het even uitsnikken over haar geloof. Zij was naief, of je wilt of niet, mijn waarde. Zij geloofde dat wij in haar geloofden'.

In Parijs vond Kristiaan weer een kamer in de rue Tholozé, in een hotel enige huizen verwijderd van dat waarin hij met de Griek had samengewoond. Maar o, de veranderingen, zelfs binnen zo korte tijd! De Griek, ontsticht over het feit dat hij met Suré was vertrokken, vertelde overal dat Kristiaan een ellendeling was, die hem met zijn vriendin had willen bedriegen, en Jeffery Dowd, die de laatste tijd veel bij de Griek aan huis kwam, sprak in die geest met hem mee. Had ook Gensaul die Vattène niet altijd gewantrouwd? Wat Suré aanging, die had zéker redenen genoeg om uit Parijs te verdwijnen.

Kristiaan's zegsman was voornamelijk Rojas: 'Ik heb je altijd gezegd je niet met die kerels in te laten! Ga met Férat om, met Boudry desnoods, daar kan je nog wat van opsteken, jij vooral, die aan de letteren wilt doen. Férat heeft laatst nog naar je gevraagd; hij heeft veel sympathie en achting voor je'.

Kristiaan zag Férat bij Rojas terug en voelde zich sterker dan tevoren tot hem aangetrokken. Hij vroeg Rojas het geschilderde portret dat hij bij hem had achtergelaten. Maar Rojas had het verkocht. ‘Wat heb je trouwens aan het portret van Férat? zei hij, laat mij een goed portret van jouzelf maken’. En dit portret kwam tot stand, Kristiaan kreeg het in ruil voor het andere na het verschil in prijs te hebben betaald, niet veel meer dan ongeveer het dubbele.

Zij aten in die tijd, elke avond, Rojas, Kristiaan en Férat, in een smerige enge ‘bistrot’ in de straat waar Rojas woonde, de rue du Chevalier de la Barre; daar kwamen werklieden, taxi chauffeurs, meer uitgesproken gauwdieven, pooiers, een kerel met een bolhoed en ingevallen wangen, die Pirate werd genoemd en voor wie Rojas het grootste ontzag scheen te hebben. Van tijd tot tijd zong de dochter van de baas een sentimenteel liedje: *Du Gris, L'Ile des Baisers, La Femme à la Rose.*

Férat, die Kristiaan's onverschilligheid ten opzichte van Pirate deelde, bekende hem in de literatuur niet te zullen volharden: ‘De mensen die denken dat ik boeken zou kunnen schrijven, vergissen zich, geloof mij. En daarbij, de hoogst onaangename misvormingen waaraan men zich blootstelt! Ik wil aannemen dat voor werkelijk intelligente mensen, schrijven een *pis-aller* kan zijn, zoals anderen zich op verzamelingen toeleggen. Maar ik voel dat er wat beters is, al moet ik misschien toegeven dat ik het nog niet gevonden heb’.

Férat zag kans geld te maken met één soort literatuur: de erotiek. Een goede keus uit de erotiek, keurig gedrukt, in beperkte oplaag, goed-geprijsd, tussen 200 en 300 francs het exemplaar, waarvoor men van tijd tot tijd geïllustreerde edities zou kunnen geven, met litho's, met etsen... Hij keek naar Rojas, die er wel voor voelde. Maar het eerste kapitaal ontbrak.

En Rojas, die naar Kristiaan keek (hij hoefde het zich niet langer te verhelen), stelde ernstiger zaken voor: ‘Een bordeel in Barcelona, mon petit, in Barcelona, waar ik geboren ben, dat ik als mijn zak ken, een chic bordeel met franse meisjes. Praat me van dàt succes! Een paar millioen binnen een paar

jaar, gegarandeerd, en niet meer dan 150.000 francs om te beginnen. Als wij dàt samen doen konden! Ik zou de directie helemaal voor mij nemen; ik zou een huis huren van vier etages, de eerste voor een bar, de tweede en derde voor de kinderen, de vierde voor ons beiden, onder het dak, met een pracht van een atelier voor mij! Want in mijn vrije tijd zou ik schilderen, aan modellen dan geen gebrek; en jij, je zou lezen, of schrijven, of uitgaan, of zelfs reizen, als je daar lust in had; jij zou de "eigenaar" zijn en niets behoeven te doen; jij zou je op je kamers, telkens als je wou, alleen maar laten bedienen!'

Kristiaan dacht dikwijls, ernstiger dan hij zich misschien had willen bekennen, over de plannen van Rojas. In ieder geval besloot hij zich eindelijk volledig op de hoogte te stellen van zijn geldelijke aangelegenheden, naar Brugge en De Mande terug te gaan. Op een middag dat Rojas - het was op zijn atelier - hem zijn luchtkasteel in een nieuwe gloed van woorden vertoonde, wees hij uit het raam naar de binnenplaats, schreeuwende: 'En daar hebben we al een kindje dat dadelijk met ons mee zou gaan. Dat beminnelijke kind van nog geen twintig jaren! Nietwaar, Mémaine? Kom even boven!... Zij komt', lachte hij Kristiaan toe.

Een ogenblik later stond Germaine, de dochter van de kroegbaas, tegenover hen. 'Ik heb je geroepen, zei Rojas, omdat deze heer kennis met je wil maken'. 'Maar ik ken mijnheer al. Nietwaar, mijnheer?' 'Ja, hij kent je. En hij is jaloers op Pirate, omdat die je altijd omhelst'. 'O, ik noem Pirate oom'. 'Ik zou uw oom willen zijn om u te mogen omhelzen', zei Kristiaan. Maar Rojas duwde haar in zijn armen: 'Kom, geen praatjes! Omhels haar zonder oom te zijn!' En daar Kristiaan nog scheen af te wachten, strekte zij haar armen naar zijn schouders, hief haar gezicht naar het zijne en gaf hem haar lippen.

Vanaf die dag begon hij meer op haar te letten. Zij was knapper dan hij gedacht had, jonger ook. Zij had iets ouds en vermoeids om de ogen, de ogen zelf waren te licht in de olijf-

kleurige huid en onder het gitzwart van de haren, haar gezicht was iets te mager misschien ook, hoewel van een zuiver ovaal, maar fris en jong waren haar regelmatige tanden. Haar mond boeide Kristiaan meer en meer: geheel anders, maar even begeerlijk en mooi als die van Andrée. En dan die gave zich zo weinig au sérieux te nemen, zich te verdelen, te werken, te zingen, zo vrijuit tussen zovele onbekenden, om onmiddellijk daarna weer in de keuken te verdwijnen, terug te komen, de handen vol schotels, zonder één beweging, één woord naar zelfvoldoening zwemend, zonder één oogopslag die eraan zou kunnen herinneren: 'Jullie wordt bediend door het mooie meisje dat zoëven voor jullie gezongen heeft'. De vriendelijkheid van de dienstbare; niets meer. En het gemak waarmee zij zich door goede klanten in de armen liet nemen en kussen. Er was een mijnheer, genaamd Cent-Mille, omdat hij overal had lopen vertellen dat hij met één slag honderdduizend francs verdiend had, en bij wie zij telkens aan tafel moest komen. Kristiaan vroeg haar wanneer zij zijn voorstellen zou aannemen. 'Niet voor tienmaal zoveel als hij me al geboden heeft, zei ze, ik zou hem nog niet geschilderd willen zien.' En hij besloot opeens haar te vragen met hèm mee te gaan.

Hij sprak er eerst met Rojas over, als over een grap. 'Het zou zo dom nog niet zijn als je het deed, zei Rojas, je zou aan haar tenminste een meid hebben die het leven kent. Zij heeft het soms hard te verantwoorden gehad, die kleine Mémaine. Een tijdlang is zij door een Chinees onderhouden geweest, een rijke jongen in het Quartier Latin; toen hij naar zijn land terugging moest zij weer bij haar ouders werken, zij was toen erg triest en vermagerd en kon eerst niet wennen; vraag het haar maar eens'. En ook had men met een revolver op haar geschoten, vertelde hij, maar Rojas was niet altijd even nauwgezet wanneer hij over het léven te vertellen kwam.

Kristiaan gaf haar kort daarop zijn adres en vroeg haar hem in zijn hotel op te zoeken, 'omdat hij iets in vertrouwen met haar wilde bespreken'.

Zij kwam diezelfde middag. Hij gaf haar een stoel en ging tegenover haar zitten. Hij begon met te zeggen dat hij niet van haar hield; dat hij te veel van een vrouw uit zijn verleden gehouden had, te veel vermoedelijk om ooit werkelijk van een ander te kunnen houden, maar dat hij haar heel aardig vond - en dat hij haar kortweg voorstelde met hem mee naar Brussel te gaan en een onbepaalde tijd met hem samen te leven, op zoveel per maand.

Wat kon zij daarop antwoorden? Zij vroeg na te denken. Kristiaan zag haar dagelijks in het kroegje. Nog drie malen kwam zij bij hem in de kamer, altijd met een mand aan de arm, en de laatste maal met een soort herdershond. Hij zoende haar, drukte haar tegen zich aan, zó dat zij vroeg: 'En dit doe je allemaal zonder van mij te houden?' maar hij ging niet verder.

Hoe zou zij hebben kunnen begrijpen? Hij vroeg zich later af of zij zijn voorstellen één ogenblik voor ernst had genomen. 'Zij moet hebben gedacht dat ik haar gewoonweg in mijn kamer wilde lokken, met het goedkoopste praatje bijwijze van inleiding; en daar zij in mijn kamer is verschenen... En ik van mijn kant, halfbewust, moet haar hebben willen bewijzen dat mijn voorstellen wèl gemeend waren, ernstig genoeg om een "ja" te verdienen; zodat over een voorproefje van de komende vreugde zelfs niet behoefde te worden gedacht. En ook, om volkomen eerlijk te zijn, zij kwam bij mij met roet aan de handen en in de hals, met rokken die ranzig roken in dat benauwde hotelkamertje, en kon nooit lang blijven. En de derde maal liep zelfs haar hond door de kamer'.

Intussen, toen zij niet meer kwam, voelde hij zich gekwetst. Hij schreef haar een knap-hatelijke brief, waarvan zij niet veel begrepen zou hebben als hij hem haar had gegeven. Rojas verklaarde hem haar wegblijven. Jean, haar zogenaamde verloofde, met wie zij over drie maanden trouwen zou, was haar de laatste maal gevolgd, denkend dat zij naar de markt ging; en toen, opeens, had hij haar zien verdwijnen in een hotel in de ree Tholozé. Kristiaan kende die Jean, het was een jong

werkman met een innemend gezicht, die dikwijls met hem aan één tafel had gegeten, hem de laatste tijd de hand had gedrukt. Rojas trachtte hem met zijn jaloersheid bang te maken. Maar inderdaad, geen ogenblik zag hij de volgende dagen Germaine zonder haar 'verloofde'. Als zij naast Kristiaan zat, zat hij tegenover hen, en ging overigens voort Kristiaan de hand te drukken, als was hij niet helemaal zeker van zijn zaak. En op een avond kondigde Kristiaan Rojas aan: 'Ik vertrek morgen'. Germaine was met Jean binnengekomen, hij met een hoed op inplaats van zijn pet, zij gepoederd, bijna elegant, in een bruin mantelpak waaronder een goudgele zijden blouse. Zij had een vrije avond en sprak met iedereen, maar diende niet; en iedereen kwam te weten dat Jean die blouse: een van vijftig francs, voor haar gekocht had.

'Jean gaat niet meer naar zijn werk om haar te kunnen bewaken en geeft haar blouses van vijftig francs, zei Kristiaan tot Rojas, wiens heimelijke sympathie voor Jean hem niet was ontgaan; geef toe dat, wanneer ik langer bleef, de jongen zich zou ruïneren. Bovendien, hoe zou ik langer tegen hem kunnen concurreren? Ik mag mijzelf toch niet veroorloven haar een blouse van vijf-en-zeventig francs te geven?'

De volgende morgen at hij daar voor het laatst. Germaine was met Jean naar buiten, naar de ouders van Jean, maar zij had Rojas gevraagd hem van haar te groeten en vooral hem te vragen haar te zullen schrijven. Er viel een fijne motregen, die hele dag door. Zijn trein ging om twee uur. Uit Brussel, daarna uit Brugge, schreef hij haar; hij ontving twee antwoorden: 'd'une petite amie qui avait bien le cafard'. In beide brieven klaagde zij over keelpijn, en hij herinnerde zich dat om een dergelijke reden Jean haar soms verboden had te zingen. 'Het is misschien beter dat zij maar niet meegegaan is, dacht hij; hoe luidt ook weer de weemoedige wijsheid van die ballade? *Amour s'en va, mais Vérole demeure*'.

In Brugge leerde hem De Mande 'met zijn kapitaal omspringen'. Hij liet er ook een erotisch gedicht drukken van Férat,

in dertig exemplaren, waarvan hij, op aanwijzing van de schrijver, tien verkocht aan een brusselse kunstboekhandel. Hij riskeerde daarmee, volgens Férat, anderhalf à twee jaar gevangenisstraf. Férat overdreef misschien, maar Kristiaan was tevreden over zichzelf.

In Brussel, in het Palace-Hotel, ongezocht en op de banaalste wijze, kwam hij aan zijn eerste maîtresse. Zij was niet lelijk, had zekere vulgaire uiterlijke frisheid en een opgewekt humeur, maar was leugenachtig zonder hoop op verbetering, en in staat een avontuur te beginnen met iedere manspersoon die bij hen over de drempel kwam (zij woonden later op appartementen). Haar laatste minnaar, gedurende hun samenzijn, was een kolenleverancier. Toen Kristiaan haar beduidde dat zij hem van alle lust tot samenwonen met een vrouw genezen had, overlaadde zij hem met een stortvloed van scheldwoorden; hij hoorde haar aan zonder een schijn van verzet, zichzelf wijsmakend dat dit ‘oefening’ voor hem betekende; daarna zond hij haar, op eigen verzoek, naar haar familie, in het Limburgse.

Ruim een jaar later, in Parijs terug, vond hij Rojas beurtelings opgewonden en somber. Een schilderijenkoopman had hem bedrogen, zijn vrienden hadden zich van hem afgekeerd, hij had geen vrienden meer, zei hij, ook Férat niet: Férat was geheel verstrikt door een verlopen kerel, genaamd Monier, met wie hij verdachte zaakjes deed, dus Rojas had zich van hem afgekeerd (groette hem nauwelijks), had hem trouwens niet nodig om er te komen, hem niet en niemand niet! alle kranten, in Frankrijk en Spanje, immers, spraken nu over Rojas, noemden hem in één adem met Picasso. ‘Alors, mon petit, faut pas s'dégonfler!...’

Kristiaan zocht en vond Férat. Férat had zijn plannen tot uitvoer gebracht; het voornaamste, een drukker die hem crediet gaf, gevonden; en zijn vierde boek was al in omloop. Hij had een valse Baudelaire geschreven, door Rojas nog geïllustreerd maar Rojas had daarna zulke belachelijke eisen gesteld, dat Férat van zijn verdere diensten afstand had moeten doen,

een valse Apollinaire, een herdruk van Rimbaud's *Stupra*, met een sonnet vermeerderd, een valse Jarry, alles erotisch. Monier, die in hetzelfde hotel woonde, was de verspreider, liep de boekhandels af met enkele exemplaren onder de arm; Férat hield, op zijn kamer, de stock. Zij verdienden er ieder ruim 1000 francs per maand mee; met een verhoogd kapitaal zou men belangrijk beduidender winsten kunnen maken.

'Wil je nog altijd dat ik meedoe?' 'Waarom niet? zei Férat, ik heb tot dusver iedere medewerking aanvaard die mij geboden werd, hetgeen zeggen wil dat ik, in geval van ontdekking, alle kans op verzachtende omstandigheden heb prijsgegeven.'

Kristiaan beloofde hem, voor het begin van de volgende maand, 10.000 francs; Férat liet hem zijn programma van te drukken werken zien; sedert lang droomde hij over een prachtuitgave van Aretino's sonnetten met gekleurde lithografieën, waarop hij 300 francs zou kunnen verdienen per exemplaar.

In het begin van de volgende maand dus begaf Kristiaan zich, zo van de trein gekomen, met het geld voor Férat op de borst, naar diens hotel. Het gezicht van de hotelier, toen hij naar Férat vroeg, werd op slag onvriendelijk. 'Die is vertrokken, ik weet niet waarheen', zei hij kortaf. 'Mijnheer Monier dan?' 'Die woont hier ook niet meer'.

Van Rojas vernam Kristiaan dat Férat en Monier zich met achterlating van al hun toebehoren uit de voeten hadden gemaakt, nadat hun stock op een vroege morgen door de politie in beslag was genomen. De hotelier had er nog moeilijkheden mee gehad. Niemand wist - en zeker Rojas niet - waar die twee nu waren, misschien wel in Italië; maar het was jammer van Férat, en Rojas had hem toch genoeg gewaarschuwd; van het eerste ogenblik af dat Rojas Monier had gezien, had hij hem gezegd...

'En Germaine? onderbrak Kristiaan. Getrouwd?'

'Als je met mij meegaat naar een "boxen" van de boulevard La Chapelle, kan je haar ontmoeten. Ze heeft een pooier opgedaan, een chauffeur, Gustave, je hebt hem wel eens gezien, een vent met witte haren die dikwijls in de bistrot zat toen jij

er nog kwam. Jean heeft haar namelijk opeen dag, uit jaloezie, bijna gewurgd; en toen heeft Gustave haar overtuigd dat zij een te lief gezichtje had om zich langer in de vuiligheid van haar ouders uit te sloven. Het schijnt trouwens dat hij haar goed dirigeert; zij ziet er altijd proper uit.'

Kristiaan deed inderdaad een poging haar terug te zien; maar het was vermoedelijk haar uitgaansdag; hij kwam te staan tegenover een andere Germaine, die al drie jaar Germaine was daar, zei ze, toen hij vragen stelde, en die hem verder geen inlichtingen verschuldigd was.

De volgende dag ging hij naar Brussel terug met het gevoel dat Parijs hem niets meer te geven had. En zo verliep de 'studie in buitenkant' van deze jongeman, die meende een kunstenaar te zijn maar die alles baseerde op de liefde, hebbende veel vrije tijd en een beetje fortuin. Was hij wat armer geweest, wie weet of hij niet tot het communisme zou zijn toegetreden na de bovenbeschreven gebeurtenissen.

Nu kocht hij een bekoorlijk buiten aan de Lesse, in de omstreken van Dinant, waar hij een blond meisje bracht van nog geen achttien, een kind uit het volk en uit dezelfde streek, groot en sterk, dat nauwelijks schrijven kon, maar dat de kerngezonde moeder werd van zijn kinderen. Hij sprak weinig met haar en ging ook weinig om met de andere grondbezitters, maar hij las veel, werd maniakaal in zijn liefde voor zijn bibliotheek, en was spoedig overtuigd dat een huwelijk met Andrée hem doodongelukkig zou hebben gemaakt en nooit had kunnen duren. Hij had haar immers moeten vergezellen op allerlei tea's en soortgelijke bijeenkomsten en gesteld dat zij was blijven schilderen, dan had hij ook nog zijn oordeel moeten geven over al haar schilderwerken.

Bij gebrek aan ernst

Niemand heeft geweten dat hij, toen hij om mijn personnages lachte, om mij gelachen heeft.
GOGOL

Aan de nagedachtenis van Paul van Ostaijen

Het roerend bezit

In een stad, het doet er weinig toe welke; in de twintigste eeuw, ter vermijding van mogelijke anachronismen; en de hoofdpersoon mag Nameno heten.

Hij was jong genoeg om te denken zeer veel te weten; om te wensen eindeloos meer te weten; en met meer beginselen toegerust dan dit ene: zonder beginsel te leven.

Hij had, zo nu en dan, zijn weten neergeschreven. Hij geloofde een genie te zijn. Want alle genieën waren eens briljanten temidden van bergen geslepen glas. Aan zijn hemel schitterden vijf sterren; hij hoopte ze eerlang te overschitteren. Zij heetten Homeros, Dante, Shakspere, Goethe, Nietzsche.

Want alle verstokte bescheidenen die hij in zijn leven was tegengekomen; zij die nooit wezenlijk hebben beschouwd de reuzen tegen wie zij opkijken, die niet weten dat men wijzer doet een genie uit zijn werk dan persoonlijk te kennen, die zoetjes zich voorstellen dat een kolos eerst als dwerg dient onder de tafel te staan - zij hadden hem, als donders uit wrekende heemlen, als kreten van opbod bij een veiling, als brutale getallen door het gebrul van de Beurs, die namen in de oren getoeterd.

Mensen die een opkomende ceder onder een luchtballon willen verpletteren. Maar Nameno had de kracht begrepen van een geruisloze lippenverschuiving.

Hij meende een genie te zijn, bijgevolg vond hij zich een muze. Die zijn minnares werd.

Hij hield van haar als van de avondlucht na de zweetdamp van een thé dansant: hygiëne - als van een boek waarin men zichzelf, onmerkbaar vermooid, weerspiegeld ziet: eigenliefde

- als van iets dat heel dicht tegen hem aangedrukt en toch verre buiten de wereld stond: poëzie, zij het voor winkeljuffrouwen. Zijn liefde leek hem de Eerste Liefde: van een volkomen menselijke eerste man voor een volkomen vrouwelijke eerste vrouw; wat een droevige nawerking mag heten van *Genesis* en waanwijsheid tegenover Darwin en anderen. Als zij zich overgaf aan zijn omhelzing begreep hij de reden van zijn bestaan: een geval van sexualiteit, die verwaarloosde factor in ons leven.

Zij hield van hem als van een lief handwerk, dat zonder veel zoeken en zeuren ontstaat. En zij dacht: 'Als mijn Nameno nu echt een genie wordt, heb *ik* het hem gemaakt'.

Hij wilde dat geloof in haar behouden.

En daar de Nameno-in-groei van *zijn* muze geen uitgevlakt manneke mocht zijn, bespiedde hij zich staâg in haar ogen, om daarin wat hij eens zou zijn, reeds te schijnen. Een moeizaam onderhoud van optisch bedrog.

Hij wilde voor haar zijn: mooier dan de mooiste filmheld van Universal City; geestiger dan een kroniekschrijver uit een seizoenstadje vol schandaaltjes; wijzer dan een filosoof met volledig zelfgevonden leer, leerstoel en europese vermaardheid; eleganter dan een gekrulde mijnheer die in het voetlicht de graaf lijkt als hij de baron speelt; sterker, taaier, behendiger dan de wereldkampioen grijp-hoe-je-grijpen-kan; degelijker dan een goed huisvader die na een uitgebreid warm maal in familiekring een sigaar verwerkt: enzovoort, enzovoort, en meer tot minnen bekwaam dan een page, die aan de kennis der *Kama-Soetra* de hartstocht van een Arabier en de viriliteit van een neger zou paren.

En daarvoor bestond maar één middel: zij mocht hem niet naast anderen zien.

In het luchtschip van hun jonge liefde, in de wolken met hun beiden alleen, kon hij voor haar *reeds* een volmaakte zijn.

Toen bedacht hij de staat der Verzelde Asceten.

1+1 = 2 = 1.

Hij schreef daarvoor vijf manifesten, die hij drukken liet op grasgroen papier,

Zo was de slotzin van het eerste manifest:

Samenleving: huicheloefening, - want schijn: liefde, achting, bewondering voor de naaste; wezen: lafheid, ijdelheid, eigenbelang.

Zo van het tweede manifest:

De Wereld? niets is meer onbetekenend; want wat is een komedie met te veel intriges en zonder samenspel?

Zo van het derde:

Afzondering alleen is menswaardig, brengt tot zelfkennis en zelfvertrouwen: enige waarborgen van Geluk.

Zo van het vierde:

Volstrekte eenzaamheid is voor de asceet een ontmanning; en Man is in beste staat als hij Man is; en Man = Man + Vrouw.

En zo het slot van het slotmanifest (dat vele lezers deed wiebelen van het lachen):

Een Genie is als een kameleon: zolang hij de menigte niet verlaat, draagt hij noodzakelijkerwijs haar kleur.

Zodat, Nameno wilde zich met Musa afzonderen om man en genie en onvergeleken te zijn.

Maar Musa had een boezemvriendin.

Mondena was wijs, als wie veel hoorde praten; geestig, want haar parfums waren geestig; mooi, want ze leek op alle beautés; goed, want ze had een troeteldiertje; interessant, als wie gaat met kalkwitte wangen, bloedlippen en ongeveer blauwe ogen; en het teint van haar ziel was vlekkerig geel.

Mondena sprak tot haar boezemvriendin:

‘Nameno loopt rond of hij de supermens was; leer hem dat toch af, het is gewoon ridicuul! Ik geloof dat je je aan 't vergissen bent, liefste. Beloof me, wees niet overhaast: overweeg. Zeer zeker is hij een bijzonder persoon. Maar jij, denk je dat je juist hèm hebben moet, liefste?’

En toen kwamen er hoge en brede woorden: verwijten en eisen, tussen Nameno en zijn muze.

Want Nameno dacht: ‘Ik ben een genie, en een genie kan alleen een muze verduren die in hem een genie ziet boven alle genieën. Bij twijfel van haar kant moet hij haar bedanken, al zou hij van zichzèlf zijn muze moeten maken!’

En zo sprak hij soms tot haar.

Want hij dacht: ‘Zo moet ik denken en zo moet ik spreken om haar te overtuigen dat ik ménens een genie ben. Zo zal zij in mij blijven geloven’.

Zijn zelfvertrouwen leek een standbeeld van brons, iets zelfs als een ruiterstandbeeld.

Hij ging voor de spiegel staan en betuurde zich als was hij zo van de kapper gekomen. En hij overwoog:

‘Dit is misschien toch géén genie... Want dit voorhoofd is misschien te glad, die neus te voorzichtig, die kin te vaag, die mond te braaf, die blik te helder en evenwichtig, om de trekken van een genie te zijn.’

En een half uur lang ging hij zich heel klein zien: ongeveer als Mondena hem zag. Winderig, nutteloos, dwaas.

En toen ging hij aan het opstellen van een lange lijst: *Lijst van Bewijzen waarom wij, o mijn lieve Musa, toch heus niet bij elkander horen.*

Die lijst onderstreepte en voorkwam haar bezwaren; en toen hij ermee klaar was verbood hij zich te denken dat zij nu wel voor eeuwig bij hem zou blijven, omdat zij tegen zijn zelfverguizing natuurlijk in opstand komen moèst!

Maar Musa zei (met droeve ogen):

‘Namenootje, laten we elkaar zo niet plagen; ik houd heus wel veel van je, al is het misschien ook niet genoeg.’

En Nameno dacht:

‘Spreekt zo een muze tot een genie?’

En zonder haar Musa te hebben getoond, trok hij zijn lijst in stukken.

Toen kwam Musa op zekere dag bij hem, en zie, wat zij hem voorhield was: heel de lijst.

Nameno zweeg eerst. Toen sprak hij:

'Ja, je hebt gelijk. Wij gaan.'

En waardig ging hij heen, zoals een genie van zijn muze gaat. Met opgericht hoofd, en de lippenverschuiving, en de stap van een nieuw-opgewonden wekker. En in hem zong een zee van sympathie voor zichzelf.

Maar toen de nacht kwam, peinsde Nameno:

'Neen, een genie kàn zijn muze niet verlaten. Ik moet naar haar terug. Ik moet smeken, sterven, eerder dan haar verlaten. Zolang zij van een ander de muze niet is, moet zij de mijne blijven.'

Hij ging dus naar haar toe en zei:

'Zolang je van een ander de muze niet bent, moet je de mijne blijven. Dit zijn wij aan onszelf verplicht, wij die geen gewone mensen zijn.'

Zij antwoordde:

'Maar dat is het juist, lieve Nameno, ik zou wel je muze willen blijven, maar ik voel dat ik de muze van een ander kan zijn.'

En hij zei:

'Voelen dat je de muze van een ander kunt zijn, *is* het zijn. Vaarwel dus!'

En toen, wederom, dacht hij lange na.

Hij dacht:

'Voelen dat zij de muze van een ander kan zijn, is daarom nog *niet:* het zijn. Ik moet vóór alles zeker weten dat zij mijn muze niet blijven kan.'

Dus ging hij weer naar haar toe en zei:

'Het spijt mij ontzettend, maar je begrijpt dat wij nu voor altijd scheiden. Ik ben gekomen om afscheid te nemen, nu dat je mijn muze niet meer kunt zijn. Want je kùnt het niet meer, wat je je ook verbeeldt. Je bènt al de muze van een ander!'

En zij leek doodop, geknakt van verdriet, en stond als een muze die niets meer te inspireren heeft.

Maar zij sprak hem niet tegen.

Toen zei Nameno:

‘Vaarwel. Wil je niet nog éénmaal de mijne zijn?’

Zij: ‘Ja.’

Hij: ‘Met heel je hart?’

Zij: ‘Ja.’

Hij: ‘Ben je daarvan héél zeker?’

Zij: ‘Ja, Nameno.’

Hij: ‘Kom dan.’

En zij was nogmaals de zijne.

Met ontroering van geest en ontroering van zinnen, met gulzigheid en gewilligheid, met drift en toch langzaam, zoals men zich wijdt aan iets dat men heel, heel lief heeft.

Tegen middernacht liet zij hem uit, met een ingewikkelde kus op de mond.

En om vier uur in de morgen liep hij nog voort: met in zijn ogen haar stervende ogen, met op zijn haren de streling van haar handen, en aldoor zuigende aan zijn lippen, om er de smaak van haar lippen terug te vinden.

Soms dacht hij:

‘Het is uit. Het was een prachtig moment in ons leven, en zij verliest denkelijk meer dan ik. Mijn genie kan door dit verlies slechts winnen. Want nù heb ik de overtuiging een genie te zijn, nu dat ik mijn liefde heb prijsgegeven.’

En soms weer:

‘Maar dit is mij inderdaad onwaardig! Zo heeft een vlegel, een kinkel lief! Wanneer onze liefde zó pover blijkt, dan was zij geen muze en ik geen genie!’

En hij schreef haar:

Lieveling! Lieveling!

Je weet, hoop ik, dat het me aan trots niet ontbreekt. En dat ik niet laf ben, maar wat je niet weet, is iets wat ik zelf tot op

heden niet wist: hoe onzegbaar veel je voor mij bent, mijn eigen, heerlijke, enige Musa...

Zo mateloos, zo overdreven veel, dat je me zou uitlachen als ik het je zei...

En waarom zou ik je dan verlaten?

Je bent nog van mij, zolang je niet zegt, mij hardop zegt, dat ik het nazeggen kan, dat je niet meer van mij bent, niet meer wilt zijn van mij!

Mijn trots hoont mijn liefde die bedelen gaat.

Maar zij lacht om een trots die de hielen wil lichten!

En daarna maakte hij weer een lijst. *Lijst van Bewijzen voor mijn eigen heerlijke Musa, waarom wij voor elkander zijn geschapen.*

Een lijst, veel langer dan de vorige.

En daarna ging hij weer naar haar toe.

En hij stelde haar al deze vragen, omdat zij verklaarde niet meer te kunnen denken:

‘Weet je zéker dat je niet meer mijn Musa kunt zijn?’

‘Weet je zéker dat je de Musa van een ander kunt zijn?’

‘En als je het bent, denk je dat je 't zal blijven?’

‘En als je dan voelt, dat je weer mijn Musa kunt zijn?’

‘Als je dat voélt, zal je 't mij dan zeggen?’

En op alles antwoordde zij: ‘Ik weet het niet.’

Toen ging hij heen zonder haar zelfs te kussen. Want hij dacht: ‘Als ik haar nu niet aanraak, moet zij zich in mijn armen werpen. Dat is psychologisch niet anders mogelijk.’

Maar zij deed niets anders dan hem nakijken.

Tussenspel.

Zeventien uren zeevaart op bed.

Uitspansel Musa-loos. Horizon leeg.

Temidden van verfrommelde bergen: spel van vulkaan met grauwe spiralen. Dansend hart, wrangheid en Musa-dorst.

Troosteloze kusten, ruïnen van ijdelheid; vogel Rok vleugellam en horizon leeg.

Razernij, nagels, muiterij. Spierpijn, zeeziekte, brakwaterregen. Opluchting, maar uitspansel Musa-loos.

Eau des Carmes.

Terugkeer van één gedachte:

'Ik moet smeken, sterven, eerder dan haar verlaten.'

Ontwikkeling:

'Dit ben ik mijzelf, zoniet haar, verschuldigd.'

Dus ging hij opnieuw naar haar toe.

Zij ontving hem met een strelende glimlach.

'Ik ben zo hartelijk blij dat je daar bent. Ga zitten, ga zitten, vertel me van je laatste werk, laat ons critiseren, filosoferen, praten over alles, maar niet over ons. Want dan, zie je, kan ik niet meer denken.'

Hij stond als buiten westen geslagen. 'Begrijpt zij dan niet dat een genie, in een zo ernstig, beslissend geval, zijn genie vergeten moet voor zijn hart?'

In een scharlaken vervoering raasde hij op: 'Denk je dat...!' enz. En hij spoog op zijn genie!

Zij zweeg, met slapjes gevouwen handen.

En toen dacht hij: 'Kom, laat ik toegevend zijn, en als man en genie haar zwakheid ontzien.'

En hij zei: 'Kom, spreek maar over wat jij verkiest'.

Toen begon *hij* te zwijgen, en kéék slechts naar haar, met kleine, rhythmisch knipperende oogjes.

En zij sprak.

Zij zei: 'Ik heb vanmorgen een pyama gekocht. Mondena heeft bij me theegedronken. Weet je wat ik gistermiddag ontdekt heb? Een nieuwe winkel met verrukkelijke taartjes! Wat lag de sneeuw dik vandaag! Het was vorig jaar niet zo'n harde winter. Ik breng deze winter zeker niet hier door. Ben jij vandaag niet uitgeweest? Ik heb zo aan de arme mensen gedacht. O, zeg, en ik heb mevrouw B. ontmoet. Ze was met een heel sympathieke oude heer. Verbeeld je, Nameno, hij was oud-minister! En o ja, Mondena heeft naar je gevraagd. Ze had je, zei ze, in lang niet gezien. We gaan volgende week

met ons beidjes naar buiten. Dat zal me wat geven in deze kou! Ik ril al wanneer ik er aan denk! Jammer toch eigenlijk dat jij haar niet mag. Weet je dat Leni een kind heeft gekregen?'

Toen stond hij bruusk op en nam haar in zijn armen.

En hij zei: 'Zwijg, want nu zie ik, je kunt niet meer denken. En ik... kan óók niet meer denken. Laat ons benutten dit ogenblik, waarin wij twee lichamen zijn en twee instincten, om één lichaam en één instinct te zijn.'

Kortsluiting. Iedere gedachte uitgedoofd.

En toen zij oprezen sprak Nameno (zijn vingers nog in haar verwarde haren):

'Kijk, je bent nog van mij, van niemand anders. Dit is het bewijs. Ik kan voorgoed weer bij je blijven. Let wel, ik weet wat een ander zou doen: als je een gewone vrouw was, zou ik nu gaan, zou ik nu heengaan natuurlijk, om je te prikkelen, je hechter dan ooit zodoende aan mij te binden. Maar omdat dit zich tussen ons tweeën afspeelt, heb ik voor die spelletjes enkel misprijzen. Maar omdat jij een hele ware echte muze bent, kom ik zo maar simpelweg bij je terug. Je merkt dat ik wéét wat ik eigenlijk doen moest, maar ik blijf omdat je zo goddelijk bent, zo onvergelijkelijk anders, mijn muze...'

Maar toen rukte zij zich los en schreeuwde:

'In Godsnaam ga wèg! want ik hen maar een gewóne vrouw, versta je! en jij bent een gruwelijk vervelende kwibus, een allervermoeiendste leutervaar, die mij tureluurs maakt met zijn diepdenkerij!'

Langzaam ging Nameno weg.

En hij overpeinsde:

'Nu gaat zij met Mondena naar buiten. Zij zal alles aan Mondena vertellen. En Mondena zal het uitproesten en zeggen: "Maar liefste, heb ik het je altijd niet gezegd? Hij is ridicuul en niets méér, je Nameno! Het is een van die ongeboren genietjes die zich miskend voelen eer ze beoordeeld zijn. Denk

eens aan die grap van de Verzelde Asceten! Jij had daar toch bijna aan meegewerkt! Kom liefste, ik wens je van harte geluk. Als je nu keek naar Karel, of Richard, of Henri...” En zo denkt Musa er dan ook over. En zoniet nu dadelijk, dan toch binnenkort.’

Zo peinsde Nameno en kwam aan zijn huis, maar meende dat hij er ditmaal niet zijn moest, keerde op zijn schreden terug en peinsde verder.

‘Maar om van de klucht een tragedie te maken... Om in dit lachen een wanklank te brengen... Dit: Ik moest smeken, sterven, eerder dan haar verlaten. Ik heb gesmeekt. Ik moet dus nog sterven.’

Hij kocht een revolver en ging naar haar deur. Hij zei tot zichzelf:

‘Nooit zal Nameno dus een genie zijn. Hij zal het niet zijn, want zijn muze is heen... Maar door zijn Dood zal hij bewijzen, dat hij een genie had kùnnen zijn!’

Hij werd binnengelaten. Zij stond niet op, sprak geen lettergreep. Hij sloeg zijn arm om haar schouders. Zij verroerde zich niet. Hij zei:

‘Dit is werkelijk de laatste keer dat ik je zie. Wil je niet nog éénmaal de mijne zijn?’

Zij: ‘Neen.’

Hij: ‘Waarom niet?’

Zij: ‘Ik weet het niet.’

Hij zei: ‘Je weet dan niets meer? niets meer? je kan niet meer denken? Ik ook niet meer!... Maar luister, al moest ik je nòg zo vervelen: wij zijn niet twee gewone mensen, noch ik, noch jij, mijn enige Musa... En er is nog maar één einde voor ons mogelijk, je voelt wat het is: samen verglijden. Misschien is er zoiets als een leven hiernamaals, waarin dit soort heengaan zal worden gestraft. Maar dan worden wij heerlijk samen gestraft.’ Hij schoof de revolver tussen hen in.

‘Vooruit, zei hij, het is mij om het even of jij het ding laat werken of ik.’

Musa nam de revolver.

En opééns, over Nameno's droef afgewend hoofd, dwars door een mooie ruit in het venster, wierp zij het schiettuig de kamer uit. En zij sprak, terwijl zij de deur openhield:

‘Dit gaat te ver. Ik ben geen muze, maar jij bent een gek. Doe mij het plezier dadelijk weg te gaan, en nooit meer hier terug te komen.’

En Nameno ging haastig de trappen af, want zij had zulke grote ogen opgezet, dat hij er bang van was geworden.

De straat lag vóór hem, als een kolom van het grootboek. Maar er was geen saldo.

Hij rekende na:

‘Vreemd, ik loop rond en ik leef nog. In dit uur had ik feitelijk dood moeten zijn. Als ik nu dood was, zou ik geen genie zijn geweest.’

Verontrustend surplus. Hij begon te knoeien:

‘Laat ik maar doen alsof ik dood was. Vanaf zoëven ben ik dood. Als genie ben ik heden overleden.’

Hij had de valse posten in ronde cijfers uitgedrukt.

‘Ik behoor nu tot hen die niets meer bezitten. Geen vrouw meer, een misschien onroerend, geen muze, een zeker roerend bezit. Mijn genie niet meer, want het is overleden. Dit is bepaald die heilige ure, waarin alleen God ons overblijft.’

Wie zijn leven verliest, zal zijn leven vinden.

En ofschoon hij het adres niet kende, maakte hij zich op om tot God te gaan.

Zodanig, dat hij in een trein ging zitten die hem voerde naar een verwijderd land. Hij zat tegenover een reeks grove neuzen, die hem beletten aan Musa te denken; tussen zoveel afschuwelijke medegeschokten voelde hij zich tenslotte veilig alleen. ‘De treinen rijden, dacht Nameno; de treinen rijden, berstensvol, naar alle kanten, een spinneweb over; steeds berstensvol, als vruchtbare vissen met veel ongeruste mensjes als kuit; en daartussen ik die mij afdrijven laat, en daartussen ik, godde-

lijk doelonbewust, en daartussen *ik*, als Mozes in het biezen kistje.'

Hij hulde zich in een gore pij, maakte zich een nieuwe buitenkant. De buitenkant gaat altijd naar binnen; het kostuum bestuurt meestal de acteur; ieder mens acteert zijn leven.

Het gelukte hem niet de Vader te vinden die zo weinig lijkt op het gros van zijn kinderen, die zo weinig heeft ook van een genie, van Nameno's voorstelling daarvan...

Maar hij spande zich in om geheel te zijn: die mengeling van gebroken pot, gemarteld konijn en verschaalde wijn, die - zegt men - zozeer behaagt aan God.

Jan. '23

Claudia

Zelf-ontleding, zelf-bespreking: een zo voortdurend van het eigen Ik vervuld zijn, bracht Otto ten laatste buiten zichzelven. Hij kreeg lust te gaan reizen.

Hij kwam er niet toe zich te verplaatsen. Een draaiorgel kwam onder zijn venster en rammelde een mop uit zijn kinderjaren. Het leek hem meer afdoend dan een reis. Hij smeet veel te veel geld uit het raam op de stenen. Maar er waren geen mopjes genoeg in het orgel.

Een juffrouw kwam binnen met forse armen en zei: 'Waar is nou de verrassing?' ('Waarom niet: waar is de olifant?') Hij trok toch ergens een laadje open en kreeg er een flesje uit van *Coty.* De juffrouw begon te klapwieken, maar zei dan: 'Jasses, het etiket is gescheurd'. Hij keek. Werkelijk, het etiket was gescheurd.

Hij zei: 'Och, je weet dat ik daar geen benul van heb. Een volgende keer moet de chauffeur maar gaan'. De juffrouw begon te snikken. Hij vervolgde: 'Je hebt heus tè veel goede smaak. In de restaurants weet je ook altijd in hoever de biefstuk niet is bestorven, en je verfrommelt je servet als je niet lekker hebt gegeten'.

De juffrouw snikte: 'Vergeef me en dank je wel, To'.

Een brief werd binnengebracht. Het bleek te zijn een brief van zijn vriend Erasmus, die hij in geen tien jaar had gezien.

Erasmus schreef:

Weet ge dat ik getrouwd ben? Ik heb vrouw en zelfs kind. Sedert vier jaar nu al woon ik in P. waar ik les geef in practische autosuggestie. Ik hoor dat ge dikwijls reizende zijt. Kom eens kijken hoe wij het hier stellen. Er is een logeerkamer.

Hij antwoordde onmiddellijk (de juffrouw had niet gedaan met snikken):

Weet je dat ik ongetrouwd ben? Ik meende eerst dat ik van hier niet wegkon, maar je schrijven leert mij het tegendeel. Verwacht mij morgen. Hoe heet je vrouw en hoe heet je kind?

Terwijl hij zijn koffers pakte, ging de juffrouw uitgesnikt heen.

Zij heette Claudia.

Hij vond zulk een naam romeins en barbaars. En hij kon hem niet thuisbrengen. Hij kende Agrippina, Octavia, Poppaea, Martha en Maria. Een zekere Julia had zich beroemd gemaakt door haar wangedrag. Hij wist Claudius, maar niet het vrouwelijke op a.

Zij was groot, groenachtig en mager, en had veel gelezen.

De eerste dag zei ze in gezelschap:

'Men moest zich eigenlijk nooit in de andere sexe verdiepen.' Het kind, een jongen, knabbelde aan haar veters.

Hij vroeg: 'Hoe heet uw kindje, mevrouw?'

Het kind heette natuurlijk Erasmus.

Maar zijn vriend Erasmus zei tot hem:

'Gij kent mijn vrouw nog niet. Toen ik haar leerde kennen, deed ik pas aan stenografie. Toen ik haar ten huwelijk vroeg, heb ik haar antwoord gestenografeerd.'

En hij las het voor:

'Mijn lieve aanstaande man, je weet niet wat je me vraagt, met je trouwen, weet je wat dat betekent? je gehoorzaamheid beloven, je kinderen ter wereld brengen, jaloers op je zijn en je zakdoeken tellen, als ik ja zei zou ik zelfmoord moeten plegen, hoe kan ik ja zeggen en mijn waarde behouden? och, ik weet, je bent eigenlijk wat in de war, als ik zelfmoord pleegde zou je verdrinken, in 's levens maalstroom zou je verdrinken, wie zou je er uithalen, wie je gehoorzaamheid beloven, wie je kinderen ter wereld brengen, wie jaloers op je zijn en je zakdoeken tellen? o mijn lieve aanstaande man, ik ben wel gedwongen je aan te nemen, als je werkelijk

niet anders kunt, zullen we trouwen. En ze is met me getrouwd', zei Erasmus.

'Verwonderlijk.'

'Vier jaar geleden. Eerst gaf ik les in stenografie. Toen in psychologie. Toen in filosofie. Nu inpractische autosuggestie.' 'Ojajaa', gaapte hij.

'Otto, zei Erasmus, slaap kan door practische autosuggestie gemakkelijk en doeltreffend bestreden worden. En ik ben trots op mijn vrouw', besloot hij.

De volgende morgen liep Otto alleen in de tuin. Hij verwachtte Claudia en las avonturen in het kiezel. Hij wist niet waarom hij Claudia verwachtte, maar Claudia is gekomen en heeft zijn arm genomen.

'Ik ben een nietsnutter, sprak hij, ik heb nooit iets kunnen doen dat gedaan moest worden. Ik lijk volstrekt niet op mijn familie. Ik heb het volledige besef van mijn nutteloosheid en het nutteloze van nuttig-zijn troost mij ook niet meer. Eerst wilde ik adelborst worden, toen marskramer, toen detective, toen bankier, toen geleerde, toen caféhouder en nu, denk ik soms, verzamelaar. Ik heb een chauffeur en kan mijn auto niet besturen. Ik zou vrouwenkarakters willen verzamelen. De gewoonste exemplaren zijn in twee uur geklasseerd. De ongewoonste kunnen zeven dagen duren. Na zeven dagen vervliegt het ongewoonste. Er is bovendien niet één vrouw ter wereld die aan een verwachting van zeven dagen kan voldoen. Daar was eens een man... maar dat kan ik u beter later vertellen. Waarom hebt u een romeinse naam, mevrouw? Mijn laatste exemplaar had dikke armen en verfrommelde haar servet als ze niet lekker had gegeten. Wat bedoelde u gisteren, toen u zei: "Men moest zich nooit in de andere sexe verdiepen"? Weet u, mevrouw, dat u raadselachtig bent? Ik heb naar een draaiorgel geluisterd dat veel minder raadselachtig was dan u. Waarom is u de vrouw van mijn vriend Erasmus? O Claudia, waarom zijt ge in 't huwelijk getreden?'

Zij had niet gelachen en zei:

‘Ik weet niet waarom ik Claudia heet. Ik weet niet meer wat ik gisteren heb gezegd. Ik ben een klein dom burgervrouwtje en Erasmus is mijn man en ik ben nu al vier jaar getrouwd. Ik heb een kind, ik leef, ik ben al vier jaar getrouwd. Ik kan u ook niet veel anders vertellen.’

‘Mijn vriend, zei Erasmus de derde dag, zie hoe verrukkelijk schoon onze tuin is. De gezondheid der rozen! slechts Claudia is gezonder! Het verstand der leliën! slechts Claudia is verstandiger! De ernst der asters! slechts Claudia is ernstiger! Altijd is Claudia volmaakter! Ga met haar wandelen, mijn vriend. Gij zult in haar bijzijn zaken bespeuren, die geen ander u zou hebben geopenbaard. Als ge wist, hoezeer ik haar bemin! Vier jaar nu al is zij mijn vrouw. Mijn vrouw!... gij weet niet wat dat beduidt, nietwaar? Gij deugniet, luilak, kapel, libel! Ga met haar wandelen, raad ik u. O, ik weet, gij gelooft niet aan autosuggestie! Niet aan psychologie, niet aan filosofie. Misschien, wie weet? niet aan stenografie. Gij olijke twijfelaar! Zoudt gij haar ooit weten te analyseren?’

‘Neen, zei Otto. Ik haat alle analyse. Zonder een draaiorgel onder mijn venster had ik mij tot nul geanalyseerd.’

‘Ga met Claudia, zei Erasmus, ga met mijn vrouw, mijn Claudia wandelen. Geef u aan haar over. Drink langzaam haar woorden, als zij u wat zegt. Zij heeft mij van de stenografie tot de scherpzinnigste psychologie gevoerd. Ik zweer u, zij zal een wonder bewerken. Van de scherpzinnigste psychologie tot balsemendste wijsbegeerte. Mijn vriend, wat staat gij hier nog in de tuin? Van balsemendste wijsbegeerte tot allesgenezende autosuggestie. Ach, gij gelooft niet aan de autosuggestie! Gij vermoedt niet half, hoezeer ik haar bemin. Maar ik wist dat gij hier zoudt moeten belanden en dat een wonder in u bewerkt zal worden. Mijn Claudia zal het wonder bewerken. Otto, mijn vriend, ga met haar wandelen...’

‘Als je er volstrekt op staat, zei Otto, maar ik voel voor wonderen zomin als voor analyse. Toen ik vier jaar oud was, zwoer mij reeds mijn bonne...’

‘Toe ga, zei Erasmus, ga met haar wandelen.’

Zij zijn samen gaan wandelen.

En toch niet samen, want zij heeft het kind meegenomen. Het wil haar met de parasol slaan, het spartelt haar tegen de knieën, het pruttelt met spuugbobbeltjes en schreeuwt, of vlijt zich verleidelijk tegen haar heupen en eist onweerstaanbaar een vinger of hand.

Zij hebben nog niet met elkaar gesproken. Zij zijn aan de rand van een vijver gaan zitten, waar witte bloemen in het water drijven als minuscule vrouwenpantalons. Zij zijn buiten de stad; zij wijst en zegt:

‘Zie, P. ligt vóór ons als een fresco gezien door een stereoscoop.’

‘Inderdaad’, zegt hij.

‘Te-je-coop!’ zegt het kind. Daarna gaat het spelen, maar het verdrinkt niet tussen de waterbloemen.

‘Die berg heet de Heilige Redder. Maar in de stad wonen vele gezinnen van wie niemand recht weet wat ze er eigenlijk doen. Er wonen geen twéé mensen die elkaar kennen. Maar van tijd tot tijd komt er een telegram en roept iemand weg naar andere mensen.’

‘Zij heet toch geen Pythia’, denkt hij. Maar hij vraagt:

‘Bekenden?’

‘Nooit. Altijd onbekenden’.

‘Altijd onbekenden!’ zegt zij nogmaals.

‘Claudia, zegt hij, geef mij de hand.’

Haar blik doet opeens (haar ogen zijn zwart) door zijn hersens raven en kraaien dwarrelen.

‘Wie de hand krijgt, zegt zij, komt tot de lippen, en wie tot de lippen komt, komt tot de rest.’

‘Mij hand!’ roept het kind. Het is alweer teruggekomen.

‘Hier liefste’, zegt Claudia, die als een moeder glimlacht.

En Erasmus heeft (de vierde dag) een sigaar opgestoken na de lunch, en spreekt tot Otto:

‘Gij staart op mijn hoofd dat kaal begint te worden. Gij denkt: “Mijn vriend Erasmus wordt een oude man”. Gij begrijpt niet hoe iemand als ik getrouwd kan zijn, en een vrouw hebben kan als mijn Claudia. Gij denkt dat gij ons hebt leren kennen: ik zie aan uw neusvleugels dat gij dat denkt. Gij vergist u, gij kent geen psychologie. Gij hebt alleen uzelf kunnen vinden. En toch, wéét gij wat autosuggestie betekent? Ik vrees dat zelfs in uw onderbewustzijn het begrip daarvan nog sluimert! Mijn vriend, mijn vriend, tracht mij niet te doordringen. Gij hebt de vermogens niet, en zo gij ze hadt, dan nóg zou u een gegeven ontbreken. Er is (fluistert hij) een geheim in mijn leven...’

‘Erasmus, zegt Otto, grote Erasmus! zet je oren open en laat mij vertellen:

Een reus kwam gelopen over de velden, en een dwergje, in doodsangst, liep hard vóór zijn voeten. Toen lachte de reus dat het daverde. “Loop niet zo hard! zei hij tot het dwergje, men ziet heel ver van een grote hoogte en ik heb je sinds lang geheel overzien!” “En ik, zei het dwergje, kan u niet ontwaren. Mijn blikken reiken slechts tot Uw knieën, die blinken als rotsen door regen geschuurd. Maar ik kom even uitkijken hoven Uw tenen, en ik zie dat U last hebt van eksterogen”.’

De grote Erasmus scheen beklemd. Toen kwam de kleine Erasmus binnen. En de grote Erasmus zei zegevierend:

‘Uw verhaal heeft geen zin, waarde vriend, geen zin. Want ik zèg u: daar is een geheim in mijn leven, en gij weet nièts, want gij kunt dat geheim niet weten.’

Hij is opnieuw met Claudia gaan wandelen, en ditmaal waren zij alleen, en een onweer heeft hen overvallen.

Zij zagen de stad van een andere hoogte: de Heilige Redder werd een chinese schim; het licht van de bliksem straalde fel-wit en telkens kneep Claudia haar oogleden samen; de donderknalde door het regengordijn als diepe plonzen in woelig water.

Zij heeft zich elastisch klein gevouwen. En beschermend heeft hij een arm om haar heen.

‘Er valt nog licht op de stad, Claudia, zegt hij, moet men nù niet spreken van het strelende licht? Je man beloofde mij laatst een wonder. Dit woord is een gevallen grootheid. Vertel mij maar iets, een geheim bijvoorbeeld. Je man sprak mij ook nog van een openbaring.’

Zij schijnt uiterst bang voor het bliksemlicht.

‘Een geheim, of een wonder, of een openbaring. Of een draaiorgel. Geef mij desnoods maar een draaiorgel. Als ik zie dat je spreken gaat, denk ik altijd dat er iets héél onverwachts zal komen. Je bent als de hoed van de goochelaar.’

Zij schijnt gans overstuur door het geweld van de donder.

‘Er is een zakdoek ingegaan en een rozenstruik weer uitgekomen. De rozenstruik is weer verdwenen en er is een konijntje te voorschijn gesprongen. Als het konijntje is geslacht, wat zal men ons dan geven?’

Zijn mond wordt tot stilte gebracht door haar lippen.

‘Dit, zegt zij, je hebt er niet om gevraagd. Je hoeft er overigens geen naam voor te zoeken. Je kunt tòch niet vermoeden wat Claudia je geeft.’

Erasmus scheen treurig, de volgende morgen.

Hij rookte geen sigaar en speelde met zijn zoon.

‘Kom hier, m'n jong, kom hier bij Pappa. En laat het tongetje kijken. Och, wat is het tongetje wit! Nu zal Pappa je een verhaaltje vertellen. Of wil je liever een liedje horen?’

En Erasmus zong:

Daar woonden eens, heel eensgezind,
Een man en vrouw en een klein kind,
Ja holahi, ja holala!
Ja holahi, ja holala!

Maar het kind liep op een drafje heen.

‘Zo is een kind, zei hij bedroefd, het gelooft zijn eigen vader niet. Ik ben er zeker van dat hij twijfelt aan onze eensgezindheid. Geef een kind de waarheid en hij zal haar aankleden. Er zijn geen kinderen meer! o tijd, o zeden! waar gaan wij heen? Gij zijt een kind van uw tijd, mijn vriend. Ik ben zeer versterkt

in dit mijn oordeel sedert ik u vijf dagen hier heb gezien. Gij hebt wèl gedaan mijn gast te wezen. En gij moogt ook vooreerst niet van ons gaan, want gij hebt mij nog niet teruggevonden.'

'Erasmus, zei Otto, wat scheelt eraan?'

'Ik ben wat treurig voor u, mijn vriend. Het heeft gisteravond schandalig geregend, en nu ligt er zoveel modder op de wegen, dat gij niet met mijn Claudia kunt wandelen gaan.'

De nacht kwam (van de vijfde dag); een ster viel te snel dan dat een van de drie, zelfs in het geheim, een wens kon doen.

'Ik ben van alles geweest, zei Otto, minnaar, dienaar, neefje en broer. Ik heb de kuisheid in lange brieven bezongen en monumenten gebouwd die ingezakt zijn. Ik heb gidsen bestudeerd voor goede manieren en de kunst van de blik in twaalf lessen. Ik heb aan het eind steeds mijzelf gevonden. Ik ben tenslotte met het eind begonnen en het heeft mij de adem doen verliezen. Maar ik heb mijn goed humeur behouden. Ik heb mijn systemen nu vereenvoudigd en de lust tot lange doodsstrijd verloren. Meest ben ik de mijnheer die van verre kijkt. En vaak de mijnheer die maar gauw verder gaat. Als ik met mijzelf zit opgescheept, ben ik soms de mijnheer die zichzelf verlaat. Het gaat er om niet te veel te bezitten. Maar ik kan niet alle speelgoed stukslaan. Soms zou ik een verzameling willen beginnen.'

'Er is slechts één geval denkbaar, zei Erasmus, waartegen noch stenografie, noch psychologie, noch filosofie, noch zelfs practische autosuggestie baat: een huwelijk in zekere omstandigheden. Ze komen gelukkig weinig voor. Neem de duifse maagd en de vlekkeloze jongeling, breng ze samen in Hymen's ledikant, en ge zult twee ongelukkigen hebben gemaakt.'

Maar Claudia zei niets.

'Gij, Claudia, zegt niets?' zei Erasmus.

En daar hij geen antwoord kreeg, ging hij voort:

'Ik ben gelukkig, gelukkig, gelukkig.'

...Tegen middernacht dreef een wonderlijk benauwen de gast uit zijn bed op het trapportaal.

Hij zag er Claudia, die hem zei:

'Jij verzamelaar weet niet hoeveel je hebt gekregen. Je bent al vergeten dat ik eens zei: "Men moet zich nooit in de andere sexe verdiepen". Erken, je bent het volkomen vergeten?'

'Erasmus...', begon hij.

'Weg met Erasmus!' schreeuwde Claudia.

En zelf liep zij weg, met fladderende haren.

Otto's alleenspraak (in de vijfde nacht):

'Die woorden zijn niet dubbelzinnig. Weg met Erasmus is weg met Erasmus. Best, Erasmus moet dan maar weg.'

> Als Claudia wil hetgeen zij wil,
> Dan mag mijn wil niet tegenstreven.
> Wie zou voor wil een gril uitgeven?
> Als Claudia wil en 't is geen gril:
> Leef' Claudia's wil, lang zal zij leven!

'Ik ben haar met lijf en ziel verkocht, verknocht. Het gaat niet meer om een verzameling. Ik heb verzen op haar ge maakt. Ik breng weer goud ter groene tafel. Ik kan haar zeg gen: "ik heb u lief". Claudia! mijn Claudia! Wat? Zijn Claudia? Weg, lelijk hoofd! Neen, neen, Erasmus moet maar wèg. Erasmus is een uil, een aap. Hij heeft zijn practische autosuggestie, hij blijft wel gelukkig-gelukkig-gelukkig. "O, mijn vriend!" Het is waar, Erasmus is mijn vriend. Ik heb de pijp met hem gerookt, ik heb zijn zout met hem gegeten. Ik huis in zijn huis, en dit dak is zijn dak. Zou ik zijn huisvrouw hem ontroven? Hij heeft mij verteld van de stenografie. Kan ik hem bedriegen onder zijn dak? "Ga met haar wandelen, mijn vriend". Erasmus is een uil. Erasmus is een uil. Een aap, een uil. Hij heeft een kaal hoofd en Claudia een romeinse naam. Erasmus, Erasmus, wie heet nu Erasmus? Jawel, maar hoor. Ik heb... een afkeer van het liegen: wijl God het ziet. En mijn Erasmus te bedriegen: dat doe ik niet. Bravo, Hieronymus! En weg met Erasmus! O-o, kan ik niets anders vinden? "Wèg! riep Claudia, wèg met

Erasmus". Tot zover Claudia. Maar als Claudia wil hetgeen zij wil... Natuurlijk. Dan mag mijn wil niet tegenstreven. Natuurlijk niet. Natuurlijk wèl. Natuurlijk niet. Wel. Niet. Wel. Niet. Hoe is het nu? Nièt. Neen, wèl. Want mijn Erasmus te bedriegen... Dat doe ik niet, dat doe ik niet! Kom Otto, nu maar slapen gaan. Morgen zullen we zien, nietwaar? Nu maar naar bed. Naar bed, naar bed, zegt Duimelot. De grappenmaker. Een uil, een aap. Maar hem bedriègen?... Dàt doe ik niet.'

De zesde dag. Erasmus had zijn kind tussen zijn knieën en trok aan de haren van zijn kind.

'Mijn vriend, zei hij, gij weet niet hoezeer ik haar liefheb. Ik heb haar lief! Ik heb haar lief! Nietwaar, mijn jong, ik heb haar lief?'

'Jief.'

'Ik...', zegt Otto.

'Ziels-lief, zièls-lief, mijn goede vriend. Ik heb haar zielslief, ik heb haar zielslief.'

'Erasmus...', zegt Otto.

'Gij weet niet, gij wéét niet, hoezeer zielslief. Zeg eerlijk, hebt ge ooit zoiets meegemaakt? Al gelooft ge dan niet aan autosuggestie! Zeg eerlijk, hebt ge ooit zóiets gezien?'

'Erasmus, zegt Otto, ik...'

'Zeg niets, mijn vriend. Gij kùnt het niet weten. Nietwaar, mijn jong, hij kan het niet weten? Zeg niets: er is een geheim in mijn leven. Er is een geheim, een geheim in mijn leven...'

En wederom kwam de nacht.

En met de nacht is Claudia in zijn kamer gekomen.

Met nachthemd en fladderende haren gekomen.

Met in haar hand een tafelmes.

'Je hebt gezegd, zei ze, dat ik een romeinse naam heb. Geliefde, hier is een tafelmes. Wat ik nimmer gedurfd heb, durf het voor mij. Je weet zijn kamer, naast de mijne. Hoor je, geliefde? *naast* de mijne. Ga, sluip er heen, op stille voeten. "Weg met Erasmus" heeft Claudia geroepen. Herinner je, ga! en dood

Erasmus! Hier, neem dit mes in je sterke hand. Sprak je niet van een geslacht konijn? Mocht het niet goed zijn, sluip naar beneden. Ik zal hier in deze kamer wachten. In de linkerla van het zwarte buffet zal je elf andere messen vinden. Zoek er het beste uit, sluip weer naar boven, op stille voeten, en dood hem, wil je?'

Hij sloop de trap af, op krakende voeten.

De ganse nacht zocht hij het zwarte buffet.

Bij het morgengloren had hij het gevonden.

Hij kon geen keus doen tussen de messen.

Zodra hij Erasmus zag, liep hij op hem toe.

'Hoor eens, ik moet vandaag nog vertrekken!'

'Vandaag!' riep Erasmus.

Hij keek om naar zijn kind. Het was er niet. Ook Claudia niet. Zij waren alleen.

'Hij moet weten, dacht Otto, dat ik de ganse nacht naar het zwarte buffet heb lopen zoeken'.

'Waarom vandaag?' stamelde Erasmus.

'Omdat ik niet langer wachten wil. Je ziet het me niet aan, maar ik ben gewoon woedend. Als ik langer bleef, zou ik een ongeluk begaan. Je hebt me afschuwelijk voorgelogen. Je hebt me een openbaring, een wonder beloofd. De ganse nacht heb ik lopen zoeken! Ik heb geen wonder en geen openbaring gevonden!'

Erasmus verbleekte.

'Is dat je laatste woord?' zei hij.

'Doe geen domme vragen, zei de gast. Heb je daarvoor aan stenografie gedaan? Er gaat een trein binnen het halfuur.'

Maar Erasmus dreigde in zwijm te vallen.

'Je kùnt me niet binnen het halfuur verlaten, zei hij, de zon schijnt, je kùnt niet, werkelijk niet. Voordat het donker wordt, kan ik niet spreken. Voordat het donker wordt, kan je niet gaan. Ik heb je geen wonder en geen openbaring gegeven, maar als je blijft tot het donker wordt, krijg je een geheim.'

Dus nog een nacht is over hen gezegen, en het electrisch licht is uitgedraaid, en Erasmus' hand knijpt Otto's hand.

‘Neem de duifse maagd en de vlekkeloze jongeling, fluistert Erasmus, breng ze samen in Hymen's ledikant. En gij zult twee ongelùkkigen hebben gemaakt. Tegen onhandigheid is geen symbool zelfs bestand. Ik was de pure jongeling. Wie, denkt gij, was de duifse maagd?’

‘Claudia...’, fluistert Otto.

‘Het symbool, fluistert Erasmus, is ook een maagd. Het draagt een hansop van zilverpapier. De realiteit verkracht het symbool. De realiteit is een lustmoordenaar. Mijn stenografie kwam mij niet van pas. Ik boezemde Claudia afkeer in. Ik wierp mij dus op de psychologie. De afkeer kreeg uitwassen. Maar ons kind werd geboren. Wij noemden het Erasmus. Ik deed toen al aan filosofie. Na de geboorte van ons kind... Mijn vriend, hier begint eerst met recht het geheim. Zij beet, krabde, sloeg, spoog, spartelde, schopte! Zij riep: “Raak me niet aan! nu niet meer! nu niet meer!” Ik ben aan autosuggestie gaan doen.’

Hij laat Otto's hand los en zucht.

‘Helaas, mijn vriend, gij hebt mij verlaten. Ik had op u gerekend. Gij spraakt van chauffeurs en verzamelingen. Ik dacht dat gij de verleider zoudt zijn. Ik sprak van liefde en huiselijk geluk. Ik dacht dat gij tòch vatbaar zoudt zijn voor suggestie. Ik heb haar nimmermeer aangeraakt. Ons kind heeft ons leven in tweeën gesneden. Het is diep-tragisch, diep tragisch, nietwaar? Ik had op u gerekend om nogmaals te snijden. Een nieuw leven zou ingegaan zijn na de snee.’

Hij staat op en gaat naar de deur.

‘Gij wilder mijn vriend zijn en liet mij alleen. Alleen, alleen, toch niet alleen. Ik hóópte dat gij mij alleen zoudt laten. Ik zou u Erasmus zelfs hebben afgestaan. Maar gij kunt nooit meer breken uit de kluis van Uw Ik.’

Hij draait het licht aan en glimlacht.

‘Gij wilt niet met haar wandelen gaan...’

Erasmus gaat.

Claudia komt.

‘Claudia, roept Otto, Claudia! Claudia met je romeinse naam!’

‘Ik kom je de openbaring brengen, zegt zij, schreeuw niet zo hard: ik haat Erasmus. Ik haat mijn lafheid in Erasmus. Op een bordje boven onze haard stond geschreven: *Een ogenblik van onbedachtzaamheid/maakt dat men soms jaren schreit.* Ons huwelijk begon met een vergissing. Toen hij mij vroeg, zei hij letterlijk: “Claudia, wilt gij een vriendin voor mij zijn?” Ik zei: “Ja, waarom niet?” Als je toèn zijn vreugdekreet had gehoord! Ik begreep opeens wat hij bedoelde met “vriendin”. En toen had ik het hart niet meer neen te zeggen.’

‘Maar, bedenkt hij, een stenografisch verslag...’

Zij bloost en openbaart:

‘Dat verslag was van de volgende morgen. Hij bracht toen het klad van zijn aanzoek in het net. Bovendien zag ik dat hij stenografeerde. Toen kon ik niet anders dan mooi praten.’

‘Hoe diep menselijk, zegt hij. Openbaar verder.’

‘Als je wist hoe we samengeleefd hebben, gaat zij voort. In het begin van ons huwelijk was hij een oester. Daarna veranderde hij in een slak. Daarna werd ons kind geboren. Ik geloof dat hij toen een inktvis is geworden. Maar zeker weet ik het niet, geeft zij toe, ik wilde het toen maar niet meer zeker weten.’

Zij wil heengaan; hij treedt haar in de weg.

‘Claudia, zegt hij, het wonder is gebeurd! Hij denkt dat ik alleen zal gaan. De openbaring heeft plaatsgehad! Ik wens geen verzameling meer te beginnen. Je hebt me aan mezelf geopenbaard! Claudia, ik ben je verkocht, verknocht. Ik heb op je gedicht: “als Claudia wil hetgeen zij wil dan mag mijn wil niet tegenstreven” en nog een paar regels. Wil Claudia een nieuw leven met mij beginnen? Een nieuw leven gaat in na een nieuwe snee!’

‘Neen, zegt zij, ik ben een klein dom burgervrouwtje en Erasmus is mijn man en ik ben nu al vier jaar getrouwd. Neen, blijf niet zo vóór me staan, en laat mijn handen los. Dit is de

nacht van de zevende dag. Ik heb een kind, ik leef, ik ben al vier jaar getrouwd. De gewoonste exemplaren zijn in twee uur geklasseerd. De ongewoonste kunnen zeven dagen duren. Na zeven dagen vervliegt het ongewoonste. Daar is bovendien niet één vrouw ter wereld die aan een verwachting van zeven dagen kan voldoen.'

Aug. '24

Een tussen vijf

Dit is het spel van Bob en Betsy, waarin Bob's vrienden meespelen. Zij heten Max, Maurits, Erik en Willie. En er is nog een zevende personage, de masseur. Want de plaats van handeling is een herstellingsoord.

In de eerste plaats verschijnt Bob. Een jongmens in goeden doen, vier-en-twintig jaar maar jonger dan zijn leeftijd, knap, ofschoon wat boers, vooral van beweging, prachtige blauwe ogen, ietwat klassieke opleiding (heeft Vergilius in het oorspronkelijk genoten en aantekeningen gemaakt bij de filosofen), maar sportliefhebber, rijdt motorfiets, kampeert vaak in de open lucht. Wat doet hij in een herstellingsoord? Komt men nog in een herstellingsoord uit liefde voor schandaal? Niet meer. Men durft er zelfs gezond wezen, de zieken verachten niet meer de gezonden. Als iemand in de eetzaal een grap vertelt, zijn alle tafels geroepen te lachen. Misschien brengt Bob zijn vacantie in zo'n oord door om te studeren? men studeert immers altijd.

Max is de dokter in het oord. Ook mens. Als dokter zal hij een voortzetter zijn; ofwel een vernieuwer, ware het slechts van standpunt. Zijn boek zal het boek zijn der sympathie, sommigen zullen het een akte van geloof noemen (Max verheelt zich niet dat het geloof van grote waarde is). Als mens tracht hij natuurlijk vrij-mens te zijn; overigens is hij twee-en-dertig jaar, klein snorretje en zachte stem, brilleglazen, niet groot van stuk, artistiek, man-van-de-wereld, welriekend, welbespraakt. Als hij zijn boek niet had, zou hij zich

waarschijnlijk vervelen in het oord, al staat er een piano in de muziekzaal.

Kan men in het herstellingsoord de dokter vermijden? Bob en Max komen samen. Het is geen onderzoek, gewoon een gesprek. Maar het vragen is Max eigen. Is Bob sportief! Tennist hij ook? Altijd met dames zeker? Toch niet? Zullen zij dan samen eens tennissen? Met alle genoegen; want Bob vindt het flirten bij tennis zelfs ergerlijk. Hazo! Bovendien verkiest hij zijn motorfiets (hij is op zijn fiets in het oord gekomen): hij rijdt graag door de natuur; alleen; dan geniet hij volop van de vormen-en-kleuren. Welke is wel zijn lievelingskleur? Bob voelt zich wat overvallen; hij gelooft haast: groen. Dat is aardig. En welke vormen vindt hij de mooiste? Dat kan hij zo niet zeggen. Dat is jammer. Hij heeft een krachtig geluid, hij zingt zeker als hij in de natuur alleen is? Nooit, hij heeft het altijd veel te druk met opmerken. Juist, maar dan overkomt het hem zeker wel dat hij fluit. Toch zelden. Ach kom! te wel-opgevoed? Of kàn hij niet fluiten? Bob probeert eens; natuurlijk kan hij best fluiten. Bob en Max lachen. Bob vindt Max een grappige kerel en Max voelt zich tot Bob aangetrokken. Hij vindt hem een klein beetje onvindbaar.

Dan verschijnt Maurits in het oord. Maurits, in de vijftig, groot, forsgebouwd, is getrouwd geweest; dat zegt veel. Hij heeft zakken onder de ogen, zijn buik heeft een ongewenst overwicht gekregen op de andere delen van zijn anatomie. Hij heeft de masseur nodig, plus sommige toestellen die een herstellingsoord kenmerken. De masseur is een sterke kerel in witte jas en blauwe broek en met sterke witte tanden; hij is tevens badmeester. Er staat in het herenbad een orgel dat, geopend, de gloeiende oven wordt. Maurits durft doen wat drie jongelingen gedaan hebben, hij heeft een sterk hart; hij vlucht niet onder de 60°; hij heeft voor hete vuren gestaan; hij spot met de vrouw in het algemeen; daar hij voor een geestig man doorgaat, zegt hij dikwijls: ‘Niets is veranderlijker dan de vrouw’.

Hij staat daarentegen als goed vriend bekend, en die het bestaan heeft verzekerd vooral van veel jongere kameraden. Wie let op wat zijn vijanden hem verwijten? Hij heeft geleefd, dat is algemeen bekend, hij komt wèl omdat hij moet opgeknapt. Maar hij is getrouwd geweest en dat zegt veel, al is hij kinderloos gebleven.

Kort daarna komen Erik en Willie. Laat ons deze vriendschap op een verschil van fortuin baseren, een reden als een andere. Erik is rijk en Willie arm, is het niet logisch dat Willie van Erik's rijkdom meegeniet? Zij hebben elkaar reeds op school gekend, Erik was negen en Willie acht; nu is Erik tien jaar ouder, Willie ook. Zij reizen veel samen. Erik is ouderloos. Willie heeft een huidziekte die Erik genezen wenst, zo heeft hij Willie hier gebracht. Er staat in het herenbad een toverlantaren die een roodachtig licht over Willie's vel verspreidt. Toen Willie tien jaar oud was zag Erik hem eens in een manestraal (Willie was toen bij hem gelogeerd), nooit nog had hij zoiets moois gezien. Hij riep Willie weg om zelf in de manestraal te staan; toen vond Willie Erik mooi. Het licht van de toverlantaren schijnt Erik een goed voorteken, als een verversing van hun vriendschap. Hij gaat geregeld met Willie mee om er naar te kijken, en vaak, als om zijn aanwezigheid te rechtvaardigen, neemt hij al kijkend een dennenaaldenbad.

Intussen heeft Bob Maurits in het herenbad ontmoet; daar het herstellingsoord klein is, wordt men daar ook gemasseerd. Bob, die juist een grote tocht gemaakt had, was gekomen voor een douche; hij zag de badmeester komma's drukken op Maurits' buik en kon zich niet weerhouden te lachen. Maurits heeft meegelachen, waardoor de vingers van de masseur begonnen te dansen. De vingers van de masseur sloegen daarop Maurits, zoals de vinnige straaltjes van het stortbad Bob sloegen. Toen maakte Maurits een geestige opmerking over zijn eigen ouderdom en Bob's jeugd, een beetje weemoedig ook, heel innemend. Zo gebeurde de kennismaking tussen Bob en Maurits.

Met Max was Maurits reeds eerder samengekomen, maar dit medisch onderhoud gaat schuil achter het beroepsgeheim. Maurits is Max' patiënt.

Ook met Erik en Willie heeft Maurits kennisgemaakt. Hij heeft belangstellend doch vol tact naar Willie's huidziekte geinformeerd. Toen Erik en Willie alleen waren, zei Willie: ‘Wat een aardige oude heer’. ‘Hij is zo aardig niet, vind ik, zei Erik, en vind je hem zo'n oude heer?’ Waarom vond Erik Maurits niet aardig? Hij was zo vriendelijk, vond Willie. ‘Hij is tegen iedereen zo vriendelijk, zei Erik, hij presenteert geregeld sigaretten aan de masseur. Werkelijke heren doen dat niet, de man is vast een parvenu’.

Bob heeft Max en Maurits horen spreken over Max' boek. Zelfs vond hij hun gesprek vervelend, omdat hij op het punt stond met Max te tennissen. IJdelheidjes van de dokter: in welk opzicht kan zijn werk een man als Maurits interesseren? Maar op het tennisveld is Max hem weer meegevallen, hij was veel moeilijker te slaan dan Bob verondersteld had, en opmerkelijk vlug overal bij, met het grappige trippeldrafje waarmee hij zich verplaatste. De vriendschap groeit tussen Bob en Max.

Weldra komen ook Bob, Erik en Willie in elkaars gezelschap. Max heeft ze bijeengebracht. En Bob heeft Erik en Willie dadelijk leren tennissen: Erik is veel handiger dan zijn kameraad, na vier dagen oefening krijgt hij de ballen meestal over het net, terwijl Willie met een slap handje serveert. Wat heeft Willie toch eigenlijk? vraagt op een keer ook Bob, die hem niet onder het roode licht heeft gezien. ‘Hij is altijd nogal ziekelijk geweest’, antwoordt Erik. Willie protesteert. Hij wil dat Bob hem zal meenemen achterop zijn motorfiets; heus, hij geeft niets om schokken. ‘Nu ja, zegt Bob, er zijn zelfs meisjes genoeg die durven’. Erik heeft een zuur gezicht, maar Bob neemt Willie mee, belovend dat hij niet te woest zal rijden. Willie is banger dan hij weten wil, hij lacht onophoudelijk

maar klampt zich heel stevig aan Bob vast en is doodsbleek als ze terugkomen. Erik wil dan ook niet meer dat Willie zulke vermoeiende tochten naakt.

Wat later heeft Bob zich meer bij Maurits aangesloten die werkelijk een boeiende manier heeft om over vrouwen te praten-Maar als Max aanwezig is glimlacht die altijd ongelovig. Waarom toch? Maurits is getrouwd geweest, men voelt onmiddellijk dat hij het leven kent, hij is daarbij allerminst een opsnijder. Zijn toon is rustig en langzaam, zijn stem zwaar en vast. O, hij is veel mannelijker dan Max, als het daarop aankomt. Men zou zeggen dat Max, evenals Erik, wat tegen Maurits heeft, het kan toch niet alleen zijn omdat hij wat ouder is? Bob begrijpt zoiets niet, hij vindt ze allen sympathiek, hij denkt graag het goede van de mensen en tracht zijn tijd overal zo gezellig mogelijk door te komen. En toch... Toch is het of hij iets verwacht - iets beters natuurlijk.

Dan komt Betsy. Als Betsy in het herstellingsoord komt, is zij ook vier-en-twintig jaar oud, maar zeker veel ouder dan bijv. Bob. Veel vèrder, zou zij zeggen. Maar zij kent Bob vooreerst nog niet; eerst ziet zij Max (die haar onderzoekt). Betsy is lijdende. Aan wat? Het is voor het verhaal jammer dat Max zoveel voor zich moet houden. Niets ernstigs, in ieder geval. O neen, hoe ouder zij werd, hoe rustiger. Zij heeft goede eetlust, is sportief gebleven, doet grote stappen, heel geen poeder op de wangen, en op een dag dat zij bij haar ouders weg was, kregen die een telegram: ‘Verbeeld je, Bets heeft 'r haren laten knippen!’ Zij ziet er nog altijd uit als zestien. Wat langer alleen, wat voller; en het verleden, dat sluimert... Betsy is ongehuwd gebleven (gelukkig ja!) maar heeft toch een paar mannen door-en-door gekend; zij komt er rond voor uit, en waarom zou zij niet? Haar vader heeft haar tot het herstellingsoord gebracht. En nu is zij alleen, gerust, gelukkig; haar kamer is zo lachend, vindt zij, en de tuin, goddelijk, in één woord! Zij voelt zich een ander mens worden (en 't was niet eens nodig).

Betsy neemt zonnebaden en wandelt, stok in de vuist. Opgepast, er gaat altijd weer iets gebeuren.

Dààr! zij zijn samengekomen. In de lift, op het etensuur. Bob heeft het deurtje voor haar open- en dichtgemaakt. ‘Ook naar de eetzaal zeker?’ ‘Ja, graag’. ‘Nog niet lang hier?’ ‘Twee dagen’. ‘Aardig hier, nietwaar?’ ‘O ja, èrg aardig’. Er is verder niets gebeurd. Wonderlijke illusie, er gebeurt *altijd* iets. Zij ontmoeten elkaar weer in de tuin. ‘Houdt u ook van bloemen?’ ‘Zeker’. ‘En wandelt u net zoveel als ik?’ ‘Neen. Ik beweeg mij meer op mijn motorfiets’. Dààr! Betsy's verleden is wakkergesprongen! Frans... hij heette Frans... Natuurlijk zal déze jongen wel geen Frans heten, maar hij is bijna van dezelfde lengte; en Betsy vindt Bob knap. En dan?... Zij vraagt de motorfiets eens te zien. O, de Harley Davidson, *precies* die van Frans! Dergelijke toevalligheden moesten toch niet voorkomen. O, het verleden, dat al niet meer sluimert! De volgende dag zit Betsy bij Bob achterop de motorfiets. Een dag later zegt ze Bob. Een dag later: ‘Aï, Bob, nee Bob, die zoentjes op m'n oor geven me griezeltjes’.

En laat nu eerst de tijd voorbijgaan (niet te bepalen overigens) waarin alles goed gaat. Helaas, wij mensjes. Het is of Betsy het ernstig gaat menen, ondanks zoveel ondervinding. Bob is ook zo fris. Bob intussen, als hij kijkt naar haar korte haren, betrapt er zich op dat hij mompelt: ‘Ik ben niet van gisteren’. Maar eerst gaat alles toch goed, heel erg goed, totdat...

Gebeurtenis: Willie wil weer op de motorfiets, Bob heeft er niets tegen, Betsy wel. Betsy houdt niet van Willie, die zij evenals Bob's andere vrienden nu een tijdlang bestudeerd heeft: zij noemt hem bij Bob een schijnheilig jongetje. Willie is bang voor Betsy. Hij durft niet aandringen en slikt, als het paar wegrijdt, zijn tranen weg. Daar gaan ze, op de motorfiets... Hij had Betsy willen bijten en Betsy willen zijn.

Als gevolg van dat ritje (niet alleen wie kaatst moet de bal verwachten) is Willie stug tegenover Erik. ‘Maar wat heb je

toch?' vraagt Erik. 'Niets', pruilt Wille. Niet de minste dankbaarheid voor het verdwenen ekzeem; bijgevolg verwijten, en nu kan Willie niet anders dan wanhopig worden. Waarom heeft hij ook zo lang op de beurs van zijn rijkere vriend geleefd? waarom denkt hij niets te kunnen in het leven?

En Willie gaat naar Maurits, wiens vriendelijke belangstelling hij nog niet vergeten is. En Maurits, zowaar, blijft de vriendelijke oude heer. Och, natuurlijk kan hij Willie, als deze daar absoluut op gesteld is, wel aan een betrekking helpen. Maar is dat zo dadelijk nodig? Als Bob's motorfiets de voornaamste aanleiding van zijn verdriet is geweest, dan weet Maurits er nog wel iets anders op. Hij koopt een automobiel (hij had sedert lang een nieuwe moeten hebben) en Willie is eerste genodigde.

Maar het paar van de motorfiets heeft ook onenigheid gekregen. Bob vindt ronduit gezegd dat Betsy niet lief is geweest tegenover Willie: waarom hem nu niet één ritje gegund? het lijkt haast of ze jaloers op hem is. Bob schijnt al pratende boos te worden en laat zich een woord ontglippen over haar 'ware aard'. Betsy vliegt van haar kant opeens op, verzoent zich, blijft toch mokken. Bob is ernstig en denkt er weer aan dat hij niet van gisteren is.

Er is iets blijven hangen tussen Bob en Betsy, en nauwelijks in zijn kamer terug krijgt Bob het bezoek van Max, die weer komt naar aanleiding van een bezoek dat Erik hem gebracht heeft. Max vertelt Bob trouw wat hij van Erik vernomen heeft over Willie en Maurits en de geschiedenis van de automobiel na het geval met de motorfiets. Het schijnt dat Willie en Erik zelfs niet meer met elkaar spreken. Enfin, Max wil volstrekt niets kwaads zeggen van Betsy, die hij immers zo weinig kent, maar verlaat Bob met een lelijk woord over de vrouwen in het algemeen. Max, die anders altijd dat onderwerp vermeed.

Daarna is Max naar Maurits gegaan, en hebben die twee bijna ruzie met elkaar gekregen. Zij hebben elkaar althans scham-

per lachend verlaten. Toen is Maurits alleen gaan rijden in zijn nieuwe automobiel.

Maar Bob, door Max alleen gelaten, denkt. Hij herinnert zich dat Max in hun gesprek quasi-ongemerkt hem de vraag heeft gesteld of hij met Betsy verloofd zou zijn, en hij heeft ontkennend geantwoord. Nu vraagt hij zich af: waarom?

En toen, zonder verdere aanleiding, heeft hij hevige ruzie gemaakt met Betsy, o veel erger dan de eerste keer. 'Ik ben niet van gisteren! heeft hij ditmaal geschreeuwd: bedrieg anderen, maar mij niet!' 'Bedrieg ik jou? riep Betsy. Verklaar je!' Maar Bob deed geheimzinnig. Hij sprak over de vrouw in het algemeen en heeft zelfs het woord 'verleidster' gebezigd. Zodat Betsy opeens minder driftig werd. Maar Bob draaide haar toen vierkant de rug toe.

In die tussentijd is Maurits teruggekomen en heeft een ernstig gesprek gehad met Willie. Is het waar dat Willie niet meer met Erik spreekt? Alles goed en wel, maar Maurits zou niet graag een zo lange en hechte vriendschap verbreken. 'Van wie weet u dat?' vraagt Willie. 'Van Max'. 'En van wie weet Max het?' 'Waarschijnlijk van Erik'. 'Ha, zegt Willie, is het al zover dat Erik zich bij de dokter beklaagt!' Maurits schudt het hoofd en glimlacht: 'Ga het maar gauw weer goedmaken niet Erik', raadt hij. Willie springt een meter in de lucht. Wat dènkt Maurits wel? Ondanks alles is hij Erik niets verschuldigd. Dat zal Maurits dadelijk merken! Met tranen in de ogen snelt Willie naar Erik. 'Ik kom je alleen maar zeggen, dat ik je verder niet kan zièn!' 'Maar Willie...' 'Ik had nooit van je gedacht dat je bij de dokter zou zijn gaan klagen! Vaarwel, Erik'!

Erik staat verstomd. Willie wil heensnellen, als Betsy aankomt. Daar smelt hij opeens in tranen. Betsy, die eigenlijk Erik kwam spreken, houdt hem tegen, trekt hem naar zich toe, laat zich nathuilen en sust: 'Toe jongen, toe jongen, toe jongen'. Erik is compleet stom: Betsy? Willie? wat heeft dit

alles te beduiden? Hij begrijpt er niets meer van, vooral nu Willie zonder ophouden fluistert in Betsy's oren. Wat kan Willie hààr te vertellen hebben? Erik weet niet dat men altijd veel meer behoefte voelt zich aan zijn vijanden dan aan zijn vrienden te verklaren; zonder te merken dat Betsy eigenlijk voor hem gekomen is, loopt hij opeens weg.

Maar nu komt Bob! Hij begrijpt er ook niet veel van, maar treedt gans anders op; vooral omdat Betsy hem heeft zien aankomen en gauw de behuilde Willie gekust. (Waarom heeft Bob haar ook ‘verleidster’ genoemd?) Willie begint bijna opnieuw te huilen. Maar Bob loopt recht op Betsy toe en begint niet te verklaren dat hij nog maar één woord voor haar vindt. En Betsy antwoordt: ‘Hou jij je mond, alsjeblieft. Als je wist wat Willie me juist allemaal verteld heeft; ik schaam me haast...’ ‘Wat?’ ‘Je te kennen’. ‘Mij?’ ‘Jou en Maurits’. ‘Verklaar je!’ verlangt Bob op zijn beurt, maar nu laat Betsy hem staan. Zo gaat het in het leven. Hij vraagt Willie om uitleg, maar die kan niets meer zeggen, zo erg huilt die nu weer. En voordat Bob hem kan tegenhouden, is hij ook heengesneld. Naar Maurits zeker. Bob gaat naar Max.

Bij Max vindt Bob Erik, niet meer stom nu maar hevig te keer gaand: Max moèt hem helpen! Max is het hem en zichzelf verplicht te helpen! Allemaal door die onuitstaanbare Betsy en die verfoeilijke Maurits! Het schijnt dat Max wel het naadje van de kous moet weten, maar van hem verneemt Bob natuurlijk niets vanwege het beroepsgeheim. Als hij aandringt, zegt Max alleen: ‘Bob, je hebt prachtige blauwe ogen, zoek bij jezelf de fout; zodra men een vrouw in het spel haalt, moet alles immers spaak lopen?’ Welke monsterachtigheid heeft Betsy dan toch bedreven?

Bij Maurits vindt Bob Willie, maar Willie huilt harder dan ooit, want Maurits wil hem niet meer meenemen en aan een betrekking helpen. Maurits die eerst zo aardig was; Erik had

dan toch gelijk! Welneen, het is juist om niet onaardig tegenover Erik te zijn, en tegenover Max die er zich ook al mee bemoeit, dat Maurits Willie niet meer wil helpen. Maar Willie is toch vrij, wat duvel! Hij huilt en stampvoet tegelijk; als Bob niet gekomen was, zou hij Maurits misschien gekrabd hebben, het is een driftig kereltje als het erop aankomt, Willie. Bob vraagt nu Maurits waar het om gaat. Maurits kijkt Bob scherp in de ogen, glimlacht en zegt: ‘Cherchez la femme’. Echt Maurits. Maar heeft hij het dan ook al tegen Betsy?

Bob besluit in 's hemelsnaam weer naar Betsy te gaan. Maar hij vindt haar niet. Overal zoekt hij Betsy.

Waar is ze?... Wat is er al niet in haar omgegaan?... Bob, met wie zij het zo ernstig meende (zal zij dan ook nooit wijzer worden?) en die tot haar zegt: ‘Ik ben niet van gisteren!’ Willie die opeens motorfiets wil rijden, en Maurits die een automobiel koopt, en Erik die bij Max klaagt, en Max die Bob tegen haar opstookt. Wat is er met Bob? wat is er met Bob? Zij durft niet denken. Zij onthoudt alleen maar dat hij haar ‘verleidster’ heeft genoemd. Zij glimlacht, schudt haar korte haren, streelt zich de armen en komt in beweging. Zij gaat er op uit om iemand te verleiden, zij wil iemand kwaad van Bob horen spreken. Maar wie? Max bijvoorbeeld. Die lelijke opstoker van een Max.

Maar Max liet zich niet verleiden (men vergete niet dat hij dokter was). Wel zei hij: ‘Het leven is kort en de vrouw veeleisend’. Dat leek toch haast een steek onder water voor Bob. Betsy ging naar Maurits. Zij was nu vastbesloten vol te houden, al zou het een lange reeks worden.

Maurits spotte met haar (men vergete niet dat hij getrouwd was geweest). Dus feitelijk een soort bekentenis van onmacht, dacht Betsy. Zij ging naar Erik.

Erik stond eerst te draaien en liep dan weg. Hij was eigenlijk heel schuw van aard. Behalve zijn vriend Willie, met wie hij was opgegroeid, kende hij weinig mensen.

En net was Erik weg of Willie kwam, vermoedelijk om zich met hem te verzoenen. Hij vond Betsy, en begon op slag weer te huilen. Betsy, zenuwachtig geworden, snauwde hem af en liep heen zonder naar hem om te kijken.

Toen kwam zij Bob tegen, moe van het zoeken. ‘Bo-ob’, vleide Betsy. Hij hief het hoofd op en vond haar veranderd. Hoe had hij haar ooit ‘verleidster’ kunnen noemen? Hij draaide haar weer vierkant de rug toe. Maar Betsy liet hem niet los en sloeg de spijker op de kop: ‘Je bent niet van gisteren, zei ze, maar geef toe dat je miskeek toen je een verleidster in me zag. Bob, als we van hier weggaan, zullen we zeker gelukkig worden... Maar we gaan nog niet weg, hè Bob? Als je misgekeken hebt, heb je mij miskend. Jij of anderen; maar je bent te veel uit één stuk om niet een verklaring te eisen. Kijk, daar komen ze net, je vrienden’.

Werkelijk kwamen van de ene kant Max en Erik, van de andere kant Maurits en Willie, twee aan twee druk kibbelend. ‘Je had er je op een handiger manier mee kunnen bemoeien’, zegt Erik. ‘Ik die me haast gecompromitteerd heb door me ermee in te laten’, zegt Max. ‘Ik hèb je niets beloofd’, zegt Maurits. ‘O, Erik had gelijk, Erik had gelijk!’ roept Willie. ‘Heren, zegt Bob, nu we toch bijeen zijn, vertelt u me toch eens wat u allen heeft tegen Betsy’. ‘Ja, alstublieft!’ zegt Betsy, en daar zoeken de vier opeens aansluiting bij elkaar. Max glimlacht hoffelijk. Maurits kijkt in de lucht, Willie is begonnen zich te krabben, maar Erik heeft zijn hand gevat. ‘Alsjeblieft, heren’, zegt Bob. ‘O... niets’, zegt Max. ‘O volstrekt niets’, zegt Maurits; en Erik en Willie zeggen niets. ‘Dan vind ik jullie een verzameling...’, begint Bob. ‘O, Bob,’ zegt Betsy. ‘Ik zal niet zeggen wàt voor verzameling, vervolgt Bob, maar het is volstrekt niet fraai zoals jullie gehandeld hebben, dat staat vast’. ‘Och Bob, zegt Betsy, laten we nu maar gaan’. ‘Ik heb me in jullie lelijk vergist’, vervolgt Bob. ‘En wij ons misschien in jou’, zegt Max flemend. ‘Des te beter, des te beter, fluistert Betsy, laat ons nu maar

gauw gaan'. 'Hoezo?' vraagt Bob. En 'hoezo?' vraagt Max. Erik en Willie zijn al weggeslopen, die twee hebben zich onderwijl verzoend. 'Och, Bob, wat vraag je nog, zegt Betsy, toe laat ons nu toch gaan!' 'Laat ons allen gaan', zegt Maurits, en hij trekt zich, handen in de zakken, uit de verklaring terug. 'De overwinning is aan de juffrouw', zegt Max met een over-theatrale buiging. 'Dat zou ik zo zeggen', constateert Betsy. 'Ik ook!' zegt Bob. 'Ik zèg het', zegt Max. 'Nu Betsy, laten we dan maar gaan!' En zo zijn ze vertrokken. De motorfiets stond in de buurt, en hun koffers werden hun nagezonden. Wat een voldoening voor Betsy, en voor Bob dan, die zich zo ferm heeft gedragen, want wat had Betsy gedaan zonder Bob? Vóór ze op de motorfiets stapten, werd hij dan ook vergast en vertroeteld: alle Betsy's innigste kussen in één adem achter elkaar, en toch was het hem bij het wegrijden droef te moede, omdat hij zich afvroeg of hij, van de zes, niet de enige was die zichzelf had gedupeerd.

Dec. '24

De poging tot afstand

Het is sedert lang licht in de kamer, maar Markus, in bed, houdt de ogen gesloten, hoewel hij niet meer slaapt.

Het water blijft stijgen tegen de muur achter hem. Zijn armen zijn vleugels, die hem veroorloven te zweven; boven zijn hoofd hebben de stenen nog ronding. Voor hoe lang? Er is nauwelijks ruimte meer voor heel zijn hoofd.

Het water stroomt - zonder bruisen, zonder ruisen - verplaatst zich geluidloos en met rechte lijnen. Duiken? zich een uitweg banen? Daar waar de stenen iets hoger zich ronden?

Hij boort. Het water stormt tegen hem in, schuimbekkend van woede.

Teruggestampt, stàmpt hij zich omhoog. Zijn hoofd stoot tegen een steen. Nu geen ronding meer; nauwelijks plaats voor zijn neus: als hij helemaal achterover kan zweven.

En vreemd, ook geen schuim meer. Zijn dood is glad en donker: een kelder, en daarin de simpele handeling van verdrinken.

Het lichaam van Markus krijgt een schok; hij houdt zijn ogen stijf gesloten, maar werpt zich plotseling om, het linnen vormt overal golven in zijn bed. Hij gaat zich redden, want hij mag niet dood; dat viel immers niet te rijmen met de realiteit.

Daar: een straal schiet omlaag - een schicht van gestreept wit. Het water is geslagen en sist.

Nida? Neen, God.

Of zijn engelbewaarder? Welneen, God zelf. Zijn vinger. Ja, de vinger Gods, die hem uit het water kon vissen als een vlieg uit de stroop...

Hij schuurt zijn neus door de korrelige lakens en wrijft zich de ogen uit. Hij heeft honger; het is tijd om op te staan.

Markus valt uit bed en strompelt naar het raam. Waar is nu Marie, de realiteit, de keukengeur, Marie? Waarom dit verdrinken en waarom opeens weer God? Is dit een nieuwe aanval van poëzie? zal hij dan nooit ontkomen aan zijn kindertijd?

Zijn vader was gewoon een kaak porceleinen tanden telkens af te leggen, als een knellend halsboord. Zijn moeder kon dat niet hebben. Dan zei zijn vader: 'Ik wens je niet veel toe, alleen maar dat God je te zijner tijd ditzelfde toebedeelt'.

Markus lacht, maar voelt zich meteen overrompeld door een ander visioen uit het verleden.

Hij was vijf of zes jaar toen hij het onderwerp werd van een ernstige weddenschap tussen Grotemens 1 en 2. Want de overtuiging van Grotemens 1 dat een kind altijd aan geesten gelooft, was door Grotemens 2 bestreden. Waarop Grotemens 1 het kind onverwijld, aan een onwrikbare hand, naar de hoge vuillinnenmand in de donkere kamer had gebracht.

'Luister, kind, in deze toren woont een geest, een o zo lieve geest, altijd belast met bonbons en limonades. Maar je moet voor hem zingen, want hij is dol op liedjes, moet je weten.'

En Grotemens 1 verdween; maar hoewel het kind bleef staan bij de geest in de toren, erkende Grotemens 2 zich nog niet overwonnen. Tot het eindelijk terugkwam uit het donker, boos, want zonder bonbons of limonade.

'Ik heb niets gekregen', zei het.

'Ik heb toch gezongen', zei het.

Dus was Grotemens 1 de knapste geweest.

'Waarom heb ik niets gekregen?' vroeg het.

Dus moest Grotemens 1 nogmaals de knapste wezen.

'Wàt heb je gezongen?' vroeg Grotemens 1.

'Van *Kindje jij moet slapen gaan, buiten huilt de wind*', zong het kind.

Toen zei Grotemens 1, tot ieders pret:

'Je hebt de geest in slaap gezongen'.

Zo zag Markus dat jeugdgebeuren terug en maakte er uit op: niet dat in ieder kind een dichter stak, maar dat *zijn* dichterschap zich toen voor het eerst geopenbaard had. Toch zou hij in grote verwarring zijn geraakt, als iemand hem op de man af gevraagd had of hij dus een dichter was.

Op zijn veertiende jaar ontmoette hij Nida. Zij was iets ouder dan hij en woonde in een villa buiten de stad; haar moeder speelde er voortdurend piano. Markus kwam niet meer dan drie of vier keer; hij had altijd koude handen, herinnerde hij zich: 'Ik had koude handen als ik bij haar kwam, trillende, weifelende tegenover de hare; ik had ijskoude handen, de kamer was kaal, een piano boven ons deed een gebed. Ze zei: "Ik zou misschien wel van je kunnen houden, maar toch niet voor lang, weet je, maar toch niet voor lang..." En zij berekende hoe *wij* desnoods wel van elkaar zouden-kunnen-houden. De hele tafel stond tussen ons in'.

Voor Markus waren alle prinsessen toen ver, en Nida scheen geen begrip te hebben van zoiets. Zij scheen te verwachten dat hij snel om de tafel heen zou lopen, hij bedacht later dat zij hem tartend had aangekeken. Zij liet hem door de tuindeur uit en ging hem voor over het kiezel, één schrede voor. Het was erg donker; toen zij plotseling ophield hield hij ook op, één schrede achter. De volgende dag vroeg hij haar schamper: 'Denk je soms dat ik geen meisje durf zoenen?' en zij antwoordde kortweg: 'Dat weet ik veel zeker'.

Hij durfde haar niet meer bezoeken.

Zij ging zelfs uit de stad en hij ontmoette haar niet meer; maar haar beeld bleef hem bij; in iedere vrouw miste hij later deze Nida. Om iets te doen te hebben, ofschoon het niet volstrekt nodig was, studeerde hij voor zichzelf astronomie. Maar de aarde was wat hem het meest interesseerde, hij kon de andere hemellichamen niet begrijpen dan door een voortdurende terugkeer tot de eigen planeet. Op een dag, zonder dat hij erop lette, schreef hij op een foto van de zonnevlekken: *Nida, middelpunt der aarde.*

Hij was toen een-en-twintig en nogal trots op het bezit van een vriendinnetje dat Marie heette. Zij had korte zwarte krullen en moderne ideeën, d.w.z. zij begreep alles, behalve misschien zijn technische uitbarstingen.

'Ik zeg je, riep Markus als hij zich opwond, de zon zal uitgaan, op een dag, na vele andere dagen. Zeg niet dat je dit niet gelooft, want ik zou je door het middelpunt der aarde heenschieten dat je voeten de tegenvoeter opwierpen alvorens in het nadir neer te strijken. En zou dat geen gruwelijk lot zijn? spreek op! of al leek je koppigheid op de poolster, wat onaannemelijk zou zijn indien ièts onaannemelijk zou vermogen te zijn, ik zou je door de ruimte zwepen tot het eind van het eindloze universum!'

Hij sprak dan als was hij de oorsprong van zijn vriendinnetje vergeten, wier eerste domicilie uit één verdieping bestond, in de schaduw van een kerkje in boetseerklei gelegen. Met andere woorden: zij kwam uit een dorp. Maar zijn geschreeuw trok haar uit de hurkende houding die zij vóór de kachel had aangenomen, want juist beijverde zij zich het vuur op te poken, zodat, toen hij zijn gezicht precies tussen haar borsten begroef, hij noodlottigerwijs herinnerd werd aan zijn zinsfragment 'middelpunt der aarde'.

En zo leefde Nida zelfs in dit samenleven.

'Ik ben toch wel een dichter, zei Markus, al wil ik graag afstand doen van de poëzie. Of bedoel ik: afstand nemen tot de poëzie? De mensen zeggen dat ik dikwijls onduidelijk ben'.

'Soms wel', zei Marie.

'Dat mag jij niet toegeven, zei Markus; het is jouw taak mij in alles trouw te blijven. Maar waarom kijk je zo zuur? Is het omdat ik nog niets gezegd heb van de zonsondergang van je gelaat?'

'Het is heus onnodig mij voor de gek te houden, zei Marie; zo oud ben ik toch niet? Kom liever mee wandelen, je sluit je zo op, met al je sterren'.

'Misschien moet ik inderdaad een zekere afstand betrachten,

ook tot de astronomie, dacht Markus. En welke poëzie zoek ik eigenlijk nog in dit meisje?' Dan, hardop en zonder verklaring: 'Ik kan de mensen niet uitstaan die altijd mokka uit een zeepbak willen drinken'.

'Kom, zei Marie, zet je hoed op. Je bent slecht geschoren, maar dat heb ik toch nog liever dan wanneer je bijvoorbeeld gummiboordjes zou dragen'.

'Marie, als ik je opeens vroeg welke van àl mijn woorden je het meest getroffen hebben?'

Hier bleek althans het geheugen van Marie. Zonder ook maar even te haperen reciteerde zij: '"Er is een spelletje voor twee, dat bestaat uit het wang tegen wang liggen zonder te spreken, en elkaar alleen door het opzetten van de kaakspieren te bewijzen dat men bezig is elkaar te begrijpen"'.

'Bravo!' riep Markus. (Had Nida zoiets onthouden?) Hij zette zijn hoed op en nam de arm van Marie. Zij liepen de trap af. 'O, kwestie van grootte der partijen, zei hij, in ieder fysiek ontmoeten! De kleine man die op zijn achterste voeten moet staan om zich aan de nekspieren van de grote vrouw op te hijsen, moet die niet tweemaal zijn schroom overwinnen?'

'Jij bent toch niet kleiner dan ik', zei Marie. Zij waren op straat gekomen. 'Weet je dat die bleke heer aan de overkant gisteren is overleden?'

'Wie zou het mij gezegd hebben? zei Markus; mijn sterren hebben gezwegen. Zo, is hij dood? Er is iets belachelijks, naast het tragische, in een dode, zoals ook bochels belachelijk en tragisch tegelijk zijn'.

Marie lachte: 'Maar de vrouw met acht kinderen, die boven hem woont, heeft er nu misschien al een negende bij gekregen'.

'Beter dan anderen weet het verwende kind zijn eigen weg te gaan.'

'Men zou het aan jou niet zeggen: als ik je zoëven niet aan je mouw getrokken had, was je al weer overreden. Pas ook nu maar op, we zijn bij een kruispunt.'

'Ja, de politieagenten hebben zich met witte handschoenen

getooid, omdat het niet voorzichtig zou zijn het verkeer anders dan gehandschoend aan te vatten. Of magnetiseert de agent het verkeer?'

En daar Marie ditmaal zweeg: 'Ach, waarom het ons te verhelen? het voortdurend contact met mensen die uitleg nodig hebben, altijd uitleg nodig hebben, heeft ons vrijwel volkomen gedegenereerd!'

Kortom, hij deed als was het een klucht en onderging het als een drama.

Marie van haar kant hield dapper vol; maar niettemin, op zekere nacht verliet Markus tegelijk de sterren en Marie. Hij had zich al lang voorgenomen wat te reizen. Hij ging naar Brussel, dat hij al kende, maar bleef er niet langer dan twee dagen. De tweede dag begaf hij zich naar het vermaarde Bois de la Cambre, maar inplaats van het in te gaan, vergat hij zich op een bank ergens aan de rand en bleef daar tot het vallen van de avond.

'De tram trekt plichtmatig twee potloodstrepen; de wandelaars kijken elkaar nog steeds na, als hadden zij niet alles van elkaar afgekeken, en de ballonnenverkoopster gaat schuil achter een bont duizendkoppig gezwel.'

'In felle zon geeft blauwe sigarettenrook paarsbruine schaduw. Maar steeds blijft van een helblauw oog de schaduw zwart: kool-, k'ohl-zwart... O jonge vrouw met het oog zo blauw en die valse schaduw zwart, alleen voor uzelve zijt gij vrouw, maar wat weet gij van uw hart?'

'Ik zit, met mijn gewicht alleen, op deze bank. En al wat rolt, rolt rustig uit de schaduw van het Bos. En al wat strompelt, stoot zich telkens tegen de gelijke straat. En deze heren, met lange baarden, komen telkens voorbij en dan ruisen hun baarden, ruisen hun baarden zo droef...'

'Wat doe ik hier?' besloot hij, en stapte op de train naar zijn hotel.

De volgende morgen reeds was hij in Luxemburg.

‘Kijk vóór je nu: je bent op reis. Probeer te zien niet je eigen ogen. Elk boek is een verwrongen spiegel.’

‘Het Pfaffental ligt vóór je voeten, het mooiste uitzicht van de stad. Droom over die naam: le Château des Trois-Glands... Aan de overkant, in een historisch decor, rolt een lange sleep kolenwagons.’

‘Deze hoofdstad is zo beminnelijk: een antieke groothertogin van brons staat uitgestald in de publieke tuin; aan Sint Jozef heeft men een grasperk gewijd; onder het viaduct zijn eilandjes; de vestingwerken zijn de sterkste van de wereld, zegt mijn taxi-chauffeur, en het leger telt 350 man.’

‘Het Arbed-paleis heeft een paar milliard gekost, zegt de chauffeur; het paleis van de tegenwoordige groothertogin heeft een paar milliard gekost; in de kathedraal steekt voor, minstens, een paar milliard.’

‘Er is een hogeschool. Een oudemannenhuis. Een opvoedingsgesticht. Een groot aantal meisjespensionaten. En een rijke heer die de vogeltjes voedt.’

‘Men is hier of heel rijk of heel arm, zegt de chauffeur, maar niemand vermoordt hier ooit iemand, en alle diefstal is teruggebracht binnen de perken van wettelijkheid.’

‘Er is een klok aan het station; er zijn apotheken, tearooms en handschoenwinkels, en zelfs een schilderijententoonstelling als ik goed gezien heb; het brood is zuur en slechtgerezen, maar er is een parijs institut-de-beauté. Men kan alle turkse sigaretten krijgen, en bij de koepel voor het militair orkest speelt nu een klein meisje dat eens verrukkelijk zal zijn.’

Kortom, er was zoveel dat Markus zijn reis voortzette in de richting van Zwitserland.

Geen reis zonder ontmoetingen: in de trein maakte hij kennis met een landgenote die dichteres bleek te zijn en op weg naar Rome. Zij was ook socialiste, dat is: zij kon niet anders dan lijden met het volk, maar zij ging naar Rome om te zien of zij haar wereldbeschouwing niet met het christendom verzoenen kon. In één woord, het bleek een echte dichteres te zijn, en

toen zij een uur met Markus gesproken had vroeg zij hem of ook hij niet een dichter was. Hij bloosde hevig en sprak er overheen, maar zij gaf hem haar adres in Rome en uit Luzern schreef hij haar.

U vroeg mij, mejuffrouw, of ik dichter ben. Hoe zou ik dat weten?
Ik weet niet of ik dichter ben: er hoort,
heb ik al eerder onder pijnen bedacht,
héél veel toe om zo'n erenaam te dragen,
of te verdragen -
diep denken, rijklijk wenen, mooi klagen,
nu was dat toch al uit de mode, achteraf beschouwd,
en dan de sanctie van Publiek aan 't woord.
Dat niet. Er hebben geen 300 dichters bestaan, zei Malte Laurids Brigge.
Wie gister 't lezend mensdom heeft bekoord,
men speelt in de salon het liedje van verlangen,
deed heden af; en de allerfelste slagen
van Lot of Noodlot zijn maar regenvlagen
ik heb verkeerd gedaan mijn winterkleren achter te laten
als de Poëet niet nieuw ook werd vermoord.
Wat ik hoest weer zo, mejuffrouw, ik hoest weer zo.
De sneeuwbergen staan in de wind, om het meer, en krijgen nooit griep of tuberculose.
Dus 'k weet niet of ik dichter ben. Misschien
is mijn geween een ouwerwets gegrien,
De bergen zijn slecht geblankette matronen, besluiteloos in het bad te stappen,
Mijn daaglijks leed een leed van-alle-dagen.
U weet, zoiets gebeurt vóór je 't zelf goed weet en dan...
Misschien ook niet. Ik zal mij voorwaarts wagen
Zolang ik, als Gij leest, Uw lach kan zien
deze toespraak is tot de muze gericht, zullen we zeggen,
die wijn is voor mijn waan dat ik U dien!
Het meer steekt 100.000 beslagen tongen uit tegen de bergen.

De dichteres schreef terug dat hij nog niet toe was aan de Liefde (waarmee ze niet de Lust bedoelde, schreef zij erbij); maar zij hoopte dat hij spoedig van zijn verkoudheid genezen zou zijn en dat hij eens de unio mystica zou vinden die zij gevonden had in de rijpende rust van Rome.

Markus vervolgde zijn reis. Uit Luzern vertrekkende, zat hij alleen in de coupé met een andere reisgenote, met wie hij niet sprak maar aan wie hij weer vele gedachten wijdde:

‘De slappe ruitjespet, met vier hoedenspelden in de witte haren, schuin aflopend over haar kopje van divanpoesje, is voorzichtigjes gebleven aan deze kant van het portier. De trein ontvlucht moeizaam het Alpenlandschap.’

‘De sparren zijn tezaamgelopen, om te zien hoe de wolken een sneeuwtop omhelzen. En zij glimlacht. Want ik, jij, hij, zij, wij, gij, zij... zouden dat zo niet kunnen.’

‘Zij gaat naar Lugano, en zij heet? Natuurlijk Mag-da-len’.

‘Morgen zit zij in de stadstuin, onder de varens bij het klappende water, op een bank breiende, als een lieve schikgodin, of bij een italiaans orkestje, terwijl een andere Duitse naast haar zal smachten: “O! dit is snoezig... Er straalt smart uit!...” zonder iets te vermoeden van cliché's of banaliteiten’.

‘Morgen in Lugano; en overmorgen? Wat is de betekenis van dit vrouwtje? Zou ik haar niet een huwelijksreis hebben voorgesteld als ik haar éven eerder ontmoet had? Zij is zeker wel zestig jaar.’

‘Maar in Brussel heb ik die kerel horen fluisteren, tot dat langverjaard trottoir-gevaar: “Allons, tu as dix-huit ans, ce soir...”’

Milaan. Tegenover de Dom in welks mystiek halfduister (binnenkant) de madonna's vermageren noch verbleken, stroomt de lichtreclame van het laatste likeurtje op het dak van een gonzende cinema. In het mystieke halfduister (buitenkant) strelen aarzelende hakken, eindeloos, het asfalt, en de vuist van een priester beschrijft in drie dimensies, meent Markus, God's oneindigheid.

Deze dag is rijk geweest aan gebeurtenissen: een tramcontroleur heeft hem gratis gereden omdat hij geen 25 lire kon wisselen; hij heeft zich laten fotograferen tegen een artistieke achtergrond door een *Specialità per Sposi e Bambini*, twee dandijnen, wie hij vroeg naar een kiosk in de buurt, hebben hem met een glimlach hun krant geschonken; maar het blonde meisje dat zich in het park aanbood hem de weg te wijzen zei telkens weer: ‘Non capisco niente’.

Milaan, elf uur 's avonds. De stad ligt als een lome schone - wulps-loom, niet al te jonge, toch schone - in een lauw-vochtige nachtpon uitgestrekt. Markus wandelt en herkent niets van wat hij overdag al gezien heeft; in deze nieuwe temperatuur hebben straten en pleinen zich uitgebreid. ‘Decor voor ikke; ik loop met ikke; vermoeid van ikke, verveeld door ikke - de fuga van het toeristenleven heeft niet mijn solo opgelost! - mijn silhouet onvoldoende onderstreept door een nieuwgekochte wandelstok’.

Het werd een klassieke tournée. Markus staat op van een tafel in het *Albergo Monaco e Canal Grande* te Venetië.

Het is alweer zo ver: de explicateur van de spijskaarten heeft zich met twee danspasjes teruggetrokken, en nu de jongetrouwde Überwienerin haar magere ruggegraat met tule omzwachteld in de buitenlucht op het balkon heeft gewaagd, vloeit over het bassin voor de tweede maal dat sausje van *Santa Lucia* en *La Java.*

Hij kan nu ook wel neerdalen in een van die reuzebananenschillen, die grijnzen met hun voorkant en met hun achterkant zuchten; ontvluchten, ver van de Brug der Zuchten, de stemmen die elkaar nu weer zullen schuren en snijden. Ongeveer vijftig afzetten van de gondelier om te raken in repen lijkengeur, maar buiten deze pseudo-haven waar de geldophalers ‘merci’ zeggen bij kortademig geplas en ‘thank you very much’ bij meer sonoor gerinkel. Hij kan ook een motorbootje nemen.’

‘Wie heeft wat tegen de nieuwe spoed? naar er leven motoren

genoeg, te veel. Met waterschoppen doet de tram, de watertram, de schillen springen, maar de verzekerde vrijages der rijkgezwoegde echtelingen gaan welgeordend voet voor voetje, miskraamde kus na bloedeloos kusje... Zou men niet weer romantisch worden, uit geest van tegenspraak alleen? *D'eeuwige Minnares* lijkt mij wat overdreven, maar het vlees voelt nog krap bij de oude paleizen, en Byron, Browning blijven leven in de monden der gondeliers.'

Stresa, op de terugweg. *Grand-Hôtel des Iles Borromées:* het cosmopolitisme van Markus schijnt definitief; hoe meer zon er op zijn balkon valt, hoe minder hij gelooft dat hij nog ooit zal kunnen liefhebben. Hij heeft afgerekend met het hart, met de sterren, met Nida, van alles afstand gedaan - ook van de poëzie? Neen, daar heeft hij alleen afstand genomen, wat wèrkelijk heel iets anders is. Met zijn kennis van de wereld groeit misschien wel zijn durf tegenover de poëzie. Hij zal nooit meer liefhebben, goed, maar aanvaardt een intellectuele melancholie.

'Te bezingen, desnoods met de oude woorden, maar zonder de kreten geslaakt door alle parasiet-poëten: de bloei der nieuwe paleizen in deze traditionele streken; de nieuwe verf, spiegels, dansen, ontkleding; de tuin ontspanningsoord der jingosportsmen met flanellen benen ("sporting on the lake, sir, spooning in the park!"); de nieuwe zelfbewegende strijdwagens, snelheden, waarheden, nuchterheden; de oude melancholie toch, altijd zonder reden; de nieuwe wonderen ook, maar vooral het nieuwe geweten.'

'En vooral niet te vergeten: de veeltaligheid van de portiers, onze beschermers; de ongelooflijke elegantie van de kellners, de ontwikkeling van de kamermeisjes aan wie wij d'Annunzio's verzen geven; de mensenkennis van de piccolo's: de voornaamheid van de hotel-coiffeur, en de geest van de directeur die schrijft: *Zijt ge tevreden, zeg het uw vrienden, zijt ge ontevreden zeg het mij.*' 'De italiaanse graven ook nog en duitse doktoren, maar vooral het onvergelijkelijke visioen

van de weldoorvoede Amerikaansen, die aan 't strand, aan de vurigste middagzon, zich geven met terracotta dijen...'

'O, veel méér te bezingen! de tafel staat vast; met de troost van het hotelpapier en de forse parvenutaal van de langademige hoofden, schuinlinks, als devies, boven iedere zang, kan men gerust door het donker gaan. Op het tapijt van het derde portaal zijn zelfs de shimmies buiten adem, en alleen de lift kreunt door alle etages, tot lang na middernacht.'

Hij had het misschien ook ergens anders gelezen. Overigens geen enkele maal gedanst, maar hij nam toch doodmoe de trein naar huis.

Markus woont nu weer op kamers, niet ver van het plantsoen waarop hij uitkeek toen Marie nog met hem woonde.

Het klimaat is eigenlijk ongezond en de buurt verre van mooi. Misten komen op en blijven hangen als nergens anders ter wereld. Hij komt niet meer van zijn kamer, wat zou hij buiten zoeken? Hij voelt zich eenzaam en kouwelijk, wat heeft hij er bovendien aan een cosmopoliet in dit land te zijn? Maar Marie is hij ontgroeid en Nida is nu duidelijk een droomgestalte.

Hij staat aan het raam en telt de wandelaars in het plantsoen die hij 'parkvaarders' heeft genoemd. Een mist komt weer op; hij ziet nog maar één gearmd mensenpaar, het verbleekt zienderogen maar is hem welbekend. Hij neuriet:

> 'Die man is lelijk en zijn vrouw
> is lelijk, maar ik wou
> dat ik die man was met zijn vrouw:
> omdat het warm is twee te wezen'.

De mist heeft alles weer verslonden en golft nu tegen zijn ruiten; ja, ook bij dag worden soms alle katjes grauw. Markus denkt aan de gestolde burgemeester, zo kleurloos van zichzelf al, door de dankbare gemeente opgesteld in het juiste midden van het plantsoen; nu moet zijn hoofd zijn als een zwetende trekpot, zonder dat zijn verfrommelde trekken een ogenblik zwellen of slinken. Klaar hij is niet geen zoeklicht te ontdek-

ken; alleen het donkergroen van één spar perst zich nog tot zichtbaarheid naar voren.

Markus neuriet verder:

> ‘Ik hou van mij en ik hou van jou,
> wil ook jij van mij houën?
> dan hou ik innig veel van jou,
> terwijl ik van mij hou’.

Hij wendt zich van het raam af en voegt er weer aan toe:

> ‘Omdat het warm is twee te wezen’.

Hij zou nooit meerliefhebben, maar aanvaardde toch eenintellectuele melancholie, verwant aan een gevoel van eigenwaarde. Hij besloot in een andere stad te gaan wonen: de verhuizing nam hem geruime tijd in beslag. Daarna nam hij spaanse lessen en breidde hij zijn fotoverzameling uit, alsof die niet groot genoeg was. In de zomer beoefende hij zelfs de een of andere sport; niettemin werd hij ouder en dikker. In weerwil ook van zijn cosmopolitisme bleven zijn vriendinnen altijd min of meer lijken op Marie.

Hij schrijft soms iets, al lijkt niets hem, welbeschouwd, het opschrijven waard. Het is een kleine lievelingszonde, waar een la goed voor is. Zijn reis heeft hem één zekerheid gebracht: dat hij toch eigenlijk geen dichter is, althans geen dichter met de pen. Toch blijft hij geloven dat hij afstand heeft moeten nemen tegenover de poëzie; met ‘poëzie’ heeft hij misschien nooit bedoeld: de kunst van verzen schrijven.

Om afstand te nemen toch ook tegenover het vulgus, heeft hij zijn kamer volgehangen met kubistische schilderijen.

Op een avond, drie jaar ongeveer na zijn reis, zat hij aan een tafeltje op een terras de knop van zijn wandelstok op te wrijven. Hij deed dit met een slip van zijn foulard en met grote aandacht. De zon was juist ondergegaan en het begon koud te worden. Toen Markus de knop keurig fonkelend had gekregen, tikte hij op de tafel om zijn glas bier te betalen, en bemerkte dat iemand tegenover hem was gaan zitten.

Het was een grote zware man die tegen de vijftig liep, met een droefgeestig gezicht ondanks de zwarte knevels; toen hij zijn hoed even oplichtte zag Markus dat hij kaal was. Hij was gekleed in een donkerbruin pak met zwaarmoedige plooien.

'Pardon, zei hij, en ook zijn stem was mat en zwaar, heeft u opgemerkt hoe lang dat huis tegenover ons nu al is gesloten?'

'Neen, moest Markus toegeven. Maar ik zit hier niet dikwijls'.

'Ik kom hier iedere avond, zei de man. Ik bestudeer dat huis. Het is al heel lang gesloten en het is onmiskenbaar een spookhuis. Ik ben een kenner van spookhuizen'.

Daar de kellner op dit ogenblik verscheen, betaalde Markus niet wat hij schuldig was, maar bestelde iets voor de nieuwaangekomene.

'Ik zie het al, zei hij toen, u bent een spiritist. Ik had langgeleden ook enige neiging in die richting. Als klein kind heb ik eens liedjes gezongen voor een geest die in een vuillinnenmand scheen te wonen...'

'Ik begrijp niet wat u bedoelt, onderbrak hem de man; ik heb met spiritisme niets uitstaande. Ik ga alleen maar in spookhuizen. Zodra ik zeker weet dat er niemand woont, dring ik er binnen; dat heb ik nu al dertig jaar gedaan. Ik ga altijd helemaal alleen en ik rapporteer niets van mijn bevindingen. Ik heb trouwens nog niet veel gevonden'.

'Wat zoekt u dan?' vroeg Markus.

'Het is moeilijk om dat zo ineens te zeggen, zei de man, het is iets dat zich beter voelen laat dan omschrijven. In de eerste plaats de emotie natuurlijk, maar dan ook iets, of iemand... Ik geloof dat ze het de tweelingziel noemen. Ik weet zeker dat het in deze huizen voorkomt, dikwijls heb ik er kleine voorwerpen achtergelaten, kaarsen en lucifersdoosjes en dergelijke, die de volgende nacht verplaatst waren. Maar wat ik verwacht, is tot dusver niet gekomen'.

Hij zei het met de berusting, maar ook met de luie zekerheid van iemand voor wie het enkel een kwestie is van tijd. Markus stelde nieuwe vragen. Het bleek dat de man eigenlijk nooit

iets gezien had, maar altijd had hij geweten dat het doel van zijn bestaan zich aan hem zou voordoen in een van die gesloten huizen.

Het werd donker. Markus keek naar het huis aan de overkant dat hij niet eens had opgemerkt, maar dat er nu inderdaad vreemd uitzag en vol beloften. 'Hebt u dus nooit ièts gezien?' vroeg hij met een soort beklemming.

'Ja, ééns, zei de vreemdeling, maar u moet het niemand vertellen. Eéns, nadat ik door alle kamers van een huis had gelopen, hoorde ik stappen die de mijne tegemoetkwamen. Ik werd even bang en heb mij toen verborgen. En toen - o, het was om je dood te lachen - zag ik door een deur, die ik opengelaten had, mijzelf binnenkomen'.

'En was dat alles?'

'Ja, ik heb mijzelf maar niet toegesproken. Daarvoor was ik toch niet in dat huis gegaan. Ik was erg teleurgesteld natuurlijk; ik moet u bekennen dat ik boos ben weggegaan'.

Hij stond ineens op. 'Ik moet u nu groeten, verontschuldigde hij zich, omdat ik nog enige dingen in orde heb te brengen vóór ik deze nacht dat huis daar binnenga. Want ik denk dat het vannacht zal moeten gebeuren'.

Toen de man weg was, betaalde Markus de consumptie. Hij verwonderde zich eerst even dat de ander hem niet had voorgesteld om mee te gaan, maar: 'Ik ga altijd geheel alleen', had hij immers gezegd. Het was ook beter zo; iemand anders zou zich waarschijnlijk de hele nacht vervelen.

Markus wandelde langzaam naar huis. 'Ziedaar de echte dichter! zei hij opeens hardop. Ja, die man zou er zelfs niet over denken om afstand te nemen tot zijn vreemde lief hebberij. Hij gaat voort, met dezelfde gevoelens als de eerste keer, en hij heeft volstrekt niet begrepen dat men, zelfs in de spookhuizen van deze wereld, hoogstens zichzelf kan ontmoeten'.

Toen Markus die avond insliep, had hij het gevoel dat hij een plicht op een ander had overgedragen.

1924-30

Zittingen voor een damesportret

Op zekere dag vond Markus, uit de tram kijkend, de afstand klein en de winkels een lange lijn verrassingen: hij begreep dat hij veel thuis had gezeten. De beminnelijke antiquair Beller, die hij kort daarop tegenkwam, nodigde hem onverwachts op de thee om, drukte hij zich uit, te helpen praten. Markus meende niet te kunnen weigeren, waarop Beller hem de levensloop vertelde van een dame die hij op de thee ontmoeten zou. Hermine van haar kant wist, toen zij elkaar ontmoetten, niet weinig van Markus' ijdel bestaan. De vrouw van de antiquair was ook bij de thee. Markus sprak tegen het einde veel, ofschoon hij geloofde dat hij het zich kwalijk nam als hij zo lette op zijn eigen woorden. Hermine lachte dikwijls met gesloten ogen (ze waren flets en hautain) en zat telkens met gekruiste benen. Zij had korte rokken aan en goede benen. Men scheen erop gerekend te hebben dat Markus haar thuis zou brengen en zo bemerkte hij dat zijn te ruime overjas nog altijd niet was vermaakt.

De volgende dag vroeg Beller hem natuurlijk wat hij van de dame dacht. Hij heeft toen een klein cynisme gezegd; maar het was feitelijk minder nog. Onder al haar woorden vond hij, toen hij er zich toe zette, niet meer dan één terug; omdat ze lang in Duitsland had gewoond, had ze gezegd, met een vinger op de huisdeur: ‘U heeft mijn *Schlüssel* in uw zak’. (Het was Bellers eigen schuld, hij had hem niet zoveel van haar moeten vertellen.)

Op een middag zag hij haar terug. Op de tabouretjes van een dancing waar altijd een juffrouw op de mensen afkwam met een plotseling van onder tafel gegrepen collectebusje, als met

een bom, legde zij hem uit dat hij geen profiel genoeg had om een Italiaan te zijn. Hij maakte haar opmerkzaam op de grote eigenwijsheid van zijn profiel. ‘Ik heb twee profielen, zei ze, kijkt u maar, het ene lijkt helemaal niets op het andere. Draagt u altijd flanellen hemden?’ Hij gaf zijn eeuwige verkoudheid als excuus en pikte de zoom van haar kleed tussen twee vingers. ‘En wat is dit voor stof?’ ‘Ik geloof *ottoman*’. ‘Ach...’ Een ogenblik later spreken ze over de liefde natuurlijk, fysieke en andere, fysieke vooral. Zij was dol op Duitsers: ‘De enigen die nog weten wat liefhebben is! riep zij uit. O, de grote gevoelens die je hoofd doen draaien en àlles ondersteboven gooien en je meeslepen waar je niet wil en toch wil! Hoe is het mogelijk dat iemand als u niets doet, volstrekt niets, zoals u zelf beweert. Mijn arme mijnheer, u kùnt zo niet spreken. U maakt u duizend-en-één nonsensdingetjes wijs en meent daarmee alle grote gevoelens verdreven te hebben. Neem dan van mij aan dat u nooit werkelijk hebt liefgehad. En als u mij straks weer thuisbrengt, denkt u dan niet dat dit een invitation à la valse is, want als u mij een beetje leert kennen zult u inzien dat ik, onder een zo losse oppervlakte, vuurvaste principes verberg’.

Zij woonden niet ver van elkaar af; zij is bij hem komen ‘kijken’. Als argwaan in dergelijke omstandigheden niet zo goedkoop was geweest, zou hij haar gekruiste benen voor een tactische beweging hebben gehouden. En natuurlijk, zodra zij zich in een fauteuil had laten vallen, begonnen haar ogen te knipperen. ‘Verschrikkelijk! o, afschuwelijk! waarom heeft die man zo'n scheefgezakt gezicht? en kijk deze handen! Het is absoluut onmogelijk zulke borsten te hebben, het is eenvoudig buiten alle proporties, en kijk, waar houdt die heup op? En dit bent u? Waarom heeft men naast uw hoofd een schoorsteen gezet? Heeft een vriend van u dat gedaan? neen, dit is niet aan te nemen, het is absurd, idioot in één woord! ik vrees dat u tracht origineel te zijn vóór alles, dat moet u niet doen, u tracht dan zozeer het banale te vermijden dat u er ba-

naal door wordt. En ik ben heus wel van uw tijd... Wàt? dacht u dat ik drie-en-dertig was? ik ben dertig, mijn goeie mijnheer, precies dertig. En als u nagaat dat ik vier kinderen heb... neen, ik ben uw bewondering heus waardig. Men heeft mij verteld dat u een mooi dienstmeisje hebt voor u alleen, wat doet u daarmee? Dat is nog iets van deze streken, dàt moet men van de duitse jongelui zeggen: als ze een maîtresse nemen, nemen ze een vrouw van de wereld. Wat kan men in godsnaam met zo'n hipje te bepraten hebben? Fransen en Belgen zijn zwijnen, Hollanders - u weet dat ik met een Hollander getrouwd was, we boksten op elkaar dat het personeel er ziek van werd, ik vloekte in zijn taal - dat is het enige waar die taal goed voor is - en ik stompte hem in de maag, maar meestal sloeg hij mij knock-out. Mijn broer, die in die tijd dikwijls bij ons logeerde, hoorde het aan, in de kamer naast de onze, en kwam nooit tussenbeide'.

'Zo heb ik in een hotel iemand naast mij gehad die geregeld zijn vrouw sloeg, het was toevallig een Duitser. Hij scheen haar ook te bijten, of te knijpen, want soms gaf zij vreselijke gillen zonder dat je slagen hoorde vallen. Eerst wilde ik mij ermee bemoeien - o, ik zeg het niet om mij gunstig voor te doen, ik was toen veel jonger dan nu - maar u begrijpt, ik had geen ander voorwendsel dan dat van rustverstoring. En hij sloeg nooit na tienen. Op het laatst rolde ik altijd een fauteuil naar de tussendeur en zette mij wellustig tot luisteren. Zodra de vrouw tot zwijgen was geklopt, commandeerde hij: "Mach's Licht aus!"'

En Markus dreef af. Ja, die Duitser: naar het geluid van zijn stem had hij hem zich voorgesteld als een zware kerel met grijzend haar, gladgeschoren en met een horlogeketting over de buik; op een morgen zag hij hem op het portaal: klein en bijna tenger, met een tandenborstel-kneveltje, een kaal hoofd en een rose-witte pyama.

Bij Hermine op de schoorsteenmantel heeft Markus een duits, maar ook een engels officier gevonden, verder foto's van hard-

draverijen. Buiten de graaf van Hohenau waren alle ruiters in uniform. Eén foto was slecht gemaakt, want het gold een sprong van 2 m 50 en de helft van de hindernis was erop weggevallen. Markus heeft iets lelijks gezegd over de onvermijdelijke grimassen, ook dat een tante eens van zijn sportbladen zei: 'De hele gevangenis staat erin'. Hermine reed zelfs nu nog veel, zij had laatst de dringende aanzoeken van een rijkameraad moeten afwijzen. Het was niet te doen hier, zij werd geen ogenblik niet rust gelaten. Iedereen kwam haar zeggen hoe ongelooflijk het was dat zij zonder minnaar bleef. Haar eigen oom verdacht haar, omdat hij haar met Markus had gezien; als Markus doorging haar te bezoeken zou men hèm voor haar minnaar houden, dat was duidelijk. Zij dacht naar Duitsland terug te gaan en er een groot huis voor zich alleen te huren. Maar zij kon maar geen beslissing nemen, zij was volkomen vrij, maar moest aan de opvoeding van haar kinderen denken. Wat intussen zeker was: als zij langer hier bleef zou zij 'eraan moeten geloven'.

In de tien dagen dat hij haar niet gezien heeft is zij in de Vogezen geweest, in Genève, in Thun, in Bern, in Straatsburg en Keulen. Zij is energiek en neurasthenisch. Zij heeft in de trein een dame ontmoet die haar met alle geweld aan een 'betrekking' wilde helpen. En nu verwacht zij ieder ogenblik een telegram uit Aken om er appartementen te keuren.

Het was, de dag waarop zij ging, haar verjaardag: 'Als mij niet heden nog een avontuur overkomt van betekenis, zei ze, is een voorspelling niet uitgekomen. Men heeft mij doen geloven dat vóór mijn een-en-dertigste jaar de gebeurtenis zal plaats hebben die mijn leven voorgoed gelukkig maakt. Ik heb dus tijd tot vanavond twaalf uur, en tot dan zal ik van verwachting rillen'. Maar toen zij terugkwam: 'Niets heeft zich voorgedaan. Even buiten het station in Aken ben ik een enorme Zigomar tegengekomen die mij anderhalf jaar geleden onhebbelijk heeft vervolgd. En de appartementen waren of te ver uit de stad of te duur. De verhuuragent die mij vreselijk cor-

rect heeft geholpen, en mij zelfs zijn auto heeft afgestaan, wilde met mij dineren, ik nam aan - waarom niet? - en ik had wel gemerkt dat ik zekere indruk op hem gemaakt had, maar ik was niet ijdel genoeg om te kunnen veronderstellen dat hij mij ten huwelijk zou vragen... Ik heb bedankt, toch moet u niet denken dat ik geen lust zou hebben om te hertrouwen, alleen heb ik voor het ogenblik alles wat ik wens. Mijn gewezen man heeft mij, met zijn verjaarswensen, een royale wissel overgemaakt. Maar heb ik u ooit verteld wat mij eens in Frankfort gebeurd is, in de tijd dat ik nog met hem getrouwd was? Luister, het is te vermakelijk om voor mij te houden, u kan er licht iets van maken. Mijn zwager, de broer van mijn man, woonde toen in Frankfort; ik was al neurasthenisch, maar nog niet zoals nu, alleen werd ik voortdurend gekweld door het verlangen mij te verplaatsen. Vóór ons huis reed een tram een zandweg langs, en mijn man zei treffend juist: 'Hermine, de bestuurder van die wagen is twaalf jaar lang heen-en-teruggereden, van eindpunt tot eindpunt, en maalt niet om de verdere wereld'. Maar op een dag liet hij mij toch reizen naar zijn broer, want ik kón het niet langer uithouden. Maar ik wilde daar niet logeren en nam dus een kamer in een hotel, en de eerste nacht kon ik niet slapen. Ik vocht met mijzelf, met de lakens... toen sprong ik uit bed om in de gang te kijken. Niemand - ik keek in de kamer terug: niemand! ik begon te kermen, ik was zièk... opeens zware stappen, en het was een kleine brede schoenpoetser of zoiets, hij had een schmutzige voorschoot. Ik moet het geruststellend hebben gevonden, want ik riep hem gewoon binnen; in mijn gebroken duits legde ik hem uit dat ik in de eenzaamheid niet slapen kon en dat hij de wacht in mijn kamer moest houden. Ik wees hem zelfs de stoel aan waarop hij zitten moest, toen ging ik weer in bed. Ik vond het zo heerlijk dat hij daar zat, dat ik begon in te slapen, tot het idee in mij opkwam: 'Je hebt misschien de vijand binnengehaald'. Ik dacht opeens aan al die speciale duitse lustmoorden waarvan ik in de kranten gelezen had; ik keek door mijn wimpers naar de man en zag dat hij

met het hoofd op de vuist zat en strak naar mij keek. Ik dorst mij niet meer verroeren, de situatie werd gruwelijk... Tegen twee uur 's morgens kon ik niet meer en loosde een snik; toen kwam hij naar mij toe, boog zich over mij heen en fluisterde in mijn oor: ‘Luister, het is twee uur en je hebt nog volstrekt niet geslapen. Ik moet nu even naar beneden om te waarschuwen dat ik nog in het hotel ben; daarna kom ik direct terug en dan moet het maar gebeuren, dan kom ik bij je slapen’. Ik bezwoer hem vooral niets in die richting te beproeven, maar hij meende beter te weten. ‘Jawel, zei hij, het moet, anders slaap je toch niet’. Hij hield mij voor een hysterica en wilde mij de enige medicijn toedienen die hij kende. En hij is ook teruggekomen, maar toen hij de deur gesloten vond, betrekkelijk gauw weer weggegaan.

‘Op een dag, zei ze, als u bij me komt, zal de meid u zeggen: “Er is een ongeluk gebeurd. Mevrouw heeft de gaskraan opengelaten”. Wat zult u dan doen? Wat voor gezicht zult u trekken? Zou het in u opkomen te vragen naar mijn kinderen?’

Markus trok een weemoedig gezicht.

‘Ik geloof niet aan ongelukken die zo lang vooruit beraamd worden.’

‘Dat moet u niet zeggen! Het volgende heeft zich voorgedaan bij een van mijn kennissen, of liever gezegd, het was een vriend van mijn man. Het was een rustig en sterk man, hij bekleedde allerlei ereposten. Hij was voorzitter van een politiek-financieel genootschap en directeur van een grote industriële onderneming en beschermheer van allerlei verenigingen van studerende jeugd - het is niet nodig dat u er zo bij lacht, ik spreek nooit met ironie - kortom, hij geloofde aan de noodzakelijkheid van nuttig-zijn voor ieder lid van de maatschappij en dat zelfs een musicus verstrooiing brengen kan aan menig hardwerkend senator of minister. Ja, en op een morgen, tegen half tien, vond een andere vriend van mijn man hem dood. Hij had die vriend om negen uur opgebeld, zich excuserend dat hij hem zo vroeg al kwam storen, maar met het dringend ver-

zoek om toch direct bij hem aan te keren. Toen de vriend kwam, zat hij achter zijn schrijftafel, rechtop in zijn stoel, maar dood. En op de tafel lag een notitieboekje voor de vriend, vol aantekeningen; en een grote envelop met vijf lakken, bevattende een rapport, met alle nodige bijlagen, betreffende de door hem achtergelaten staat van zaken in het politiek-financieel genootschap; en een andere envelop, evenzo gelakt, bevattende alle aanwijzingen voor zijn opvolger aan het hoofd van de industriële onderneming; en zijn testament, waarin niet één familielid, niet één bediende, niet één vereniging van studerende jeugd, was vergeten; en een aparte opgave van alle kleine rekeningen die nog betaald moesten worden, waarbij het geld voor zijn huishuur, plakzegel inbegrepen, precies tot het verstrijken van de aangegane termijn, en tenslotte nog een speciaal papiertje met aanwijzingen voor de vriend, waarbij opgave van adressen en prijzen, voor zijn begrafenis die om drie uur van de volgende dag volstrekt afgelopen moest zijn. En luister - wat natuurlijk later pas uitkwam: - de dag van zijn dood ontving een verre vriend er de tijding van, eigenhandig door hens geschreven en precies een maand tevoren gepost; zodat u zult toegeven: het was een nogal kras geval.' 'Ik spreek het volstrekt niet tegen, zei Markus, maar nu moet u eens luisteren naar wat een van mijn vrienden overkomen is, die zich namelijk ook doodschoot op een morgen. Maar dit was een zwak en zenuwachtig man, die 's nachts niet slapen kon en aan het ontbijt zo goed als niet at, en die moe werd van het mensen zien enzovoort, en enfin, op een dag schreef ook deze man een haastig briefje aan zijn familie, dat hij vergat dicht te likken, en liep met een revolver gewapend naar buiten. Maar buiten was het mooi: want de vogeltjes kwinkeleerden, en het zonnetje scheen, en de kindermeisjes keken vriendelijk, zodat mijn arme vriend zijn hospita opbelde om haar te vragen zijn brief ongelezen te verscheuren. Maar liet goede mens riep in het toestel: "O God, mijnheer! ù, o God!" en viel in zwijm. Zodat hij veronderstelde dat zij zijn afscheidsbrief al gelezen had, en liet veld weer inging; en daar,

ik vermoed met een zucht, schoot hij in de schijnende zon zich dood. En, nietwaar, ook dit was een nogal kras geval'.

'Ik zal maar zo eerlijk zijn, zei Hermine, om niet bij deze flauwigheid te lachen. Ik beloof u dat ik ù niet zal opbellen, als ik iemand nodig heb om mij te vinden. Maar als u mij dood op een sofa zag liggen, zou u toch bleek om uw neus worden'.

Markus heeft haar gevraagd andere verhalen te vertellen, maar zij vond dat hij het niet waard was ze te horen, omdat hij aan alles alleen een lelijke draai wist te geven. 'U bent te realistisch, u geeft allerlei details die u beter deed vóór u te houden. Mijn jongste oom heeft ook een gemakkelijke pen, maar daarbij een manier van de dingen poëtisch te zien die u niet hebt. Als hij goed verliefd op mij is, noemt hij mij "godinneke"'.

Markus waande haar op reis of op het land. Toen kreeg hij een briefje: *Mijn beste mijnheer, waarom hebben wij elkaar in zo lang niet gezien? Ik hoop dat ik u niet beledigd heb gedurende ons laatste samenzijn, ik weet natuurlijk niet meer wat ik u heb kunnen zeggen maar het zou mij oprecht spijten! Ik heb barstende hoofdpijn gehad, dagenlang, als u mij komt opzoeken wil ik u nog wel een paar verhalen vertellen.* Hij telde na: hij had haar bijna een maand niet gezien. 'Laat ik niet vergeten een plak chocola mee te nemen voor haar kinderen'.

'Ik begrijp niet hoe u aan de veronderstelling komt dat ik ooit van mijn man zou hebben gehouden. Heeft iemand u dat gezegd? laat mij u dan de waarheid vertellen. Toen ik twaalf jaar oud was, woonden mijn ouders buiten en wij hadden een buur, een man van vijf-en-dertig zeker, die mijn moeder een beetje het hof maakte. Ik heb nooit geweten in hoever zij er gevoelig voor was, maar *ik* kreeg hem lief, ràzend - o, het is niet te geloven zoals een kind van twaalf soms liefhebben kan. Ik zou hem alles, alles hebben gegeven. Ten laatste merkte hij het, en toen stelde hij mij voor met hem te vluchten. Een afgesproken fluitje zou mij waarschuwen dat hij buiten stond met een auto.

Ik had mijn kleren ingepakt, mij er speciaal voor gekleed, eindelijk kwam het fluitje, ik schoof mijn raam open, en zag hem in de tuin, en opeens gaf ik hem een teken dat ik niet kwam. Ik weet zelf niet waarom, ik kan u dat niet verklaren. Vier jaar later eerst, bij mijn thuiskomst van kostschool, zag ik hem weer. Wij maakten toen lange tochten samen, te voet en te paard, hij sprak nooit van liefde en ik hield van hem, meer dan ooit. Op een middag reed hij mij naar een hotel, waar wij plechtig ontvangen werden; toen moesten wij een nauwe trap op en kwamen in een vrij vuile kamer waar natuurlijk champagne stond op de commode. Ik heb geen schandaal gemaakt, alleen rechtsomkeert, en wij liepen de trap samen weer af. De volgende dag verbeeldde ik mij dat ik misselijk van hem was. Mijn man had ik in mijn kostschooltijd bij een vriendinnetje leren kennen; toèn heb ik hem aangenomen. Begrijpt u? Zo eindigde mijn eerste grote liefde.'

'Voorgoed?'

'Misschien toch niet helemaal. Ik ben negen jaar getrouwd geweest; toen ik mijn vrijheid terughad, heb ik hem ééns geschreven. Ik zei dat het mij genoegen zou doen hem terug te zien, temeer daar Hermine, de moeder van vier kinderen, niets meer had van het kleine Mientje. Wij vonden elkaar terug in de hall van mijn hotel; hij was minder oud geworden dan ik gevreesd had, maar het wit van zijn ogen was helemaal bruin. Ik had zorg gedragen dat al mijn kinderen op een gegeven ogenblik hem een handje kwamen geven. Wij dronken thee en namen toen afscheid. Ik had hem gedwongen te bekennen, want ik had mij van tevoren op de hoogte gesteld, dat hij een vrouw bij zich had inwonen, maar hij zei dat hij het toch niet bij deze éne ontmoeting wilde laten. Toen hoorde ik niets meer van hem. Veel, veel later eerst kwam ik te weten dat hij, die dag thuiskomende, zich onwel had gevoeld en nu overal rondvertelde dat ik hem had willen vergiftigen. Toen heb ik hem opgebeld en hem door de telefoon gezegd dat hij een zwijn was. Hoe vindt u *dit* verhaal?'

'Ik zou, zei Markus, uw portret willen geven naar gegevens

van uzelf. Ook zou ik die gegevens niet willen ordenen. Waarom niet iemand laten kennen naarmate men hem zelf leert kennen?'

'De vraag is alleen: hoeveel keer zou ik moeten poseren?'

'Wat denkt u van driemaal in de week om te beginnen? Het normale vereiste voor boekhoudlessen.'

'Driemaal een uurtje zou misschien gaan. Na voorafgaande waarschuwing dat ik onder geen voorbeding mij voor u wens te ontkleden.'

Markus noteert:

Maandag, eerste zitting, onvruchtbaar, als te voorzien. Te gewild, van houding en gebaren; te onnatuurlijk, zelfs als pose. Woensdag, tweede zitting, de slinger die de andere kant uitgaat: het is of ze zich wantrouwt en afvraagt (zou het haar meer overkomen zijn): 'Ben ik wel interessant genoeg?' En zij offert het verleden te veel op aan het heden. (Ik had een foto van haar moeten maken met gekruiste benen.) En vandaag, Vrijdag, heeft zij alleen weten te vertellen de zoveelste verwerping des rijkameraads, die nu zijn knieën over haar tapijt sleept en toespraakjes houdt als: 'Erken, Hermine, dat het prachtig is, twee mensen die elkaar begeren en zich elkaar weigeren!' Pover. Ik heb mijn foto-albums moeten vertonen, met commentaar, noodzakelijk autobiografisch. Waarop zij: 'Ik moet zeggen dat u een rare smaak heeft. (Ook te voorzien, zij zeggen het allen.) Ik weet tenminste dat ik als man niets zou voelen voor al die vrouwtjes niet wie u te doen heeft gehad. (Werkelijk, zij viel mij tegen.) En wie zit hier zo schwärmerisch naast u aan een schrijftafel?' 'De dame van wie ik spaanse lessen kreeg: ze was verrukkelijk.' 'Maar u meent het niet! ze is minstens zestig jaar!' 'Ik ben er zeker van: nog geen vijftig'. 'Abah! en u zou met haar naar bed willen?' 'O ja'. 'Maar mijn arme mijnheer, u bent vicieus!' Ik heb haar toevertrouwd dat ik als jongen altijd de vriendin van mijn moeder heb gemist. 'En toch hebt u niets gedaan om uw verlangen vervuld te

krijgen?' 'Bij deze, neen, het zou nutteloos zijn geweest'. 'Daar weet u niets van!' 'Jawel, ik heb soms een half compliment gewaagd dat ons beiden deed kleuren, wat onaangenaam is'. 'Hoe vermakelijk! Maar weet u dat schilders hun naaktmodellen soms tot onder de nagels van haar tenen hebben zien kleuren? Het moet een vreemde sensatie zijn je uit te kleden voor een man die dubbel naar je kijkt en eigenlijk niets van je vraagt. Tenminste, àls hij niets vraagt;' enz.

Vandaag is zij maar even geweest. Ik heb de foto van haar gemaakt (met gekruiste benen). Zij heeft gezegd: 'Ik heb over uw lust voor die oude spaanse nagedacht, ik geloof dat u mij ook misselijk maakt'. Zij schijnt dus over mij te denken.

Het gaat niet. Ik kan er niets van maken, ik voel het vooruit. Het gaat op arbeid lijken en dan ben ik verloren. Geen poëzie, maar ook geen arbeid. En zij schijnt er alles van te verwachten. Ik zal mij verplicht zien haar mijn onmacht te bekennen.

'Mag ik het nog altijd niet zien? nog altijd het gordijn?' 'Erger dan dat, ik vrees dat er niets op staat'. 'Maar dat is schandalig!' 'Ik kan niet, ik krimp iedere dag een beetje meer in mijzelf, en alleen de buitenkant wordt dikker'. 'Ik heb tenminste gemerkt dat u niet verkeerd zou doen een corset te dragen'. 'Omdat de welige opkomst van mijn buik mij alle aanspraak op waardering van meisjes beneden de twintig doet verliezen?' 'Laat mij uw slaapkamer liever eens zien. Ei, twee kussens! U ligt er natuurlijk nooit alleen in?' 'Vindt u mij werkelijk niet groot genoeg voor twee kussens?' 'En dit!' 'Tangetjes?' 'Friseerijzertjes, dit verraadt u, waarde heer, en... een schort aan een spijker, jasses! en waarom staat u toe dat ze haar blousen over uw handdoekenrekje legt? Was ze nog in dienst bij uw mama of hebt u haar zelf gevonden? Ze is op dit ogenblik natuurlijk vreselijk jaloers, of weet ze niet dat ik hier ben?'

En bovendien, vond Markus, om een volledig portret te maken, iets meer dan een profiel, ontbraken hem bijzonderheden. Het licht van meer dan één kant. Beller is op zijn verzoek van voorafaan begonnen: haar onmogelijk karakter, als kind al, haar mislukte huwelijk niet een man die niet alleen rijk maar ook werkzaam was, haar overhoop liggen met haar moeder die eenvoudigweg niet met haar wilde samenwonen, haar kinderen die zo slecht opgevoed en toch zo lief waren, haar pathologische ellende die iedereen uit de slaap zou houden als iedereen maar geduldig genoeg was, de manie die zij had om haar kindermeisjes voor uitgeweken russische gravinnen uit te geven. Markus heeft daaraan toegevoegd de dingen die hijzelf opgemerkt heeft: haar liefde voor antiek (zo zal zij aan Beller zijn gekomen), haar memorieloosheid voor namen, vooral van kunstenaars en dergelijken (en hij heeft voorgegeven dàt juist charmant te vinden), haar nooit terugkomen op een vooroordeel, zodat zij nooit toegeeft ‘dat is zo’, maar hoogstens ‘dat is hetzelfde’, haar magerheid die haar veroorlooft na vier bevallingen een meisjesfiguur te onderhouden, haar doorschijnende neus die als een thermometer de stand van haar gezondheid schijnt aan te geven, de bezorgdheid waarmee zij tweemaal de knoop van zijn das heeft verbeterd. Gebrek aan gegevens, geenszins. Deze week nog had zij hem luchtig meegedeeld dat zij haar verloofde - wie zou dat kunnen zijn? - voor enige tijd verwachtte, en gisteren was zij weer gekomen, precies als gewoonlijk. ‘Het jongetje verveelt me, hij denkt heus mij als oudere vrouw een gunst te bewijzen als hij met mij uitgaat. Ik kan mij niet wennen aan zulke opvattingen. Eigenlijk voel ik misschien nog meer voor uw vicieusheid’.

Hij heeft gemeend de bekentenis dat hij niets van het portret terecht zou brengen te moeten doen volgen door andere vertrouwelijkheden. ‘Ach, gelooft u toch vooral niet dat ik iets zou kunnen. Of kennen; en zeker de Vrouw niet. Laat mij u een klein idee geven van de thema's die ik soms nog moet maken; ik bespaar u dan hoogstens de aanvangsklasse, de onder-

wijzeressen aan wie men zich met alle geweld wil wijden zolang het leven duurt en met wie men nooit te vroeg, nooit op het juiste ogenblik, trouwt...' Het scheelde niet veel of hij had de albums weer tevoorschijn gehaald. O, de raadselachtige Markus die zijn liefde onthulde! Om te eindigen met een van zijn laatste, van de vleiendste, avonturen:

'Zij sprak doorlopend van liefde, en was meisje, en acht-en-twintig jaar al; er was ook geen bepaalde reden om aan te nemen dat zij misschien geen meisje zou zijn. Ik raadde haar aan: ik herinner mij, het liep tegen twaalf uur's middags en wij zaten aan een tonnetje, met uitzicht op een ruiterstandbeeld - ik vond het opeens bepaald nodig dat zij de fysieke liefde zo spoedig mogelijk zou leren kennen. Het gevolg was dat zij mij bekende er zich ééns, onder vreemde omstandigheden aan te hebben gewaagd; het was in een tijd dat zij zelfmoord wilde plegen, maar zij kon niet en toen redeneerde zij zo: "Als ik nu nog een kind kreeg van iemand van wie ik niet houd, dan zou ik het zeker kunnen". En zij gaf zich aan een akelige man, die het sedert lang op haar voorzien had, maar vooraf had zij zich zo bedronken dat zij zich van het hele verloop, zei ze, niets herinneren kon. Natuurlijk kreeg zij geen kind. Nooit meer had zij durven overbeginnen. Ik heb haar voorgesteld haar minnaar te zijn, maar zonder complicaties, en onder voorwaarde dat zij zich van mij zou bedienen zoals de man, naar medische opvatting, zich wel van de vrouw bedient; maar zij kon dat niet, zonder tenminste de illusie van liefde, van "wat anders", zei ze, kon zij niet...'

'Ik begrijp niet dat zij u geen pats heeft gegeven. Als iemand mij zoiets, op zo'n manier, zou voorstellen, kreeg hij een pàts van mij, al was het midden op straat.'

'Hoor nu: zij kon niet en verkoos, boven "zoiets", wat zij een fijne vriendschap noemde. En meteen ging zij, geloof ik, van mij houden. Ik vertelde haar, als aan een ondenkbaar goed vriend, al mijn kleine succesjes, en opeens brak zij boos de vriendschap af. Ik was niet fijn genoeg, zei ze, zij begreep niet wat zij ooit in mij had gezocht, zij stond in alle opzichten ho-

ger dan ik en zij kon nog maar alleen in mij zien: een verwend oud heertje. Veel waars in die opmerkingen; niet minder waar dat ik weer pijnlijk tekort was geschoten in de zogenaamde vrouwenkennis. Of gelooft u van niet?' ('Deze vraag geheel overbodig, dacht hij, getuigt overigens dat ik mijn tegenconfidenties begin te wantrouwen. Geen verzet tegen het instinct.")'

Dus officieel, noteerde Markus, *geen zittingen meer.*

Maar op een dag ontmoette hij haar op straat. Hij zou niet hebben kunnen zeggen hoeveel tijd er weer verlopen was; een zekere gedwongen activiteit had hem het accommodatievermogen doen verliezen. Hij zag haar voorzichtig naast zich verschijnen, spookachtig onvolledig, zoals een winkelruit iemand in de etalage opneemt.

'Koop vooral geen nieuwe hoed! was haar raad. Ik heb al lang gezien dat het een zwak van u is, maar een man kan met één hoed, zelfs als hij ermee in de regen gelopen heeft, volstaan. Daarentegen kan hij niet genoeg dassen bezitten. Als ik dassen zeg, denk ik geen seconde aan de gebreide ondingen die nu vóór ons hangen; ik weet wel dat de deftigste oude heren ze soms dragen, maar waarom zou u meedoen aan die buitensporigheden? Zeg mij eens, waarom hebben wij elkaar weer in zolang niet gezien? De laatste keer dat u mij thuisbracht vertelde u mij de griezeligste nonsens'.

'Die laatste keer moest ik voor uw boosheid vluchten; u wilde klappen uitdelen midden op straat en ik durfde u nauwelijks de hand drukken.'

'Ik heb een onaangename nasmaak van uw zogenaamde eerlijkheid, waardoor ik mij niet langer kan laten beetnemen. Ik heb u eigenlijk veel te lang au sérieux genomen. Als u een glas port bij mij komt drinken, wil ik u nog wel een kijkje gunnen in mijn leven.'

En Markus kreeg te horen dat zij die morgen twee prettige brieven had ontvangen. Eén uit Parijs, van een onlangs hervonden schoolkameraad (die haar dus tutoyeerde), die haar

een rendez-vous had aangeboden, over veertien dagen, in een café waar zij naar hem moest vragen als naar de heer - hier volgde een valse naam die hij heel gek geschreven had om er tussen haakjes de juiste uitspraak aan toe te voegen. De andere brief uit Londen, van haar zuster, wier man er eindelijk in bewilligd had haar, onder vele voorwaarden, weer bij zich te vragen. *Het geluk je weldra bij mij te hebben*, schreef haar zuster, *zelfs als simpel vooruitzicht, zal het mij vanavond moeilijk maken de slaap te vinden.*

Zij liep de salon op en neer, zonder één vaasje om te werpen, met in haar linkerhand beurtelings de ene en de andere brief en in haar rechter het verbindingspunt van de mantel die zij niet had uitgedaan. Zij was blonder geworden, maar had kringen onder de ogen, en haar neus was een vouwbeentje van ivoor. Zij kwam een moment behagelijk dicht bij hem staan en zei over haar schouder, met een stuipje: 'Ik ben maar een arm ongelukkig wezen dat het hard te stellen heeft om nog door te zeilen'. Hij was er niet ver vanaf haar een reis niet hem voor te stellen naar de italiaanse meren, maar bedacht bijtijds dat hij haar eens gezegd had alleen op haar kosten met een vrouw te kunnen samenleven. Toen wierp zij haar mantel af en haar schoudertjes leken zo smal dat hij lust kreeg ze met een arm te beschermen. Maar zij wendde zich naar hem toe en nodigde hem bijna smekend uit op haar kosten naar een operette te gaan.

Zij heeft weer naar het portret gevraagd, hij had er zich op moeten voorbereiden. Hij verontschuldigde zich nogal onhandig: 'De kwestie is dat ik niet weet waar te eindigen. Ik zie ook geen kans alle plooien samen te brengen naar één juweel, één geval. De geschiedenis van de man die zich vergiftigd waande is op zichzelf niet onaardig, maar wat doen wij dan met de schoenpoetser en de verhuuragent die trouwen wilde? Of geeft u mij een groter geval. Dat véél zwaarder weegt dan al het vertelde'.

'Er *is* geen groter geval; u vergeet dat ik negen jaar verloren

heb met mijn huwelijk, om van andere tegenslagen niet te spreken. Er zijn vier grote gevallen. Eén: de man die zich vergiftigd waande. Twee: de zwitserse kapitein die onder een race van zijn paard sprong om mij te omhelzen en toch nog nummer één aankwam. Drie: het mijnheertje dat u hier ziet, in dit blauwe lijstje met witte stippels, en dat piepjong was, jonger dan u: een Duitser - en vier: nog een Duitser, hier, heel lelijk en niet minder jong dan die andere. Deze was ook nog heel rijk, en er dan nog een beetje gek bij. Hij kan maar niet besluiten zich te verheiraten en toen ik hem laatst voorstelde hier bij mij te komen logeren, schreef hij mij, door de hartstochtelijkste brief heen die ik ooit van hem kreeg, en dat zegt wat: *Maar ik zie er tegenop, lieveling, bij je te komen, ik kan mij niet verzoenen met de rare indruk die mijn komst moet maken op je huisgenoten.*'

'Dit lijkt mij inderdaad de grootste krankzinnigheid, zei Markus. Maar de ander?'

'Om de ander gaf ik eigenlijk meer nog. Hij was lièver. Zijn ogen leken zachter als hij zijn uileglazen afzette dan als hij ze ophad, en dikwijls, als ik de grootste moeite had gedaan om met een werkelijk originele japon te verschijnen, want u weet het misschien niet, maar de duitse vrouw is over het algemeen erbarmelijk slecht gekleed, schoof hij het resultaat met één handbeweging opzij: "Niet aardig". Hij had buien dat hij in mijn hele garderobe niet meer kon ontdekken dan één japon, die hij mij dan nog met een zucht om de hals wond. "Deze in godsnaam". Soms huilde ik van woede. Er is natuurlijk weer iets dat u niet begrijpt?'

'Ik begrijp niet waarom hij niet alles goed vond wat u aandeed.'

'Omdat hij mij lièf had, mijn arme mijnheer! En toch kon het niet doorgaan tussen ons, de toestand werd voor mij eenvoudig onhoudbaar. In alle restaurants waar wij kwamen, bogen de kellners voor hèm, van alle kanten, en in de spiegels zag ik mij achter hem aan schuiven alsof ik van minder goede familie was. Toen kwam zijn jonger broertje iedere nacht op mijn ka-

mer; hij respecteerde onze verhouding niet, noch de eerlijkheid waarmee ik hem toeschreeuwde dat ik van Mitchen hield, hij smeekte mij iedere keer hem dan maar uit het raam te smijten. Men zou gezegd hebben een heel vurige jongen, wat hij tenslotte volstrekt niet was. Maar natuurlijk heb ik hem op het laatst zijn zin moeten geven. Later kwam ook nog de oudste broer, een pràcht van een kerel; ze waren met drie, ik heb ze allen gekend. Maar Mitchen was de liefste. O ja... Mitchen.'

Na de operette mocht Markus met Hermine mee naar binnen. Het was nog maar half twaalf; Hermine bracht een fles wijn te voorschijn, die Markus moest ontkurken en die zij samen opdronken. Markus zat na die fles op de koude kachel en sprak: 'De portretten van uw duitse vrienden beginnen mij tegen te staan. Hoe komt u er eigenlijk bij te geloven dat ze beter zouden minnen dan een ander? Vindt u heus dat een man die over grote passies orgelt, interessanter is dan iemand als ik? Laat mij u dit bekennen: toen uw blote schouder zoeven telkens weer onder mijn mond kwam, kreeg ik ook lust er een zoen op neer te laten. Niets was gemakkelijker geweest en u had er ook niets tegen kunnen doen, verondersteld zelfs dat het u onaangenaam was geweest...'

'Dat weet u niet! Er gebeurt met mij altijd iets onverwachts! (en zij lachte.) Maar u bent een mispunt. Waarom moest u zich weer beheersen? U lééft immers niet, op die manier! U had het moeten doen, om te zien wat er gebeurd zou zijn.'

'In geen geval. U was trouwens niet de enige verzoeking. Die dame in de loge achter ons had haar kleine dikke vingers, ook sterk geparfumeerd, buiten laten hangen, en niets was weer zo gemakkelijk geweest als er mijn hoofd zachtjes tegen aan te strijken, hier ergens, achter mijn oor. Ik heb het niet alleen niet gedaan, maar mij zelfs opgelegd niet om te kijken.'

'U tracht te ontsnappen. Beken liever ineens dat u een beetje verliefd op mij bent. Misschien wel erg. U was het van den beginne af!'

‘Het spijt mij bijna u te hoog te schatten om tegenover u te willen jokken: ik ben het geen ogenblik geweest.’

‘U te hoog te schatten, deed zij hem na, och kom, u jokt nù! Ik vergis mij nooit in zoiets. Wat is er in u omgegaan toen u mij leerde kennen?’

‘Ik dacht: “Hoe vreselijk zenuwachtig is deze vrouw, hoe vermoeiend en tijdrovend moet het zijn, haar tot maîtresse te hebben”.’

‘Mijn goeie mijnheer, u wordt te ongemanierd. Wilt u mij wel eens gauw iets mooiers vertellen?’

‘Maar wat? zei Markus. Ik kan er niets aan doen, nietwaar, als u voor mij niet begeerlijk is. Ik ben dadelijk bereid te erkennen dat ik de voorliefde van uw Duitsers voor u begrijp. Maar ik begrijp niet dat u nooit het verschil heeft gezien, het zeer grote verschil, tussen uw Duitsers en mij.’

Hermine bleef lachen en hij vroeg: ‘Zal ik nu maar liever naar huis gaan? Wie weet hoe laat het al is en misschien ben ik wel dronken?’

‘Ja, gaat u liever, en komt u morgen terug. Zo spoedig mogelijk. Ik reken erop dat u mij uw excuses komt aanbieden. In volle ernst’. Zij deed de deur open en weigerde hem de hand. ‘Goedennacht. Pas op dat u niet van de trap valt.’

Hij was zó vergenoegd: het duurde niet langer dan enkele stappen. De avondlucht; en altijd diezelfde genotbederver: ‘Kinderachtigheid! nog lang niet genoeg geweest, làng niet...’

De volgende dag wist hij nog niet wanneer hij er weer heen zou gaan. ‘Ik zal haar spoedig schrijven, een brief waarin vele malen het woord *mevrouw* voorkomt’.

Aug. '25

Een bloempje aan het eind

Een stad aan zee met casino's, kostscholen, hotels. Bennie, een kleine jongeman, loopt op de promenade. - Dus heb ik mijn zusjes in dit internaat gekregen. Bravo! het mag een overwinning heten. Zonder twijfel: het is sterk van mij. Ze zullen de verfijndste taal van de wereld leren spreken, en deze omgeving! Dat heb ik van mijn moeder gedaan gekregen. *Hij gaat een casino binnen. In de deur van de speelzaal wordt hij tegengehouden door de fysionomist.*

De fysionomist: Pardon, maar hoe oud is u? *Bennie:* Drie-en-twintig jaar. *De fysionomist, glimlachend:* Inderdaad? *Bennie, glimlachend:* Dat verwondert u? *Hij laat een paspoort zien. De fysionomist, terugtredend:* Inderdaad, u lijkt veel jonger; mijn compliment.

Bennie, de speelzaal binnentredend: Vroeger, wanneer mij iets dergelijks overkwam, werd ik altijd boos. Hoe komt het dat ik nu tevreden ben? Ha, ik weet het: ik heb nu meer te verliezen! *Hij staat voor de groene tafel en waagt een fiche, dat hij ziet verdwijnen; waagt nog een fiche, krijgt er negen voor in de plaats; laat alles liggen, ziet alles verdwijnen; heeft dus twee fiches verloren.* En nu ga ik weg, omdat ik niet bot genoeg ben om een emotie te willen voortzetten. Er is ook van geen vergroting sprake: ik zou met dezèlfde gevoelens twintig fiches verliezen, tweehonderd misschien. Tweeduizend? niet meer. Maar als ik milliardair was, zou het tweehonderdduizend, twee millioen zijn geweest. Ik ben blij dat ik, die er uitzie als vijftien, dit weet. *Hij wandelt naar zijn hotel terug.*

De hall van Bennie's hotel. Men geeft hem een brief. Hij leest. Aranka, in de dertig, groezelig, vermoeid, maar met

kortgeknipt rood haar, komt bij hem staan. Bennie leest hardop: ‘Met kerstfeest, naast Fritz en zijn teerbeminde, bekroop mij opeens de onheilige lust iets te vernielen, ik zou niet hebben kunnen zeggen wat. Diezelfde dag stelde een vriendin mij haar broer voor, drie-en-twintig, als jij, groot reiziger, als jij, maar hier houdt alle vergelijking op, want deze jongeman bekijkt het leven met bijna tragisch-ernstige ogen en schrijft verzen, die hij mij heeft voorgelezen. En terwijl ik naar hem keek, bedacht ik hoe ik van hem zou hebben kunnen houden, als jij mij niet voor iedere pathetische en serieuze liefde onherstelbaar bedorven had’. Wat denkt u van zoiets? *Aranka:* Zij is nog zeer op u gesteld en denkt u alleen maar jaloers te maken. *Bennie:* Ik denk er toch anders over... *Aranka:* Ik zeg u wat ik denk. *Bennie:* Maar het is waar, u kunt als vrouw allicht beter weten wat in een andere vrouw omgaat. *Aranka:* Maar zeg mij eens: welke betekenis heeft voor u de vrouw? *Bennie:* Absoluut geen; werkelijk géén; en let wel dat ik een dergelijke ongevoeligheid bedroevend vind. *Aranka:* Maar bent u dan soms...? *Bennie:* Mevrouw, ik ben zelfs in dat opzicht weinig interessant. *Aranka:* Ja, want het ìs interessant... *Zij gaan samen naar buiten.*

De promenade. Aranka en Bennie zitten op een bank. De zee ziet er uit als een zinken dak. Aranka vraagt: Hoe diep is de zee, zes meter van het strand? *Bennie:* Dat weet ik niet, mevrouw. *Een heer loopt voorbij. Aranka:* Wat ben ik begonnen, wat ben ik toch begonnen met hier te komen! *Bennie:* Zo ver van de uwen die u lief hebben. *Aranka:* Terwijl het hier is precies als u zei: beleefdheid, en véél onverschilligheid. Weet u, ik durf gerust zeggen dat ik in mijn land zeer verwend werd. Alle mannen hebben er trouwens temperament. *Weer loopt dezelfde heer voorbij.* Alstublieft, wat is dit voor een heer? *Bennie:* Mevrouw, hoe zou ik dat weten?

Aranka: Alstublieft, laat ons opstaan. Wat is het koud opeens, ik ga vast zieker worden. *Zij wandelen.* Als u nagaat dat ik in mijn land nooit alleen sliep. Ach, waarom ben ik zo over-

gevoelig! Alstublieft, geef mij een goede raad, mijnheer Bénie. Zal ik hier blijven, of mijn reis voortzetten? Ik voel mij zo ongelukkig. Waarom ken ik niemand? *Zij hebben de heer ingehaald; hardop:* Ik zou zo graag iemand kennen. Natuurlijk kan ik alleen omgaan met mensen die heel chic zijn en heel rijk. *Zij zijn hem voorbijgelopen.* Die heer had een sprekend gezicht. Hij is zo vierkant en zijn mond is getrokken in de plooi van iemand die bitter geleden heeft. Geleefd, geleden... o, Bénie, waarom voel ik mij zo ongelukkig? Ik ben ook zo moe. De dokter heeft mij uitdrukkelijk gezegd mij niet te vermoeien. *Bennie:* Want u hebt onlangs een zware operatie ondergaan. *Aranka:* Ja. O, Bénie, ik zou u zo graag iets heel ernstigs willen zeggen. *Bennie:* Mevrouw, ik luister. *Aranka:* Neen, u luistert niet, men kàn met u niet ernstig praten, u bent maar een grappenmaker. Nu ben ik toch wel goed grof geweest, nietwaar? *Bennie:* Het kan er mee door; wat wilde u zeggen? *Aranka:* Bénie, ik vraag niet veel van een man. Men vindt elkaar vandaag en verliest elkaar morgen. Maar heus, een man zonder temperament... dat maakt mij bloeddorstig.

Zij zijn voor het casino gekomen en staan stil. Op zijn beurt heeft de heer hen ingehaald. En nu staat ook hij stil om in een kiosk een prentkaart te kopen, nu, staandeweg, schrijft hij er met een vulpen een groet op. Bennie tot Aranka: Ik heb het land aan mensen die niet meer dan de vijf woorden van het goedkopere tarief op een briefkaart kunnen schrijven.

Aranka: Waar gaat hij heen? O, laten wij hem volgen! *Zij doen het. De heer is het casino ingelopen, stapt ongestoord door een eerste deur, een deur verder wordt hij tegengehouden. De portier:* Seizoenkaart, mijnheer. *De heer:* Geen seizoenkaart. *De portier:* Dan moet u een entreebiljet kopen. *De heer:* Wat kost zo'n biljet? *De portier:* Niet veel. Vijftig centimes. Aan dàt loket. *De heer keert zich om, loopt langs het loket, bij de eerste deur teruggekomen doet hij een grote stap die hem weer buiten brengt in de open lucht, weldra verwijdert hij zich, in de richting vanwaar hij gekomen is.*

Bennie, terwijl zij hem volgen: Ik heb vanmorgen twee fiches

verloren, dat is hetzelfde als veel. Maar de man die niètswaagt, is onbenullig. *Aranka:* Maar begrijpt u dan niet dat hij niets meer géèft om het spel, er zelfs geen vijftig centimes voor over heeft! Het is niet mogelijk dat een man met zo'n uiterlijk om een andere reden zou zijn teruggestapt. Ik vind hem nu eens zo interessant. *De heer is een hotel binnengegaan.* Bénie! hij logeert in ons hotel! Ik moet de portier zijn naam vragen. *Bennie:* Mevrouw, gun de sprekende man het mysterie van zijn opschrift, de man die altijd spreekt, de toch-altijd-sprekende man. *Aranka is verdwenen.* Ik had haar nooit met haar valiezen moeten helpen. Nooit moeten toestaan mij haar grofheidjes te zeggen. Wanneer zal ze mij onomwonden voorstellen haar bedgenoot te worden? Grappig dat ze nooit het gebrek aan eigen charmes durven veronderstellen. De onaannemelijkste complicaties, nooit dàt. Als ik nog maar plezier kon hebben in haar afwachting, maar helaas!... Ik begin werkelijk heel sterk te worden. Waarom het niet te erkennen? ik heb het nauwelijks gezocht, het is langzaam over mij gekomen. Ik ben ongevoelig geworden, los van de vrouw, bijgevolg sterk. En als bewijs: ik zal haar aan de sprekende man overlaten. Door de domheid van haar vragen heeft ze mij bewezen vrouw van de wereld te zijn. Ik verlang naar een woest eiland.

Een woest eiland, waardoor een klein treintje hobbelt. Bennie, in de trein, vervolgt een reeds lange alleenspraak... Alweer een dal. Zonder bos. Zoëven een dal met bossen. En een berg zonder veel bos, maar met wolken. Het is gek dat ik spijt voel, niet omdat ik Aranka, maar omdat ik de sprekende man heb verlaten. Ik weet niet eens hoe hij heet. Ik had kennis met hem moeten maken. Vrij vervelend, dit reisje, vermoeiend ook. Ik had van hem kunnen leren. Dat veronderstel ik tenminste, het is misschien niet waar. Bovendien, als ik van hem had moeten leren, wat zou hij aan mij hebben gehad? Ik heb misschien toch goed gedaan hem ongemoeid te laten. Op dit ogenblik zal hij Aranka hebben veroverd, maar dit kan mij niet schelen. Dit kan mij hoegenaamd niet schelen. Het is

dom zich voor sterk te houden, maar waarom je ogen voor de waarheid te sluiten? Ik vind het zelf verwonderlijk, zo sterk als ik geworden ben. Alleen, nu ik al negen uur in dit treintje zit, voel ik mij ontevreden. Ik loop zeker te veel leeg; het wordt vervelend als dit eiland. Ik wil zo gauw mogelijk hier vandaan, maar als ik in de wereld terugkom moet ik iets te doen hebben: een negerbediende onderhouden, een zieke ouwedame oppassen. Eigenlijk zou ik dàt moeten hebben, een zieke tante in een rolstoel: haar langs de promenade rijden. En verder Leonie aan mijn zusjes voorstellen, en dit moet mijn moeder ook goedvinden. Maar eerst hier vandaan, dus bij aankomst direct naar een boot informeren, enz.

Een boot met bestemming naar de stad van het begin. Dageraad. Op het dek praat Bennie met Charlotte. Zij is ongeveer zestig, groot en gezet, met golvend grijs haar en vuurrode mond. Zij ligt in peignoir op een dekstoel en zegt: Vroeger reisde ik altijd met mijn overleden man. Hij was eigenlijk dokter, maar heeft nooit gepraktizeerd, hij was zo rijk dat hij altijd kon reizen. Ik heb alles geërfd en nu reis ik alleen. Voor één is er natuurlijk dubbel genoeg. En ik vind deze toestand zo heerlijk, dat ik nooit heb willen hertrouwen. Waarom zou ik met iemand delen, nietwaar? En het idee dat men om mijn geld zou kunnen komen! er zijn er trouwens genoeg geweest. Ik heb geregeld bedankt, mijn familie is er nog woedend over. Al mijn tantes zeiden: 'Waarom vrijwillig alleen blijven, Lotje?' Ik vind het zó veel prettiger. Mijn vriendinnen wilden dat ik een minnaar zou nemen... *Bennie:* En u hebt er nooit een gewild? *Charlotte:* O, nooit. Het is hetzelfde als een man. Wat zou ik een controleur in huis halen? en daarbij komt dan nog de moraal. Ik ben christelijk opgevoed, ik zou gewoon niet kunnen. Daarbij heb ik een gezonde natuur; mijn vriendinnen beweerden soms 'visbloedig', maar dat zit nog. Eigenlijk ben ik nooit verliefd geweest dan op mijn overleden man. Als diè terugkwam zou ik weer ja zeggen, maar dat is immers niet mogelijk? Met ieder ander is het: goeie vrienden, maar

daarmee alles gezegd. Natuurlijk, heb ik soms geen gelijk? *Bennie:* Natuurlijk. Ik ben amoreel. Wat kan ik er aan doen, ik heb alle gevoel voor moraliteit verloren. Ik heb mijn zusjes op kostschool gebracht, in wat men noemt een slechte omgeving, opdat ze de verfijndste taal van de wereld zullen leren. Dit opent ze mogelijkheden waarvan ze al dan niet gebruik kunnen maken. Ze zijn niet verstoken van vrouwelijk schoon, ze zijn nu vijftien en zestien en heten Magda en Sonia. Als ik nu op deze boot zit, is het omdat ik ze terug wil zien, want ik wens ze spoedig in kennis te brengen met Leonie, een gescheiden vrouw, tot wie ik in zekere verhouding sta. Let wel dat Leonie, afgescheiden van alle moraal, een ontegenzeglijk bewonderenswaardige vrouw is. Dikwijls kan ik niet begrijpen waarom zij zich aan mij heeft toevertrouwd, en - waarom zou ik het u niet zeggen? - eigenlijk meer om mij geeft dan ik om haar. Nog kortgeleden ontving ik van haar een schrijven, waarin zij beproefde mij jaloers te maken. Zij heeft namelijk ook een grote kinderlijkheid in zich. Zegt u mij nu, mevrouw, u die moreel voelt, zou u weigeren kennis met haar te maken? *Charlotte:* Neen, dat zou dom zijn. Omdat ik kennis met haar maak, hoef ik toch niet te doen als zij? Woontzij ook in...? *Bennie:* Neen, ver van hier, zo ver dat ik haar soms vergeet. Kijk, wij naderen de kust. *Charlotte:* Dan moet ik gaan om mij te verkleden. Wat ik zeggen wou, komt u mij eens opzoeken in mijn villa, als u lust hebt? *Zij geeft hem een kaartje, trekt haar peignoir bijeen en loopt weg. Bennie heeft duidelijk haar kousen gezien en zegt tot zichzelf:* Als ik haar minnaar kon worden? Zij is niet onbegeerlijk, en rijk, en... ik wilde een tante hebben in een rolstoel, maar dit is beter. Als ik mij aan Charlotte wijdde? Maar de slechtheid heeft misschien haar intrede gedaan in mijn hart.

Het internaat waarin Bennie's zusjes. Bennie, Magda en Sonia, beiden lief. Zij zeggen: Bennie, ga je nu met ons uit? *Bennie:* Neen, ik kom alleen vragen hoe jullie het hier vinden. *Magda en Sonia:* De juffrouwen zijn akelig, maar wij hebben

al een paar vriendinnen. *Magda:* Ja, en vooral Evelien, zij is snoezig, gewoon, en zo welopgevoed: Bennie, je moet kennis met haar maken! *Sonia:* Ja, Evelien moet met ons uit! *Bennie:* Zou je mij niet vragen of ik dat wel goedvind? Jullie zijn mijn zusjes, maar overigens heb ik niet de minste sympathie voor dametjes van jullie leeftijd. Zeer terecht zei mij eens een vrouw van de wereld: 'Hoe zou men kunnen weten wat jonge meisjes willen, zij weten het zelf immers nooit, zij hebben nog geen vorm, geen kleur'. Let wel dat ik het jullie volstrekt niet kwalijk neem als jullie niet weten wat jullie willen. Maar ik vind het ook niet charmant. Het interesseert mij eenvoudig niet, ik wil mij ook allerminst de moeite gunnen om te zoeken; dit moeten jullie weer begrijpen. En bovendien, zusjeslief, Magda en Sonia, ik vergis mij misschien, maar ik geloof... ik vermoed, ik voel, dat sedert enige tijd... veel slechtheid in jullie broer is gevaren.

De villa van Charlotte. In de salon, Charlotte en Bennie bij een tafel, waarop uitgedronken theekopjes. Lucie, het dienstmeisje, even twintig, slank en hups, komt binnen om op te ruimen. Charlotte spreekt: Het is bij zessen en al helemaal donker. Een vriendin zendt mij vandaag een hongaarse baron, die ieder ogenblik komen kan. Gaat u vooral niet weg: het is een man, schrijft mijn vriendin, die veel ongelukken doorstaan en... veroorzaakt heeft; ik houd niet van zulke mannen. *Lucie gaat heen, Bennie ziet haar na.* Lucie, denk om de ambersigaretten! *Bennie:* Mevrouw, hoe meer ik naar u luister... Laat mij het u bekennen, ik ben niet helemaal zonder bedoeling gekomen. Helpt u mij een beetje, mevrouw, ik voel mij zo slecht worden. Eerst meende ik sterk te zijn, nu geloof ik dat mijn sterkte slechtheid moet worden genoemd. Kijk, laat mij u zeggen... Maar neen, zegt ù mij eerst, heel oprecht. Hoe vindt u mij? *Stilte. Charlotte beziet Bennie en Bennie zit met neergeslagen ogen. Dan zegt met een glimlach Charlotte:* U lijkt wat op mijn overleden man. *Bennie staat op. Charlotte, een beetje hakkelend:* Ik bedoel, toen hij uw leeftijd had. *Zij*

glimlacht weer, hij is bij haar stoel komen staan. Bennie: Mevrouw, glimlacht u zo niet. U hebt zulke witte tanden, ik ben zo gevoelig voor mooie witte tanden. Ik zou kunnen vergeten... *Er wordt gebeld. Charlotte gaat om open te doen. Lucie komt met de ambersigaretten en glimlacht als zij Bennie alleen ziet. Het is of Bennie niets beters weet te doen, hij omhelst opeens Lucie. Lucie gaat in verwarring met de ambersigaretten weer af. Charlotte komt binnen, gevolgd door een heer.*

Charlotte: Mag ik voorstellen? mijn vriend Bennie, baron Lajos Szmrecsanyi. *Bennie:* Maar mijnheer, ik ken u. Ik ben u met Aranka nagegaan, op een dag dat u geen entreebiljet voor het casino wilde kopen. U hebt nadien zeker met Aranka kennisgemaakt? Zij was één en al opwinding over uw sprekend uiterlijk. *Lajos, zonder te antwoorden, kijkt Bennie strak aan. Charlotte zegt:* Maar gaat u zitten. *Lajos neemt een stoel, Lucie komt weer binnen met de ambersigaretten. Als zij weggaat, volgt Bennie haar; Charlotte heeft het niet gemerkt, want haar blik verlaat geen oogwenk het gezicht van Lajos.*

Bennie is Lucie in de keuken gevolgd. Hij zegt: Ik ben volstrekt niet ingenomen met die sprekende man. En toch, Lucie, laat mij het je bekennen: ik voel mij meer en meer slecht worden. Eerst dacht ik sterk te zijn, vooral nadat Aranka's aanvallen vruchteloos waren gebleven. Een bespottelijk vrouwmens overigens, die Aranka, een vrouw van de wereld: Lucie, ik houd van de gezondheid van het volk! *Hij heeft haar handen gevat.* Zeg mij eerlijk, Lucie, oprecht, wat je van mij denkt. *Lucie:* Wat vraagt u mij, mijnheer, u bent niet van mijn stand, het past mij niet mijnheer te zeggen wat ik van hem denk, mevrouw zou mij dat kwalijk nemen en mevrouw is goed voor mij. *Bennie:* Lucie, ga naar boven en zeg mij wat mevrouw op dit ogenblik doet of zegt. *Lucie gaat; Bennie speelt zwijgend met een broodplank. Lucie komt terug en rapporteert:* Ik heb mevrouw horen zeggen: ‘Als mijn overleden man terugkwam, zou ik weer ja zeggen maar dat is immers niet mogelijk’. Mevrouw zegt dat dikwijls, soms met tra-

nen in de ogen. *Bennie:* Lucie, kom hier. *Hij neemt weer haar handen.* Lucie, geloof je beter te zijn dan je mevrouw? *Lucie:* Maar mijnheer, wat vraagt u mij, ik kan u op zoiets toch niet antwoorden, mevrouw is niet van mijn rang, mijnheer zou zelf boos zijn als ik... *Bennie heeft haar de mond gesloten met een zoen.* O, mijnheer toch. *Bennie:* Lucie, het is goed, ik zal niet meer vragen. Maar dan moet jij ook raden wat ik wil. Wat wil ik nu, Lucie? *Lucie:* O, mijnheer.

Bennie staat beurtelings op het ene been en het andere. Dan zegt hij: Kom! *Hij trekt Lucie aan de hand de trap op, tot bij de salondeur die op een kier staat. Zij horen zuchten. Bennie kijkt, wordt rood, en duwt Lucie voor de kier. Zij kijkt en wordt nog roder dan Bennie. Zij gaan weer naar de keuken.*

Lucie valt op een stoel, Bennie zegt: Nu, Lucie, als je niet beter wilt zijn dan je mevrouw, kan je niet langer weigeren. *Hij neemt weer haar handen, Lucie begint krachtig te snikken. Bennie laat haar los, sluit de deur af, en steekt de sleutel in zijn zak. Nu springt Lucie op en schreeuwt:* Doe open de deur! *Bennie:* Toe Lucie, waarvoor zo'n spektakel? *Lucie:* Doe open de deur! *Bennie:* Dadelijk, Lucie, als wij oprecht met elkaar gesproken zullen hebben. *Lucie:* Doe open de deur! *Bennie:* Ik wil niet dat de sprekende man binnenkomt, en Lucie, ik ben zo'n slecht mens, dat je eerst mij moèt helpen. *Lucie:* Doe open de deur! *Bennie haalt de sleutel uit zijn zak:* Kijk Lucie, ik leg hem hier op tafel. Ben je harteloos genoeg om hem op te nemen en de deur open te doen? *Lucie neemt de sleutel en werpt de deur wijd open. Bennie keert zich af. Lucie wil weg, maar komt terug en fluistert op bedroefde toon:* U hebt mij pijn gedaan, mijnheer Bennie. U houdt mij voor wat ik niet ben, dat doet mij pijn. *Bennie neemt weer haar handen en zegt:* Ach Lucie, ik ben zo'n slecht mens. Ben je nu boos op me? *Lucie zegt:* Neen, *en gaat. Bennie alleen, na een poos:* Nu ben ik er zelfs niet meer zeker van een slecht mens te zijn. O God, en ik heb mijn hoed in de salon gelaten.

De couchette van een slaapwagon. Bennie rolt zich van de ene zij op de andere: Neen, zéker. Zeker van het tegendeel, zeker zelfs geen slecht mens te zijn. O God, zèlfs geen slecht mens. Ik wil troost. Ik wil troost. Nu ga ik naar Leonie, nu ik dorst naar troost. Deze trein, en morgen bij Leonie. Ik vraag mij af: wie is Leonie? De laatste keer dat ik haar zag: een magere vrouw, met beproefd gelaat, met weelderig zwart haar. Zal zij mij morgen kennen? De sprekende man wilde mij zelfs niet antwoorden. Vond hij mij de moeite niet, want niet sterk, niet slecht, kortom, niet goed genoeg? Eén ding toch bezit ik: mijn grote oprechtheid tegenover mijzelf. Ik heb oprecht gemeend sterk, slecht, daarna niet slecht te zijn. Hij? wie weet of hij zich rekenschap geeft van wat hij is. Hij wilde niet spreken. En ik geloof meer en meer, meer en meer, meer en meer, vàst, dat ik zoveel van hem had kunnen leren. Maar nu ik hem ken begin ik hem te verfoeien. O wee, ons eerste contact door mijn schuld bedorven. Waarom wilde hij zelfs niet met mij spreken? Had hij zo weinig te verliezen? Of zij die de moeite waard zijn, achten zij het nooit de moeite waard iets te verliezen? Want ik bewonder hem. Dit staat ook vast, ik bewonder hem. Ja, ik bewonder hem... *Hij slaapt in en snurkt heel zacht.*

Een salon. Leonie, zes- of zeven-en-twintig, als door Bennie beschreven, in eenvoudig huisgewaad; Bennie, in raglan. Leonie: Waarom opeens in mijn leven teruggekomen? Je was te sterk voor mij. Ik had je afgeschreven. Alles afgeschreven. Je bent te jong, te wreed, te intelligent, te sterk. Ik ben te oud, te dom, te vermoeid, te goed. Het is lang geleden dat ik nog dacht iets voor je te kunnen zijn. Anderen vragen van mij, ook zij krijgen niets, het weinige dat ik had heb jij. *Bennie:* Maar dat is een vergissing, Leonie liefste, want kijk, ik heb zover gereisd om je iets te vragen. Troost. Ik heb troost nodig, jij alleen kunt mij die geven. Ik erken, ja, er waren ogenblikken waarin ik je was vergeten. Maar dat komt, ik wist te goed dat je er was en er altijd zou zijn... *Leonie, met een korte lach:* Troost? Bennie, ik jou? troost? Mijn lieve jongen, hoe onzin-

nig! Ik, zo oud, dom, goed; jij, zo jong, wreed, sterk. Daarbij zo goed gewapend... *Bennie:* Maar dat is helemaal niet waar! Ik ben niet sterk, Leonie, liefste. Ik heb gevonden dat mijn sterkte slechtheid mocht heten en toen weer dat ik zelfs niet slecht vermocht te zijn! Ben je nu blij? O Leonie, laat mij op joù mogen rekenen. Geef mij troost. *Leonie:* Ik heb niets. *Bennie:* Jawel! *Leonie:* Ik heb niets. Anderen hebben mij ook gevraagd. *Bennie:* Dan gaf je die anderen. *Leonie:* Niet waar. Nooit. Jij hebt mij alles afgenomen. *Bennie:* Leonie, als je mij beledigt ga ik weg. *Leonie heft de armen op en laat ze weer vallen.* Ha, je verlangt misschien dat ik weg ga? *Leonie:* Ach neen. *Bennie:* Trouwens, je schreef mij eens... *Leonie:* Zoek geen kwaad bijwijze van tijdverdrijf. *Bennie:* Neen, het is goed. Veel heil en zegen; adieu.

Hij gaat naar de deur. Leonie zakt ineen. Hij bevindt zich te ver af om haar te kunnen opvangen, maar blijft staan. Zij ligt bewegingloos op het tapijt. Er wordt gebeld. Hij verbergt zich. Haastige stappen, en Robert, drie-en-twintig, schraal, bleek, grote neus, dunne lippen, breed voorhoofd, snelt binnen, knielt bij Leonie neer, drukt haar in zijn armen. Zij slaat de ogen op en zegt: Hij is opééns gekomen. Opééns weer weggegaan. Hij wilde troost van mij hebben. Begrijp jij zoiets, Robert? Omdat ik niets meer had is hij boos geworden. Robert, wat moet ik doen? *Zij ligt nog steeds in zijn armen, hij overlaadt haar gezicht met kussen, zij kan alleen maar zeggen:* Neen, Robert... O, Robert... Neen, Robert... *Eindelijk zwijgt zij helemaal, haar ogen zijn gesloten. Nu spreekt Robert:* Hoe kan je nog vragen? Na alles te hebben gegeven, nog vragen? Hier geen poëzie meer, ik bid je, alleen maar logica! Na alles te hebben gegeven, Leonie, rest je alleen nog maar te némen. En wie zou je meer geven dan ik? Leonie, Leonie, neem alles van mij! Al de tijd, al de tijd dat ik het je aanbied, dat ik je mijn verzen opdraag, mijn ziel onder je hakken leg! Leonie, als je langer weigert... *Bennie is tevoorschijn gekomen, niemand ziet hem.* Als je langer weigert, zou je wreed zijn, wreed als hij! *Bennie gaat naar de deur en mompelt:* Be-

lachelijke kwastelorum. *Robert:* En jij en hij, hebben niets gemeen, geloof mij, niets, o, niets! *Bennie is de voordeur door-, de straat opgegaan.*

Maar hij kan de deur niet achter zich dichttrekken. Hij denkt niet uitgestoken onderlip. En hij zegt: Maar goedbeschouwd is ook déze kariboe mij de baas! *Hij duwt de deur weer open; op straat passeert een man. En Bennie werpt zich op hem, grijpt hem bij de mouw en roept:* Halt! *Want het is Lajos, die man. Hij kijkt Bennie, want hij is wel een hoofd groter, zeer vanuit de hoogte aan. Maar Bennie roept:* In godsnaam, weiger niet, kom mij wreken! U kunt het, u, de sprekende man! Alles komt dààrop aan: een sprekende man te zijn! Kom mee, de deur staat open! *Door de open deur gaat Lajos hem voor.*

Zij komen weer bij de salon, Bennie achter Lajos. Klaar terwijl Bennie in de deur blijft staan, gaat Lajos verder. Leonie en Robert staan nu overeind, Robert houdt haar nog steeds omvat, maar als Lajos op hem afkomt, laat hij haar los. Bennie schreeuwt: Leonie, pas op! hier komt een àndere man! *Robert is Lajos tegemoet getreden, maar Lajos kijkt hem aan en Robert schreeuwt:* Leonie, Leonie! ik ben maar een poëet, dat wist je toch! wat wil deze man? *Lajos kijkt hem de deur uit, Leonie begint te lachen, Lajos legt zijn handen op de schouders van Leonie. Bennie schreeuwt:* Alledonders! alledonders! ik wist het wel, ik heb het wel gezegd, alles komt dààrop aan: een sprekende man te zijn! *Lajos kijkt hem op zijn beurt aan en ook Bennie gaat, maar eerst werpt hij, als in de arena van een stierengevecht, zijn hoed in de salon en roept:* Hoera voor de sprekende man!

De straat. Bennie loopt zonder hoed, vuisten in de zakken van zijn raglan. Mijn vijand, want ik verfoei hem, o, meer dan ooit! mijn vijand en mijn beschermer. In het geval Charlotte al. Want zij was te oud voor mij, dat staat boven bedenking, het was dwaasheid, zij was veel te oud voor mij. Nogmaals hoera voor de sprekende man! En nu: terug. Ik weet nauwelijks waarom, maar ik wil nog altijd troost. Ik wil Magda en

Sonia terugzien, en ook Charlotte en Lucie groeten die ik wat bruusk heb verlaten. Een beetje meer broederliefde, een beetje meer beleefdheid, nu ik noch sprekend, noch slecht vermag te zijn...

Het internaat. Bennie en zijn zusjes. Magda zegt: Alweer niet uit, waarvoor kom je dan? als andere meisjes hun broers overkrijgen, is het om met ze uit te gaan. *Sonia:* Neen Magda, ik geef Bennie gelijk, dat hij zich niet vermoeit, hij ziet er slecht uit. *Bennie:* Spreek niet van slecht. Herinner je je misschien dat ik de laatste keer toen ik hier was de vrees opperde slecht geworden te zijn? Ik voel mij verplicht die woorden te herroepen, opdat jullie je geen nodeloos verkeerde voorstelling maken van je broer. Want dit is de treurige waarheid: je broer vermag zèlfs niet slecht te zijn. Is het niet afschuwelijk? *Magda en Sonia kijken elkaar aan; dan roept Magda:* O, ik snap het, hij zal ons voor de mal houden! *En Sonia:* Hij vindt dat zijn zusjes zo dom zijn, dat hij moeilijk anders kan. *Magda:* Maar als hij doorgaat, zullen wij Evelien laten komen, die kan hem op zijn plaats zetten. *Sonia, naar de deur gaande:* Ja. Evelien Evelien! *Bennie, opspringend:* Neen, waarachtig niet! Zijn jullie niet wijs? Evelien is niet minder dom dan jullie en ik wens het wicht niet te zien. *Sonia, bijna huilend:* Bennie, dat is niet lief... *Bennie, met boos gezicht:* Luister, ik heb nu geen tijd meer, maar ik kom spoedig terug. Als ik dan goede rapporten krijg gaan wij samen uit en mag Evelien mee. *Hij gaat, met grote stappen.*

De salon van Charlotte. Bennie is keurig gekleed, zoals het betaamt aan iemand die een nederlaag komt bekennen; Charlotte stemmig, bijna eerwaardig. Na een grote stilte zegt Bennie: Mevrouw, uw handen zijn wit. Poezelig, als altijd, maar zo wit... Ik vermoed dat u het een of andere leed voor mij verbergt; waarom? Ik heb ver van hier, en geheel onverwachts en in dramatische omstandigheden, de hongaarse baron teruggezien die... *Charlotte:* O, ik smeek u. zwijg!

spreek mij over uzelf, niet over hem. *Bennie:* Ik, mevrouw, ben zeer ongelukkig. *Charlotte:* Is het mogelijk? u, zo'n vrolijke jongeman. *Bennie:* Mevrouw, als u wist. Bedrogen te worden door een ander... *Charlotte:* Bent u ook bedrogen? *Bennie: ...* soit. Maar zichzelf te bedriegen, zich te bedriegen in zichzelf... *Hij zwijgt en kijkt strak op de vloer. Charlotte loopt door de kamer, gaat dan naar hem toe, legt hem voorzichtig een paar vingers op de schouder. Bennie, met een zucht:* Niet sterk, niet slecht te zijn, en het aan iedereen te moeten bekennen. Wij lijken alleen niet idioot zolang wij erin slagen ons te verbergen. En ons huisapotheekje filosofie... Mevrouw, vindt u mij niet veranderd sedert wij elkaar aan boord ontmoetten? *Charlotte ziet hem met vertederde ogen aan en schuift hem een arm om de hals. Bennie, steeds op de vloer starend:* Overmoed, en de rest... Ik heb het gevonden, maar het is onbereikbaar. O, te zijn als Lajos! Mevrouw, daarin ligt het héle geheim, laat mij het u mogen toevertrouwen: een sprekende man, niets dan een sprekende man te zijn! *Charlotte verbergt zich het gelaat in de vrije arm en zegt:* O, zwijg! zwijg. *Hij wil spreken, zij drukt zich tegen hem aan; zachter:* Zwijg, lieve Bennie. *Fluisterend:* Waarom martel je mij door over hem te spreken? Niets waard is hij, zeg ik. Spreek mij over jou, toe. Toe, Bennielief, wees niet wreed, troost mij een klein beetje, jongen. Ik heb zo'n behoefte aan troost. *Lucie komt binnen, Charlotte laat met schrik Bennie los, strijkt over de tafel en gaat zitten. Lucie zegt glimlachend:* Ik kom even vragen of mijnheer Bennie mij misschien kan helpen een fles te ontkurken. *Charlotte:* Zeker, Lucie, zeker.

Bennie gaat met Lucie mee; terwijl hij de fles ontkurkt zegt zij: U hebt mij vroeger eens iets gevraagd, mijnheer Bennie, en ik heb u geweigerd. Ik heb er zo'n spijt van, als u wist! Het was het eerste wat u mij vroeg... Kan ik u straks niet even spreken? *Bennie, bleek:* Waar? wanneer? *Lucie:* Als u over een uurtje op mij kon wachten, niet ver van hier, links als je naar buiten gaat, onder de zevende lantaren.

Bennie gaat in de salon terug: Mevrouw, excuseert u mij, ik

zie tot mijn schrik hoe laat het is, ik had gedacht maar even aan te komen, ik ben voor een afspraak al een halfuur te laat.

Een bank, volop zonneschijn, maar Lucie en Bennie zitten met bedrukte gezichten. Bennie: Een maand eerst, en nu al! O, dat wij tot de gevolgen van onze domheden moeten dragen! Maar het is niets. Sta op, Lucie. Toch ben ik blij jouw vriend te zijn geworden, mijn arm meisje, en niet die van Charlotte: ik weet niet welke ondeugd mij beheerste toen ik dàt wensen kon! Kom, ik heb de lijst in mijn zak. Zeven adressen. Deze kant.

Zij gaan. Bennie kijkt op de lijst. Zij spreken niet meer, vooral Lucie kijkt aangedaan. Zij houden stil voor een huisdeur en Bennie zegt terwijl hij aanschelt: Je zult zien hoe gemakkelijk het gaat, hij zal zelfs geen bezwaren maken. Ik wacht je op de hoek. *Lucie gaat alleen binnen.*

Bennie wacht, bijt zich op de nagels. Na ruim een half uur komt Lucie terug, nog meer aangedaan, en zegt: Hij wil er niets van weten. Een zure man, met een bokkenbaard, en zo hardhandig als het maar kan; zodra ik erover begon, en ik heb zoals je me aangeraden hebt een beetje gehuild, zei hij: ‘Juffrouwtje, beseft u dat u een misdaad wilt begaan? Zoekt u maar elders, misschien dat een ander uw goeie geld meer nodig heeft dan ik’. En toen liet hij mij uit. *Bennie:* Prachtig, huil niet, dit wil niets zeggen, wij zijn pas aan nummer één.

Zij gaan weer. Voor een andere huisdeur zegt hij: Hier zal ik eerst binnengaan. Het is niet nodig dat ze je allemaal zien. *Lucie wacht. Als Bennie terugkomt, zegt hij:* Een man zo braaf ontmoet men geen twee malen. Maar ik begin te geloven dat het wel heel moeilijk is slecht te zijn. Maar komaan, wij hebben de lange dag vóór ons. Naar nummer drie. *Zij gaan.* Bij deze gaan wij samen binnen. Misschien dat, als hij mij hoort spreken en jou ziet... *Lucie:* Maar Bennie, als hij ons samen ziet, zal hij ons een huwelijk aanbevelen. *Bennie:* Een huwelijk, een schaking, een sprong in het water? Wij zullen zien.

Hij belt aan een nieuwe huissleur, Lucie bijt op haar zakdoek. Zij worden gelijktijdig binnengelaten.

Een straat, zes uur 's avonds, halfdonker. Bennie komt uit een winkel en wringt zich een pakje in de zak: Is het vermakelijk? betreurenswaardig? Hoe het zij, na de zwakheid de glimlach. Hij heeft mij ontegenzeglijk geslagen: ik zeg 'hij', het zal wel juist zijn. Toen heb ik verklaard hem moedig te willen afwachten. De eerste maand de beste: dàt, met alle respect voor het onverwachte, zou mij met Charlotte niet gebeurd zijn. *Hij lacht.* Soms denk ik dat ook Lucie de grap niet ongeslaagd vindt. Ik wil dat zij vrolijk kijkt, als zij ziet wat ik nu al in mijn zak heb. Een eerbewijs! *Een man en een vrouw lopen dichtgearmd hem voorbij, de vrouw zegt:* De rol is hem toevertrouwd, hij heeft zich hoegenaamd niet verweerd. *Korte lach van de man. Bennie tuurt, volgt het paar, herkent Lucie en Lajos. Lucie gaat voort:* Met dat al, zal hij dus ééns waardig geacht zijn u te vervangen. *Haar stem is geladen met verering. Bennie springt met zwaaiende armen het paar voor de voeten, grijpt wederom de mouw van Lajos en brult:* Aterling! gier! tamboer-majoor! ééns ook zal ik je te slim zijn afgeweest! O, sprekende man, die zich zo idioot verraadt! En ik, die als hij had willen zijn! Kerel, je behoort nog maar tot de slechte mensen. Maar misschien zal je het nù niet overbodig vinden tot mij te spreken! *Volk is toegestroomd, Lucie verdwenen.* Nu, hier, in déze omstandigheden, nu ik weet wat je mij hebt willen aandoen, ellendeling, mij die je bewonderde, nu ik weet hoe je over mij beschikte - waarom? omdat je mij eens een kleine dienst hebt bewezen? - wrijf je kaken van elkaar en laat mij horen wat je weet te zeggen! Spreek! ik tart je mij te laten zien welke pijlen je in je koker hebt. *Lajos glimlacht.* Spreek! misschien kan ik toch nog van je leren. *Uit de menigte klinken kreten:* Spreek! Laat de kerel spreken! *Lajos stoot Bennie van zich af, die struikelt, en zegt afgemeten:* Wie veel spreekt, heeft veel te verantwoorden. *Hij stapt weg. De menigte laat hem door en roept:* Bravo!

Als allen weg zijn, staat Bennie nog op de plek, eindelijk slaat hij zich voor het hoofd en zucht: Het drama van deze man!... En zij denken dat hij een grap heeft gezegd.

De salon van Charlotte. Zij loopt zenuwachtig heen en weer in een rood-en-gouden peignoir en heeft geverfde lippen. Van tijd tot tijd trekt zij voor de spiegel een glimlach. Als Bennie binnenkomt, loopt zij op hem toe, drukt hem met warmte beide handen: En wat heeft hij gezegd? *Bennie:* Alles wat hij wist. *Charlotte:* En toen? Zie je nu dat ik gelijk had? *Bennie:* Ik heb mij vergist. *Charlotte:* Zie je dat je veel beter bent? Zo'n ondier toch, zo'n ondier. *Bennie:* Hebt u hem begrepen? *Charlotte:* Spreek mij nooit meer van hem, als hij langs mijn hek loopt laat ik de hond op hem los. *Bennie:* Maar hoe hebt u geweten? *Charlotte:* Ik stond in de menigte, ik had juist boodschappen gedaan. Maar ik heb niet kunnen uitmaken wat je hem verweet. *Bennie:* Hij stond in ongeoorloofde verhouding tot Lucie, uw dienstmeisje.

Charlotte: Ik zal haar op staande voet wegzenden! *Zij roept om de deur:* Lucie!... zij antwoordt niet, zij is zeker gevlucht. Maar als zij ooit terugkomt, zal ik haar op staande voet ontslaan. *Bennie is gaan zitten.*

Charlotte: Wat zie je bleek. Wat scheelt er dan nog meer aan? Kan ik je helpen? *Bernie:* Mevrouw, ik lijd er onder dat ik geen sterk, geen slecht, geen goed mens vermag te zijn. Ik vrees dat ik een gewoon mens ben. Dat valt niet te verhelpen. *Charlotte, zenuwachtig weer, achter zijn stoel:* Maar wat kan ik dan voor je doen? wil je een kop thee? zal ik piano voor je spelen? *Bennie schudt het hoofd.* Zal ik je hoofdje wat masseren? *Bennie wil opstaan, zij drukt hem neer, gaat op zijn schoot zitten.* Je maakt me moe. Zal ik voor je glimlachen? vroeger zei je dat je gevoelig was voor mijn mooie witte tanden. Ik ben het niet vergeten, merk je wel? *Zij glimlacht hem toe. Hij zucht. Zij maakt zijn boord los.* Wil je misschien liever wat slapen? *Zij drukt zijn hoofd in haar boezem.* Slaap, kindje, slaap, daarbuiten... wil je eerst een nachtzoentje heb-

ben? *Zij knalt hem een salvo kussen op de lippen. Als zij dan opstaat, schijnt hij te slapen. Zij tilt hem onder blozen van de stoel en draagt hem uit de kamer.*

De promenade. Bennie alleen, meer dan keurig gekleed, een bloem in het knoopsgat, een ambersigaret in de mond, op weg naar het internaat. Dus toch niet gewoon. Zeer ongetwijfeld: neen. Dus toch slecht? Neen, waarom? ongewoon. En in goeden doen, bepaald; ik kan met de zusjes uit. Waar zou de sprekende man nu zijn? Als ik er nu over nadenk, welk voordeel zou hij hebben beoogd? En waarom de zaak zo gauw laten varen? Zou hij...? O, zou hij ook door 't Lucietje zijn afgeleid? zou hij onderhevig zijn geweest aan zùlke zwakheden? Maar dan zou ik sterker zijn dan ik dacht. Eens heb ik hem voor mij laten werken. Wat zou hij met Leonie?... maar bah, dit kan mij hoegenaamd niet schelen! Aranka, Leonie, Charlotte, Lucie... Zou ik, zelfs vergeleken bij hem, toch niet sterk genoemd kunnen worden? In ieder geval, zou ik hem nu nog willen zijn? Neen, dat zou ik waarlijk nièt. Stille waters hebben diepe gronden. Een waarheid die tegen de zijne opweegt. Misschien ben ik wat men noemt een stil water. Het stille water en de sprekende man! *Hij zet de borst vooruit.* En misschien heb ik hem wel verdronken. O zee, waarom bruist gij? wees als ik een stil water.

Een park. Bennie, Magda, Sonia en Evelien, de laatste ook lief. De meisjes plukken bloemen; Bennie zit op een steen, afwezig.

Magda tot Evelien: Hoe vind je onze broer? je mag het gerust zeggen. *Evelien:* Iedere keer als je hem wat vraagt, valt-ie uit de wolken. *Sonia:* Hè nee. *Magda:* Jawel, er is iets van aan. Maar zie je, dat komt eenvoudig omdat hij ons niet begrijpt. *Sonia:* Ja, hij heeft te veel omgegaan met getrouwde vrouwen. *Evelien:* Zoals-ie nu daar zit, is-ie om op te peuzelen. *Magda:* Kind, zeg niet zulke gekke dingen. *Evelien:* Ik weet zeker dat ik geen half uurtje met hem zou kunnen praten. *Magda:* Jawel,

hij kan gezellig van zijn reizen vertellen. *Sonia:* Ja, maar dan opeens zegt hij ook van die gekke dingen. *Evelien:* Ik geloof dat ik dikwijls om hem zou lachen zonder dat-ie ze zei. Wat trekt hij nu een gekke onderlip. *Sonia:* Dat is als hij denkt. *Evelien:* Dat zou hij dan bij mij niet meer mogen doen. Waar denkt hij nu aan? *Magda:* Kind, aan een conquête! *Sonia:* Hè, jullie spotten. *Evelien:* Welneen, maar heus, ik moet hem van die onderlip afhelpen. *Zij gaat naar Bennie.* Mijnheer, dat bloempje in uw knoopsgat vind ik niet erg fraai, weet u. Mag ik het er uit doen? Of is het van een dame? *Bennie, opgeschrikt:* Neen, zeker niet, doet u maar. *Evelien verwijdert de bloem en zegt:* Deze is véél mooier. Heb ik speciaal voor u geplukt. *Zij steekt een andere bloem in zijn knoopsgat. Bennie:* O, dank u. *Evelien, bij Magda en Sonia terug:* Zie je, nu heeft-ie al een veel vriendelijker gezichtje. *Zij proesten.*

Bennie, op zijn steen, tegen zichzelf: Hé wat is dat toch gek, wat is dat toch gek, dat ik mij opeens zo gelukkig voel! Zou dat alleen van zo'n bloempje komen? Dat is toch niet waarschijnlijk.

Oct. '25

Nameno's terugkeer

Nameno dus had God niet gevonden.

Zoals gezegd: hij had de Vader gezocht. Sommigen beweren dat hij de Godheid vond, maar dit zijn haarklovers die ons niet interesseren.

Nameno had de Vader niet gevonden, naar, meende hij, van zijn Genie zich ontdaan.

Hij had vijf jaar lang op sandalen gelopen. Soms, als kleine troost op zijn vruchteloze zwerftochten, zat hij neer aan de kant van de weg en genoot van de bijzonderheid dat zijn tenen, zoveel meer vereelt en stoffiger nu, zoveel welriekender ook waren geworden.

'Ik schijn het grote niet waard te zijn, dacht hij, en toch versmaad ik niet het kleine'.

Maar opééns, daar verwierp hij zijn pij, zijn sandalen; hij kocht een herenkostuum in modekleur, waarin hij de terugtocht aanving; te voet, want nu was het lopen hem een gewoonte; naar het vaderland, door het stof op de wegen; en het was hem een genot de vorm van zijn nieuwe schoenen te zien in de witte laag die ze overdekte.

Te voet eerst, maar voor de tweede helft van de reis nam hij de trein, hoezeer hij zich ook daarover verwonderde. Toen hij zijn kaartje moest nemen, gaf hij zijn geboorteplaats op als eindpunt, omdat hij tot op dat ogenblik over geen bepaalde plaats had nagedacht.

Toen hij in de trein zat, dacht hij bijna uitsluitend over één ding na: de dood. Het was de grote opbrengst geweest en het enige gezelschap van zijn zwerftochten. Een mens zonder doel

kauwt op de dood. Toen hij in zijn geboorteplaats aankwam, schrok hij zich terug in het leven.

‘Hoe vreemd, dacht hij, ik leef weer’. Hij keerde zich om naar het station achter hem: het was avond en de klok wees half elf. Hij liep een hotel binnen en hij wist wat hij vóór half elf de volgende morgen zou hebben gedaan.

Er was maar één huis in de stad. Toen hij voor de deur stond, zag hij die open.

Hij zag niet dat er een melkwagen naast stond; als in een droom liep hij binnen. Een man met een pet liep langs hem heen naar buiten, een klok tikte in de vestibule en wees kwart over tien, een vrouw in het zwart maar met een wit schort vroeg hem wat hij verlangde.

‘Ik ben mijnheer Nameno, zei hij, ik zou mejuffrouw Musa willen spreken.’

‘Mejuffrouw Musa?’ zei de vrouw, keek hem doordringend aan en ging verder naar binnen. Er was een geluid van stemmen en een lach; toen kwam de vrouw terug en zei: ‘Neemt u mij niet kwalijk, mejuffrouw Musa, ziet u, is mevrouw Leonard geworden. Maar wilt u mij volgen?’

Nameno begreep dat hij die vrouw nooit eerder had gezien. Maar hij liep een trap op die hij kende. Hij kwam voor een deurtje dat hem een beetje verschrikte. Maar de vrouw deed het hardhandig open en zei: ‘Gaat u zitten’. Ze zei het ook veel te hard.

Nameno gehoorzaamde. ‘De dood, dacht hij toen zij weg was; het einde van alles is de dood. Van àlles. De dood is het einde van àlles’.

Door een groot geritsel kwam de stem van Musa.

De stem van Musa zei: ‘Dag Nameno’.

‘Dag Musa, zei Nameno. Ik ben het, ik was nog niet dood. Het einde van alles is de dood, maar hij is nog niet gekomen. En jij leeft ook, Musa? Wat doe je en waarom heb je geen glimlach voor me?’

‘Nameno, zei Musa, je moet mij goed begrijpen. Ik ben mevrouw Leonard. Ik ben ook de moeder van de kinderen van Leonard, want Leonard's kinderen zijn mijn kinderen’.

‘Mevrouw Leonard, zei Nameno, ik heb vijf jaren lang God gezocht, de Vader, en hem niet gevonden. Ik ben uit een ver land gekomen, door het stof van de wegen; ik heb één metgezel gehad, de dood. Het was dus niet voor niets dat ik u zei: “De dood is het einde van alles”, maar natuurlijk, u wist de rest niet, dus u kon mij niet begrijpen. U denkt wellicht dat ik nog een genie ben, maar neen, ik heb u met dat zinnetje de sleutel tot mijn gànse zelf gegeven.’

Musa keek om zich heen, want Nameno was opgestaan. Maar hij sprak niet verder. Toen begon Musa zich te verwonderen. ‘Gaat u zitten, zei ze. Bent u gekomen om mij iets te vragen?’

Toen begon Nameno lang na te denken, heel lang zelfs, omdat hij zich er tussendoor verwonderde dat Musa nog steeds niet glimlachte. ‘Welk geheim houdt zij gevangen?’ vroeg hij zich af. En eindelijk, hardop:

‘Ik zou u willen vragen of de dood tussen ons is gekomen.’ Musa scheen langer nog te moeten denken, eer zij antwoordde, dan Nameno. Maar iets gebeurde. De heer Leonard kwam binnen.

‘Leonard, zei dus Musa, mijn oude vriend Nameno’.

‘Ha, Nameno!’ riep Leonard. En met veel kracht en warmte kneep hij Nameno's hand. Nameno opende zijn vingers een paar maal en zei: ‘Mijnheer, laat dit de eerste maal zijn en de laatste. Wij zijn geen vrienden van elkaar. U bezit het enige wat ik bezat, en ik heb er nog niets voor in de plaats gekregen. Want de dood, mijnheer, is eigenlijk geen bezit, de dood maakt gewoonweg een einde aan àlles’.

‘Pardon, zei Leonard, dat weet u niet. Ik heb gesproken als u, maar ik spreek zo niet meer. Als u wist, mijnheer, hoèzeer, door de twijfel heen beschouwd, het zijn gelijkt op het nietzijn! Nièts! heb ik ook uitgeroepen, nièts! Stel u voor: zwart-

heid, leegte, onbewustzijn... Maar zo gemakkelijk doemt daarin op een deur...'

'Een deur', zei Nameno.

'Een deur, mijnheer, een poort, en onze hand strekt er zich naar uit, en onze knoken vallen er op neer, en vóór wij het weten, hebben wij geklopt, mijnheer, zijn wij aan het kloppen!'

'Zijn wij aan het kloppen', zei wederom Nameno.

'En als wij kloppen, gaan wij hàrder kloppen. En als wij héél hard kloppen, en kloppen... nu, gaat u zelf maar na, mijnheer, is er dan nog van een niet-zijn sprake? Wij wéten niet; goed; wij zijn twijfelaars; maar onze twijfel zelf voert ons in het leven. Wij blijven staan voor de deur, en al zou nooit iemand opendoen, zolang die deur bestaat, zolang die deur voor ons bestaat, zijn wij gered, mijnheer! heeft onze twijfel ons gered, zijn wij door onze twijfel behouden, ik bedoel: in het leven gehouden.'

'Musa, zei Nameno, voordat ik ga, zeg mij nog of de dood misschien tussen ons is gekomen'.

'Zolang men klopt op een deur, mijnheer, zei Leonard, is men niet dood, heeft men de dood overwonnen'.

'Musa, zei Nameno, voordat ik ga, zou ik je willen zien glimlachen. Het is een van de weinige dingen die je mij nog kunt geven, die mevrouw Leonard mij geven kan'.

Maar Musa, even strak, antwoordde: 'Het is beter nu te gaan, Nameno. Ik weet niet wat je bedoelt met de dood, en ook Leonard schijnt je niet te begrijpen. Je doet misschien beter ons niet meer te bezoeken'.

'Je bent een sterke vrouw, Musa, zei Nameno, maar zolang je mij niet begrijpt is alles niet verloren. Ik ga. En je hebt mij toch iets gegeven. Toen ik hier kwam, was ik alleen vervuld van de dood; nu heb ik weer een doel. Ik wil in deze zelfde straat wonen, Musa, en als je weggaat, je volgen, en overal waar je je vestigt, wonen in dezelfde straat. Dat wil ik doen, tot aan de komst van de dood. In ieder geval, tot ziens dus'.

Hij kuste haar op de nagels en maakte voor Leonard een kleine buiging. 'En u, mijnheer de twijfelaar, zei hij, moge de

dood u spoedig van uw zelfbedriegerijtjes afhelpen. Het is te dwaas dat u, in dit éne korte leven, op uw manier geniet van wat *mijn* genot zou kunnen zijn'.

Het liep Nameno mee: pal tegenover Musa's huis vond hij kamers.

En aldus werd de dagverdeling van Nameno:

's Morgens laat opstaan: de Leonards gingen veel naar het theater. De rest van de morgen doorbrengen met een compleet, verzorgd, gevoèld toilet.

Om 2 uur, als de restaurants leeg zijn, eten.

Tussen 3 en 5 aan het venster zitten en naar de voorbijgangers kijken. De vrouw met het witte schort zag hij gedurig. Leonard kwam en ging in een automobiel, soms vergezeld door Musa. Hij zag Leonard vier keren tegen Musa eens. Iedere dag, om 5 uur, kwamen bezoekers voor de overkant; dan ging Nameno van zijn venster weg.

's Zondags zag hij Musa met de kinderen, de jongste van de drie zat in een wagentje. De andere dagen zag hij ze niet, omdat hij nog sliep wanneer zij hun wandeling deden.

Nooit liep hij Musa achterna, wanneer zij wandelde met haar kinderen. Wel zag Musa hem aan het venster zitten.

Nameno bepaalde zich tot dat éne: in de zelfde straat te wonen.

's Avonds sloot hij het venster en maakte een wandeling van een uur. Dan was het half 8 geworden en ging hij weer in een restaurant.

Om half 9 was hij terug en zag hij meestal de automobiel met Musa en Leonard uitrijden: 'gemiddeld viermaal in de week naar een soirée, giste Nameno, en tweemaal naar een theater'. Van 9 tot 12 dacht hij over de dood. Hij had besloten niet eerder te slapen, omdat hij anders niet laat genoeg zou opstaan.

De eerste maand van dit nieuwe leven zei Musa tot Leonard: 'Hij doet mij lachen'.

'De man is ongelukkig, zei Leonard. Hij is verloren in dit en

misschien wel in het volgend bestaan. Hoe kan men God zoeken en komen tot zó'n niet-zijn? Ik zou hem willen helpen, maar hoe? Je hebt gehoord hoe hij mij heeft toegesproken'.

'Ach, zei Musa, Nameno is een beetje gek. Ik heb het eerder gezegd, toen hij het misschien minder was dan nu. Jij bidt niet, Leonard, daarom denk je niets voor hem te kunnen doen. Maar ik wil voor hem bidden. En dat is alles wat ik voor hem doen kan'.

De tweede maand zei Musa:

'Het is krankzinnig dat hij iedere dag hetzelfde doet. Begrijp jij zoiets? Hoe leeft hij? Hoe kan iemand er toe komen zo'n leven te leiden? Als ik hem voor zijn venster zie zitten, heb ik soms lust hem uit te schelden. Kan jij niet eens naar hem toegaan, Leonard, en hem overtuigen dat hij zijn tijd verknoeit? Je moet hem erop wijzen, dat hij zo jong niet meer is, dat wij elkaar hebben en onze kinderen, maar dat hij...'

Leonard viel haar in de rede.

'Het is nutteloos te beproeven met hem te spreken. Hij gelooft in de dood, zijn hersens zijn reeds een prooi van de dood. Om de dood uit zijn hersens te drijven, zou jij je in de plaats moeten stellen, want als hij niet aan de dood denkt, denkt hij aan jou.'

'O, Leonard! zei Musa, hoe kan je je vrouw zo iets voorstellen?'

De derde maand zei Musa:

'Leonard, ik eis van je dat je naar hem toegaat. Je bent mijn man om mij te verdedigen. Ik kan zijn aanwezigheid aan de overkant niet meer verdragen! Je moet hem vragen weg te gaan en als hij dat niet wil, hem ertoe verplichten.'

'Maar hoe? zei Leonard. Spreken helpt niet, want de dood die meester over hem is, verdedigt hem tegen mijn woorden. En wat zou ik anders kunnen doen dan spreken? Ik ben een hooggeacht man in onze stad, dat weet je, Musa. Ik kan mijn reputatie en al mijn betrekkingen niet voor één ontmoeting

met Nameno op het spel zetten. Als je even nadenkt, zal je mij gelijk geven'.

'O God! zei Musa, waarom kan ik niet zelf gaan? Dat een getrouwde vrouw zo onbeschermd kan zijn! Die Nameno is een ellendeling en die Leonard een sukkel, begin ik te vrezen'.

De vierde maand kwam. Op een Zondag in de vierde maand ontmoette Musa, op wandeling met haar kinderen, voor het eerst weer en onverwachts Nameno.

Zij greep het kind dat in haar wagen zat en hield het hem onder de neus. 'Kijk! riep ze, mijn en Leonard's kind! Kijk hoe het Leonard's vorm heeft aangenomen in mijn bloed! Kijk hier ook! hebben deze twee andere niet Leonard's ogen? Wat wil je dan nog méér, man, en waarom woon je in mijn straat?'

Nameno nam het kind uit haar handen en plaatste het in de wagen terug.

'Musa, zei hij plechtig, al zou ik al je kinderen mogen opeten, ik zou ze geen gedachte gunnen, ik zou ze niet zien. Maar om jou te zien - zolang je beeld het enige is wat je mij geven kan - dààrom woon ik in je straat. Alleen de dood maakt een einde aan alles; tot dàn zal je mij zien wonen in je straat. En duurde het honderd jaar, en kreeg je nog honderd kinderen, ik zou jou alleen zien en niet je honderd-en-drie kinderen'.

Toen begon Musa te kermen.

'O God, Nameno, zei ze, maar dat kàn toch niet? Doe mij een middel aan de hand om mij tegen jou te beschermen! Ik heb het Leonard gevraagd, maar hij zegt dat hij niets op je vermag'.

'En bij de dood, zei Nameno, hij heeft waarheid gesproken. Maar ik zal je het enige middel aan de hand doen. Je moet erin slagen mij niet te zien'.

Hij groette diep en ging, met wijde schreden.

Enige dagen later kwam Leonard bij Nameno.

Zodra de deur achter hem gesloten was, begon hij te schreeuwen. Hij noemde Nameno met zestien onterende namen. Hij

sloeg met een stok op de meubels. Hij herhaalde vier-en-veertig maal dat het *uit* moest zijn.

'Mijnheer, zei Nameno met een glimlach, het kloppen op uw poort heeft u niet zoveel geleerd als mij het zoeken naar God. Toen ik uw ontmoedigend gepraat voor het eerst aanhoorde, wist ik dat u uw tijd doorbracht met het vergulden van de pilletjes die u anders niet durfde slikken. Dat is op zichzelf niet dom, maar u verwart uw eigen verguldsel met de pilletjes'.

Leonard gaf Nameno acht nieuwe onterende namen eer hij vroeg: 'Vanwaar komen die pilletjes?'

'Mijnheer, van God', zei Nameno. En hij liet er op volgen: 'Ik kies mijn termen naar uw intelligentie'.

Leonard sloeg weer met zijn stok op de meubels.

'Luister, eindigde hij, als ik je vandaag spaar, heb je dat te danken aan het feit dat ik een hooggeacht man ben in deze stad. Maar over een maand zou ik het kunnen vergeten. Pak je koffers vóór die tijd, raad ik je, want over een maand zie je mij hier terug!'

De volgende maand ontving Nameno een schrijven van Musa.

Pas op, Nameno, Leonard wil iedere dag naar je toe. Iedere dag heb ik moeite hem te weerhouden. Spaar ons allen! Vertrek en geef het leven terug aan je oude vriendin Musa.

Nameno antwoordde:

Waarom wil het je niet lukken mij niet te zien? Als ik je kwel, is het omdat je mij ziet, en zolang je mij ziet, is de dood niet tussen ons gekomen.

De volgende dag ratelde een stok op zijn deur.

Nameno deed open, Leonard wierp zich binnen.

'Doe de deur dicht! zei hij, ik heb je gezegd dat ik een hooggeacht man was, en als je de deur openlaat kan ik dat niet vergeten'.

Nameno deed de deur dicht. Terwijl hij dit deed, keerde hij Leonard de rug toe, en hij vroeg, zonder om te zien:

‘Heeft Musa je gezonden?’

‘Hoe weet je dat?’ zei Leonard.

‘Luister, zei Nameno, jij kunt mij niet vermoorden. Iemand als jij is een slachtoffer en nooit een handlanger van de dood. Trek je schoenen uit en laat je tenen zien, ik ben ervan overtuigd dat ze vergroeid zijn en onaangenaam ruiken. Je weet niet wat het is je voeten te dompelen in het witte stof van de wegen, naar de Vader te zoeken en hem niet te vinden, de pillen te slikken zonder ze te vergulden, de dood te vinden en van hem een vriend te maken, van de dood te horen: “Geef mij niet àl je tijd, zolang ik je niet kom halen, leeft in het leven”’.

‘Nonsenspraat! zei Leonard. Simplistische filosofie van arme mensen. Je zegt het zelf, je kon niet beter vinden’.

‘De laatste vondsten, zei Nameno, zijn simplistisch. De eerste ook, dat moet ik toegeven. Maar jij scharrelt ergens rond in het midden. Ga naar Musa terug en zeg haar dat ze mijn brief uit het hoofd leert’.

Hij deed de deur open. Leonard ging en liet zijn stok achter zich aan slepen over de treden.

Een half jaar woonde nu Nameno tegenover het huis van Leonard en Musa.

En dit feit is het optekenen waard: Nameno was dik, en Leonard en Musa waren mager geworden.

Toen zei op een morgen Musa tot Leonard:

‘Ik heb besloten vandaag te vertrekken. Ik heb gezien dat je mij niet weet te beschermen. Ik laat je mijn kinderen achter, en Nameno hoeft dit niet te weten, maar in werkelijkheid heeft hij alles veroorzaakt. Als ik nu aan Nameno denk, kan ik mij niet meer voorstellen dat hij gek was. Het is onmogelijk dat een gek zoveel sterker zou zijn dan een hooggeacht burger.’

Leonard meesmuilde maar zei niets, Musa begon haar koffers te pakken. Maar zij kwam niet klaar vóór de middag. Toen zij weg zou gaan, hield Leonard haar tegen.

‘Je bent niet verstandig, zei hij. Bedenk dat Nameno om dit uur aan zijn venster zit; hij zou je kunnen zien en nareizen. Laat ons vanavond als gewoonlijk naar het theater gaan en dan niet meer slapen, zodat je vóór het krieken van de dag een trein kunt nemen. Zo win je minstens veertien uur’.

Musa gaf zich gewonnen.

‘Het is verwonderlijk, zei ze, hoe een hooggeacht man het geniale nadert zodra het er op aankomt een botsing te vermijden’.

‘Je doet mij onrecht’, zei Leonard klagend. Maar, werktuiglijk, wreef hij zich in de handen.

Die avond zat Musa tot aan de eerste pauze naast hem in het theater.

Toen gaf zij voor zich te moeten verwijderen en gedurende de tweede akte bleef de stoel naast Leonard leeg. Leonard zocht in de vestiaire en vernam dat zij haar mantel had opgehaald.

Zijn automobiel stond buiten, maar de chauffeur had mevrouw niet gezien. Hij liet zich naar huis rijden: mevrouw was niet vóór mijnheer verschenen.

Leonard maakte zijn kinderen wakker door zijn noodgeschrei.

Toen hij uitgehuild was, begaf hij zich naar Nameno's kamers. Musa zat bij Nameno.

Zij zat op zijn heel, doch geheel gekleed, zij had zelfs haar mantel niet uitgedaan. Nameno had geen kreukje in zijn pak, het raam stond open en hij stond voor het raam.

‘Hier is de hooggeachte twijfelaar’, zei hij, toen Leonard binnenkwam.

‘O, Musa! riep Leonard, die opnieuw begon te wenen. O, Musa! wat betekent dit alles dan toch?’

Musa haalde de schouders op, maar Leonard zag het niet goed door zijn tranen.

‘Musa is bij mij gekomen, zei Nameno, om mij mee te delen dat zij morgen denkt te vertrekken. Zij weet zelf niet waarom zij dat heeft gedaan. Maar ik zal het u beiden zeggen. Uw

voorzichtigheid, mijnheer, ten opzichte van mij, en aan de andere kant van uw eigen hooggeachtheid, is haar onverdragelijker geworden dan mijn hier wonen. De grote slimheid van uw laatste goede raad heeft haar tot wanhoop gedreven. Zij heeft het opeens onbillijk gevonden dat, door ùw voorzichtige slimheid, ik onwetend zou zijn gebleven van haar vertrek. En daar zij u ditmaal niet kon zenden, is zij mij zelf komen inlichten'.

'Nu hoor je 't, Musa, zei Leonard, hij is helemaal gek!'

'Nameno heeft gesproken als een orakel', zei Musa.

'Wat! riep Leonard, is hij nu een orakel? Een man die alleen aan de dood gelooft! Musa, waarom beledig je mij met zulke woorden?'

'Helaas, zei Musa, ik voel mij nog niet sterk genoeg om je met daden te beledigen'.

Toen begon Leonard hevig te rillen.

En Nameno sprak:

'Neem hem onder de arm, Musa, en breng hem weer thuis. Geef je vannacht aan hem tot het uiterste: hij is immers je man en geheel overstuur; bewijs hem dat je nog van hem bent en van hem alleen, dan zal je ook morgen niet meer vertrekken. Ja, blijf veel bij hem, laat hem veel praten ("als ik vroeger", schoot hem door het hoofd), vertroetel hem zoveel je kan, zeg hem zoveel mogelijk dat je de moeder bent van zijn kinderen, en andere dingen van dezelfde waarde.'

Hij geleidde hen naar de deur: Musa en Leonard stapten gearmd naar buiten.

'En kom terug als je je sterk genoeg voelt om hem met daden te beledigen.'

Op zo korte afstand van de overwinning, begon Nameno smartelijk te peinzen.

'O, dood, ik zal weldra uw gezelschap ontberen. Ik heb uw raad opgevolgd, ik ben deze strijd begonnen voor een kort geluk, dat nu is binnen het bereik van mijn handen. Binnen weinige dagen misschien vervult dit geluk heel mijn verder

leven. En nu, dood, valt het mij zwaar zo lang van u te scheiden. Is zonneschijn meer waard dan uw vredig gefluister, uw vredig gefluister van een durende vrede? Ik zie de vorm vóór mij van mijn geluk. Glanzende, zachte haren, fluwelen, diepe ogen, glooiende, weelderige schouders. Het is zo omlijnd, zo bepaald, zo reëel. Mijn arme denken dat te kort schoot om de Vader te vinden, dat zelfs geen poort in de duisternis zag, dat tot ù alleen kon reiken, dood, mijn arme denken voelt zich verlaten. Het was zo gewoon zich met u te onderhouden, te luisteren naar uw wazige verhalen...'

En Nameno eindigde met aan het venster te kreunen, alsof Leonard en Musa niet aan de overkant woonden.

De ontknoping dus naderde.

Omstreeks het midden van de volgende week, in het kleurige licht van de laatste zon, zag Nameno Musa buiten komen.

Hij wist waar zij heen ging: hij liep haar tegemoet.

Zij waren op straat tussen de twee huizen, zij hadden in hun ontroering beiden de deur achter zich opengelaten. Zij liepen zwijgend en regelrecht in de richting van elkaars ogen.

Nameno plaatste zijn handen op haar schouders en zij verborg haar gelaat tegen de revers van zijn jas. Maar toen hij haar mee wilde voeren, bleef zij staan.

'Wat is het? vroeg Nameno. De kinderen?'

'Neen, Leonard zelf, zei Musa. Ik heb een briefje voor hem achtergelaten, in de hoop dat hij het dadelijk zou vinden. Misschien komt hij nog. Begrijp je, ik heb hem de kans willen geven zich nog te ontdoen van zijn hooggeachtheid.'

'Ik begrijp het', zei Nameno. Op hetzelfde ogenblik snelde Leonard naar buiten.

Nameno liet Musa los en Musa ging enige schreden op zij. Leonard's haren stonden in de lucht en hij blikkertandde. Hij had ook weer zijn stok in de hand. Hij schreeuwde: 'Nù heb ik het vergeten!' en wierp zich op Nameno. Het was een onrustig moment. Musa moest op haar lippen bijten om niet te gillen en de aandacht van de buren te trekken.

Het was onmiskenbaar Leonard's bedoeling zijn stok op het hoofd van Nameno te doen neerkomen. Naaar Nameno had zich, door zijn vele zwerftochten, lenige benen verworven. Hij schopte Leonard tegen de knieschijf en Leonard trok een zo lelijk gezicht dat Musa in lachen uitbarstte.

De stok ratelde over de stenen. Leonard bukte zich om zijn knie te wrijven. Nameno's overwinning was volkomen.

Maar zijn ogen stonden groot van ontzetting. Hij stamelde een groet en zette het op een lopen. Musa, doodsbleek, hielp Leonard weer rechtstaan. Zij begrepen niet, doch één ding was zeker: Nameno liep als iemand die *nooit* meer terug zou komen.

Zij begrepen niet, doch zakten in elkaars armen. Toen strompelden zij hun eigen huis binnen en sloten zorgvuldig de deur.

En Nameno liep... Hij had geen pij meer aangetrokken en geen sandalen, maar zijn voeten gingen weer schuil in het stof van de wegen.

‘Ik heb altijd vermoed dat zij een geheim gevangen hield, dacht hij; er moèst iets anders zijn dan een man en drie kinderen’.

Zijn ogen stonden weer wijd van ontzetting.

‘O, dood, zei hij, klein, listig, nauw merkbaar, maar als altijd doeltreffend, waart gij dan toch tussen ons gekomen! Viel het u moeilijk mij te verliezen? Hebt gij met uw raad mij op de proef willen stellen? Jaloerse vriend, die eens meester zal zijn!’

Want in het ogenblik zelf van zijn overwinning, had hij gezien wat hij nooit meer zou vergeten. In de vijf jaar van zijn afwezigheid en van zijn zoeken naar God, was de wolf in Musa's gebit geslopen. In haar onbedwingbare lach om Leonard's grimas, had Musa te vroeg haar geheim verraden.

Nameno had die lach gedronken als een versmachtende het eerste water. En in die lach stak een blauwe voortand.

Jan. '27

Ieder zijn kwelling

Waarom zat het kleine meisje bij het venster voor zich uit te glimlachen inplaats van haar handwerkje af te maken? ‘Else, zei Tula, droom niet, kindje’. Het meisje keek verstoord op. Het had hoogblond haar en bijna witte wenkbrauwen, dus vreemd was haar gezichtje toen het de wenkbrauwen samentrok om naar de grote donkere vrouw te kijken. Maar Tula zag het niet. Tula was met haar eigen werk voortgegaan. Zij maakte een warme drank klaar voor Gideon.

Else stak de naald weer in haar handwerkje. Bleek en mager lag Gideon in zijn bed. Het was een koele morgen. Tula ging met het presenteerblad naar Gideon's kamer.

Wat deed het ertoe of Else haar handwerkje afmaakte of niet? Steeds kwam er een handwerkje na een ander. Hoofdzaak scheen dat zij niet droomde. Vooral na Gideon's ziekworden, scheen Tula beangst voor haar dromen.

Bleek en mager lag Gideon in zijn bed. Hij leek op de poolse dichter Slowacki. Vroeger las hij dagen lang, maar nu lag hij smartelijk voor zich te kijken, en de kringen onder zijn ogen leken dieper dan ooit tevoren. Laat stond hij op en strompelde uit de slaapkamer in de zitkamer, in zijn warmbruine huisjas met hardgele tressen. Tula had de tressen gekocht, maar Else had ze op de jas genaaid.

Bleek en mager en dromerig in zijn huisjas, kwam Gideon strompelend uit de slaapkamer. Zij mocht naar hem kijken, maar niet dromen. Tula zelve droomde nooit. Tula's vingers, snel en vastberaden, trippelden gedurig over Gideon. En als zij niet dicht genoeg bij hem was, was zij voor hem bezig.

Het hart van de kleine Else danste bij de enkele gedachte dat ook haar vingers Gideon zouden mogen aanraken. Zij was het

nichtje van Gideon. Maar Tula, de buitenlandse, was zijn verpleegster. Om verpleegster te zijn, mocht men nooit dromen. Tula was zijn verpleegster, maar verpleegsters dragen niet altijd een donkere zijden japon. Waar zou Gideon Tula hebben opgedaan? ‘Else! riep tevoorschijn komend Tula, je droomt alweer, kindje!’

Else keek naar haar naald, die stil opstak uit het handwerk. Toen barstte zij in tranen uit. Tula's weke armen vielen om haar schouders.

‘Ach kindje, wat is er nu? wat is er nu?’ suste Tula. ‘Ik zou zo graag iets willen weten’, zei Else snikkend. ‘Maar wàt dan? Wàt dan?’ ‘Zeg mij of je alleen maar verpleegster bent, Tula’. ‘Verpleegster, kind! hoe kom je daarbij?’ ‘Wat dan?’ snikte luider Else. ‘Een hoogstaande vrouw’. ‘Wat is dat?’ ‘Kind, zei Tula teder, ik kan je heus niet méér zeggen’.

De kleine Else schreef in haar dagboek:

Tula heeft mij bekend dat zij een hoogstaande vrouw is, maar zij heeft niet meer willen zeggen. 's Avonds heb ik Gideon gevraagd mij de betekenis van ‘hoogstaand’ te verklaren. Hij wilde weten in welk verband gebruikt. Ik zei zo vluchtig mogelijk: ‘Bijvoorbeeld in “hoogstaande vrouw”’. ‘Dat wil zeggen: een gewone vrouw’, zei Gideon met een glimlach. ‘Dus dan ben ik ook een hoogstaande vrouw?’ vroeg ik. ‘Alle vrouwen staan hoog’, zei hij, en glimlachte weer. ‘Maar ik?’ drong ik aan. ‘Dat hangt ervan af, zei hij, hoe oud ben je, Else?’ (Hij weet niet eens hoe oud ik ben.) ‘Bijna veertien’, zei ik. Op dat ogenblik kwam Tula binnen, zij had zeker aan de deur staan luisteren. ‘Laat je niets wijsmaken, Else’, zei ze alleen maar. Ik keek haar aan. Zij ging voort: ‘Als ik geen hoogstaande vrouw was, zou ik hier niet zijn’; en terwijl ze het zei, erg langzaam, keek zij Gideon in de ogen. Hij liet opeens het hoofd vallen. ‘Maar ik ben hier toch ook’, waagde ik te zeggen. Toen lachte Tula hardop, en toen ik naar Gideon keek, zag ik dat hij weer glimlachte.

Er moet een geheim zijn tussen Tula en Gideon, dat maakt

dat zij elkaar met halve woorden kunnen verstaan. Ik heb het al eerder gevoeld, maar nooit zo sterk als in deze dagen. O, wat voel ik mij ongelukkig.

De nieuwe morgen is gekomen; een nieuwe koele morgen. Gideon, door Tula geholpen, staat moeilijk op en strompelt naar zijn armstoel in de zitkamer. Hij kijkt om zich heen en ziet geen Else. Tula zegt: 'Zij is in haar kamertje, het arme kind, boven. Waarom heb je haar in dit huis gehaald, Gideon? Zeg niet dat het was omdat ze geen ouders meer had, ik zou het niet geloven. Gideon, soms huiver ik als ik denk aan je gewetenloosheid'.

Doodsbleek is Gideon, hulpeloos en mager in zijn bruine huisjas met gele tressen. Zijn stem is zacht, beverig en innemend. Hij zegt: 'Tula, Tula, hoe kan je zoiets denken? Jij een vrouw die hoogstaand heet! Nooit heb ik aan iets anders dan aan het ouderloze gedacht. Else is hier nu al zes jaren'.

'Else was hier zes jaren als kind, zegt Tula streng en preciserend. Else staat op het punt vrouw te worden. Zij had het eerder kunnen zijn, want zij is bijna veertien jaar. Maar nu kan het niet lang meer duren'.

Gideon heeft zich zwakkelijk in de armstoel geschoven. Lijkbleek steekt zijn gelaat af tegen de zwarte leuning, het lijkt vreselijk op het gelaat van de poolse dichter Slowacki.

'En durf je, vraagt Tula, daar iets op af te dingen? Als ik geen hoogstaande vrouw was, zou ik ooit hier gekomen zijn? Ik verpleeg, ik vertroetel je wrakke lichaam; waarom?... omdat ik alleen verlangen heb naar je geest. Minder dan wie ook, Gideon, heb jij het recht aan mij te twijfelen. Want antwoord: als ik géén hoogstaande vrouw was, wat zou je mij kunnen geven, Gideon? wat zou je mij, in ruil voor al mijn toewijding, kunnen geven?'

De bleke man had niet kunnen antwoorden. Die avond schreef Tula in haar dagboek:

Ik heb hem tot zwijgen gebracht, ik vals, in-slecht wezen!

Hoe heb ik zo tot hem durven spreken? Ik, die maar één verlangen ken, één dorst! ik, die alleen maar hunker naar zijn laatste krachten! Zacht in hun oordeel waren de wijzen, die ons, vrouwen, met slangen hebben vergeleken. Maar ook de slang kent smarten, en als het waar is dat smarten veredelen... Beklagenswaardige vrouw toch! hoe vaak gedwongen zich te hullen in de mantel der schijnheiligheid! Mijn harnas is mijn hoogstaandheid. Sterk sta ik in mijn hoogstaandheid. En binnenin... O wormen! o verrotting! o put van schande! Ik verlang naar Gideon als een deerne, ik ben van zinnen omdat hij mij niet geven kan wat men geeft aan een deerne. Als ik terugdenk aan onze eerste ontmoeting, aan de boot, aan de zee, aan de zeelucht, aan mijn zotte weerstand, aan zijn plotselinge omslaan, zijn geloof, zijn eerbied... O, arme Tula! arme Tula! En nu sta ik hier, machtelozer dan ooit in dezelfde rol, in hetzelfde harnas, en een kind dat vrouw gaat worden, en dat hem begeert - ja dat hem begeert! ontvangt misschien eerlang zijn laatste krachten. O, het zou mijn dood zijn, maar ook de welverdiende straf voor al mijn schijnheiligheid en lafheid! Ik teken deze regelen,

Tula de hoogstaande.

Week zijn Tula's armen om Else's schouders. Het meisje voelt weerzin tegen Tula's armen. Maar weker nog is Tula's stem in haar oren, en Tula's stem zegt woorden, en woorden vervoeren gedachten.

‘Droom, Else, zegt nu de stem. Ik ben niet lief voor je geweest, want eens komt de tijd waarin men niet meer kàn dromen. Ach, droom nu maar over wat je wilt, en laat je handwerkje rusten. Ik zal je niet meer storen, kindje’.

Else slaat weer de ogen op onder de bijna witte wenkbrauwen. Donker en mooi hangt Tula's hoofd boven het hare. ‘Waarom, zegt ze, ben je zo vriendelijk voor me, Tula? Ik heb het niet verdiend. Is het om mij te doen begrijpen wat een hoogstaande vrouw is? Ik begin het nu te begrijpen. Maar zeg mij toch, Tula, of ik niets voor je doen kan’.

‘Neen meisje, droom, zegt de donkere Tula. Misschien zou je later... als je wilt, als je mij meer vertrouwt... van je dromen kunnen vertellen’.

‘Neen, nu dadelijk, zegt het meisje. Ik droom dikwijls over jou, Tula, en ook over Gideon; meer over Gideon dan over jou, zegt ze zachter; en dikwijls over het geheim dat er moet bestaan tussen Gideon en jou, en dat maakt dat jullie elkaar met halve woorden verstaan. Misschien was ik afgunstig op je, Tula, want Gideon is altijd goed en mooi in mijn dromen, maar jou zie ik niet altijd goed en mooi’.

‘Kind, zwijg, fluistert Tula en kust haar, Gideon zou je kunnen horen’.

Maar Gideon heeft aan de deur staan luisteren.

Gideon's dagboek:

Mijn moedeloosheid tussen deze twee vrouwen. Ik voel mij minderwaardig in Tula's ogen en tegenover Else's reinheid. Te bedenken dat een uitgeput man zich anders verhoudt tegenover iedere vrouw dan een man in volle kracht; maar wat is zelfs van mijn verbeeldingskracht overgebleven?

Heilig verleden, waarin de aanwezigheid van iedere vrouw, eenmaal de grote noodzaak voorbij, mij een gruwel was. Tegenover het troosteloos heden, waarin mijn ziel naar één ding uitgaat: de mogelijkheid mijn laatste krachten te geven.

Deze bezoedelde man wordt bemind. Door een wezen zo rein als weerloos. Hij kan haar niets geven, geestelijk niet omdat hij bezoedeld is, lichamelijk niet omdat hij zozeer bezoedeld is.

Hij wordt bemind door een ander wezen dat hem iedere dag de volle maat doet beseffen van zijn minderwaardigheid. In ruil voor de zelfkennis kan hij nog zijn eerbied geven. In ruil voor haar liefde: niets meer. (Voor de redenen, zie boven.)

Deze man is zo krachteloos ook, dat hij niet verlangen kan voorgoed verlost te zijn van alle vrouwen. Ach, heilige onschuld waarin hij naar de algehele uitputting verlangen kon,

om, meende hij, tot diè vrijheid te geraken! De krachteloosheid komt zelden alleen.

Tula, Else, ik kan u niet verfoeien. Ik kan u ook niets geven. Ik heb misschien nog enige krachten. Maar ik ben te bezoedeld om ze aan iemand anders dan aan Matilde te geven.

Want er is een vierde ziel in nood, die luistert naar de naam Matilde. Een meisje van plezier (Tula schrijft 'deerne') dat met een vriendin samenwoont.

Zij zegt tot die vriendin: 'Spreek mij niet van de sterken. Noem mij hun namen niet, want ik kan toch niet aan ze denken. Niets weegt voor mij op tegen de rijkdom door een man te worden bemind die uitgeput is, die geen ander ièts meer geven kan, maar die bij mij zijn laatste krachten terugvindt. En geen drama is grootser dan dat van deze man, die het zo moeilijk gevondene weer weggeeft, die het door mij teruggevondene mij teruggeeft. En geen heerlijkheid is gruwelijker dan de mijne, wanneer ik mij voel: niet de moordenares van die man, maar het middel tot zijn vertraagde zelfmoord'.

De vriendin zwijgt. (Wat zij had kunnen tegenwerpen zou trouwens weinig betekend hebben.)

Matilde vervolgt: 'Mijn ziel is in nood, mijn ziel snakt naar die man. Bleek en mager woont hij, ver hiervandaan, tussen twee vrouwen. Maar ik weet dat hij tot mij terug zal keren zolang de mogelijkheid hem overblijft één kracht terug te vinden en weg te geven'.

Zij spreekt en het bleke gelaat van Gideon vertoont zich in de lijst van het raam.

Maar Matilde houdt geen dagboek. Daarom kijkt men hier weer in het dagboek van Else.

Hoe vreselijk zal deze dag zijn geweest en hoe groot onze ontroering! Gideon is in zijn ziekte opgestaan en heeft onze woning verlaten. Tula is hem wild van verontwaardiging tot in mijn kamer komen zoeken. Zijn bed was niet beslapen.

Wild heeft *Tula* op mijn *bed gesnikt,* niet de armen *om mij*

heen. Ik heb niet haar meegesnikt, maar haar armen zijn mij nu vertrouwder. Zo mooi is Tula ook in haar smart, en zo edel, dat ik mij afvraag hoe ik eens in onbegrijpen kon verkeren tegenover haar titel van hoogstaande vrouw. Nooit zal ik die titel meer horen zonder aan Tula te denken.

En toch, verward en van zinnen door haar verdriet scheen vandaag Tula. Toen ik haar vroeg: 'Hoe is hij in zijn ziekte zover kunnen gaan?' heeft zij uitgeschreeuwd: 'Hij is niet ziek!' Een ogenblik later: 'Gierigaard! gierigaard!' Een ogenblik later: 'Verspiller! verspiller!'

Hoe had ik haar kunnen troosten? Ik had het zo gaarne gewild. Mijn snikken scheen haar nog meer op te winden. Eens drukte zij mij vast tegen zich aan en zei: 'Maar God weet wat hij door dit onheil jou bespaart, Else'.

De ganse dag is Gideon uitgebleven. Hier moet ik mijzelf bekennen hoezeer ik hem liefheb. Ja, ik heb hem lief, evenzeer als ik hem vereer. Hij is als man wat Tula is als vrouw. Ik heb hem lief, zozeer dat ik van hem alleen zou willen zijn; maar wat zou hij aanvangen met een zo dom klein meisje?

O! en ik beef bij de enkele gedachte dat hij van mij zou kunnen zijn.

Laat in de nacht kwam Gideon terug. De nacht is het element der schimmen.

Tula en Else zaten bij het vuur op hem te wachten. Tula's ogen brandden zonder moeite door Gideon's schim, toen deze binnenkwam. Else, wier hoofdje op Tula's schouder rustte, ontwaakte door haar geschreeuwde verwijten.

De schim van Gideon boog het hoofd, boog de rug, boog de knieën. De schim van Gideon knielde en lag toen plat voorover op de vloer. De rechterhand reikte tot aan Tula's schoenen.

Tula trad achteruit, sprakeloos na zoveel verwijten. Haar donkere haren waren los over haar rug gevallen. Toen niets meer in Gideon's schim bewoog, perste zij de lippen opeen en verliet de kamer.

Else bleef met Gideon's schim alleen, die nog steeds plat voorover lag op de vloer. Zij durfde van de sofa niet opstaan waarop zij met Tula had gezeten. Zij had van Tula's verwijten niets begrepen, maar zij durfde er geen woord aan toevoegen.

Toen Gideon's schim plat voorover bleef liggen op de vloer, bezwijmde zij op de sofa.

In haar dagboek schrijft Tula, met zwiepende pen:

O, de zwakkeling! het stumperige meisje! tussen deze twee wezens verspil ik mijn gevoel! Het vernederendste dat ik over mijzelf heb kunnen zeggen, zou niet half vernederend genoeg zijn voor deze twee! Nu liggen zij beiden in hun bedden, hij afgesletener dan een lijk, zij stompzinniger dan een pasgeborene. Dat hij ook haar niets heeft kunnen geven, vermag mij geen troost te zijn; had hij haar gegeven, ik had haar misschien kunnen vermoorden. Terwijl nu, hoe ongelukkig voel ik mij, hoe grenzeloos ongelukkig in dit huis van schande! Had ik de moed slechts mij van mijn harnas te ontdoen. Draagt men een harnas tegenover dergelijke tegenstanders? Had ik de moed slechts voorgoed uit mijn rol te treden. Maar is het een rol? speel ik nog een rol als ik mij vandaag weer de hoogstaande vrouw noem? Neen, o neen! in volle ernst en voor mij zelf kan ik het vandaag hier neerschrijven: als ik geen hoogstaande vrouw was, zou ik hier niet meer zijn.

En dit zij mijn troost, dit, bij gebrek aan het andere!

En een week gaat om.

Gideon's ziekte woedt; hij is schim, hij is weerloos, hij is gebroken. Tula beijvert zich. Else ligt hoven in haar bedje.

Eindelijk, met handen als dorre bladeren, maakt Gideon zich weer meester van zijn dagboek en schrijft:

Nog twee drie maal zo'n poging en het einde is daar! Maar zal ik de kracht nog vinden tot Matilde's woning te gaan? Om daar dan ook te blijven. Mijn arme ziel juicht bij het

vooruitzicht van het einde, maar moet het worden afgewacht tussen deze twee vrouwen?

Tula is wonderbaar. Neen, een vrouw, geheel van deze wereld, handelt zo niet. Hoe heb ik ooit kunnen zeggen dat alle vrouwen even hoog stonden? Dwaas die ik was: o krachteloze en toch cynische dwaas! En de arme kleine Else. Zij heeft niets van dit alles begrepen, maar alles moet haar hebben gekneusd. Ik herleef weer, mijn verachtelijk vlees wint nieuwe levenssappen, en zij ligt als verdoofd in haar bedje boven. Ik heb Tula gesmeekt haar nooit iets te zeggen. Maar Tula heeft niets willen beloven.

Ik begrijp waarom. Als ik er niet meer zijn zal, mag geen duisternis blijven waren tussen haar en Else. Het rein houden van mijn nagedachtenis zou Tula beletten zich van alle schuld schoon te wassen. Else heeft mij in elkaar zien kruimelen onder Tula's woorden.

Toch, Tula mag niets vertellen. Niet voor mij, waardeloze, maar voor Else zelf. De waarheid zou haar gemoed wreder kwetsen dan de leugen. Zover heb ik het gebracht, dat zelfs mijn nagedachtenis de ene of de andere van deze twee reine vrouwen dreigt te bezoedelen. Een kwelling zo folterend, een kwelling zo rein!

En geen mogelijkheid te ontsnappen. Dan in het onbewuste. Maar het onbewuste is een oplossing voor mij alleen.

Toch, kome spoedig het einde!

Hij schrijft en heft het hoofd op. Hij is met zijn dagboek gaan zitten in het licht van het raam en over zijn papier is een schaduw gevallen. Matilde's hoofd verheft zich binnen de omlijsting van het raam.

O, ijs in al zijn aderen! Dagboek en inktkoker vallen en hij maakt wijde armbewegingen. Matilde's hoofd glimlacht en wiegelt zacht heen en weer.

Gideon krijgt het venster open. ‘In Godsnaam, zegt hij alleen maar, in Godsnaam’. ‘In de naam van wie het ook zij, zegt: Matilde, kan je mij niet verhinderen bij je bed te staan,

zo goed als die twee anderen'. 'Maar wat vrees je dan, Matilde?' 'Je sterven'. 'Ik zweer je dat ik bij je terug zal komen' . 'Ik wil niet dat je zonder mij zal sterven'.

De laatste zin dringt in Tula's oren. Presenteerblad en kopje vallen en Tula snelt naar het raam. 'Wat gebeurt hier? Wie is die vrouw?' 'Een vrouw als een andere, een ziel in nood', zegt Matilde. 'Gekomen om Gideon te vermoorden!' 'Neen, om bij zijn zelfmoord aanwezig te zijn'. 'Als hij zelfmoord pleegt, is het met uw bijstand!' 'Wat zou ik u tegenspreken?' Aan de binnenkant van het raam verheft zich Tula in haar meest vorstelijke houding. Met uitgestrekte arm zegt zij: 'Verdwijn van voor mijn ogen, deerne'.

Maar Matilde antwoordt: 'Het is goed voor u een deerne te zien, want dit gegeven ontbrak u in het probleem van u zelve'.

Gideon springt in zijn zwakte overeind. Te laat, recht achterover is Tula neergevallen. Gideon slaakt zwakke kreten. Matilde wil binnenkomen. Maar Gideon roept: 'Ga heen, want ik zweer je dat ik niet later dan morgen bij je terug zal zijn. Vrouw, ga! opdat je mijn laatste ogenblikken niet met deze twee zult moeten delen!'

Dan gaat Matilde, schoorvoetend maar zwijgend.

Intussen, boven, heeft ook Else haar bedje verlaten en haar dagboek weer opgenomen. Maar kort en raadselachtig is wat zij er nu in heeft geschreven.

Ik ben bevuild. Vuil zijn alle vrouwen! Ik wil dood. Ik ben een man als Gideon niet waardig. Ik durf mijzelf niet meer in de spiegel bekijken. Hoe kan ik verder leven?

Haar hoofd brandt, haar tong is droog, zij wankelt naar het venster en schuift het open; koel is de avond. Zij ziet Matilde heengaan door de avond, maar zij weet niet wie Matilde is en let niet op haar, zozeer is zij vervuld van walging voor zichzelf en alle vrouwen. De kwelling van deze ziel is de reinste.

Klaar en fonkelend als diamanten, zei een perzisch dichter, rust de dauw op de rozeblaadjes. De nacht heeft op struweel

en bloem een dauwkristal geweend, zei de dichter Perk. Maar soms weent de nacht bloedtranen, die kleven, rood en schrikwekkend, aan de rozeblaadjes.

In de ziekenkamer beneden tracht Gideon Tula te verplegen. Maar vergeefs heeft hij gepoogd haar op het bed te dragen. Hij strompelt door de keuken en kan niets vinden. Hij knielt naast de lange gestalte in de donkere japon op de vloer, maar bewegingloos uitgestrekt blijft Tula liggen naast zijn knieën.

Vergeefs wrijft en slaat en kust hij nu haar handen. Eindelijk strompelt hij overeind en waagt zich op de trap naar Else's kamertje. Als hij hijgend tot aan haar deur is gekomen, klopt hij en krijgt geen antwoord. Hij roept: ‘Else... Kindje... Else...’ Een vreemd gerochel is alles wat hij hoort.

Gideon waagt het de kruk aan te vatten. Maar de deur gaat niet helemaal open, wordt door iets zwaars weerhouden. Gideon drukt met al de zwaarte van zijn lichaam: een knap, een bons, en hij zelf valt voorover, dwars over het lichaam van de kleine Else. Verwilderd staat hij op en dwingt zich naar haar te kijken. Haar boezem rijst en daalt, maar haar gezichtje is bloedrood onder de hoogblonde haren, en witte vlekken zijn haar wenkbrauwen. Zij heeft een opgerold hemd om de hals. Gideon begrijpt dat zij zich aan een kram boven de deur moet hebben opgehangen.

Zijn lichaamszwaarte heeft de kram uit de muur gerukt. Tegen het bed staat het vergrote portret van Else's moeder dat aanvankelijk door die kram was opgehouden.

Gideon maakt Else's keel vrij, maar weet niet wat verder te doen. Weer is hij te zwak om het lichaam op het bed te krijgen. Hij strompelt de trap af. Misschien is beneden Tula bijgekomen.

Als Gideon beneden de kamer weer ingaat, is de donkere zijden japon van de vloer verdwenen. Hulpeloos dwaalt zijn blik langs de wanden. Tula is heengegaan. Maar op de vensterbank ligt een bekrabbeld papiertje.

Gideon moet gaan zitten, wil hij het lezen. Eindelijk ontcijfert hij:

Ik kan niet langer blijven. Gideon, die vrouw heeft mij de ogen geopend. Ik sta zonder harnas, ontmaskerd en naakt in mijn schande. Vergeef mij als ik geen hoogstaande vrouw ben geweest, ik heb mijn best gedaan het te lijken.

Wezenloos, met het papier in de hand, strompelt hij naar Tula's kamer. Tula is niet te vinden. Hij kijkt uit alle ramen in de tuin. De tuin ligt leeg in de koele avond. Geen spoor is opengelaten achter de twee ruggen die door de tuin in de avond zijn verdwenen.

De man die op de dichter Slowacki lijkt, gaat op iedere stoel een paar minuten zitten. Ondoenlijk is het zijn tweede tocht naar Else's kamertje te beschrijven; op handen en voeten komt hij er binnen. Het kamertje is leeg en het vergrote portret is weer met kram en al boven de deur gehangen.

Op het punt te bezwijmen, ziet Gideon Else's dagboek. Hij opent het, op de eerste bladzij staat: *Voor Gideon.* Hij leest alles, hij begrijpt niet alles, maar hij begrijpt haar onwaardeerbare liefde. Op de laatste beschreven bladzij staat:

Gideon, ik ben weggegaan om mij aan een verklaring te onttrekken. Als ik je zeggen moest waarom ik mij heb opgehangen, zou ik het van schaamte besterven. En je zou mij toch niet hebben begrepen, Gideon, jij, zo groot en edel. Ik had je alles willen geven, maar alles bleek niets te zijn. Doe dus geen moeite mij terug te vinden, maar denk af en toe aan de arme kleine Else.

Drie zielen en drie ruggen zijn in de avond verdwenen.

De volgende morgen, zijn belofte getrouw, en ook omdat hij niets meer had te verliezen, richtte de man die op de dichter Slowacki leek, naar Matilde's woning zijn laatste schreden.

In het dagboek dat hij achterliet, had hij, op zijn beurt, geschreven:

Hoe reiner de vrouwen, hoe dodelijker haar geuren. Mijn

ziel maakt zich los uit twee bouquetten. Moge mijn ziel in eenvoud ondergaan.

Vaarwel, Tula en Else, die ik niet heb begrepen. De raderen van onze kwellingen grepen niet in elkaar. Maar reinheid was de oorzaak van iedere afzonderlijke kwelling.

Er was een tijd, waarin de sterke man naar uitputting verlangde. Maar als de uitputting daar is, is de sterke man de uitgeputte man. En de uitgeputte man denkt anders dan de sterke man.

Vaarwel, Tula en Else, wie ik niets heb kunnen geven. Sterker dan uw reinheid waren wellicht uw verlangens. Maar ook de raderen van onze verlangens konden niet meer grijpen in elkaar.

Dwaas was de man die zich wilde losmaken uit de onreinheid der vrouwen. De dag waarop hij dat doel bereikte, moest hij vervallen in haar reinheid. O dwaze, vooruit verlorene man!

Vaarwel, Tula en Else, wie ik niets meer heb te zeggen. Wellicht, na mijn dood, zult gij deze bladzijden lezen. Ik heb ze u gewijd, maar toch, vergis u niet in de gevolgtrekkingen die gij dan zult maken.

En nog een week gaat om.

In Matilde's armen is Gideon versmolten. Matilde heeft met haar vriendin hem afgelegd, en een marmeren hartje aan zijn tombe gehangen.

In het verlaten huis zijn twee zielen teruggekeerd. Tegelijkertijd binnenkomend, ieder door een andere deur, want alle deuren stonden open, hebben Tula en Else elkaar door de lege kamer aangestaard, toen toegelachen. Hand in hand hebben zij het huis doorzocht en Gideon's dagboek gevonden.

Wang tegen wang hebben zij het gelezen. Toen zij het uit hadden, sloegen zij de armen om elkaar, en drukten zich tegen elkaar, en kusten elkaar. Als Gideon daar geweest was, had hij het begrepen?

Juli '27

De derde Nameno

Die dag, veertig jaar ongeveer na Nameno's tweede verdwijning, was Musa naar gewoonte laat wakker geworden en begon de zijdeaapjes te liefkozen, die in haar bed sliepen en sedert lang de afwezige kinderen vervingen.

Het leven was haar niet altijd licht gevallen. Eerst was Leonard gestorven, toen waren haar twee zoons getrouwd, toen was haar enige dochter ook getrouwd. Het was tussen haar en Leonard bij drie kinderen gebleven.

Nu was zij schatrijk, doch zo goed als verlaten. Zij leefde voor drie zijdeaapjes en een meid, en sloeg jaarlijks de aanzoeken af van Urbanus, de gewezen onderdirecteur van Leonard, haar man. Deze Urbanus was schatrijk geworden als Leonard zelf, maar het scheen of iets in de vervulling van zijn droom was blijven ontbreken.

Musa was nu diep in de zestig en Urbanus een kleine tien jaar ouder. Hij was altijd ongehuwd geweest, maar zuchtte telkens wanneer Musa zich beklaagde over de onverschilligheid van haar kinderen. Maar misschien dacht hij, zo zuchtend, aan de onrechtvaardigheid van het lot, dat toegestaan had hoe Musa haar kinderen door zijdeaapjes verving, en dat een groot zakenman niet toestond op zijn beurt de zijdeaapjes te vervangen.

Die morgen, toen Musa, wakker geworden, de aapjes had weggezet en zichzelf een jurk met kanten aangetrokken, schoot het haar te binnen dat het de dag was van het jaarlijkse aanzoek van Urbanus, en verlangde zij plotseling naar Urbanus met een groot verlangen.

Maar in zijn plaats kwam een agent van een levensverzekering, en daarna de vertegenwoordiger van een grote fabriek

van nieuwe automobielen, en daarna een arm jong schilder van even vijftig jaar die voor zijn talent en voor zichzelf een menswaardig maandgeld vroeg. En niemand kreeg iets omdat Musa alleen nog maar gaf aan de kerk.

De ganse morgen ging voorbij. Zij at alleen. Hier is het ogenblik gekomen om te vertellen dat de blauwe tand die Nameno zo vreselijk had getroffen, verdwenen was, sinds lang, met alle andere tanden uit die tijd, en dat Musa nu glimlachte met een onverbeterlijk gebit, zoals men er alleen in de monden van hele rijke bankiersvrouwen kan aantreffen. Daarmee ook at zij nu, etend zo heel alleen, en toen zij na een langgerekt kop koffie was opgestaan, verwenste zij Urbanus, ging kijken hoe de zijdeaapjes het maakten, zette zich met een kerkboek in de salon, begreep dat zij meer dan ooit op Urbanus wachtte en werd plotseling door een grote angst aangegrepen dat Urbanus ongemerkt gestorven zou zijn en haar nooit meer ten huwelijk zou vragen. Zelfs oud-geworden Musa's hebben soms van die angsten.

De ganse middag zat zij in de salon. Eindelijk bracht het dienstmeisje de thee binnen, met een overdaad van koekjes maar niet meer dan één kopje. Musa zuchtte. Nog eer de zucht tot het plafond was gestegen, werd er gescheld. Maar het was wederom Urbanus niet, het was slechts de directeur van een reizend vlooientheater, die bij zeer rijke personen privé-voorstellingen kwam geven. Musa werd boos als een jong meisje en liet de man bijna wegjagen.

Zo gebruikte zij alleen de thee. Toen het blad weer afgenomen was, kon zij niet meer in haar kerkboek lezen. De avond gleed langzaam binnen; Musa stond niet uit haar fauteuil op om het licht aan te doen. Het dienstmeisje keek even om de deur, dacht dat mevrouw naar boven was gegaan en trok zich terug. Een uur ging weer om (ofschoon Musa alle gevoel voor tijd had verloren).

Toen, zonder dat zij had horen schellen, was daar weer het

dienstmeisje dat het licht opstak, verschrikt: ‘O!’ zei, en Urbanus binnenliet.

In het brutaal opgestoken licht stonden Musa en Urbanus dus plotseling tegenover elkaar en begonnen tegen elkaar te glimlachen. ‘Ik dacht dat u ziek was’, zei Musa, met uitgestrekte hand.

Urbanus deed twee rechte passen naar voren, kuste haar hand en zei: ‘Hoe ziek ik ook zou geweest zijn, mevrouw, ik had het mij tot taak gesteld heden hier te verschijnen’.

‘Gerechte hemel, dacht Musa, hij gaat mij weer ten huwelijk vragen’.

Zij begreep dat zij volstrekt niet naar hem verlangd had omdat zij éénmaal meer ten huwelijk gevraagd wilde worden, maar om over iets met hem te kunnen praten.

Maar omdat zij vreesde dat het aanzoek niet geheel te vermijden zou zijn en omdat zij niet wilde dat het een te groot deel zou innemen van de verdere avond, riep zij het dienstmeisje terug en vroeg of de directeur van het vlooientheater zijn adres niet had achtergelaten. ‘Jawel, mevrouw’, zei het dienstmeisje. ‘Ga dan even naar hem toe, zei Musa, zeg dat ik mij bedacht heb en dat hij dadelijk hier komt om een privé-voorstelling voor twee personen te geven’.

Toen wendde zij zich met een nieuwe glimlach tot de bezoeker. ‘Ik hoop van harte, waarde vriend, dat gij in het schouwspel zeker genoegen zult vinden’.

‘Helaas, mevrouw, zei Urbanus, ik vrees u te zullen moeten teleurstellen. Het was mij altijd zeer pijnlijk te kijken naar een ballet of een circusnummer, uitgevoerd door vlooien. Het maakt mij kriebelig, en het hindert mij als iedere misplaatste energie. De directeur van zo'n vlooientheater is trouwens zonder uitzondering iemand niet een verfoeilijk karakter. Dacht u dat de dressuur van zoiets nietigs als een vlo iemand niet een onherstelbare deuk toebracht in het karakter? Stel u nu even voor, een niens die de dressuur op zijn geweten heeft van ontel-

bare vlooien! Ik voor mij zou eerder een moordenaar in huis halen, ja zelfs een dief lijkt mij edeler. Maar uw aanwezigheid maakt alles goed, dus zal ik blijven en de vlooien trotseren'.

'Het is u vergund, waarde vriend, zei Musa behaagziek. Ik heb vandaag, ik weet niet waarom, een onbedwingbare lust mij te vermeien in juist zo'n vlooienballet'.

Urbanus ging zitten. 'Uw tijd, mevrouw, zei hij, zal dus kort zijn. U dwingt mij met de deur in huis te vallen'.

Maar Musa voorkwam hem: 'Waarom toch, waarde vriend, zijt gij altijd zo blijven verlangen dat ik met u zou trouwen?'

Urbanus stond op.

'Waarom? herhaalde hij in een dof grommen. Omdat u zo verlaten zijt. Omdat u moeder zijt. Omdat u, moeder zijnde, nooit uw kinderen om u heen ziet. Omdat uw kinderen getrouwd zijn en gij u behoort te wreken en alleen wreken kunt door op uw beurt te trouwen. Omdat ik altijd de beste vriend geweest ben, en de grootste bewonderaar, van uw man. Omdat ik u zwijgend bemind heb tijdens zijn leven. Omdat mijn droom zich verwezenlijkt heeft, hem in alles waardig te zijn en op te volgen, omdat mijn gehele leven zich gericht heeft naar het zijne, en omdat, om de kroon op mijn levenswerk te zetten, mij alleen nog maar de vrouw ontbreekt die zijn vrouw geweest is. Omdat ik diè vrouw huwen wil en geen ander, en omdat ik mij waardig wil betonen, hem ook bij hààr, in hoedanigheid van echtgenoot, op te volgen'.

Musa lachte. Maar Urbanus ging voort:

'Ik heb u nu de verklaring gegeven van wat u wellicht mijn koppigheid leek. Mag ik u wederom, mevrouw, zacht maar dringend bidden mij met uw hand te vereren?'

Hij was bleek geworden en zijn ogen begonnen uit hun kassen te puilen van ernst. Maar Musa was ook opgestaan en lachte nu niet meer.

'Neen, waarde vriend, zei ze. Neen, als altijd: neen. Het is niet uit gebrek aan vertrouwen. Maar na Leonard kan ik slechts aan één man toebehoren, en dus...'

Urbanus scheen niet ineens te begrijpen en daar Musa op het onderwerp was gekomen waarover zij verlangd had met hem te spreken, ging zij langzaam voort:

'Het is een man bij wie ik veel heb goed te maken, want hoogstwaarschijnlijk heb ik zijn leven verwoest. Hij meende een genie te zijn, en daar hij ongetwijfeld een bijzonder persoon was, zou hij het wellicht zijn geworden, ware ik hem trouw gebleven. Maar ik huwde met Leonard en hij ging onder in een vruchteloos zoeken naar God. Eéns echter is hij in mijn leven teruggekomen. En ik wil u bekennen dat ik op het punt heb gestaan Leonard en mijn kinderen voor hem te verlaten'. Urbanus maakte een beweging van schrik. 'Maar op het laatste ogenblik durfde hij in zijn edelmoedigheid dat grote offer niet van mij aanvaarden'.

Urbanus moest weer gaan zitten. Zij vertelde verder:

'Hij vluchtte, en misschien heeft hij mij voor altijd opgegeven. Zou hij wederom God gezocht hebben? Ik heb het zo vurig gewenst, ik heb er zo vurig om gebeden. Maar ik ben bijna zeker van het tegendeel, en dit bedroeft mij te meer omdat ik weet dat, ware ik bij hem geweest, hij de Vader zou hebben gevonden. Ik heb dus misschien niet alleen zijn leven verwoest, maar ook zijn ziel'.

Urbanus opende de mond, doch kon geen geluid voortbrengen.

'Begrijpt gij hoezeer die man, vroeg Musa hem, te allen tijde zijn rechten op mij zou kunnen laten gelden? Ook als ik met u getrouwd zou zijn, ook als gij geheel voor mij geworden zoudt zijn wat Leonard voor mij was, ook dàn, wanneer die man plotseling terugkwam en mij opeiste, zou ik u moeten verlaten. Urbanus, gij zoudt u aan zoiets niet willen blootstellen, nietwaar? Kom, laat ons gescheiden en vrij, als goede vrienden, voortleven'.

Er was een zware stilte, als altijd na zulke aangrijpende woorden. Eindelijk zei Urbanus:

'Maar mevrouw, die man - hoe heet hij? - heeft u ooit na-

vraag naar hem gedaan? Leonard is meer dan twintig jaren dood; als hij u dus verliet toen Leonard nog leefde, hoe lang, mevrouw, is dat geleden?'

Maar Musa werd plotseling hevig boos.

'Het doet er niet toe, mijnheer, sprak zij; ik heb mij nooit beziggehouden met dergelijke burgerlijke bedenkingen. Nameno leeft in mijn hart en als hij gestorven was, zou ik hem in mijn hart hebben voelen sterven. Een liefde als tussen hem en mij houdt geen rekening met het politiebureau en het bevolkingsregister. Ik wéét dat hij levend terug zal komen'.

'Maar mevrouw, waarom heeft hij dan zolang gewacht, terwijl hij toch weten kon dat Leonard was gestorven?'

Musa werd nog bozer, dus zij verborg haar boosheid onder haar smadelijkste lach.

'Arme vriend, sprak zij, in liefdes als tussen Nameno en mij hangt alles af van de fataliteit. Als Nameno zijn armen nog niet om mij heen heeft geslagen, is dat omdat de juiste seconde daarvoor nog niet heeft getikt. Maar laten wij hier niet verder over spreken. Wat u aangaat, is dit: ook al ware hij dood, dan nog zou hij mij beletten met u te trouwen. Ik heb hem ééns bij zijn leven verraden, ik ben het hein en mijzelf verplicht zijn nagedachtenis trouw te blijven'.

Terwijl zij nog sprak, was Urbanus opgesprongen. Ook hij was zeer boos nu, en tot alles in staat. Hij liep op haar toe en greep haar bij de pols.

'Oude gekkin! schreeuwde hij, zou ik mij nog langer door je laten beetnemen? Je moest je schamen op jouw leeftijd zulke nonsens uit te braken! Niet ik zal mij door jou, maar jij zult je door mij laten overtuigen! Het is het goed rècht van iemand die een mensenleven lang met twee voeten op de grond heeft gestaan, ondanks de sterkste vlagen! Je zult mijn vrouw worden, versta je? je zult dolblij zijn mijn vrouw te mogen worden! En anders...'

Hij hief de hand op en slingerde haar van zich af. Zij viel in een fauteuil neer en sprong er weer uit op, naar toen greep hij

haar bij de schouders en schudde haar tot haar tanden rammelden. Toen vielen zij beiden uitgeput op hun stoelen terug. Musa scheen getemd en kon niet meer spreken.

Toen kwam de meid binnen om aan te kondigen dat de directeur van het vlooientheater beneden stond en vragen liet of de voorstelling kon beginnen.

Eer Musa ja of neen had kunnen zeggen, was de man op zijn beurt binnengestapt.

Het was een lang mager iemand, gebruind en met een krullende grijze baard. Zijn haar ook was grijs, maar bijna gemillimeterd. Hij had een valies in de hand, waaruit hij vóór alles een opgevouwen tafeltje kreeg, dat hij in het midden van de kamer opstelde. Musa en Urbanus waren dicht bij elkaar gaan staan; Musa had de eerste stap naar Urbanus gedaan, haar hand raakte de zijne terwijl zij daar zo stonden en terwijl de vlooienmeester een arena van gekleurd karton op het tafeltje legde.

Urbanus nam Musa's hand, zonder dat zij zich verzette. Integendeel, zij riep vrolijk het dienstmeisje en vroeg haar de zijdeaapjes te halen. Zij werden binnengebracht op het ogenblik dat de eerste vlooien verschenen. Maar zij begonnen vreselijk te krijsen en moesten weer worden weggebracht.

De vlooienmeester glimlachte en streek zich over de baard. ‘Vlooien vragen veel toewijding, mevrouw, legde hij uit, meer nog misschien dan de duurste zijdeaapjes. Men moet zijn bloed voor ze over hebben, en daarom...’ Hij stroopte zijn rechtermouw op en liet zijn blote arm zien, waarop hij iedere morgen zijn vlooien liet weiden en die er uit zag als een rasp met rode puntjes. ‘'t Is goed, doe maar weer weg!’ kon Urbanus zich niet weerhouden te zeggen.

‘Dit is voor de vlooien het allernoodzakelijkste, zei de man. Maar ook een vlo heeft aan het noodzakelijke alleen niet genoeg. Men dient zorg te dragen voor hun genoegen. Hun dansen in het circus, om u de volle waarheid te zeggen, is dienst; wat zij heerlijk vinden is: onder elkaar te stoeien in de velden’.

Hij nam een handvol vlooien uit een doos en liet ze los tussen zijn kortgeknipte haren. ‘Dit is hun spelen, zei hij met dezelfde vriendelijke glimlach. U ziet, ze zijn tot de laatste toe verdwenen. Zij prikken mij niet meer, want ze hebben zich op mijn arm verzadigd. Ik weet dat er directeuren van vlooientheaters zijn die hun artisten zo'n klein uitspanninkje niet gunnen, omdat ze erop gesteld zijn met mooie lange haren te lopen, en omdat het dan moeilijker wordt de onwilligen terug te vinden. Maar op mijn leeftijd wordt men humaner en ontdoet men zich van een paar kleine ijdelheden. Ik heb het trouwens met een beetje speciale dressuur zover gekregen, dat ze op de minste wenk in mijn handen terugkomen’.

Hij stak de hand op en klikte met de vingers. Onmiddellijk zag men de vlooien van zijn hoofd op de uitgestoken vingers overspringen en zich op de palm van zijn hand verzamelen.

‘Wanneer u wilt, kunt u nu met een vergrootglas mijn hoofd doorzoeken’, zei hij tot Urbanus, die een grimas van afschuw maakte.

Urbanus begon zacht Musa's hand te drukken; de drukjes werden beantwoord. ‘Nu heb ik het gewonnen, dacht hij, nu zal zij niet langer neen zeggen. Ik heb de laatste gedachte aan die Nameno uit haar hersens geschud. Ik had al veel eerder moeten optreden’.

En meteen voelde hij zich weer wrevelig worden, want de gedachte drong zich aan hem op dat niet Leonard, maar die Nameno hem misschien twintig jaar huwelijksleven met Musa had doen verliezen.

De vlooienmeester, intussen, ging rustig voort. ‘Het hoofd, zei hij, is voor de vlooien een sappig veld. Maar een baard, als hij dik en zacht is, is hun een lusthof’. Hij bracht de hand aan zijn baard en men zag de vlooien met veel groter onstuimigheid overspringen. Hij liet de verlaten hand zien. ‘Ik zou ze nu dadelijk weer terug kunnen roepen, zei hij, maar waarvoor de diertjes te plagen met onnodig machtsvertoon? Dadelijk zullen zij voor u dansen onder gekleurde parasolletjes, acro-

batentoeren verrichten, een oud-chinees toneelstuk opvoeren, schijfschieten, uit het hoofd rekenen en u de toekomst voorspellen'.

Musa strekte opeens de hand uit, Urbanus moest haar achteruittrekken. 'De toekomst voorspellen?' vroeg zij.

De vlooienmeester boog. 'De toekomst, met wiskunstige zekerheid. Het is hun specialiteit. De duivelskunstenaars die kippen slachtten en eieren kapot maakten, hebben de onovertreffelijke zienersgaven van de vlo over het hoofd gezien. De vlo is menselijker dan de aap en oneindig intelligenter. Doch deze intelligentie is alleen voor zeer subtiele mensen waarneembaar, tenzij ze verlaagd wordt tot het peil van domme potsen. Wat ik u hier zeg, zou ik als directeur van dit theater eigenlijk niet mogen zeggen. Maar ik ben ook mens, helaas, en als mens laat ik mij soms vervoeren door mijn oprechte bewondering voor de hogere eigenschappen van de vlo'.

Urbanus voelde dat Musa op het punt stond hem te ontsnappen. 'Als zij zich de toekomst laat voorspellen, loopt alles weer mis, dan gaat zij weer denken aan die Nameno'.

Hij stak een sigaar op en kwam dichter bij: de vlooienmeester lette niet op hem en ging voort glimlachend en buigend tot Musa te spreken. Urbanus overwon zijn afkeer, strekte de hand uit en hield de brandende lucifer waarmee hij zijn sigaar had opgestoken onder de baard van de man.

De baard was wollig en droog, hij vlamde hoog op eer de man begreep wat er gebeurde. Hij slaakte opeens een doordringende gil, trachtte de vlammen met zijn vingers uit te knijpen, sprong brullend in het rond, en rende uit de kamer.

Doodsbleek stond Musa met de handen aan het hoofd. Urbanus begreep dat hij met deze zet alles kon winnen of verliezen. Hij riep het dienstmeisje dat verschrikt kwam opdagen, en schopte tafeltje, arena en dozen de kamer uit. 'Ruim op! ruim op!' riep hij en stopte haar een bankbiljet in de hand. In een oogwenk had de salon haar vorig aanzien herkregen.

Urbanus liet zich in een fauteuil zinken en wiste zich het zweet van het voorhoofd. Musa kwam op de armleuning zitten en keek hem bezorgd aan: ‘Wat is er met je?’

Hij sloeg zijn arm om haar heen: ‘Goddank, zuchtte hij, dat het afgelopen is. Ik kon er geen seconde langer naar kijken, mijn afschuw was mij te machtig! Als hij straks terugkomt, betalen wij hem zijn baard en zijn vlooien, en laat hij dan nooit meer een voet in huis zetten. Ik mag dit wel zo uitmaken, want we trouwen nu toch samen, lieve?’

‘Ja, zei Musa, wij trouwen samen...’

De deur werd opengerukt en ondanks de kreten van het dienstmeisje kwam de vlooienmeester weer binnen. Hij was in de keuken gevlucht en had er zijn gezicht onder een waterkraan gehouden, toen had hij er in het voorbijgaan een mes opgenomen, en dit hield hij nu in de hand.

Urbanus schoof Musa van zich af en stelde met ongelooflijke snelheid zijn fauteuil tussen zichzelf en de vlooienmeester. De man zag wit van woede en zijn baard was geheel afgebrand. Hij maakte een beweging alsof hij kat-en-muis met de ander wilde spelen, de ander trouwens maakte een dergelijke beweging. Maar Musa slaakte een hoge jubelkreet:

‘Nameno!’

De vlooienmeester liet zijn mes vallen en deed een stap achteruit. Toen stortte Musa zich aan zijn hals.

‘Nameno, herken je mij dan niet? Ik ben Musa, Nameno! Ik ben je Musa! Ik heb twintig jaar op je gewacht, langer nog! Waarom ben je niet eerder teruggekomen? O God, Nameno, wat ben ik blij dat Urbanus je baard heeft afgebrand, anders had ik je nooit herkend! Zijn wij dan zozeer veranderd?’

De vlooienmeester maakte de handen van de oude dame los die zich om zijn hals gestrengeld hadden en keek naar haar met wantrouwende ogen.

‘Ja, zei hij, wij zijn waarschijnlijk erg veranderd. Ja, ik ben Nameno; maar u zou Musa zijn? Ik moet het wel aannemen,

want wie anders dan Musa zou mij herkennen? Je bent oud geworden, Musa, ouder dan ik, zou men zeggen. Waar is je man gebleven? Het was toch niet déze?'

'Leonard is dood, zei Musa. Deze man heeft twintig jaar lang zijn opvolger willen worden. Maar ik heb altijd op jou gewacht, Nameno. En hoe vreemd dat juist déze avond, nadat wij een uur met elkaar gesproken hadden, dat ik toèn op het punt heb gestaan in een vereniging met hem toe te stemmen'.

Urbanus verhief zijn stem. 'En trouwens, mevrouw, ik heb nog steeds uw jawoord en denk er niet aan het u terug te geven'.

Musa liep vlug op Nameno toe en wierp zich weer aan zijn borst.

'Maar nu bestaat er niets meer voor mij buiten jou! riep zij uit. Nu blijf je hier, en nu trouwen wij samen. Je hoeft je om niets te bekommeren, ik ben schatrijk, ik heb geen kinderen meer en ik zal mijn zijdeaapjes wegdoen, als je dat verlangt'.

Nameno maakte zich nogmaals uit haar omhelzing los; zijn gezicht was opeens weer vertrokken van woede.

'Uw zijdeaapjes! riep hij uit. Laat ons spreken over mijn vlooien! Wat kunnen mij uw rijkdom en uw zijdeaapjes schelen, nu die dief daar mijn vlooien heeft verbrand!'

Urbanus, die zichzelf vervloekt had om het afbranden van Nameno's baard, wenste zich weer in stilte geluk. Maar Nameno bukte zich en raapte het hem ontvallen nies weer op. Toen snelde Musa voor een derde maal op hem toe om haar armen om hem heen te slaan.

'Neen, Nameno, doe het niet! riep zij uit, doe het niet! Je hebt je al zo ver van God verwijderd, door mijn schuld, laat het gebeurde in mijn huis niet een moordenaar van je maken. Ik zal hem wegjagen, die man, ik zal hem wegjagen! Ga, mijnheer! ga onmiddellijk mijn deur uit! Ik ken u niet langer, u is een dief en een moordenaar, u heeft de vlooien van mijn Nameno vermoord, ga onmiddellijk heen, zeg ik u, reken nooit meer op mij, ik veracht u!'

Urbanus bleef stokstijf staan in het midden van het vertrek.

Trouwens, om heen te gaan, moest hij door de deur waartegen Nameno en Musa stonden.

Toen maakte Nameno zich voor de derde maal vrij, wierp zijn mes weg, ging naar een stoel en liet zich erop neervallen, met dikke tranen in de ogen.

'Het is uit, zei hij zacht, voor zichzelf heen. Zij hebben mijn levenswerk verwoest, en het enige wat mij bevrediging heeft geschonken'. Hij begon op zijn vingers te tellen: 'Eerst mijn muze, toen God, toen de dood. Maar de dood zelfs is niet zeker genoeg; hij komt altijd, maar hij laat zich niet kennen. Ik weet dat ik niet sterven zal met de volkomen overtuiging mij aan hem alleen te geven. En dan, in afwachting van zijn komst, moet men zich bezighouden. Ik heb het tevergeefs beproefd met de mensen. Toen ik mijn muze verloor, wist ik genoeg van alle mensen. Eindelijk, voor de rust van mijn oude dag, heb ik de vlooien gevonden. Met hen kon ik mij de illusie geven zelf een God te zijn, barmhartiger en beminnelijker dan degeen die zich niet door mij wilde laten vinden. En toen zijn deze mensen op mijn weg gekomen, mijn vlooien zijn verbrand en ik ben te oud om over te beginnen'.

Hij zweeg en zijn ogen staarden, achter de dikke tranen. Musa waagde niet meer naar hem toe te gaan.

'Nameno, sprak zij eindelijk, zo zacht mogelijk, van haar plaats af, zouden wij dan geen nieuwe vlooien voor je kunnen kopen? Ik wil alles voor je doen, Nameno, om zoveel ik maar kan goed te maken; ik ben toch je oude Musa, kan ik dan helemaal niets meer voor je doen?'

'Daar praat iemand, zei Nameno steeds voor zichzelf heen, daar praat iemand van nieuwe vlooien kopen. Het is iemand die het verschil niet kent tussen vlooien gedresseerd door een ander en door onszelf. Mijn vlooien hadden mijn karakter aangenomen, mijn gewoonten en zienswijzen. Maar hoe zou een vrouw dat begrijpen die iedereen op het verkeerde moment heeft verraden?'

Urbanus vatte moed en maakte een gebaar van afkeuring, maar Musa viel op de knieën.

‘Beledig mij maar, Nameno, zei ze, zeg alles wat je wilt, blasfemeer zelfs, alles is je toegestaan in mijn huis. Niemand weet zozeer als ik wat ik bij je heb goed te maken. Gebied over mijzelf; alles wat je mij opdraagt zal ik doen, zonder één woord van tegenspraak’.

Zij greep zijn hand en dwong hem naar haar te kijken. Toen, stond Nameno op en schoof zijn stoel op zij.

‘Laat mij gaan, zei hij, en als ik je werkelijk een raad moet geven, neem die oude dwaas daar achter je en geef hem zijn zin in het trouwen. Je zult een gelukkig mens hebben gemaakt, niet veel meer waard dan ikzelf of een ander, maar die twintig jaar naar je heeft verlangd en vermoedelijk geen tijd genoeg meer zal hebben om zijn verlangen te betreuren’.

Hij ging naar de deur, met gebogen rug en opgetrokken schouders. Urbanus ging naar Musa en stak zijn hand uit, waarin zij gewillig de hare legde, haar blik steeds op Nameno gevestigd.

Nameno had de deur geopend, maar keerde zich in de opening om.

‘En als je voor mij nog iets doen wilt, zei hij, roep dan de meid en vraag haar wat zij met de kartonnen arena heeft gedaan en de dozen die ik in deze kamer heb gelaten. Ik wil ze meenemen als een souvenir. Misschien ook - men kan nooit weten - zijn in een voegje of gaatje twee of drie vlooien overgebleven’.

Oct. '27

Nutteloos verzet

Aan Jan Greshoff

Zo leeg een bestaan

Oskar: Een stad; de nacht; en iemand uit de nacht gekomen. Een kleine man, met niets opmerkelijks, van buiten gezien, en wiens ogen kleurloos leken in het licht van de straatlantaren. De mond een streep, waarin een kronkel kwam toen hij de krant openvouwde. Er was geen zuchtje wind, hij vermocht rustig te lezen; de letters waren enorm en sprongen hem van de eerste kolom al tegemoet: *De Wederopstanding van Ralf de Splijter. Nieuwe Moord! Mag het cijfer nog groter worden?*

Volkomen als hij voorzien had: men had de vrouw niet voor de middag gevonden. Om vier uur eerst had men de deur opengebroken. Veertien uur had zij alleen gelegen met het geheim van haar dood; een gruwelijke dood, zou de burger met een kleine rilling zeggen. Veertien uur: gevonden vier uur 's middags, vermoord twee uur 's morgens. ‘Maar morgen, dat is eigenlijk vandaag al, rekende hij voort, kunnen ze er vroeger bij zijn; om half negen kunnen ze weten dat ze op dit ogenblik één nummer ten achter waren. Eén klein nummer. Kan het cijfer veel groter worden?’

Hij had de krant laten vallen, en even gezien of er niet een agent in de buurt stond, iemand die altijd een zeker belang stelt in de properheid van het trottoir. Bij het omslaan van de hoek bedwong hij zijn lust dieper te ademen. Oppassen voor het instinct; het is de onderbewuste mens die fouten maakt, wanneer alles met zorg is uitgedacht; elke overwinning op hem is een bewijs méér van meesterschap. Daar was een tijd waarin niemand hem de Wederopstanding van de grote Ralf had kunnen heten... Hij stak zijn hand in de zak, waarin, van acht uur 's avonds tot nu, de krant, ongelezen, gestoken had; in gezelschap van de vrouw nog gekocht, achteloos, en zon-

der de opmerking die een ander nodig had gevonden, over de tenniswedstrijden of de koers van de dag. Ware het misgelopen, men las: *De Wederopstanding op heterdaad betrapt, met het verslag van zijn laatste misdaad in zijn zak!* Onder ander beroepsgemoraliseer: *Het Einde van het Monster en De Gemeenschap gewroken.* Hij vroeg zich plotseling weer af wanneer het plan eigenlijk vaste vorm bij hem had aangenomen om minstens het dubbele aantal moorden te bereiken, op rekening van zijn voorganger gesteld. Lichten om hem heen leidden hem af: het kruispunt al; een kleine vijftig meter verder kon hij een taxi nemen. De eerste man weigerde, hij ging die richting niet meer uit; de tweede bedong, onhebbelijk naar hartelust, een bijzondere prijs. Hij liet zich de wet stellen: de Wederopstanding zwichtend voor een taxi-bestuurder, met dit soort kleinigheden verzorgde hij zijn anonymaat.

Justus: Hoe was hij als kind geweest?

Oskar: Dikwijls onderdrukt, zwak; misschien spreken wij daar later nog over. Nu zit hij in de taxi. Als ooit die chauffeur het te weten kwam... in de rechtszaal misschien? làter... de bloedige man die hij op zijn kussens vervoerd had... en wie wist hoezeer die chauffeur hem misschien bewonderde? Schokken, schokken; het niet-geasfalteerde stuk tussen de nieuwe pleintjes. Rechtsaf nu. De bloedige man... Weer kwam de kronkel in zijn lippen, omdat hij werkelijk in de geest van een ander zich terug moest denken, wilde hij de griezeligheid meeproeven van zo'n woord. Want daarin misschien lag juist heel zijn geniaalheid, van uitvoering althans: in zijn bijna volkomen ongevoeligheid voor bloed. Zijn a-romantisme zou hij het willen noemen.

Justus: Ik zou je kunnen tegenspreken en het zou ons op dit ogenblik te ver voeren, maar onthoud toch dat ik hieromtrent iets te zeggen heb.

Oskar: De taxi stopte. Zijn huisnummer. Hij keek de wegrijdende wagen na, terwijl hij zijn sleutel in de opening bracht. Hij bewoonde de tweede verdieping van een huis, toebehorend aan een paar oude mensen die zelf de eerste betrokken hadden.

Hij was nu in geen drie nachten thuisgekomen, iets wat zich overigens vaak genoeg had voorgedaan gedurende de zes jaar dat hij hier woonde. De deur week, zonder dat hij zich met het veiligheidsslot had moeten bezighouden. Een lichte bevreemding: de oudjes waren nogal precies, het was zeker laat genoeg ook... Hij draaide het licht aan. Hun slaapkamerdeur, de eerste die op de vestibule uitkwam, stond op een kier, en hij voelde - in dergelijke omstandigheden werkte in hem een gevoel, mathematischer dan ieder weten. Zonder een zweem van aarzeling liep hij binnen, behoedzaam zijn voeten zettend omdat hij begreep dat hij zich niet besmeuren mocht. Het licht om de deur en een vlugge stap terug. Ha! had het minder gekund!

Een grillig gevormd tapijt van reeds stroperig geworden bloed bedekte het grootste deel van de vloer. Op het bed lagen de lichamen van de oude mensen, onthalsd, geheel naakt, de buiken open. Een enkele scheur, van onder naar boven, in de navel uitlopend, waarin hij als zijn eigen snee herkende, maar, hoewel brutaler, meesterlijker nog toegebracht misschien. Een netwerk van darmen was vrijwel helemaal ontplooid, en op de schoorsteenmantel tegenover het bed schenen er naar te kijken, met als van verbazing scheefgapende monden, de twee aan de rompen ontbrekende hoofden, rechtopgezet, rechts en links van een klokje, tussen vaasjes en familieportretten. Het bizarre in de compositie sloeg het verschrikkelijke: de naaktheid van die oude lichamen was lachwekkend, de grimas van die oude gezichten, kijkend naar dat waar ze op neerkeken, obsceen. De grijze haren van de vrouw hingen los en de man had zijn nachtmuts op en om het gat van zijn mond een stoppelbaard. De Wederopstanding deed nog een stap terug en trok de deur dicht, met een beweging die hem ontsnapt moest zijn.

Justus: Waarom? Hij was ongevoelig voor bloed.

Oskar: Aan beweegredenen van dien aard mag dan ook niet gedacht worden. Hijzelf had op dat ogenblik moeilijk kunnen zeggen waarom. Eerst toen de deur dicht was, merkte hij met pijnlijke verbazing dat hij zich weer in de vestibule bevond. Even stond hij op het punt alarm te maken; op de derde ver-

dieping woonde een juwelier. Toen bedacht hij dat hij eigenlijk ook deze nacht had kunnen uitblijven en dat niemand, behalve de taxi-chauffeur, hem had zien binnengaan. Hij keek op zijn horloge: kwart over drie, en deed het licht in de vestibule weer uit. Geen tien minuten was het op geweest. Toen hij zijn hand naar de voordeur uitstrekte, schoot hem te binnen dat hij bij het thuiskomen zijn handschoenen had uitgedaan. Hij ging dus de slaapkamer weer binnen, wreef met zijn zakdoek de knoppen van de deur en de electrische knop schoon, en bij nadere beschouwing liet hij het licht daar aan. Want wat is een meesterwerk zonder belichting, nietwaar? Een minuut later, toen hij op straat stond, geloofde hij dat, bij de geringste kans de dader nog in het huis aan te treffen, hij er alles op gewaagd zou hebben om hem persoonlijk te leren kennen.

Justus: Einde van het eerste hoofdstuk.

Oskar: Als het verhaal is opgetekend, zal ik sterretjes zetten. Laat mij nu proberen in enkele trekken een verslag te geven wat er gebeurde na deze nacht.

Oskar: De kranten noemden die moord beestachtig, een slachting, een bloedbad, monsterlijk, ten hemel schreiend, afgrijselijk, duivelachtig, hartverscheurend, onbeschrijflijk. Het laatste slachtoffer van de Wederopstanding leek erdoor weggevaagd. De justitie en de meer algemeen menselijke rechtvaardigheid, de dorst naar straf, bleven onbevredigd. De vrouw van de juwelier en de bewoner van de tweede etage werden uitgenodigd het gerecht in te lichten. De moord moest bedreven zijn, zeiden de deskundigen, tussen kwart voor zes en zes uur 's middags; in de eerste helft van Januari is het dan reeds donker. De juwelier bevond zich op dat uur nog in zijn winkel, maar zijn vrouw had voor beneden horen schellen, om hoe laat precies mocht haar echter niet te binnen schieten, zij meende tussen vier en vijf. De overburen hadden niets gezien. Er was in die straat een matig verkeer, de huizen waren zonder spionnetjes, de kou was scherp genoeg geweest om iedereen binnen te houden. De bewoner van de tweede was de dag na

de moord, tegen half twaalf, toen het hele huis al door de politie was ingenomen, eerst opgedaagd, wat zijn getuigenis aanmerkelijk bekort had. Hij heette bij de burgerlijke stand, laat ons zeggen, omdat wij een zo geducht personnage een behoorlijk etiket schuldig zijn: Lisander Moro. Hij was twee-en-veertig jaar oud en altijd wat men noemt een rijk jongmens geweest; hij had veel gereisd en reisde nog altijd een beetje, leefde bij vlagen een nachtleven, was enigszins vrouwenliefhebber, had generlei zaken, maar een bibliotheek en een postzegelverzameling. Men had het onnodig geacht verder in zijn bestaan te wroeten. Hij had voor de vier nachten van zijn uitblijven een alibi geleverd; een vrouwenliefhebber in een wereldstad is zelden om een alibi verlegen. De taxi-chauffeur was uit zichzelf weggebleven, hetzij omdat hij lust noch tijd gevonden had om te getuigen, hetzij omdat hij zich het huisnummer niet meer herinnerde, hetzij omdat hij iemand die om drie uur 's morgens thuiskomt niet in verband wist te brengen met een misdrijf dat voor zes uur 's middags volbracht moest zijn, hetzij omdat hij (wat meer bij taxi-chauffeurs voorkomt dan men over het algemeen aanneemt)nooit kranten las. Overal herhaalde men dat de oudjes niet bestolen waren en natuurlijk dat zij geen vijanden hadden; de man was, voor hij dat huis had kunnen kopen van welks huur zij leefden, boekbinder geweest en had zeker nooit één wezen onrecht gedaan; zij hadden geen kinderen, geen andere familie, heel hun nalatenschap kwam aan het Leger des Heils. Van de dader, een min of meer mogelijke dader, geen spoor. Men had vingerafdrukken opgenomen, maar de aangeklaagde vingers bleven ontbreken. En toen, bij gebrek aan voedsel, stierf het geval.

Justus: Er zouden enige bedenkingen te maken zijn, of liever, ik zou willen dat je hier en daar in bijzonderheden trad. Hoe, bijvoorbeeld, kwam de Wederopstanding aan zijn alibi?

Oskar: Simpelweg; men moet een man als deze niet onderschatten. Twee vrouwen bekenden dat haar sponde hem, beurt om beurt, die vier nachten lang geborgen had. En daarbij,

werkelijk verdacht had men hem immers niet. Zes jaar lang had hij als goed huurder op die etage gewoond, en zijn vingerafdrukken verschilden van die welke men had opgenomen.

Justus: Wie waren die vrouwen?

Oskar: Zij waren, zonder ingeschreven te zijn, van verdachte zeden. De Wederopstanding kenden zij sedert lang. Zij geloofden in hem met het geloof dat een ernstig man, dat is: een man van zekere leeftijd die weinig lacht, met veel geld, soms in te boezemen weet. Natuurlijk had hij weleens de mogelijkheid overwogen ze ook te vermoorden. Hij was nooit te vertrouwelijk met ze geweest, dat had achterdocht kunnen wekken, maar hij had ze dikwijls met raad, dikwijls met specie bijgestaan. De ene vooral, een zekere Ida, een ruige dikke vrouw die een bijzondere geur verspreidde, had een zo ingeboren, veeleer dan aangekweekte, perversheid, dat hij zich soms een week lang in haar gezelschap kon vermeien. Zij droeg gore peignoirs en bespottelijk veel kanten. De haat die hij haar toedroeg, werd beurtelings gewiegd door halve bewondering en half medelijden. Na het uitsterven van het geval vroeg hij haar op zijn nieuwe kamers. Maar toen vermocht zij hem niet meer te boeien. Zij ging dus spoedig weer heen, en hij wierp zich op nieuwe boeken. In zijn jeugd had hij zelf neiging gehad de fraaie letteren te beoefenen...

Justus: Ik wou het net zeggen!

Oskar: De levensatrofie van het type auteur hield hem ervan terug. Hij was toen nog jong genoeg om zichzelf soms interessant te wanen; men had hem in de gelegenheid gesteld op het aanschijn van enkele grote voormannen te blikken; het maakte hem moe wanneer hij die stoelvaste ploeteraars gadesloeg, uren lang hun opwinding schrijvend op vierkante vellen papier, zich opblazend zonder te veel te bewegen, en levend ‘naar de geest’, altijd naar de geest, of levend als de platste burgerman. Het maakte hem wrevelig, als hij later de uitkomst van dat geploeter in handen kreeg en de frasen, die toch braaf verzorgde frasen las, die zo vaak verpletterend moesten zijn voor de een of andere diepverachte burgerman, ten voordele van

de een of andere hoogbewonderde burgerman. Hij meende weldra dat het werkelijke leven zich eenvoudigweg niet beschrijven laat; hij begon bij zichzelf waar te nemen dat het schrijversleven een ander, een zuiverder bestaan verdringt; hij besloot het zijne althans niet te verschrijven. Hij vergenoegde zich met te lezen, meer als bibliofiel dan wat anders, en ook een beetje om op de hoogte te zijn; later eerst, toen hij, ouder geworden, van andere bewonderingen was teruggekeerd, werd de lectuur hem weer een soort van troost. En hij geloofde weer aan het nut van de schrijver, maar als aan dat van de dokter, de telefoonjuffrouw, de klokkenmaker. Toen had hij gevonden dat te vele klanten van het ‘werkelijke leven’ het leven ook niet waard zijn: zijn verhemelte, om met de vergelijking van een hem bevriend dichter mee te gaan, raakte vermoeid van kruiden. Hij ging op reis, uitsluitend met het doel een nieuwe frisheid op te doen bij de primitieve mens. Hij keerde terug, uitgeput en vol slecht humeur door de lelijkheid en afgeslotenheid van Basoeto's, Eskimo's, Thibetanen. Hij sloot zich in zijn appartementen op - toen was het dat hij die tweede verdieping betrok - en las dagen lang, en herlas, de gedenkschriften van Casanova. Hij liet de delen magistraal binden door zijn huisheer, die bij hoge uitzondering, voor hem, het oude bedrijf weer ter hand had willen nemen; toen de lange rij flonkerend voor hem stond kon hij Casanova niet meer lezen. Hij zag hem afgetakeld, ontaard, breedsprakig leugens en halve waarheden schrijvend. Hij begon opnieuw een nachtleven. Toen interesseerde hij zich - in déze volgorde - voor de loopbaan van grote courtisanen, grote boksers, grote misdadigers. Hij verzwolg allerlei documentatie. En opeens werd hij als betoverd door het leven van Ralf de Vrouwenmoorder. De goedkope veilheid van zijn vriendinnen gaf hem een felle schok doorhet hoofd: hij had tè supreem verachtelijk gedaan; als ook hij...? maar hij begreep meteen dat hij beter deed zich niet aan dezen juist te vergrijpen. Had hij bovendien niet genoeg ondervinding opgedaan om zich te veroorloven hierin onpersoonlijk te zijn? De een of de ander, wat kwam het erop aan?

Hij kwam tot nog een belangrijke ontdekking: het overwicht van de misdadiger die niet griezelt van bloed. Hij leerde zichzelf - en ook voor hem ging het langzaam en moeilijk - bloed zien als een simpele vloeistof, van willekeurigerwijs rode kleur: had men het even verschrikkelijk gevonden als de kleur smaragdgroen was geweest? Hij was geen lustmoordenaar van nature, maar zodra hij zijn voorzorgen begon te nemen, kon hij geen moment als gunstiger erkennen dan dat waarin de vrouw zich zonder enige bescherming heeft overgeleverd; een situatie waarin hemzelf bovendien het voordeel geboden werd geheel zonder kleren te kunnen zijn. Hij hing zijn kleren altijd zo ver mogelijk van het bed af en zo hoog mogelijk boven de vloer, en dat was de enige vrees die hem bijbleef voor het bloed. Het werd een zuiver technische kwestie. Eenmaal de stoot toegebracht: nooit had hij in die seconde een uitdrukking van pijn waargenomen, nooit meer dan ogen vol verwondering - de dood eenmaal toegebracht, bleef hem alleen over diens werk te helpen voltooien. Met zijn handen, maar zo nodig met heel zijn lijf, wist hij de ander, en haar steunen, te beheersen. Onderwijl liep het bloed hem zelf langs de leden, en warmde hem, en het was hem na twee, driemaal reeds gelukt volkomen griezelloos te blijven.

Justus: Herinner je dat ik al eerder iets zeggen wilde. Ik geloof niet aan die griezelloosheid van de Wederopstanding, aan zijn a-romantisme, zoals je het zoëven noemde. De afwezigheid van vrees, van verwarring of vertedering tegenover het bloed, of beter tegenover de levende, lijdende bron van het bloed, behoeft niet vereenzelvigd te worden met ongevoeligheid. Een volkomen ongevoelig mens, in zulke ogenblikken, is ondenkbaar, zoniet onbestaanbaar; ik geloof bijgevolg aan een griezel van genot zoniet van afgrijzen.

Oskar: Ik protesteer met klem tegen een dergelijke lezing. Met griezeltjes van genot maak je van de Wederopstanding een vulgaire lustmoordenaar. Ik heb toch gezegd dat hij dat niet was.

Justus: Je hebt ook gezegd dat het bloed hem warmde. Laat

ons billijk zijn en veronderstellen dat die warmte hem tenminste aangenaam was.

Oskar: Hij moest zich achteraf altijd weer wassen. Behalve in enkele hotelkamers met stromend water en twee kranen was het water meestal koud.

Justus: Laat ons terugkeren tot het verhaal. Ik wed dat je niet eens weet waar we zijn gebleven.

Oskar: Jawel, ik zei dat Ida spoedig weer van hem wegging en dat hij nieuwe boeken begon te lezen. Het valt te begrijpen dat ook dàt niet duren kon. Neen, geen boeken meer, geen reizen, geen feesten. Hij hokte thuis, in zichzelf gekeerd, of liep doelloos langs de straat: een kleine man op wie niemand lette en die verkwijnde... Het grote verlangen dat hem verteerde was: de auteur van dat meesterstuk te vinden. Eindelijk een man die hij volop bewonderen kon! Maar hij voelde zich machteloos, als de politiedienaren. Twee jaar gingen om; hij kwijnde voort; op een dag hield hij tot een winkelierster de volgende toespraak... maar laat mij eerst die winkelierster beschrijven. Een lange magere vrouw, met krachtige neus, een mooie, beschaafde, welverzorgde mond, een hoog smal voorhoofd. Zij stond dikwijls met de handen in de zakken van haar schort, vooral 's winters; zij was dan werkelijk onvoldoende gekleed en zo stond zij dan, met haar schouders naar voren. Een boek- en papierhandeltje was haar winkel; hij had haar daar altijd alléén in gezien, haar man was dood sinds een eeuwigheid. Op een dag, naar aanleiding van een klant die zij beiden als jongen hadden gekend, vroeg hij: ‘Maar hoe oud was uzelf toen?’ Zij maakte zonder aarzelen een kleine berekening en zei: ‘Ik moet bij de twintig zijn geweest, want ik ben nu bijna negen-en-dertig’. En toen hield hij tot haar de volgende toespraak:

‘Dikwijls, wanneer ik u zo alleen hier in uw winkel zag staan, heb ik tot mijzelf gezegd hoe weinig u in deze omgeving paste. Iedere keer als ik lette op de jurk die u droeg, had ik het verlangen u in een ander omhulsel te zien. Wees niet boos omdat ik u dit zeg, geloof vooral niet aan één onvertogen bedoeling

bij mij. U kent mij nu ook sedert jaren, u weet waar ik woon, op welke voet ik leef, ik zou u willen voorstellen, in ernst en met eerbied, mijn leven met mij te delen. Word mijn vrouw, als het u niet werkelijk onmogelijk is. Ik ben nu vier-en-veertig jaar, ik heb ondervinding opgedaan, meer ondervinding dan u waarschijnlijk. Er is dus niets verwonderlijks in mijn voorstel, niets oneerbaars, niets verwerpelijks. Ik hoop oprecht dat u mij aan zult nemen; bedenk dat, zo ik voor u misschien al geen liefde gevoel - of wat mensen zonder ondervinding zo noemen - u in ieder geval de eerste vrouw is aan wie ik een huwelijk heb voorgesteld.'

Zij bleef hem rustig aanzien, maar voelde haar nieuwsgierigheid toch geprikkeld; zij vroeg: 'En hoe denkt u zich dit huwelijk, met mij, wel in?' Hij antwoordde: 'Wij zullen samen veel thuis zitten, in een gerieflijk salon meestal, met smaak, rijk zelfs, maar rustig gemeubeld; wij zullen weinig spreken en vooral elkaar nooit van onszelf vertellen, nooit, maar van elkaars bijzijn genieten terwijl wij kijken in het vuur. Soms zullen wij uitgaan, met een zekere voorkeur voor muziek, en in de helderst verlichte zalen zal ik bewonderen hoe edel uw hoofd uitkomt onder een streng, scherpomlijnd kapsel, en boven eenn donkere, gemoireerde japon'.

Zij antwoordde zonder bitterheid: 'Ik zou misschien aangenomen hebben, als ik inderdaad vrij was geweest. Maar ik heb een kind, een zoon die mij voor zich verlangt. (Hij had de jongen nooit gezien, zij moest hem nader inlichten.) Hij is nu bijna achttien, hij komt dit jaar van school. Dan draag ik de zaak aan hem over en trek mij terug om mij alleen nog maar te wijden aan ons huishouden'. 'En ik zal u hier niet meer zien?' 'Een enkele keer, in het begin, zal hij mijn voorlichting nog wel nodig hebben'.

Hij knikte; hij vroeg alleen nog: 'Verlaat u zonder enige spijt deze boeken waartussen u zo lang hebt geleefd?' en toen zij geantwoord had: 'Waarom niet? zij hebben mij nooit iets gezegd', ging hij met een verlegen groet heen.

Justus: Inderdaad, de Wederopstanding moest wèl een zielecrisis doormaken. Mij komt voor dat het tijd wordt hem alleen maar Lisander Moro te noemen.

Oskar: Te meer waar ik vergeten heb te zeggen dat gedurende de twee jaar van deze zielecrisis geen nieuwe moord het cijfer had vergroot. En toch, om het voorgenomen getal te bereiken, ontbraken hem nog zeven moorden. Hij gaf er zich dikwijls rekenschap van; en het verscherpte zijn zielecrisis. Hij leed er onder dat de kranten niet meer van hem spraken. Toch was het hem onmogelijk tot het bedrijf (het 'lugubere bedrijf' heette het vroeger in alle kolommen) terug te keren. Soms zag hij die fragmenten uit zijn verleden onbepaalbaar ver achter zich, als behorend tot een vorig bestaan, soms scherp en dichtbij, maar als een fata morgana. Hij zei tot zichzelf: 'Ik ben werkelijk de rust ingetreden'. En hij vertederde zich over een verleden dat in feite veel verderaf lag. Hij opende en betuurde oude foto-albums waarin de portretten van zijn ouders en van de kleine jongen die hij geweest was. Hij vertederde zich, want allen zijn wij trefbaar voor de kleine jongen die wij zelf geweest zijn, de droogste kinderhater ontkomt daar niet aan. Hij had veel van zijn moeder over die tijd gehoord: de tijd dat hij geen speelkameraden had, alleen een zes jaar ouder vriendinnetje, de dochter van de portierster, wie het soms geoorloofd was hem gezelschap te houden. Hij herinnerde zich haar, vreemd genoeg, nog zeer wel, zij had een donker gezichtje met kortgeknipt sluik haar, zo zwart dat het stof en de roos die er altijd overheen lagen, voor hem nu nog zichtbaar waren. Het was altijd de kleine jongen van die allereerste tijd die hij uit zijn schuilhoek trachtte te halen, de ander, op wie hij gemakkelijk de hand kon leggen, de kleine bange scholier, steeds heen en weer geduwd tussen andere scholieren, ergerde hem. Op een avond sliep hij laat in, met het voornemen met de nieuwe dag op zoek te gaan naar dat eerste vriendinnetje, Jettie, aan wie hij zolang niet had teruggedacht, maar die eigenlijk nog leven moest en dichterbij dan hij het zich kon indenken. De zon verjaagt altijd zulke voornemens. Zij was onge-

twijfeld een grof vrouwmens geworden, met gebarsten lippen en gezwollen handen; hij zou haar nooit terug weten te vinden achter een gestreepte boezelaar, of onder een pruik misschien, en hij hoorde haar al zeggen met het zuiverste accent van de achterbuurt: ‘Och hé, was ù dat nou, de kleine jongeheer waar ik Liesje tegen zei? och, wat doet dat me nou echt genoegen!’ Hij vond met welbehagen de anderen terug, die om hem gelachen hadden, die hem bestolen hadden, maar die hem tenslotte een *bezigheid* hadden verschaft. Maar het was lang, lang geleden, dat was zeker... Als hij buiten liep, kocht hij kranten, had hij soms een opwelling zich tot de naastbijzittende cafébezoeker te wenden met het praatje: ‘Hoe vreemd, nietwaar, die grote misdadigers die niet gearresteerd worden en van wie men toch opeens niets meer hoort? Men zou misschien denken dat zij dood zijn of hun taak hebben volbracht? maar neen, soms helemaal niet. De onvergelijkelijke Ralf, de Splijter, verdween opeens, wie weet waarom? uit de misdaad, en daar hebt u, dichter bij ons, die andere geniale vrouwenmoorder die men zijn Wederopstanding noemde, nu, kijkt u toch eens, die zit hier naast u, alleen nog maar de krant te lezen, bij een kop thee...’

Op een dag kwam geheel ongevraagd, de perverse vrouw Ida bij hem terug. Zij was in de macht geraakt van een soort gauwdief: valsspeler, bookmaker bij gelegenheden, figurant op de planken, mooie jongen van beroep. Hij had haar nog iets meer dan tot op het hemd toe uitgekleed, jammerde Ida, en zij kon niet van hem af, zij kon maar niet van hem af! Waarom niet? Hij beriep zich zonder genade op haar beste gevoelens. De zaak scheen hopeloos. Lisander wilde weten waarom zij hij hèm juist gekomen was; zij durfde het niet in één zin uitspreken; hij wendde boosheid voor; ten laatste kreeg hij te verstaan dat zij veel heil zag in zijn beurs. Hij gaf haar volop geld; zij kwam terug en hij gaf haar weer, een beetje minder dan de vorige maal, het spelletje herhaalde zich, hield hem zelfs bezig: nooit had hij Ida zo dramatisch gezien, zo tranenrijk, zo door-en-door koddig. Toen hij er eindelijk

genoeg van had, vroeg hij de mijnheer zelf te spreken. Het onderhoud had plaats in een vrij schorem steegje; Ida was weggezonden, toen zij terugkwam vond zij Lisander alleen; hij nam haar in een auto mee en hield haar weer bij zich, enige dagen. Daarna bleek de mijnheer onvindbaar geworden.

Justus: Lisander Moro had eindelijk weer gemoord?

Oskar: Hoe dwaas zoiets te veronderstellen, want hoe zou hij hebben gekund? Die man was daar op zijn eigen terrein, omringd door vrienden en kennissen. En daarbij, ondanks alles was Lisander Moro toch een specialist.

Justus: Dus hij bracht de man alleen aan het verstand dat zijn tegenwoordigheid ongewenst begon te worden?

Oskar: En redeneerde met een laatste som geld. Maar hij gaf hem die persoonlijk, en de man, die met een zeker deel van het mensdom vertrouwd was geraakt, had iets in hem aangevoeld dat hem woord deed houden. Lisander voelde zich in die dagen dan ook bijzonder opgewekt.

Maar Ida bleef bij hem, Ida meende haar dankbaarheid te moeten bewijzen, of zij vond het billijk dat Lisander tenminste de verdwenen sinjeur verving. Het werd hem spoedig te machtig, want zij was nu vooral praatziek; na een nacht van confidenties, toen zij schorgepraat was ingeslapen, werd hij door huivering na huivering dooreengeschud. Hij stond op, liep naar de toilettafel, bekeek zich in de spiegel, was bang voor zichzelf. Hij besefte dat hij op het punt stond te worden wat jij in hem wenste te zien: een vulgaire lustmoordenaar. Zijn afschuw voor die vrouw werd hem bijna de baas; hij had haar kunnen vernietigen, mishandelen met minachting, in de stijl van de pooiers met wie zij verkeerd had, die zij eigenlijk alleen te waarderen vermocht. En in deze platte opwelling werd hij weerhouden door een gelijkwaardig platte bedenking: vrees voor de dienders die hem zouden ontdekken. Die vrouw bevond zich immers op zijn kamers, hij zou haar moeten opruimen in zijn eigen bed, wat meer was, zijn naam was met de hare in een rechtszaak genoemd! Hij werd zich weer meester; trouwens, de hele verzoeking had zich in enkele minuten af-

gespeeld. Hij sliep die nacht op een sofa in zijn salon uit afkeer, niet omdat hij vreesde zich te zullen vergeten. De volgende morgen zond hij haar weg. Na haar zonder stemverheffing, zakelijk, zo diep beledigd te hebben, dat zij de trap afliep met het schuim op de mond. Zij had hem voor alles uitgescholden wat hij nièt was; zij voelde dat zelf, hoe bot en krachteloos haar wapens waren, omdat zij die man eigenlijk nooit had gekend.

Justus: En zij verdwijnt voorgoed uit het verhaal, wil ik hopen. Figuren als Ida zijn weinig interessant omdat iedereen ze wel eens van nabij gezien heeft. Zij wortelen feitelijk nog in het banaalste realisme.

Oskar: Een goed jaar na het gesprek dat hij met die winkelierster had, kwam Lisander in haar boekhandeltje terug. Zij was er niet meer; in haar plaats vond hij een slanke, nog heel jonge man, met levendige bewegingen, en die niets op haar leek. Desondanks werd Lisander, bijna ogenblikkelijk, een gevoel bij zichzelf voor die jongen gewaar van belangstelling, bijna van genegenheid. Eén ding trouwens had Alexis met zijn moedergemeen: evenmin als zij leek hij thuis in de omgevingwaarin het leven hem geplaatst had, evenmin als zij voelde hij voor de waar die hij aan de man te brengen had. Maar in tegenstelling met haar had hij, zijn jaren in aanmerking genomen, verwonderlijk veel gelezen. Lisander kwam dikwijls in de winkel terug, bestelde boeken die hij enige dagen later kwam ophalen, vroeg de mening van de jeugdige verkoper over laatste snufjes en klassieke auteurs. Hij was getroffen door een vlugge geest - want vlug, vlug en precies waren de meestal korte antwoorden van de jongen - die met argwaan en een zekere minachting het nieuwe nadert: nooit las Alexis het boek van het seizoen, nooit stelde hij tegenover een oudere schrijver een jongere. Zijn uitspraken, de beroemdste werken betreffend, waren intussen verre van eerbiedig: hij vond Manon een antipathieke meid en haar ridder een sukkel, Don Quichote minder belachelijk dan ergerlijk hardleers, de fabels van Lafontaine meer

geschikt voor kindsgeworden grijsaards dan voor werkelijke kinderen. Maar telkens wanneer Lisander, zich baserend op dergelijke inzichten, hem een levensopvatting wilde doen verkondigen, of tenminste enkele van de principes die hij erop na moest houden in het practische leven, wanneer hij uitlokkend of aanvallend sprak, kroop de jongen in zijn schulp en stelde zich met een vaag beamen of een ontwijkend gebaar tevreden. Lisander voelde zich geprikkeld; het werd hem een behoefte de jongen uit te vinden. Hij nodigde hem onder een min of meer zakelijk voorwendsel uit bij hem aan te komen; Alexis verscheen, eens en meerdere malen, en werd van leverancier geleidelijk bezoeker. Zij gingen weldra samen uit, in den beginne meestal om iets te kopen wat volgens Lisander de jongen ontbrak, en altijd had in diens toestemmen een zekere bescheidenheid gelegen. Alexis scheen wonderwel opgevoed en een ouder man niet gaarne tegen te spreken. Eindelijk kwam hij zelfs, men zou zeggen uit een soortgelijke beweegreden, tot een schijn van vertrouwelijkheid. Over zijn moeder echter spraken zij niet; Lisander verbeeldde zich dat de jongen innig van haar hield, zonder dat hij hiervoor één aanwijzing ontvangen had. Kortom, als Alexis het erop had willen toeleggen veelbetekenend te zwijgen, had hij zich moeilijk doeltreffender kunnen gedragen. Het gevolg was dat, zodra tussen hen een bepaalde omgang bestond, Lisander het samenzijn begon te voeden met *zijn* bekentenissen.

]ustus: Hij was trouwens, lijkt mij, beter voorzien. Hij had een grote voorraad vrouwen en reizen.

Oskar: Over vrouwen werd tussen hen weinig gesproken. Lisander had de jongen enige malen in gezelschap gebracht van zijn vriendinnen: niet alleen had Alexis zich niet verwonderd betoond of meer dan naar gewoonte bescheiden, zijn volmaakte rust bewees dat hij zelfs niet nieuwsgierig was. Enigszins angstig geworden had Lisander op de man af vragen gesteld. Alexis bekende een normale verhouding met meisjes uit zijn stand, was er betrekkelijk vroeg mee begonnen, sprak vredig over een toekomstig huwelijk. Lisander dacht aan zijn me-

ning over Manon en dat hij vermoedelijk nooit begerig zou zijn geweest haar te kennen. Soms had hij lust Alexis bij zichzelf een jeugdige plebejer te noemen. Maar hij kwam er niet toe; vooral niet wanneer de jongen met zijn koele vriendelijkheid naar hem zat te luisteren.

Justus: Dus kon hij alleen vertellen van zijn reizen?

Oskar: Ja en neen. Lisander was te zeer in mensen geïnteresseerd geweest om zich van steden en landschappen veel meer te herinneren dan een moeilijk onder woorden te brengen atmosfeer. Neen, hij was verplicht te spreken over zijn leven.

Justus: Hij sprak over zijn jeugd, zijn verveling, zijn verzamelingen?

Oskar: Over zijn verveling, meer en meer. Zodra zijn meerdere ondervinding, waar hij anecdoten van maakte, was uitgeput. De behoefte Alexis over zichzelf te onderhouden was toen al zo sterk geworden dat hij gevaarlijker terrein durfde betreden. En ook: de leeftijd van zijn toehoorder in aanmerking genomen, en zijn zwijgzaamheid, - ik geloof eigenlijk dat hij vaak voor zichzelf sprak, niet zeker wetend of tot de jongen wel alles doordrong.

Oskar: Hoe het zij, een avond kwam waarin zij samen in rieten stoelen zaten, ergens aan het strand. Wij zijn nu ruim vier jaar verwijderd van de eerste scène van dit verhaal. Ze keken nauwelijks naar de zee; er was een tingeltangel in de buurt en toch weinig volk; de lucht was betrokken. Er was genoeg stad nog om enige onrust te laten, maar zij voelden zich ook, met zekerheid, alleen; zij waren de hele dag samen geweest en hadden overal en telkens weer gesproken over nuttige of aangename kleinigheden; nu hadden zij enkel het verlangen - de jongen zozeer als de man - om hun individuele eenzaamheid te omlijnen. En langzaam, en zeker, maakte een bedriegelijk veiligheidsgevoel zich van hen meester, het gevoel dat men heeft als men alles voorbij denkt te zijn. Lisander sprak het eerst en vertelde dit verhaal:

‘Er was eens een man, Alexis, die zijn tijd niet wist te vullen.

Hij had, bij een kleine, of althans een beperkte vitaliteit, te veel critische zin en een te fijn gevoel voor beledigingen; hij was dus te beklagen, maar dubbel te beklagen omdat hij al heel vroeg in staat werd gesteld aan alles te raken, dat is: van alles vermoeid te raken. Ten slotte, Alexis, beproefde die man - denk je dit in - het leven van een moordenaar. En hij werd een uitblinker in dat leven, een beroemdheid, een uitverkorene; je hebt van Ralf de Splijter gehoord, welnu, hij had de eerzucht hem in de schaduw te stellen, en slaagde daar ook in, in het oog van de mensen. In werkelijkheid, verbeeld ik mij, werd hij uit de koers geslagen. Volg mij goed: die man had nièts meer dan de moord, die man was een meester geworden in zijn vak en had zijn vak dus lief gekregen, die man geloofde aan een doel, aan een eindcijfer dat hij wilde bereiken. Menigeen die zijn leven niet zó te vullen weet. En opeens, in volle bedrijvigheid en glorie, ik zou verder willen gaan en zeggen: in volle meegesleeptheid - want ieder beroep slaat in ons zijn klauw, Alexis, iedere bekwaamheid betalen wij met onze vrijheid - opeens, daar verlaat die man zijn gevulde leven en staat met lege handen, zonder meer te geloven aan iets. Zeg dat je zou willen weten waarom. Hij was in zijn bedrijf gestuit op een meesterstuk dat hem alle lust ontnomen had, dat hem had teruggewezen als een beginneling: een moord waaruit zoveel meesterschap sprak, zoveel gemak, oorspronkelijkheid, ironie, dat hij zich als voor de keus gesteld zag alles op te geven of iets nieuws te beginnen. Hij had gewerkt volgens model, hij had de schromelijke vergissing begaan aan numerieke meerderheid te geloven. De stempel van het genie op één werk wierp hem neer. Zijn oude leegheid, met haar vermoeienis, haar verveling, hij zakte erin terug; alleen was hij iets meer berustend nu, omdat hij de overtuiging had een kleine man te zijn voor wie het zelfs nodeloos was naar een nieuwe bezigheid uit te zien. Zo stel ik mij voor, besloot hij, het verdwijnen van de Wederopstanding, van wie je hebt horen spreken. Gelijk met zijn laatste optreden had een moord plaatsgehad, bij mijn afwezigheid, op twee oude mensen bij wie ik toen mijn kamers

had. Men had die oudjes, die voor niets meer deugden, de hoofden af- en de buiken opengesneden en hun hoofden op de schoorsteenmantel gezet, tussen hun familieportretten... o ironie! maar de rust en de kracht ook om zoiets uit te voeren! Ik beef als ik eraan terugdenk, jongen. Een man als de Wederopstanding moet er het geloof door hebben verloren. Heb jij een andere verklaring?'

Het was een lange stilte die volgde. Stel je voor wat in hem omging, toen Alexis antwoordde: 'Diezelfde aangetrokkenheid tot de moordenaarsloopbaan, wij spreken van buitengewone moordenaars als Ralf de Splijter en de Wederopstanding, heb ik gekend in een kleine jongen. Een jongetje dat alleen met zijn moeder leefde, een moeder veel weggeroepen door bezigheden, zodat op het jongetje niemand veel lette. In de tijd waarvan u spreekt, was hij even zestien jaar, en bij gemis aan de grote Ralf gloeide al zijn bewondering voor diens navolger. Ook voor hem telde de numerieke meerderheid. Toch verteerde hem de lust een proefstuk te wagen; en eens werd hem de kans daartoe geboden. Die oude mensen, zij waren buren van zijn moeder geweest, maar zijn moeder was arm en die oude mensen waren rijk geworden; zij keken op haar neer, alleen de kleine jongen mocht, zolang hij een kleine jongen was, bij hen komen soms; en hij kwam, en zij zouden hevig geschrokken zijn als zij hadden kunnen weten welke gedachten zij telkens weer bij die nog kleine jongen wekten. U heeft het gezegd, het waren twee oudjes die voor niets meer deugden, die nauwelijks zich op de been konden houden; de jongen werd dagelijks groter, bedrevener en sterker. Op een middag stak hij ze in hun slaapkamer dood, - het was een gure middag, zij hadden zich onwel gevoeld en hielden de kamer - hij opende ze de buik niet de stoot van de Wederopstanding, voor zover hij die kende uit de krantenberichten. Toen kleedde hij ze uit, om beter over zijn werk te kunnen oordelen. Hij had alle tijd; hij wist dat zelden iemand komt bij zulke oude mensen, en bovendien, hij dacht aan geen stoornis, zou u willen geloven? zozeer werd hij beziggehouden door de waarde-

bepaling van zijn proefstuk. Eindelijk besloot hij er nog iets aan toe te voegen. Het karakteristieke *teveel*, misschien toch, van de goede leerling. Hij vond ze in de dood lelijker dan ooit, hij sneed ze hun hoofden af en zette die op de schoorsteenmantel. Het klokje dat er tussen kwam te staan, wees twintig voor zes; hij was om vijf uur binnengekomen, hij vond dat hij merkwaardig vlug was geweest. Hij ging de badkamer in, naast het slaapvertrek, en wies er zijn gezicht en handen, zijn kleren, voor zover zij met bloed bevlekt waren - een overjas bezat hij niet, en zo het niet meer regende, het had geregend buiten, dat kon zijn excuus zijn als zijn moeder vragen zou naar zijn natte kleren. Hij kwam op tijd voor het eten thuis. Niemand dacht aan hem. Hij had, als hij had gewild, het mes waarmee hij gewerkt had kunnen bewaren als een eerste communieprentje.'

Oskar: Er was wederom stilte. Lisander had willen vragen: 'Wat soort mes was het? Hoe voelde hij zich bij al dat eerste bloed?', toen hij merkte dat Alexis was opgestaan. Hij bespeurde zijn silhouet al in de verte, slank onder een kleine vilten hoed, de handen in de zakken. Het was erg donker geworden, het zwerk dreigde met regen. Maar hij bleef zitten.

Justus: Tot hij de strandstoelen moest betalen en op zijn beurt opstaan. En toen liep hij natuurlijk geruime tijd langs de zee, met gebogen hoofd...

Oskar: Hij liep heel gewoon. Geen mens - er was bovendien niemand - had kunnen vermoeden hoe zwaar zijn hoofd was van gedachten. Hij scheen met aandacht te kijken naar de rand van schuim. Het meeste dacht hij wel aan Alexis; aan de ontmoeting die nu plaats hebben zou; aan de houding die hij zelf zou aannemen; aan de onherroepelijke wijziging die in hun verhouding was aangebracht. Men vertelt elkaar niet straffeloos zulke verhalen.

Justus: Het doet er niet toe waar hij aan dacht. Mij dunkt: hij interesseert ons niet meer.

Jan. '26

Historie van gevoel

Oskar: Justus, vanavond vraag ik verlof je het laatste liefdesavontuur te vertellen van een overleden vriend. Het is tenslotte niets anders dan een historie van gevoel, maar het gevoel, zoals een onzer begaafde jonge auteurs heeft opgemerkt, behoeft niet te worden behandeld als een 'beschamende, atavistische eigenschap'. Mijn vriend Duco dus...

Justus: Ik merk tot mijn geruststelling dat mijn toestemming gevraagd werd bijwijze van aanhef.

Oskar: Die arme Duco nam, toen hij nauwelijks achttien jaar was, het besluit altijd anders te doen dan de vooroordeelvolle mensen. Hij was een jonker van het land - waar de vooroordelen sterker zijn dan elders of sterker uitkomen. Hij woonde eerst met zijn moeder samen, een strenge dame, de onaanvechtbare heerseres over haar kasteel; hun tafelgenoten waren meestal: de dorpspastoor, de dorpsdokter, een groot jager die baron was en het naastbijgelegen landgoed bewoonde, en een notaris die de belangwekkendste man was van de naastbijgelegen kleine stad. Door zijn dagelijks contact met deze mensen vatte Duco het voornemen op onvroom te zijn, en toen werden zijn uitlatingen zo vreemd, dat zijn moeder ertoe overging een kamer voor hem te huren in de grote stad.

Justus: Het is altijd goed een paar woorden van de hoofdpersoon te citeren als kenmerkend voor het karakter dat men zich beijvert te schetsen. Wat zei die Duco alzo?

Oskar: Hij zei tot de pastoor het innig te betreuren dat een zo bezield en bekwaam man als Jezus zich geroepen had gevoeld de ontdekkingsreiziger te spelen in domeinen waar ongelukkigerwijs voor niemand iets valt te ontdekken; tot de dokter dat niets zo fantastisch was als de geneeskunde, behal-

ve misschien, eertijds, de duivel-bezweringen; tot de baron dat het doodschieten van hazen en patrijzen waarschijnlijk minder bedrevenheid vereiste dan het steken tellen bij haken, maar dat een jager zich natuurlijk kon laten voorstaan op een zekere analogie met de berendoders uit het stenen tijdperk. Uit de mond komend van een zo jong wezen moesten die frasen, hoe onnozel ook op zichzelf, kwalijk worden opgenomen. De dokter noemde Duco paradoxaal en de baron zei tot mevrouw Groenkuyl van Woudhuize (zo heette Duco's moeder): ‘Mevrouw, uw zoon is mij heel sympathiek, maar het is jammer, hij zou zoveel *eenvoudiger* kunnen zijn’. Intussen, dusdoende verwierf Duco zich een kamer in de ‘werkelijke’ stad, en zijn gedragslijn getrouw begon hij daar rond te lopen met altijd bestoven schoenen en verlepte boorden en manchetten, omdat ieder van zijn vrienden hem minstens tweemaal had gezegd dat men een ‘heer’ aan zijn schoeisel en onderkleding kent. Laat mij het bij deze voorbeelden laten, die bewijzen dat de dokter en de baron volstrekt geen ongelijk hadden in hun oordeel over hem, maar dat Duco zich zeer vernederd zou hebben gevoeld, ware hun oordeel anders over hem uitgevallen.

Justus: Ik geloof dat je begint vals te spelen. Waarom verzwijg je het gevoelen van de pastoor?

Oskar: De pastoor was een martiale persoonlijkheid die als aalmoezenier in de oorlog was geweest en er veel decoraties had opgedaan. Zijn onwetendheid was in die mate overtuigd en zijn deemoed in die mate zelfverzekerd, dat men zich zou laten verleiden God tegenover hem in bescherming te nemen, liet men zich niet weerhouden door de bedenking dat God het ook wel buiten onze bescherming doen kan. Natuurlijk kon Duco op hèm niet de minste indruk maken; dus wanneer hij die rare dingen zei, bewoog de ander een opgestoken wijsvinger met zwarte nagel heen en weer en zei toegeeflijk: ‘Neen, neen, neen’.

Voor eens en voor al moet ik zeggen dat mijn vriend Duco een serieus huwelijk misliep door de hardnekkigheid waarmee

hij bleef weigeren zijden zakdoekjes te doen in zijn horlogezakken. Maar dit gebeurde voor ik hem kende en over die eerste liefde heeft hij mij nooit veel willen zeggen. Wij winnen erbij, dat ik mijn verhaal sneller kan laten opschieten. Later dus, toen hij meerderjarig was geworden en in het bezit van zijn vaderlijk erfdeel gekomen, ging hij eens naar het kasteel van zijn moeder terug. Hij bleef er ruim drie weken, reed veel paard door de omstreken en begon een verhouding niet de enige dochter van een molenaar. Het was een lang en sterk meisje, iets te mager nog misschien, maar breedgeschouderd, met rood haar en de daarbij behorende blanke huid, maar zonder sproeten. Zij heette Eva. Zij was stuurs en bij de jongens en meisjes van het dorp onbemind; men zag haar meest alleen staan voor de molen van haar vader, met haar armen over elkaar en gefronste wenkbrauwen. Waarschijnlijk deed vooral een zekere eerzucht haar, wat men noemt ‘vallen’. Duco nam haar mee naar de stad en zij woonde met hem op zijn kamers; hij bracht haar overal waar zij in stilte zolang verwacht had te komen, hij trotseerde de spot van zijn kameraden die haar ontoonbaar vonden, en waande zich ruimschoots terugbetaald door de aanhankelijkheid van dit boerenkind dat hij had leren praten. Met zijn moeder brak hij in die tijd helemaal, want de molenaar wilde zijn dochter niet door de politie terug laten halen, omdat hij dit als een te grote schande voor zijn familie beschouwde, maar verklaarde aan iedereen op het land dat hij de jonker zijn ruggegraat zou breken als hij het hart had zich op het dorp terug te vertonen. Zijn dochter vernam de bedreiging het eerst en bracht ze Duco over. Duco ging met haar naar het dorp terug en huurde een hele verdieping in het enige hotel; zij installeerden er zich, wandelden veel samen, dicht gearmd en luid pratend, en groetten vooral niemand die niet eerder gegroet had; zij ontmoetten zelfs de molenaar, die alleen zijn hoofd afwendde (en een uur later zijn molen nog dreunen deed van zijn verontwaardiging); zij werden zeer gehaat maar ongemoeid gelaten, en na een maand was de bekoring van dit nieuwe bestaan voor Duco vervlogen.

Zij verlengden de huur dus niet van die hotel-etage en vertrokken weer naar de stad. Daar gingen zij weer als vroeger uit, maar nu opeens begon ook Eva op Duco's kleding te letten; het ‘chic’ en ‘niet chic’ lag haar op de mond bestorven; weldra schimpten zij op elkaar, en daar Eva een stoere meid was, gaven zij elkaar vuistslagen. Toch was Duco altijd de sterkste, en als hij zijn vriendin veel pijn had gedaan legde hij haar uit dat hij haar wel lief moest hebben, anders, zei hij, had hij zich zoveel moeite immers niet getroost. Maar tot zijn kameraden zei hij: ‘Ik ben doende mij voor eens en voor goed van alle liefde af te maken’.

Justus: Meende hij dat? Een jongmens dat zijn vriendin slaat, verbindt zich aan haar op een straffe manier.

Oskar: Misschien maakre hij een onderscheid tussen de liefde en zijn vriendin. Maar Eva niet, natuurlijk; Eva zei: ‘Ik hou van je, want je bent de eerste man die ik heb gekend, dat weet je zelf toch ook, en jij hebt alle reden om van mij te houden, want ik heb je nooit bedrogen’. Ze zei hem dit zo dikwijls dat Duco er zijn kalmte bij verloor. ‘Luister, zei hij eindelijk, ik zal je niet langer voorhouden dat je mij een dienst die ik je heb bewezen niet tot schuld kunt rekenen. Ik merk sinds lang dat je met mij wilt trouwen. Ik hen bereid je je zin te geven, maar ik stel mijn voorwaarden. Geef je aan een van de kameraden, sta mij daarna toe deze karwats over je te leggen; dan gaan wij naar het stadhuis. Alleen, zodra je mijn naam draagt en tot mijn familie behoort, hou je op mijn vrouw voor mij te zijn. Herstellingen van eer vloeken te hard tegen mijn manier van liefhebben’. Hij sprak rustig en zij hoorde hem lachend aan. Zij dacht aan de hoge leeftijd van mevrouw Groenkuyl van Woudhuize, aan de fraaie samenstelling van haar naam en aan het kasteeel dat Duco, in haar dorp, zou erven. En zij hield het laatste deel van zijn verklaring voor een boutade. Zij koos Duco's beste vriend, een zekere Floris, die een hoornen bril droeg, en veroorloofde zich de luxe een andere man te kennen, terwijl Duco in de zitkamer de gramofoon afwond. Toen zij eindelijk met Floris bij hem kwam, beiden vol over-

moed, en zij gezworen hadden dat alles tot in de uitersten was volbracht, verzocht hij haar zich nogmaals te ontkleden, zij behoefde zich voor Floris, zei hij, nu immers niet meer te schamen. Zij gehoorzaamde, na korte weigering, Floris legde een nieuwe plaat op de gramofoon, Duco nam een karwats en striemde haar, zo hard hij kon, maar zonder boosheid, twee of driemaal over de blote leden. Hij lachte zelfs hardop, en Floris lachte, en Eva schaterde het hardst van allen. Toen stak hij plechtig de karwats in de kachel en geen volle maand later was hij met haar getrouwd.

Justus: Dat is niets meer of minder dan een lesje in de moraal. Wij hebben allen wel eens gehoord van jongemannen die zich verloofden met meisjes die daarna moeder werden, maar toch ongetrouwd achterbleven... de heer Duco is de nobele tegenstelling van dat soort schavuiten.

Oskar: Pas op, maak niet te gauw je gevolgtrekkingen. Zodra Eva zijn vrouw geworden was, ging hij weer met haar naar het dorp en huurde er dezelfde etage die zij een jaar eerder hadden betrokken, maar nu voor haar alleen. Het grappige was dat zij er niet lang bleef, om de volgende reden. Duco's moeder die niet anders begreep of haar zoon had de grote liefde gewettigd die hij nu eenmaal voor dat meisje voelde, Duco's moeder bracht haar schoondochter een eerste bezoek en drong erop aan dat zij voortaan bij haar zou wonen op het kasteel. Aldus gebeurde; en ook Duco kwam er weer een enkele maal, maar vroeg altijd een andere kamer. En de molenaar had zijn dochter vergeven en vertelde overal in het dorp dat de verhouding tussen de twee families nu van de beste was, maar toen hij zich eens, door Eva ingelicht, op het kasteel meldde terwijl Duco er verbleef, weigerde deze hem te ontmoeten. De man ging heen, ongetroost door het fijne glaasje cognac dat mevrouw Groenkuyl van Woudhuize hem eigenhandig had ingeschonken.

Justus: Ik protesteer tegen deze nutteloze belediging van een eerlijk arbeider.

Oskar: Kortom, Duco woonde na zijn huwelijk weer alleen in de stad en daar werd de vriendschap tussen hem en Floris steeds groter. Floris ging zover dat hij, met Duco's hulp, hartstochtelijke brieven schreef aan Eva op het kasteel, maar hij ontving geen letter tot antwoord. ‘Mijn waarde, leidde hij eruit af, zij houdt van jou, en misschien wel meer dan tevoren’. ‘Zij valt mij nooit lastig als ik op Woudhuize ben, zei Duco, het is doodgewone stugheid’.

Justus: Ik ben het met hem eens. Het kan in die vrouw niet anders dan stugheid zijn geweest als zij zich niet veroorloofde hem een tweede maal ontrouw te worden. Maar misschien had Floris haar teleurgesteld? Misschien ook vreesde zij Duco met haar ontrouw te behagen? Of bereidde zij hem een maximum van wroeging voor later?

Oskar: Misschien was zij eenvoudigweg niet genoeg aan verleiding blootgesteld. Maar laat ons haar verlaten en ook heenglijden over de vele gemakkelijke veroveringen waarin Duco en Floris in de stad hun eer stelden. ‘Alles afslaan wat verwikkelingen meebrengt’, zeiden zij. Maanden gingen om. Iedereen was zo gelukkig als men het met laag-brandende gevoelens vermag te zijn. Duco, de getrouwde man, was een vrij man, en Floris die hem verloren had gewaand, begon hem te bewonderen. Mevrouw Groenkuyl van Woudhuize schreef:

Mijn beste jongen, hoezeer ik had gehoopt je eens verbonden te zien aan een lief meisje van je eigen opvoeding en aanleg, dat je had kunnen leiden met haar gezond verstand, nu deze droom niet verwezenlijkt is mogen worden, mag ik mij ook niet beklagen over het vrouwtje dat onder mijn dak huist en dat al haar krachten inspant om mij tevreden te stellen en in mijn huiselijke beslommeringen bij te staan. En Duco antwoordde: *Doe toch van uw kant het mogelijke om aan Eva als aan een gelijke te denken, en laat mij u verzekeren dat zij eigenschappen bezit die de lieve jongedame van mijn opvoeding en aanleg zelfs niet zou weten te vermoeden in haar glorierijkste momenten.*

Justus: En de oude dame liet haar schoondochter die brief

zien, en de schoondochter lachte met een eigenaardig lachje. Ik zie het toneeltje voor me. Maar schreef Eva zelf hem nooit?

Oskar: Neen, hoewel dit niet als bewijs van karakter mag gelden. Eva maakte vier spelfouten per regel en wat zij zelf vergeeflijk had geacht in de molenaarsdochter, rekende zij tot doodzonde aan de nieuwe mevrouw Groenkuyl van Woudhuize. Voor lessen nemen was in het dorp geen gelegenheid. Dus, om zich niet te vergissen, had zij besloten tot zolang gewoon weg geen pen aan te raken.

Justus: O hemel! en dit verklaart misschien nog het best waarom Floris geen antwoord ontving op al zijn brieven.

Oskar: Als ik je nog niet verveel moet je nu goed luisteren, want ik ben tot de eigenlijke historie gekomen. Een dag brak aan, waarin Floris afscheid van Duco moest nemen. Hij stond met een voet op de treeplank van een trein en Duco's hand in de zijne; toen nam hij zijn andere hand uit een van zijn zakken en hield zijn vriend een goedkope speld voor die hij een ogenblik eerder in het station zelf had gekocht. ‘Duco, zei hij, het adres van Myra is...’ (en hij gaf haar adres). Je zou haar als inleiding deze speld kunnen brengen, die ik haar aanbied als een souvenir. Zeg haar dat ik vertrokken ben ‘met hoofd en hart vervuld van haar beeld’; de rest kan ik je overlaten’. Duco herhaalde het huisnummer, de trein reed weg, en die avond stond hij met Floris' geschenk in Myra's kamer. Die Myra was inderdaad een knappe meid, groot en fors als Eva, maar eleganter; ik weet niet of zij tailleuse was of modiste, coiffeuse of manicure, want dit waren de officiële titels van bijna alle vriendinnen van de twee vrienden, maar zij was in haar soort een onafhankelijke vrouw die bij zich ontvangen kon wie zij wilde. Duco gaf haar de speld, die zo goedkoop was dat Myra haar een porte-bonheur geliefde te noemen; hij sprak ook nog de naam van Floris uit, toen zoende hij haar op de lippen. Ze waren al te gewillig, want Myra lachte. ‘Floris...’, herhaalde Duco, maar zij verzocht hem niet meer over Floris te spreken. Het bloed steeg Duco naar het hoofd

en hij wilde zonder verwijl de laatste herinnering aan zijn vriend bij Myra uitwissen, maar Myra beduidde hem dat het ogenblik slecht gekozen was, dat zij met de beste wil hem ditmaal niet veroorloven mocht verder te gaan; dus Duco streek zich over de haren en trok de knoop van zijn das vaster aan. Zij spraken af elkaar de volgende week in een café te treffen dat *Florida* heette. Op de vastgestelde dag zat daar Duco, met een andere speld in zijn binnenzak, die hij uit eigen naam wilde aanbieden, want hij was een groot liefhebber van dit soort ironie, en op het vastgestelde uur kwam Myra, aanvaardde het nieuwe geschenk met een lach, nam zijn arm en liep met hem mee tot aan de deur van zijn huis, maar wilde niet mee naar boven. ‘Ik ben vanavond eigenlijk niet vrij, zei ze, ik heb nog maar een half uur, en een half uur samen doorgebracht is zó gauw om, dat weet je’. ‘Zij is bezig mij te toetsen’, dacht Duco, dus hij drong niet aan. Zij liepen zijn deur voorbij, dronken een glas port in een bodega, en verlieten elkaar op een kruispunt, met de belofte de volgende Zondag samen in een andere stad door te brengen.

Twee dingen waren daar, die Myra nog niet gezien had, het kanaal en de dierentuin, en die moest iedereen gezien hebben. Dus, de Zondag kwam, en Myra was weer op tijd, maar zij kwam niet alleen. Naast haar liep een ander meisje, veel kleiner en bijna tenger, die voor Duco gekomen het hoofd ophief en met een verrukkelijk beschroomd lachje zei: ‘Mijn vriendin zegt dat u er niets op tegen hebt als ik meega; is dat waar? zou ik heus niet storen?’ waarop Duco werktuiglijk antwoordde: ‘Welneen, waarom zou u?’ Zij lachte weer met een misschien gemaakte verlegenheid, maar Myra viel in: ‘Zie je wel, Lisa, dat hij 't zelfs prettig vindt?’ en Duco werd door haar stem opgeschrikt. Hij keek haar aan en verwonderde zich dat zij zo grof geworden was: een veel te dikke laag poeder stak als schimmel af tegen de bruine tint van haar gezicht, een te kort collier onderstreepte genadeloos de gespierde nek, en haar lippen, herinnerde hij zich, waren te week bij het zoenen, en krulden. Hij keerde haar bijna de rug toe toen

hij zag dat zij zijn speld, niet die van Floris, op haar blouse gestoken had. Terwijl het meisje naast haar, zo teer, zo fijntjes... zij had blonde krullen die vanonder een groenfluwelen muts uitkwamen, en donkere ogen; zwarte ogen? neen, maar bijna, neen, maar heel donker; en de haren onmiskenbaar blond. Hij liep tussen de twee vriendinnen en had in iedere hand een arm genomen. Hij sprak druk met Myra en voelde zich opeens bijzonder op slag; Myra vroeg hem om de zoveel tijd: ‘Waar haal je 't allemaal vandaan?’ en het was hem een vreugde telkens als de ander lachte. Ook Myra had een innemende lach, maar de glimlach van de ander was een meesterwerkje. De dag had drie delen: de trein, de dierentuin, het kanaal. In de trein wilde Myra sigaretten roken en lachte om alle namen van kleine stopplaatsen. In de dierentuin maakte zij luidruchtige grappen over de apen en rustte niet eer zij de dromedaris over de neus had gestreken. In het stoombootje op het kanaal lag zij lui tegen Duco aangezakt, met voortdurend een arm om zijn hals, en zong liedjes die zij maar half kende. En bij dat alles was de ander tegenwoordig, bescheiden en eenzaam op de bank tegenover hen, af en toe glimlachend als zij naar hen keek, en hij kon zich niet weerhouden Myra te zeggen dat zij een uitzondering op de regel had gemaakt, die wil dat de meegaande vriendinnen van onze vriendinnen ons de grootste ellende bezorgen. De zon ging onder aan het eind van het kanaal, naast het hoofdje met de groene muts; hij keek beurtelings in de zon en in haar glimlach en de gloed van de zon vermocht haar glimlach niet weg te branden.

Justus: Dat is poëtisch, men kan niet anders zeggen.

Oskar: Na de boottocht aten zij in een goedkoop restaurant en bestudeerden er elkaars identiteitskaart: Duco heette Egbert Duco en Myra vond dat men goed deed hem bij zijn tweede naam te noemen, Myra heette helemaal geen Myra maar Maria-Louise, en de ander heette Maria-Elisabeth. Myra begon over de jonge mannen te spreken met wie zij haar vriendin had zien verkeren: de meesten noemden haar Lili, maar Freddie zei Lison. ‘Waar zou Freddie nu zijn, en als Freddie

haar hier nu zag'. Lison had in geen zes weken van Freddie gehoord: 'Ik plakte, bekende zij eenvoudig, en toen heeft hij mij geschreven dat ik wijzer moest zijn'. Duco bleef in de kaarten kijken, hij zag dat de grote Myra even twintig was, en de kleine Lison vier-en-twintig; hij zag nu dat haar kaak en kin scherper uitkwamen en een grotere moeheid ook om haar ogen; hij herinnerde zich dat Floris de meisjes onder een straatlantaarn trok om hun juiste leeftijd uit het terrein om de ogen te berekenen. Zij was bleker ook dan Myra; maar Myra was sterk gebruind; daarentegen was zij veel meer opgeschilderd, Lison. 'Als wij elkaar beter leren kennen, zal ik je vragen minder rood op je lippen te doen, dacht hij, *ik* zou me best tevreden stellen met de fijne bleekheid van je gezichtje, je smalle gezichtje van vier-en-twintig jaar, als je er maar dikwijls je glimlach in liet opgaan...' Na het diner gingen zij, geloof ik, naar een bioscoop. Die meisjes vragen zoveel niet. Toch was het bijna half één toen zij aan het station afscheid van elkaar namen, omdat Lisa er niet toe over te halen was te blijven: waarom zou men een kamer meer voor haar moeten nemen in het hotel? Myra en Duco zouden immers samen een kamer nemen? de reis was zo lang niet en haar eigen kamertje wachtte haar. Duco stelde op het laatste ogenblik een spelmet-drie voor; zij schudde lachend het hoofd, omhelsde Myra, en wenste haar veel plezier. Toen zij Duco de hand drukte, verbeeldde hij zich dat haar ogen straalden. 'Tot ziens, Lisa?' zei hij. 'Laat ons zeggen tot ziens, mijnheer'. 'Mijnheer?' maar zij was al verdwenen. 'Zij is werkelijk alleraardigst', zei Duco tot Myra. 'Ja, Lison is aardig', zei Myra. Zij liepen gearmd het station weer uit, op zoek naar een hotel. Duco voelde zich moe en twijfelde aan zijn kunnen, maar zij brachten toch een dragelijke nacht door, een voorrecht van de jeugd; de volgende morgen heel vroeg stond Duco op en kleedde zich meteen, omdat zijn horloge was stilgestaan, zei hij, en hij dus vreesde dat het al erg laat zou zijn. Het was zeven uur toen zij beneden hun koffie dronken. Om half negen was Myra thuisbezorgd en had Duco alles vernomen wat hij

omtrent de ander weten wilde. Om elf uur nam hij het boemeltreintje naar Woudhuize, omdat hij zich alleen voelde en omdat hij zijn vrouw terug wilde zien.

Justus: Ach! Dit laatste trekje is niet onaardig.

Oskar: Hij vroeg haar in vertrouwen waarnaar zij misschien verlangde, waarmee hij haar een genoegen zou kunnen doen. ‘Ik heb in zolang geen muziek gehoord, zei Eva, je weet hoe dol ik daarop ben. Als mijn opvoeding niet was verwaarloosd, zou ik nu een piano-virtuose zijn, dat voel ik. Neem mij één keertje mee naar de stad en laat ons naar een café gaan waar een strijkje is’. ‘Mama, vroeg Duco, vindt u goed dat ik mijn vrouw voor één keertje meeneem naar de stad?’ Zijn moeder glimlachte met de goedkeuring van heiligen. Een eindeloze vooravond zat Duco naast zijn vrouw in een drukbezocht café naast de Beurs en luisterde naar de muziek van een strijkje; Eva genoot volop en had zere handen van het klappen; met de laatste trein gingen zij naar huis, en daar zij alleen waren in hun coupé schroomden zij niet met elkaar ruzie te maken. ‘Waarvoor ben je met mij getrouwd?’ barstte zij uit, en: ‘Waarom was jij er zo op gesteld mijn vrouw te worden?’ was de wedervraag. Zij bleven elkaar het antwoord schuldig en op het kasteel ging ieder zwaar van grieven naar de eigen kamer. Toch moet ik erbij zeggen dat Duco minder van zijn gelijk doordrongen was dan Eva, ik bedoel: Eva had haar grotere domheid op hem voor, en zoiets moet men werkelijk niet onderschatten.

Justus: Neen, zeker niet. Ik ben volkomen bereid je vriend Duco als slachtoffer te aanvaarden.

Oskar: De volgende dag keerde hij naar de stad terug. Hij had zijn vrouw teruggezien, haar een genoegen gedaan en niet haar getwist, hij voelde zich klaar om Lison terug te vinden. Ik weet alweer niet precies of zij coiffeuse was of manicure, maar hij wachtte haar op voor het winkeltje waar zij werkte en waarvan hij het nummer door Myra kende, en na een half dozijn sigaretten te hebben gerookt zag hij van tussen de

voorbijgangers, zo onverschillig eerst en weldra zo gehaat, twee vrouwengestalten zich aftekenen, waarvan een hem bekend voorkwam. Zij had een andere mantel aan, en een stijf hoedje op ditmaal, maar zij was het, druk pratend, lachend en gebaren makend. Misschien zou zij hem niet herkennen: hij hield een hand met een sigaret voor zijn mond. Maar toen zij bij hem waren gekomen, liep de vrouw die haar vergezelde alleen door, en hij kon niet anders dan zijn hoed voor haar afnemen. Zij keken elkaar diep en spottend in de ogen: zij hadden dit allebei vooruit geweten, dat dit precies zo, in deze straat, op deze plek ongeveer, gebeuren zou. Lison was niet vrij voor half acht 's avonds, maar zij spraken af samen te dineren, en die avond, zodra zij aan een intiem tafeltje tegenover elkaar zaten, en hij verklaard had: ‘Ik had een grote behoefte je glimlach terug te zien’ (aan welke behoefte onmiddellijk werd voldaan), begonnen zij over hun naaste toekomst te praten. ‘Die meneer, die je onderhoudt, zei Duco, die handelsman uit je geboorteplaats, die je ontdekt heeft...’ ‘Julius’, zei Lison. ‘Julius, zei Duco, zo heeft Myra het mij ook gezegd, Julius die eens in de week overkomt en nu al vijf jaren lang je eigenaar is... Vind je dat het tijd wordt hem te verlaten? Wat zendt die Julius je in de maand?’ ‘Voornamelijk brieven, waarin hij mij op het hart drukt de mis toch niet te verzuimen, want hij is bang dat hij mij op de verkeerde weg heeft gebracht. En verder soms een toiletje en iedere maand het geld voor mijn kamerhuur’. ‘Ik wil die huur van hem overnemen, zei Duco, onder voorwaarde dat wij samen je nieuwe kamer zoeken en dat ik er mij af en toe mag komen opsluiten, met jou alleen. Ik zal er geen misbruik van maken, ik ben er ook niet op gesteld je nieuwe eigenaar te worden, ik heb geen talent voor die rol, werkelijk niet, en doe je alleen maar een vriendenvoorstel. Wij zouden elkaar over en weer het leven misschien ièts aangenamer kunnen maken. Als wij elkaar achterhielden voor de zwarte momenten? Ik ben getrouwd en mijn vrouw woont op een kasteel, in een dorp, bij mijn moeder; ik kan dat nooit helemaal vergeten; maar als ik

het zoveel mogelijk vergeten wil, mag ik mij dan een ogenblik in jouw leventje opsluiten, Lison?' 'Natuurlijk, zei ze, maar pas op toch dat je niet te lief voor mij gaat worden, want ik heb altijd een vrij moeilijk leven gehad, welbeschouwd, van mijn tiende jaar af al, en ik hecht mij gemakkelijk aan iemand die een beetje vriendelijk voor mij is'. 'Iemand als die meneer Freddie', zei hij. 'Ja, zei ze, Freddie was zó verschillend van Julius, dat ik werkelijk veel te veel van hem ben gaan houden. Maar hier is zijn laatste brief, die ik altijd bij mij draag, en die je maar lezen moet omdat je mij anders misschien toch niet geloven zou'. Zij liet erop volgen: 'Je kent mij nog zo weinig!' En Duco las: *Mijn lieve kind, ik kan je niet genoeg zeggen, hoe zeer je aanhankelijkheid mij ontroerd heeft, en hoe mooi en lief de herinnering is die ik altijd van je behouden zal, maar geloof mij: je moet leren verstandig te zijn in het leven.* 'Verstandig' was dubbel onderstreept, dus Duco kon zich de moeite besparen verder te lezen. Bovendien was het eigenlijke diner begonnen.

Justus: Het verkwikkend maal na de gedane zaken.

Oskar: Hij gaf haar de brief terug, zij aten, en zoenden elkaar niet, noch voor, noch na het dessert, en later, toen hij haar in een taxi thuisbracht, sloeg hij alleen zijn arm om haar heen en dwong zich te letten op de voorbijglijdende lichten, nooit langer dan drie, vier seconden, op haar gezichtje, dat hem iedere keer mooier en vertrouwder voorkwam. Maar toen zij uitstapten, had hij een ogenblik van onzekerheid. 'Zou ik meegaan?' vroeg hij haar. Zij keek hem lief aan en vroeg op haar beurt: 'Waarom nu al? Vind je niet?' dus hij beantwoordde zo goed hij kon die blik en streelde, eer hij ze drukte, haar kleine hand; toen stapte hij in de taxi terug en liet zich wegrijden. Zo eindigde hun eerste samenzijn.

Justus: Vanuit het standpunt Duco gezien, was dat begin misschien niet zo dom, maar voor de toehoorder is het een beetje teleurstellend.

Oskar: Ik zie in dat mijn verhaal erg onbeduidend wordt en

ik kan mij je ongeduld verklaren. Hun eerste samenliggen gebeurde vier-en-twintig uur later. Zij hadden vijf bedrijven lang hand in hand gezeten in een smoorheet theater, hun handen waren tenslotte als in elkaar gesmolten, maar geen van beiden had zich het eerst willen losmaken. ‘Moet ik je thuisbrengen?’ vroeg hij, toen ze weer in de avondlucht liepen en hij haar naar een taxi geleidde. ‘Ik woon zo ver van hier niet’, zei ze. ‘Ik wel, zei hij lachend, maar wij zullen eerst naar jou gaan’. Toen schudde zij het hoofd en zei: ‘Welneen, vandaag of morgen... ik begin met je vertrouwd te raken, weet je. Laten wij maar naar jou gaan’. En toen, in déze taxi, sloeg hij beide armen vast om haar heen en zoende haar op haar glimlach, meerdere malen dan hij tot dusver in gedachten gedaan had. ‘Mijn kleine Lison, zei hij, hebben ze je wel genoeg gezegd, meneer Julius en meneer Freddie en de anderen, hoe'n snoezig mooi kindje je bent?’

Justus: Hoe 'n snoeperig mooi kindje en hoe 'n dot van een lekker dier?

Oskar: Ik geef Duco's woorden voor wat ze zijn. Hoe kan iemand beter zijn verliefdheid uitdrukken dan door belachelijke dingen te zeggen, en wat doet een vrouw rijker glimlachen wier armste glimlach je een rijkdom schijnt? Ik bid je, verwar mij niet met Duco, maar er zijn ogenblikken waarin ik niet gekscherend - niet gekscherend genoeg - over die vreselijk versleten en eeuwig terugkerende gevoelens zou kunnen praten. Natuurlijk zijn wij gekomen aan een nacht zo banaal dat wij er beter zwijgend langs kunnen gaan. Die Duco was niet sterker of verfijnder, of zelfs decadenter, dan een andere man, en dit meisje dat hem zo verrukkelijk voorkomt, nu ja, ga aan de een of andere hoogstaande vrouw vragen, een die met hoge woorden te minnen weet, wat de héle liefde waard is van zo'n meisje dat aan haar zoveelste verbruiker toe is, dat zich uit een soort lafheid manicure noemt of wat anders en dat alleen erg lief glimlachen en zuchten kan. Het povere geluk, nietwaar? Maar Duco, achter wie ik mij liever weer verschuil, die zich zulke hoge cijfers gaf als hij iets ongewoons

had gedaan, Duco putte zich uit om zoveel zaligheid te geven aan dit broze meisjeslichaam dat bij die glimlach hoorde, als enigszins in zijn vermogen lag, en hij zei bij zichzelf - omdat als hij het hardop had gezegd zij misschien niet zou hebben begrepen: 'Dit is eigenlijk toch alles, nietwaar, alles wat wij hebben, zolang wij ons bepalen tot deze wereld, dit weinigje, dit razend vlug voorbijgaande, deze teugen die men afmeet bij seconden, deze erg beperkte omhelzingen waarin men zou willen sterven, maar waarin, iedere keer dat men nièt sterft: zo nauw zijn ze en zo volkomen, geen plaats overblijft voor de dood'... Maar het volgende ogenblik, toen alles wat op strijd leek voorbij was en haar mond de zijne verlaten had om te fluisteren: 'Ik hou toch een klein beetje van je, geloof je niet?' toen antwoordde hij, met een liefkozing: 'Ik geloof dat je op *dit ogenblik* van mij houdt, zoveel als jij van iemand houden kan'. Zij keek of zij werkelijk een klein beetje boos was en hij zei: 'Neen, ik hen toch wel erg verliefd op je, kleine Lison. En ik laat mij ook helemaal door mijn verliefdheid meevoeren, en waarom ook niet? waar men altijd onzeker mag zijn of zoiets wel duren zal'. Een manier om te zeggen: 'Waar men altijd zeker mag zijn dat zoiets niet duren zal'.

De nacht was kort. Zij sliep eindelijk in, omdat zij de volgende dag naar haar werk moest, zei ze als om zich te verontschuldigen; hij lag naast haar te woelen, maar voorzichtig, om haar niet wakker te maken. Eerst toen de nieuwe dag volkomen door de stores gedrongen was, schudde hij zachtjes aan haar blote schouder. Zij sloeg de ogen op, zag een nieuw gezicht en fronste even de wenkbrauwen; toen zei ze: 'Dag jij!' en sloeg een arm om zijn hals. 'Ik heb wel een uur naar je liggen kijken', bekende hij. 'Dan heb je slecht geslapen', zei ze spijtig. 'Dat doet er niet toe. Ik heb lang naar je liggen kijken, omdat ik nog altijd zo verliefd op je ben. Ik kon mij eerst niet aan je wennen; je weet trouwens niet hoe veranderd je bent met al dat verwarde haar. Je was zo blond naast Myra en onder je groene muts, en nu, in mijn kussens, lijk je donker. Kinderachtig, die opmerkingen? maar laat mij begaan:

ze zijn het bewijs dat je mij bezig houdt, dat ik nog altijd verliefd op je ben. Zondag waren we in de trein, Zondagmiddag op het kanaal, Zondagavond gaf je me in het station je handje. Vandaag is... Donderdagmorgen. Binnen een paar uur zal je me hebben verlaten; ik zal mijn best doen om aan je te denken dan; of neen, ik hoop zo dat ik aan je zal denken zonder mijn best ervoor te moeten doen. Weet je nog wat ik gisteravond van je zei? luister, ik wil hetzelfde van mij zeggen. Ik hou, *op dit ogenblik,* zoveel van je, Lison, als ik maar van iemand houden kan... Neen, trek mij niet zo dankbaar tegen je aan. Als je straks weg bent zal ik waarschijnlijk hard aan je denken, en hard naar je verlangen, en mijn hele wezen zal één gloed zijn van gevoel. En als ik je vanavond terugzie zal ik blij zijn, zal die gloed in mij smelten als, als... wat moet ik zeggen? als een heerlijkheid. Maar morgen? maar overmorgen? maar over een week? of een maand? Je ziet, ik ga niet eens zo erg ver; en Lison, druk mij nù tegen je aan, want ik word er bijna bang van. Waarom is men altijd onzeker of het gevoel wel duren zal? Waarom wènt men zo, aan een vrouw, aan elk gevoel? Ik ben hang dat ik te gauw aan je wennen zal, aan je glimlach, aan je handen, aan je hoofdje in mijn kussens. Ik ben bang dat je niet genoèg gevoel in mij hebt opgewekt, dat je de krachttoer niet zult kunnen volhouden of dat de voorraad te gauw zal zijn uitgeput. Wees niet boos op mij dan, ik zal het ook op jou niet zijn. En sta nu op, kleed je aan. Ik ben bang dat je te laat komt voor je werk vandaag, ik ben voor veel dingen bang, merk je wel? ook dat je... vanavond zult moeten nablijven, en te laat bij mij terug zijn. Laat mij nu hiernaast gaan, dan kan je je rustiger kleden'. Hij ging in de zitkamer en schelde om het ontbijt. Tien minuten later had hij het meisje met de groene muts van Zondag teruggevonden. Maar nu schonk zij hem zijn koffie en smeerde de boterhammen, terwijl hij in een fauteuil zat weggezakt, bijna zonder te bewegen. 'Dezelfde, maar met bruine kringen onder de ogen, met een scherper neusje, een smaller glimlach. De tekenen, de tekenen van mijn schuld. Als een zachte vrucht waarin

je even je duimen hebt gedrukt'. En hij glimlachte terwijl hij haar opnam. 'Het is onvoorzichtig, bedacht hij, zo zonder spreken te glimlachen, als men van tevoren zoveel gesproken heeft'. 'Lison. Vertel me wat van Julius, of van Freddie'.

Justus: Zij dacht natuurlijk dat hij van hele andere dingen vervuld was, misschien wel dat hij bezig was te berekenen hoe hij het spoedigst weer van haar af zou komen. De vrees van véél meisjes van dat soort, na de eerste avond.

Oskar: Zij dacht: 'Hij houdt mij voor de gek, maar dat is niets. Hij is toch lief voor mij geweest, tot dusver, liever dan menig ander'. En zij vertelde, terwijl zij hem drong te eten: 'Julius spreekt altijd over zaken, ook in bed. Hij is getrouwd, en doodsbenauwd dat zijn vrouw het eens horen zal, dat er ergens een kleine Lison bestaat. Ik vraag mij wel eens af wat hij met hààr doet, als ik naga hoe gauw hij bij mij al inslaapt. En Freddie, ik heb je gezegd dat ik van hem hield, vooral omdat hij zo van Julius verschilde. Maar hij was misschien te vurig; hij liet mij geen ogenblik met rust als hij mij bij zich had, ik was soms helemaal dood als ik naar mijn werk moest. Het is niet leuk om naar je werk te gaan als je je geklutst voelt als een omelet! Maar hij kon ook aardig praten; hij zei zulke dingen als jij, alleen iets minder vlug, geloof ik'. Duco luisterde en trof bij zichzelf de vergelijkingen die zij hem bespaarde. Die meisjes zijn niet altijd ondelicaat, wat de hoogstaande vrouw er ook van zeggen mag. Hij lette op zijn gevoel, die hele dag en de volgende dagen, en verwonderde zich dat het duurde. Ik heb uit een brief van hem, aan mijzelf gericht, deze tirade onthouden, die ik... die mij...

Justus: Die je niet verzint.

Oskar: Deze tirade, die ik niet verzin: *Ik ben ziek, ik lijd aan mijn gevoel, en zo heerlijk is het te lijden aan zijn gevoel, dat men ziek wordt van vrees er niet lang genoeg aan te zullen lijden, en deze tweede ziekte is zoiets gruwelijks dat zij alle heerlijkheden van de eerste soms wegvreet.*

Justus: Hoe ingewikkeld! en toch, hoe juist. Ik vermoed dat het moeilijk voor je zal zijn dit hoogtepunt in de analyse van je vertelling te overtreffen.

Oskar: Het is ook niet nodig. Je weet dat Duco gestorven is; laat ons aannemen dat het kort hierna is gebeurd. De dood van mijn hoofdpersoon is de dikste punt die ik plaatsen kan achter deze historie van gevoel. Mijn vriend Duco is aan kinkhoest overleden.

Justus: Beste kerel, een dokter zou je tegenspreken.

Oskar: Ik denk nooit aan een dokter als ik een verhaal vertel. Een dokter is ook een soort criticus.

Justus: Goed, maar de moraal van je historie? Is toch niet dat kinkhoest de onvermijdelijke bekroning zou zijn van een ieder die terugkeert tot het gevoel?

Oskar: Dat heb ik niet willen zeggen.

Justus: Neen, hier kom ik tegen je in opstand. Niet alleen heeft die Duco nooit werkelijk bestaan, maar hij is zelfs niet gestorven. Je zou toch niet willen dat ik insliep met zoiets akeligs op mijn geweten? Oskar, geef mij een ander einde. Laat Duco met vrede, laat ook zijn kinkhoest ongemoeid; ik wil van hem en van zijn liefdes niet meer horen. Maar vertel mij nog wat anders, om mij weer in je verhaalkunst te doen geloven.

Oskar: Ik wil het proberen. Je moet dan weten dat Duco stierf, niet in de armen van Lison, maar bij zijn moeder en bij zijn vrouw Eva op het land. Het vooruitzicht van de dood, de onzekerheid waarin hij verkeerde ten opzichte van een hiernamaals, deden hem plotseling met razernij verlangen in een kind, in iets aards, iets wezenlijks, voort te duren. Eva, die hem oppaste, sliep bij hem in de kamer. Toen Duco gestorven was, gaf zijn kind in haar tekenen van leven. Duco's moeder, toen zij het hoorde, bezwijmde van vreugde: het was of haar een onvoorziene kans werd gegeven op revanche. Haar kind was haar geheel ontsnapt, het kind van haar kind zou haar schadeloos stellen. ‘Zou men na zoiets niet geloven aan een goddelijk bestier?’ vroeg zij iedereen. Waarom moest Eva juist nù moeder worden, terwijl zij voor haar huwelijk al zolang met Duco had samengeleefd?’ Inderdaad, Eva zelf was ver-

wonderd... Het kind werd geboren en bleek een jongen te zijn. De twee vrouwen, de oude en de jonge mevrouw Groenkuyl van Woudhuize, die zo lang met elkaar alleen op dat kasteel een zo voorbeeldig leven hadden geleid, begonnen elkaar langzaam aan, maar steeds intenser, te haten. Zou het kind Duco vervangen voor de moeder of voor de grootmoeder? deze eerste fase van een nieuwe Duco (het kind kreeg natuurlijk de naam van zijn vader), wie van de twee had er het meeste recht op? Het was een ziekelijk kind, er was veel geld nodig, veel opoffering en veel ondervinding, om het in leven te houden. Nadat de grootmoeder het twee of driemaal van de dood had gered, kon zij, ook voor de buitenstaanders, even klemmend aanspraak erop maken als de arme Eva, die nachten bij zijn bedje doorbracht in tranen. De pastoor, die het kind gedoopt had, kwam in de verdrukking. Eva zei: ‘Ik heb van mijn rechten van moeder al te dikwijls afstand gedaan uit medegevoel voor de grootmoeder; juist omdat ik nu moeder ben, kan ik mij zo goed verplaatsen in de toestand van die oude vrouw die haar zoon verloren heeft’. Mevrouw Groenkuyl van Woudhuize zei: ‘Nooit heb ik Eva zo leren kennen als nu; ik durf u gerust zeggen, pastoor, dat zij een slèchte moeder is. Iedere keer als het kind ernstig ziek was, heeft zij alles aan mij overgelaten; zij wil het plezier dat het kind geven kan, zij onttrekt zich aan de lasten’. En toch gingen de twee vrouwen niet van elkaar en de strijd werd op het kasteel uitgestreden, onder het belangstellend oog, mag men wel zeggen, van alle dorpelingen.

Toen verscheen daar op een dag Floris, terug uit verre gewesten; hij kwam zijn herinneringen aan de gestorven vriend versterken, de omgeving bestuderen van zijn laatste uren. Men gaf hem Duco's kamer, hij toonde zich beminnelijk, iedereen vroeg hem te blijven. In de toestand waarin zij verkeerde, kon Eva niet anders dan teer gestemd zijn tegenover deze man die zij vroeger zo goed gekend had, en zij herlas met nieuwe ogen de brieven die hij haar met Duco's hulp had geschreven. Floris, van zijn kant, vond Eva zeer in haar voordeel veranderd; het was, vond hij, niet meer alleen een knappe meid, het kasteel,

het leed of haar moederschap hadden haar verfijnd; hij formuleerde: ‘het was of haar ziel meer lijn had gekregen’. Op een middag dat hij haar alleen vond zitten in de salon, in tegenlicht, mager, met een donkere jurk aan, bleek, meende hij, en met vochtige wimpers, waagde hij het haar hand te nemen en zei hij haar dat hij, in de verborgen worsteling die hier plaats vond, met heel zijn hart aan haar zijde stond. Die avond was er een uitbarsting aan tafel, Floris brak openlijk zijn eerste lans voor Eva en verliet het kasteel de volgende morgen. Enige dagen later, na een nieuwe uitbarsting, nam Eva, die alles in gereedheid had gebracht, haar kind en bracht het in de stad, in een hotel waar Floris haar kwam bezoeken. De oude mevrouw Groenkuyl van Woudhuize dacht er een ogenblik aan veronal te nemen, en lag vele dagen ziek; toen ging zij op haar beurt naar de stad, voor het eerst na vele jaren, en raadpleegde er een advocaat. Kon men de moeder niet onwaardig verklaren, vroeg zij, om het kind te behouden? Die vrouw was niet van onbesproken gedrag en zij was er zeker van dat de vriend van haar zoon... De advocaat sprak van bewijzen. De oude dame nam een geheime agent in de arm, een van die heren die hun kaart in de bus bij de mensen doen om te vertellen dat zij over alles waken, en liet Floris en Eva door hem volgen. In diezelfde tijd zag Floris Myra terug, en daar Eva hem verplicht had haar te eerbiedigen voelde hij zich heen en weer geslingerd tussen de twee vrouwen. De geheime agent begreep er niet veel van, ofschoon hij op zijn kaartjes had laten drukken dat hij voornamelijk specialist was in het verstrekken van inlichtingen betreffende iemands moraliteit. Hij was zover gekomen dat hij uitgemaakt had dat Floris, die met Myra verkeerde, een laagstaand persoon was, en dat Eva, die Floris in alle eer en deugd ontving, geen hoogstaand persoon kon zijn, maar hoe dit afdoende aan te tonen? Hij begreep dat hij de zaak een beetje zou moeten forceren.

In die dagen zag Myra Lison terug die zich Duco's verlies niet al te zeer had aangetrokken, maar die toch met vriendelijkheid aan de gestorven vriend terugdacht. ‘Zijn vrouw is op

het ogenblik in de stad, wist Myra haar te zeggen, zij heeft haar kasteel moeten ontvluchten omdat zij na de geboorte van Duco's kind schandelijk mishandeld werd door haar schoonmoeder'. 'Van Duco's kind?' vroeg ongelovig Lison. Myra gaf nadere bijzonderheden, want Floris' eerbied voor Eva had hem niet verhinderd Myra volledig in te lichten. Lison vroeg naar het hotel waar moeder en kind hun intrek hadden genomen; zij was benieuwd, zei ze, de kleine Duco te zien en misschien zou zij dan wel met Eva kennis maken. Je merkt dat het verhaal nog eens zo lang zou kunnen worden: denk eens aan al de personen die met elkaar in aanraking dreigen te komen... Maar toen, opeens, gebeurde er iets ontzettends, een van die huiselijke rampen die ons nauwelijks treffen als wij ze in de krant vermeld zien, die ons toeschijnen zich in andere regionen af te spelen, maar die zo massief en verpletterend zijn voor de betrokken personen. Eva, die geen kindermeisje kon betalen, die de hele dag alleen nu zat met haar kind, was even op een boodschap uitgegaan, en gedurende haar afwezigheid waren haar beddelakens in brand geraakt. Men weet hoe zoiets gebeurt: een papier in het gaskomfoortje, daarna op de grond, de punt van een peignoir die afhangt... Een dame die thuiskwam, de vrouw van een gepensionneerd kolonel, zag dikke rookwolken van onder een kamerdeur uitkomen; zij snelde op die deur toe, bevond haar open, wierp zich kordaat in haar bontmantel naar binnen en zag het bed in vlammen. Zij opende het venster, rukte al de lakens weg en wierp ze buiten; met de lampetkan bluste zij dan het vuur dat het houtwerk had aangetast. Het hotelpersoneel vond haar in de kamer, vuurrood en tevreden. Maar kreten stegen op vanuit de straat; men had er het kind gevonden dat met de lakens was buitengeworpen. Ja, zulke dingen gebeuren. Het was nog geen zes maanden oud toen het op deze wijze omkwam; want, wel te verstaan, het lag er niet een gebarsten kopje. Het vuur had het nog niet bereikt, het sliep waarschijnlijk toen die dame haar reddingswerk begon en had daarom geen kik gegeven. De arme vrouw moest naar een zenuwinrichting worden gebracht;

een andere arme vrouw was Eva, wie men belet had uit het venster te springen. En de oude mevrouw Groenkuyl van Woudhuize, als wij buiten beschouwing laten de kleine satisfactie die zij éven moet hebben gevoeld, dan durft men ook aan haar niet denken... Ik geloof dat wij kunnen zeggen dat het verhaal hier uit is - voor zover een verhaal uit kan zijn - maar ik verzoek je mij niet van een deus ex machina te spreken. Met het kind vormt zich heel het nieuwe verhaal, met de opheffing ervan valt het in duigen. En toch, bedenk wat men met al de overige personnages zou kunnen beginnen... het hele *nieuwe* verhaal alweer, bedoel ik. Justus, ik zie dat je nog altijd ontevreden bent en toch heb ik mijn best gedaan om je iets reëels te geven. Ik ontken met alle kracht dat ik minder dan zoeven geput zou hebben uit het gewone leven. Ik heb alleen geprobeerd het ‘gevoel’ te vermijden, dat je scheen te hinderen; al vind je misschien dat ik nu andere gevoelens tot een paroxysme heb opgedreven...

Justus: Ik vrees dat je mij te eenzijdig verstaan hebt, toen ik je vroeg mij weer in je verhaaltrant te doen geloven.

Mei '27

Het drama van Huize-aan-Zee

Oskar: Justus, nu ik je hier heb opgezocht, in dit zomerse zeedorp, nu wij ieder een kamer in je pension hebben betrokken, nu het over tienen is en wij in de zon zitten, onder onze hoeden, in het warme zand - zeg eerlijk, zouden wij deze vacantiedag beter kunnen doorbrengen dan met het opstellen van weer een verhaal? Laat ons beginnen vanuit de realiteit. Dit decor, ons pension, het heet *Huize-aan-Zee*, nietwaar? ons blauw-en-geel pension aan de dijk; daarin een gebeurtenis veronderstellen, een grote gebeurtenis natuurlijk, voor het minst een sterfgeval. Een moord misschien zou beter zijn... neen, een zelfmoord. Maar een zelfmoord waarachter geen vrouw hoeft te worden gezocht. Laat ons al de vrouwen bekennen die wij in onze mouwen zouden kunnen hebben. Nu, ik kan schudden zoveel ik wil, ik breng er niet één te voorschijn. Maar jij...

Justus: Ik heb niet veel fantasie, dat weet je. Ik kan je hoogstens toevertrouwen wat het pension aan personnages oplevert. In de eerste plaats is daar de eigenares van het huis, een dame die je niet hebt gezien en die niemand ziet, een onzichtbare dame. Ik heb mij haar geschiedenis laten vertellen door de oude heer die ons zoëven in de tuin groette en die zo leek op een oude jachthond. Hij heet Dewolf, en meer dan dertig jaar nu brengt hij elke zomer aan dit strand door en in dit pension. Het schijnt dat hij haar vroeger heel goed heeft gekend en dat hij ook nu nog een enkele keer bij haar wordt toegelaten. Hij weet te vertellen van de tijd toen haar man nog leefde; dat is vrij lang geleden; trouwens, je hebt de twee dochters gezien. De jongste, Rosa, is veertig jaar minstens, dat was die korte in de zwarte japon met de rode kraag; de andere, Lelia, die lan-

gere, met de bruine kraag, moet drie, vier jaar ouder zijn nog. De leeftijd van de moeder stellen wij dus op vijf-en-zestig. Tot een kleine twintig jaar terug was zij, altijd volgens de heer Dewolf, zeer beminnelijk en zelfs zeer coquet. Haar persoonlijkheid was het voornamelijk die de gasten aantrok. Bij het leven van haar man was haar huis nog geen pension; maar dadelijk na zijn dood is het er een geworden, niet omdat hij haar niets nagelaten had, maar omdat zij toen behoefte kreeg zich door practische bezigheden te verstrooien. Zo ontkwam zij misschien aan theosofie of spiritisme.

Oskar: Wat in de gegeven omstandigheden waarschijnlijk gelukkig was. Zich bezig houden met het hiernamaals als spiritist, dus direct met de doden, die uit hun wereld in de onze overstappen, kan aardig zijn, dunkt mij, maar alleen voor iemand die genoeg avontuurlijkheid zou bezitten om de geestenvanger te spelen. Stel je voor: een medium die zich zo vertrouwd had gemaakt met de geestenwereld en haar wetten, dat hij iedere geest die onvoorzichtig aan zijn oproep had voldaan, kon beletten naar zijn eigen wereld terug te keren, en die aan het eind van zijn loopbaan een panopticum kon openen van beroemde geesten, waarin men Marat en Charlotte Corday kon zien, oneindig gelijkender, ofschoon wat ontkleurd, dan bij wijlen madame Tussaud. Als ik een humorist was, zou ik hier het onderwerp in zien voor een ander verhaaltje.

Justus: Bijna twintig jaar lang - om dus voort te gaan - bestuurde onze dame haar pension, met stalen wil en fluwelen handen. Toen, op een avond, zonder dat iemand het enigszins had kunnen voorzien, trof haar aan volle tafel een beroerte. Zij werd als een ander wezen in het leven teruggebracht. Haar dochters waren toen om en bij de twintig, en opeens plofte op die twee meisjes de taak het pension te beheren en de moeder te verzorgen. Zij bleken te behoren tot het soort heldinnen dat voor geen opoffering terugwijkt. De oude vrouw sprak een nieuwe taal, een mengelmoes van gebaren en klanken, maar met-dat-al bleef zij coquet en maakte zich schrikke-

lijk boos als zij niet behoorlijk verschoond werd en opgesierd. Gemiddeld eens per half jaar treft haar een nieuwe beroerte. Misschien zijn die meisjes vroeger knap geweest, al waren zij waarschijnlijk altijd wat burgerlijk; nu hebben zij alleen nog maar het tragisch cachet van blijmoedige slachtoffers. Met die eerste aanval van beroerte begon voor het pension een nieuw tijdperk van twintig jaar. Geen enkel uur, vanaf dat tijdstip, mocht de moeder worden alleen gelaten, en de verzorging gaat zo: één week Lelia, één week Rosa, degeen die zich met het huis en de gasten bezighoudt, is de afgeloste. Ik ben niet op de hoogte van de complicaties die zich kunnen hebben voorgedaan; er kan een gast geweest zijn die... maar de meisjes hebben het zelfs elkaar dan niet durven bekennen. Degeen die zich had laten afleiden, had moeder en zuster in het verderf gestort, of zo althans had het haar toegeschenen. Hier zijn de vrouwenfiguren waarover ik beschikte, op tafel en uitgespeeld. Je zult toegeven dat er niet veel mee valt te beginnen.

Oskar: Maar wat een meubilering van het decor! De onzichtbare dame die men opeens in haar kamertje ziet kwijlen boven een zijden nachthemd met blauwe linten, de twee vale huisvrouwen die men nooit meer anders kan zien dan in een wolk geladen met familiedrama, de oude heer van de tuin, in wiens trouw aan het huis men nu, ondanks zichzelf, iets vermoedt van onblusbaar en roerend romantisme... En dit is de realiteit nog maar van ons verhaal! Pas op, laat ons er niet meer aan raken, wij zouden de atmosfeer van deze figuren bederven. Het gaat er nu om een gebeurtenis te stellen in dit milieu; iets dat nog zou kunnen gebeuren, al gebruiken we voor het gemak de verleden tijd. Justus, zie je werkelijk niets?

Justus: Te veel en niets bepaalds. Maar jij zou dit voorstel niet gedaan hebben, als je niet het een of ander klaar had. Begin dus maar.

Oskar: Ja, ik heb iets, luister. Zowat veertien dagen geleden, zullen we zeggen, kwam in dit pension *Huize-aan-Zee* een jonge man die men er nooit eerder had gezien, wij moeten hem een naam geven: Edmond. Hij was nog heel jong en ele-

gant gekleed, elegant ook van beweging, maar zijn ogen keken vermoeid en uit donkere randen. Hij wandelde weinig en sloot zich veel in zijn kamer op; hij sliep vermoedelijk slecht, want zijn blik bleef altijd even mat en de kringen onder zijn ogen schenen dagelijks dieper; hij sprak weinig niet de andere gasten en eigenlijk alleen met de oude heer Dewolf, maar bij vrijwel alles wat hij zei vertoonde hij een glimlach. Toen hij een week in het pension had doorgebracht, kreeg hij bezoek van een heer, die uit een kostbare auto stapte, een indrukwekkend heer van in de vijftig, groot, zwaargebouwd en kaal. Zij hadden een lang gesprek boven, en toen dat afgelopen was, geleidde Edmond de bezoeker niet naar zijn auto terug. Een half uur later verzond hij een telegram met antwoord betaald naar het buitenland; het antwoord kwam dezelfde avond, waarop hij onmiddellijk een kamer reserveerde voor een vriend die in het begin van de volgende week zou komen, zei hij, en die inderdaad kwam. Edmond was die morgen vroeg opgestaan en juffrouw Rosa merkte op hoe onzeker hij was in zijn handelingen, maar dat zijn blik vaster was en hel. Hij kwam van het station terug met de vriend, wiens valies hij droeg: een andere jonge man, smaller dan hijzelf, maar groter, met een bruin gezicht, een dwalende blik en zinnelijke mond. Wie in het pension, Edmond inbegrepen, had toen kunnen voorzeggen dat deze vriend zich, diezelfde avond, daar zou doodschieten? Want zo kunnen wij het einde vooruit vertellen, als een krantenberichtje: ‘Een jonge man, Vincent B., 23 jaar oud, uit het buitenland gekomen en in het familiepension “*Huize-aan-Zee” zijn intrek genomen hebbende, heeft aldaar middels een vuurwapen zelfmoord gepleegd in de volgende dramatische omstandigheden*...’ Voor ons is dit het gegeven; wij moeten trachten die zelfmoord te verklaren. Help mij weer aan iets; die oude heer Dewolf, wat heeft hij meer te vertellen? Op zijn leeftijd heeft men meestal een stopwoord. Wat is het zijne?

Justus: Ik heb hem een paar keer horen zeggen: ‘Als men zo oud is als ik, is er nog maar één ding dat men waardeert: dat is goedheid.’

Oskar: Goedheid! Het kon niet beter. Edmond sprak alleen met de heer Dewolf, hebben wij gezegd. Die zin vergrootte dus zijn wanhoop. Want die Edmond was in zijn soort een wanhopige. Toen hij Vincent telegrafeerde, was het om hulp. Vincent was zijn grootste vriend, ik zeg niet: zijn beste, hij kende hem zo erg goed niet waarschijnlijk (om de definitie te huldigen dat een groot man een man is die men niet kent), maar hij verwachtte van Vincent de kracht, of misschien alleen de houding, die hem begaf. Een lange reeks gebeurtenissen had onze elegante jonge man uitgeput. Zijn vader had zelfmoord gepleegd en aan die daad was een langdurige ziekte vooraf gegaan, een eindeloze zwaarmoedigheid, zoals de pleegzusters zeggen, waarvan Edmond de beproefde getuige was geweest. Er zijn mensen die in tegenstelling met de meisjes Rosa en Lelia eenvoudigweg nooit de zelfopoffering zullen leren beoefenen, die zich altijd zullen verbeelden er teveel bij in te schieten. Zulke mensen, ook wanneer alles voorbij is, blijven zich geprikkeld voelen door uitspraken als die van de heer Dewolf.

Justus: Geprikkeld of ontmoedigd. Ontmoedigd als zij denken dat zij zelf ook ééns, misschien, dergelijke uitspraken ten beste zullen geven. De wijsheid van een oud man wordt eerst recht onverdragelijk, wanneer zij ons treft als de voorbode van een onvermijdelijk verval.

Oskar: Onvermijdelijk, behalve door de dood - waarmee wij op de zelfmoordgedachte terug zijn. De zelfmoordgedachte boeide Edmond sedert enige tijd, sedert het gebeurde met zijn vader: zelfmoord is aanstekelijk als lachen en gapen, en erfelijk ook, nietwaar? en in zekere zin - daar moeten wij het op aan sturen - was hij oorzaak van de zelfmoord van zijn vriend. Dit aannemelijk te maken. Natuurlijk had Vincent zijn eigen kwelling, een kwelling groter dan Edmond kon vermoeden, natuurlijk was Vincent zwakker dan hij Edmond toescheen. Ik bedoel zwakker in de ware betekenis van het woord, terwijl Edmond in zijn vriend zag: een zwakheid verwant aan heroïsme. Ik kan je dit beter doen voelen in liet gesprek dat zij

nu hebben en waarmee ons hele verhaal misschien staat of valt. De ontredderde Edmond heeft Vincent dus van de trein gehaald, zijn hart klopt van geestdrift, van een eigenaardige nieuwe moed, die hij houdt voor het soort moed dat een wanhoopsdaad voorafgaat. Zijn vriend, de meest bewonderde 'avonturier', de vriend die moediger is dan hij, die in zijn omstandigheden geplaatst altijd beter zou handelen, meent hij, dat wil zeggen 'groter' zou zijn, die vriend heeft aan zijn oproep voldaan. Hij heeft dus het bewijs dat hij zelf voor die vriend iets betekent, en als de jongeman die het jawoord heeft gekregen van de beminde, neemt hij zich voor: de ander waardig te zijn. Let wel hierop; door het hele verhaal dat hij hem straks doen zal, in het voorstel zelfs dat op zijn verhaal volgen zal: zijn voorstel tot een gezamenlijke zelfmoord, is die vooropgezette bedoeling voortdurend, verborgen maar klemmend, aanwezig.

Justus: Wacht. Een gesprek, een verhaal... ik begrijp het niet goed.

Oskar: Het is toch eenvoudig. Al wat volgt, is het gesprek tussen Vincent en Edmond, maar het begint feitelijk met een verhaal, een verhaal van Edmond aan Vincent. Vincent is overgekomen om Edmond aan te horen, dus Edmond vertelt:

'Je vraagt mij of ik een harde tijd heb doorgemaakt? een vermoeiende tijd, zou ik misschien moeten zeggen. Ik ben hier gekomen, dadelijk na de begrafenis, om verdere blijken van belangstelling te ontgaan. Ik heb je geschreven, de eerste dag de beste dat ik hier was, om je een klein idee te geven van de algemene toestand, maar na mijn laatste gesprek met mijn vader's grote vriend, die zich de moeite getroost heeft zelf over te komen om mij beter in te lichten, heeft alles zich gewijzigd - niet in mijn voordeel, dat zal je straks zien - en ik heb je getelegrafeerd. Nooit heb ik zozeer de behoefte gehad aan het inzicht van een ander, van iemand die iets voor mij kon betekenen, en je weet dat niemand onder mijn vrienden zoveel voor mij betekent als jij'. Vincent viel hem in de rede: 'Je

hebt het mij dikwijls gezegd, ja, en ik heb je iedere keer gezegd dat je ongelijk had. Nogmaals, je hebt ongelijk. Ik ben geheel tot je beschikking, maar wees ervan overtuigd dat ik geestelijk te arm ben om mijzelf te kunnen raden, dus dat ik zeker niets behoorlijks weet voor een ander'. Edmond antwoordde: 'Het doet er niet toe; wat je voor mij bent, ontgaat je waarschijnlijk. In het kort gezegd is het dit: zoals je bent, in je avontuurlijk bestaan, kom je mij voor te zijn wat ikzelf min of meer geweest zou zijn, als ik niet, door de zoveel gemakkelijker omstandigheden waarin ik tot dusver verkeerde, geworden was wat ik ben: bij jou vergeleken een welgesteld burger. Maar er is niet één daad, één reactie van je, die ik niet zou kunnen begrijpen en voor mijzelf rechtvaardigen. Misschien sta jij evenzo tegenover mij, ik hoop het tenminste. Laat mij je dus alles in geregelde volgorde voorleggen... Je hebt mijn vader nooit gekend: de enige keer dat je hebt aangenomen in ons huis te logeren, zat hij in het sanatorium; je herinnert je misschien nog dat wij aan tafel de wijn dronken die hij op raad van een dokter speciaal uit Anjou had laten komen en die hij van een andere dokter volstrekt niet drinken mocht? Verslapping of overspanning, men was het er toen niet over eens. Het was anderhalf jaar voor zijn dood, het eerste sanatorium waar men hem in gekregen had. De grote vriend was in de nacht met zijn auto komen aanzetten en had een nieuwe dokter meegebracht, iemand in wie hij het grootste vertrouwen stelde, en iedereen wist toch dat hij zoiets niet gauw deed. Mijn vader wilde zich niet laten onderzoeken; ik moest de grote vriend helpen hem te overreden: ik hoor nog onze twee stemmen, de zijne zwaar en zelfverzekerd, de mijne scherp en onvriendelijk. Mijn vader zat in bed en beet op zijn nagels en schudde het hoofd en nam dan weer zijn vingers uit de mond om te zeggen: "Ach, waarvoor? Ach, het helpt immers toch niet", en de grote vriend legde hem een hand op de schouder en zei: "Jawel, kerel, doè het nou. Heb je dan geen vertrouwen in me? Je weet, ik heb verantwoordelijkheidsgevoel, ik begin niets of ik moet zéker zijn van mijn zaak. En ik ben er zéker van dat,

als je je aan déze man overgeeft, alles terecht zal komen. Kom, doe je het? Waarom kijk je me niet aan? Kijk me eens in de ogen, kerel. Zo. Zeg me nou dat je het doèt". En mijn vader vestigde zijn schuwe blik op het sterke gezicht van de grote vriend en beproefde een glimlach. Hij was vier-en-zestig jaar en de grote vriend tien jaar jonger; hij vond het niet prettig te moeten toegeven. Maar het onderzoek had plaats en de volgende morgen werd hij in de auto naar het sanatorium gevoerd. Het was een heel eind buiten de stad; ik mocht hem de eerste veertien dagen niet zien; toen ik daarna voor het eerst weer bij hem zat klaagde hij verschrikkelijk: de dokter was een aardige man maar kon hem toch niet genezen, hij werd buiten alle zaken gehouden, hoe kon hij hier toezicht houden op zijn bankier? men had hem zijn scheermessen afgenomen, wat dacht men dan toch van hem, hij was toch niet gek? maar hij voelde zich ook niets kalmer dan voordat hij hier kwam... Daarin had hij volkomen gelijk, hij was niets kalmer geworden en niets minder zwartgallig; hij was zelfs, zou men zeggen, ouder geworden, en iedereen die hem veertien dagen niet zag, merkte een nieuw verval. Hij was ook niet zorgzaam meer, al vond hij het afschuwelijk dat zijn pakken bleven slobberen om zijn vermagerd lichaam; hij liep door de tuin met een lange wit-blonde pleegzuster naast hem, een hartelijk-doend wezen met een bril, hij zuchtte diep als antwoord op alles wat zij hem zei, beet voortdurend op zijn nagels of speelde met zijn vals gebit. Ik geloof dat met zijn vals gebit de ellende begonnen was. Hij zei dikwijls: "Dat ik zo'n oude sukkel geworden ben; wie had het ooit gedacht? zeurig... tandeloos..." Het vel bij zijn keel hing los boven zijn boordje, hij verfde zijn snor ook niet meer, hij had nog altijd een goede kop met haar, maar zijn hele gezicht was veranderd, de valse tanden waren te kort en men zag dat hij een andere mond had gekregen omdat zijn snor zo grijs en dun geworden was. En zodra ik bij hem zat, wilde hij weer beginnen te rekenen. Denk je in wat dat voor mij betekende, ik die mij nooit met dergelijke zaken had beziggehouden. Na mijn zeventiende jaar, na de dood van mijn

moeder, hadden wij ons, geloof ik, nooit voor elkaar geïnteresseerd, maar hij had mij altijd vrijgelaten en het mij nooit aan zakgeld laten ontbreken. En nu was ik verplicht al zijn vrezen en kwellingen aan te horen, vooral later, toen hij uit het sanatorium terug was, geen dag ging er toen om zonder dat wij een paar keer aan het rekenen sloegen. Hij gaf mij de cijfers op, en ik werkte uit en weersprak met de slotsommen die ik verkreeg, zijn gevolgtrekkingen. “En toch, zei hij, zal je zien dat alles misloopt. Ik kan de boel immers niet meer controleren”. Ik moest zijn bankier vragen bij ons te komen; de man deed het, om zijn sympathie te bewijzen, hield lange betogen, glashelder zelfs voor mij, en liep radeloos weg en verbitterd over zoveel onwil om te begrijpen. Soms liep ik een eindje met hem mee om mijn vader's gedrag te vergoelijken. Mijn vader wantrouwde hem ronduit; de grote vriend kreeg een volmacht en moest zich ter plaatse op de hoogte stellen: hij ontdekte enige onvoorzichtigheden, maar geen onmiddellijk gevaar, en zei van de bankier een zeer goede indruk te hebben gekregen. Mijn vader zuchtte, beet op zijn nagels en zei toen hij weg was: “Hij is een goeie vent, maar hij ziet het veel te licht in”. En de berekeningen met mij begonnen overnieuw. “Ik ben er zeker van dat ik nu al de helft van mijn fortuin heb verloren”. Ik stelde hem voor zelf alle gegevens te verstrekken, tekende alles op zoals hij het inzag, alle verliezen verdriedubbeld en alle winsten verwaarloosd, rekende weer en kwam tot een som die nog geen kwart vertegenwoordigde van zijn kapitaal. “Dus, zei ik, volgens uw eigen overdreven opgaven, zou u nog maar een kwart van uw kapitaal verloren hebben. Welke zakenman zou zich dat zo aantrekken? Wat is het onoverkomelijke ervan?” “Ik vind het verschrikkelijk om arm te worden”. “Maar u zult niet arm worden; bovendien zegt u zelf dat u wel zo erg lang niet meer zult leven”. “Ja, maar ik vind het ook verschrikkelijk om jou arm achter te laten”. “Maar als ik u daar geen verwijt van maak, als ik u verzeker dat ik tegen die armoede volstrekt niet opzie!” “Ik vind het toch verschrikkelijk”. Soms barstte ik tegen hem uit. Ik maakte mijzelf wijs dat het om zijn bestwil

was, maar dikwijls was het om mij te wreken. Ik vond het onbillijk naast die zieke man te moeten leven, ik was boos op mijzelf omdat ik het ook niet van mij verkrijgen kon weg te gaan; ik zei tot hem: “En dit is nu het laatste gesprek dat ik met u over geld houd! Het onderwerp is volmaakt uitgeput. Als ik in cijfers kon omzetten al wat u *mij* verliezen doet, en het u in rekening brengen, was u op slag geruïneerd!” Dan zuchtte hij en zei: “Dat zijn immers allemaal maar vergelijkingen”. Ik zei ook: “U hoort hier niet meer, u bent alleen op uw plaats in een sanatorium. Uw ziekte is gewoonweg besmettelijk. Ik heb medelijden met u, maar als u lepra had, zou ik u ook hier in huis moeten houden?” Hij had op het laatst een grote vrees dat ik hem in een krankzinnigengesticht zou brengen. Eindelijk kwam de grote vriend weer over. Hij was niet tevreden over mij, omdat ik hem niet op de hoogte had gehouden; hij had gemeend dat, na de bewijzen die hij had gegeven van zijn vriendschap, zijn toewijding... Ik had lust hem te zeggen dat de zaak mij eigenlijk niet aanging, dat niet ik hem dankbaarheid verschuldigd was, maar mijn vader, dat ik van mijn kant zelfs betwijfelde of hij mijn vader wel een dienst had bewezen; maar ik voelde toch dat dit niet aanging tegenover een man die zo oprecht het goede wilde, die zo oprecht geloofde dat zijn ingrijpen reeds veel verbeterd had. Hij verweet mij dat ik in den blinde rondtastte, dat ik geen verantwoordelijkheidsgevoel had; hij zei dat hij in mijn plaats al lang een specialist zou hebben geraadpleegd. Ik deed het om hem genoegen te doen, ik ging op bezoek bij een professor met een baard, die mij in hoofdzaak zei: “Er is niets aan te doen. Bespaar u zelfs de moeite hem tegen te spreken. Het is water op een eend. Hem buiten zijn zaken houden en verder maar laten praten”. Ik bracht het de grote vriend over. “Ja, zei hij, ik geloof het ook. Die man, zeg je, is professor?” “Die man is de op dit gebied knapste professor van het land”. “Nu, dan heb je tenminste de geruststelling het inzicht te kennen van iemand die het wéten kan”. En van toen af begon hij zich minder voor het geval te interesseren; zijn verantwoordelijkheidsgevoel

had de verloren zaak opzij gezet. Hij is zelfs, vóór de dood van mijn vader, niet meer teruggekomen. Maar mij was het onmogelijk de raad van de professor op te volgen en te laten praten zonder iets terug te doen. Ik sprak, ik sprak; soms leek het mij of ik doceerde; ik had de gewoonte aangenomen op en neer te lopen onder het praten, in onze salon; hij zat in een fauteuil en beet op zijn nagels en keek naar mij met angstige ogen. Maar zodra mijn woordenvloed was opgehouden, zei hij weer precies dezelfde dingen... Een maand later heb ik hem weer in een sanatorium gekregen; ik alleen ditmaal en, ik weet niet waarom, het scheen of hij mij gelijk gaf, hij liet zich erg gewillig wegbrengen. Maar ik kwam hem niet opzoeken, ik ging alleen eens in de week bij de directeur informeren, die het zeer in mij roemde dat ik niet vroeg bij mijn vader te worden toegelaten. Later heb ik geweten dat men ook daar de indruk had dat het op zelfmoord zou uitlopen; hij had ook 's nachts een pleegzuster in zijn kamer, waarover hij zich bitter beklaagde. Als ik bij de directeur kwam, werd zijn speciale dokter erbij geroepen, een kleine, nog vrij jonge man, met een onuitstaanbaar schoolmeestersgezicht, wie het niet lukte, als hij over mijn vader sprak, zijn korzeligheid te bedwingen. “Ik heb nooit zo'n zieke meegemaakt, zei hij, iemand met een zó absoluut gebrek aan vertrouwen in de geneesheer en in de geneeskunde. O, ik zeg niet - let wel! - dat hij niet te genezen is! Maar bij zoveel onwil van de patiënt zal het tijd vergen”. Toen ik die man meer gezien had kon ik het niet over mij verkrijgen mijn vader geheel onbeschermd aan hem over te laten. Het slot was dan ook dat hij weer thuiskwam, in gezelschap van een pleegzuster eerst, maar die hij gauw genoeg wist te verjagen. Alle verpleegsters die het met hem beproefden, eindigden trouwens op dezelfde manier; zij kwamen bij mij om te zeggen: “Het is misschien beter dat ik maar heenga, want ik heb hier feitelijk niets te doen, mijnheer doet precies of ik er niet ben, en ik heb toch ook mijn gevoel van eigenwaarde”. Ik hield ze nooit tegen; zij waren mijzelf nooit bijster sympathiek en ik moest mij aan tafel met ze bezighouden. Na de laatste ver-

pleegster leek mijn vader inderdaad kalmer geworden, alleen nam hij mij bijna dagelijks met een zekere geheimzinnigheid op zij, om mij te vragen hem het een of andere slaapmiddel te bezorgen. “Als ik maar slàpen kon, kerel, heus, als ik maar voorgoed kon inslapen...” Ik zei: “Pas op, zet u die gedachten maar gauw uit het hoofd. U die altijd aan een hiernamaals hebt geloofd, moet *ik* u zeggen wat u wagen zou?” Hij zei dat hij aan nièts meer geloofde. “Dat is onmogelijk, zei ik, en in ieder geval, u kunt ook niet zeker zijn van het tegendeel, dus in uw plaats zou ik déze speculatie zeker niet aandurven“. Ik vond dat ik dat treffend had gezegd, tegenover een ontgoochelde zakenman. Hij zuchtte en sprak mij de volgende dag weer over het slaapmiddel. Tot ik er mij aan wende en het beschouwde als een nieuwe manier van plagen. Ik wist dat het hem veel goed zou hebben gedaan als ik hem pathetisch bezworen had zijn zoon zoiets vreselijks te besparen; het zou warm en hartelijk zijn geweest, maar ik was er niet toe in staat. Het is een studie waard, de antipathieke rol die iemand soms speelt in de ogen van anderen en bijna van zichzelf, juist omdat hij geen komedie kan spelen. In die tijd ging ik veel uit, en toen ik zag dat hij ook uitging, waarschijnlijk omdat hij zich thuis en alleen te zeer verveelde, wilde ik hem tot een nieuw leven aanmoedigen door hem soms op zijn wandelingen te vergezellen. Maar, misschien omdat hij dan iemand naast zich had, hij zuchtte zo veel en zo luid, dat ik hem na de derde of vierde maal weer alleen liet gaan. En zo overtuigd was ik dat zijn praten over het slaapmiddel alleen maar was een nieuwe variant op hetzelfde praatje: dat het leven niet de minste bekoring meer voor hem had en dat hij eigenlijk twee jaar geleden had moeten sterven, dat ik mij nooit ongerust over hem maakte. Op een dag kwam ik thuis en vond hem op een sofa in de salon ingedommeld; hij werd wakker toen ik op het punt stond mij terug te trekken en vroeg mij waar ik geweest was; wij hadden een kort gesprek dat door de etensbel werd afgebroken. Ik ging de trap af naar de eetkamer, maar hij kwam niet; toen kwam van boven een geluid als van een deur die

met kracht wordt dichtgeslagen. “Wat voert hij nu weer uit?” dacht ik, maar ik bleef in de eetkamer op hem wachten. Toen hij na enige minuten nog niet gekomen was, stuurde ik het dienstmeisje naar boven. Zij kwam ontdaan de trap af: “Mijnheer! o, mijnheer! gaat u zelf maar kijken!” Ik snelde naar boven en de salon in: niemand; ik liep zijn slaapkamer in: niemand; ik duwde de deur van zijn toiletkamer open: hij lag aan het andere eind, bijna onder het venster, plat op de vloer, achterover - hij had het gedaan’.

Justus: Mijn compliment, Oskar, je bent er werkelijk in. Je moet zo'n Edmond van zeer nabij hebben gekend; men fantaseert die dingen zo niet, onder een zomerzon als vandaag.

Oskar: Ik kan dus voortgaan, vind je? Edmond hervat:

‘Mijn vader had zich doodgeschoten met een officiersrevolver van een onmogelijk kaliber, een waar collectienummer dat ik zelf eens gekocht had van een kennis die dringend geld nodig had. Men had er een honderdvijftig patronen bij gedaan en ik had revolver en patronen door het huis laten slingeren. Mijn vader moet ze hebben opgeborgen en later dacht ik er niet aan. Had hij die revolver op het kritieke ogenblik teruggevonden? Achteraf verweet ik mij dat wapen uit het oog te hebben verloren en mijn vader eens te hebben geantwoord: “Ook als ik u zo'n middel bezorgde (het was toen hij steeds over het slaapmiddel sprak), zou er voor u het verschil zijn tussen ernaar te verlangen en er gebruik van te maken”. Hij had geantwoord: “Willen wij proberen?” en ik had mijn schouders opgehaald. Ik verweet het mij, als had hij eraan teruggedacht in zijn laatste ogenblikken. Trouwens, niemand zal mij doen geloven dat hij, gegeven zijn ziekte, vrijwel ontoerekenbaar was toen hij ertoe overging het leven dat alle bekoring voor hem verloren had, zoals hij zo dikwijls gezegd had, van zich af te werpen. Hij was zijn toiletkamer ingegaan, had de deur achter zich dicht getrokken, het raam geopend, en was met de rug naar het geopende raam gaan staan. Hij had zich de revolver tegen het voorhoofd gedrukt, met twee handen, want het wapen was

te lomp en te groot voor één hand, hij had dus berekend dat de kogel, na zijn hoofd te hebben verbrijzeld, door het open raam zou gaan. Vandaar ook het niet resonneren en het korte geluid van het schot. Ik vraag mij zelfs af of hij mij de moeite heeft willen besparen die kogel in de muur te vinden; maar dit zal wel te spitsvondig zijn... Hoe dan ook, mijn eerste opwelling was er een van woede. Ik vond die dood onhebbelijk, iets dat hij ergens anders had kunnen doen dan niet mij in één huis. Ik zou nooit hulp verlenen bij bloedige ongelukken, omdat ik ze onsmakelijk vind, gewoonweg; terwijl ik misschien mijn leven zou wagen om een in het water gevallen kind te redden. Mijn vader lag uitgestrekt op het tapijt, aan het andere einde, gelukkig, van de kamer: ik zag zijn hoofd niet, dat achter zijn romp verscholen was, want ik zag hem in het verkort, maar over zijn borst liep één lange streep rood. Zijn ene been was opgetrokken, het andere lag met een kleine buiging opzij. Hij was in pyama, met pantoffels; het gaf iets extra-ongelukkigs aan de figuur van die kleine man, achterover onder het open venster, op die lange vloer. Ik maakte de deur open en weer dicht. Ik deed geen stap in de kamer, omdat ik er niet méér van wilde zien, en toch ontging mij niet dat hij zich onvoldoende kon hebben geraakt. Het ontging mij niet en ik dacht, dit moet ik bekennen, in hetzelfde ogenblik: “Verbeeld je dat het hiermee nog niet afgelopen zou zijn”. Het dienstmeisje en de keukenmeid stonden op de trap, met gespannen gezichten. “Hij heeft het gedaan! schreeuwde ik, het is uitstekend zo! hij had niet beter kunnen doen!” Ik geloof nu dat ik woedend was om de emotie die hij mij ongevraagd had laten ondergaan, of omdat hij mij zo volkomen in dit huiselijk gebeuren had uitgeschakeld. “Ga een dokter halen”, zei ik tot het dienstmeisje. Zij vroeg: “Wil mijnheer ook een geestelijke?” “Haal ook maar een geestelijke”, zei ik. De dokter woonde in onze straat en was er na enkele minuten; hij liep mij voorbij met een korte hoofdknik, de kamer binnen, kwam terug en zei wrevelig: “Is er iemand om mij te helpen? Ik kan hem niet alleen optillen. Ofschoon, er is niets

meer aan te doen. Hebt u de politie gewaarschuwd?" De keukenmeid was bezig de politie op te bellen; het is verwonderlijk te zien hoe ons personeel weet op te treden, in zulke gevallen. Ik vroeg haar bij de dokter te komen zodra het gesprek afgelopen zou zijn en hem vroeg ik: "Leeft hij nog, dokter?" "Hij ademt nog", zei hij, en legde mij uit dat dit ademen een zuiver animaal voortleven was, dat mijn vader niet leed en ook niet geleden had, omdat het hersenstel volkomen was verwoest. Het dienstmeisje kwam terug met een pastoor, een gezwollen personnage met glimmend gezicht; tegelijkertijd verschenen - ik weet nog niet door wie gewaarschuwd - een vrij veraf wonende tante en nicht. De tante kuste mij ernstig tweemaal op beide wangen. "Wat gebeurt hier, kindje? vroeg zij toen. Het zal je wel niet erg verwonderen, hè?" Het was een tante die alles sedert lang voorzien had. De nicht sprak niet, maar breidde de armen uit en trok mij tegen zich aan, ik verwonderde mij over de vaste weerstand van haar vormen. Op dit ogenblik kwam de priester uit het kamertje terug. "Was mijnheer katholiek?" vroeg hij. "Neen, zei mijn tante, maar hij sprak er dikwijls over, pastoor, het te worden. Zijn ziekte alleen belette hem..." Zij ging dicht bij hem staan en sprak lang en druk; hij knikte een paar malen en verdween weer in het kamertje. Er werd gebeld: de politie stond aan de deur. Een agent werd op straat geposteerd, een inspecteur en een andere agent gingen op hun beurt het kamertje binnen. De priester vertoonde zich weer en zei tot mijn tante: "Ik heb hem nog vóór zijn dood kunnen dopen; maakt u zich niet ongerust; hij was ziek en ontoerekenbaar, nietwaar? dan is hem ook alles vergeven". Mijn tante zuchtte; hij drukte ons allen de hand en ging de trap af, met zijn buik vooruit en hetzelfde gezicht waarmee hij naar boven was gekomen.]e zult misschien zeggen dat dit alles niets verandert aan de grootsheid van karakter die de godsdienst in dergelijke gevallen aanneemt; maar mijn nicht keurde overtuigd alles af, zij was theosofe en wenste voor zichzelf een lijkverbranding. De volgende dag maakte zij zich meester van mijn vader's ringen en verklaarde dat zij

mij die niet dan over drie maanden terug kon geven. “Vooral de ringen van zijn rechterhand, jongen, van de hand waarmee hij het heeft gedaan”. Zij keek mij aan met sombere ogen en ik bedacht dat zij naar de veertig liep, dat zij ongehuwd was, en dat men zich met vreemde dingen kan bezighouden bij gebrek aan een verfrissende omhelzing. Ik dacht ook aan de hand van mijn vader, de kleine massieve hand met de korte vingers, waarvan hij ieder stukje nagel had afgebeten. Ik heb die hand nog aangeraakt toen men hem op bed had gelegd, met verbonden hoofd en een kruis op de borst. “Kan ik hem nu zien, dokter?” had ik eerst gevraagd en de dokter, met professionele trots, had geantwoord: “Gerust, iedereen kan hem nu zien, mijnheer”. Het verband kwam tot op de ogen; de gesloten oogleden waren paars van het bloed dat onderin nog aanwezig was, maar het gezicht was geelbleek en de lijn van de mond was strak en waardig. De kin ging weer schuil in het verband, en met de lakens over hem heen was het een kleine, onaanzienlijke figuur in het grote bed. Men was er bijna in geslaagd hem het aanzien te geven van een gewone dode. Ik vroeg hem in gedachten vergiffenis; het kwam mij voor dat hij veel meer waard was dan ik ooit had weten te vermoeden. Die kleine man, met al die onrust in zich, die twee jaar lang op zijn nagels bijtend, met angstige ogen, in pyama door het huis had gedwaald; die plotseling oud-geworden man van vijf-en-zestig, met één zekere daad had hij deze rust bereikt. Ik voelde het als een uitdaging. “Doe het mij eens na als je durft, jij die zoveel flinker was dan ik, de laatste tijd”. En ook logisch gesproken, kan ik alleen bewondering voelen voor wat hij deed. Een toestand is hopeloos geworden, een dilemma zonder oplossing, iedere weg voert naar een ongewenst doel, en dan, met een beetje durf, vliegt men de lucht in. Iedereen houdt zijn mond, iedere critiek wordt belachelijk, men heeft er een eind aan gemaakt en de anderen kunnen niet anders meer dan dat eind aanvaarden. Ik was een van die “anderen”. Toen ik in de salon terugkwam, vond ik die vol mensen; zeven, acht belangstellenden zaten daar reeds naar inlichtingen

te hongeren. Ik vroeg mijn tante de honneurs waar te nemen: zij ging in de kring zitten en vertelde de voorbeschikte zieleredding: hoe mijn vader precies had opgehouden te ademen nadat de priester hem gedoopt had, enz. - en ik verliet het huis. Ik maakte een lange wandeling; ik pijnigde mij om te begrijpen waarom hij in dàt ogenblik juist die moed gevonden had, en niet in een ander; ik stelde mij hem voor, in zijn pyama die kamer binnengaande, met die onmogelijk grote revolver; zijn laatste blikken om zich heen; en ik trachtte in mijzelf de moed te verzamelen, of de wil, die hij gevonden moest hebben in die laatste seconden. Ik trachtte er met de grote vriend over te spreken, die ik met mijn tante en nicht alleen vond, toen ik 's avonds thuiskwam. “Dat kan je je tòch niet voorstellen, maakte hij uit, hij was immers ziek, en jij bent het toch niet? Ik heb de zaak lang en breed overdacht, beste kerel, en ik kom tot één slotsom: ik vind het een zegen voor hemzelf en voor jou, dat het gebeurd is”. Mijn tante zuchtte. “Hij heeft nu rust”, ging de grote vriend voort. “Dat zegt ù, mijnheer! viel mijn nicht uit, ik denk er anders over!” De grote vriend legde uit dat hij niet geloven kon aan een God die, waar hij een beproeving oplegde, geen kracht genoeg gaf om die beproeving te dragen meteen; toen ging hij naar de kamer waar de dode lag en zette voor de frisse lucht een raam open. Daarna raadde hij de dames naar bed te gaan om krachten te vergaren voor de nieuwe dag en reed in zijn auto naar zijn hotel. Mijn nicht ging naar de kamer en maakte het raam weer dicht. “Hij bedoelt het goed maar hij weet nog niet eens dat frisse lucht de ontbinding bevordert, zei ze bits. Wil je vanavond met ons blijven waken, Edmond?” Ik bedankte en gaf voor alleen aan slapen te denken, maar ik sliep geen tien minuten in de hele nacht. Ik zag geen reden dit de volgende morgen niet te bekennen; mijn tante nam mij bij de kin en, mij weemoedig toelachend: “Héél goed, kind, héél opvoedend, zulke nachten. Dacht je soms dat dit alles gebeurd was voor niets? Dat dit ook niet voor jou een les heeft moeten zijn?” Een uur later ontbeten wij met een neef die sprak over “het

snakken naar de windstilte". De begrafenis kon om wettelijke redenen niet dan na twee etmalen plaats hebben, de grote vriend, wie ik dit in zijn hotel vertelde, verklaarde tot zo lang niet te kunnen blijven en begon mij te zeggen wat hij mij anders bij de groeve zou hebben gezegd. Ik was de laatste mannelijke drager van mijn naam, hij vergeleek die naam bij een vlag en mij bij een vaandrig, maakte nog andere vergelijkingen en besloot met de opmerking dat wanneer dit alles mij niet kon schelen, hij zich op zijn beurt gerechtigd zou voelen zich van mijn persoon niet veel meer aan te trekken. Daar ik geen woord tegenwierp kwam hier een kleine rust; daarna meende hij aan het voorgaande te moeten toevoegen dat hij, als laatste vriendendienst aan mijn vader, gemeend had mij dit alles te moeten zeggen. Zijn volkomen eerlijkheid had ik nooit betwijfeld, maar zijn toon ergerde mij en misschien vond ik het van mijn kant oneerlijk hem te laten geloven aan een begrijpen tussen ons. "Uw vriendschap voor mijn vader was mij bekend, zei ik, maar in hoeverre raakt mij eigenlijk de vriend van een ander?" "Hoezo? vroeg hij; ik begrijp je niet". "Ik zou eindelijk wel eens willen weten, zei ik, hoe u tegenover mij staat; ik interesseer mij namelijk tenslotte minder voor mijn vader dan voor mijzelf". Hij keek mij lang aan, voor hij antwoordde, en haalde diep adem, maar hij begreep dat hij niet boos mocht worden, omdat hij zich altijd had voorgedaan als een man van brede opvatting en verstand. Eindelijk zei hij: "Ik dacht, dat je dat wist. De zoon van mijn vriend is voor mij een vriend. Laat ook jou ons leeftijdsverschil geen beletsel zijn, Edmond. Als je mijn zoon was geweest, had ik een andere kerel van je gemaakt, want er zit vervloekt veel goeds in je; ik had je, hoe rijk ik zelf ook geweest zou zijn, en trouwens, ik ben rijker dan je vader ooit was, ik had je laten wèrken". Ik begreep dat deze woorden voor hem de waarde hadden van een eerherstel. Toen hij vertrok hield hij lange tijd mijn hand vast en moest ik hem beloven dat ik mij, zou ik in moeilijkheden verkeren, tot hem in de eerste plaats zou wenden. Ik vermoedde niet dat ik zo gauw die be-

lofte gestand zou doen. De eerste tijd dacht ik zelfs niet meer aan hem: de begrafenis, het begrafenismaal, de dankbetuigingen, de opening van het testament, het ene verdrong het andere, en zodra ik maar kon, nam ik de trein hierheen. De rest is gauw verteld. Daar ik van de bankier van mijn vader, die nu de mijne geworden was, op mijn vragen om geld geen antwoord ontving, verzocht ik de grote vriend zich nogmaals op de hoogte te stellen. Hij is onverwachts hier gekomen om mij te spreken, en wat hij uitgevonden heeft is simpelweg dit: de bankier is verdwenen na faillietverklaring, ons geld is hoogstwaarschijnlijk weg - het is zelfs nutteloos, dunkt mij, ons daarover druk te maken - en mijn vader heeft blijk gegeven, zoniet van inzicht, dan toch van een profetisch voorgevoel. Ik heb zelfs geen huis te verkopen, want mijn vader bewoonde altijd, uit principe, een huurhuis. Met wat ik heb kan ik nog een kleine maand behoorlijk leven. De grote vriend stelde dit vast en besloot: "Je zult misschien zeggen dat ik hardvochtig ben, maar nogmaals, kerel, ik vind het gebeurde een zegen; ook dit. Je zult nu moèten werken; er zal een ander mens uit je groeien..." Ik geloof dat ik rood ben geworden van kwaadheid. "Mijnheer, zei ik, als vriend van mijn vader hebt u nu nog maar één ding te doen, u die zelf zo rijk is, naar u zegt, namelijk: zoals hij altijd gedaan heeft, in mijn onderhoud voorzien. Ik ben niet gewend te werken, ik kan het niet en ik zal het nooit leren!" Hij wilde iets zeggen, maar ik overschreeuwde hem: "Ik weet dat u nooit op een genomen besluit terugkomt, want u bent een man van karakter en een man uit één stuk, luister dus eerst voor u wat zegt: ik geef u de verzekering, en het is een verzekering zo zuiver als was zij lijnrecht van uzelf gekomen, dat u mij, als u weigert mij het geld voor mijn bestaan te geven, ter dood veroordeelt". Hij schudde het hoofd, en niet rustige uitdaging: "Wat voor dood?" zei hij. "De hongerdood of een andere", zei ik. Hij schudde weer het hoofd. "Niets voor jou, stelde hij vast. En in ieder geval, ik kan over wat je mij voorstelt zelfs niet dènken. Een volwassen, gezonde kerel als jij onderhouden? Het zou tegen al mijn prin-

cipes, tegen mijn hele levensopvatting strijden. Ik zou het heel gemakkelijk kùnnen doen, maar ik zou het niet doen al was je mijn eigen zoon". En met verheffing van stem, ofschoon niet onvriendelijk, zijn manier waarschijnlijk om mij een hart onder de riem te steken: "Je moest je schàmen, Edmond. Een vènt in jouw plaats..." "Pardon, viel ik hem in de rede, de rest interesseert mij niet. Dus, kort en goed, u zegt neen?" "Natuurlijk". "Mag ik u dan verzoeken mijn deur uit te gaan".'

Justus: Een dergelijk optreden lijkt mij onwaarschijnlijk in onze vriend Edmond. Maar je hebt natuurlijk het recht de scène te behouden.

Oskar: Ja, ik hen erop gesteld. Ik heb onder het vertellen zo'n hekel aan die grote vriend gekregen, dat dit kleine succesje voor Edmond, hoe onwaarschijnlijk ook, mij een verkwikking is. Intussen wordt het nu tijd Vincent te laten spreken.

Justus: Ik vrees dat dit moeilijker zal zijn; men zou moeten weten...

Oskar: Ja, het wordt lastiger; het wordt zelfs lastig. Zo'n verhaal achter elkaar afdoen, met wat meer of minder details, het is goedbeschouwd zo ingewikkeld niet, maar een gesprek met de dood als conclusie is een andere zaak. Het zou interessant moeten zijn op zichzelf, en toch zou men moeten voelen dat voor beide sprekers de grootste persoonlijke belangen op het spel worden gezet. Het probleem van Edmond is nogal duidelijk: onder de invloed van zijn vader's zelfmoord, die hij aan de ene kant prachtig vindt, als oplossing beschouwd, anderzijds nog steeds voelt als een uitdaging, tracht hij zich te overtuigen dat hij noodzakelijkerwijs dezelfde stap heeft te doen. Maar het blijft een theoretische kwestie en hij heeft op Vincent gerekend om hem te helpen zijn gevoelens in een daad om te zetten. Vincent heeft sinds lang begrepen. De botsing niet de grote vriend, die de brave maar onbegrijpende wereld vertegenwoordigt, het soort weddenschap in de laatste ontmoeting, hij heeft alles meegevoeld en verwerkt. Hij opent nu

de mond. Om wàt te zeggen? Iedere banaliteit kan de ander een belediging toeschijnen.

Justus: Erger, de ijzigste onverschilligheid.

Oskar: Maar is het mogelijk onbanale dingen te zeggen over leven en dood? De toon is alles. De woorden zijn altijd te scherp of te plat. En de toon zelfs is onderhevig aan smaak. Er was een tijd waarin men elkaar alleen om de hals kon vallen en uitroepen: 'Broeder! broeder!' Er was een tijd waarin men alleen de schouders moest ophalen met een bittere glimlach. Wij, wij kunnen ons misschien weer veroorloven de zaken bij de naam te noemen, ook als zij behoren tot het domein van het gevoel, zolang onze toon maar beheerst is en lichtelijk vermoeid. Vincent kan gezegd hebben, sprekend in algemene zin: 'Het blijft een moeilijk iets iemand de dood aan te bevelen, omdat alles blijft afhangen van de geheel willekeurige voorstelling die men zich maakt van wat er op zou kunnen volgen'. Hij zegt dat, begrijp je, om onder een schijn van wijsgerigheid, een schijn, want hij weet zelf dat het niet veel bijzonders is wat hij daar zegt, om daaronder te verbergen zijn onwil een bepaalde dood, Edmond's dood, aan te roeren. Maar Edmond vraagt: 'Geloof jij, dat zelfmoord in een hiernamaals wordt gestraft?' En Vincent ontwijkt weer, generaliserend: 'Er is iets vreemds en voor mij bijna zekers, het enige middel om te ontkomen aan de kwelling van de gedachte aan de dood, is: te springen in de dood zelf. Erger, ik geloof dat, als die gedachte ernstig en sterk genoeg was, of dikwijls genoeg terugkwam, zelfmoord er het wiskunstig gevolg van zou zijn. Maar, zouden wij dit omdraaien, dan kregen wij: De enige mogelijkheid om aan zelfmoord te ontkomen is: vooral niet te denken aan de dood...'

'Vincent, zei Edmond, geloof jij aan een voortleven?' 'Aan een bewust voortleven, neen. Je vraagt mij mijn persoonlijk geloof? Het zou te pijnlijk zijn, het zou mij persoonlijk even pijnlijk lijken als een eeuwig leven op aarde. Voor zover het de straf op de zonde betreft zou ik mij dus gerust voelen, ik zou mij door diè vrees niet laten weerhouden. Het is alleen

moeilijk zich van alle banden op déze wereld los te maken'. 'Zodat, vroeg Edmond, jij in mijn plaats hetzelfde zou doen als...' 'Als jij meent te zullen doen? Misschien, wie weet? Maar het is, als het niet meer om nietigheden gaat, een onmogelijkheid zich te denken in de plaats van een ander. Het grootste verschil tussen ons is misschien dat ik vanaf mijn dertiende jaar in mijn eigen levensonderhoud heb moeten voorzien. Voor iemand die niet in één staat berusten wil, lijkt mij dit het grootst mogelijke drama. Het spreekt vanzelf dat geen verraad, geen ongelukkige liefde, voor mij zou kunnen opwegen tegen de strijd die ik heb doorgemaakt toen ik zo verre van strijdbaar was. Al wat je van je familie verteld hebt, gaat buiten mij om. Toen ik tien, elf jaar was, ontweek ik voortdurend mijn ouders, omdat al hun uitspraken mij verachtelijk voorkwamen, of voor het minst verdacht. Toen ik veertien jaar was, was ik anarchist; ik bracht boodschappen over aan kameraden die door de politie werden nagegaan, omdat men op mij nog niet lette, en om dezelfde reden maakte men van mijn kamer een arsenaal en stopte men mijn kleerkast met bommen vol. Mijn vader is dood, maar mijn moeder leeft nog en is arm. Al zou ik kunnen, ik zou haar in niets willen bijstaan. Het is geen stijlbloempje als ik je zeg dat ik niets anders kan voelen dan wrok tegen iemand die mij in deze redeloze beweging heeft geschopt. En toch, ik heb zelden aan zelfmoord gedacht. Misschien is het omdat ik op een vroege dood reken, daarbuitenom. Het is moeilijk, zegt men, zonder enige illusie te leven; ik leef misschien met deze, dat het leven mij een vroeg einde verschuldigd is, omdat het mij zo vroeg heeft laten beginnen. Ik begrijp de mensen niet die naar een voortleven verlangen en verbleken bij het vooruitzicht voorgoed de onbewustheid in te gaan. Alsof ééns niet genoeg was! Als ik de keus had, ik zou danken voor een nieuw bestaan. Trouwens, hoe stel je je zoiets voor? een wereld van schimmen, van bloedeloze figuren die zachtjes door elkaar heen gaan als stille stoom? Zoiets zou het moeten zijn, als wij de getuigenissen voor ernst nemen van de zieners die zeggen dat

zij er alles van weten. Men moet een treurig karakter hebben om het aan te durven'. Hij zweeg even. 'In ieder geval, het is beter er zich niet te veel van voor te stellen, als het van dezelfde maker is van de knoeiboel waarin wij bestaan'.

Hij had het bruusk uitgebracht, als het soort kinderachtigheid waarmee men zich soms het best van een moeilijkheid afmaakt. Hij zweeg nu alsof hij hierover geheel was uitgepraat. Tien, elf stappen. 'Ga verder, zei Edmond, je geeft mij de moed die ik nodig heb. Misschien dat ik vanavond nog... Ik dank je in ieder geval dat je gekomen bent; ik wist dat ik bij jou moest zijn, bij geen ander. Dus werkelijk, je gelooft niet aan de rechter ende strafkolonie voor zelfmoordenaars? Maar het geloof? de duizenden... neen, zodra men de duizenden aanhaalt, is men verkeerd. Het geloof is natuurlijk de traditie van de duizenden die bang zijn voor de werkelijke dood. Je hebt gelijk, ik voel dat je gelijk hebt. Zo blijft er dus alleen de moeilijkheid van het sterven zelf over. De bittere moeilijkheid het hart te doen stilstaan... Vincent, antwoord eerlijk, als gold het een werkelijkheid: als aan het einde van die straat daar een soort damp hing, een damp die een pijnloze dood inhield, een geleidelijke, harmonische dood van enkele seconden, en jij zou hier wonen - zou je die straat niet doorlopen tot aan het eind?' 'Als ik hier één dag gewoond had, zei Vincent op een toon vol haat, was het gebeurd'. 'Vincent, wat bind je eigenlijk nog aan dit leven?' Hij stelde de vraag die hij zo lang al op het hart had en vermeed Vincent daarbij aan te zien. Hij vreesde dat de ander een soort triomf in zijn blik zou ontdekken, de triomf hem te hebben vastgezet. En Vincent, die al die tijd begrepen had waar Edmond heen wilde, die inzag dat op deze vraag, werd zij bevredigend beantwoord, nog maar één andere kon volgen, Vincent antwoordde nu zacht: 'Het komt mij voor dat je de rollen wilt omdraaien. Ik ben maar de vertrouweling, jij bent de held. Jij had je voorgenomen de stap te doen; jij hebt het de grote vriend van je vader verzekerd en mij met trots vervuld door mij te doen geloven dat je dank zij mij er vanavond nog de moed toe zou vinden.

Mijn moed is misschien dit leven nog wat te aanvaarden'. En hij trachtte het valse, dat Edmond in zijn laatste woorden kon voelen, te vergoelijken door een glimlach.

Zij liepen over het strand, dicht bijeen; het begon laat te worden en als zonder het te merken gingen zij huiswaarts. Een bepaalde tijd, laat ons zeggen: half zes. Het drama had plaats te zes uur. In dat laatste halfuur kunnen zij alleen gesproken hebben over de manier van sterven. Herinner je dat Edmond gruwde van bloed. Hij moet zijn weifelen daarop hebben willen schuiven. 'Vanavond nog, moet hij hebben gezegd, als ik wist hoe het te doen. Gas? maar het huis is electrisch verlicht. Ophangen? ik vrees dat de dood te langzaam komt; men zou mij half gewurgd kunnen vinden en weer bijbrengen. Ik zou de belachelijkheid niet kunnen dragen heel mijn verder leven de interessante man van de mislukte zelfmoordpoging te zijn, terwijl mijn vader zo rustig is geslaagd; ik zou misschien voor altijd de moed missen een tweede poging te wagen. Vergif; maar zou men het ons geven? Wat is de beste manier, Vincent?' Vincent, ietwat geprikkeld, moet hebben geantwoord: 'Het beste is altijd de middelen te nemen waarover men beschikt. Heb je geen revolver?' 'Jawel'. 'Die van je vader?' 'Neen, de politie heeft die meegenomen. Een andere, een kleine browning die ik altijd bij me heb, op reis'. 'Waarom zou je die niet gebruiken? Als het je nog altijd ernst is tenminste'. 'Ik heb je gezegd dat dit soort dood mij onsmakelijk lijkt'. 'Dat is een bedenking voor de toeschouwer. Wie zou je als zodanig, hier, willen ontzien?' 'Jou bijvoorbeeld'. 'Mij? ik heb in de dokken gewerkt en in zeemanskroegen verkeerd, een wond bij een ander heeft mij nooit erg gehinderd. Je kunt mij buiten beschouwing laten'.

Zij zijn nu bij het pension teruggekomen; de oude heer Dewolf zit in de tuin. Edmond groet. 'Nog een die mij moed geeft', zegt hij tot zijn vriend. Zij lopen de trap op en Edmond's kamer binnen. Hoe laat kan het nu zijn? Tien voor zes. Edmond gaat werktuiglijk naar zijn nachttafel, trekt de la open, kijkt er in, met een glimlach, haalt er een kleine brow-

ning uit, iets als een zware sigarettenkoker. Weer durft hij Vincent niet aankijken, hij weegt liet wapen op de palm van zijn hand. Vincent neemt het plotseling van hem over. Hij kent het systeem, brengt een kogel in de loop en legt de revolver op het marmeren blaadje. ‘Het is toch eenvoudig, zegt hij. Het komt er op aan zich niet te missen en de koers van de kogel goed vooruit te bepalen. Zoveel mogelijk hersens vernietigen met één schot. En niet denken aan hoe men eruit zal zien ernà. Begrijpen dat men dan nièts meer weten kan. De rest is voor de anderen. Onnodig zich daarover druk te maken’. Hij neemt de revolver weer op en gaat er mee naar het raam. ‘Zou je het prettig vinden als ik je het voorbeeld gaf, Edmond?’

Edmond glimlacht bleekjes. ‘O, neen, zegt hij, ik zou zoiets niet willen meemaken. Het zelf doen, misschien, maar voor niets ter wereld er getuige van zijn. Als wij ons zouden willen doden, in deze kamer, samen - denk aan de schrik van de brave mensen beneden, Vincent! - als wij dat werkelijk zouden willen, zouden wij een tweede revolver moeten kopen. Vergeet niet dat wij anders...’ Vincent snijdt hem het woord af: ‘Een tweede revolver? Je bent gek. Een tweede revolver kopen, terwijl hier zes patronen in zitten? Arme kerel, je wilt er een kostbare geschiedenis van maken, van zo'n zelfmoord. En wat een voorbereidselen: we zouden tegelijk moeten aanleggen, tegelijk afdrukken op een bepaald teken, een van ons zou er nog bij moeten hoesten, misschien? Neen, werkelijk, het is de moeite niet. De een na de ander en zelfs zonder afscheid van elkaar te nemen, zonder énige ophef, - zo’. Zijn stem is nauwelijks van klank veranderd bij het laatste woord; het schot davert, de bons van zijn val wordt erdoor overstemd.

Edmond ziet zijn vriend vol in het gezicht. De ogen zijn buiten hun kassen gesprongen, de lippen vertrokken, maar de schotwond zelf in het voorhoofd is meer nuchter dan wreed. Hij kan zijn blik niet van hem afwenden, maar ook geen stap naar hem toe doen om de revolver op te rapen. Een vraag

grijpt hem vast: ‘De hersens die mijn vader vernietigd heeft waren *ziek.* Maar deze van Vincent?’

Justus: Ik schenk je het staartje. De mensen die binnenkomen, het pension op stelten, en het kritieke moment waarin Edmond natuurlijk van moord op zijn vriend wordt verdacht...

Oskar: Alleen dit nog: ik hecht eraan dat de oude dame die zoveel aanvallen van beroerte heeft overleefd, onder deze schande, haar pension aangedaan, bezwijkt. Haar dochters Rosa en Lelia komen vrij, zodat de daad van Vincent en de schrik van Edmond tot één goed ding aanleiding zijn geweest, zeggen wij dan. Het is goed te geloven dat niets geheel verloren gaat, het geeft hoop aan de zwoeger en troost aan de filosoof.

Sept. '27

Voor alle zekerheid

Oskar: Ik houd niet van vervolgen, en ik weet heel goed dat iemand van wie men alles vertelt zijn bekoring verliest, zoals ons trouwens geleerd wordt in de handleidingen voor dierlijk magnetisme. Maar ik kan er niets aan doen, die prille moordenaar Alexis weegt zwaar op mijn geweten. Moet hij voorgoed op die éne daad inslapen? hij, zo jong nog, zou er geen enkel gevolg van hebben ondervonden in heel zijn verder bestaan? Laat ons trachten hem terug te vinden, een goede twintig jaar later, en een geval stellen dat hem tot een nieuwe daad dwong, zij het geheel afgescheiden van de eerste. Justus, zou je me kunnen helpen aan een overzicht van die twintig jaar?

Justus: Alexis sprak, heb je gezegd, met berusting over een toekomstig huwelijk: hij is dus waarschijnlijk getrouwd. Waarom ook zou hij niet getrouwd zijn? Hij heeft natuurlijk de behoefte gevoeld aan een vrouwspersoon in zijn winkel, toen zijn moeder zich uit de zaken had teruggetrokken.

Oskar: Laat ons zeggen, dat hij, nog geen twee-en-twintig jaar oud, huwde met een typiste die soms briefkaarten in zijn winkel kwam kopen, glanzende kaarten waarop slanke jongens met geonduleerde haren zich buigen naar de lippen van afgepast lachende dames, of portretten van kino-sterren. Alexis schertste erover, en stelde aldus de superioriteit vast van zijn geest. Het meisje was zo blond dat zij de winkel tot in de stoffigste hoeken opvrolijkte. Alexis trouwde met haar en haar eerste jaar stond zij naast hem in de winkel en schertste met de klanten, zodat hij beter de boeken kon bijhouden. Toen werd haar een kind geboren, een zoon, bijna even blond als zijzelf. Hij groeide op tussen zijn moeder en grootmoeder en

was merkwaardig vrolijk van karakter, geheel het tegendeel van zijn vader toen hij die leeftijd had. Alexis fronste soms de wenkbrauwen als hij die altijd aanwezige vrolijkheid gadesloeg. Hij dacht misschien: ‘Dat moet ik later betalen’. Want Alexis was een ernstig burger geworden, zoals betaamt aan iemand die een boek- en papierhandel drijft en niet meer dan een dubbele moord in zijn verleden heeft, een moord bovendien waarover niemand meer spreekt. Er zijn mensen die denken dat een daad altijd een andere daad los maakt, of voor het minst in gereedheid brengt, als een afgeschoten kogel een nieuwe in een automatisch pistool. Het afschuwelijke is juist dat een daad jaren achtereen geïsoleerd kan blijven, als een tuintje in een woestijn, in de droogheid van het dagelijks gebeuren. Er zijn daden die op deze manier door de daders zelf worden vergeten. Alexis was ongeveer in zo'n toestand geraakt. Hij hield van zijn vrouw en dikwijls van zijn kind, zijn klanten praatten met hem en brachten hem op hun peil, alsof hij nooit twee oude mensen op een regenachtige avond de buik had opengesneden. Twintig jaar gingen om, en ik weet niet hoe hij het had aangelegd, maar hij had zijn schaapjes op het droge. Zijn moeder was gestorven en hij was met vrouw en kind in een kleine villa gaan wonen, die hij had kunnen kopen, ergens buiten. Hij leerde het landvolk kennen, dat gespuis, kwaadsprekend, bekrompen, van het eerste uur van de dag tot het laatste op winstbejag uit, dat van zichzelf zegt: ‘Wij arme eenvoudige mensen’, en dat, ondanks zijn domheid, niet eens meer die simpele goedheid bezit die de andere eigenschappen zou kunnen vergoelijken. ‘Men kan van deze mensen niets leren, dacht Alexis; ik heb liever te maken met geboefte waarbij men zijn leven niet zeker is, maar dat onderhoudend te vertellen weet’. En hij verbeeldde zich dat, ware hij niet getrouwd en vader geweest, hij uitgegaan zou zijn op zoek naar avontuur. Met dat al zat hij veel thuis, en nog steeds voornamelijk te lezen, naast zijn vrouw die veel minder blond was geworden. Zijn zoon, Michiel, studeerde in de stad en reed op een motorfiets heen en weer, wat veel stof tot gesprek

leverde aan de boeren. Hij was nu negentien jaar en lachte veel, en soms ronduit over de meningen van zijn vader. Alexis keek hem dan aan en dacht in diepste stilte: ‘Jawel, je studeert en rijdt op een motorfiets, maar als jou eens opgedragen werd twee oude mensen te vermoorden...’ Zodat, met andere woorden, vader en zoon elkaar niet begrepen. Het was vooral wanneer hij zijn zoon beschouwde, dat Alexis zich herinnerde eigenlijk een bijzonder man te zijn. Maar zijn vrouw, zomin als een ander, scheen daar iets van te vermoeden.

Justus: Het portret is wat koel, maar het model vergunt je misschien niet te werken met warmere kleuren. Laat ons het hierbij laten en zien of je er een verhaal aan kunt vastknopen.

Oskar: Iets zeer eenvoudigs, op zekere dag, gebeurde. Een vrouw kwam in het dorp wonen, waar Alexis' villa stond, aan het tegenovergestelde einde. Het was een zieneres met vacantie, maar nauwelijks had zij haar villa betrokken of de ene auto na de andere reed door het dorp en hield stil voor haar deur. Die vrouw ontving een regeringstoelage en was een specialiteit in het zien voor politieagenten en ministers. Men noemde haar mevrouw Rosemonde. Zij kon niet ouder zijn dan even zestig en toch had zij het rijk reeds twaalf of dertien maal van een algemene ramp gered. De minister van buitenlandse zaken kwam haar tot in dit dorp raadplegen, en iedereen herkende zijn auto, waarvan de chauffeur niet toeterde en geen enkele kroeg betrad: men wist toch even goed dat mevrouw Rosemonde zijn carrière gemaakt had, in de tijd toen zij nog geen zieneres was, maar schrijvend medium, en met haar lagere-school-ontwikkeling griekse minnebrieven schreef, in een stijl en met een geest, Lucianus waardig.

Justus: Pas op voor literaire vergelijkingen! Al wat tot dusver gezegd werd, bewijst dus dat de zieneres aan de opmerkzaamheid van het landvolk met geen mogelijkheid kon ontsnappen.

Oskar: Daar zij beminnelijk was en graag bij haar omgeving in goede reuk stond, liet zij enige boeren met hun vrouwen tot

zich toe, waarop de notabelen volgden. Tenslotte kreeg de pastoor een armvol vrijbiljetten voor zijn armen. Dus toen zij daar drie weken gewoond had, moest het locaaltrammetje op Zondag een speciale wagon aankoppelen voor de bezoekers van mevrouw Rosemonde, en ook Alexis begon sterk aan haar te denken. De loop van zijn gedachten was ongeveer deze: ‘Ik heb in mijn verleden iets gedaan wat niemand uit mijn omgeving vermoedt, en die daad was zonder twijfel de voornaamste van heel mijn leven. Doorziet deze zieneres dus iemands leven, dan kan zij niet falen die daad te zien in mijn verleden. Maar ik, die niet in haar geloof, kan niet geloven dat zij zelfs die daad in mijn verleden zou weten te vinden. Doet zij dit wel, dan dwingt zij mij in haar te geloven. Dan ook zou ik mij de toekomst door haar moeten laten blootleggen. Want er is in de toekomst iets, dat een man als ik behoort te weten’.

Toch was hij lang niet zeker of hij wel gaan zou. Zijn vrouw, die van de bedienden de ongelooflijkste staaltjes had gehoord van mevrouw Rosemonde's vermogens, vreesde ronduit de zieneres te bezoeken. Zij zou niets vooruit willen weten, verklaarde zij, of het moest iets heel bijzonders en heel dringends betreffen. Maar Michiel kwam op een avond lachend binnen en vertelde dat een boer, wiens vrouw sedert drie dagen niet was thuisgekomen, met een van haar zakdoeken naar mevrouw Rosemonde was gegaan, en dat de zieneres met de zakdoek in de hand het spoor van die vrouw was gevolgd (volkomen als een jachthond, zei Michiel proestend) en haar zonder een ogenblik te aarzelen had teruggevonden, op een bepaalde plek van de Rattenvijver, verdronken, half opgevreten en onder de waterbloemen. Als het niet mevrouw Rosemonde was geweest, men had iemand voor minder opgebracht. ‘Maar u kent het laatste spelletje niet, vervolgde hij, dat men met haar doet? Iedereen die in de buurt sterft, wordt langs haar villa gebracht; behoorlijk vooraf gewaarschuwd staat zij op de stoep, en als de baar voorbij is verkondigt zij de familieleden of de geest van de gestorvene gelukkig is, al dan niet. Het schijnt dat zij iemand, wanneer zij wil, de datum van zijn

dood kan aanzeggen, maar dat haar klanten voor deze éne grap zijn teruggedeinsd. Verwonderlijk! want het is misschien het enige wat ik van haar zou willen weten'. Alexis hief het hoofd op: voor het eerst ontwaarde hij een familietrek tussen zijn zoon en zichzelf. 'Zou je dat durven?' vroeg hij vriendelijk; en Michiel lachte luider dan tevoren. 'Het is doodeenvoudig, ging hij voort, men hoeft zelfs niet naar haar toe te gaan; men doet een voorwerp in een envelop, dit zakdoekje bij voorbeeld, het honorarium, een postzegel voor het antwoord, en nu heeft men het recht te gaan tot vijf vragen. Het briefje zelf kan in mijn geval kort zijn'. Hij ging naar zijn moeder's schrijftafel, doopte een pen in de inkt en schreef: *Mevrouw, men roemt zo algemeen en zo hoog uw zienersgaven, dat ik mij niet langer weerhouden kan u deze vraag te stellen, waarop ik gaarne zo spoedig mogelijk antwoord zou ontvangen: op welke dag, welk uur, en welke manier, ziet u de dood voor mij komen? Geloof mij, mevrouw, hoogachtend*, en hij tekende. Zijn moeder kwam bij hem staan, las wat hij geschreven had en verliet snikkend de kamer. Terwijl hij haar achterna liep en tot bedaren zocht te brengen, verwisselde Alexis de zakdoek tegen de zijne en sloot en verzegelde de envelop. Zijn zoon kwam terug om de brief te vernietigen. 'Ik heb hem al voor je verscheurd', zei hij hardop en streng, opdat zijn vrouw het zou horen. En in fluistertoon: 'Ik heb hem in mijn zak en zal hem voor je bezorgen'.

Zij moesten twee weken op antwoord wachten. Iedere avond zei Michiel tot zijn vader: 'Ik heb nòg geen antwoord van de zieneres'. Toen, opeens, kwam hij weer lachend binnen met een brief in de hand, liep regelrecht op zijn moeder toe, nam haar in zijn armen en zei: 'Wees niet boos, moeder, maar ik heb toch aan die zieneres geschreven, en hier is het beste bewijs van de nonsens die al die mensen te slikken krijgen. Zij geeft mij geen antwoord op mijn vraag, en schrijft: *De eigenaar van de zakdoek heeft iets zo vreselijks in zijn verleden, dat ik hem verzoeken moet in persoon bij mij te komen.* Is het niet overheerlijk? U begrijpt dat ik de grap nu voor geen

geld zou willen missen. Ik beu meer dan benieuwd naar mijn vreselijk verleden!' Zijn moeder lachte mee en hij ging voort: 'Er zijn zoveel mensen ten onder gegaan uit vrees voor de toekomst die men hun voorspeld had, dat het prettig kan zijn te weten dat men tenminste niet behoort tot degenen die ten onder gaan aan een verkeerd beschreven verleden!' Zo schertste hij en Alexis werd er wrevelig onder. 'Wanneer denk je te gaan?' vroeg hij. 'O, deze week nog, niet later'. 'Ach Michiel, zei zijn moeder, ik zou het nu maar bij deze onzin laten'. 'Neen, zeker niet, zei Michiel, men moet altijd aan de oproep van een dame voldoen, en ik ben ook verlangend geworden mijn eigen kijk te beproeven op de persoon van mevrouw Rosemonde'. Maar Alexis deed geen oog toe gedurende de nacht die op dit gesprek volgde. 'Is mevrouw Rosemonde misschien heel rijk? vroeg hij zich af, en als zij het is, zou zij het alleen geworden zijn door vrijwillige giften van haar klanten? En als haar zienersgave goddelijk is, ziet zij van elke daad dan ook de drijfveren, en gaat naast haar zien het goddelijk begrijpen, dat alles klasseert en zich niet ophoudt met straffen of vergeven?'

Oskar: De volgende dag, na het middagmaal, onder het voorwendsel van een digestiewandeling, begaf hij zich naar de villa van de zieneres. In de tuin, nog eer hij de stoep op was, kwam een dienstmeid hem tegemoet; ze zei alleen maar: 'Hierlangs, mijnheer!' en bracht hem door een achterdeur in een keuken. 'Zou zij zelfs het uur van mijn komst hebben voorzien? vroeg Alexis zich af; zij moet dan wel èrg bekwaam zijn, deze mevrouw Rosemonde'. En zijn hart klopte, een beetje van vrees, maar ook omdat hij niet een klant was als een andere. Achter de glazen deur, boven het stoepje, had hij een wachtkamer menen te zien vol mensen. Dat hij in deze keuken zat, was klaarblijkelijk een onderscheiding. Trouwens, hijzelf zou in haar plaats verlangend zijn geweest deze zaak vóór de andere af te doen, en in een andere omgeving, stelde hij zich voor.

Een kwartier ging om: hij verklaarde zich minder goed het geduld van de zieneres. Een half uur: waarlijk, men zou geloven dat voor deze zieneres een moordenaar niet veel bijzonders betekende... Alexis was opgestaan van het witte stoeltje dat men hem had aangewezen en liep nu door de keuken; telkens als hij langs een halfopenstaande kast kwam, drong een vulgaire geur hem in de neus; hij begon zich te ergeren: hij, in de plaats van die vrouw, had een moordenaar een andere ontvangst bereid. Maar het was zonneklaar dat Michiel gelijk had, dat zij alleen maar een domheid had neergeschreven, dat de rest toeval was, en dat zij in de verste verte niet vermoedde met wie zij te doen had. Alexis stond op het punt weg te gaan, maar zag op tegen de vernedering door dezelfde dienstmeid te worden teruggeroepen; hij wachtte dus nog twintig minuten. 'Over tien minuten zit ik hier een uur, rekende hij na, als ik in de wachtkamer had gezeten, had het misschien niet langer geduurd. Goed, ik wil haar nog die tien minuten geven'. Hij ging weer zitten; en toen trad in de keuken een vriendelijke oude dame die niemand anders kon zijn dan de zieneres zelf, want zij stak hem de hand toe en zei: 'Goedenmiddag, mijnheer, ik vraag u wel excuus dat ik u zolang heb moeten laten wachten. U denkt misschien dat ik iemand anders heb laten voorgaan? Neen, neen, maar het is mijn gewoonte iedere dag na het eten enig toilet te maken'. Mevrouw Rosensonde zag er ook bijzonder verzorgd uit, maar was heel klein van stuk, en zo dik, en droeg om haar voorhoofd zulke fraaie krulletjes, dat elke gedachte aan goddelijkheid, maar ook elke vrees voor chantage van Alexis afviel. Zijn misdaad, meende hij, moest, door haar gezien, een huiselijk karakter aannemen. 'U is de bezitter van de zakdoek, nietwaar? vroeg zij, maar, ging zij in één adem voort terwijl zij hem vrolijk met de vinger dreigde, u is niet de schrijver van de brief, dat begrijp ik!'

Alexis antwoordde, om die zaak zo gauw mogelijk af te handelen: 'Inderdaad, mijn zoon was daar de schrijver van. Hij denkt intussen dat u zijn zakdoek ontvangen hebt, want ik deed buiten zijn medeweten...' 'Ik begrijp, ik begrijp! onder-

brak hem het oude mevrouwtje. U hoeft mij uw zoon ook niet te beschrijven. Ik zal hem kennen, zoals ik u ken, en dit is een huis van vertrouwen. Ik heb u ook eigenlijk niet laten komen om over die moord te spreken, al verwondert het mij ook dat u zich zo lang en zo volkomen daarmee tevreden heeft kunnen stellen. Maar ik zeg iemand niet, dan in zeer bijzondere gevallen, de datum van zijn dood, en nu ik u een klein bewijs gegeven heb dat het verborgene voor mij niet bestaat, moet ik van u weten of u nog altijd wenst die datum te vernemen'. Alexis antwoordde niet. Mevrouw Rosemonde vatte zijn hand en zonder zijn antwoord af te wachten ging zij voort: 'Neen, ik weet dat u niet bang bent. U is zelfs een van die mannen die vrezen, als ik het zo zeggen mag, bang te zijn. Zal ik uw gedachten voor u uitspreken? U wenst de datum te kennen van uw dood, omdat u de dood met dezelfde onverschilligheid zoudt willen aanvaarden als u hem eens hebt gegeven'. Alexis trok snel zijn hand terug. Hij keek naar de deur, waarachter hij een half dozijn politieagenten waande, en zei hardop: 'Zo is het!' Maar niets bewoog dan het glimlachende oude mevrouwtje, dat op de keukentafel een saladebak verplaatste.

'Als u zich deze zelfkwelling wenst op te leggen, sprak zij eindelijk weer, heb ik misschien het recht niet mij ertegen te verzetten. Zo legt de mens zichzelf soms de straf op die God hem besparen wil. Ik zie uw dood op... geef mij nog even uw hand: op... Laat mij u toch raden er liever niet naar te vragen'. Maar Alexis voelde zijn borst gloeien van een redeloze en heerlijke overmoed. 'Pardon, zei hij, u hebt gezegd dat het aan mij was om te beslissen. Welnu, ik eis, als het moet, dat u mij de dag van mijn dood zegt, het uur, als het kan, en zelfs de wijze'. Zij schudde het hoofd met de grijze krulletjes, dat zij in de nek moest leggen om hem te kunnen aankijken. 'Neen, niet de wijze, zei ze, en ook niet het uur. Dat zou uw zelfkwelling te veel verlichten. De dag alleen. Ik zie uw dood niet verder verwijderd dan... zeven-en-twintig maanden. Het is niet erg ver, nietwaar? Laat mij nog even uw hand, om

te zien of ik mij niet vergis. Neen, het is duidelijk. De laatste Zondag van de zeven-en-twintigste maand, deze maand meegerekend die nauwelijks is begonnen'. Zij knikte hem toe, liet zijn hand los en ging. Alexis stapte met opgericht hoofd en wijde benen door de keuken, door de tuin, door de straat. Toen hij zijn eigen villa in het gezicht kreeg, wist hij dat zeven-en-twintig maanden gelijk staan met twee-en-een-kwart jaar.

Oskar: Diezelfde avond reed Michiel op zijn beurt, van de stad komende, naar de villa van mevrouw Rosemonde. Hij maakte veel gerucht met zijn motorfiets in de tuin; de dienstmeid maakte de deur boven het stoepje open en riep, toen zij een onbekende zag, dat de zieneres 's avonds niet ontving. 'Mogelijk, zei de jonge man, maar ik ben door haar zelf geroepen'. 'Ik roep nooit iemand!' zei een stem, die van achter de dienstmeid kwam. Michiel ging de stoep op en liet de brief zien die hij de vorige dag ontvangen had. De dienstmeid gaf de brief door; de stem zei: 'O, laat binnenkomen!' en de jonge man werd in de wachtkamer gelaten. Hij kwam onmiddellijk tegenover de zieneres te staan, die hem een stoel bood en hem glimlachend opnam. Michiel voelde zich volkomen op zijn gemak tegenover die zo kleine, welverzorgde oude dame met om het voorhoofd al die fraaie grijze krullen. Maar zij keek hem zo lang en steeds met dezelfde glimlach aan, dat hij zich een beetje ongerust over haar begon te maken. 'Wat is er, mevrouw? zei hij. Ik ben gekomen, ten eerste om over mijn vreselijk verleden te horen, ten tweede om de datum van mijn dood te vernemen'. En weet je wat de zieneres toen antwoordde?

Justus: Ik vermoed dat zij voorgaf zich vergist te hebben, dat zij zijn hand nam om hem toch enige juiste dingen uit zijn verleden te zeggen, en dat zij tenslotte...

Oskar: Niets van dat alles. Ze zei: 'Het is mogelijk, jongmens, maar nu ik u hier voor mij zie, doet zich voor mij een kwestie op, oneindig belangrijker dan alle andere. Wij ziene-

ressen zijn ook onderhevig aan de grillen van het Lot. En het Lot heeft uitgemaakt dat ik uw verloofde zou zijn'.

Justus: Kom, kom, je spotzucht speelt je parten. Je gaat je hele verhaal op deze manier weer bederven. Je zult zien, we zullen het ditmaal onafgemaakt in de prullenmand moeten gooien.

Oskar: Volstrekt niet, als je mij maar even laat doorvertellen. Die zieneres was zestig jaar, maar moet een vrouw, omdat zij zestig is, alle gevoel voor liefkozingen laten varen? Dan, in dit geval, was er meer: namelijk, mevrouw Rosemonde, door het ernstige leven dat zij geleid had, en doordat zij zich altijd in dienst had gesteld van de gehele mensheid, had uitsluitend met haar geestelijk oog geleefd en was bijgevolg maagd gebleven. Dit alles legde zij Michiel uit, die half geschrokken nu op zijn stoel zat. Twee jaar geleden, vertelde zij, had haar beschermgeest de geest van een jonge man bij haar gebracht, in het holle van de nacht; van een knappe blonde jonge man aan wiens omhelzing zij zich had moeten overgeven. De geest wilde terug en smeekte telkens hem toch te laten vertrekken, maar het lot was onverbiddelijk geweest en wat gebeuren moest gebeurde. De volgende dag vernam zij dat het de geest was geweest van een nog levende jonge man, hetgeen ook zijn angstig weg-willen verklaarde. Iedereen immers weet dat de geesten van gestorvenen komen en gaan buiten de wil van het medium om, maar dat de geesten van nog levende personen aan de wil van het medium schijnen te gehoorzamen. Bij deze gelegenheid was zij zelf het medium geweest, doch haar beschermgeest, die bij leven niemand anders was geweest dan de chinese dichter Tung Ih Po, een zeer oude geest dus, had alles geleid. 'Buiten mijn eigen wil om, besloot zij, moet ik mij dus beschouwen als uw verloofde, en deze ring die ik altijd na die dag gedragen heb, met het oog op een mogelijke ontmoeting, komt u toe, mijn jongen'. En zij schoof hem een egyptische ring aan de vinger. Michiel was zo overbluft dat hij zich ook zonder protest liet omhelzen en geen verdere vragen stelde. Maar toen hij opstond hield de zieneres hem ook niet tegen, en zo verliet hij haar huis en steeg weer

op zijn motorfiets en reed als een wervelwind driemaal het dorp om, voor hij weer kon lachen en zich aan zijn ouders durfde vertonen. ‘Ben je al naar mevrouw Rosemonde geweest?’ vroeg hem Alexis bij zijn binnenkomen. ‘Neen, zei Michiel, ik sta voor zware examens en heb mij die onzin uit het hoofd gezet’. En zijn vader en moeder gaven hem gelijk, en Alexis zuchtte zelfs van verlichting; maar toch liep hij somber en zwijgend rond, de volgende dagen, niet Michiel, bedoel ik, maar Alexis. Michiel deed of er niets gebeurd was, want ofschoon hij zichzelf in het avontuur een te belachelijke rol vond spelen om het zijn vrienden te vertellen, zijn gezond verstand zei hem dat, zou ook de klucht zich voortzetten, zij, tussen een student van negentien en een zieneres van zestig, van niet al te lange duur kon zijn. In dit laatste, trouwens, zou hij zich niet vergissen.

Justus: Je bent niet goed wijs, of ik zal bij Freud moeten zoeken naar het complex dat je vanavond blootgeeft.

Oskar: Een maand ging om, en zoals je zei, Alexis was zwijgend en somber geworden. Hij kon ook niet meer thuis zitten, maar, zijn afkeer voor het landvolk overwinnend, zwierf hij langs de velden. ‘Ben je ziek? vroeg zijn vrouw. Wat voel je?’ Maar hoe had hij op haar vragen kunnen antwoorden? Alexis liep rond met de gedachte dat de zieneres hem bedrogen had, dat hij niet over twee jaren zou sterven, dat zij hem had willen kwellen en dat zijn geheim bij haar ook niet veilig was. Dit was de slotsom voor hem geweest van een onafgebroken en pijnigend denken. En de daad die hij zich voorgeschreven had, was: zichzelf nogmaals waardig te betonen en het oude mens de buik open te snijden. Zijn voornaamste bedenking was: ‘Maar als zij waarheid heeft gesproken en ik toch over twee jaar sterven moet, welk nut heeft voor mij dan haar dood?’ ‘Neen, zei een andere stem, dit is het onzekere. Men moet altijd het zekere voor het onzekere nemen. En ware het ook slechts voor twee jaar, dit oude mens heeft mijn geheim en wordt voortdurend door de politie geraadpleegd.

Al zou zij het niet met boos opzet doen, een onvoorzichtig woord is gauw losgelaten. Neen, voor alle zekerheid, moet ik dir oude mens vermoorden'. Die laatste zin zei hij altijd met krachtige wrok. Want dieper dan al zijn overpeinzingen leefde nu de haat voor haar die hem schroeide. Zij was zijn glimlachende kwelduivelin met grijze krullen. Hij wilde haar de buik opensnijden omdat zij hem had willen martelen, omdat zij een zieneres was, omdat deze daad daarom veel moeilijker te volvoeren zou zijn dan die eerste, en omdat hij zich na twintig jaar het bewijs wilde leveren dezelfde Alexis te zijn gebleven van de nooit-ontdekte moord op die twee oude mensen.

Met zulke gedachten liep hij rond en zijn vrouw, die hem meer en meer zag versomberen, overwon haar vrees en ging om raad bij de zieneres, die haar zei: 'Uw man wordt gekweld door gedachten die ik u onder geen voorbeding zou mogen onthullen, want u is een brave vrouw en u zou er te zeer onder lijden. Het beste zou misschien zijn dat u in een andere plaats ging wonen'. De vrouw zei dit aan Alexis en Alexis werd zeer boos omdat zij naar de zieneres was gegaan. 'De onzin waarmee Michiel is thuisgekomen had kunnen volstaan!' zei hij. Zijn vrouw gaf hem gelijk en werd even somber als hijzelf. Nog een maand ging om; nooit was het zwijgen Alexis zo zwaar gevallen.

Toen, op een avond, begaf Michiel, in stilte en te voet, zich weer naar zijn mystieke verloofde. Dat oude mevrouwtje met haar krulletjes, de groteske bekentenis die zij hem had gedaan, de ring die zij hem aan de vinger had gestoken en die hij weliswaar niet droeg maar iedere avond uit zijn kast haalde, hij kon zich een vervolg op deze geschiedenis niet langer onthouden. Hij werd nu dadelijk tot de zieneres toegelaten. De dienstmeid was nauwelijks de kamer uit of mevrouw Rosemonde viel hem om de hals als was hij de verloren zoon en zij zijn moeder geweest. De termen ook waarin zij tot hem sprak waren veel minder overwogen. 'Hoe wreed, zei ze, mij zo lang zonder bericht te laten! Het is waar, Tung Ih Po brengt je

geest soms tot driemaal in de week aan mijn bed, maar het is mij een groot genoegen je te zien komen uit eigen behoefte'. Michiel was ditmaal beter voorbereid en antwoordde op alles in een schertsende toon, maar zij hield zijn hand omvat en scheen verdiept in de gevarieerdste visioenen. Opeens sprong zij op, sloeg zich een mantel om, trok hem mee de stoep af en zei: 'Kom, laat ons het lot trotseren! Ik ken geen beter middel om er aan te ontkomen!'

Justus: Waar wil je nu heen? Spookt Hoffmann je door het hoofd of wordt dit een sprookje voor de moderne jeugd?

Oskar: Als je stil toeluistert zal alles je duidelijk worden. Mevrouw Rosemonde trok Michiel aan de hand mee en liep met hem het dorp door, tot aan het huis van zijn ouders. Daar hielden zij een ogenblik stil, de zieneres hijgend van het snelle lopen, en Michiel zei...

Justus: Neen, laat hem niets zeggen. Ik weet al waar je heen wilt: de vier personnages bij elkaar brengen opdat er een botsing kan plaats hebben die de ontknoping verhaast. Mij wel. Zij trok hem dus mee naar binnen, en zo verschenen zij op het onverwachts aan de verwonderde ouders.

Oskar: Mooi zo! Alexis sprong doodsbleek uit zijn stoel op en riep met sterke stem: 'Wat duivel heeft dit te betekenen?' Mevrouw Rosemonde antwoordde: 'Uw zoon en ik zijn verloofd. Ik weet wat u sedert twee maanden bezighoudt en ik kom u trotseren. Ik gebied u mij uw toestemming voor ons aanstaand huwelijk te geven. Uw bedenkingen en die van uw echtgenote kunnen mij ook niet raken, omdat dingen als leeftijd niet bestaan voor een vrouw voor wie verleden, heden en toekomst één zijn'. Alexis beefde, maar Michiel stikte bijna van de ingehouden lach. Zijn moeder wist niet wat te denken, want zij vreesde dat de zieneres het zou merken wanneer zij van haar dacht dat zij gek was geworden. Alexis, olie feitelijk evenmin als zijn vrouw durfde denken wat hij wilde, maakte aan het toneel een ontijdig einde. Hij greep zijn hoed, duwde zijn zoon opzij en snelde naar buiten. Maar deze onberaden uitval had - moeten wij veronderstellen door de beschikking

van het lot? - de waarde van een langoverwogen zet. ‘Hier blijven!’ krijste de zieneres, en toen zij zag hoe Alexis doorrende, scheen zij op haar beurt al het overige uit het oog te verliezen en snelde zij het donker in, de man achterna. Michiel kreeg eerst een nieuwe lachbui en bracht dan met veel moeite zijn moeder tot kalmte die met open mond en krachteloos gebaar naar de deur staarde. Hij haalde de egyptische ring te voorschijn en vertelde zijn half-bovennatuurlijk en half-komisch avontuur. Zijn moeder eindigde met weer mee te lachen. Een uur later kwam Alexis thuis; hij was doorweekt, want het was beginnen te regenen, maar keek bijzonder opgewekt.

Zijn vrouw zag het dadelijk en snelde op hem toe: ‘Heeft ze je niet achterhaald?’ vroeg zij blij. ‘Wie?’ vroeg Alexis. ‘De zieneres die je is nagelopen’. ‘Is zij mij nagelopen?’ ‘Wat? zei zijn vrouw, wij dachten dat je zo vrolijk keek omdat je haar te vlug was afgeweest’. ‘Ik heb haar zelfs niet gezien, zei Alexis. Ik kijk vrolijk omdat ik mij altijd gelukkig voel in een avond als deze. Het is een simpel gevolg van de weersgesteldheid’.

Oskar: Nu moet ik weer een verslag geven, als in het eerste verhaal. De volgende morgen zocht het ganse dorp de verdwenen mevrouw Rosemonde. Een andere zieneres was niet bij de hand, maar het duurde niet lang of de politie haalde haar lijk op uit de Rattenvijver, en toen zeiden de boeren dat de zelfmoord van die andere vrouw de zieneres ongeluk had gebracht, en toen, dat die vrouw geen zelfmoord had gepleegd, maar dat vrouw en zieneres beiden door dezelfde moordenaar in dat water waren geworpen. Intussen, sporen van geweld had men op het lichaam niet waargenomen; alleen hadden de ratten er, evenals aan het vorige, aan geknaagd. Men vroeg zich af welke redenen een zieneres kon hebben om zich in het water te werpen en veronderstelde dat zij misschien haar eigen dood had voorzien: er zijn immers mensen die zich door hun eigen dood zo vervolgd voelen, dat zij er door een andere aan willen ontkomen. Want de politie bleef aan zelfmoord gelo-

ven, ook na Alexis en Michiel te hebben gearresteerd. Men moest ze weer vrij laten, bij gebrek aan bewijs. Mevrouw Rosemonde had bij het verlaten van haar villa haar bezoeker zo snel meegetrokken dat de meid hen niet samen had zien weggaan - zij had in de keuken gezeten en eerst een uur later haar meesteres gemist, - en het werkelijk voorgevallene was zo onwaarschijnlijk dat noch Michiel noch Alexis het durfden vertellen. De algemene opinie was voor zelfmoord, ofschoon twee of drie bladen het flauwe grapje maakten van de zieneres die gedurende zestig jaar alles had voorzien behalve dat zij zelf in de Rattenvijver zou worden verdronken. Alexis bleef na zijn invrijheidstelling in dezelfde villa wonen en Michiel hervatte zijn studies in de stad; na een jaar was zelfs de kwaaddenkendste boer van hun onschuld overtuigd, waren zij meer geacht dan ooit tevoren, en een soort bezienswaardigheid van het dorp geworden voor toeristen en soortgelijken.

Justus: Ik zou nu maar tot ernstiger dingen overgaan, als ik je verhaal nog hier en daar moet geloven.

Oskar: Vijf-en-twintig maanden gingen voorbij en Alexis' laatste dag scheen aangebroken. Hij was in de laatste tijd iets magerder geworden en op zijn gezicht verscheen vaak een wat zure glimlach, maar hij zag er veel minder slecht uit dan men zich iemand in zijn omstandigheden zou hebben voorgesteld. Hij analyseerde onophoudelijk zijn gevoelens, psychisch en fysiek, om telkens uit te lopen in berustende onverschilligheid, en dan weer over te beginnen met het protest van een hevig steigerend hart. Hij meende dat het minder vrees was dan weerzin: een moreel verzet tegen wat zo onvermijdelijk over hem scheen te moeten komen.

Die laatste Zondag werd hij laat wakker. De klokken van de vroegmis noch van de hoogmis hadden hem gewekt. Zijn vrouw kwam de kamer binnen, bracht hem zijn koffie en opende de ramen: een liefderijke zon stroomde binnen. Hij ging rechtop in bed zitten en omhelsde zijn vrouw alvorens de koffie te drinken. ‘Je hebt eindelijk eens goed geslapen’, zei ze.

Hij antwoordde: ‘Vanavond zal het misschien nog beter gaan’ en beproefde het te zeggen met een glimlach. Hij had eerst lust de hele dag in bed te blijven, onder het voorwendsel dat hij zich kouwelijk voelde, en de dood onder de dekens af te wachten. Hij ging zelfs weer liggen, drukte zijn linkerarm tegen zijn borst en volgde het slaan van zijn hart. Het sloeg zo lang en zo regelmatig dat hij de dekens van zich afwierp. Hij zuchtte en stond op, begon zich te wassen en zag in de spiegel dat hij een vrij lange baard had. Hij besloot niet laf te zijn en uit te gaan alsof er niets stond te gebeuren, om zich bij de kleine gebochelde kapper te laten scheren die aan het andere eind van het dorp woonde, niet ver van de gewezen villa van mevrouw Rosemonde. Hij kleedde zich haastig aan en stapte naar buiten. De zon overstroomde hem met een mollige warmte. De boeren die hem tegenkwamen, groetten hem, en de smid die altijd dronken was maakte even een praatje. Toch was het dorp leeg, omdat de meesten reeds waren uitgelopen naar een grote kermis die in een naburig stadje werd gehouden. De gebochelde kapper was alleen. Alexis lachte hem toe, bij het binnenkomen, en voelde een zachte genegenheid voor het mismaakte ventje. Maar toen hij zat en de ander zijn mes begon aan te zetten, dacht hij dat het koudzweet hem van overal zou uitbreken. ‘Wacht u voor de getekende des Heren!’ die bochel zou natuurlijk een crisis van bloeddorst krijgen, nu hij jaren lang zijn scheermes op mensenkelen had gezet zonder te mogen doorsnijden! Dat hij daar niet aan gedacht had en goedig hier was gekomen bewees hoezeer de zieneres goed gezien had. Maar hij bleef zitten, en toen de bochel het mes aan zijn gezicht bracht keek hij hem vast aan en vroeg: ‘Kom je nooit in de verzoeking, Louis, om je mes op een slagader te beproeven?’ en het mannetje antwoordde lachend: ‘En òf, mijnheer!’ en begon hem te scheren, en liet er dan op volgen: ‘Foei, mijnheer, wat een gedachte, en nog wel op Zondag!’

Vijf minuten later liep Alexis weer buiten. Hij warmde zich weer aan de zon en snoof de geur in van het vocht dat de bochel op zijn wangen had gespoten. Het geluid van een mo-

torfiets deed hem met schrik omkijken. Daar kwam Michiel op hem af, naar gewoonte in razende vaart. Ha, hij begreep het: zijn eigen zoon zou hem overrijden, men zou hem het volgende ogenblik... De motorfiets hield naast hem stil met hartverscheurend knarsen en de hand van zijn zoon drukte op zijn schouder. ‘Wat loop je je weer te vervelen, zei Michiel, ga mee naar de kermis hier vlakbij.’ Zou hij meegaan? naar een rutschbaan misschien, en de dood eenvoudig verachten? Neen, hij wilde het uitkomen van de voorspelling ook niet in de hand werken. Hij gaf voor niet wel te zijn en liet Michiel alleen vertrekken. Zou het ook niet een belachelijke dood geweest zijn als hij bij een kromming van het achterbakje was gevallen?... Hij wandelde langzaam naar zijn villa terug. Als de smid, die zoëven een praatje met hem gemaakt had, nu reeds stomdronken was en hem met een voorhamer aanviel? Maar de smidse was leeg; de smid moest nog maar bezig zijn zich te bedrinken. Hij wist nu wat er gebeuren zou. Hij zou thuiskomend zijn vrouw handgemeen vinden met de melkboer, hij zou te hulp schieten en de melkboer zou zijn vrouw loslaten en hem een mes in de ribben steken. Het was duidelijk. Hoe anders dan door een gewelddadige dood kon hij vandaag nog sterven? Hij beproefde zich vertrouwd te maken met een scherp maar kort lijden, en wandelde intussen voort, en daar lag zijn villa in de zon, met veel schaduwen en lichtplekken. Hij liep glimlachend de tuin in, de handen in de zakken. Zijn vrouw kwam van achter een plant tevoorschijn, liet hem een pot zien met prachtige honing die men haar juist gebracht had, en veegde een vinger af aan zijn lippen. Hij ging zitten in de huiskamer. Hij had een boek genomen, maar geen regel drong tot hem door. De kamer was vol vliegen, maar zijn vrouw vond hem kijkend naar een barst in de zoldering. ‘Waarom kijk je zo?’ vroeg ze. ‘Wij moeten dat laten repareren, zei Alexis, men kan nooit weten’. De rest van de morgen bracht hij bij zijn vrouw door in de keuken. Het was een prettige afleiding haar zo simpel en resoluut aan de arbeid te zien, alsof men werkelijk maar te eten had om te blijven leven. Na het

middagmaal voelde hij zich plotseling loom worden. ‘Daar is het’, dacht hij. Zonder iets aan zijn vrouw te zeggen, begaf hij zich te bed. Hij sloot de ramen voor de zon, die hij nu hinderlijk vond, ging liggen, luisterde weer naar het slaan van zijn hart en ademde diep en regelmatig. Hij dommelde zelfs een beetje in. Toen schrok hij op, betastte zich, lachte, wierp de ramen weer open. Onverschillig geworden opeens liep hij door het huis. ‘Nu zal het ook wel komen. Maar het is uitstekend zo. Aan niets denken, en dan, flats! het einde’. Hij drentelde de tuin door en keek uit naar Michiel die maar niet terugkwam; hij verwarde Michiel met zichzelf en vreesde dat hem op de kermis een ongeluk was overkomen.

Toen de avond viel, werd hij weer bang. Van zes tot twaalf: zes uren, het moest nu gebeuren binnen zes uren. Waarom was het lot niet zo barmhartig geweest het in de vroege morgen te laten komen?... Michiel kwam rood en opgewonden thuis, men ging weer aan tafel. Hij had geen eetlust. Om zeven uur was hij weer in zijn kamer. Nu moest hij het ook hier afwachten en nergens anders. Het gelukte hem een beetje de krant, de ongelukken, te lezen; zo werd het acht uur. Hij sufte wat voor zich uit, met de krant op de knieën; zijn vrouw kwam hem goedennacht zeggen, zij was altijd moe 's avonds, het ergerde hem nog steeds en deze avond meer dan gewoonlijk. Hij zoende haar koeltjes en vroeg haar hoe laat het was; het was twintig voor negen. Binnen drie en een kwart uur dus. Hij drukte zich de hand op het hart en keek in de spiegel. Zijn hart bonsde en er was onrust in zijn ogen, maar overigens... Hij had lust Michiel te roepen. ‘Bah! zei hij tot zichzelf, lafaard. Ga zitten, als je niet staan kunt, en wacht af; het is niets, drie uur, in een mensenleven’. Hij ging zitten en dacht aan zijn testament, aan de levensverzekering, aan alles wat hij in orde had gebracht, de laatste maanden. Zijn hart klopte weer zacht en regelmatig... Plotseling liep hij naar zijn nachttafel, trok de la open, haalde er zijn revolver uit. ‘Als de dood komen moet in de vorm van een moordenaar, is het nutteloos zich te verdedigen. Aan de andere kant zou dit kleine ding mij

de dood kunnen brengen'. Hij haalde er alle kogels uit, opende het raam en wierp ze in de tuin: 'Nu moest er één ontploffen en mij treffen'. Maar hij hoorde zelfs het geluid van hun val niet in het natte gras. Hij ging naar de kamer van zijn vrouw en vroeg haar het klokje. Het wees half tien. Hij maakte het licht uit en legde zich weer te bed. 'De dood is natuurlijk al in mij, dacht hij, dat kan niet anders. Laat mij proberen te sterven zonder het zelf te merken. Morgen zullen zij mij dood in bed vinden, daarmee uit!' En hij beproefde te slapen. Hij wierp zich om en om in het donker, en als hij stil lag, luisterde hij naar de geruchten. Hij had de deur op slot gedaan. Eindelijk stond hij op en maakte het licht weer aan. Het klokje wees tien uur. Zo kroop de tijd. Wat hij deed en voelde in de twee uren die volgden bleef in hoofdzaak hetzelfde. Om kwart voor twaalf lag hij klaar wakker, met licht op, de ogen op de wijzers van het klokje gevestigd. Hij voelde zich belachelijk en de oude Alexis onwaardig, maar wie was getuige van deze strijd? Om vijf voor twaalf opende hij wijd het raam: de nacht was koud en vol mist. Hij kruiste de armen over de borst en stond rechtop voor het open raam en meende een laatste kans te geven aan het lot. Een schot uit het donker natuurlijk. Maar wie zou het lossen? Hij vergeleek zich bij die godloochenaar die bij onweer voor het venster was gaan staan met een horloge in de hand en God een vol kwartier gaf om hem met zijn bliksem te treffen. De kinderachtige man! maar hijzelf nu? - hij sloot het venster. Het klokje wees twaalf uur. Maar het liep misschien voor, en de kerkklok kon op dit ogenblik vijf voor twaalf wijzen. Hij ging weer in bed en wachtte een vol kwartier. Nu moest het wel overal twaalf uur zijn, in het ganse land.

Toen het klokje twee uur wees, lag hij nog wakker. Hij betastte zich weer, drukte zich weer de handen op het hart en lachte. Men had al de voorspellingen van de zieneres opgesomd die toevallig waren uitgekomen, en alles wat zij had misgezien verzwegen. Of zij had hem enkel willen plagen. Toch, er was voor haar nog een kleine kans: hij had een ziekte kunnen opdoen, waaraan hij morgen of overmorgen zou bezwijken. Hij

had aan het raam gestaan en zich door de mist voelen omwikkelen, hij kon morgen met een longontsteking wakker worden.

Oskar: De volgende morgen, toen zijn vrouw hem zijn koffie kwam brengen, trok hij haar naar zich toe en omhelsde haar met zo grote innigheid dat zij hem verwonderd toelachte. ‘Hoe laat is het?’ vroeg Alexis. Zij antwoordde: ‘Tien uur, langslaper.’ ‘Is het werkelijk Maandag, vandaag?’ ‘Hoe zou het anders, het was gisteren Zondag.’ ‘Inderdaad’, zei Alexis peinzend. Hij stond traag op, ademde diep, schraapte zijn keel en merkte dat de mist hem niets had gedaan. Hij kleedde zich en ging in de tuin. Het was een bleke dag, armoedig en druilerig, maar hij was blij alsof hij nooit meer zou moeten sterven.

Hij was God dankbaar, aan wie hij niet dikwijls had geloofd; hij vond God sympathiek omdat hij zich soms met de grootste zieneres schijnt te vermaken. Hij wilde zijn schuld aan God afbetalen door een biecht af te leggen, niet aan de pastoor, die hem onder zekere voorwaarden zou moeten vergeven, maar aan zijn zoon, van wie hij niet zeker was, en met wie hij veel meer had uit te staan. Die avond riep hij Michiel en nam zijn arm voor een wandeling. ‘Luister, zei hij, ik wil je de gelegenheid geven mij te veroordelen. Toen ik even zestien jaar was, dus niet eens jouw leeftijd had...’ En hij vertelde met slechtverkapte trots de dubbele moord op die oude mensen. Toen keek hij zijn zoon aan. Michiel liet zijn arm niet los en bleef zwijgend naast hem voortwandelen. Alexis hervatte: ‘Die oude zieneres, je zogenaamde verloofde, wist dat; dus dwong zij mij over te beginnen. Die avond, toen zij mij naliep, kwamen wij, zonder dat ik het erop aangestuurd had, bij de Rattenvijver; ik dacht aan het verhaal van de verdronken boerin, en daar ik geen mes op mij had om haar de buik open te snijden duwde ik haar in het water. Het bleek achteraf ook veel beter zo. Zij verdronk veel vlugger dan ik had durven verwachten: het was zo'n klein vrouwtje. Ik was blij het gedaan te hebben, want zij had mij mijn dood voorspeld. Ik zou gisteren zijn gestorven;

maar ook nu, ofschoon gebleken is dat zij zich heeft vergist, kan ik geen berouw over mijn daad voelen. Het was toch een zieneres, en zij begon het jou lastig te maken. Misschien heb ik je wel van het een of ander gered. In ieder geval, je kunt mij veroordelen of bedanken, maar je zult, hoop ik, toegeven dat je je vader nooit op juiste waarde hebt geschat. Waarom antwoord je niet? Zeg ronduit, Michiel, wat er in je omgaat. Wat denk je van me?'

Michiel antwoordde bedachtzaam: 'Het is een lastige vraag die u mij daar stelt, en ik zou een paar dagen moeten hebben om mij een behoorlijke mening te vormen. Ik ben student in de oosterse talen en heb mij tot dusver niet voldoende met moorden kunnen bezighouden'.

Oct. '27

De avonturiers

Oskar: Ken je het verhaal van de drie jongemannen die, uit een koffiehuis komende, slaags raakten met de verkeersagent, naar de politiepost werden opgebracht en bleken geen anarchisten te zijn?

Justus: Alweer een sensatieverhaal.

Oskar: Welneen, het was een krachteloze poging. Poging tot wat, is natuurlijk een andere vraag. Misschien, als je alle bijzonderheden vernomen hebt, geef je zelf het antwoord, tenzij je het dan niet meer nodig vindt je daartoe in te spannen.

Justus: Krachteloos of niet, het is natuurlijk weer a-moreel. Men weet bij jou altijd vooruit dat de ondeugd beloond zal worden. Ik begin het land te krijgen aan de manie die sommige mensen hebben, van zich slechter voor te doen dan ze zijn. Het is een coquetterie, even belachelijk als de meeste andere, zelfs een soort snobisme. Slechte mensen doen slechte dingen zoals goede mensen goede dingen doen, dat is eenvoudig; het zijn de mensen die zo heen en weer zwerven tussen goed en kwaad en die lonkjes en lachjes werpen naar beide kanten, die alles compliceren en zelf tenslotte onuitstaanbaar worden.

Oskar: Onuitstaanbaar voor wie?

Justus: Voor beide kanten.

Oskar: Maar, beste kerel, alle goed en kwaad is toch...

Justus: Ik ken die filosofie. Neen, het blijft toch een kwestie van geweten.

Oskar: Een kwestie van geweten, best; maar zelden een nijpende kwestie.

Justus: De mensen zijn zo zelden uit één stuk, zelfs in hun twijfelmanietjes. Maar dat doet er ook al niet toe, toch zijn er gegevens waarover men beter doet niet voortdurend met de

glimlach te spreken. Ik verafschuw tegenwoordig de man die zegt: ‘Ik heb nooit te lijden van gewetensbezwaren, ik doe nooit bepaald slechte en nooit bepaald goede dingen, goed en slecht gaan mij trouwens niet aan, ik doe wat voor mij het beste uitkomt’, en die daarbij denkt: ‘want ik ben van een vrij wat hoger orde dan jullie allen’. Als men niet evenveel ernst als bescheidenheid bezit om die zaken te behandelen, doet men beter zich er niet mee in te laten.

Oskar: Het zal moeilijk zijn het verhaal van de drie jongemannen te vertellen bij zoveel vooropgezette antipathie. Justus, de man over wie je spreekt *is* natuurlijk in werkelijkheid niet veel meer waard dan de doorsnee-burger. Hij doet, precies als de doorsnee-burger, en misschien in dezelfde verhouding, hetzelfde quantum goed en kwaad; alleen, de doorsnee-burger spreekt met ernst over al het goeds dat hij bedreven heeft, en die arme man met een glimlach over al het kwaads. Waarom neem je het zwaarder op dan zo?

Justus: Misschien omdat ik dan zou willen dat hij zonder glimlach sprak van het kwaad.

Oskar: Je kent toch het geval van de biechtelingen die zich van denkbeeldige doodzonden beschuldigen voor het genot van te biechten alleen? Luister, als je niets beters te zeggen hebt.

Drie jongemannen hadden een vooravond in het koffiehuis doorgebracht; zij hadden ook niets anders dan koffie gedronken, maar zij hadden vurig en scherp tegen elkaar geredeneerd. Om half acht sprong de grootste, Antonius, overeind; hij knoopte zijn overjas dicht, zette zijn hoed op en liep naar buiten, met een stok zwaaiend, zoals hij dikwijls in de conversatie deed, figuurlijk, bedoel ik. Achter hem liep Daniël, smaller maar een half hoofd kleiner, de derde, Hilarion, was kort en gezet. Antonius had een taxi aangeroepen en stond op het punt in te stappen, toen hij rumoer achter zich hoorde; hij wendde zich om en zag Hilarion in gevecht met de verkeersagent die een kleine tien pas van het koffiehuis stond opgesteld. De agent gaf Hilarion met zijn gummistok juist een houw over het hoofd die een gat in zijn bolhoed maakte en

een dikke buil op zijn schedel te voorschijn riep. Hilarion viel op de knieën; Daniël snelde hem te hulp en lichtte de agent een beentje. Een uniform viel languit voorover op het plaveisel, een helm rolde midden in het verkeer. Er was geschreeuw van taxi-chauffeurs, een trillend fluitsignaal, geloop en gevloek van burgers, Daniël en Hilarion sloegen en schopten, en Antonius die opeens de stok in zijn hand gewaar werd, mengde zich in het gewoel en stak de koperen punt van het ebbenhout in de neus van de opgestane agent. De uniform viel nogmaals, ditmaal achterover. Iedereen kon zien dat een paar knopen waren afgerukt. De drie jongemannen werden door het weldenkend publiek overmeesterd, geschud, gestompt en eindelijk aan de toegeschoten politiemacht overgeleverd. Uit het koffiehuis riep men: 'Dood aan de anarchisten!' De drie jongemannen werden gefouilleerd; zij hadden geen vuurwapens en zelfs geen enkel zakmes op zich; de agenten waren enigszins verwonderd, maar brachten ze toch voor de commissaris. Daar werden zij ondervraagd, en neen, zij waren geen anarchisten. 'Om welke reden, vroeg de commissaris, hebt u deze verkeersagent dan aangevallen?' Hij had zich het eerst tot Antonius gewend; Antonius antwoordde: 'Ik ben alleen mijn vrienden te hulp gekomen, en niet eerder dan toen het publiek aan de strijd begon deel te nemen'. 'Mogelijk, zei de commissaris, maar volgens aller getuigenis bent u het geweest die deze agent aan de neus gewond hebt'. 'Inderdaad, zei Antonius, dit ontken ik geenszins; want daar ik zag dat mijn vrienden het op hem begrepen hadden, wilde het mij voorkomen dat hij de oorzaak van alles moest zijn. Bovendien was hij, ofschoon in uniform, minder vaag, als persoonlijkheid, dan het publiek'. 'Waarom, wendde zich tot Daniël de commissaris, hebt u deze brave verkeersagent mishandeld?' 'Ik zag hem mijn vriend Hilarion op het hoofd slaan met een gummistok, zei Daniël, en dit leek mij zeer ongepast'. 'Naar het schijnt, hebt u hem het eerst doen vallen. Hebt u bedacht dat u op dat ogenblik niet alleen de uniform beledigde, maar ook het straatverkeer in ernstig gevaar bracht?' 'Neen, ik dacht erover hoe

ik hem aan het andere been zou trekken als hij opgekrabbeld zou zijn'. 'Maar u? vroeg de commissaris aan Hilarion, waarom hebt u deze arme verkeersagent gewurgd?' 'Helaas, zei Hilarion, bij het verlaten van het koffiehuis heb ik in al mijn zakken gezocht of er niet een klein stukje wapen was achtergebleven. Toen ik volstrekt niets vond, moest ik hem wel te lijf gaan met mijn blote handen'. 'Maar waarom? drong de commissaris aan; waarom?' 'Ik vond dat er iets gebeuren moest'. 'Verklaar u nader'. 'Ik vond dat er iets gebeuren moest in het leven'.

'Hoezoo?' 'Ja, in het leven, ik kan het niet beter zeggen'.

De drie jongemannen kregen de zwaarste straf die voor het misdrijf kon worden uitgedeeld, want zij schenen des te gevaarlijker omdat zij geen anarchisten waren. En gek waren zij ook niet in voldoende mate, meenden de rechters. Maar om deze meningen hebben wij ons niet te bekommeren. Ik kan nu beter een portret geven van de drie jongemannen.

Justus: Geloof je?

Oskar: Antonius was zes-en-twintig jaar. Hij had een universitaire opleiding gehad, was vóór zijn meerderjarigheid getrouwd met een ietwat oudere vrouw die zich door hem had laten compromitteren, en had een filosofisch boek geschreven dat men de *Lof der Handeling* had kunnen heten, ontbrak er niet op de pijnlijkste wijze iedere aanwijzing in, betreffende de oogst, de slotsom van zoveel handeling. Toen dat boek uitkwam, was Antonius twee-en-twintig jaar, en omstreeks dezelfde tijd deed hij een erfenis. Hij scheepte zich in met zijn vrouw voor een lange reis naar het Oosten. Perzië, China of Java, alles wekte vooreerst in even grote mate zijn belangstelling, en behept met een zo snelwerkend en doordringend verstand, wist hij vooruit dat zijn belangstelling zich telkens naar andere oorden zou verplaatsen. De vrouw die hem vergezelde en die hem een drukkende last had kunnen zijn - maar al zijn vrienden vertrouwden erop dat Antonius in zo'n geval zich in twee zetten van haar zou hebben afgemaakt - die vrouw werd hem gedurende de reis één toegevoegde bekoring. In het

bezit van een bijna even vlugge geest als hij, voortdurend opgeruimd en de grote kunst verstaande, hoewel zo dicht naast haar man, haar eigen leven te vullen, was zij de ideaal-met gezellin voor Antonius, en in een moeilijk avontuur dat hem op Java overkwam, betoonde zij zich van een voorbeeldeloze toewijding. Zij keerde alleen naar Europa terug, bracht nieuwe gelden bijeen, bleef doof voor het aandringen van haar familie om een zo vreemde man te verlaten, en reisde weer naar hem toe, onwetend wat er van hem geworden was. Antonius, zo goed als zonder geld, had zich verplicht gezien een rol te spelen in de politiek. Zij vond hem terug als een soort voorvechter van de inlandse bevolking tegen de financiers, en alarmisten beweerden dat zijn tegenstanders niet zouden schromen hem uit de weg te doen ruimen. Antonius, blij zijn vrouw terug te zien, bijna opnieuw rijk en vrij opeens weer om te gaan waar hij wilde, bleef niettemin zijn handeling voortzetten tot hij een kleine overwinning had behaald. De bevolking droeg hem op de handen, men wilde een voorvechter van hem maken nu tegen de regering en in de volksvergadering. Toen trok Antonius zich uit de beweging terug; hij bewees dat hij ook in de realiteit de schrijver bleef van zijn boek; hij wist dat hij zich weldra tot een nieuwe handeling zou voelen aangetrokken, maar eerzucht alleen vermocht hem geen prikkel te zijn; hij scheepte zich weer in en keerde met zijn vrouw naar zijn vaderstad terug. Een groot aantal vrienden en vijanden stond daar gereed hem te ontvangen: er waren er die zeiden dat men hem geen hand meer kon geven, er waren er die het als een geloofsbelijdenis beschouwden hem zo ver zij konden tegemoet te reizen. De krantenberichten hadden heel zijn optreden getransformeerd, men wist niet goed of het een schurk was of een held die uit het Oosten werd verwacht; hij was ‘interessant’, dat was bijna alles wat vaststond. De schrijver van een filosofisch boek op zijn twee-en-twintigste jaar, die op zijn drie-en-twintigste zo maar, als ongemerkt, een politieke persoonlijkheid was geworden en daarna bleek geen ogenblik aan de politiek te hebben geloofd, iedereen moest toegeven dat

daar méér achter kon zitten. Hoe zou Antonius zich gedragen wanneer hij in zijn vaderstad terug zou zijn? Het was doodeenvoudig. Zijn vijanden vonden hem arroganter dan ooit, en zij hadden gelijk; zijn vrienden, die altijd door zijn arrogantie hadden heengezien, meenden dat zijn eenvoud nooit rijker en beminnelijker was geweest. Zodra hij zich geplaatst voelde tegenover een begrijpen, en bijzonder veel persoonlijke sympathie was hem daarbij geen behoefte, sprak Antonius met de grootste ongedwongenheid over zijn diepste gevoelens of over de pijnlijkste ondervindingen die hij had opgedaan. In zijn beste ogenblikken, zei hij, beschouwde hij zich immers als een min of meer volledig document; hij sprak dus, zodra hij voelde dat men hem volgen kon, met intensiteit maar zonder ophef over zichzelf, maar over zichzelf als staal van de mensheid; hij voelde misschien de rechtmatige trots een fijner ontvanger te zijn dan de meesten onder zijn toehoorders, maar hij wist te zwijgen en met aandacht te luisteren zodra men hem tegenbekentenissen wist te doen van énige waarde; en zoniet, dan stond hij, zodra hij uitgesproken was, op, en liet de anderen zitten met een volkomen onverschilligheid voor hun oordeel over hem. Hij sprak tot het begrijpen, hij deed er geen bepaalde moeite voor te worden gewaardeerd; of beter nog, het was hem een te grote moeite zich aan de waardering van een ander aan te passen, als die waardering niet spontaan met het begrijpen samenging. Hij hield ervan zich te verklaren, maar zou zich nooit inspannen tot een verdediging van zijn persoon. ‘Ik ga uit van het standpunt dat men alles kan begrijpen, zei hij; de rest is een kwestie van temperament’. Tot zijn vrienden, die zijn boek met zijn leven in overeenstemming trachtten te brengen en er conclusies in zochten, die zich de vraag stelden: ‘Eenmaal bewust aanwezig in dit leven (en zij dachten erbij: “dit onverklaarbare leven dat altijd te kort en te lang is”), doet men beter te handelen, of, waar de handeling zo vruchteloos blijkt, is het beter zich zoveel mogelijk aan alle handeling te onttrekken?’ zei hij: ‘Die vraag doet zich niet op; jullie stellen haar. Het is enkel een kwestie van tempera-

ment'. 'Ja, zei Hilarion dan, wij zijn misschien beiden in even grote mate onmaatschappelijk, maar jij bent slank en ik ben dik'. In die tijd was Antonius bezig, ofschoon hij weer geld genoeg had om rustig te kunnen leven, meer geld te verdienen, ten einde zich te kunnen inschepen naar een nieuw avontuur. Ditmaal was het Afrika, dat hem aantrok; maar het geld verdienen ging met veel moeilijkheden gepaard, en na twee jaar merkte Antonius dat hij nog steeds in zijn vaderstad vertoefde. Zijn vrouw, naast hem, had steeds haar eigen leven; niemand had kunnen zeggen in welke mate die twee jonge mensen van elkaar hielden, ieder amoureusheid scheen tussen hun twee intelligenties weg te smelten. Antonius vond zijn vrienden in het koffiehuis, tweemaal in de week, en sprak dan lang en overtuigend voor zich heen; naarmate hij in zijn vaderstad bleef, verloor hij meer en meer vrienden, Daniël en Hilarion waren ongeveer zijn laatste getrouwen. Hij schreef plotseling een nieuw boek, tweemaal zo dik als het vorige, maar ditmaal leek het meer op een roman; toen Daniël en Hilarion het manuscript ervan gelezen hadden, konden zij een week lang niet slapen. Het vraagstuk van de handeling dat geen vraagstuk was, was in dit boek geworden tot een lang aangehouden wanhoopskreet, in alle toonaarden, het sterkst misschien die van razernij. Toen het gebeurde met de verkeersagent plaats vond, had Antonius juist een nieuwe verklaring gegeven; hij had die dag alle ironie laten varen, in de geschiedenis het ene voorbeeld na het andere gevonden en over enige grote figuren gesproken als over lang bestudeerde en zeer intieme vrienden. Toen hij tegen half acht plotseling opstond, naar buiten ging en een taxi aanriep, had Hilarion in zijn zakken gezocht naar pistolen, déze avond althans, voelde hij, kon zich niet voltooien als tweemaal in de week een andere avond... Hij keek om zich heen, zag de verkeersagent met opgeheven gummistok alle automobielen regeren, was naar hem overgestoken en had hem een knoop afgerukt. De man had met zijn gummistok Hilarion's hoed bedorven, en Daniël, die dit niet werkeloos kon aanzien, had hem een beentje gelicht.

Justus: En nu zijn we aan het portret van Daniël toe, dat is duidelijk.

Oskar: Daniël was even vier-en-twintig. Hij was in een achterbuurt van de hoofdstad geboren, zijn ouders waren behoorlijke maar arme beambten, mensen die hun bestaantje voor zichzelf moesten kruiden met kwistige betuigingen van eerlijkheid en goed gedrag; hij had wat men noemt een moeilijke jeugd gehad, maar een groot gevoel voor humor had hem voortdurend bijgestaan. Alleen kon hij de gesprekken van zijn ouders niet verdragen. Toen hij elf jaar oud was, liep hij weg; hij doorkruiste het halve land en belandde bij zijn grootvader van moederszijde, een oude boer die met recht een zonderling werd genoemd. Deze grootvader was de eerste persoon die bij Daniël een spontane belangstelling wakker riep. Hij sprak bijna nooit, maar als hij sprak was hij de vriendelijkheid zelf, alleen moest men hem nooit over mis en kerk onderhouden. Als hij langs de kerk moest en de geur van wierook door de open deur tot hem doordrong, spoog hij op de grond met innige overtuiging. Hij nam de jongen zonder aarzelen: Daniël kreeg van hem een huissleutel en mocht gaan en komen zoals hij wilde; zijn grootvader leerde hem zijn eigen eten klaarmaken en bestrafte hem niet als hij de vruchten van de buren had gestolen. Een andere boer kwam zich eens bitter bij hem beklagen. ‘Wat wil je dat ik er aan doen zal? vroeg Daniël's grootvader. Ik zal je zeggen, ik geloof dat-ie een kwaaie aard heeft, die kleine. Als ik hem strafte: ik ben oud en hij is jong, nietwaar? stel je voor dat-ie me dan ging schoppen; dat zou voor mij toch niet prettig zijn...’ Daniël sprak later altijd met een soort vertedering over die oude man, die op een mooie dag gestorven was zonder één familid te hebben laten overkomen. ‘Ga maar spelen’, had hij tot Daniël gezegd en hij had zich op zijn sofa omgedraaid. Hij had niet naar bed willen gaan, behalve 's avonds, iedere morgen kleedde hij zich helemaal aan en ging dan op de sofa liggen. Daar vond Daniël hem op een middag dood; er was bijna niets in zijn magere gezicht veran-

derd, de ogen waren wat dieper ingezonken en hij had een ironisch glimlachje op de lippen. Toen de familieleden voor de erfenis overkwamen, vertrok Daniël in de richting van de zee; in een nabijzijnde havenstad werd hij als scheepsjongen aangenomen voor de kleine vaart. Hij was toen ongeveer dertien jaar; aan boord sloot hij vriendschap met een drie jaar oudere jongen, de zoon van een bordeelhoudster, die hem met zich meenam, iedere keer als het schip was thuisgevaren. Zo had de vrouw, fysiek althans, voor Daniël nooit een mysterie. In zijn vrije tijd aan boord bereidde hij zich met die oudere jongen op een examen voor, dat hen in staat zou stellen opzichter te worden bij de havenwerken. Drie jaar later deden beide jongens dit examen, slaagden, gingen van boord en verlieten elkaar; de vriend om zijn eerste schreden op de voorgenomen weg te zetten, Daniël om naar de hoofdstad terug te keren. Zijn vader was overleden, met zijn moeder beproefde hij tevergeefs samen te wonen. Hij werkte toen in een drukkerij, verdiende er juist genoeg om van te leven en had geen andere verlangens; toen leerde hij daar een teringlijder kennen die bittere verzen schreef voor verborgen bladen. Deze man, die kort daarop stierf, bracht hem tot lezen en spoorde hem aan tot zelf schrijven. Het eerste stuk dat Daniël gedrukt kreeg, was een necrologisch artikel over die onbekende teringlijder; maar hij had ook een vijftiental gedichten, en de onverschilligheid die hij voor zijn literaire producten had en de minachting die hij voor zijn eigen persoon beleed, deden hem ermee gaan naar de heer Roderik Januari, directeur van het grootste literaire maandblad van het land. Deze heer las de gedichten met verbazing, hield ze aan, legde ze weg, las ze nogmaals, schudde het hoofd, legde ze weg, las ze bij vergissing nogmaals, bleek er toen aan gewend geraakt en drukte de vijf onbeduidendste, die hij voor de beste had aangezien, daarna vijf andere, eindelijk de vijf overgeblevene. Toen zijn beste raadgevers hem met de opname van die verzen gelukwensten, schreef hij Daniël om nieuwe bijdragen. Maar Daniël schreef niet meer; hij meende dat er een onherroepelijk misverstand bestond tussen hemzelf en

de fraaie letteren. Hij was in dienst getreden bij een kleine uitgever en had de man overtuigd dat men zeer goede zaken kon doen met het verspreiden van slecht geïllustreerde pornografie. De man was in principe niet tegen deze methode van snel geld verdienen, maar Daniël, zei hij, zou de hele verantwoordelijkheid dan moeten dragen. Daniël vroeg niets liever; als hij zich in deze onderwereld van de literatuur gestoken had, was het voornamelijk uit een behoefte aan avontuur. Hij kwam enige malen met de politie in aanraking, maar een werkelijk bewijs tegen hem had men nooit en hij zwoer met de grootste zielerust enige valse eden. Een treurig bestaan had die Daniël, zal men misschien zeggen. Het is maar zoals men het neemt. Hij was noch gelukkig noch ongelukkig, hij was er alleen trots op zich van alle overtuigingen en bijna van alle banden te hebben kunnen losmaken, en Antonius, die hem in die tijd leerde kennen, sprak glimlachend over zijn 'ontaarde sentimentaliteit'. Hilarion, die zijn klant geweest was alvorens zijn vriend te worden, bewonderde hem hogelijk en hield hem voor een model van het soort: een Daniël die zichzelf verzorgde zou onmogelijk zijn geweest, maar een Daniël die zichzelf minachtte leek hem heel bijzonder. Niemand had kunnen voorzien dat Daniël plotseling zou trouwen; integendeel, hij had dikwijls verklaard dat het samenwonen met een vrouw voor hem volmaakt ondoenlijk was, dat hij een vrouw nooit nam dan als een kort en krachtig tegengif tegen alle andere vrouwen, dat hij vooral de verpleegsterskant in een zeker soort vrouwen verafschuwde, dat de vrouw hem alleen nuttig scheen waar het erop aankwam kinderen ter wereld te brengen, maar dat men daarbij dan nog moest uitgaan van de opvatting dat het voortzetten der mensheid een goed en nuttig werk zou zijn. Als hij zo sprak, antwoordde Antonius soms met sarcasmen, maar Antonius had buien waarin hij zijn eigen inzichten met een snelvuur van sarcasmen bestookte, dus Hilarion lette daar niet op en geloofde Daniël volkomen. Hilarion was een rijkejongen die twee, drie goedkope vriendinnen onderhield en van tijd tot tijd ten huwelijk werd gevraagd door een nettere

jongedame. Een van die jongedames, de dochter van een groothandelaar, dreigde ongetrouwd te blijven: zij was op haar twintigste jaar verloofd geraakt met een italiaanse graaf, secretaris of iets dergelijks aan de ambassade; die graaf was naar zijn land teruggekeerd, had de bezwaren van zijn familie laten gelden, was niettemin met het meisje verloofd gebleven en eerst na vier jaar voorgoed verdwenen. Een kort-en-gezet landgenoot kan zo'n jong meisje na zo lang smachten een solider echtvriend lijken dan een slanke en sierlijke graaf. Hilarion ontving brief op brief om een week in haar gezelschap aan het strand door te brengen; hij ging tenslotte en nam Daniël mee. Daniël, die de brieven van het jonge meisje gelezen had, besloot zich met haar te vermaken. Het jonge meisje, zodra zij hem zag, stond weerloos tegenover hem omdat zij vond dat hij op de italiaanse graaf leek; ze zei het hem zelfs en Daniël voelde zich diep gekrenkt. Hij maakte haar het hof, deed weldra alles met haar wat hij wilde, en toen zij in de hoofdstad terug waren liet hij Hilarion op zijn beurt haar brieven lezen. Maar die brieven werden hoe langer hoe vuriger, en Daniël's antwoorden hoe langer hoe wreder, en eindelijk schreef het jonge meisje dat zij niet verdiend had zozeer te lijden en dat zij weldra een eind aan haar leven zou maken. ‘Dit wordt lelijker, zei Daniël tot Hilarion, want wij moeten niet vergeten dat het ongeluk met de graaf hieraan is voorafgegaan’. Hilarion durfde niet zeggen dat hij volstrekt niet aan de mogelijkheid van deze zelfmoord geloofde; dat Daniël er aan geloofde vond hij zelfs meer dan pijnlijk. Aan de andere kant was hij benieuwd te zien hoe Daniël zich tegenover de veronderstelde mogelijkheid zou gedragen. Daniël raadpleegde zijn vrienden over een andere mogelijkheid: die van het meisje te trouwen. Antonius was voor, Hilarion tegen het huwelijk. Antonius zei: ‘De brieven van dat meisje hebben niets belachelijks’. Hilarion zei: ‘Hoe zou je het gedaan krijgen met déze vrouw juist samen te wonen?’ ‘Daar gaat het niet om, zei Daniël bijna boos, de vraag is of ik niet van mijzelf zou walgen als haar door mijn toedoen een ongeluk overkwam!’ Dus, een

maand later trouwde hij met haar. Antonius, die zelf immers zo goed getrouwd was, zei dat hij het huwelijk op zichzelf volstrekt niet beschouwde als een definitieve daad; hij vond het uitstekend dat Daniël op deze wijze de gevolgen van zijn optreden had durven dragen; hij was er bovendien volstrekt niet zeker van dat Daniël niet ernstig van dat vrouwtje hield, en in ieder geval, hij hield niet van de mannen, zei hij, 'die naar de slagvelden van het leven gingen, vermomd als kreeften van staal'. Hilarion wist er niet veel tegenin te brengen. 'Ik, zei hij alleen, hou dan niet van de vrouwen die in het huwelijk gaan als mollen van katoen. Hoe beter de man die de tegenpartij is, hoe duurder hij het gelag zal moeten betalen, dat staat voor mij vast'. Maar Daniël liet zijn vrienden oordelen en in vergelijkingen spreken; hij was getrouwd en zijn vrouw verliet hem geen half uur in de veertien dagen. Toen het gevecht met de verkeersagent plaats had, lag zij in het hospitaal om een kind ter wereld te brengen.

Justus: Het is een genot, te zien hoe je alle lijnen terug weet te brengen naar die belangrijke gebeurtenis.

Oskar: Nu komt het portret van Hilarion. Het is geen dankbare taak, want zelfs als wij de titel avonturier met het nodige voorbehoud op onze drie vrienden toepassen, blijft Hilarion verreweg de onbeduidendste. Als wij het woord 'ontaard' zouden willen gebruiken in de zin die Antonius eraan gaf, zouden wij Hilarion een ontaard rijkeluiskind kunnen noemen. Hij had niet de sympathieën en de vooroordelen van zijn familie, maar hij was lui, onhandig, ijdel en zwak. Hij was niet argeloos, want er was in hem een ondergrond van wantrouwen, een wantrouwen van zichzelf misschien; maar hij was goedig en meestal goedgehumeurd, en velen voelden zich, tot zijn eigen verwondering, tot hem aangetrokken. Maar in zijn jeugd, grotendeels doorgebracht op het buiten van zijn ouders, had hij als een despootje omgegaan met de boerenkinderen, en dit had sporen in zijn karakter achtergelaten. Het merkwaardigste in Hilarion's biografie is misschien wel de geschiedenis

van een paar klappen. Toen hij voor het eerst afscheid moest nemen van zijn gouvernante en op een gewone school werd gedaan, was hij elf jaar oud en kwam in op één na de hoogste klas; de sterkste jongen van de school zat in die klas; het was de dertienjarige zoon van een hotelier, hij had een gemillimeterde kop en diepliggende ogen onder saamgegroeide wenkbrauwen. Tot deze jongen, die hem gedurende de eerste uitspanning begon te ondervragen, zei Hilarion: 'Ik ben van adel, want mijn vader is van adel, zoals je trouwens horen kunt aan onze naam, en zien aan ons wapen'. (Hilarion was op die leeftijd geenszins, zoals Daniël, afkerig van de ouderlijke gesprekken.) De zoon van de hotelier begon hard te lachen en zei: 'Dan ben ik ook van adel, want op het huis van mijn vader staat ook een wapen'. 'Jij? zei Hilarion, jouw vader is een hotelier'. Hij zei dit niet om de ander te kwetsen, maar als een eenvoudige constatering. 'En jouw vader, zei de zoon van de hotelier, is een stinkgotenveger'. Het duurde een ogenblik eer Hilarion begrepen had dat dit antwoord een belediging inhield, maar toen sloeg hij de ander ook hard op de neus. Het volgende ogenblik lag hij, in een kring van toegeschoten jongens, in het stof op de grond, met zijn veel grotere tegenstander bovenop hem, die hem bijna een schouder ontwrichtte en een regen van slagen op zijn hoofd deed neerkomen. Het ergste wat Hilarion wist terug te doen, was de ander in zijn knie bijten. Na die eerste dag werd hij door iedereen geplaagd; hij vocht voortdurend, met afwisselend geluk, en eens beproefde hij op het hoofd van zijn ergste vijand de fles waarin hij thee meekreeg stuk te slaan. Hij kreeg een nieuw pak slaag, maar van toen af vond men hem gevaarlijk. De zoon van de hotelier wist niet dat Hilarion een pennemes klaar had, scherp geslepen, om er zich, in een derde ontmoeting, mee te weren. Gelukkig verloren zij elkaar uit het oog. Op het gymnasium besloot Hilarion zich dadelijk een gunstige reputatie te scheppen. Hij vocht in de eerste week met een veel zwakkere jongen, bracht het er schitterend af, en werd voor de rest van zijn schooltijd niet rust gelaten. Toen hij op

de universiteit kwam en ontgroend zou worden, riep hij al zijn filosofie te baat om zich te schikken; hij was vrolijk, gewillig, gevat en toch voorzichtig, en maakte op iedereen een voortreffelijke indruk. Hij was corpslid geworden en begon zich in de studentensociëteit een vriendenkring te maken, toen het volgende gebeurde. Een ouderejaars die zich in lang niet vertoond had, kwam plotseling in de zaal; iedereen fluisterde zijn naam, sommigen stonden op en gingen. Die student heette Scholdonk en was, zijnde een race-roeier en een ruziemaker, tot op andere universiteiten beroemd en gevreesd. Hij was van middelbare lengte maar buitengewoon vierkant en had een gezicht dat Hilarion aan zijn oude vijand, het zoontje van de hotelier, herinnerde, maar een gouden knijper op de grove neus. Voordat de man een woord gezegd had, voelde Hilarion zich trillen van opwinding; zijn tanden klapperden, hij trachtte het voor de naast hem zittenden te verbergen, omdat hij vreesde dat zij het voor een uiting van angst zouden aanzien, maar toen de heer Scholdonk zich op een stoel had laten vallen en zijn zelfverzekerd snerpend orgaan de kamer begon te vullen, werd de situatie hem de baas. Hij wist niet wat de ander zei, hij wist alleen dat hij zijn stem niet langer kon aanhoren, en dat er nu meteen iets zou moeten gebeuren: als een slaapwandelaar stond hij op, liep de stoelen langs die hem van de man scheidden, stak zijn handen in zijn broekzakken en stelde zich vlak voor hem op, met de benen uit elkaar. Hij klappertandde nog steeds, maar zijn blik, voelde hij, was stekend, en zijn houding des te onbeschaamder waar de ander hem helemaal niet kende. De heer Scholdonk staarde een ogenblik als verbijsterd naar de nieuweling op; toen stootte hij een vloek uit, sprong uit zijn stoel, stak Hilarion zijn hoofd in het gezicht en gaf hem een kort bevel, zo kort toch niet of hij was gedwongen er een gedeelte van terug te slikken. Hilarion sloeg met beide vuisten tegelijk, zo hard hij kon, een beetje opwaarts en toch recht naar voren; in dezelfde seconde trof hem een stoot in de borst, zo vol dat hij de adem verloor en een heel eind achteruit tuimelde. Maar hij viel niet, en tot zijn grote verwondering

zag hij de vreselijke Scholdonk op één knie op de grond gezakt, schor brullend, de handen voor het gezicht en het bovenlijf in bochten wringend. Een paar studenten vatten hem hier bij de schouders, een arm greep hem om het middel, zachte woorden drongen hem in het oor, hij ging een trapje af en begreep dat hij werd meegevoerd. Hij had al zijn wilskracht nodig om niet in snikken uit te barsten, hij begon te lachen en zijn lach klonk vreemd en schor als het brullen van de ander. Die avond vernam hij dat hij Scholdonk vermoedelijk blind had gemaakt; zijn brilleglazen waren tot gruis geslagen en hij had de volle laag in beide ogen gekregen. Hilarion deed beter naar het buitenland te vertrekken, want een aanklacht zou waarschijnlijk tegen hem worden ingediend. En zo eindigde zijn universitaire loopbaan. De heer Scholdonk moest een operatie ondergaan, doch werd niet blind; alleen zwoer hij dat hij Hilarion zou vermoorden. Hilarion, die toen even twintig was, in het buitenland zat en er verliefd was geworden op een vrouw van de wereld, voelde er niets voor zijn studies te hervatten; hij wilde, op zijn ouders' kosten, met de vrouw die hij liefhad trouwen. Maar in haar wereld speelde hij een treurige kleine rol, en toen zij had ingezien onder welke omstandigheden zij zijn vrouw zou moeten worden, bracht zij hem aan het verstand dat dit huwelijk een onmogelijkheid was. Een hele avond had zij ervoor nodig, een hele avond bij een schemerlamp en honderd liefkozingen; Hilarion had zijn arm om haar heen terwijl hij luisterde, en het was hem of een zachte hand zijn hart ineenfrommelde. In de maanden die zijn meerderjarigheid voorafgingen, wijzigde hij al zijn beginselen; in die tijd maakte hij kennis met Daniël en weldra had hij nog maar één verlangen: dat Daniël hem zou rekenen tot de ‘avonturiers’. ‘Ik geloof dat het avontuur voor je bestaat, zei Daniël toen hij hem ernaar vroeg, en dat je wel behoort tot degenen die, als het zich voordeed, het zouden weten te aanvaarden’. Het was vaag, maar Hilarion stelde er zich vooreerst mee tevreden. Door Daniël leerde hij Antonius kennen; toen hij merkte dat Antonius hem soms naar zijn oordeel vroeg,

dat hij hem als een afzonderlijk wezen naast Daniël scheen te waarderen, bracht hij de gelukkigste dagen van zijn leven door. Op een dag kreeg hij de gelegenheid zich meer nog te onderscheiden. Een schrijver, die vliegenier in de oorlog was geweest en door Antonius diep geminacht werd, had een jong broekje, dat in zijn tegenwoordigheid de lof van het thuisblijven had uitgesproken, een oorveeg toegediend; iedereen sprak erover en iedereen vond het wèlgedaan. Hilarion voelde het bloed uit zijn hart wegtrekken toen hij het voor de eerste maal hoorde; hij vroeg Antonius het adres van de schrijver-vliegenier en schreef hem dat hij, Hilarion Zo-en-zo (en zijn volledig adres volgde) gedurende de hele oorlog had thuisgezeten, dat hij zich dit altijd tot een bijzonder voorrecht had gerekend, maar dat hij zich nu inderdaad vereerd voelde door niemand te kunnen worden verward met helden als de schrijvervlieger, die hij tot dusver, naar zijn geschriften te oordelen, voor een ezel had aangezien, maar die hij voortaan alleen nog maar een rund zou kunnen noemen. Antonius, geamuseerd, Daniël, nieuwsgierig, en Hilarion met angst, wachtten het antwoord van de ex-krijgsman af, en beproefden de termen te voorzien waarin het opgesteld zou zijn. Maar er kwam in het geheel geen antwoord. Zo bleef een nieuw gevecht achterwege, ofschoon Hilarion alles scheen te hebben gedaan om het uit te lokken, en nadien, als Antonius plannen maakte voor de tocht naar Afrika, noemde hij Hilarion zijn olifantendoder. Helaas, de tocht scheen zich in koffiehuispraat te moeten voltrekken; Daniël trouwde en Hilarion vroeg zich af of hij niet niet een van zijn goedkope vriendinnetjes zou trouwen om, zei hij, meteen een stokje te steken voor alle ‘mogelijkheden’. Toen had de geheel onverwachte strijd plaats met de verkeersagent. Antonius had gesproken, zijn vrienden gevuld met gedachten en woorden, was plotseling opgestaan en had een taxi aangeroepen. Hilarion had het tien minuten samenrijden voorvoeld, of de scheiding voor de treeplank; een protest flitste door hem heen tegen Daniël's berusting, tegen zijn vriend Daniël die zoveel van zijn superioriteit over hem verloren had, die ordelijk

tussen Antonius en hem in liep, die een vrouw in het hospitaal had en binnenkort vader zou worden. Neen, er moest iets anders gebeuren die avond, in het leven. Die man in uniform, met opgeheven stok, - hij regeerde de straat zoals God de wereld moest regeren. Hilarion stak naar hem over: God vluchtte verder dan elke gedachte, maar de uniform stond pal en keek hem aan met drie rijen knopen.

Justus: En verder?

Oskar: Verder gaat het verhaal niet; de drie jongemannen hebben hun straf nog niet uitgezeten. Het is een klein avontuur maar een grote maatschappelijke misdaad, een verkeersagent een paar knopen af te rukken. Ik zou mij natuurlijk nog kunnen begeven in een reeks veronderstellingen. Maar waarvoor? De tocht naar Afrika zal nog enige tijd op zich laten wachten en zelfs al zouden zijn vrienden hem het gebeurde verwijten, Hilarion zal nog wat voortgaan hen in het koffiehuis te ontmoeten, Antonius zal voortgaan het gesprek te voeden, en Daniël...

Justus: Ja?

Oskar: Ik ben bang dat hij enige tijd zal voortgaan met van zijn vrouwtje te houden. Terwijl hij in de gevangenis zit, denkt hij misschien voornamelijk aan het kind dat in het hospitaal op hem ligt te wachten.

Justus: Zeg je dat niet om mij tot een betere mening te brengen? Het zou mij dan spijten, maar ik kan mij niet gewonnen geven. Dat Daniël zich minacht, ik kan het mij voorstellen. Dat Hilarion onbeduidend is, ik kan het niet tegenspreken. Als wij zijn aanval op de verkeersagent beschouwen als een uiting van radeloosheid is hij belachelijk, maar zijn voorlaatste dapperheid is erger. Ik bedoel het briefje aan de man die in de oorlog was geweest. Natuurlijk heeft die man daar niet op geantwoord.

Oskar: Natuurlijk niet. Hij had het jongetje aan wie hij een oorveeg had toegediend, vooraf kunnen bestuderen, terwijl hij Hilarion alleen naar zijn handschrift kon beoordelen. Hi-

larion schreef een krachtige hand, zijn letters waren groot en rond en de dwarsstreepjes van zijn t's schenen zeer doelbewust.

Justus: Je begrijpt me verkeerd. Een man, een werkelijke man, kan in zekere omstandigheden een voorbeeld willen stellen en in andere omstandigheden de moeite niet willen nemen... Oskar: Pardon, dit heeft veel van een uitvlucht, hoe men het ook draait. Ik wil wel graag aannemen dat die gewezen vliegenier een man was, een werkelijke man, en Hilarion niet, maar in dit éne bewijsje van moed moeten wij hem tot nader order rustig achter Hilarion stellen. Het schrijven en verzenden van dat briefje heeft Hilarion, hoe dwaas dan ook, enige inspanning gekost, het heeft voor hem iets betekend. Ik geloof bovendien niet dat hij zich aan de gevolgen zou hebben onttrokken, hoe groot ze ook zouden zijn geweest. Hij had zijn vrienden tegen zichzelf uitgespeeld, met voorbedachten rade hun ogen op hem gevestigd. Hij had met de vliegenier misschien geduelleerd, zich door die krijgsman laten doden of die krijgsman gedood. Welja, waarom niet: die krijgsman gedood?...

Justus: Laten we toch rustig oordelen. Je Hilarion is een melkmuil. Je Daniël een mislukkeling. Het portret van Daniël is meer dan treurig; wat valt er te doen met zó'n nieuw geslacht? Ik wil vandaag nu eens niet alles door de vingers zien; een zo laf, zo stompzinnig en systematisch uitroeien van elke illusie...

Oskar: Je vergeet de omstandigheden waarin Daniël getrouwd is. Zij bewijzen dat Antonius gelijk had toen hij sprak van Daniël's ontaarde sentimentaliteit. Want niets ontaardt helemaal.

Justus: En zelfs die Antonius... als men het begin van zijn leven hoort dwingt hij een zeker respect af, maar dan komt de tocht naar Afrika en dan...

Oskar: Maar de tocht naar Afrika *blijft* tot de mogelijkheden behoren. Je weet, men heeft altijd nog tijd genoeg om een ideaal te verwezenlijken.

Justus: Bah, neen. Als men maar van tevoren berust in de verwezenlijking van zijn ideaal!

Oskar: Een trots woord, maar onvolkomen. Als Antonius hier zat, zou hij zeggen: ‘Waarde heer, het is een kwestie van temperament’. En hij zou bedoeld hebben: ‘Het mijne is zo, dat ik niet genoeg idealen zou kunnen verwezenlijken. Omdat ik iedere keer gedwongen zou zijn over te beginnen aan de verwezenlijking van een nieuw ideaal’.

Justus: Ja, een reis naar Afrika na een reis naar Java.

Oskar: Dat is: het afrikaanse avontuur na het javaanse. Het land, het domein, is maar een decor.

Justus: Goed, ik erken dat Antonius de sterkste persoonlijkheid is van de drie, en zelfs dat het meeslepen van zijn persoon in het geval met de verkeersagent op een schromelijke vergissing en een opoffering zijnerzijds berust. Dit neemt niet weg dat hij enige trekken met zijn vrienden gemeen heeft, in weerwil van zijn eigen ‘temperament’.

Oskar: Zij hebben allen misschien deze zelfde zwakheid: het avontuur te willen om iets anders... iets, verder dan ieder avontuur.

Justus: Pas op, je komt gevaarlijk dicht hij God. Of gevaarlijk dicht bij een algemeen gewaardeerde, zeer interessante en modieuze twijfel.

Oskar: Neen. Ik sprak voor Antonius, en ik weet wat hij waard is. Tenminste... in afwachting van de dood. Maar ik durf hopen dat het hem lukken zal te sterven bij vol bewustzijn, zonder ander verdovingsmiddel dan de trots, of neen, laat ons zeggen, dan de voldoening, ieder verdovingsmiddel te hebben geweigerd.

Febr. '28

Een kind in de zonde

Oskar: In tegenstelling met de vorige keren zou ik je nu een verhaal willen voorlezen dat ik met bepaald morele bedoelingen heb opgesteld, de geschiedenis van twee broers, waarvan de een niet geheel de tegenstelling vermocht te zijn van... maar neen, laat mij geen commentaar vooruit geven. Val mij ditmaal niet in de rede en luister; ik heb er erg mijn best op gedaan.

De twee broers heetten Petrus en Paulus; hun vader was bankier en destijds een der rijkste mannen van zijn land. Hij was daarbij zeer katholiek, demonstratief en agressief katholiek, het volgende geeft aan in welke mate. De moeder van de twee jongens was bij Paulus' geboorte gestorven en hun vader was niet hertrouwd: zó ernstig vatte hij de verantwoordelijkheid op die nu op hem alleen rustte, dat hij iedere avond als hij de kinderen naar bed bracht, hun handjes met een zakdoek samenbond. De jongetjes waren toen vijf en zes jaar. Een jaar later bracht hij ze naar de vermaarde Abdij van het Heilige Bloed; hij liet ze de kruisweg volgen, die daar in de tuin staat opgesteld, ieder tafreel lang en vurig verklarend: hij was een man van het woord en de jongetjes luisterden met tranen in de ogen en vastgeknepen monden. Tenslotte bracht hij ze in een grot, waar men een marmeren piëta had ondergebracht; hij hief zijn zoontjes beurt om beurt naar het verwrongen gelaat van de vermoorde heiland en liet ze de eed afleggen zich aan de kerk te wijden. Het zou vreemd geweest zijn voor wie het de man had zien doen, want hij was altijd geheel naar de laatste mode gekleed en had een ernstig maar jong gezicht, hij was slank en zijn krulhaar begon nog maar even te dunnen. Hij moet ook een uitstekend zakenman zijn geweest: zijn specu-

laties in buitenland en koloniën leken zijn onderdirecteuren soms erger dan onverantwoord en toch gaven de resultaten hem altijd gelijk. Het valt van zulke mensen te betreuren dat zij tegenover hun eigen bloed soms blijk geven van een zo volslagen gebrek aan inzicht. Zolang zij heel jong waren zag iedereen in zijn twee zoons de kinderen van hun vader; men meende zelfs dat Petrus, de oudste, hem in alles zou gelijken. Het waren toen de mooiste jongetjes van de jezuïetenschool die zij bezochten, Paulus was fijner maar Petrus was sterker; zij schenen alles voor elkaar over te hebben en een ander kind nooit te willen storen, maar zodra zij gestoord werden, trad Petrus voor beiden op, bleek sterk en onvervaard voor twee en bracht alles in minder dan geen tijd tot de gewone vrede terug. En toch blijft het vreemd dat de bankier er zo zeker van scheen zijn zoons naar zijn wil en inzicht te kunnen vormen. Ieder mensenkind draagt de kiem van twijfel in zich als hij geboren wordt en niet ieder verliest die voorgoed met zijn navelstreng. Hoelang de twijfel in Petrus sliep of smeulde, is onzeker; maar twee gebeurtenissen zetten hem opeens in lichtelaaie.

Een man die zijn vader geld had afgesmeekt, zonder twijfel een dronkelap, maar met iets onzegbaar ellendigs in zijn uiterlijk, werd door de bankier aan een scherp kruisverhoor onderworpen en bijwijze van conclusie de deur uitgezet. Petrus was toen veertien jaar en bijna even groot als zijn vader: hij had het gesprek tussen de beide mannen woord voor woord verstaan; bij de scène van het buitenzetten, toen de stemmen zich verhieven, kwam hij toegesneld. Hij zag zijn vader de ander bij de schouder vatten en de stoep afduwen in het donker van de straat: in die seconde wisselden de twee mannen een blik die voor altijd in Petrus' geheugen geprent bleef. Hij trok zich zwijgend terug, de tanden op elkaar, maar 's avonds, in hun gezamenlijke slaapkamer, toen hij Paulus de scène beschreef, barstte hij los: ‘De dronkeman, zei hij, keek met de ogen van Christus, en vader met de ogen van de Satan!’ Paulus dorst niet meer te spreken van schrik. Een dergelijke vergelijking is

dan ook ongelooflijk gewaagd voor een jongen die viermaal per dag bidt en niets afweet van een verderfelijke filosofie.

De volgende gebeurtenis was beslissend. Er kwam een dame in huis, de jongere zuster van hun moeder: een vrouw, groot, mooi en indrukwekkend. Zij trachtte Petrus te verleiden. Hij hield haar de eed voor, die zijn vader hem had doen zweren, priester te worden. Zij schoot in een hatelijke lach en bekende hem dat zijn vader haar minnaar was, dat hij het zelfs gedurende het leven van haar zuster, Petrus' moeder, altijd was geweest. Petrus werd doodsbleek en vroeg een dag bedenktijd. Hij wilde er met Paulus over spreken. Hij vertelde Paulus alles en eindigde met de woorden: ‘Er is geen goed; er is alleen maar een schijn van goed, afschuwelijker dan de slechtheid die niemand tracht te bedriegen’. Paulus, zoveel dromeriger, verborg zijn gezicht in de kussens, maar kon er niet toe komen van inzicht te veranderen; misschien ook omdat voor hem niet de vrouw daar was om hem tot zekere handeling aan te sporen. Petrus vervolgde: ‘Onze vader is onze grootste vijand; alleen een gewetenloos mens kon ons, toen wij zó weerloos waren, blootstellen aan een meineed tegenover God’. Paulus hief het hoofd uit de kussens en zag zijn broer opeens naar de deur lopen. ‘Wat ga je doen?’ riep hij zwak. ‘Mij aan tante Lina offeren, zei Petrus; onze vader bedriegen. Dit overheerst bij mij iedere andere bedenking’. Diezelfde avond werd hij de minnaar van de vrouw die hij tante Lina noemde.

In de week die volgde deed Petrus niets dan lachen en Paulus niets dan huilen. Petrus was in de periode die zo menige knaap doormaakt: die van het geloof te hebben verloren. Maar - was hij hierin het kind van zijn vader? - dit geloofsverlies kreeg bij hem een demonstratief en agressief karakter. Hij leerde niet meer en wijdde zich met een soort razernij aan de ontwikkeling van zijn spieren; hij kocht allerlei brochures en legde zich toe op bâtonneren, jiu-jitsu, frans en engels boksen; alleen voor worstelen haalde hij de neus op, tot een dergelijk contact, een dergelijke massage van de tegenstander, zei hij,

zou hij het nooit laten komen. Toen hij zeventien jaar was, was hij een athleet als weinigen, maar de overste van zijn school zag geen andere uitweg meer dan de bankier te verzoeken zijn oudste zoon van school te nemen: hij was tweemaal gezakt en had voor vlijt en gedrag de allerlaagste punten. Toen zijn vader hem met ijzige strengheid in de bibliotheek ontbood, wist hij niet, de grote bankier, waaraan hij zich blootstelde. Hij kreeg zelfs de gelegenheid niet zijn sermoen uit te spreken. Paulus kwam tegelijk met Petrus binnen en ging dadelijk bevend zitten. 'Wat moet dat?' vroeg de vader. 'Ik heb Paulus gevraagd getuige te zijn van ons onderhoud, zei Petrus, in zijn hoedanigheid van medeslachtoffer'. 'Wat? Van wie?' 'Van de huichelaar die ik nu aankijk'. En Petrus leerde zijn vader, zo mogelijk nog kernachtiger, zijn gevoelen kennen over wie, volgens hem, twee schuldeloze kinderen aan een meineed tegenover God had blootgesteld. Hoezeer ook meester van zichzelf en geoefend in de paradekant van de vroomheid, de bankier sprong overeind met een uitroep die op een vloek leek. Hij werd in dezelfde seconde in zijn fauteuil teruggesmakt. Petrus had één klap uitgedeeld, met de geopende hand, maar de bankier had het gevoel dat hem een wang was afgeslagen. Paulus was een bezwijming nabij, hij wierp zich aan zijn vader's voeten en omstrengelde zijn knieën. 'Als u nu opstaat en mij uw andere wang voorhoudt, maak ik van het aanbod gebruik, klonk tegelijkertijd de stem van zijn oudste zoon, denk niet mij van de wijs te brengen met een dergelijke naäperij!' De bankier bleef zitten; later maakte hij zichzelf wijs dat hij niet had kunnen opstaan met Paulus aan zijn voeten. Er viel een zware stilte, toen grinnikte Petrus en verliet de kamer. Meegesleept door de tranen van Paulus gaf ook de bankier zijn hart lucht in een hartstochtelijk snikken. Eindelijk zei hij: 'Je bent van je eed ontheven, Paulus. Ik neem de verantwoordelijkheid daarvan op mij. Heer, straf mij inplaats van mijn zoon, zo er iemand gestraft moet worden!' Paulus zei niets; maar hij is geen priester geworden. Een uur later trachtten zowel hij als zijn vader, zonder het voor elkaar te

willen weten, Petrus terug te vinden. Maar Petrus was vertrokken, met medeneming van niets dan het kostuum dat hij aan zijn lijf had, en een hoed en overjas, want het was volle winter.

Een maand lang hoorde men niets van hem, maar op de gezichten van de bankier en van Paulus waren voortdurend sporen van tranen. Natuurlijk had de bankier zijn huisgenoten op het hart gedrukt nooit meer de naam van zijn oudste zoon in zijn tegenwoordigheid uit te spreken, ja, zo pijnlijk was hij getroffen, dat hij het nieuwe testament niet meer inkeek uit vrees er de apostel van die naam in aan te treffen, en dat hij Paulus Paultje noemde. Tante Lina alleen scheen onaangedaan, hetgeen Paulus verwonderde. Maar eindelijk kwam de verklaring daarvan: Petrus schreef zijn broer dat hij als chauffeur in dienst was getreden bij een schout-bij-nacht en dit wel door toedoen van tante Lina, die een grote vriendin was van diens echtgenote; hij had, in afwachting van dit baantje, in een zeer goed hotel gewoond, want tante Lina had het hem aan geld niet laten ontbreken en was hem driemaal in de week komen opzoeken; het zou hem genoegen doen, schreef hij nog, als dit geld door tante Lina aan zijn vader was ontstolen, maar wat hemzelf betrof, hij had het gevoel het te hebben verdiend, want hij was daarvoor tante Lina's minnaar gebleven.

Oskar: De schout-bij-nacht was een forse man met opgedraaide knevels en knokige handen: men had hem bij oppervlakkige beschouwing voor een gymnastiekonderwijzer kunnen houden, en zijn vrouw was even elegant als lelijk, maar zij hadden een dochtertje van vijftien jaren. Petrus verleidde dit meisje, dat op een boze dag zwanger werd bevonden. Het werd een schandaal voor de schout-bij-nacht, die zich verplicht zag als ambteloos burger met zijn familie naar het buitenland af te reizen. De stormachtigste tonelen hadden zich vooraf echter in de familiekring afgespeeld: mevrouw had alles in orde moeten brengen, want haar echtgenoot wilde zijn dochter, haar moederlijke staat ten spijt, met de karwats

kastijden en zijn chauffeur met een geladen revolver beschieten. Een ogenblik stond Petrus op het punt te vluchten, maar toen hij merkte in welke mate hij plotseling door alle andere bedienden werd bewonderd, was dit hem een prikkel tot blijven. De moeder van het onteerde meisje kwam sprakeloos en beschreid in zijn chauffeurskamer. Hij was een kind uit een goed nest, zei ze, zij was er dus zeker van dat hij zijn misdrijf, voor zover het in zijn vermogen lag, goed zou maken. Dit beroep op zijn familie-eer was de onhandigste zet die de vriendin van tante Lina had kunnen begaan. Petrus weigerde botweg: het enige wat hij kon doen, zei hij, was zijn ontslag nemen als chauffeur van de familie. Hij was er ongeveer een jaar geweest. De dame eindigde met hem te vragen of hij niet wist wie haar man was: wat soort man en wat soort schout-bijnacht. Petrus verzocht haar zich niet over de vader van haar dochter ongerust te maken. ‘Ik zal hem geen kwaad doen als hij een beetje schreeuwt, zei hij, er zijn inderdaad verzachtende omstandigheden’. De dame liep verwilderd naar binnen, overlaadde haar dochter met verwijten, daarna zichzelf en haar vriendin Lina, viel haar man om de hals, die wezenloos met een vinger in de mond bij het bed van zijn dochter zat, en bezwoer hem de familie toch niet ongelukkiger te maken. Er was een bange stilte in heel het huis. Petrus, die na het vertrek van zijn bezoekster zijn chauffeurskamer als voor een beleg in gereedheid had gebracht: een kast voor de deur en een revolver op de nachttafel - want hij was nog jong en zijn optreden was, hij voelde het vaag, sterk overdreven - Petrus voelde de stilte hem omsingelen als een ziekte. Hij bedacht dat hij lang genoeg gebleven was om zijn antwoord aan de bedroefde ouders kenbaar te maken en dat hij feitelijk zijn ontslag had ingediend. Op loon aandringen in de gegeven omstandigheden zou als een laagheid kunnen worden opgevat, zelfs door mensen zonder vooroordelen. Hij kon gaan. Hij pakte zijn valies, haastiger dan hij het wel wilde, en maakte behoedzaam de deur open. Duisternis en stilte, ook in de bediendenvertrekken: de anderen hadden een vrije avond gekregen. Een goed

chauffeur was het zich verplicht afscheid van zijn auto te nemen. Hij begaf zich naar de garage en wierp een lange blik op de zwijgende machine; toen liet hij de sleutel in de deur en ging de straat op. Het was een scherpe winternacht als die waarin hij zijn vader verlaten had: hij had minder geld op zak dan die andere keer. Hij huurde een kamer in een achterbuurthotel en schreef tante Lina, maar tante Lina gaf geen antwoord.

Oskar: De ex-schout-bij-nacht was al spoedig van zijn buitenlandse reis teruggekeerd (men maakt zich niet zomaar van alle banden los), en radeloos geworden in het vooruitzicht van zijn dochter's bevalling of slecht geraden, hij diende een aanklacht in tegen de jeugdige verleider. Hij wist niet of deze zaak hem zelf ten goede zou komen, al kon hij zich niet weerhouden aan de rijkdom van Petrus' vader te denken, maar hij was een volbloedig man en zijn langverkropte ergernis en zijn geheel vergalde buitenlandse reis dreven hem tot optreden, hoe dan ook. Het proces werd savoureus in alle opzichten, door de rang en stand van de vaders en de minderjarigheid van de kinderen op slag een cause célèbre; Petrus stond op het punt veroordeeld te worden, toen een sensationele openbaring van het vijftienjarig slachtoffer een ommekeer in de publieke opinie bracht: haar moeder, verklaarde zij, had haar tot Petrus gedreven, en zij had hem verleid, veeleer dan dat zij door hem verleid zou zijn geworden. Het was een volkomen onwaarheid en Petrus zelf ontving de mededeling als een stoot in de borst; maar het kind wilde vóór alles de man redden die zij nog met al haar zinnen aanhing en had niets beter weten te vinden. Men zag de moeder opeens als een furie op haar dochter toesnellen, met puilende ogen, de nagels naar voren; drie gendarmes waren nodig om haar niet kracht terug te houden. De ex-schout-bij-nacht zakte op zijn bank in elkaar; men dacht dat een beroerte hem getroffen had. Petrus werd vrijgesproken, zijn naam was op aller lippen, zijn vader voelde zich als ontmaskerd en trok zich als een paria terug in een van zijn

buitenverblijven. De ex-schout-bij-nacht zocht zijn heil in een nieuwe buitenlandse reis; zijn vrouw vergezelde hem; zij vestigden zich later in een lief plaatsje aan zee, ofschoon de ex-schout-bij-nacht bij ieder schip dat hij voorbij zag gaan aan zijn ontijdig verbroken carrière dacht; en toen hun dochter in de kraam stierf, namen zij haar kind bij zich - het was een meisje - en lieten het voor hun eigen nabloeiertje doorgaan.

In zijn armoedig hotel, waaruit hij niet had kunnen vertrekken omdat hij er steeds een maand achterstallig was, maakte Petrus front naar een oploop van bewonderaarsters. Zijn buitengewoon knap voorkomen, zijn goede familie en zijn onbeschaamdheid vormden een geheel dat onweerstaanbaar bleek. Vier, vijf dames voelden plotseling de behoefte een reis om de wereld te maken met deze chauffeur. Tante Lina schreef hem lange brieven, waarin zij hem smeekte haar zwijgen niet verkeerd uit te leggen, want dat hij de enige grote passie was geweest van haar leven, en stuurde hem geld, waarmee hij zich een nieuw kostuum kon kopen en het hotel betalen. Hij had zoveel keus dat hij niet wist wat te doen: in afwachting dineerde hij iedere avond met een andere bewonderaarster en tot zijn eigen verwondering begon het hem na tien dagen te vermoeien en te vervelen. Tante Lina was er ook nog: zij vertelde hem dat zijn vader zwaar ziek lag, dat Paulus zijn leed in zijn studies trachtte te vergeten en dat zij zelf een eind aan haar leven zou maken, de dag waarop Petrus zou ophouden om haar te geven. Hij lachte haar in haar gezicht uit en zei dat de dag waarop hij om haar geven zou nog aan moest breken. Zij ging naar huis en pleegde geen zelfmoord, maar omdat haar smart ondragelijk was bekende zij haar andere minnaar, de zieke bankier, dat zij hem met zijn zoon had bedrogen.

Toen Petrus drie maanden later het bericht van zijn vader's overlijden vernam, woonde hij samen met Monna Rita. Monna Rita was een zangeres die haar minnaar had doodgeschoten. Petrus had een tragisch portret van haar in de krant ge-

zien, de avond van het elfde diner: hij had aan de met hem dinerende dame verklaard dat hier eindelijk een vrouw was die hem interesseerde, en zich de volgende dag naar de rechtszaal begeven waar de knapste advocaat van het land die tragische zangeres stond te verdedigen. Maar de knapste advocaat was niet nodig geweest, want die vrouw was van tevoren vrijgesproken. Iedereen had Petrus in het publiek opgemerkt, ook Monna Rita; hun ontmoeting, na de vrijspraak, was ongekunsteld en beslissend: op een foto in de kranten zag men hen met de armen om elkaar. Drie maanden leefde Petrus in de illusie een merkwaardige vrouw te bezitten. In zijn slaapkamer hing een portret van de vermoorde minnaar: een kaalhoofdig man met een monocle, bankier evenals zijn vader. Monna had hem doodgeschoten omdat hij haar sloeg, maar Petrus, zei ze, mocht haar slaan zonder dat zij op hem zou schieten. Petrus maakte van het voorrecht geen gebruik en liet misschien de kans glippen iets werkelijk merkwaardigs in deze derderangszangeres te ontdekken. Toen, door de dood van zijn vader, werd hij rijk. Wel had zijn vader alles gedaan om Paulus te bevoordelen, maar onterven kon hij zijn oudste zoon niet; alleen was Petrus nog niet ten volle negentien en er de man niet naar om zich twee jaar lang door een toeziende voogd te laten beknibbelen. Zodra de begrafenis van zijn vader voorbij was, ging hij naar het ouderlijk huis en bezocht zijn broer Paulus. Paulus was opgeschoten en mager, hij leek nu veel meer dan Petrus op hun vader, maar met iets intens zachts en verdroomds in de ogen. De twee broers vielen elkaar om de hals. ‘Je weet natuurlijk alles, zei Petrus, je vindt mij natuurlijk een duivel, nietwaar?’ ‘O neen’, zei Paulus. ‘Geloof je dat ik nog altijd je broer ben?’ ‘O zeker!’ (zijn toon was onbeschrijfelijk). ‘En je gelooft nog altijd aan het goede?’ ‘Sterker dan vroeger’. ‘Was vader een goed mens, Paulus?’ ‘Vader was een zwak mens’. ‘En jij?’ ‘Ik weet het niet’. ‘En ik?’ ‘Ik weet het niet’. ‘Maar waarom niet?’ ‘Wij zijn waarschijnlijk nog te zeer de vertegenwoordigers van onze vooroordelen’. ‘Heb *ik* ook vooroordelen?’ ‘Jij sterker mis-

schien dan ik'. En beiden begonnen te lachen, maar terwijl zij lachten keken zij elkaar in de ogen, met een blik die een genegenheid verried zoals er geen grotere onder broers kan zijn.

Petrus droeg Paulus op hun voogd te zeggen dat hij, tot zijn meerderjarigheid, geen stuiver van zijn aandeel wenste te ontvangen, en keerde naar Monna Rita terug. Terwijl hij die avond naar haar gepraat luisterde in de vriendenkring waarin zij dineerden, bedacht hij plotseling: 'Als zij niet ijdel is, is zij werkelijk niets meer'. Hij wendde zich tot de millionnair en ontdekkingsreiziger Potover die twee plaatsen van hem af zat en zei: 'Ik, die mij door die vrouw daar laat onderhouden, Potover, ben misschien even rijk als jij'. 'Werkelijk?' zei Potover. 'Maar er zit een voogd tussen mij en mijn geld, en het zal twee jaar duren eer ik er een vinger naar uitsteek'. 'Zo?' 'Ja, iedereen heeft zijn vooroordelen'. 'Blijkbaar'. 'En toch zou ik iets anders aangrijpen dan mijn tegenwoordig bestaan, Potover, als het mij maar mogelijk was'. 'Curieus'. 'Maar het *is* mij niet mogelijk'. 'Zo? Waarom niet?' 'Omdat men bang voor mij is'. 'Bang?' zei Potover, die voor het eerst enige belangstelling begon te tonen. 'Ja, ik zou heel best secretaris kunnen worden van de een of andere rijke man, nietwaar? Welnu, alle rijke mannen zijn bang voor mij, vooral wanneer ze getrouwd zijn'. 'Dat begrijp ik niet'. 'Maar kijk mij dan toch aan, Potover, en denk aan de verleidingsgeschiedenis van het dochtertje van die admiraal: zie eens hoe'n knappe jongen ik ben en geef toe dat alle vrouwen tegenwoordig verliefd op mij schijnen te zijn'. 'Hm', zei Potover, die vijf-en-dertig jaar was, voor geen kleintje vervaard en een bijzonder mooie vrouw bezat. 'Ja, ging Petrus voort, als ik niet zo vervloekt knap was, zou ik morgen die vrouw daar laten lopen en een behoorlijk bestaan hebben misschien'. 'Wel, zei Potover, als het je ernst is, *ik* neem je tot secretaris'. 'Vanaf morgen?' 'Vanaf morgen, uitstekend'.

Oskar: Gerda Potover was twee- of drie-en-twintig jaar, veel jonger dus dan haar echtgenoot en te oud of niet oud genoeg voor Petrus. Zijn reputatie was hem bovendien vooruitgegaan. Zij scheen hem niet op te merken; hij van zijn kant was nauwelijks beleefd tegenover de vrouw van zijn chef. Maar lang bleven zij niet samen, want Potover bereidde een nieuwe expeditie voor naar het binnenland van Afrika, en Petrus vergezelde hem. Zij ontdekten een mysterieuze negerstam met volmaakt driehoekige oren. Potover was algemeen bekend, maar dit gaf hem een wereldreputatie. Alleen zag hij zich verplicht anderhalf jaar onder die bijzondere negers te verkeren. Zijn vrouw besloot naar haar man toe te reizen: zij scheepte zich helemaal alleen in en alle illustraties brachten de foto van het kordate vrouwtje van de beroemde Potover. Daar Potover te zeer met zijn rapporten bezig was, werd Petrus gezonden om haar van de boot te halen. Mevrouw Potover, die nu zelf een beroemdheid was geworden, stampte met haar voetje van drift toen haar man zich op zo onvolledige wijze liet vervangen. Maar de vreemde omgeving begon zich te laten gelden en maakte van Petrus ook heel iets anders: gebruind en in zijn kostuum van ontdekkingsreiziger bleek hij nu voor mevrouw Potover onweerstaanbaar. Voordat mevrouw Potover één neger met driekantige oren gezien had, had zij haar man de horens opgezet.

Eindelijk werd de terugreis naar de beschaafde wereld ondernomen. Petrus was juist meerderjarig geworden toen hij in de hoofdstad terugkwam. Hij eiste onmiddellijk zijn erfdeel op en vestigde zich niet ver van zijn broer Paulus, die hij dagelijks bezocht. Tante Lina woonde nog altijd met Paulus in het oude huis, Paulus studeerde nog altijd en was even rustig en even goed gebleven. Petrus begon zich te verwonderen: eerst over Paulus, weldra over zichzelf. ‘Deze slechtheid van mij is volkomen onnatuurlijk, dacht hij soms, Paulus is misschien moediger dan ik, want hij heeft de moed naar zijn natuur te leven’. In zulke ogenblikken was hij ongenietbaar en velen ondervonden het, want Petrus was bijna even gezocht als

Potover. Op een avond, na een lezing met lichtbeelden, werd Potover op de vleiendste wijze uitgenodigd door de oude mevrouw Silberbochel, de rijkste vrouw van het land. Mevrouw Silberbochel, wier voorvaderen in de margarine waren groot geworden, sloot haar salon voor menige mindere ster en Potover en zijn vrouw gaven haar ieder glimlachje terug terwijl zij de invitatie aanvaardden. De beurt was aan Petrus, die zich met spanning afvroeg of men hem zou vragen of voorbijlopen. Hij werd zowaar even zoetvleierig uitgenodigd, maar Paulus stond naast hem, en hij antwoordde: 'Ik mag niet aannemen, mevrouw, want ik vrees te zeer uw salon niet waardig te zijn'. 'Integendeel', begon mevrouw Silberbochel. 'Ik heb namelijk, zei Petrus, niet de minste kennis van margarine'. Er ging een schok door de omstanders, maar de oude vrouw scheen niet te hebben begrepen. 'U hebt misschien enige persoonlijke opmerkingen, zei ze, over de negerstam van de heer Potover?' 'Toch niet, zei Petrus; de heer Potover heeft alles ontdekt en ik heb verzuimd die negers te vragen hoe ze het meeste geld dachten te verdienen'. Bij deze woorden boog hij en trok zijn broer mee in een andere zaal.

Vanaf die dag beschouwde Potover hem als een poseur, maar Gerda Potover voelde opeens dat hij haar grote liefde zou kunnen zijn. Zij, die besloten had het in Afrika gebeurde te vergeten, kwam bij hem om hem te smeken haar te beschermen. Hij hernam haar, zoals hij de een of andere kostbare bibelot zou hebben aanvaard. Hij hield zijn broer Paulus van alles op de hoogte en vroeg hem of dit nu werkelijk slecht was. 'Ja, zei Paulus, het is alles heel slecht; ik weet alleen niet of jij slecht bent...' En deze telkens terugkerende frase werd tenlaatste voor Petrus als een verwijt. 'Je neemt me toch niet beet, scheen zij te zeggen, je bent toch lang niet degeen voor wie je zou willen doorgaan'. 'Vandaag, Paulus, zei hij, heb ik Gerda haar lafheid verweten en haar leugens tegenover haar man. Ik heb haar zo toegesproken dat zij niet anders meer kan doen dan hem alles vertellen. Ik verwacht nu ieder ogenblik Potover. En de oorzaak van dit alles, Paulus, is een oude vete

die ik tegen Potover heb: de avond waarop hij mij tot secretaris nam, heeft hij mij op een bijzondere manier aangekeken om mij te bewijzen dat hij niet bang voor mij was'. 'Maar Petrus, dit is geen reden; ikzelf ben ook niet bang voor je'. 'Jij hoeft het niet te zijn, Paulus, maar Potover wel, Potover had geen enkele reden om het niet te zijn, dat is het hele verschil'. Hij sprak nog, toen driftig werd aangescheld. 'Daar is Potover, zei Petrus; zou je je niet terugtrekken, Paulus? Hij heeft veel met negers omgegaan, die grote reiziger'. Paulus schudde ernstig het hoofd. De deur knalde open en Potover verscheen: een dikke ader glom langs zijn voorhoofd, zijn neus was spits en zijn vuisten waren gebald. 'Hallo, Potover! wat scheelt eraan? zei Petrus, vlot het niet, ouwe jongen?' 'Jou schoelje!' brulde Potover en hij wierp zich op het lachende gezicht van zijn gewezen secretaris. Maar met één greep, en zonder met lachen op te houden, had Petrus hem weerloos gemaakt. 'Vertel je harteleed kalmpjes aan, Potover, zei Petrus, met die zenuwuitingen kom je niet ver, dat weet je toch'. 'Mijn vrouw is bij je geweest, schoelje!' 'Ja'. 'Ze heeft bij je in bed gelegen!' 'Ja'. 'Je hebt mij met haar bedrogen!' 'Ja'. 'Hier en in Afrika, nietwaar, schoft?' 'Ja'. 'Wil je mij loslaten?' 'Neen'. 'Laat me los, zeg ik je!' 'Waarvoor?' 'Om je dood te slaan'. 'Welneen'. 'Wat neen?' 'Het zou immers jammer zijn van jezelf'. Hij liet Potover los en gaf hem een stoel; Potover ging zitten. 'Je bent een idioot, Potover, zei Petrus. Het zijn brave mensen als jij, die slechte mensen als ik in staat stellen zo slecht te zijn als zij maar enigszins willen. Mijn broer hier twijfelt aan mijn slechtheid: stel je even voor dat ik een soort weddenschap met hem heb, Potover, en dat het erom gaat of ik slecht genoeg kan zijn, ja dan neen, dan zijn het mensen als jij die mij die weddenschap zouden laten winnen. Ga naar huis, driedubbele bruut, en sla je vrouw dood; als je denkt dat het een argument is, mij kan het niet schelen. Herinner je ook dat ik je behoorlijk gewaarschuwd heb, voor je mij tot secretaris nam'. Potover sprong plotseling van zijn stoel op en rende het huis uit. 'Wat gaat

hij doen? vroeg Paulus. Je hebt hem aangespoord zijn vrouw te vermoorden'. 'Welneen, zei Petrus, je kunt rustig gaan slapen. Potover gaat hoogstens met zijn vrouw op reis'.

Maar toen Paulus vertrokken was, verliet hem zijn glimlachende onverschilligheid. Hij nam een taxi en liet zich naar het huis rijden van de millionnair. Een bediende deed open. 'Mijnheer en mevrouw zijn niet te spreken', zei hij. Petrus duwde hem op zij en snelde de trap op: Potover's slaapkamer was op de tweede verdieping. juist toen hij voor de deur stond, drong een gesmoorde gil tot hem door, gevolgd door tegelijkertijd een gegrom en een gerochel. Met één schouderbeweging deed hij het hout krakend wijken. Mevrouw Potover lag half ontkleed achterover op het tapijt en mijnheer hield met zijn grote handen haar mond en keel dicht. Petrus liep naar binnen met zijn hoed op het hoofd en de handen in de zakken van zijn overjas.

'Zo, ben je haar toch aan het vermoorden? zei hij. Braaf zo, ik ben gekomen om je een tien te geven voor stompzinnigheid, grote man'. De millionnair stond op en liet zijn vrouw los, zij liet zich verder achterover glijden in een bevallige houding. Petrus trok de echtgenoot naar zich toe en fluisterde hem in: 'Zie hoe zij daar ligt. Is het voor jou of voor mij, Potover? Stil, stil, je weet het niet, en ik ook niet. Het is voor de man in ons beiden, en wij zullen er nooit iets van begrijpen, geloof me'. Zijn glimlach was aanstekelijk, plotseling begon hij te fluiten en liep de trap af. De millionnair had niet de minste lust meer zijn vrouw te wurgen. De volgende dag, zoals Petrus voorspeld had, ging hij met haar op reis.

Maar Petrus had elk gevoel van overwinning verloren. Waarom had hij zich op het laatste ogenblik ongerust gemaakt en was hij naar dat huis gegaan om de millionnair te beletten zijn vrouw te vermoorden? Paulus had gelijk: hij was niet meer dan de dupe van zijn eigen vooroordelen; het was even bête als het enge leventje van de grutter, welbeschouwd, en zijn huisknecht was een vrijer mens dan hij. Hij had zich misschien aan de duivel gewijd, maar de duivel scheen zich dan bitter

weinig om hem te bekommeren. Op die gedachte sliep hij in en in de droom zag hij vele duivels: duivels als beren, als mensapen, als hagedissen, als vleermuizen, en een van de onschadelijkste duiveltjes was hij zelf: een heel klein duiveltje met kromme beentjes en een brede muil, zoals men die ziet in de kerstnummers van engelse illustraties. Hij werd lachend wakker, kleedde zich en ging naar Paulus. ‘Paulus, zei hij, hier sta ik tot je beschikking. Kunnen wij niet samenwerken voor het een of ander Godgevallig doel? Ik ben eigenlijk een goed mens: het punt van uitgang van mijn gewaande slechtheid was al verkeerd; toen ik zo tegen vader te keer ging, was het uit beledigde goedheid. Ik geef me aan je over, Paulus. Zie of je iets van me maken kan’.

Oskar: Tot zover ben ik gekomen en het lijkt mij overbodig ermee voort te gaan. Mijn bedoeling zal iedereen wel duidelijk zijn en waarom zou ik mij onnodige moeite geven om Petrus nog wat te laten slingeren tussen goed en kwaad?

Justus: Inderdaad, het fatum van Petrus staat als een kruis op zijn voorhoofd, en zijn verdere avonturen zouden niet anders dan een herhaling kunnen zijn van wat je met zoveel inzicht hebt bijeengebracht. De moraal is gered, en toch...

Oskar: Ik begrijp: toch is men onbevredigd, omdat men zou willen weten wat er met zijn dochtertje gebeurde, of Paulus altijd even braaf bleef, en vooral, misschien, met welke kracht Petrus zich later als voorvechter van het goede gedroeg. Iemand die zo vurig begon, kan niet als een ander zijn bevrediging hebben gevonden in een rustige plichtsbetrachting. Goed dan. Hij richtte hospitalen op, in een ongelofelijk tempo, vond systemen uit tot bevoordeling van de arbeider, bracht beschaving in de meest misdeelde streken, in de vorm van gas en electriciteit en natuurlijk spoor- en tramwegen; in onze tijd zou bij erg veel werk gemaakt hebben van radio's voor de armenbuurt. Toch verminderde het tempo bij hem met de jaren; hij werd ouder en bezadigder, als iedereen. Het leven van zijn broer Paulus ging onverbroken met het zijne

samen, men zou zelfs kunnen zeggen dat het, met fortuin en al, door het zijne op sleeptouw genomen werd. Tante Lina stond hen in al hun pogingen bij en stierf door overwerking bij de bestrijding van de gele koorts ergens in Zuid-Amerika. Wat zijn dochter betreft, Petrus nam haar eerst bij zich na de dood van haar grootouders, hij wilde die oude mensen het kind niet ontnemen dat in morele zin meer hun kind geworden was dan het zijne. Het meisje was twintig toen het bij hem in huis kwam; tegen je verwachtingen in, misschien, was het ziekelijk en lelijk. Zij bleef ongetrouwd en stierf, toen zij ongeveer vijftig was, in het huis van haar vader, met wie ook zij, voor zover haar zwakke krachten het haar hadden veroorloofd, steeds had samengewerkt. Doch kort voor haar dood was haar nog een grote vreugde beschoren: op het plein waar vroeger het huis van haar grootvader, de bankier gestaan had - het was nu geheel omgebouwd tot een kliniek voor kraamvrouwen - werd bij zijn leven nog een bronzen buste van Petrus onthuld, wat de grootste eer is die een staatsburger kan te beurt vallen.

Justus: Voortreffelijk, voortreffelijk, nooit had de loopbaan van een held uit mijn handen een zo hoge vlucht kunnen nemen! Ik veronderstel dat jij zelf nu ook volkomen bevredigd bent?

Oskar: O ja. Maar één gebeurtenis moet ik er toch nog aan toevoegen. In een regenachtige nacht, niet lang na het overlijden van Petrus' dochter, stapten uit een verdachte inrichting, niet ver van die kliniek, een man en een vrouw, dichtgearmd, die zich in de richting van het borstbeeld begaven. De man was een hoogopgerichte grijsaard in een met bont afgezette mantel, zijn gelaat was ernstig, om niet te zeggen ‘beproefd’, maar zijn snorren vlamden van neus tot oren met iets van onuitroeibaar bravado; kortom, het was Petrus in eigen persoon. Hij was op dat ogenblik bij de zeventig. De vrouw aan zijn zijde was een nog jonge, ietwat teringachtig uitziende demi-mondaine, zo iemand die zich, als de mode had meegewerkt, het genre had kunnen geven van la Dame aux

Camélias. Aan de arm van de grote man geklampt, zag zij tegen hem op en noemde hem ‘Piet’. Op twee pas van het borstbeeld bleven zij staan; de grote man, wijdbeens, had zijn overjas opengeslagen. Een straal spoot plotseling tegen het monument op, klom hoger dan het voetstuk, liep in grillige slangelijntjes over het brons terug: op straat moest de nachtschone de grijsaard steunen, wiens bovenlijf meer en meer achteruit was gezakt. Toen het straaltje verdunde en uitgeput daalde, zei hij dof: ‘Het spijt mij dat ik niet tot aan mijn neus heb kunnen komen’. De nachtschone antwoordde: ‘Het is zo ook al mooi genoeg, Piet’. Hij wendde zich om, trok zijn jas weer bijeen, terwijl hij de schouders ophaalde; met de vrouwenvoetjes op hoge hakjes naast de zijne, verliet hij met verende tred het monument. Niemand had het gebeurde opgemerkt. Men vraagt zich af aan welke behoefte - ik bedoel moreel - deze daad van de zeventigjarige Petrus beantwoordt. Was het een bruuske terugval tot zijn jeugdbaldadigheid? de tol aan het verleden? het eerste teken van kindsheid? Of een uiting van opperste deemoed, van de menselijke grootheid die met verhevenheid niets meer uitstaande heeft? Ik tart jou en mij om het met enige zekerheid te zeggen.

Maart '28

...E poi muori

In het begin van de nieuwe winter verliet een nog jonge man, na een tijd die hem onzegbaar lang geleken had, zijn villa op het land, en begon in de stad zijn vrienden te bezoeken. Om aan te geven dat hij zich niet stoorde aan de smaak van de vrouw met wie hij samenwoonde, had hij zijn snor laten staan: een ruige dikke snor die zijn mond volkomen bedekte, ofschoon hij geen bedorven tanden had die de maatregel rechtvaardigden. De donkere streep bij zijn donkere ogen, zijn mager gezicht en zijn magere, wat gebogen gestalte, gaven hem iets piraatachtigs, meende hij, waarom hij zelf kon lachen. Zijn haar daarentegen begon te dunnen, en toch was hij nog maar even over de dertig. Hij heette Evert Godius; de familienaam, zei hij, was uit valse schaamte door zijn voorvaderen verlatijnst. Maar zijn ex-libris stelde een oude heer voor, in nachthemd op een wolk, met omgekeerd in zijn handen een boekdeel waarop men ontcijferen kon: *De H. Schrift door Jahwe, enige geautoriseerde uitgave.* Het was waar dat hij dit exlibris ontworpen had toen hij even negentien was.

Hij had zijn vrienden nu ruim drie jaar verwaarloosd, omdat hij dacht met het leven waartoe zij behoorden te hebben afgedaan. En toen, opeens, die gretigheid hen terug te vinden, die angst reeds te ver van hen afgedreven te zijn...

Het eerste bezoek dat hij bracht, werd een teleurstelling: zijn oude vriend Weber was uit en hij werd staande ontvangen door diens tweede vrouw, die hij nooit eerder ontmoet had. Het was een slanke vrouw met asblond haar, één en al verfijning, kwam hem voor, en zo vanzelfsprekend distant en vriendelijk tegelijk, dat hij zijn bezoek als een vergissing voelde in hetzelfde ogenblik waarin hij beloofde terug te zullen

komen. Hij zag zich opeens in de smalle gang staan, geen stap van haar af, met al het woeste haar om zijn mond dat hij nu dacht bij ongeluk niet te hebben laten verwijderen, de handen in de zakken en de rug tegen het beschot; hij liet zijn armen slap afhangen en voelde zijn houding als wezenloos en lamlendig, hij kruiste ze over de borst, en het leek hem theatraal. Hij deed ze achter zijn rug en vreesde voor een parodie van aandacht, hij bracht dus zijn rechterhand alleen naar voren terug en begon zich de kin te wrijven; mevrouw Weber, die misschien medelijden met hem kreeg, hielp hem vol tact afscheid te nemen.

Evert kwam op straat terug: een buitenwijk van de stad in een vrieskoude avond. Hij voelde zich overmeesteren door de miezerige droefheid van een enkel verlicht bakkersraam, die geziene zaak begon te maken met zijn eigen vertrouwde kwelling; hij vluchtte de straat af, zo snel dat de koude lucht in zijn oren zong. ‘Ik ben te oud geworden voor het stadsleven, dacht hij, te log, te stijf, misschien te laf. Ik zal nooit meer ontsnappen aan mijn vrees voor de dood’. Toen rekende hij uit dat hij Weber feitelijk in geen vier jaar gezien had; in die tijd moest hij hertrouwd zijn; vandaar dus die onbekende vrouw? Hoe had hij het aangelegd om indruk te maken op dit soort vrouw? Was hij dan toch een man van de wereld? Zou hij rijk zijn? Evert wist er eigenlijk niets van af. Men zei dat Webers eerste vrouw ook heel mooi was. Zij had hem bijna tot zelfmoord gebracht, maar was toen van hem weggelopen. Weber zelf had hem nooit over dat eerste huwelijk gesproken; hij voelde het nu opeens als een gebrek aan vertrouwen, iets hatelijkers nog: een karakterfout in zijn vriend. Men moest de moed hebben die dingen te vertellen, ook al zou de zelfmoordpoging belachelijk zijn geweest. En toch, hij herinnerde zich iets: het was aan het strand gebeurd, gedurende een wandeling bij avond, toen Weber voor het eerst inzag dat de breuk onherstelbaar was. Hij had zich toen van haar losgerukt en was op de zee toegelopen, in het donker zag hij eerst alleen het schuim. Toch was hij voortgelopen zonder zijn

snelheid te verminderen. Maar zijn vrouw liep sneller; opeens had hij haar hand op zijn schouder gevoeld. Wat zou ze gezegd hebben? ‘Jou gek! je màg niet!’ Toen was hij natuurlijk blijven staan. ‘En toen, dacht Evert, moet hij in snikken zijn uitgebarsten, hij moet zijn snikkend hoofd tegen haar schouder hebben gelegd’.

De tram die hij nemen moest om naar zijn hotel te gaan, gaf een andere richting aan zijn gedachten. Een vrouw wachtte hem, sedert drie jaar nu *zijn* ‘vrouw’. De gewoonte: alles wat zijn leven wegtrok naar een punt dat hij nooit had willen bereiken. De tweede mevrouw Weber was, in deze stad, wel de zuiverste tegenstelling van haar, die men zich denken kon. En een vergelijking tussen Weber en hemzelf moest daarop wel volgen: een man die zoveel ouder was dan hij, die zoveel ouder moest zijn ook dan deze vrouw; die bij ogenblikken zo kinderachtig hulpbehoevend, en dan weer dodelijk somber als een afgeleefde grijsaard moest zijn. En ieder huwelijksgeluk, bij een groot verschil van leeftijd, berustte immers op een compromis. Hier verliep zijn gedachtengang in de vraag of zijn ijdelheid hem dan altijd parten moest spelen, of dat iedere man misschien dat belachelijke gevoel in zich had: ‘zij had beter gedaan haar leven aan *mij* toe te vertrouwen dan aan hem’. ‘Kom, kom, zei hij tot zichzelf, en gaf een ruk aan zijn snor. Ik moèt er nu weer heen... scheren als ik er terugkom?... neen, onmogelijk nu... natuurlijk laten staan’.

Hij kwam bij de Webers terug op een avond die hun wekelijkse ontvangavond scheen te zijn. Het viel hem van Weber tegen dat hem dit niet gezegd was in het briefje waarin hij gevraagd werd, maar Weber zelf was de oude gebleven, met zijn doorploegd gezicht en kinderlijke glimlach. De ontvangst was ditmaal bepaald hartelijk, al was mevrouw Weber even gedistingeerd. Zij had hem een seconde vreemd aangezien omdat hij zijn snor toch geschoren had: ‘Ja, mompelde hij, ik had de vorige keer nog een beetje... een beetje struikgewas van het land’. Daarna had hij wat met Weber gepraat, met

enige vage bekenden en onbekenden, tot hij een heer ontmoette die een intiem vriend was van een van zijn eigen oude vrienden, een rijke jongen met een hartkwaal, Wouter-Jan Deveer. En opnieuw stuitte hij op een vrouw die hem onbekend was: hij had van Deveer niets meer gehoord sedert diens verloving, op het laatste briefje dat hij van hem gekregen had, had als post-scriptum gestaan: *Mijn verloofde heet Laura.* Hij zag het nu duidelijk terug, meer had er niet gestaan. Was het humor? vroeg hij aan de heer met wie hij stond te praten, en deze dacht van niet; misschien was het dan poëzie? 'Zijn verloofde, zei de heer, zijn vrouw nu, heet inderdaad Laura: Laura Haghen'. Evert schrok bij deze naam even op, en de heer merkte het. 'Wij vinden het leven weinig logisch, zei Evert tot verklaring, maar sommige fragmenten die op zichzelf geen betekenis hadden, totdat men na jaren opeens de aanvulling vindt...'

Hij maakte de zin niet af en begaf zich in een herinnering. Zes jaar geleden was hij ernstig verliefd geweest, maar het was een liefde die, hoewel niet geheel onbeantwoord, toch niet goed had willen opschieten, van de andere kant. En er was een einde aan gekomen, ongeveer op deze manier. Hij bevond zich met het jongemeisje en haar moeder in een hotel aan het meer van Genève, aan hun tafeltje had zich een kring gevormd van vaderlandse kennissen, helaas. En op een avond, juist toen het tussen haar en hem begon te schuren, was het tafeltje uren lang geschokt door berichten van hier: de jonge mevrouw De Castro, van de schatrijke familie De Castro, was weggelopen met een liefde uit haar meisjesjaren, met een dokter die overigens altijd huisvriend was geweest, beweerde men. Zij was met hem vertrokken na twaalf jaar huwelijksleven: zij was achttien toen zij trouwde, dertig toen dit gebeurde, en zij had haar twee kinderen, waarvan het jongste nog maar negen was, zo maar achtergelaten. Zo maar? Evert begon voor het eerst belangstelling te betonen en vragen te stellen: weldra bleek dat de echtgenoot van die vrouw rijker was dan haar hele eigen familie (zij was immers maar de schoondoch-

ter van de schatrijke mevrouw De Castro), dat het de kinderen aan niets ontbrak - ‘maar de moederliefde!’ huilde dan het tafeltje, en ieders verontwaardiging spoot met frisse kracht. En midden in die eensgezindheid: zij, voor wie Evert daar was, had juist enige treffende woorden gezegd, vroeg iemand zijn bijzondere opinie. En hij barstte los, in drie minuten verknoeide hij het werk van drie maanden. Hij kreeg dan ook in het openbaar de verbitterde beschuldiging te horen dat hij alleen om anders te doen dan anderen, uit een kinderachtige zucht tot ‘manifesteren’, de verdediging van die vrouw op zich genomen had. Het was voor hem zelf, in één woord, de mislukking geworden van een verbintenis.

‘Het schandaaltje kende ik natuurlijk’, zei de heer die beleefd glimlachend geluisterd had.

Het vreemde, zei Evert, kwam nog. Twee dagen geleden had hij voor het eerst, en bij toeval, de meisjesnaam gehoord van die harteloze moeder: Clémentine Haghen. Hij at soms bij de enige tante die hij nog bezat; die tante had op het ogenblik een verouderend dienstmeisje, dat jaren bij de familie De Castro in huis was geweest, en zo, naar aanleiding van niets, was hij weer aan het schandaal herinnerd van dat tafeltje in Genève; de zes jaren verschil deden zelfs niets af aan het beklagen van de verlaten kinderen. En van de familie Haghen bleek zijn tante al evenzeer op de hoogte als van de familie De Castro: er waren twee meisjes Haghen, had het dienstmeisje geopenbaard, juffrouw Clémentine, die de oudste was, was veel mooier en had ook als jong meisje altijd meer succes gehad, en juffrouw Laura, die niet zo lang geleden eerst was getrouwd, met een ziekelijke jongen... ‘Ik wist toen niet, dat met die ziekelijke jongen onze vriend Deveer bedoeld werd, ging Evert voort, omdat ik de familienaam van zijn vrouw niet kende. Vindt u het niet vreemd, deze aanvullingen, en zo kort op elkaar?’

De heer vond het inderdaad nogal merkwaardig. Hij legde nader uit dat hij er alles van wist en dat Clémentine Haghen, eenvoudig door de wil van haar ouders, het huwelijk op haar

negentiende jaar was ingegaan als een blind paard (als men hem de vergelijking veroorloofde) een abattoir. Hij besloot dat alleen een grote mate van idealisme haar had kunnen veroorloven om, na zoveel berusting reeds in een opgedrongen bestaan, een geheel nieuw leven te beginnen; hij zou het zelfs een furieus idealisme willen noemen en vroeg Evert of zij hem dààrom misschien sympathiek was.

'Ik heb me dat nooit afgevraagd', zei Evert droog. En daar de ander hem teleurgesteld opnam: 'Wat praat men trouwens over iemand die men niet kent? Psychologie is iets heel moois, maar men zou alle gegevens moeten hebben. Er zijn edele vrouwen, hoogstaande en gevoelige vrouwen, die van hoogstaande en gevoelige mannen weglopen en zich achteraf op de meest ingewikkelde manier moeten verklaren, omdat ze niet durven zeggen dat ze niet langer konden tegen zoiets heel eenvoudigs als zweetvoeten'. En daar de man met een intellectuele uitdrukking scheen te blijven twijfelen, vertelde Evert hem een anecdote die een handelsreiziger had doen schrikken. Toen keek hij peinzend weg en liep naar de divan waar mevrouw Weber zat.

'De meeste jongemannen van tegenwoordig, hoorde hij mevrouw Weber zeggen, hebben zoveel superieure boeken gelezen, en zijn de gewone liefde zo hard ontgroeid, dat een vrouw die niet al te lelijk is en die een uur lang op een ernstige toon brokstukken uit Carmen Sylva zou voordragen, hun bijzonder origineel zou lijken. Gelooft u niet, mijnheer Godius?' wendde zij zich tot Evert, toen niemand antwoordde.

'Ik heb het recht verloren om over de liefde te spreken', zei Evert en hij bedacht dat hij beter iets anders had kunnen zeggen. Als mevrouw Weber hem had tegengesproken, had hij een uitweg gezocht, maar zij zweeg op haar beurt; hij voelde zich dus verplicht nog iets te zeggen. 'Ik heb er trouwens nooit het recht toe gehad. Ik heb nooit succes gehad dan bij wat men noemt gemakkelijke vrouwen'.

Mevrouw Weber lachte. 'Zij komt mij te hulp, omdat de anderen mij nu een botterik vinden of een kwast, dacht Evert;

maar het is mijn eigen schuld, ik zal ook nooit afleren te poseren'. 'Ik heb gewoonweg nooit, vervolgde hij als was hij uitgedaagd, een vrouw van goeden huize, zoals dat heet, tot vriendin gehad; er was altijd een compleet misverstand tussen zo'n vrouw en mij, althans op dit terrein. Laat ons zeggen dat het onbegrijpen helemaal aan mijn kant was; ik geloof dat ik nooit het evenwicht vinden zal, ik sla altijd te laag aan of te hoog. Als ik dus te maken krijg met een vrouw die mij als "hoogstaand" tegemoet komt, zet ik haar zo hoog, dat ze soms de eerste is om er last van te hebben; ik neem het haar dan bijna kwalijk als ze neiging vertoont van haar post af te dalen, al was het tot mijzelf'.

Mevrouw Weber luisterde met iets als een toegefelijke glimlach. De heer die Evert gevolgd was, en wiens oren nog tuitten van de ruwe anecdote, was er nu zeker van te doen te hebben met een even vulgair als aanstellerig iemand en vroeg zich af hoe een jongen vol smaak en fantasie als Wouter-Jan Deveer met hem bevriend had kunnen zijn. Hij zei nu, overdreven zacht: 'U lijkt mij toch een knap strateeg'. Wat Evert opviel, terwijl hij het zei, was dat hij uitstaande oren had. 'In welke lijn moet ik op dit puntige gezegde antwoorden? dacht hij: komisch, scherp, of onverschillig?' Maar op geen enkele manier ging het hem af, en hij keek dus mevrouw Weber weer aan, tot zichzelf zeggend dat hij zeker geantwoord zou hebben als de man niet die oren had gehad.

'En hoe ben je aan *dit* meisje gekomen?' kwam hier rustig de stem van Weber van de achtergrond.

Evert kreeg het als een stoot: Weber gaf dus te kennen dat hij van zijn levensdrama op de hoogte was, en dat juist Weber hem deze vraag stelde, verwonderde hem nog het meest; hij had lust te zeggen: 'Vertel ons liever eens wat uitvoeriger van je mislukte zelfmoord'. Maar mevrouw Weber kwam weer tussenbeiden. 'Een werkelijke liefde, zei ze, komt altijd onverwacht. Misschien denkt u nog dat men er jong of mooi voor moet zijn; anders zou u zo niet spreken'. 'Voor zover ik ervan weet...', begon Evert. 'U weet er misschien niet zo-

veel van?' 'Voorzover ik uit de ondervinding van mijn vrienden heb kunnen opmaken...' 'Geen van uw vrienden kan u van een werkelijke liefde hebben verteld. Een werkelijke liefde laat zich niet vertellen, zelfs niet onder vrienden. Voor een werkelijke liefde is men bang, mijnheer Godius'.

Evert keek naar Weber en zag dat zijn gezicht ernstig stond; met een gezicht als het zijne moest hij deze woorden van zijn vrouw wel bijzonder waarderen.

'Ik begrijp dat men zo'n liefde alleen maar héél ver boven zich uit kan voelen, zei hij; maar ik heb dan werkelijke vrienden gehad, die er met mij over konden spreken. Iemand die dat niet kon, zou ik waarschijnlijk niet als mijn vriend hebben beschouwd. Men kan àlles vertellen; wij zijn onszelf en elkaar niet zoveel hoogachting verschuldigd. Wij hebben bovendien nu aangenomen dat de liefde het allerhoogste zou zijn wat het leven oplevert, maar ik voor mij wens dit in de eerste plaats te betwijfelen. En toch, ik verzeker u dat ik aan een vriend het verborgenste uit mijn leven zou kunnen vertellen, als het moest. En zelfs zònder dat'.

Hij keek haar nu vol aan, alsof hij verwachtte dat zij zeggen zou: 'Vertel ons dan meteen wat mijn man u gevraagd heeft'. Zij zweeg, en Weber gaf een nieuwe wending aan het gesprek.

'Arme idioot, die nog altijd manifesteren moet. Ik kan mij nu voorstellen wat zij van mij zeggen. Hier staan Weber en zijn vrouw in hun slaapkamer; ze hebben over alles gesproken, nu over mij. Zij zegt: "Toen ik hem voor het eerst zag, met zijn snor, vond ik hem verlegen, maar vooral boers, nu ik hem heb horen praten, zonder snor, zie ik dat het een kind is". Wat kan Weber daarop zeggen, Weber juist, met zijn kinderachtige glimlach? Zoiets als "Alle mannen waar nog iets goeds in steekt, zijn een beetje kind gebleven, lieve". Zou hij "lieve" zeggen? Ja, hij zegt "lieve". Maar waarom zou hij mij verdedigen? Hij kan ook in overeenstemming zijn met zijn rimpels en zeggen: "Ja, dat is mij ook opgevallen". Kom, ik

ben nogmaals idioot met dit alles te bedenken. Ik heb in ieder geval mijn verhaal niet verteld, dat is een goed punt voor iemand van mijn soort'.

Dit waren de gedachten van Evert, terwijl hij naar zijn hotel terugliep en naar de vrouw die nu diep lag te slapen. Hij zag haar gele haren en bleke huid, de mond die vaak even openstond als zij sliep. Zij snurkte niet, maar zij sliep alsof zij snurkte. Drie jaar geleden was zij hem het eerst verschenen, hij wist nog dat hij toen, zonder het zich bewust te maken, dacht dat zij tering moest hebben. Na een balorig uur, helemaal alleen doorgebracht in een dancing met cubistische wandschildering in Montparnasse; uitsluitend omdat zij aan het tafeltje naast het zijne was komen zitten, had hij een teken gegeven aan dat danseresje. Alles afschuwelijk volgens de mode van deze tijd, het programma van de naoorlogse gevoeligheid. Hij had zich natuurlijk vooral geïnteresseerd voor het probleem op hoeveel zij hem geschat kon hebben en in welk soort hotel zij hem dus voor zou gaan.

Het bleek een doodgewoon hotelletje te zijn, nauwelijks twee straten verder; een krakende witte trap, een besmeurde witte deur en niet meer dan tien francs voor de kamer. Hij trok werktuiglijk zijn overjas uit en wierp zijn hoed op een fauteuil; zonder naar het meisje om te kijken, dat naar het venster was gegaan, trok hij zijn jas uit, maakte boord en das los. Zij kwam een stap naar hem toe.

'Luister even, we moeten het nog eens worden. Wat geef je me?' 'Wat vraag je?' Zij schudde het hoofd. 'Vraag gerust, het benieuwt me op hoeveel je mij hebt getaxeerd'. 'Neen, zei ze, nu weer lachend, het doet er niet toe, je zult me wel hetzelfde geven als alle anderen'. 'Misschien wel, wie weet?' Zij kleedde zich vlug uit, en Evert bleef naar haar staan kijken, de handen in de broekzakken, de volle breedte van de kamer nog tussen hen in. Toen zij klaar was, liep hij op haar toe, sloeg een arm om haar schouder, drukte een vluchtige zoen op de andere. Zij maakte geen enkele beweging; hij zoende haar in de hals, achter het oor, trok haar gezicht dan op en

zocht haar mond. Maar zij keerde zich af en hij vond alleen haar wang. Hij gaf een nieuwe ruk aan het gezicht en zoende haar nogmaals; ditmaal raakte hij even de hoek van haar lippen. Zij duwde hem van zich af en deed een stap achteruit. ‘Ik wil niet dat je me op de mond zoent’, zei ze bits. ‘O neen? En als ik daar nu eens op gesteld was?’ ‘Dan nog niet. Ik doe her nooit’. ‘Hoe vreemd!’ ‘Je kunt erover denken zoals je wilt, ik doe het niet. Ik verkoop mijn lichaam, dat is genoeg’. ‘En ik, zei hij, kan volstrekt niets doen, als je niet gauw van gedachten verandert’. Zij wierp zich op het bed, streek haar gele haren op en nam een houding aan die zij onweerstaanbaar waande. Evert deed zijn boord weer om, knoopte langzaam zijn das voor de spiegel, trok zijn jas weer aan, nam zijn overjas. Op het bed was het meisje drie of viermaal van houding veranderd, haar ogen steeds op hem gevestigd, een soort glimlach op de helft van haar mond. Toen hij zijn hoed opzette, veranderde haar gezicht.

‘Is deze kwajongens-manoeuvre ernst? Als je maar weet dat ik mij niet zo laat behandelen!’ ‘Je hoeft niet te schreeuwen, zei Evert zacht, ik zal je het geld geven dat je zou hebben verdiend. Op hoeveel had je gerekend?’ ‘Op twééhonderd’. Hij haalde zijn portefeuille te voorschijn, schoof er twee biljetten van honderd francs uit en liet ze op het bed fladderen. Zij nam ze niet op. ‘O, zei ze, je geeft het me als een stokslag’. ‘Ik sla nooit vrouwen, zei hij, zelfs geen vrouwen als jij, en zelfs niet met een stok’. ‘Waarom doe je dan zo raar?’ ‘Omdat je je vak niet verstaat’. ‘Maar als ik dit éne nu niet wil? Ik heb mannen gekend die het in mij apprecieerden’. ‘Ik ben geen man voor je, ik ben een klant’. ‘Waarom zeg je dat zo?’ ‘Omdat je er een soort beroepseer op na schijnt te houden’. Ze sprong opeens van het bed af en kleedde zich aan, met driftige bewegingen; maar toen hij naar de deur ging, begon ze weer te spreken. ‘Ja, zei ze, en waarom zou ik niet? Al mijn vrienden schatten mij hoog; vraag aan heel Montparnasse naar Huguette en je zult horen dat men er misschien niemand zo hoog schat als mij!’ ‘Het spijt me, zei Evert, dat ik

je niet kan hoogschatten omdat je je vak niet verstaat. Ik heb ook mijn eer van klant, en toch ben ik volstrekt niet achtenswaardig'.

Hij deed de deur open en ging de trap af; maar zij haastte zich achter hem aan en toen zij op straat waren, greep zij weer zijn arm. 'Heb je je geld opgenomen? vroeg hij. Ik zou je helemaal niet hoogachten als je het niet gedaan had'. 'Waarom houd je mij voor de gek?' 'Ik spreek in volle ernst'. 'Waarom ben je dan boos?' 'Ik ben ook niet boos, ik heb alleen maar mijn kleine eer van klant. Het is toch heel eenvoudig? Ik begrijp jou best, tracht mij ook te begrijpen'. Zij liepen zwijgend voort tot aan de deur van de dancing waar hij haar had opgedaan; toen Evert zijn arm terugtrok, greep zij hem bij de schouder. 'Luister, hoe laat is het?' 'Twee uur, half drie misschien'. 'Om drie uur ben ik hier klaar; wacht mij dan tot drie uur daar op dat terras. Ik beloof je dat ik terug zal komen'. 'Om dat geld te verdienen? Niet nodig, werkelijk'. 'Neen, om wat anders. Ik zal het je straks wel zeggen'.

Om drie uur zag Evert haar, tot zijn eigen verwondering, naar zich toekomen. Hij betaalde de koffie die hij niet had aangeroerd, stond op en keek haar aan: haar gezicht was geheel van uitdrukking veranderd; het was jonger geworden en als zij minder geverfd was geweest, had zij er uitgezien als een lief burgermeisje. 'Laat ons gauw een taxi nemen, zei ze, want ik neem je nu mee naar mijn kamer; aan het andere einde van Parijs, bij de boulevard La Chapelle'. Toen zij reeds een poosje in de taxi gezeten hadden, sloeg hij loom zijn arm om haar heen; zij maakte zich heel klein en drukte zich vast tegen zijn overjas; ditmaal vond hij zonder enige moeite haar mond. Op hetzelfde ogenblik was de bekoring van het geval voor Evert voorbij; toen hij uitstapte en het donkere huis aan haar zijde binnenging, was het voornamelijk om haar niet nogmaals te kwetsen.

Zij ging hem voor, de ranzige trap op, met een electrisch zaklantaarntje dat zij uit haar tasje had gehaald. Evert was blij dat hij een stok bij zich had: het was niet veel als wapen, maar

hij had een beetje leren bâtonneren en hij herinnerde zich de reclamefoto's waarop men kon zien hoe een heer met niets dan een stok drie apachen met messen van zich afhield. Maar de aanvallers op de foto hadden petten en het meisje dat hem op deze trap voorging, leek hem één categorie boven de pet verheven. ‘En mocht ik hier straks beroofd worden, dan heb ik niets meer of minder dan wat ik verdien, maakte hij voor zichzelf uit. Niets rechtvaardigt dit romantisch optreden. Ik zal nooit van die ziekte afkomen. Ik heb haar voortdurend willen doen begrijpen dat ik de wetten van haar wereldje ken, maar zelf vergeten dat een klant er een klant blijft, wat hij ook doen mag...’

Zij had een deur geopend, op het bovenste portaal, en trok hem aan de mouw mee naar binnen. Het was een vrij armoedig kamertje, met een schuin aflopende zoldering, waardoor wat blauw maanlicht binnenkwam, en ook dat was romantisch. ‘Ik heb zoëven niet gemerkt dat het een maannacht was’, zei Evert. ‘Met al die lichten links en rechts van je merk je dat niet’, zei ze. En zij drukte zich weer tegen hem aan, achter zijn rug draaide haar hand de sleutel in het slot. ‘Doe je hoed af, hier ben je bij mij; hier doe ik alleen wat mij bevalt. Als ik niet iets voor je voelde, had ik je niet hier gebracht’. ‘Waarom zou je iets voor mij voelen?’ ‘Ik weet het niet; misschien omdat je om alles schijnt te lachen’. ‘Hoe vleiend’, zei hij, en meende het. Op dit ogenblik hoorden zij iemand de trap opkomen; zij liet hem los en keek naar de deur: twee stappen ploften op het portaal. ‘Wat is er?’ dwong hij zich met rustige stem te zeggen. Maar zij hield hem haar hand voor de mond, en meteen werd er krachtig aan het slot gewrikt; een diepe en schorre stem, de klassieke stem, meende hij, van de parijse pooier, zei: ‘Huguette...’ Zij maakte met één beweging de deur open en Evert omklemde zijn stok: een hevige woede vlamde opeens in hem, de woede van de klant die dit meisje bewijzen zou dat niet altijd de man de klant, dat soms de klant de man molesteerde, hoe vreemd dit haar ook leek. Maar zij was door de deur geschoven en hij hoorde alleen

haar stem, buiten op het portaal; zij sprak vlug en dringend, en de andere stem antwoordde met korte zinnetjes, op een honende en luie toon, die hem nog bozer maakte. Hij trok opeens de deur open, klaar tot een uitval naar het donkere portaal, maar op hetzelfde ogenblik merkte hij dat zij de man al had weggekregen. Er zou dus niet worden gevochten, dat zou ook te filmisch geworden zijn. Hij vroeg haar of zij nu met hem mee wilde gaan ‘en zonder die pooier verder om raad te vragen’. Zij weigerde eerst, zeggend dat zij bang was dat hij haar buiten op zou wachten. Evert antwoordde dat hij haar buiten even goed beschermen kon als hier; zij vroeg hem of hij een Amerikaan was. ‘Niet in het minst, zei hij; en schiet nu op, of ik ga alleen’.

Zij keek om zich heen, tot in iedere hoek van de kamer. ‘Maar mijn kleren dan?’ ‘Je hebt geen kleren nodig als je met mij meegaat’. ‘Ik ben volslagen gek’, dacht hij tegelijkertijd, maar er was geen enkele kans meer om het spel niet door te spelen in dezelfde toon waarin hij het begonnen was. Zij keek naar het zolderraampje, als wilde zij even zoeken naar de maan, knikte dan, trok een paar laden open, pakte enige voorwerpen in een krant en nam zwijgend en gehoorzaam zijn arm weer. Zij gingen de trap af; beneden riep zij driemaal om het koord, de deur klikte eindelijk open, de straat lag daar. Het was nu duidelijk een maannacht; zij scheen zich haastig uit de voeten te willen maken, maar Evert dwong haar langzaam te lopen: op dit ogenblik was hij ervan overtuigd de heer te zijn die drie gewapende apachen op de vlucht wist te drijven met niets dan een stok. Maar niemand trad hen in de weg; zij kwamen ongehinderd bij een eenzame taxi op een kruispunt en lieten zich naar een hotel rijden. De volgende dag vertrokken zij samen uit Parijs, alsof dit verder vanzelf sprak.

Zo was Evert Godius aan de moeder van zijn kind gekomen. ‘En het ergste van alles, zei hij bij zichzelf, is dat ik wist dat het onzin was, kitsch, komedie, toen al, en dat ik tegelijk toch denken kon dat het een rijk avontuur was, lang niet voor iedereen weggelegd, niet niet te voorziene gevolgen. Gevaarlijk le-

ven; altijd de gevolgen aanvaarden die je het minst voorzien kan; jezelf aanzien voor een cynicus en een doorhebber, o ja, die alle romantiek achter zich heeft, en tegelijk weten dat je cynisme niets is dan romantiek, en er toch nièts tegen kunnen doen'.

'En nu *dit*'. Hij was voor het hotel gekomen waarvan hij de wijdopen voordeur moest binnengaan, een hotel flonkerend van burgerlijke deftigheid: deurpost, parket, trap en trapleuning.

Hij was dus met Huguette weggegaan, in de trein trots nog op deze verovering, deze schaking. Die pooier moest denken dat alleen een collega hem zo'n poets kon hebben gebakken; dat de kleine naar Buenos Aires was, en dat terwijl *hij* misschien altijd als een vader haar belangen had voorgestaan... Thuisgekomen had hij veel nieuwe kleren voor haar gekocht, genietend van zijn eigen onverschilligheid bij al haar uitingen van vreugde en dankbaarheid. 'Als je misschien denkt dat ik er werkelijk inloop...' Hij was geëindigd met een villa te huren op het land.

Die villa was een plotselinge opwelling geweest, gedurende een autotocht in hem opgekomen, haastig met Huguette besproken en haastig uitgevoerd; dat dorp had hem aangetrokken zoals sommige hele kleine plaatsen, uit de trein gezien, de reiziger uitnodigen er zijn verder leven te slijten. Toen zij geïnstalleerd waren en hij Huguette naast zich gadesloeg, schijnbaar zo geheel thuis in zijn sfeer, bleek en bijna verfijnd in haar nieuwe kleren, meende hij dat hij ongezocht de bestemming van zijn leven bereikt had, dat zijn verder bestaan zou zijn: een zich overgeven aan enige liefhebberijen, in een gerieflijke, en zelfs heilzame, omgeving. Huguette hield zich, als had zij het altijd gedaan, met de bedienden bezig, met het huishouden en de tuin. Slechts eenmaal, heel in het begin, had zij hem gevraagd, naar Parijs terug te mogen; haar moeder leefde nog, ergens in de buitenwijk, en zij wilde haar even gerust stellen en afscheid nemen, wie wist voor hoe lang? Evert

dacht even, hoewel onovertuigd, dat zij wel niet terug zou komen. Zij was er precies na de afgesproken termijn, zeggend dat zij niet meer in haar vorig milieu zou kunnen leven. Hier was alles zo proper, zo goed, zij voelde zich hier zo gelukkig. Het viel hem van haar tegen; hij dacht aan de zeeplanten die al hun kleuren verliezen zodra men ze uit de zeetuin heeft opgehaald. Als zij zich met de pooier had geïnstalleerd, na een zuinige loopbaan, zou zij met hem forellen vissen in de Midi, met een even groot welbehagen en even ongekweld door een andere zin die het leven hebben kon. Maar waarin, bedacht hij dan, verschilde hij zelf van haar, zoniet in een toevallige opvoeding? Was het tenslotte niet volkomen logisch dat hij haar pooier verving?

Om zich te bewijzen dat hij niettemin vrij was, huurde hij in de stad een paar kamers voor een van zijn oude vriendinnen. Dit meisje was gewillig en lief en had nog andere voortreffelijke eigenschappen die hem van vroeger waren bijgebleven; ook ditmaal overschatte zij niet in het minst haar situatie en scheen ruimschoots tevreden met het weinige geld dat hij haar gaf; met zijn vrolijkheid in haar bijzijn en de vrijheid die hij haar liet; maar als zij samen uitgingen, deed zij van haar kant erg uitgelaten en zocht hem te amuseren met allerlei anecdoten en woordspelingen. Het duurde niet langer dan enkele maanden. Telkens wanneer Evert op het land terugkwam, vond hij Huguette even eenvoudig en zorgzaam, en vooral even rustig, bezig; zonder dat hij het merkte nam zijn gehechtheid aan haar toe, en op een avond schrikte de andere hem op met een woordspeling die hem lang bijbleef als een onvervangbaar voorbeeld van de afschuwelijkste domheid. ‘Huguette, dacht hij op hetzelfde ogenblik, zegt mij nooit zulke dingen’ - en voor hij naar het land terugging, bereidde hij de andere op het einde voor. Hij vond de hele verhouding bij nadere beschouwing ignobel; het had de schijn gegeven alsof hij ‘thuis ongelukkig’ was, en wat het bewijs van zijn vrijheid betrof, hij verwenste de kinderachtigheid die hem naar zoiets had doen verlangen. Hij kocht een grote voorraad boeken en

bleef een volle maand in zijn villa, en zoveel mogelijk bij Huguette.

Een jaar later werd hun kind geboren, en het stemde hem alleen maar opgewekt zich vader te weten in ongehuwde staat. Het kind was een dochter; Evert zelf was toen bijna negen-en-twintig. ‘Het is eigenlijk hetzelfde als dertig, dacht hij, als men dertig is en een dochter heeft, kan men gevoeglijk berusten’. Kort daarna liep hij een longontsteking op; de dorpsdokter genas hem, maar voorbeeldig bijgestaan door Huguette. Het maakte zijn gehechtheid aan haar weer ongemerkt groter; hij dacht erover met haar te trouwen, en dan weer: ‘Neen, het zou te gemakkelijk zijn als oplossing, en toch te zielig. Het zou bovendien al te zeer zijn wat zij zelf verlangt’. Huguette was zo onvoorzichtig geweest hem over een huwelijk te spreken: ‘Als twee mensen van elkaar houden zoals wij, had zij gezegd, doen zij het eenvoudigst met elkaar te trouwen’. ‘Ik weet niet of ik van je houd, had hij geantwoord; ik heb ééns van een vrouw gehouden, en dat was helemaal anders’. Het hinderde hem dat Huguette nooit over de man wilde spreken die hij die nacht gehoord had op haar portaal; zij had hem gezegd dat hij Georges heette, dat zij hem nog niet lang kende toen zij Evert ontmoet had, dat zij eigenlijk nooit veel om geld had gegeven. Het was te nuchter, te logisch om waar te zijn; en als het waar was, was het des te erger voor haar. Als zij hem meegenomen had naar dat kamertje, zomaar bijwijze van gril en zonder erbij te denken, als alles bij toeval zo goed afgelopen was, dan had het vervolg van de historie al veel te lang geduurd en hun kind had beter niet geboren kunnen worden. Maar als zij loog en alles uit een soort berekening gebeurd was, dan had zij hem misschien ingepalmd, na een korte uitleg aan Georges en door zuivere kameraadschap van dat heer, omdat zij hem op juiste waarde had geschat, hem, Evert, met zijn burgerlijke romantiek. En dit zou voor haar pleiten, maar gaf hèm dan wel een heel treurig rolletje... Hij voelde trouwens dat hij ook nu alles te veel zat samen te prutsen. Hij gaf het op een verklaring te vinden, en was bereid alles te aanvaar-

den, simpelweg, als een soort noodlot; maar hij vond het ook onnodig eraan mee te werken door klakkeloos niet haar te trouwen.

Zij sprak hem, van haar kant, er nooit meer over; het kind groeide tussen hen op, steeds meer op de moeder lijkend. Evert deed niets dan lezen; ook de winter bleef hij op het land over zonder uit te gaan, dikwijls zonder een week lang een voet in de tuin te zetten, alles schuivend op zijn vrees voor een nieuwe longontsteking. ‘Dit kan zo niet doorgaan, dacht hij dan weer, er is tóch een te groot verschil tussen de werkzaamheid van mijn geest en mijn fysieke werkeloosheid’. Maar hij ging voort met lezen, niets dan lezen, tot hij avonden achtereen met hoofdpijn naar bed ging, tot hij in zijn slaap de boeken voortzette, hele passages herschrijvend soms, die hij wakend gelezen had. ‘Ik zou weer op reis kunnen gaan zonder Huguette mee te nemen; Huguette zou met het kind hier kunnen blijven’. Maar iets anders weerhield hem: was het een soort vrees voor de melancholie van de eenzame hotelkamers? een soort lusteloosheid alleen? een reeds te volkomen berusting? De gedachte aan de dood hield hem meer en meer bezig; die had met zijn eerste ziekte feitelijk al haar intrede in hem gedaan. Hij voelde zich nu erdoor bezeten; geen dag ging voorbij zonder dat hij er zich geruime tijd aan overgaf. Hij trachtte er soms met Huguette over te praten. ‘Zou je het niet afgrijselijk vinden bij vol bewustzijn dood te gaan?’ ‘O ja’. ‘Of kàn je 't je niet goed indenken?’ ‘Jawel, maar ik denk er liever niet aan’. ‘Vind je het veiliger om er nooit aan te denken?’ Hij dacht dat het hatelijk gezegd was, maar zij lachte dan of schudde haar hoofd en hield zich met het kind of iets anders bezig.

Op een dag werd hij een-en-dertig. Hij schrok ervan; hij zag nu opeens de veertig voor zich, negen jaren van berusting, negen jaren te verliezen, die hij bitter betreuren zou wanneer hij de veertig voorbij zou zijn, wanneer hij de vijftig voor zich zou krijgen. Zouden zijn dagen al die tijd op deze zelfde manier voortstromen naar de dood? Zou hij alleen op een veran-

dering van buitenaf wachten, omdat zoiets toch wel komen moest? Het was te dwaas: een grote behoefte aan reactie werd in hem wakker. Twee- of driemaal had hij gedroomd dat hij stervende was, zijn hart was hem in de keel geklommen; hij was stikkend wakker geworden, met een kleverige laag zweet op het voorhoofd, en had haastig het licht aangedraaid; Huguette had zich half opgericht, een onvriendelijke uitdrukking in de knipperende ogen, maar hem zien zitten, doodsbleek voor zich uit starend, en met een bezorgde vraag haar armen om hem heen geslagen. Als haar genegenheid maar iets had kunnen verhelpen! Hij was een-en-dertig; een-en-dertig jaar had het wezen dat bij de burgerlijke stand was ingeschreven als Evert Godius van zijn levensvoorraad verloren, het moest eenvoudig afgrijselijk zijn een-en-veertig te worden. Of kon dàn de berusting beginnen: de onverschilligheid tegenover ‘de rest’?... Met de nieuwe winter, midden in de nacht, kondigde hij Huguette zijn besluit aan: hij kon hier niet langer blijven, zij moest van haar kant zo spoedig mogelijk opruimen wat haar leven op het land vulde, haar kippen en konijnen en wat zij verder had. Hij werd hier àl te zeer gekweld door zijn vrees voor de dood. Als zij het niet begreep, deed het er ook niet toe, maar zijn besluit stond vast. Nog geen maand later betrok hij met haar en het kind twee grote kamers in het hotel. En de avond bij Weber leek hem achteraf beschouwd een geslaagde terugkeer tot zijn vroeger leven; het was hem zowaar gelukt een avond lang drie dingen te vergeten: Huguette, het kind en de dood.

Wat was hem uit die avond overgebleven, nu hij, drie dagen later, erop terugzag? Weber en zijn vrouw? Neen. Die onbekende heer, die een vriend bleek te zijn van Wouter-Jan Deveer? Vreemd genoeg, ja. Maar om iets anders dan zichzelf; om die herinnering aan Emilie die hij plotseling bij hem gewekt had? Neen, de herinnering aan Emilie had niets bijzonders, hier was een nieuw element in geweest - twee namen: Laura, Clémentine.

Hij besloot Wouter-Jan Deveer op te zoeken, maar niet nu dadelijk. Er waren andere vrienden die logisch voor moesten gaan, oudere vrienden, betere. Hij was in de stad teruggekomen om zijn vrienden terug te zien; er was geen enkele reden om Deveer te zien vóór Boudewijn bijvoorbeeld, niet om een krans van vrouwennamen. Hij ging zijn vrienden opzoeken om iets dat hij heel goed bij zichzelf kende, om een bepaalde methode die hij al heel jong vrij bewust gevolgd had: zich aan zijn vrienden te spiegelen. 'Vergelijkende studies' noemde hij het vroeger, toen hij dacht nog iets meer te zullen zijn dan een 'gefortuneerde jongen', een intellectueel, al was het dan een vage. 'Als ik toen een snor had laten staan, dacht hij, zou iedereen me verweten hebben dat ik op Flaubert of Nietzsche wilde lijken'.

Dezelfde middag bezocht hij Boudewijn. Boudewijn was sedert tien jaar getrouwd met een burgerlijk, wat mismaakt vrouwtje. Evert had haar vaak gezien en nooit aan haar teruggedacht, nu zij plotseling weer voor hem stond, verwonderde hij zich over de warmte, de zachte en toch zo franke uitdrukking van haar glimlach en ogen. Maar zij wendde zich om, want haar kinderen, twee meisjes van negen en tien, kwamen binnen; hij zag haar hoge rug, het armelijke figuurtje, en herinnerde zich weer dat hij zich altijd had afgevraagd hoe Boudewijn aan dit vrouwtje was gekomen. Ook de kinderen waren vriendelijk maar lelijk. 'Ik zou mij hier trots kunnen voelen, dacht Evert, over mijn eigen dochtertje, zo vroegwijs, zo soepel en recht van leden'. Het speet hem bijna dat hij er met Boudewijn niet over kon schertsen; Boudewijn, hij zag het, hield veel van zijn kinderen.

'Weet jij, vroeg Evert, toen ze over Weber gesproken hadden, wat men precies bedoelt met dingen die men niet aan een vriend kan zeggen?' 'Ja en neen, zei Boudewijn, namelijk...' 'Nu?' 'Er zijn mensen die alles aan een vriend zouden kunnen zeggen, maar onder voorwaarde dat de vriend ze uitvraagt'. 'En dan niet een zekere tàct, natuurlijk?' 'Of met een zekere behoefte'. Boudewijn keek Evert recht aan, terwijl

hij dit zei, Evert wendde de blik af, opende de mond als ging hij iets vragen, maar zweeg. Boudewijn stond op, duwde de kinderen zacht de kamer uit en legde een plaat op de gramofoon die Evert van drie jaar geleden herkende. Destijds had Boudewijn voornamelijk Debussy verzameld, nu liet hij met een glimlach van welbehagen een neger zingen tegen een verwoede jazz in, die zijn basstem alleen bij onderdelen van seconden wist te overstelpen. 'Een echte hot jazz, lichtte hij toe, alleen te vinden op deze platen: *Brunswick*, en ze zijn erg goedkoop'. Hij verving de plaat door een tweede, lawaaiiger nog, en zonder zang. Evert, die naast hem op de sofa zat, keek zwijgend uit het raam. Toen de nieuwe jazz afgedraaid was, stond hij op en nam zelf een plaat uit het album dat Boudewijn had opengelegd; het bleek te zijn *Le Temps des Cerises*, gezongen door een onbekende Fransman met een neusstem. Boudewijn stootte zijn vrouw aan en lachte. Het was blijkbaar haar lievelingsstuk, want zij lachte ook, maar ietwat verlegen; zowel zij als Boudewijn schenen hun bezoeker van ironie te verdenken. Maar Evert ging nu naast het vrouwtje zitten en zei haar zonder haperen de woorden voor die de neusstem op zo vriendelijke wijze afspon. 'Hoe kòm je daaraan?' vroeg Boudewijn verbaasd; en tot zijn vrouw: 'Het schijnt hem werkelijk ernst te zijn. Geef hem een kop koffie, hij heeft het aan jou verdiend'. Toen zij de deur uit was, vroeg Evert: 'Hoe ben jij eigenlijk aan je vrouw gekomen, Boudewijn? Neem aan dat ik je dit vraag uit een zekere behoefte'.

Zonder zich te bedenken, de blik op de deur gericht waardoor zijn vrouw terug zou komen, vertelde Boudewijn zijn verhaal. Het was weinig gecompliceerd, een beetje zielig misschien, maar ook dat kon hem dan niet meer schelen. Zij was de dochter van een winkelier in een provincieplaats, waar Boudewijn zijn vacantie was komen doorbrengen; zij verkocht de sigaren van haar vader, hij, destijds, was student en jong dichter; hij had haar in het voorbijgaan verleid. Zij was zwanger geworden en hij had de kracht niet gehad zijn rol tot het einde toe vol te houden. Hij was met haar getrouwd, zichzelf verwen-

send om zijn tamme goedheid, zich verbeeldend dat zijn leven voorgoed bedorven was en dat hij zijn lier wel kon breken. Hij was er voornamelijk van overtuigd dat zij hem nooit begrijpen zou, hem, de dichter, noch zijn poëzie; hij schreef niets meer en beschouwde het als een zelfbestraffing. Toen, op een avond, op de slechtverlichte trap van een warenhuis, deed zij een val, omdat zij haar handen vol pakjes had die zij niet wilde beschadigen; hij zag haar voor zich uit vallen - o, het afschuwelijke gevoel van geen vinger te kunnen uitsteken, geen sprong te kunnen doen, uit vrees haar met zijn eigen gewicht te verpletteren: 'Nu is het uit, dacht hij alleen, zij valt dood, arm kind, arm kind!' Toen zij eindelijk bewegingloos op het portaal lag, schoot hij de trap af en knielde naast haar neer, de eerste onder zoveel mensen. Hij wist hoe veel hij van haar hield, hoe vreselijk het zijn zou als hij haar zou moeten missen, hoe vreselijk, niet voor zijn kinderen alleen... Maar zij sloeg de ogen op en glimlachte: zij was handig gevallen, zoals zij later zei, en had zich alleen aan een arm en been bezeerd. Hij drukte haar tegen zich aan en zoende haar, met allerlei woordjes van liefde, temidden van het oploopje op het portaal, en ook daaraan merkte hij hoe groot het gevoel reeds was dat hij haar toedroeg, hij, zo verlegen anders, zodra twee mensen naar hem keken. En toch, jaren daarna, was hij als dichter blijven zwijgen.

'Zou je me dat lange vers *Gewaande Vlucht* nog eens willen voorlezen?' vroeg Evert. Boudewijn nam een smal bundeltje uit de kast en las; de verzen waren slordig, van een gemakkelijke sierlijkheid hier en daar, maar rechtuit stromend, gestuwd en gevuld door een onbetwijfelbare ontroering. Terwijl hij nog las, kwam het vrouwtje met de koffie binnen; zij ging stil naast hem zitten en luisterde mee, en Evert zag dat zij haar man begreep en bewonderde. 'Het is de triomf van de werkelijke deemoed, dacht hij, en als Boudewijn zulke oneindig betere verzen heeft geschreven dan zijn jeugdwerk, heeft hij het misschien voor het grootste deel aan dit vrouwtje te danken. Het is trouwens geen berusting, maar het kennen van eigen

grenzen'. Maar hij wist niet of hij er Boudewijn om zou kunnen bewonderen; hij persoonlijk, voelde het toch te zeer als een nederlaag. 'Tenslotte, dacht hij, als Boudewijn met deze vrouw gelukkig is, komt het omdat hij nooit veel van haar heeft verwacht; integendeel, zij heeft hem misschien meer gegeven dan hij zelf vermoedt. Weber is getrouwd uit behoefte aan troost misschien, Boudewijn is getrouwd uit liefdevol medelijden. Maar ik dreig aan Huguette te blijven hangen die ik voor een heel ander soort vrouw heb aangezien dan zij ooit was en die zich bovendien in zekere zin aan mij heeft opgedrongen'.

Boudewijn had de laatste strofe van het lange vers gelezen en klapte de bundel dicht; Evert glimlachte toen hij merkte dat zijn vriend het boek, bij al zijn armoede, in vol marokijn had laten binden. 'Hoe ijdel, tenslotte nog'. 'Je vroeg me zoëven hoe ik aan die populaire liedjes kom, zei hij om de stilte te breken. Ik heb ook een vrouw, en die zingt ze'. 'Het is waar, zei Boudewijn, jij bent ook zo ongeveer getrouwd'. 'Zo ongeveer. Zou je willen weten hoe ik...?' En zonder het antwoord af te wachten, vertelde hij op zijn beurt de geschiedenis van Huguette, de eerste ontmoeting, uitgebreid, en een samenvatting van het leven op het land. 'Mijn grootste vergissing, eindigde hij, was waarschijnlijk dat ik haar voor een soort apachenmeid heb aangezien. Ik dacht dat zij in staar zou zijn mij met een mes te lijf te gaan'. Boudewijn en zijn vrouw wisselden een snelle blik. 'Maar neen, vervolgde hij; en toch... laat mij je een klein voorbeeld geven. Een tijdje geleden bracht ze in ons huis, buiten, twee zwarte katjes, een mannetje en een wijfje, maar ze waren nog zo klein dat men ze niet uit elkaar kende. Wij speelden er uren lang mee, zij met liefde, ik uit verveling. Op een morgen kwam zij huilende aan mijn bed: het wijfje was in de badkuip verdronken. Ik had de vorige avond een bad genomen en vergeten het water te laten wegstromen, en daar dreef het katje nu in rond als een vuile lap, bij een van de kanten waar het tegenop had willen krabbelen. Zij wilde het niet aanraken en ik moest het eruit halen; het was hart-

verscheurend, het sterven van een vriend zou mij op het ogenblik zelf misschien niet zo hebben aangegrepen. Wij verdubbelden in liefheid tegen het andere katje, nadat wij het eerst hadden willen wegdoen. Maar op een dag bevuilde het voor de zoveelste maal de vloer, terwijl Huguette toch zijn bakje had klaargezet, en zij nam het opeens op, sloeg het vier, vijfmaal niet zijn kopje tegen de grond en smeet het met alle kracht uit de kamer. Ik sprong op haar toe, het scheelde niet veel of ik had haar met de vuist bewerkt, ik duwde haar van mij af met één scheldwoord: "sloerie". Ze zei niets en liep de kamer uit, het katje achterna, maar in dat éne ogenblik had ik de apachensfeer menen te herkennen, met de krankzinnige behoefte die je dan hebt om zulke dingen te laten "kloppen", en de volgende dag heb ik het katje weggedaan. Ondanks alle tranen van Huguette: de dood van het eerste katje stond mij nog te goed voor, om haar het half-vermoorden van het tweede te vergeven... Ik ben trouwens sedert enige tijd ziekelijk gevoelig voor alle manifestaties van de dood'.

Hij zweeg; toen niemand antwoordde en Boudewijn alleen een pijp opstak, vervolgde hij: 'Ben jij niet bang voor de dood, Boudewijn?' 'Waarom zou ik eigenlijk? was de wedervraag. Geloof je dat men er zich altijd erg veel rekenschap van geeft?' 'Ik ben er bang voor. Ik geloof dat ik met grote bewustheid zal sterven. Zou je een priester aan je bed bestellen, als je de dood voelde komen?' 'Waarom niet?' 'Ik zou de kracht willen hebben ervoor te bedanken, zei Evert; maar, liet hij er zachter op volgen, ik vrees dat ik die kracht niet hebben zal'. Boudewijn nam de pijp uit zijn monden haalde de schouders op: 'Het zijn zulke erge bijkomstigheden'.

Een ogenblik later nam Evert afscheid, met de belofte spoedig terug te komen. 'Boudewijn is misschien een voorbeeld, dacht hij, maar te dicht bij mij om als zodanig te aanvaarden'.

Enige dagen later eerst, tegen de avond, begaf hij zich naar Wouter-Jan Deveer. Hij moest lang wachten eer Deveer beneden kwam en had alle gelegenheid de ontvangkamer op te

nemen van het deftige huis dat zijn vriend sedert zijn huwelijk bewoonde. Hij vroeg zich af hoe hij zelf er nu wel uit zou zien: het wantrouwen van de heer die hij bij Weber ontmoet had, het karakteriseren van Deveer als een 'ziekelijke jongen', vervulden hem nu opeens met enige ongerustheid. De deur ging geluidloos open en hij zag weer het magere blonde hoofd, de smalle benige hand; alleen had Deveer zijn hoornen bril afgezet en zijn ogen met de lichte wenkbrauwen leken blind en kaal in het wasgele gezicht. Aan zijn voeten dikke pantoffels.

'Je hebt me uit bed gehaald, beste, of ten naaste bij; ik kom bijna nooit meer uit mijn kamer'. 'Zó ziek?' 'Het hart; het enige orgaan waar niets aan te doen valt. Een gevolg van rheumatiek; je weet, bij jonge mensen slaat rheumatiek meestal op het hart. Ik heb nu een hart, bijna driemaal zo groot als een gewoon hart. Het is poëtisch, zo'n groot hart te hebben, maar ook wel wat gevaarlijk.' 'Kom, men wordt heel oud, juist met hartziekten. Ikzelf heb ook rheumatiek gehad; de dorpsdokter heeft mij er in tien dagen afgeholpen. Het ergste is alleen dat men zich zo oud voelt, als men bijna geen voet verzetten kan'. 'Wij *zijn* oud: hoor maar eens, wij hebben elkaar nog geen vijf minuten gezien en wij zijn al bezig elkaar over onze kwalen te onderhouden... Ga mee. Wil je met mijn vrouw kennismaken?'

Evert werd voorgesteld aan een grote vrouw, die ouder moest zijn dan Deveer, een blanke brunette in losse zwarte kleren, merkbaar zwanger. Dit was dus Laura Haghen. Zij sprak een paar vriendelijke woorden; zij verdedigde haar man toen Evert hem beschuldigde een salonmens te zijn. 'Hij is het heus helemaal niet meer, en hij is het eigenlijk ook nooit geweest'. Deveer nam Evert weer mee naar zijn werkkamer; als vanouds ging hij dadelijk aan zijn schrijftafel zitten en begon vele laden open te schuiven.

'Wil je meewerken aan een periodiekje in zakformaat, waarin vooral geen enkele literator mag schrijven, beste? Ik vraag je het geheime dagboek van Jack the Ripper, zo gelijkend moge-

lijk. Wil je ook even luisteren naar een paar brieven van gekken? ik zal je alleen maar de mooiste voorlezen. Hier, brief van een boer die zegt dat hij van God de opdracht gekregen heeft de regering te waarschuwen tegen de uitbreiding van de vliegdienst; God is zéér vertoornd op al die vliegtuigen... Neen, ik heb wat beters voor je. Het is je aan te zien dat je door vele onrusten wordt gekweld. Trek een van deze enveloppen. Het zijn horoscopen die een echte kermisfakir mij heeft verkocht; als je even op de taal let, weet je dat aan de profetie niet te twijfelen valt. Maar lees alsjeblieft hardop, het is er een uit Vlaanderland'.

Evert las: '*Gij zijt heerszuchtig en gij afgunstigt de grote fortuin. Denkt dat dikwijls die die willen te paard rijden, ongelukkiger zijn dan de ongelukkigste. Zijt tevreden met een eerlijke en bescheidige ongedwongenheid, die die hun zo rijk maken hebben hun bewustheid niet gerust.* Er staat nog meer, maar dit weinige, voor zover het tot mij doordringt, is al onjuist'.

Deveer haalde uit een andere lade een pak visitekaarten tevoorschijn. 'Dan deze methode, zei hij, mijn eigen, absoluut onfeilbaar. Het is gewoon een spel van twee-en-vijftig kaarten, waaronder drie witte, drie zwarte, en de rest met treffende zinsneden bedrukt. Ik kluts, coupeer, leg ze nu zelf voor je uit, zoveel kaarten als er letters zijn in je voornaam'. Evert: 'vijf'. 'Vijf kaarten; spreid ze uit, lees op'. '*Als kaf op de wind. Zeg mij wat gij liefhebt.* Zwarte kaart. *Waarheen, waarheen? Als God het wist!' 'Wat zeg je ervan?*' 'Het slotwoord is beangstigend'. 'Het leven is beangstigend, beste. Zeg mij wat gij liefhebt!' 'Ik weet het niet. Ik heb een kind, en daar is ook nog de moeder van het kind'. 'Men heeft mij zoiets verteld. En?' 'Ik heb nu geen tijd om er meer van te vertellen. Zeg mij liever, Deveer, of jij de zwager bent van iemand die Clémentine Haghen heet'. 'Natuurlijk! En ik ben er bepaald trots op, als je me de uitdrukking vergeeft. Hoe ken je haar?' 'Ik ken haar niet; ik heb op een wonderlijke manier gehoord dat jij haar van zo nabij kennen moest'. En Evert vertelde de

wonderlijke manier. ‘Ja, zei Deveer ernstig, het is een alleszins merkwaardige vrouw. Zij is in het buitenland, zoals je misschien weet, maar zij komt twee, soms driemaal in het jaar over, om haar kinderen te zien. Men pest haar op alle manieren, maar zij geeft het niet op. Zou je kennis met haar willen maken? In dat geval...’ ‘Neen’. Deveer keek hem vragend aan en tikte met een vouwbeen op de opengetrokken laadjes. ‘Neen, zei Evert, ik ben bang de voorstelling die ik mij van haar gemaakt heb te zullen verliezen’. Hij kreeg geen antwoord en schoof zijn stoel achteruit. ‘Heb ik je niet te lang opgehouden? Een volgende keer stuur ik een briefkaart vooruit’. ‘Welneen, beste, ik ben altijd thuis, zo lang het duurt. Zo lang deze ziekte duurt, bedoel ik’.

Hij bracht Evert beneden, hielp hem in zijn overjas, deed de deur voor hem open en bedankte hem voor het bezoek.

Toen Evert voor zijn hotel uitstapte, ging hij de trap niet op, maar regelrecht de correspondentiezaal binnen. In grote haast schreef hij aan Wouter-Jan Deveer.

Versta mij niet verkeerd, denk vooral niet dat ik uit nieuwsgierigheid bij je gekomen ben. Mijn belangstelling voor je schoonzuster heeft bijna iets noodlottigs, spruit eenvoudig voort uit mijn eigen bestaan. Ik kan niet anders dan de mensen bewonderen die een leven durven overbeginnen; ik benijd je het bezit van je schoonzuster, Deveer. Misschien begrijp je nu beter waarom ik geweigerd heb aan haar te worden voorgesteld. Ik zou die vrouw alleen willen kennen in ernstige omstandigheden, als mij de gelegenheid gegeven werd haar een grote toewijding te betonen. Het is mijn eeuwige romantiek die mij parten speelt misschien? neen, het is een toewijding die ik haar logischerwijs verschuldigd ben: het wezen dat ik ben aan het wezen dat zij is. Het is bijna een kwestie van principes, maar van principes, onweerstaanbaar als het sterkste gevoel. Ik druk mij ongelukkig uit, ik zou deze brief niet verzenden als ik niet zeker was van tenminste dìt begrijpen tussen ons. Schrijf mij niet terug en laat ons er niet meer over praten, laat mij alleen geloven dat je aan mij

denken zult als ooit de gelegenheid zich mocht voordoen - het onwaarschijnlijkste gebeurt soms - laat ons zeggen de onwaarschijnlijkheid, dat ik iets voor haar zou kunnen doen.

Toen hij die brief gepost had, meende hij volkomen klaar te zien in zichzelf. 'De verwaarloosde Romeo in mij, die zijn revanche neemt, die het kind niet aanvaarden kan dat hij heeft laten doorgaan, de vrouw niet die hij niet als de enige, de laatste, de definitieve heeft uitgezocht. Of neen, het is misschien zo belachelijk niet... Het is de revanche van het gevoel op de zelfbedriegerij, op de zelfbedriegerij in alle fasen. Eerste fase, de jongelingstijd: ik dacht gehaat te zijn bij de vrouw in het algemeen, maar daarom juist, als er één mij doorzag en mij liefkreeg, zou het zijn met een onuitroeibare liefde. Tweede fase, na de ondervinding met Emilie: ik ben geen grote liefde waardig, of ik ben er zelf te intelligent voor, maar ik heb immers zoveel succes bij alles wat het leven even gemakkelijk heeft leren kleineren als ikzelf! Derde fase, de tegenwoordige: ik hen bezig mijn leven te verknoeien, steeds onherroepelijker, bij het ouder worden; ik leef midden in een gewoonte-liefde, een soort dierlijke gehechtheid aan vrouw en kind, en het beste in mij - het bèste, daar ben ik zeker van - verzet zich daartegen, althans voorlopig nog, zegt mij dat ik beter nièts kan hebben op het gebied van de liefde, dan dit eerloze gewoonte-gevoel. Dwaasheid ook te proberen het anders te zien. Ik heb drie jaar nodig gehad om mij ervan te overtuigen dat Huguette de vrouw niet was van het parijse avontuur. Wat ik op dit ogenblik bij mijzelf waarneem, is bitter eenvoudig. Een reactie op al de jaren dat ik meende zo supreem boven de liefde te staan.

Sta ik op hetzelfde punt waarop ik stond na Emilie? Neen; ik ben voornamelijk ouder geworden. Maar ik heb leren inzien dat ik met even lege handen sta als toen. Misschien is zelfs wat ik Deveer geschreven heb onjuist; misschien zie ik, ondanks mij zelf, Clémentine Haghen als een mogelijke liefde. Kom kom, ik weet immers dat zij *haar* liefde gevonden heeft, haar nieuwe leven daarmee heeft gevuld. En niet al mijn bewonde-

ring voor haar: zou haar uiterlijk mij niet afstoten? En zou ik haar werkelijk een grote dienst kunnen bewijzen, een dienst die mijzelf iets kosten zou, als haar uiterlijk mij afstootte? Op het ogenblik zou ik geneigd zijn haar het uiterlijk te lenen van mevrouw Weber. Alleen omdat mevrouw Weber, in deze stad, het levende bewijs is van de vergissing die mijn verder leven zijn zou naast Huguette'.

Als hij zich dwong op mevrouw Weber verliefd te worden? hij zou daarvoor noch Weber hoeven te bedriegen, noch zelfs te proberen zoiets te doen; op de fysieke liefde kwam het hier immers niet aan... Maar hij voelde een glimlach op zijn gezicht komen: hoe stelde hij zich die 'grote liefde' dan voor? Mevrouw Weber altijd verkerende in het onbekende omtrent zijn gevoelens, hijzelf hoe langer hoe meer erdoor overstelpt? Het was te ongerijmd, want Huguette zou er ook nog zijn; hij zou deze 'grote liefde' naast zijn kind en Huguette in zichzelf moeten voeden, niet wat? 'Een grote liefde, bedacht hij dan, niet haastige ernst, zou al de rest juist doen vergeten!' En dan weer, met de glimlach: 'Bah, zoiets stelt men zich niet voor. Men simuleert geen grote liefde, vooral niet tegenover zichzelf. De kleine prikkels van het dagelijkse bestaan zouden sterker zijn.'

Hij kende mevrouw Weber bovendien niet; hij deed beter haar niet nader te leren kennen. Er zijn overwinningen die bestaan uit het ontwijken van een nederlaag. Evert Godius, een-endertig jaar oud, geleefd hebbende zoals hij geleefd had, de man geworden zijnde die hij geworden was, had zich één ding voor ogen te stellen: dat zijn kansen uiterst gering waren op het terrein van de grote liefde. En de tweede mevrouw Weber was te mooi, in de volle betekenis van het woord, om de belofte te kunnen houden, die haar uiterlijk gaf. Die haar uiterlijk een Evert Godius, in zijn tegenwoordige, bijzondere omstandigheden, gaf...

Een maand ging om en Evert had de Webers niet meer bezocht. Zijn geestelijke armoede deed hem in de stad blijven

maar Huguette en het kind zo goed als niet verlaten. Hij gaf zich weer aan deze armoede over, meende hij, zoals hij zich misschien aan de werkelijke armoede zou overgeven, als hij ooit daartoe zou raken. ‘Geen boeken meer, geen bezittingen; juist genoeg verdienen om wat schone lakens te hebben en mij iedere avond een lichte roes te kunnen drinken; genoeg toch om ook het verkeer met vrienden dan overbodig te maken’. Zijn tante had een werkvrouw gehad die een gramofoon had gekocht op afbetaling, en iedere maand een paar nieuwe platen, omdat haar man zich anders buiten bedronk. Toen de gramofoon afbetaald was, was ze ook volkomen onbruikbaar geworden en de man had er alle liefhebberij in verloren en was tot de drank teruggekeerd.

Een leerzaam verhaal... Over dergelijke dingen liep hij te denken, toen hij in de krant het overlijden las van Wouter-Jan Deveer. Hij voelde zijn adem stokken, maar het dwong hem tot een zekere energie: hij schreef een kort briefje van deelneming aan de jonge vrouw die hij zwanger gezien had en zond een dure krans; daar hij zelf het sterfhuis niet wilde betreden, schreef hij Weber om het adres van de heer die hem het adres van Deveer bezorgd had en zocht deze op om bijzonderheden te vernemen. Deveer had een onzegbare doodsstrijd gehad: de kleppen van zijn uitgezwollen hart hadden niet meer willen werken, hij was bij zijn volle bewustzijn geweest en had zich zozeer aan zijn hart voelen sterven, dat hij zich het hoofd tegen de muur had willen verbrijzelen. Men had hem met kracht moeten weerhouden en zijn doodsstrijd had twee volle dagen geduurd. In de morgen van de derde dag was hij in de koma gevallen: verder was het misschien een zachte dood geweest.

Het was volle winter: duisternis om drie uur 's middags, de burgerlijke verlichting van een grote verkeersweg langs winkelruiten, van café's met slechte muziek... Waarom bleven mensen in steden samenhokken, hoe konden zij blijven geloven aan al hun goedkope middeltjes om niet te voelen wat tòch altijd in hen voortging? De dood; het verval... De ouderdom, de werkelijke, wrakke; langzaam uitgeblust worden, dat

kon iemand misschien verzoenen met zijn eigen dood? Maar de dood die je in de slaap overviel, je eerst wakker maakte en dan worgde, tot de ijsdruppels je op het voorhoofd stonden, tot je je hart voelde kruipen uit je keel! Neen, een ander bestaan: het avontuur, een gewelddadige, bliksemsnelle dood; of zelfmoord, op een goed overdacht, voortreffelijk gekozen ogenblik... de moed tot het ene, zoniet tot het andere. Een nieuw bestaan, dat de liefde vervangen zou, dat geen tijd zou laten voor zelfbeklag en voor deze vernederende vrees, die groeide met het uur...

Zo kon hij eindeloos doorgaan, dagelijks overbeginner. Hij wist niet waar hij precies heen zou gaan, naar Perzië of naar de Congo; hij besloot naar Sicilië te gaan en het daar verder te overwegen. Hij legde geld vast op de bank voor Huguette en het kind; daarna begon hij erover te praten dat hij er misschien goed aan zou doen om voor zijn gezondheid wat naar het zuiden te gaan. Huguette en het kind zouden zo lang weer een benedenhuis kunnen betrekken, waarnaar ze maar eens moesten uitkijken. Huguette zag hem even aan; hij ontweek haar blik niet, maar stak zijn handen in zijn zakken. ‘Goed, zei ze. Liever vandaag dan morgen. Dit hotelleven heeft mij nooit aangetrokken; ik vind het eigenlijk vreselijk telkens weer nieuwe gezichten te zien’. ‘Burgerwicht’, dacht Evert. Hij keek naar het kind, zo eigengereid maar zo rustig ook, dat aan haar voeten speelde, dat sprekend op haar leek, dat misschien zijn voorhoofd had, maar haar mond en blik. ‘Heb je je niet een helemaal verkeerde voorstelling van mij gemaakt, Huguette, vroeg hij, die eerste avond?’ Zij hief het hoofd weer op, want zij had de ernst in zijn stem gehoord, maar zij antwoordde met een lach: ‘Ik weet het heus niet, je moet zulke dingen niet vragen. Als men van iemand houdt, weet men niet meer hoe men hem de eerste avond gevonden heeft’. Hij ging naar het raam. ‘Zij is werkelijk te verstandig, dacht hij; neen, het is werkelijk onmogelijk - ón-mo-gelijk, bij haar te blijven’.

Het regende weer: als hij zich vooroverboog, kon hij zien hoe

de grijze streepjes het water in de dakgoot spikkelden. De trottoirs glommen weer, een optocht trok voorbij, met een schraal orkest, twee half ontrolde vaandels en meer dan honderd paraplu's. Moest hij uit haar antwoord opmaken dat zij alleen nog maar van hem hield, critiekloos en zonder verdere eisen? dat zij zóveel van hem hield, nu, nu hij de vader van haar kind was misschien (hij trachtte zich haar gedachtengang eigen te maken), dat zij wat haar teleurstelde gemakkelijk in dat gevoel kon verdrinken?

'Huguette, zei hij van het raam af, ik voel mij werkelijk ziek worden in dit klimaat; zodra wij dat huis gevonden hebben, denk ik dat ik weer wat op reis ga, naar warmere streken'. 'Je doet wat je wilt, zei ze, ik heb je nooit weerhouden'.

Het was belachelijk. Hij stond daar bij het raam naar die optocht door de regen te kijken en wist dat hij de man was die zijn comfort zou opgeven uit gemis aan liefde! Wat hem het meest hinderde, wat hem misschien zolang belet had te gaan, zonder dat hij het wist, was dat hij zijn boeken zou moeten achterlaten. Of kon hij zich die later laten nazenden, niet door Huguette maar door een ander? Hij voelde dat zijn gezicht een grijns trok: 'Wat lijkt dit weer op mij, deze klucht van een man die zich wel van vrouw en kind maar niet van zijn bibliotheek kan lossnijden!' Neen, hij zou gaan, en onherroepelijk. Maar àls mevrouw Weber, of een ander...? Neen, alles was verknoeid; hij kon alleen nog maar de lichtpunten beschouwen uit zijn verleden. Eén punt, één enkel: Emilie. Hoe dwaas dan ook, hij wist opeens dat *zij* alleen iets voor hem betekend had; dat zij althans de belofte was geweest, als de vervulling in zijn leven altijd zou ontbreken.

Hij las haar brieven over en vroeg zich nu af of hij ze misschien nooit goed begrepen had. Hij had er Emilie altijd een verwijt van gemaakt dat zij zo voorzichtig was, dat zij zich zo weinig gaf of zich telkens zo meesterlijk wist te hernemen. En nu, bij het overlezen, was hij verwonderd er zoveel vriendelijkheid, zoveel warme genegenheid in terug te vinden. Emilie was een jong meisje, bedacht hij nu, zij schreef met de terug-

houding van het jongemeisje, waar anderen met de dweperigheid van het jongemeisje schreven. Waarover had hij zich beklaagd, waarom had hij op haar gevit tot zij wel ieder vertrouwen in hem moest verliezen?

Hij herstelde zich: als hij zo doorging, zou hij eindigen met te geloven dat zij eigenlijk veel meer van hem had gehouden dan hij van haar! De karakteristieke vertedering van de ouderwordende man. Maar zijn zelfironie hielp niet: hij zou toch *haar* terug willen zien alvorens te gaan. Hij zou het *haar* willen zeggen dat hij ging; haar liever dan welke vriend ook; zij was helaas nog altijd de enige vrouw die voor hem gold; hij wist het nù; hij kon het niet helpen als hij duidelijk voelde dat de lichte druk van haar hand op zijn schouder meer voor hem betekend had, iets anders van hem gemaakt had, dan de innigste aanraking met elke andere vrouw. Het was beschamend, maar hij kon voor zichzelf niet ontkennen dat het zo was; en natuurlijk, het was alleen zo *omdat* er niets 'innigers' had plaatsgehad.

Hij zou naar Emilie toe zijn gegaan, hoewel zij getrouwd was, als hij maar geweten had waar haar te vinden. Was zij in Zwitserland gebleven, woonde zij nu in Italië? Hij stelde zich voor hoe hun ontmoeting zijn zou: hij zittend in de salon van haar echtgenoot, al was het dan met haar alleen; niets van het verleden, al keek hij in alle hoeken, en zij zou waarschijnlijk zijn bezoek een beetje ongepast vinden. Hij zou dus spreken van afscheid nemen en voorgoed weggaan, in het vage latend of hij niet een zelfmoord bedoelde. Zij zou zich opgewekt vastklampen aan het idee 'Sicilië', als hij ertoe gebracht zou zijn die bestemming te openbaren. Haar vader hield immers veel van Sicilië, waar hij vaak heen ging om zijn kunstcollectie te vergroten; zij zou hem natuurlijk het adres geven van een paar goede hotels. Als hij kwaad zou worden en zeggen dat hij niet verdiende zo kinderachtig behandeld te worden, zou zij hem aanstaren met haar oude droeve blik van volmaakt onbegrijpen...

Na deze kleine pantomime voor zichzelf liet Evert Godius zich

naar een reisbureau rijden en kocht er een spoorkaartje naar Napels. *Vedi Napoli, e poi muori*: was het niet voor hem aangewezen?

Hij kwam thuis; Huguette reikte hem een envelop aan met een onbekend handschrift. Zij zat al aan tafel, het kind tegenover haar; terwijl zij er zich mee bezighield, keek hij haastig de brief door: zes regels, getekend Clémentine Haghen. Hij stak de envelop weg, om na het eten te zien wat die zes regels bevatten. Een uur later kende hij ze uit het hoofd: zij had zijn brief aan Wouter-Jan Deveer, onder diens papieren teruggevonden, van haar zuster gekregen en dankte hem, zij zou gelukkig zijn voor de vriend die zij in Wouter verloren had een nieuwe te krijgen. 'Waarom? waarom in godsnaam schrijft zij dit? Wat is er met de man gebeurd voor wie zij haar kinderen heeft verlaten?' Maar er was geen komma die hem daaromtrent inlichtte. De brief leek op het eerste gezicht stroef en zelfverzekerd, maar won iedere keer dat hij hem in zichzelf herhaalde. Maar het was te laat: het huis voor Huguette was zelfs al gevonden. Dat hij *hierop* zelfs niet meer reageren zou, leek hem het beste bewijs dat zijn vertrek vaststond.

Toen hij in de coupé zat, met zijn overjas nog aan, bedacht hij dat hij met Huguette had kunnen trouwen alvorens te gaan; voor het kind zou het beter zijn geweest. De trein reed langzaam het station uit: er was geen voller ogenblik denkbaar dan het allereerste begin van uitvoering van een groot besluit dat men genomen had. Hij zou weggaan; neen, hij was nu al weggegaan; hij voelde opeens, als voornaamste bewijs daarvan, dat hij zijn bibliotheek, hoewel in kisten verpakt, bij Huguette had kunnen achterlaten. Hij had een zacht gevoel vour iedereen, waarvan hij zelf een zeer ruim deel ontving; zijn blik viel op het éne valies dat niet hem meeging: neen, hij zou nièt terugkomen. Als men boven een zekere cerebrale angst uitkwam, merkte men dat alles gemakkelijk werd, dat men eigenlijk zo weinig nodig had, altijd. Zijn hand ging naar zijn borstzak, waarin hij de envelop van Clémentine voelen kon. 'En toch, dacht hij, als ik mijzelf voldoende had kunnen minach-

ten om mij aan mijn eigen programma's niet te storen, zou ik waarschijnlijk gebleven zijn. Welke reden kan er dan toch bestaan, waarom ik mijzelf niet zou minachten?'

In de week die volgde op Evert's vertrek kreeg een vrouw in het hotel zijn veranderd adres. Toen zij weer op straat kwam, scheen zij in tweestrijd. 'Maar misschien is mijn brief door zijn verhuizing weggeraakt', dacht zij. Zij riep een taxi en liet zich rijden naar het adres dat men haar gegeven had.

Huguette deed haar open. Zij nam de bezoekster aandachtig op: een nog jonge vrouw, tien jaar ouder dan zijzelf misschien, iets groter, slank in de donkerbruine mantel die zij aanhad, en met een smal, wat scherp gezicht onder de modieuze kleine hoed. 'Een dame, dacht Huguette; haar mantel is duur'. Zij vond de vrouw niet mooi, maar wel sympathiek; vooral toen zij begon te spreken, want haar stem had een volle en toch zachte klank, en zij sprak met enige aarzeling en grote beleefdheid, ofschoon Huguette er niet aan dacht te zeggen wie zij was of wat zij hier deed.

'Ik ben mevrouw Haghen, zei de stem, de schoonzuster van een vriend van mijnheer Godius, Wouter-Jan Deveer. Misschien hebt u wel van hem gehoord. Hij is niet lang geleden gestorven'. Huguette schudde het hoofd en glimlachte verlegen. 'Ik had mijnheer Godius willen spreken over iets dat... dat mijn zwager met hem moet hebben besproken voor zijn overlijden', ging de bezoekster voort en Huguette keek medelijdend. 'Men heeft mij gezegd dat hij hier woonde'.

'Hij woont hier, dat wil zeggen: hij heeft hier even gewoond', zei Huguette, vastbesloten niet te veel te zeggen. 'Hij is al een paar dagen vertrokken,... naar de Riviera, geloof ik. Ik weet niet voor hoe lang'. En daar de bezoekster haar met zekere schroom maar vragend bleef aanzien, besloot zij ingehouden heftig: 'Op het ogenblik woon ik hier alleen'.

De bezoekster knikte en ging naar de deur. 'Ik dank u, zei ze, en maak u mijn excuus dat ik ben komen storen. Mocht u mijnheer Godius binnenkort terugzien, dan wilt u hem mis-

schien wel zeggen dat ik hier geweest ben. Ik woon bij mijn zuster, in het oude huis van haar man'.

'Wat zou ze met Evert te bespreken hebben?' dacht Huguette, terwijl zij de deur sloot. Een vage herinnering kwam in haar op dat Evert gesproken had over een vriend die gestorven was: misschien was hij die mensen geld schuldig? - maar zij verwierp de gedachte omdat zij de dure mantel van de bezoekster terugzag. 'Arme vrouw, dacht zij dan, misschien hield zij veel van haar zwager'. En zij kreeg hevig medelijden met zichzelf, omdat zij zich juist ongerust begon te maken over Evert's zwijgen en haar eigen verlatenheid.

Brussel, 1929

Verantwoording

Parlando, Verzamelde Gedichten, verscheen in September 1941 en was een door de auteur herziene en uitgebreide herdruk van de bundel *Mikrochaos* (1e druk October 1932; 2e vermeerderde druk November 1935), waaraan het onvoltooide gedicht *De Grijze Dashond* toegevoegd werd. In de eerste druk van *Mikrochaos* stond het volgende voorwoord van April 1932:

'In deze bundel werd opgenomen: een gedeelte van mijn eerste bundel *Poging tot Afstand* naast het gehele *Parlando*; vele verzen werden herzien, enige inedita aan de verzameling toegevoegd. Men heeft hier thans een poëtische opbrengst bijeen van bijna tien jaar (1921-30); het verschil in genre, dat vooral tussen de eerste afdeling en de twee latere bestaat, zij door de titel gerechtvaardigd, voor zover een titel zulks doen kan. Aan het slot heb ik, voor belangstellenden, enige aantekeningen opgesteld, ter verduidelijking van een cryptische regel, ter situering van een bepaalde inval. Ik weet dat het geen mode meer is en dat het op enige ernstige lieden weer storend kan werken, maar heb hier uitsluitend rekening gehouden met een behoefte aan eerlijk spel.'

Naar aanleiding van het gedicht *De Mama* op blz. 21 schreef Du Perron in *Groot-Nederland*, jaargang XXXV, April 1937, blz. 398-399, onder het hoofd *Blocnote Klein Formaat* het volgende:

'Toen ik nog heel jong was, vertelde D., en dus erg cynisch, woonde ik in een pension, waar ook een nog vrij jonge weduwe was met haar dochtertje van zestien. Het dochtertje en ik werden goede vrienden (in alle eer en deugd, want ik was immers cynisch), en zij kwam soms in mijn kamer en zei dat

zij mij graag goèd zou willen maken. Een jaar later verloofde zij zich met een jongeman, die geregeld in het pension kwam, maar haar moeder, zei ze, bleef er altijd bij zitten, want zij wist bij ondervinding wat zoenen konden doen. Ik had nooit erg op de moeder gelet: het was een slanke vrouw die haar lichaam kaarsrecht hield en zich zoveel mogelijk in het wit kleedde; haar gezicht was niet onfris, maar haar lippen waren bleek en een beetje gefronsd. Zij leek niets op haar dochter, die een scherp levendig gezicht had, maar beiden hadden hetzelfde blonde haar. Na wat het meisje mij verteld had, schreef ik een modern poëzietje, zoals die toen in de mode waren. Ik heb het dezer dagen teruggevonden, hier is het:

Het meisje dat mij goed wou maken is verloofd,
En haar verloofde is wat een nette jongen,
Maar moeder weet wat zoenen kunnen doen.
Pas op! Daar komt veel niet te pas,
Al is een zoen
Een zoen.

Mevrouwtje, wil niet denken
Van uwe dochter kwaad.
Wie kwaad denkt van uw dochter
Die is een onverlaat.
Daar's boosheid in de klok die tikt,
Want klok die tikt is klok die pikt
Voor 't schuldige geweten!

Wat kwaad heeft toch deze dame gebrouwen
Dat zij haar dochtertje niet kan vertrouwen?
Zo kuis? Zó kuis?
Daar is iets met deze dame
Niet *pluis.*

Ik liet dit poëzietje natuurlijk aan de dochter zien die het meenam. Niet lang daarna werd de verloving verbroken. Ik

had het pension toen al verlaten, maar ontmoette de dochter soms. Zij was helemaal niet van streek om de verbroken verloving en begon erg te lachen toen zij mij er over sprak. “Ja, zei ze, je poëzie heeft dat gedaan!” Haar moeder had het papier in haar kast gevonden; zij had het daar trouwens voor haar klaargelegd, want zij wist dat haar moeder altijd in haar kast keek. Op een middag was de moeder aarzelend er over begonnen, erg verlegen, en zij had haar toen brutaalweg gezegd dat het een poëzie van mij was. Tot haar verwondering was de moeder nog verlegener geworden en had alleen maar gezegd dat zij dat nooit van mij gedacht zou hebben. Sindsdien was de moeder steeds vreemder gaan doen; tot zij om niets een scène had gemaakt, waarbij zij opeens snikkend geschreeuwd had: “Er *is* ook bij mij iets niet pluis!” en bekend had dat zij verliefd was op haar dochter's verloofde. “En meteen wist ik, besloot de dochter, dat *ik* helemaal niet verliefd was op hem, dat ik mij alleen maar met hem verloofd had om mijn moeder te plagen, en toch ook... toch ook omdat ik wist dat zij hem graag bij ons zag; maar nadat zij mij dit bekend had, heb ik het met hem uitgemaakt”. Ik stond versteld, omdat ik dat poëzietje helemaal als grapje gemaakt had, zonder ook maar werkelijk aan die moeder te denken. Dat de banale doorhebberigheid die ik er in gezet had, zo raak was gebleken, leek mij meer dan gek. Maar zij van haar kant dacht dat ik nog altijd goèd gemaakt verdiende te worden, en dat ik nooit zo scherp gekeken zou hebben, natuurlijk, zonder mijn cynisme.’

De grijze Dashond werd voor de eerste maal, met een inleiding van S. Vestdijk, gepubliceerd in *Groot-Nederland,* jaargang XXXVIII, Augustus 1940, blz. 661-671, en als 11e nummer van het tijdschrift voor poëzie, *Helikon,* jaargang XI, Januari 1941, met een nieuwe inleiding van S. Vestdijk herdrukt.

Een Voorbereiding, geschreven in Parijs en Brussel van Februari 1922 tot April 1926, verscheen in eerste druk in September 1927, in tweede en derde, omgewerkte, druk in Juli 1931 en

December 1937. In de tweede en derde druk stond het volgende nawoord van Mei 1928:

'Van alles wat ik tot dusver geschreven heb, is deze roman mij misschien wel het meest *ontsnapt.* Afgescheiden van het feit dat een goede roman meestal niet in de jeugdjaren van een schrijver tot stand komt, en dat het voor het minst onvoorzichtig was zich aan een werk van deze omvang te wagen, voor iemand die tevoren nauwelijks twee of drie slechte novellen schreef, kon mijn mee-evolueren met de hoofdpersoon hem allerminst ten goede komen; waarmee ik bedoel dat ik veranderde, terwijl ik meende hèm te controleren, en dat ik, ofschoon ik hem geen moment uit het oog verloor, eigenlijk geen macht over hem bezat. In zijn bespreking van de eerste druk van dit boek heeft Mr Frans Coenen zich dan ook afgevraagd hoe het romantisme en de zelfcritiek van Kristiaan zozeer samen konden gaan, en of dit samengaan (in een tekst die aanvankelijk geheel in de eerste persoon geschreven was) de figuur tweeslachtig maakte of er toch wel toe behoren kon, omdat Kristiaan dan zou zijn: "de zelfcritische ijdeltuit, die voortdurend negeert en afbreekt wat hij toch niet nalaten kon te doen" etc. Deze onzekerheid, tegenover een werk, dat, bij al zijn fouten, een zeker karakter van waarheid vertonen moest, kon alleen pleiten voor de scherpzinnigheid van de criticus, en deed mij begrijpen in hoeverre, niet de figuur, maar de *toon* van die zichzelf verklarende figuur, in mijn eerste lezing tweeslachtig was. In de huidige omwerking heb ik gepoogd dit euvel op te heffen door het meer verhalende gedeelte in de derde persoon te herschrijven en alleen het meer bespiegelende, de commentaar op het gebeurende, in de eerste persoon te houden. Ik verbeeld mij geenszins dat de figuur op zichzelf hierdoor beter of belangrijker geworden zou zijn; ik geloof alleen dat de wijze van presenteren nu zuiverder is. Ik heb mij overigens gewacht iets te wijzigen in een personnage dat ik mij op het ogenblik moeilijk zo zou kunnen voorstellen, en alleen een aantal overbodige aantekeningen geschrapt, tot vlotter afwikkeling van de intrige en mindere kwelling

van de lezer, ofschoon zonder schade, wil ik hopen, voor de “atmosfeer”. Ook nu nog staat er, voor zover het hele verhaal niet overbodig is, veel overbodigs in het verhaal. Maar wat ik er in blijf liefhebben en wat mij belet heeft het geheel op te offeren, is een bepaald jeugdkarakter dat het voor mij blijft behouden en dat mijzelf niet meer toebehoort; behalve misschien ook dat gevoel, dat de vader heeft voor het zwakste zijner kinderen, ofwel voor het kind dat hem het lelijkst voorkomt, met uitzondering van één bepaalde trek, een blik bijv. of een glimlach.’

Bij Gebrek aan Ernst, geschreven in Brussel, Monte Bré, Pallanza, Gistoux en Villefranche van Januari 1923 tot October 1927, verscheen in eerste druk in Februari 1926, in tweede herziene druk in December 1928, in derde en vierde definitieve druk in October 1932 en December 1937. De definitieve druk verscheen met het volgende nawoord van Augustus 1931:

‘Niet bijwijze van hulde alleen werd dit boek opgedragen aan de nagedachtenis van Paul van Ostaijen: hij was de eerste die een goed woord wijdde aan deze verhalen, en het was tussen ons afgesproken dat ik ze hem zou opdragen, toen hij, kort voor hun verschijnen, overleed. Toch verklaar ik mij heden nauwelijks meer wat hem in dit werk sympathiek kon zijn; ieder van deze verhalen lijkt mij nu een poging tot het verwerven van een houding, die na de oorlog in de mode kwant en als die van de “jonge Europeeër” is gekarakteriseerd. Zij heetten aanvankelijk geschreven door een zekere Duco Perkens, die in Januari '16 te Cap Martin overleden zou zijn, vermoedelijk aan tuberculose, wiens verzamelde werken ik toen uitgaf en van wie ik, in een kort naschrift, verkondigde dat hij geen humorist was, maar in de eerste plaats “conclusieloos”. Het eerste lijkt mij nog even waar: humor was hem zeker vreemd, en het verwijt dat zijn gebrek aan ernst dodelijk-ernstig moet zijn geweest, is meer dan gegrond, helaas. Dit neemt niet weg dat ik deze bundel nogmaals uitgeef, voor de tweede maal zelfs onder mijn eigen naam, en zonder mij te

storen aan de ergernis van enige economen die zich in verwaning hebben afgevraagd waarom al deze herdrukken nodig waren, enz. Met al zijn gebreken, door zijn gebreken veeleer, heeft deze bundel de waarde van een document; dat de mentaliteit ervan niet of nauwelijks in Holland doordrong, is wellicht een zegen voor Holland, maar voor mij een bijkomstige omstandigheid. Ik zou mijn verwantschap met dit boek niet kunnen verloochenen, ook wanneer ik dat zou willen, en de dodelijke ernst juist welke men mij verwijt, is een soort garantie dat niet àlles een pose was. Wanneer ik er nu een epigraaf voor moest kiezen, het zou deze frase zijn van Gogolj: "Niemand heeft geweten dat hij, toen hij om mijn personnages lachte, om mij gelachen heeft". In deze nieuwe druk, die naar alle waarschijnlijkheid de laatste en zeker de definitieve zal zijn, heb ik, zonder mij te storen aan... (zie boven), nog enige veranderingen aangebracht. Het is mij opgevallen hoezeer hierbij het advies van Paul van Ostaijen in mij heeft nagewerkt; terwijl ik toch, bij zijn leven, de indruk had dat zijn critiek van een vooroordeel uitging. Van het eerste ogenblik af, raadde hij mij bijv. het z.g. gedicht, waarmee *Een tussen Vijf* opende, te schrappen; van andere z.g. gedichten, als de reisaantekeningen, verklaarde hij dat er wel "perspectief" in zat, maar veeleer psychologisch, dus in een roman of verhaal te benutten, dan lyrisch, zodat ik mij had vergist. De samenstelling van mijn dichtbundel *Mikrochaos* heeft mij, langs een zijweg, gevoerd tot erkenning van dit inzicht; het verklaart hier de afwezigheid van het hors d'oeuvre bij *Een tussen Vijf* en de aanwezigheid van een nieuw verhaal, dat ik, naar de verdwenen plaquette die er mij het materiaal voor verschafte, *De Poging tot Afstand* heb genoemd.'

Nutteloos Verzet, geschreven in Brussel en Gistoux van Januari 1926 tot Maart 1928, verscheen in eerste druk in December 1929, in tweede herziene en vermeerderde druk in November 1933. In deze tweede druk stond het volgende voorwoord van Mei 1933:

'Toen enige jaren geleden deze verhalen voor het eerst in be-

perkte oplage uitkwamen, hebben de critici voornamelijk hun licht laten schijnen over de ongewone vorm. Daar waren er die spraken over mijn “literaire keuken”, natuurlijk met aanhaling van Pirandello; daar waren er, uit de realistische school, die het zorgwekkend vonden dat mijn vier sprekers niet ieder een eigen taaltje er op na hielden; daar waren er die ijverig aan het speuren gingen of zij toch niet enig karakterverschil tussen gezegde sprekers konden ontdekken. Voor mijzelf was de zaak altijd eenvoudiger: mijn sprekers vertegenwoordigden op hun best enige kanten van de schrijver, dus van mijzelf, en het geheel was niet meer dan een methode die mij veroorloofde mijzelf, al schrijvende, te hernemen of op de vingers te tikken, aan te vuren of te remmen, en zelfs, waar het pas had, toe te juichen - “hetgeen levendig werkt en de snelle overgangen overbrugt”, zei C.J. Kelk. In deze herdruk heb ik, zonder het principe van mijn vertelwijze op te geven, het systeem vereenvoudigd; men zal nu nog maar twee sprekers aantreffen; de ene, Oskar, de eigenlijke verteller; de andere, Justus, de critische toehoorder die als tweede stem fungeert. De rol van Justus is geenszins overbodig; hij prikkelt Oskar en werkt op hem in, zoals Oskar hem prikkelt en op hem inwerkt. Van een noemenswaard verschil van karakter is tussen hen overigens nog geen sprake; zij zijn, meer dan tevoren wellicht, *sprekers,* geen *personnages.* Als ik de lezer een extraverhaaltje schuldig ben, zou ik hier echter nog kunnen vertellen dat zij intellectueel bijna tweelingbroers zijn, in wezen eensgezind, zoals men het alleen na langdurige omgang zijn kan, in de practijk dikwijls in de contramine, zoals het genot van de geestelijke wrijving dat wil. Zij zijn in het begin ongeveer 26 jaar oud, aan het eind ongeveer 28. Terwijl zij samenwerken aan de verhalen, roken zij veel sigaretten, vooral Justus, die minder praat dan Oskar. Het zou mij niet verwonderen als Justus een bril droeg, terwijl ik Oskar zie met onbeschutte, ietwat dwalende blik. Zij hebben een voorliefde voor diepe stoelen, ofschoon het derde verhaal aan het strand werd samengesteld. Tenslotte nog de mededeling dat in deze druk

een zesde verhaal werd opgenomen, geheel uit dezelfde tijd, dat zelfs meer dan de andere onder het opschrift van de bundel valt. Het werd, door een nalatigheid van Oskar van de rest losgeraakt, thans door Justus' critische zin op de juiste plaats en in ere hersteld.'

... *E poi muori* is geschreven in Brussel in 1929 en gepubliceerd in *Groot-Nederland*, jaargang XXXVI, Mei 1938, blz. 433-465.

Onder de titel *Poging tot Afstand* verscheen een door de auteur herziene tekst van *Een Voorbereiding, Bij Gebrek aan Ernst, Nutteloos Verzet* en ... *E poi muori* in October 1951 in één deel, postuum.

Alle teksten zijn overgebracht in de thans gangbare spelling.